

A MAGYAR ANYAGI BÜNTETŐJOG

IRK ALBERT

EGYETEMI NY. R. TANÁR

Előszó az első kiadáshoz.

A magyar büntetőjog tudománya kiváló tankönyvekben bővelkedik. *Angyal Pálnak* a büntetőtörvénykönyv rendszerét elmélyítő, a gyakorlat és elmélet szükségleteit egyaránt szem előtt tartó munkája, *Finkey Ferencnek* hosszú professzorsága alatt szerzett gazdag pedagógiai tapasztalatait értékesítő tankönyve, *Vámbéry Rusztemnek* rövidre fogott, sokszor éppen ellenmondásra készítő volta miatt gondolat-keltő büntetőjoga s a régebbiek közül *Fayer Lászlónak* nem egy vonatkozásban ma is irányt jelző könyve: a magyar tanuló jogászfjúságnak közkinccse.

S ha mégis büntetőjogi előadásaim fonalának kiadására határoztam el magam, tettem kizáróan tanítványaim kérésére, mert ezen év-év után fokozódó mértékben megnyilvánuló sürgetésből azt láttam, ha jobbat nem is nyújthatok, de talán az élő jogot sokban másként szólaltatom meg, mint az előbb említett tankönyvek.

Az egyetem nem középiskola. Így nem lehet egy szakban alapos ismeretekre szert tenni, de nem lehet főleg szakkérdésekben *meggyőződéses* felfogáshoz jutni a csak egy tankönyv rendszer alapján.

Éppen ezért, amint eddig tettem, úgy nem mulaszthatom el ezúttal sem tanítványaim figyelmébe ajánlani, hogy minél több és minél jelesebb kútfőket tanulmányozzanak, így ezek között első sorban is a magyar tankönyvirodalom előbb említett más-más természetű jeles termékeit.

Pécs, 1928. június havában.

Előszó a második kiadáshoz.

Könyvünk első kiadásának megjelenése óta eltelt aránylag rövid idő nagyobb fokban váltotta valóra azokat a várakozásokat, amelyeket szerző a könyv megírásához fűzött, mint ahogy sejtette. És itt elsősorban nem is az elismerő bírálatokra gondolunk, hanem azokra a tapasztalatokra, melyeket a tanár a tanítás során szerez. A büntetőjog iránt általában mindig érdeklődést tanúsító ifjúságunk rendszeres vezérfonállal kezében olyan odaadással követte a tanár előadásait és tette magáévá annak gondolatait, hogy ez egyfelől a tanulmányi eredmények szintjének örvendetes emelkedésében, másfelől pedig a gyakorlati pályán már kintlevőknek az egyetem Alma Materével való szellemi közössége eddigénél is fokozottabb mérvű ápolásában tükröződik vissza. A büntetőjogi alapfogalmak kiépítésének azon módszertani megalapozása pedig, amelyet munkánk következetesen értékesít, öntudatos jogászai gondolkodás kialakításának vált hatékony forrásává.

Könyvünk második kiadása, amikor az anyagi büntetőjog különös részét is felöleli, továbbra is az akar maradni, mi eddig volt: előadásaim vezérfonala hallgatóim számára. Nem mulaszthatom el azért újólág felhívni hallgatóim figyelmét ismereteik megalapozása és meggyőződéses felfogásuk kialakítása érdekében első sorban is a magyar tankönyvirodalom kiváló termékeire; a különös rész tekintetében pedig *Angyal Pálnak* kézikönyvek alakjában megjelenő nagybecsű ama sorozatos köteteire, amelyekkel a magyar büntetőjogot az utóbbi években gazdagította.

Pécs. 1933. június havában.

Rövidítések jegyzéke.

- Áv. = az árdrágító visszaélésekről szóló 1916: IX. t.-c.
Bjt. = Büntető Jog Tára.
B. N. = Büntető Novella, a büntetőtvénnykönyvek kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908: XXXVI. t.-c.
II. B. N. = második vagy új Büntető Novella, a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928: X. t.-c.
Bp. — a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. t.-c.
Btk. — a büntettekről és vétségekről szóló 1878: V. t.-c.
Bv. _ a becsület védelméről szóló 1914 : XLI. t.-c.
B. Sz. — Bűnügyi Szemle.
E. H. — elvi határozat.
É. T. — a büntetőtvénnykönyvek életbeléptetéséről szóló 1880: XXXVII. t.-c.
Eb. _ a fiatalokúak bíróságáról szóló 1913: VII. t.-c.
G. H. — Archiv für Strafrecht.
G. S. — Gerichtssaal.
Gr. A. — Archiv für Kriminologie (Gross: Archiv).
Hv. — a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914: XL. t.-c.
Hvm. = a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények megtorlásáról szóló 1915: XIX. t.-c.
I. K. V. — Internationale Kriminalistische Vereinigung.
J. Á. — Jogállam.
J. E. — a magyar kir. Kúria jogegységi határozata.
J. E. É. = Magyar Jogászegyleti Értekezések.
J. K. — Jogtudományi Közlöny.
Kbtk. — a kihágásokról szóló 1879: XL. t.-c.
Ktbtk. — a katonai bűncselekményekről szóló 1930: III. t.-c.
Km. — a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: XXL t.-c.
M. J. = Magyar Igazságügy.
M. J. Sz. — Magyar Jogi Szemle.
Mschr. — Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform.
N. B. E. = Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület.
ö. Z. — Österreichische Zeitschrift für Strafrecht.
Rév. Pén. = Révue Pénitentiare.
Riv. Pen. = Rivista Penale.
St. = a sajtóról szóló 1914: XIV. t.-c.
T. H. = a magyar kir. Kúria teljes ülési határozata.
Tv. = a tisztességtelen versenyről szóló 1923: V. t.-c.
Ut. = az uzsoráról szóló 1932: VI. t.-c.
ü. L. = Ügyvédek Lapja.
V. D. = Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Alig. T. = Allgemeiner Teil; Bes. T. = Besonderer Teil.
Z. = Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft.

Bevezetés.

I. FEJEZET.

1. §. A büntetőjog és tudománya.

A büntetőjog, mint a közjognak egyik ága, azon jogszabályoknak összessége, melyek megállapítják a büntettek elleni küzdelem feltételeit, eszközeit, szerveit és az eljárás módozatait. Közelebbről tehát azt, hogy melyek azok az előfeltételek, melyek fennforgása esetén meghatározott személyekre a büntetőjogi jogkövetkezmények az arra hivatott szervek által megfelelő eljárásban alkalmazást, illetve végrehajtást nyernek.

A büntetőjog ennek megfelelően három részre ágazódik szét: 1. *anyagi*-, 2. *alaki*- és 3. *büntetésvégrehajtási* jogra.

Amíg az *anyagi* büntetőjog (szorosabb értelemben vett *büntetőjog*) azon jogszabályok összessége, amelyek a büntetésre, a bűncselekményre és a büntetőjogi jogkövetkezményekre (büntetés, biztonsági rendszabály) vonatkoznak, addig az *alaki* büntetőjog (*büntető eljárási jog*, *büntető perjog*) az absztrakt anyagjogi jogszabályoknak konkrét megvalósításával foglalkozik, míg végül a *büntetésvégrehajtási jog* (röviden *börtönügy*) pedig a bírói eljárásban kiszabott büntetésnek, illetve biztonsági rendszabálynak foganatosításával.

Ennek megfelelően taglalódik az élő tételes büntetőjog: anyagi (főforrása a Büntetőtörvénykönyv, Btk.), alaki (Büntető Perrendtartás, Bp.) és végrehajtási (börtönügyi) jogszabályokra.

A büntetőjog szabályai azon személyek szempontjából, akikre érvényesek, ismét *polgári* és *katonai* büntetőjog körébe csoportosulnak. Könyvünk kizáróan a polgári büntetőjog anyagi részét öleli fel.

A büntetőjog, ebben a fenti értelemben véve, a *tárgyilagos* büntetőjog (ius poenale) körét tölti ki. *Alanyi* értelemben pedig az államnak ama hatalmát értjük, amelynél fogva azt a tárgyilagos büntetőjog által vont határok között a bűntevő egyénekkel szemben érvényesítheti (ius puniendi).

A büntetőjog a közjognak egyik ága, mert minden bűncselekmény az állam által védeltetett *jogrendnek megsértése*, amelynek elkövetőjét az *állam* meghatározott *jogkövetkezménnyel* sújtja.

A büntetőjog védelmi jog, amiből folyik a többi jogágak mellett sajátos járulékos természete, miért is csak ott jut szerephez, ahol a jogrend biztosítása érdekében erre feltétlenül szükség van. És ezt megvalósítja részben az által, hogy már létező jogi normákat büntetési szankció alá helyez, részben pedig azzal, hogy a fennálló jogi normák hatását újak beállításával erősíti.

Az anyagi büntetőjog tudományának feladata a büntetőjogra vonatkozó ismereteinknek rendszerezése. Közelebről: a büntetőjog szabályainak joganalitikai kifejtése s a fogalmak szintetikus kiépítése útján ezek rendezése.

Az anyagi büntetőjog tudományától meg kell különböztetnünk a tágkörű bűnügyi tudományokat (sciences pénales), amelyek magukba ölelik: a *kriminológiát*, a bűncselekménnyel, mint bio-szocialis életjelenséggel foglalkozó tudományt, a *kriminálpolitikát* a bűncselekmények elkövetése elleni célszerű küzdelem taktikáját, a *kriminalisztikát* a bűncselekmény reáliáival, vagyis a bűncselekmények tényálladékainak gyakorlati megállapítási módszereivel foglalkozó tudományt és a *börtönügyi* tudományt, melynek feladata a büntetések és biztonsági rendszabályok tudományos kifejtése.

Mindezek sajátos természetű külön stúdiumok, melyek tehát kívül esnek a szoros értelemben vett büntetőjog tudományának körén. Éppen ezért mi ezeknek eredményeivel csak annyiban foglalkozunk, amennyiben a büntetőjog anyagával akár ennek joganalitikai kifejtése révén, akár továbbfejlesztése terén egybekapcsolódnak.

2. §. A kriminológia, mint a büntetőjog fejlődésének egyik tényezője.

Török A.: A Lombroso-féle bűnügyi embertan alapeszméje. Természettudományi Közlöny. 1906. A bűnügyi embertanról. Magyar Jogászegy. Ért. XXXIII. *Balogh*: Lombroso és a bűnügyi embertan jelen állása. B. Sz. CXXVII. 521. *Vámbéry*: Lombroso. J. K. 1906. Kriminológia és büntetőjog. J. K. 1905. Kriminológia. Jogi Lexikon II. *Moraocsik*: A de-

generáltság szerepe a bűncselekmények aetiológiájában 1912. Wlassics Emi. k. 215. s köv. 1. Monatschrift II. 1905. *Hacker*: Bevezetés a büntetőjogba. 1924. 17. ő.: Kriminálitás és bevándorlás. 1929. *Irk*: Kriminológia. 1912. 17. ő.: *Non* dem normalen und pathologischen Charakter der Kriminalität. 1913. *Lombroso*: L'uomo delinquente in rapporto all'anthropologia, giurisprudenza ad allé discipline carcerarie. 1872—76. Ném. ford.: *Fraenkel*. 1894. Büntettes. Jogi Lexikon II k. *Lombroso és Ferrero*: Donna delinquente. Ford. *Kurella*. 1886. *Ferri*: Sociologie criminelle. 1895. Die positive kriminalistische Schule in Italien. 1902. *Marro*: I caratteri dei delinquenti. 1887. *Garofalo*: La criminalogie. 1895. *Ellis*: The criminal. Ford. *Kurella*. 1894. *Kurella*: Naturgeschichte des Verbrechers. 1895. Anthropologie und Strafrecht. 1912. *Tarde*: La philosophie pénale. 1900. *oan Hamel*: Kriminálitiologie. Z. XXL *Liszt*: Aufsätze I. Z. XX. *Ettinger*: Das Verbrecherproblem. 1909. *Baer*: Dér Verbrecher in anthropologischer Beziehung. 1893. *Laurent*: Le criminel. 1908. *Hentig*: Strafrecht und Auslese. 1914. *Lenz*: Crundriss der Kriminalbiologie. 1927. *Gillin*: Criminology and Penology. 1927. *Parmelee*: Criminology. 1918. *Sutherland*: Criminology. 1928.

A kriminológia az a tudomány, mely a bűncselekménnyel, mint é/etjelenséggel foglalkozik. Az a módszertani alap, melyen kutatását végzi, a jelenségeknek kauzális összefüggésükben való vizsgálata. A bűncselekménynek explikatív módszertani kutatása megállapította, hogy mint minden társadalmi életjelenségnek, úgy ennek is belső és külső, szervezetben rejlő (endogén) és szervezeten kívül fekvő (exogen) tényezői vannak.

A kriminológia eme, ma már általánosan elfogadottnak tekinthető megállapítása a kriminalitás tényezői különböző irányú, de ugyanazon explikatív jellegű kutatásainak szintetikus eredője.

Így a Lombroso fellépésétől (L'uomo delinquente in rapporto all' anthropologia giurisprudenza ad allé discipline carcerarie 1872—76) számítható tudományos kriminálanthropológiai iskola s ennek differenciálódott irányai (biológiai, pszichológiai és pszichiátriái) s főleg ezek ellenhatásaként keletkezett kriminálszociológiai iskolák (statisztikai, olasz pozitív, francia, szocialista és közvetítő iskola) működései termelik ki a bűncselekményről, mint bio-szocialis életjelenségről szóló tisztult felfogást.

A kriminalitás belső tényezőinek természettudományos induktív kutatása ugyanis feltárta azokat a fő bio-pszicholo-

giai tulajdonságokat, amelyek a bűncselekmény etnológiájában jelentősek. Megállapította, hogy ezek kriminálszomatológiailag a bűntevő egyén agya és idegrendszere, koponyaalkata, bizonyos testi tulajdonságok, fiziognómia, érzékszervek, izomenergia, reflexműködések, a test hossza, súlya, meghatározott biokémiai működések, az átöröklés, a nemi élet körül minő megnyilvánulásokban jelentkeznek és kriminálpszichológiailag a büntetettek értelmi, érzelmi világa miben jellegzetes. A kriminálszociologia pedig azokat a társadalmi miliőben rejlő tényezőket tárta fel: a gazdasági viszonyok, terméseredmények, áralakulások, táplálkozás, vagyoni állapot, város és vidék, alkoholizmus, élethivatás, életkorok, prostitúció, egyke, kultúra, kivándorlás stb. képében, melyekből a bűnözés olyan buján fakad.

Eme tényezők részletes bemutatása a kriminológia feladata (1. e tényezők első összefoglaló tudományos feldolgozását *Irk: Kriminológia* 1912.). De már a büntetőjog kötelessége ezen eredményekről a tudomásszerzés és ezeknek dogmatikai értékesítése (1. a kriminológiai eredmények anyagi büntetőjog átalakító hatásának kimutatását *Irk: A büntetőjog átalakulása* 1915. c. munkájában).

Miben nyilvánul meg tehát a kriminológiai kutatásoknak büntetődogmatikai főeredménye? Abban, hogy a bűncselekmény kauzális vizsgálatában: élet jelenség. Mielőtt tehát a legprimitívebb társas közület a rája nézve káros, veszélyes emberi magatartást tilalom alá helyezte volna, már meg volt a bűncselekmény, mint életjelenség. Mi ennek a megállapításnak logikai következménye? Az, hogy a bűncselekménnyel, mint jogi jelenséggel foglalkozó tudománynak kiinduló alapja az a tudomány, mely a bűncselekménnyel, mint életjelenséggel foglalkozik, vagyis a kriminológia.

5. §. A büntetőjog tudományának alapja.

Irk: A normatív és explicatív módszertani felfogás a büntetőjogban. 1914. A formális jogfilozófia a büntetőjogban. 1916. A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. 1926. *Moór:* Bevezetés a jogfilozófiába. 1923. A jogerő problémája és a jogrendszer lépcsőzetes tagozódásának teóriája. M. J. Sz. V. 2. sz. *Staud:* A jog formalismusa és tartalma. M. J. Sz. V. 4—5. sz. *Vargha:* Szociológia és büntetőjog. 1902. *Somló:*

Juristische Grundlehre. 1918. *Cohen*: System der Philosophie. 1904. *Liszt*: L. XX. 161. *KeZsen*: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. 1911. *Lask*: Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts. 1907. *Natorp*: Philosophie Problem und ihre Probleme. 1911. *Paulsen*: System der Ethik. 1906. *Windelband*: Präludien. 1884. *Wielikorosky*: Die Neukantiane in der Rechtsphilosophie. 1914. *Kaufmann*: Logik und Rechtswissenschaft. 1922. *Kantorowicz*: Rechtswissenschaft und Soziologie. 1911. *Sauer* Grundlagen des Strafrechts. 1921. *Sander*: Das Recht als Sollen und das Recht als Sein. Arch. f. R. u. W. XVII. 15.

I. Ha a büntetőjog tudományos művelését visszanyomozuk, úgy igen érdekesen tükröződik le ugyanazon közös jelenség, mellyel a jogtudományok területén általában találkozunk. A tudományos megművelésnek az emberi nem ideesforcestól és a gyakorlati szükségletekben adott céloktól való megszabottsága.

Így a büntetőjog területén is ott találjuk a teológiai és. majd a filozófiai irányok annyiféle megnyilvánulásait, mint ahogyan meg az adott cél kielégítésére törekvő zárt dogmatikai vagy szabad utilitarisztikus vagy pozitív törekvéseket. Csak míg a jogtudományok többi területein az építő munkát nem késleltették olyan filozófiai vagy metafizikai problémák, mint amilyenek a büntetőjog területén kísértének, addig a büntetőjog fejlődését hosszú időkre éppen ezek bénították meg.

A büntetőjog tudományos művelésének előfeltételei alighogy jelentkeznek, a klasszikus dogmatika épülete alig kezd kibontakozni, már is megindul az iskolák élet-halálharca, amely küzdelem meddőségébe azután új életet látszik belevinni a bűncselekmény biológiai vizsgálata. És előáll a tudományok birodalmában más helyen alig észlelhető sajátságos jelenség, a büntetőjog igaz tudományos feladatáról való megfélelkezés: egyik oldalon az eddigi eredményeknek noli megtangereként kezelése (klasszikusok), a másikon a bűncselekménynek, mint jogi jelenségnek egyoldalú tagadásba való vétele (olasz pozitivisták) alakjában. Ott a még nem kész eredmények petrifikálása, — emitt pedig ezeknek destruálására irányuló törekvés a divergáló erők, melyeknek hatása alatt jut a büntetőjog tudománya *válságos* helyzetbe. Erről hű tükörképet vetítenek elénk korunknak a büntetőjog egész anyagát feldolgozó rendszeres művei. Ezeknek jellege általá-

ban: a klasszikus dogmatika és az olasz kriminológia hibrid vegyülete. Majd a tiszta klasszikus tan és fogalmi kiépítés, majd a szociológiai kísérletezés egy és ugyanazon rendszerben. E művek egyébként a legtöbbször már külső megjelenésükben elárulják ebbeli korcs természetüket, amikor bevezetőjükben hol színvallással, hol meg anélkül leközlük a kriminológiai irány főbb eredményeit, hogy a továbbiakban azokról megfelelkezve, szabadon közöljék a régi vagy újabb klasszikus tanokat.

A büntetőjog szigorúan tudományos művelése a klasszikus iránnyal kezdődik, vagyis azzal, amely először fog hozzá a bűncselekmény jogi természetének megfejtéséhez és a köréje csoportosuló jogi ismereteknek rendszerbe foglalásához. Az olasz egyetemekről a XII. század folyamán derengeni kezdő tudományos élet a büntetőjog területén csak nagy nehezen kap erőre. A büntetőjogszabályok jogászki kifejtésével rendszerező elvek csak nagy későn mutatkoznak, aminek visszfénye, hogy a korabeli kódexek még nélkülözik az általános részt (1. akár a Codex Bambergensis, akár a Carolinát)?

A szerény kezdetű és nem nagyon biztató kísérletezések azonban alig sejtett fejlődésbe lendülnek, de csak a XVIII. század második felétől meginduló dogmatikai munkálatokban. A büntetőjognak mint tudománynak kialakulása: az alapprincípiumok felállításával és ezek körül a büntetőjogi fogalmak kiépítésével a klasszikus büntetőjog nagy mestereinek neveihez fűződik. Amikor szakunk tudományos mi vetésének tárgyilagos vizsgálója köteles ezt elismerni, épp úgy kötelessége megállapítani a büntetőjog klasszikus dogmatikai rendszerének fogyatkozásait. Az egyik, amelyet unosuntalan emlegetnek: a bűncselekménynek, mint absztrakt jogi jelenségnek túlságos hangsúlyozása és a büntetésnek kizáróan megtorló eszközként való értékelése. De eme hiánya mellett volt egy másik mélyebben fekvő belső dogmatikai fogyatkozása, amelyre azonban nem irányult reá a figyelem s amelyet mi: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikájában

¹ Carpov az ő Practica-ját (1635) de poena homicidii-vel kezdi. Csak Matthaus (1644) bocsát elő négy fejezetet a Digesták 47. és 48-ik könyvéhez írt kommentárjában.

1926. mutattunk ki, nevezetesen az, hogy a klasszikus büntetőjog elhanyagolta minden fogalomalkotás elvi előfeltevését: a módszertani alap megjelölését s így nem vihette következetesen keresztül a fogalmak joglogikai kiépítését. Így indultak a büntetőjogi fogalmak dogmatikai konstrukciói megfelelő módszertani talaj hiányában sorvadásnak még az előtt, mielőtt a büntetőjogi új irányok részéről megkezdődött volna a klasszicizmus elleni támadás.*

II. Minden tudománynak létkérdése, hogy A módszertani számot tudjon adni a maga fogalmainak alap tisztázása, eredetéről, honnanszármazásáról, fogalmainak struktúrájáról, a benne elhelyezkedő részek mikénti összefüggéséről, vagyis legyenek *rendszerbe foglalható szilárd alapon nyugvó erős alkotási! fogabnai*. A rendszerezhető fogalmak alkotásának ezért első feltétele azon módszertani alap lefektetése, amelyen e fogalmak felépíthetők.²

A klasszikus büntetőjog a bűncselekménynek mint kizárólag jog-logikai jelenségnek értékelésével az uralkodó filozófiai irányok heves harcában főleg ama kanti dualizmusra

¹ A büntetőjog válságáról szoktak ebben a vonatkozásban beszélni. De újabb megpróbáltatás előtt áll napjainkban az individualizmus és kollektívizmus ideológiájának erőmérkőzésében. E küzdelem némely államokban folyamatban van, egyesekben már befejeződött. Így az individualizmustól való elhajlást immár két, egymástól egyébként annyira különböző európai btk. tükrözi vissza, az olasz és orosz büntető kódex. De már is erősen kezd megnívánulni az ez irányban való orientálódás az új német államban is, egy a régi liberális büntetőjog helyett ú. n. „tekintélyi“ büntetőjog felé. L. különösen: *Dahm és Schaffstein: Liberates oder autoritáres Strafrecht?* 1935. Ehhez *Aschaffenburg: Monatschrift.* 1953. 3—4. Heft. Továbbá *Gleispach* előadása az IKV. frankfurti ülésén. Ehhez Schw. Z. 1932. 4. Heft.

E küzdelemben ma még igen sok téves szempont van előtérben. Amennyire természetes, hogy egy esetleges kollektívista berendezésű német állam kialakulása maga után fogja vonni a maga büntetőjogának átalakulását is, éppannyira természetellenes az a nézet, mely a büntetőjog megváltoztatásával akarná amazt irányítani. A kettőnek egymáshoz való viszonyára l. *Irk: Az individualizmus és kollektívizmus gondolatköre a büntetőjogban c. tanulmányát.*

² Eme módszertani alaphoz a büntetőjogi fogalmak analitikájával jutottunk.

támaszkodott, mely tudvalévően a levés („Sein“) és a kellés („Sollen“) világa: a tartalom és alak között áthidalhatatlan határválasztót húz, anélkül azonban, hogy e filozófiai alapra öntudatos következetességgel rá tudott volna helyezkedni. Vagyis kitért azon alapvető kérdés tisztázása elől, hogy a büntetőjog tulajdonképpen: milyen módszerű tudomány?

Az új kanti alapú, ma annyira virágzó formalisztikus jogfilozófia szerint az explikatív módszerű tudományokkal szemben, mint amelyeknek tárgya a levés kauzális világa (természet tudományok, lélektan, szociológia stb.), meg kell különböztetnünk a normatív módszerű tudományokat, melyeknek tárgya a kellés világa (logika, grammatika, esztétika, etika, jogtudomány).

A jogszabályok ugyanis, hirdeti e felfogás, éppenúgy, mint akár az erkölcsi szabályok, vagy a logika, grammatika és esztétika normái, nem a tényleges történet, a levés magyarázóit. Vagyis azok sohasem adják magyarázatát egy végbemenő vagy már végbement folyamat kauzális összefüggésének, hanem csupán olyant *követelnek*. Miért is a norma sohasem a természeti törvények alkalmazása, mely azt hirdetné, hogy valami szükségképpen, természettörvényszerűen be fog következni, hanem csak annyit mond, hogy valaminek meg *kellett* történnie. A természeti törvény tehát kauzális összefüggést állapít meg, a norma pedig motiváló funkciót teljesít. A jogtudománynak ezért nem lehet célja a tényleges történet magyarázása, hanem a jogi normák megismerése és felfejtése.

Amint az új kanti iskola nagymestere, *Cohen*³ kifejezi: a jogtudomány semmi más, mint formális értékelések zárt rendszere, a szellemi tudományok matematikája, melynek nincs semmi köze a tényleges életviszonyokhoz.

A jogtudománynak fogalmi konstruálásánál a normatív jellegű etikából kell kiindulnia, minthogy az utóbbi a jogban nyert alkalmazást. Az etika pedig az ember fogalmát keresve egészen másnak találja, mint amilyen az ember pszichológiai vagy anthropológiai fogalma. Míg ez utóbbi ugyanis szerinte: „die Einheit der Besonderheit der Allheit“, addig az ember

³ *Cohen*: System der Philosophie. 1904.

etikai fogalma: „die Einheit in der Mehrheit“. Ennek példájul a jogtudomány jogi személy konstrukciójára utal, mint amelyben a több személy akarata egy egységgé olvad össze. Éppenígy a jogi cselekvésnél, mely fiziológiailag és pszichológiailag nem egységes, csak a jog fogja össze a különböző akaratit mozzanatokot egységbe. S éppen ez a jogilag előidézett cselekvés-egység az, amin a jogi tárgy egysége nyugszik, ami az ember egységét, a *személy* fogalmát megalapítja, ami egészen más, mint az ember fogalma.

Ug' an e vágáson különbözteti meg az iránynak másik kiválósága, *Lask** a jog tanulmányozásának szociológiai fázisát, mely a jogot a maga szociális mivoltában, mint „reális“ jelenséget tekinti, a tulajdonképeni jogászti fázistól, mely a jogot, mint „ein Komplex von Normbedeutungen“ értékeli. Így a jogtudomány fogalmi konstrukciói más értelműek, mint más tudományoké, vagy a mindennapi szóhasználaté. A matematika példájára utal az adott jogi probléma szemléltetésére. „Amint pl. egy kör reális érzéki individualitásánál a rajz empirikus segédeszközektől, mint amilyenek a papír, a tinta tábla, kréta stb., el kell tekinteni, hogy ezen alak *matematikai* individualitásához juthassunk el. éppen úgy kell pl. egy egyetlen vásár reális egész tényállásából a fizikai eredmény egyes részeit, a pszichikai kísérő jelenségeket, a történeti szituációk különlegességét stb. élvonlatkoztatni, hogy eme jogügylet *jogi* individualitásáig eljuthassunk“.

Vagy, hogy az új-kanti formális jogfilozófia ma legnagyobb hatású vezérét, *Kelsent* idézzük: „Ha elismerjük, hogy a jogtudomány a formával, csak a formával foglalkozhat akkor a jogi fogalmakba következetesen semmi más elemet, mint formálisát fel nem vehet“. A jogásznak tehát a fogalmak konstruálásánál nem szabad a pszichológia és szociológia eredményeire tekintettel lennie, „mert a jogásznak nem az a feladata, hogy az ember tényleges jogi magatartását kauzáliter magyarázza, sem hogy a jogi élet jelenségeit explikativ indokolja, hanem hogy normative felfogja“. A jogtudomány, mint a jogi jelenségeknek kizárólag alakzataival foglalkozó tudomány éppenígy nem vehet fel meghatározásaiba materiális elemeket, mint nem a geometria, mert különben

⁴ *Lask*: Rechtsphilosophie. Festschrift f. K. Fischer. 1905. II. k. 509.

„ugyanazon módszertani hibát követné el, mintha valaki a gömb fogalmi meghatározásánál tekintettel lenne arra az anyagra is, miből a jelzett gömb áll.“⁶

A normatív jurisprudencia elévülhetetlen érdeme a fogalmi konstrukció terén a figyelemnek a módszertani alap fontosságára való irányításában jelentkezik. Csak amikor a jog normatív jellegének kimélyítésével és a jog fogalma formális alkatelemeinek kidolgozásával a jogrend egy tudományos monista zárt rendszerét óhajtja nyújtani, abba a túlzásba esik, hogy elveszíti szem előtt az élő jog képét és ezzel a *tartalom* és az *alak* egymáshoz való viszonyának helyes megítélését.

Eltételezve e helyen a Sein és Sollen kanti kategóriák ma már filozófiailag is tarthatatlan megkülönböztetésétől, a jognak és jogtudománynak eme kategóriákon belüli értékelése is teljesen elhibázott. A jogtudománynak tiszta normatív módszertani alapon nyugvó tudományként való felfogása ugyanis nincs tekintettel a jogszabályok genetikai kifejlődésére s így nincs figyelemmel a jogtudomány feladatára. A jog, amint a büntetőjogszabályok természeténél bővebben látni fogjuk, életviszonyok szabályozója. A jogtudománynak pedig a feladata: ez életviszonyok szabályozóit tartalmazó jogi fogalmak kiépítése és rendszerezése. A geometria feladata tehát épúgy nem állítható a jogtudomány feladata mellé, mint ahogy nem a testek geometriai formái a való élet viszonyait rendező jogszabályok mellé. A jogban ugyanis a tartalom és alak egymástól feltételezett. A tartalom szabja meg az alakot. Vagyis minden forma egy olyan külső, amelynek belseje van. Büntetőjogilag: a bűncselekmény dogmatikai fogalmában a normatív elemek fogják össze azt a tartalmat, mely a kauzális elemekből tevődik egybe.

Sauer, königsbergi professzor a jogtudományok külön módszertani útját azzal igyekszik indokolni, hogy a különböző tudományok, bár egy és ugyanazon tárgyat szemlélhetik, az a különböző szemszögből mégis másnak látszik.⁶ Ezért különbözteti meg minden tudománynak tipikus szemléleti módját. A jogtudományé az axiológiai (értékelő) szemlélet.

⁵ *Kelsen*: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. 1911. 92. s köv. 1.

⁶ *Sauer*: Grundlagen des Strafrechts. 1921. 22. 1.

Mi is állítjuk, hogy a jogtudomány, illetve közelebről a büntetőjog tudománya: bizonyos emberi magatartásoknak értékelésével foglalkozik. Tehát magától értetődő az is, hogy a jogtudománynak nem lehet feladata: az emberi cselekvéseknek; mint bio-szociális jelenségeknek genetikai folyamatokban való kauzális vizsgálata. De mindjárt feltesszük a kérdést, hogy a büntetőjog mint értékelő tudomány: mi- nek az értékelésével foglalkozik? Mert ez az ugrópont, amely a helyes módszertani alapra való helyezkedést eldönti.

A feltett kérdésre feleletünk akként szól, hogy a jelenségeknek kauzális vizsgálatával megállapított emberi magatartásnak az értékelésével. A geometria tisztán a testek alakzataival foglalkozik. Érdeklődése tovább nem is terjedhet. De a jogtudomány nem lehet el a tartalom explikatív szemlélete nélkül. Mert a jogi normák tartalmukat *tényekből* merítik, azon kauzális elemekből összetevődő tényekből, amelyek megállapítása csak explikatív úton történhetik meg. És éppen ebből ered a tartalom és alak kölcsönös egymásra hatása. vagyis az, mit nem tudunk eléggé hangsúlyozni, hogy nincs jogtartalom alak nélkül, aminthogy jogforma sincs azt meghatározó tartalom hiányában.

A kriminológia tehát, amikor a bűncselekmények elkövetésének tényezőit explikatív módszertani kutatásával megállapítja, a bűncselekmény fogalmának *csak a tartalmát* nyújtja. A formális büntetőjogtan pedig a bűncselekmény normatív elemeinek felfedésével a fogalomnak pusztán a *vázát* szolgáltatta. A bűncselekmény pedig *formában jelentkező tartalom*.

Kriminológia és formális jogtan így találkoznak össze a tudományok közös nagy ideáljának a fókuszában. A kettő különhaladva, tévúton az ideáltól egyre távolabb és távolabb kerül. Mert, míg ez utóbbi az előbbi nélkül a „Soltén“ életnélküli zárt börtönében senyved, addig a kriminológia a bűncselekménynek mint bio-szociális életjelenségnek joglogikai megkonstruálása nélkül a „Sein“ nagy világában nem találja honát a jogtudományok hazájában.

A büntetőjog tudományának feladata e helyes felismerés követése. Ha a kriminológia hatása továbbérő, mint a

bűnelkövetés elleni célszerű taktika előkészítése, mint egy tudományos alapon nyugvó kriminálpolitika megalapozása, s ebben ma már nem kételkedhetünk, úgy a bűncselekmény etiológiai kutatása az anyagi büntetőjog dogmatikájának megújítását csak akként szolgálhatja, ha eme tartalmi elemeknek végbemegy a joglogikai úton formába öntése. Ez az a módszertani alap, amelyen a tartalomnak formába öntését, amelyen a kauzális elemeknek joglogikai megkötésével a fogalmaknak kiépítését igyekszünk keresztülvinni.

4. §. A büntetőjog fejlődésének világtörténeti áttekintése.

Somló: Jobbölcséleti előadásai. 1906. II. f. *Vargha Ferenc*: A megterlálás és védekezés pszichológiája. 1915. *Pikler*: A büntetőjog bölcselété. 1910. *Schick*: A büntetőjog őskora. 1878. *Lutter*: Az egyházi büntetőjog története és jelenlegi állása. 1913. *Hadik L.*: A bosszú, mint jogvédelmi eszköz. *Steinmetz*: Etnologische Studien zür ersten Entwicklungen der Strafe. I., II. 1894. *Makaremicz*: Einführung in die Philosophie des Strafrechts. 1906. *Günther*: Die Idee der Wiedervergeltung. I—III. 1889—1895. Bar; Handbuch des deutschen Strafrechts. I. 1882. *Binding*: Entstehung der öffentlichen Strafe im germanisch-deutschen Recht. 1909. *Mommsen*: Zum ältesten Strafrecht der Kulturvölker. 1905. Römisches Strafrecht. 1899. *Gerland*: Die Entstehung der Strafe. 1925. *Leói*: U diritto e la pena nel pensiero dei Greci. 1905. *Tesar*: Staatsidee und Strafrecht. 1914. *Post*: Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz. II. 1895. *Dubois*: Histoire de droit criminel des peuples anciens. 1854. *Hinschius*: System d. kath. Kirchenrechts. V. k. *Wilke*: Das Friedegebot. 1911. *Knapp*: Das alté nürnbergger Kriminalrecht. 1896. *Kohler—Azzi*: Das Florentiner Strafrecht des XIV. Jahrh. 1909. *Kohler*: Studien II—VI. 1895. *Kmiotowski*: Die Constitutio Cr. Theresiana. 1904. *Ooerbeck*: Das Strafrecht der franz. Encyklopadie. 1902. *Masmonteil*: La législation crim, dans l'oeuvre de Voltaire. 1901. *Kade*: Umschwung in Strafe und Strafvollzug im XVIII. Jahrhundert. 1908. *Stephen*: History of the criminal law of England II. *Rémy*: Principes généraux du code penal de 1791. 1910. *Esselborn*: Über Verbrechen und Strafe von Casar Beccaria. 1905. *Hertz*: Voltaire und die französische Strafrechtspflege im XVIII. Jahrh. 1887. *Hippel*: Deutsches Strafrecht. 1925. I. k.

I. A magyar állam élő büntetőjogrendszeré hosszú történelmi fejlődés eredője. S bár nem tartozik szorosán a büntetőjog feladatai közé ezen fejlődés végigkísérése, mégis annak termékét csak a történelmi háttér azon nagyvonalú ismerete világítja meg, melyben a magyar büntetőjog kifejlődésének tényezői legalább kontúrjaiban szemlélhetek.

A büntetőjog őskora. A szervezetek biológiai alaptörvénye, hogy élni törekszenek s így minden szervezet a létét fenyegető támadással szemben védekezik. Így van ez a legprimitívebb emberi társas köz ölektéknél is. Nem csoda ezért, ha azt találjuk, hogy az államalakulások kezdetleges korában már a legelső írott szabályok éppen a büntető szabályok voltak.⁷

A büntetés ugyanis már legősibb megnyilvánulásában úgy jelentkezik, mint *társadalmi reakció* a társas csoport érdekeit veszélyeztető akcióval szemben. Ez az ösztönös reakció, a *társadalmi bosszú* rendesen a bűntevő egyén megölésében vagy a társas közüiéből való kiközösítésben nyer kielégülést.

A bosszú forrása a harag,⁸ amelyet kivált a közösség és az egyén létére káros körülmény, szubjektíve visszatükröződve: a kellemetlen lelki állapot. A haragjában kitörő tömeg a bűntevő egyénre támad és azt vagy agyonveri, vagy ha sikerül a vétkezőnek elmenekülnie, a közösségből kizárja, abból száműzi (Friedlosigkeit), ami rendszerint az ilyen egyén halálát okozza, minthogy az idegenekkel szemben teljesen védtelen. A kiközösítettnek, minden jogközösségen kívül lévén, nincs semmi joga, vagyona közpréda, háza a lángoké stb.

*A büntetés legősibb megnyilvánulásában tehát nem magán- vagy vérbosszú, hanem társadalmi bosszú.*⁹

A vérbosszú (vérségi bosszú) későbbi fejlődési fok terméke, amikor már nem az egyén áll szemben a közülettel, hanem a iközület a közülettel, mondjuk: törzs a törzsszel.

⁷ L. Hammurabi törvénykönyvét (Kr. e. 2250), az indek szentkönyvét, a Manama—Dharma—Sastra-t, a chineai Ta-Tsing-Lee-t, vagy Mózes tízparancsolatját stb.

⁸ Már így Aristotelesnél, ki a bosszú gyökerét a haragban (óργή) keresi. „... a harag az életfenntartásra káros behatások eltávolítására ösztökéli az élőlényt; a bosszú pedig arra serkenti, hogy káros emléképpével kapcsolatos izgatottsági, kellemetlen, sőt nemritkán kínzó érzelmi állapotot megszüntessük** — írja *Vargha Ferenc*: A megtorlás és védekezés pszichológiája. 1915. c. mélyen járó analitikai tanulmányában.

⁹ Így helyesen *Steinmetz*: Ethnologische Studien zur erste Entwicklung der Strafe. 1894. *Liszt*: Lehrbuch. *Somló*: Jogböleseleti előadásai. 1906. II. f. *Vámbéry*: Büntetőjog. 1915.

Ilyenkor az egyik törzs a másik által, illetve az idegen törzs valamelyik tagja által elkövetett sértésre hasonló sértéssel reagál. Ez a magán- vagy vérbosszú kora.

A vérbosszú tehát törzsközi jellegű, amikor a sértésért a sérelmet szenvedett törzs a sértő törzsen igyekszik elégtételt venni. A sértés és sérelem a törzsek ügye lévén, nem fontos magának a sértő személynek a megbüntetése, hanem felé érte a család vagy a törzs maga.

A vérbosszú által felidézett állandó törzsi és törzsközi viszályok valamennyire káros kihatásúak, s így az ösztönös bosszú odaszeli, hogy a reakció arányos legyen a sértéssel, amit oly jellegzetesen fejez ki a mózesi törvény: „szemet szemért, fogat fogért⁴¹ elve. A bosszú enyhülési folyamatának egyik foka: a *talio* (forbát) büntetés kora. Így alakul ki a korabeli büntetőjogok sajátos kazuisztikája, amikor a tolvaj kezeinek levágásával, az istenkáromló nyelvének kitépésével, a fajtalanokodó kasztrációval stb, bűnhődik.

Később a törzsek letelepülésével a talio tovább enyhül, amikor a bűnös kevésbé súlyos esetekben vagyoni ellenszolgáltatással, birsággal megválthatja a reá váró büntetést. A *kompozíciónak* lélektani motiválója kétségtelenül az, hogy a sértettnek jutó vagyoni ellenérték a sértéssel okozott kellemtelen érzés kiküszöbölésére a legtöbbször alkalmas; de hozzájárul az is, hogy a törzsi letelepüléssel mind nagyobb szükségletté válik a békés együttélés.

Az ellenszolgáltatás megállapítása eleinte a felek meg egyezésén alapul. Csak később fejlődött ki „a szabott árak rendszere⁴⁴ (Ihering), amikor az egyes bűncselekmények után járó ellenszolgáltatásoknak egész tarifája fejlődött ki. A váltságösszeget eleinte a sértett, vagy családja kapta. Később, amikor a közösség is beavatkozik annak megállapításába, illetve annak most már kötelező elfogadtatásába, a kompozíció két részre különül el: egyiket kapja a sértett vagy nemzetsége (germán népjogban *fehde*, *faidus*), a másik a közösségé (*fredus*, *Friedensgeld*), magyarul birság (*birsagium*).

A kompozíció eme fejlődésével lép át a bűncselekmény mint jogrend-sértés a közjog területére s ezzel kezdődik meg az állami büntetőjog kifejlődésének kora.

A fent vázolt fejlődésen ment át valamennyi ma élő büntetőjog, így a magyar büntetőjog is. De mint a történelmi fejlődésben nem ismerünk éles, korokat lezáró cezúrákat, akként eme fejlődés termékeként jelentkező élő jogokban sem. Így, amiként a büntetőjog fejlődésének érintett korai-ban a talio nem küszöböli ki teljesen a bosszút, aként a kompozíció sem a taliót, sőt alkalmazásuk mélyen belenyúl még a középkorba is.

A római büntető- II. Az ókori népek közül a rómaiak **jog kezdő kora.** büntetőjoga az, mely az európai s így a magyar büntetőjog fejlődésére is számottevőbb hatást gyakorolt.

1. Amennyire történelmi emlékeink visszanyúlnak s ezek alapján a régi római állam büntetőjogát rekonstruálhatjuk, úgy látjuk, hogy az már kezdet elején *közjogias* alaptermészetű volt: de nem hiányoznak olyan vonások sem, amelyek magánjogias színezetűek. A differenciálódás még nem befejezett. A jus és fás (a jog és erkölcs) különválása dacára egyes nyomok még a büntetőjog szakralis jellegére emlékeztetnek, mint pl. az expiatio, az execratio capitis, consecratio bonorum stb. Súlyos testi sértésnél, amennyiben a sértett a békedíjjal nem elégedik meg, a talio kísért: si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto. De nem tűnt le végképen a magánbosszú sem, így a sértettnek joga van a tettenkapott éjjeli tolvajt, vagy házasságtörő nőt megölni. Később a bosszúnak bírsággal való megváltásából erednek a magánvétségek (delicta privata). Ma már tisztázott, hogy a közbűntettek (delicta publica) két legrégibb típusa: a *perduellio* és *parricidium* (percidium), vagyis a hazaárulás és a szándékos emberölés. De már a XII. táblás törvényben ott találjuk ezek mellett: a gyújtogatást, a mezei gabonalopást és a carmen famosum-ot (nyilvános gúny vers).

Az eljárási jogban pedig a pater familias büntetőjogi hatalma mellett (jus vitae ac necis), illetve a magánbüntetés mellett ott látjuk a magistratus közhatalmi coercitio-ját is.

A questiók kora. 2. A római büntetőjognak gyökere

közjogias átalakulása a *questio perpetua*-k korától kezdődik. A *Lex Calpurnia de repetundis* (Kr. e. 49) egy állandó bizottságot küld ki a tartományi helytartók és a kiszarolt lakosok közti perek elintézésére. Majd az e törvényt követő *Lex Sempronia* (Kr. e. 123) a bíróság it felhatalmazza a büntetés kiszabására is. A nagyszámú *questio*, így Sulla alatt hét *questio* (*crimen majestatis, ambitus, repetundae, sacrilegium* és *peculatus, iniuria atrox, falsumra*) igazi jelentősége abban rejlik, hogy míg egyfelől szabatosan igyekeznek meghatározni, milyen bűncselekmények felett jogosult a kiküldött bíróság ítélezni, másfelől szabályozzák azt az eljárást is, amely szerint a bíróságok eljárni tartoznak.

A császárság kora. 3. A római államhatalomnak a császár személyében való megtestesülésével csakhamar a büntetőhatalomnak egyetlen forrása maga a császár lesz. Ez míg egyfelől a büntetőjog közjogias jellegének továbbfejlődését vonja maga után, másfelől azonban az egyéni érdekeknek a közérdek előtt való feláldozását.

Igy mindjárt a *delicta publica* és *privata* mellett megjelenik a bűncselekményeknek egy harmadik csoportja: a *erimina extraordinaria* képében. Senatusi határozat, illetve császári rendelet alapján ugyanis részben új jogi tárgyak kerülnek állami védelem alá (pl. a csalás, orgazdaság, gyermekkítétel, magzatelhajtás stb.), részben pedig az eddigi súlyosabb magánvétségeket helyezik szigorúbb eljárás alá (mint a zsebtolvajlást, illetve lopást, betörést, rágalmazást stb.). De a sértettnek továbbra is megmarad a joga, vájjon igényeit bűnvádi eljárás vagy panasz útján kívánja-e érvényesíteni. Ami azután a *libri terribilis*ben (Dig. 48. és 49. könyvében) foglalt római büntetőjognak kifejlődését gátolja károsan.

A büntetések a császári hatalom elfajulásával egyre szigorúbbá válnak, melyeknek legsúlyosabb alakjait (keresztrefeszítés, vadállatokkal való széttépetés, vízbefulladás stb.) azonban csak az alacsonyabb társadalmi osztályok tagjaira (*humiliores*) alkalmazzák.

A római büntetőjog hatása. 4. A római büntetőjog, bár fejlődésében messzire elmarad a magánjog magas tökélyétől, mégis az európai jogfejlődés terén érezteti a hatását. Legelőször is azzal, hogy római talajon kristályosodik ki a büntetőjog közjogi jellege. De itt indul meg az első komoly kísérlet a bűncselekmények tényálladékaik kialakítására is. A római állam politikai viszonyai és a társadalom rendi széttagoltsága azonban útját állják annak, hogy a római jogalkotó *genius* egységes alaprincípiumok körül olyan nagyszabású kodifikációs alkotásokat létesítsen, mint amilyent a magánjog terén hozott létre minden korokra.

Így hatása, Franciaországtól eltekintve, inkább csak közvetett, a XIII. és XIV. századi olasz városi büntetőjogokon keresztül a német jogfejlődésre s ezek útján az európai és így a magyar büntetőjog mikénti kifejlésére is.

Az egyházi büntetőjog. III. Az európai büntetőjog fejlődésének egy jóval nagyobb erejű tényezője a *kánonjog* és pedig úgy materiális, mint processzualis szempontból.

Így materiális szempontból a germán népjogok túlzott egyoldalú objektív felfogásával szemben, amely a bűncselekmény létesítése eredményre voltak elsősorban is tekintettel. a kánonjog ezzel szemben a bűnös akarat vizsgálatára fektette a súlyt s így megindítja a bűnösség fokához mért büntetési rendszer kifejlődését. De a kánonjogi hatás le nem tagadható a büntetések enyhítése terén sem, habár a fejlődés nem is egyenes vonalú. Így a törvény előtti egyenlőség elvének elismertetésével, a *poena vindicativa* és *poena medicinalis* differenciációjával belekerül az eddigi tisztán megtorló világi büntetőjogba a *javitás* gondolata is, amennyiben az egyházból való kiközösítés csak a legsúlyosabb esetekre nyer alkalmazást. A *treuga Dei* és az *asylum* létesítésével, majd a kegyetlen büntetéseknek visszaszorításával tovább egyengeti az utat az emberesebb világi büntetőjog felé (*ecclesia non sinit sanguinem*). A börtönlátogató *procuratores pauperum* intézményének létesítésével a patronázs intézményének veti el a magvát.

Az eljárás terén az istenítéleteket korlátozza. A kánonjogi inquisitív eljárással pedig lefekteti az alapját a hivatalból való eljárásnak.

A frank birodalom büntetőjoga. IV. A büntetőjog fejlődésének sajátos képe tárul elénk a *frank* birodalomban.

A központi államhatalom fénykorában, *Nagy Károly* uralkodásának idejében a büntetőjog közjogi elismerése mindinkább általánossá lesz. Nevezetesen az általa kibocsátott *kapitularék* a közbűntettek egész sorát létesítik, amelyeknek nagy része hivatalból volt üldözendő és nyilvános büntetéssel sújtandó.

A központi hatalom meggyengülésével, illetve utóbb annak felbomlásával szikiésképpen állott be a visszaesés. A büntetőjog közjogi jellege újból elszintelenedik. Az írott jog helyébe ismét az életerős régi szokásjog kerül (1. azok feljegyzéseit: a *szász tükörben*, *sváb tükörben*), amely a magyar városi jogok kialakulására sem marad minden hatás nélkül. Nemes ember által elkövetett bűncselekmények a hűbérúri bíróság hatáskörébe tartoztak, s ha az elítélt az ítéletbe belenyugodott, vérdíjat, illetve bírságpénzt fizetett, ha pedig nem nyugodott bele, úgy jogában állott a bírót kihívni párviadalra s ha ez az ő győzelmével végződött, az előző ítélet megsemmisítését s az ügynek magasabb hűbérúr elé kerülését vonta maga után. A polgárok és jobbágyok bűncselekményei felett azonban jogász bírák ítéleznek és pedig írott jog hiányában a szokásjognak a római jog alapján nyugvó interpretációjával. Úgyhogy Franciaországban főleg a felségsértés (isten és emberi felség elleni deliktumok) tényálladékának kifejlesztésével ezért a római büntetőjog hatása közvetlenül nyilvánul meg. De már a hűbérúr a váltságösszeget magának követeli, mert a vazallust ért sérelem a hűbérúr sérelme. A teljes felbomlás árjának gátjául jelenik meg azután a frank büntetőjog elfajulása a kompozíciónak megszüntetésével, a legraffináltabbul kegyetlen halál és testcsonkító büntetésekkel (élve eltemetés, vízbefojtás, elégetés, felnégyelés, karóbahúzás, keréketörés, szemkiszúrás,

fejbőr lehúzás, a különféle testrészek levágása stb.). Kevésbé súlyos bűncselekmények elkövetésére főleg erkölcsi vagy megszegényítő büntetések (kaloda, pellengér, szégyenkő, szégyenköpeny stb.) nyernek alkalmazást.

Az olasz praktikusok. V. A büntetőjognak első tudományos feldolgozására irányuló kísérleteivel az olasz egyetemeken a XII. században találkozunk. Az első fennmaradt emlék szerzője: *Rolandinus de Romanciis* (De ordine maleficiorum. 1204). De a középkornak „legszámottevőbb praktikus kriminalistája“, aki immár a büntetőjognak egész rendszerét nyújtja: *Candinus*¹⁰, aki mellett még *Angelus Artinus* (1450) és *Julius Clarus* (1575) jutnak szóhoz. Céljuk a római jognak oly alakban való feldolgozása, amiként az főleg a longobárd joghatás alatt az új életszükségletek szerint a bírói gyakorlatban kialakult. Innen az *olasz praktikusok* elnevezése.

Jelentőségük két irányú. Először amíg ugyanis Franciaországban a római büntetőjog közvetlenül nyert érvényesülést, addig a német-római birodalomban közvetve éppen abban az átdolgozásban, amely az olasz praktikusok munkásságához fűződik. A másik tudományos jellegű, amikor a justinianusi jog jogászai kifejtésével elvetik azt a magot, amelyből a büntetőjog dogmatikája idők folyamán lassan mind tovább és tovább fejlődik.

Az olasz praktikusok első hatása a könyvnyomtatás révén Németországban abban a szélesmedrű népies irodalomban jelentkezik, melynek célja az idegen jognak laikusok, főleg azonban a Schöffek (népbírák) részére való népies megismertetése (Sebastiam Brant: *Klagspiegel* 1516, Ulrich Tengler: *Laienspiegel* 1509—11.).

Ezeknek hatása alatt jön létre, az 1500 körüli egyes tartományok nem nagyjelentőségű kodifikációit mellőzve, *Schwarzenberg* Jánosnak híres műve, az 1507. évi *Halsgerichtsordnung*, amelyet, minthogy a bambergi püspök számára készült, röviden *Bambergensis-nek* szokás nevezni.

¹⁰ *Kantoroicz*: Albertus de Gandino und das Strafrecht der Scholastik. 1907.

Bambergensis. *Schwarzenberg* mesterien értett ahhoz, hogy korának jogbizonytalanságával szemben a német jogot és az idegen jogot összeolvassza és azt jellegzetes tiszta nyelven ki is fejezze. És „ezzel — írja Hoppel — a német büntetőjog számára évszázadokon át üt-törőén kijelölte az irányt”.¹¹ De mindjárt hozzátehetjük, hatása döntő jelentőségű volt az egész európai büntetőjog továbbfejlődésére. És pedig azzal, hogy a Bambergensis volt az anyja (*Mater Carolinae*) V. Károly: *Peinliche Gerichts-Ordnung-jának*.

Az 1521-iki wormsi birodalmi gyűlés ugyanis a Bambergensist fogadta el az új büntetőtörvény alapjául s a partikuláris ellenállások legyőzésével az úgynevezett *clausula salvatoria* mellett (amely szerint: „Doch wollen wir durch diese gnedige Erinnerung Churfürsten, Fürsten und Stenden, an ihren altén wolherbrachten rechtmassigen und billichen gebrauchten nichts benommen habén“) V. Károlynak sikerült a regensburgi 1532-iki birodalmi gyűlésen a javaslatot elfogadtatni, amely mint *Keysers Karls des fünften und des heyligen Reichs peinlich gerichtordnung, röviden Carolina* (*Constitutio Criminalis Carolina, C. C. C.*) ismeretes.¹²

Carolina. A Carolina három részből áll: az első és harmadik rész az eljárást, a második rész az anyagi büntetőjogot kodifikálja. Korának alkotása, nem annyira mai értelemben vett törvénykönyv, mint inkább jogkönyv (*Liszt*), amely tanító cézzal fordul elsősorban is az írott jogban arra szoruló Schöffekekhez (így mindjárt bevezetőjében így inti ezeket az igazságos ítélezésre: „dem armen als dem reichen, und das nit lassen, weder durch lieb, leyd, miét, gab, noch keiner andern Sachen végén“. Art. 3—4.)

A büntetőjog fejlődése szempontjából kiemelendő tulajdonságai: az egyes bűncselekményeknek lehető szabatos kö-

¹¹ *Hoppel*: *Deutsches Strafrecht*. 1925. 172.

¹² Keserű igazságérzettel jegyzi meg *Hoppel*, hogy a sors különös iróniája az, hogy ezen alapvető munkát, amely e nemben az első és 1870-ig az egyetlen német büntetőtörvénykönyv, bár létét egyike a legnémetebb államférfiaknak köszöni, mégis nevét egy teljesen idegen császárnak viseli, aki azért semmit nem tett, aki még csak a német nyelvet nem is ismerte. *Deutsches Strafrecht*. 1925. 173.

rülírása, az egyes fogalmaknak (kísérlet, végszükség, szándék stb.) az olasz praktikusok nyomán haladó ismertetése, a büntetőjogi szankciók megállapítása, a súlyos („peinlich“) és polgári büntetéseknek megkülönböztetése és a büntetőjog közjogi jellegének elismertetése, amikor a büntetés megváltását eltörli.

A Carolina érintett tulajdonságainál fogva rövidesen az összes német gyarmatokon elterjed, mert a készülő Landrechtek több-kevesebb változtatással a Carolinát veszik át, s így a „közös német büntetőjognak“ (Gemeine deutsche Strafrecht) erős talpkövévé válik s mint ilyen a XVIII. század közepe tájáig a német birodalom egész területén érvényes, sőt egyes tartományokban (így Mecklenburgban, Brémában) egészen az új német btk. életbeléptéig, vagyis 1872-ig. Az a két nagyobb tartományi törvénykönyv, melyek közül az egyik Bajorország számára készül (Codex juris Criminalis Bavarici 1751), a másik pedig Ausztriának (Constitutio Criminalis Theresiana 1768) nem jut különösebb jelentőséghez.

A büntetőjog kodifikálására irányuló törekvés kezd egyre izmosodni Európaszerte s Angliát (ahol továbbra is a common law marad a büntetőjog forrása) és pár északi államot leszámítva, egységes kódexek létesítése a legelső államfeladatok egyike.

Az ordonnance crimelle-k Így Franciaországban, a hű-Franciaországban. béri büntetőjognak XI. Lajos részéről történt eltörlése után, a királyi rendeletek, az *ordonnance crimelle-k* igyekeznek a rendet biztosítani. Ezek közül különösen XIV. Lajos 1670-iki ordonnance-a emelkedik ki embertelen inquisitorius eljárásával. Az anyagi büntetőjog kodifikálásával csak 1791-ben találkozunk. A bíróságok teljesen önkényesen döntenek a büntetendő cselekmények meghatározása tárgyában és a bűncselekmények elkövetőire élet és halál felett; de különösen ez utóbbi felett, mert amint *Seroan* jellemzően állapítja meg, a francia büntetőtörvények három század óta majdnem kizárólag három büntetésnemet alkalmaznak: az első a halál, a második a halál, a harmadik a halál.

Európa többi államai. Nem vigasztalóbb a kép Európa többi államaiban sem. Így még Angliában is a XVIII. század közepén 162 bűncselekményre állapít meg a common law halálbüntetést (Blackstone). Spanyolországban *XI. Alfons* készített rendszeres büntető törvénykönyvet, amelyet *II. Fülöp* átdolgoztatva 1567-ben kihirdet. A nyomozó rendszert honosítja meg. A bűncselekményekre pedig a legkegyetlenebb büntetéseket tartalmazza. Ugyanezen törvénykönyv, amely Spanyolországban a XVIII. században is még hatályos, lép életbe Németalföld területén is.

Oroszországban *Nagy Iván* adja (1497-ben) birodalmának az első büntető rendeletet, amely a halál és testi büntetések kegyetlen rendszerén épül fel.

A felvilágosodás kora. VI. Az a szellemi mozgalom, mely részben a természettudományok (*Kepler, Galilei, Neroton* stb.), részben a filozófia (*H. Grotius, Locke, Thomasius, Montesquieu, Voltaire, Beccaria* stb.) újjászületéséből a szellemi élet minden részében új vérkeringést indított meg, nem maradt hatástalan a büntetőjog területén sem.

Ezen mozgalom elsősorban is a *felszabadulás* mozgalmaként mint ilyen jelentkezik büntetőjogi vonatkozásában is. Vagyis a küzdelem éle itt az értelem, türelem és emberiség jegyében elsősorban: a kínvallatás és a halálbüntetés ellen irányul. Az alkotó munka célja pedig: egy, az ember lényéhez méltó emberies büntetőjog életrehívása.

Eme küzdelem legnagyobb hatású vezére *Voltaire*, aki nem is annyira filozófiai fejtegetéseinek mélységeivel, mint inkább a tények félelmet nem ismerő leleplezésén alapuló lázító propagandájával indítja meg a lelkek forradalmasítását. Működésében büntetőjogilag döntő jelentőséghez jut a híres *Calas-eset*, vagyis az a „Justizmord“, amelynek Calas János, toulousei hugenotta kereskedő esett áldozatul. Calas Jánost azzal vádolták, hogy öngyilkos fiát, mert ez a katolikus hitre tért, megölte. A bíróság az ártatlanságát hangoztató vádlottat két órai kínvallatás után halálra ítélte, kerékbe-

törette, családját kolostorba záratta és vagyonát elkobozta. Voltaire a család felkérésére magáévá teszi az ügyet és szívós kitartással végül sikerült mégis az ítélet megsemmisítését és Calas rehabilitációját keresztülvinni. De ez az eset nem maradt elszigetelten, hanem több más bírói gyilkosság (Sirven, Le Barre, Morangiés, Lally) erős propaganda eszközként fűti a megindult mozgalmat, amely nyilvánvalóvá teszi, hogy az ancien régime büntetőjoga megérett a lerombolásra.

A mozgalom egyre szélesebb területekre csap át. Így a Calas-eset hatása alatt fordulnak az encyklopedisták a milánói irodalmi körhöz, hogy a büntetőjogi tirannizmus ellen kibontott lobogó alá csatlakozzanak. Felszólításuk nem maradt hatástalan, mert *Beccaria* márki személyében csakhamar olyan harcosra találnak, akinek nem kis része lesz a győzelem kivívásában. Munkája: *Dei delitti e déllé pene* 1764 (magyarra fordította először *Császár* 1834-ben, majd *Tárnai* 1887-ben) a küzdelmet már szélesebb mederben alapozza meg és teszi az egész emberiség közügyévé. *Beccaria* szerint a társadalmi szerződésen nyugvó közületnek célja a lehető legnagyobb szám legnagyobb boldogsága, miért is az egyes szabadságának csak ama részéről mond le, amennyi a köz biztonsága érdekében feltétlenül szükséges. Mindaz tehát, ami ezen a határon túlmegy, visszaélés a joggal. Éppen ezért csak a törvények állapíthatják meg a büntetéseket és nem a hivatalnokok. A büntetésnek célja: a tettest újabb bűncselekmény elkövetésében megakadályozni, másokat pedig bűncselekményektől visszatartani, miért is ennek a célnak megfelel, ha a vele járó szenvedés nagyobb, mint a hozzáfűződő előny. Az ezen túlmenő büntetés igazságtalan, mely csak az emberek eldurvítását szolgálja. Küzd a kínvallatás és a halálbüntetés ellen és a büntetés arányossága mellett annak határozottsága és személyes voltát hirdeti.

Beccaria kis könyve hatásában mélyebb nyomot hagyott az emberek lelkében, mint századok tudósainak és törvényhozóinak együttes munkája. Nem csoda ezért, ha máig olasz nyelven mintegy negyven kiadást ért, s ha a világ minden

művelt nemzete nyelvén olvasható és ha a francia bíróságok rövidesen ítéleteiknél mint érvényes kútfőre hivatkoznak.¹³

De e mozgalomból nem marad ki Európának egyetlen művelt nemzete sem. Olaszországban *Filangieri*, Németországban *Hommel*, *Quistorp*, Ausztriában *Sonnenfels*, Angliában *Bentham* és *Horvard* állanak a mozgalom élén.

A Code Pénal. A reform-ideák első testté válása az 1791. évi francia *Code Pénal*. A francia forradalom terméke. Az 1789-ben egybehívott nemzetgyűlés ugyanis az „emberi jogok nyilatkozatában“ élő hitvallást tett az új btk. alapelvei mellett, amikor kimondja, hogy: az új törvénynek a nullum crimen sine lege poenali elvet kell megvalósítania, hogy: csak a társadalomra veszélyes külső cselekedetek büntethetők s hogy ezért az ember lelkiismereti szabadságából kifolyóan a vallási bűncselekmények eltörrendők s végül, hogy a törvényelőtti egyenlőségnél fogva megszüntetendő a kiváltságosok külön büntetőjoga.

A francia Code Pénal Európa büntetőjogának továbbfejlődésében igen nagy szerephez jut és pedig főleg következő főbb tulajdonságai következtében. Eltörli a testi és megbélyegző büntetéseket. Gondoskodik a bírói önkény visszaszorításáról, amikor a büntetések fix tételeit állapítja meg. A halálbüntetést négy esetre korlátozza. Eltörli a kegyelmezési jogot, úgyszintén megszünteti az életfogytiglani börtönbüntetést. A bűncselekmények törvényes tényálladékait igyekszik röviden és világosan megállapítani. Egyébként az általános rész még eléggé szegényes.

Lényegesen szigorítja a kódex szabad szellemét azonban már Napoleon Code Pénalja (1810).

A reform-mozgalom törvényhozási megnyilvánulása Európa jogterületén bár általánossá válik, de azért egymástól sokban eltérő mértékben.

¹³ L. *Roederer-nek* Beccaria nővérehez írt levelét, amelyben jelzi, hogy Beccaria műve a francia büntetőbíróságok uralkodó szellemét teljesen megváltoztatta: „az összes fiatalabb bírák inkább ezen könyv, mint „a törvények alapján ítéleznek“. *Hertz* i. m. 306.

Így leginkább ennek szellemét tükrözteti vissza *Olaszország* büntetőjoga az 1786-iki toskánai btk.-ben, melyet majd több btk. követ, így az 1819-iki nápolyi, az 1820-iki páрмаi, piacenzai, az 1847-iki sardiniai. *Németországban* a 27 állam 22 btk.-e közül kiemelkednek az 1813-iki bajor (szerzője: *Feuerbach*), az 1845-iki badeni (*Mittermaier*) és az 1851-iki porosz btk.-ek. *Ausztriában* a Jozefina után az 1803-iki (*Zeiler, Sonnenfels*), illetve az 1851-iki btk.-ek képviselik szerény keretek közt az átalakulást. *Belgiumban* (1867-ig, *Németalföldön* (1886-ig), *Svájc* egyes kantonjaiban (1860—70-ig) a francia *Code Pénal* érvényes. *Oroszország* 1845-ben, *Spanyolország* 1848-ban, *Portugália* pedig 1852-ben léptet részben újabb szellemű btk.-et életbe. *Anglia* büntetőjogának kútforrása marad továbbra is a *common law*, azt kiegészítve néhány alkalmi törvényalkotással.

5. §. A magyar büntetőjog története.

Balogh: A jogtörténet tanítása hazánkban. B. Sz. 1905. *U. ő.*: Deák Ferenc mint büntetőjogász. 1904. *Magyary*: A magyar tudományos akadémia és a magyar jogtudomány. 1926. *Fayer*: Az 1845-iki javaslatok anyaggyűjteménye I—IV. 1896—1902. *Domboóary*: Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pestvármegyében. 1906. *Hajnik*: Egyetemes európai jogtörténet. 1896. A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. 1900. *Timon*: Magyar alkotmány és jogtörténet. 1910. *Réti*: A büntetőjog codificatiójának első kísérletei Magyarországon. 1916. *Nagy K.*: A rögtönbüntető eljárás 1848-ig. 1927. *Kandra*: A Várad Regesztrum. 1898. *Komáromy*: Magyarországi boszorkány perek oklevéltára. 1910. *U. ő.*: A kolozsvári boszorkányperekről. 1901. *Irk*: Adalékok Erdély régi büntetőjogához. 1914. *Vájná*: Hazai régi büntetések. 1906. I—II. *Széli*: A becstelenítés és a bíróság előtti megkövetés Debrecen városi régi jogban. 1897. *Angyal*: J. K. 1906., 1907. *Hodossy*: u. o. 1902., *Halmos*: u. o. 1892., *Schiller*: u. o. 1899, *JVlassics*: J. A. IV. k. *Kéthely*: Az 1845. évi m. b. j. szerepe a magyar börtönügyben, 1925. *Baranyay*: Magyar büntetőjogtörténet. I—II. 1952. *Jenes*: Vuchetich Mátvás, 1952. (Angyal szem.).

Az ősi magyar büntetőjog, amennyire róla hézagos és kevésbé megbízható történeti adalékainak nyomán képet alkothatunk, ugyanazon a fejlődési fokokon ment keresztül, mint amelyeken az európai büntetőjogok általában.

Az ősmagyar I. Így a *Névtelen Jegyző*, *Bölcs Leó* és **büntetőjog. *Constantinus*, illetve a korabeli *krónikák* szerint az ősi magyar büntetőjog is a magánboszszúból táplálkozik, habár nem hiányoznak bizonyos bírói szervek sem (karkhász, gylas), amelyek némely bűntény felett ítéleztek. De nem hiányzik teljesen a bűncselekmények megállapítására irányuló kísérlet sem, így abban a még kezdetleges alakban, amelyet az etelközi szerződésben találunk s amely esetekben a mai hűtlenségi tényálladékok csíráit fedezhetjük fel. Így aki hűtlenné lesz a vezér személyéhez, viszálykodást támaszt a vezér és atyafiai között, vére omlásával biintettetik (vérszerződés 4. p.). A vezér vagy törzsek fejei, ha a véresküvel erősített szerződés valamely rendelkezését megszegnék, átok alá kerülnek, kizáratnak a nemzet kebeléből (5. p.). Ugyancsak aki a hadbahívásra a nemzetgyűlésen meg nem jelent, vagy aki az ellenséghez szökött, vagy aki magát a hadban gyáván viselte (6. p.).**

Árpádházi királyok II. Némileg megbízhatóbbak az **ár-
büntetőjoga.** *pádházi királyok* büntetőjogáról szóló adataink.

Első árpádházi királyaink dekrétumai a frank capitulárek és a germán népjogok hatása alatt állanak, amelyeknek több tekintetben nemes intenciói kegyetlen büntetésekben keresnek megvalósítást. Így első királyunk. *Szent István* törvényei szerint: az emberölés, hitszegés, sebesítés, lopás, gyűjtogatás, paráznaság, pártütés, álnok hírvívés stb. leginkább halállal és testcsonkító büntetésekkel, illetve szolgaságbaadással és vagyonek kobzással sújtattak. *Szent László* törvényei egyes cselekményeket (lopás, emberölés) még súlyosabban büntetnek.

Bár nyilvánvaló, hogy megindul a büntetőjog közjogi jellegének jegecesedési folyamata is, de anélkül, hogy e folyamat be is fejeződött volna. Első királyaink ugyanis még kénytelenek számolni a nép ősi büntetőjogi felfogásával, miért is például *Szent István* törvényei között megtaláljuk úgy a vérboszsút (így a veneficium, megrontás esetében), mint a taliót (1. cap. 15., 46., 47., 54.), valamint a kompoziót. De még *Szent László* egyik dekrétuma szerint is: „Si qui

domi pugnaverint et ad iudicem non venerint, nil quaerat index“ (III. 27.).

Részben enyhébb irányra mutatnak *Kálmán* törvényei, így főleg a halálbüntetés visszaszorításával. Továbbá az eddigi kizárólagos megtorló gondolatkör mellett megcsillan a javítás és megelőzés gondolata is, amikor elrendeli, hogy minden vármegyének székhelyén két vezeklő ház építtessék, illetve, hogy a hamis tanú arcára keresztforma jegyet égesenek vassal, hogy senki el ne fogadja többé az ő tanúságát (D. I. 83). Ugyancsak *Kálmán* tiltja el a boszorkányok egy bizonyos csoportjára a boszorkánypereket (De strigis verő quae non sunt, nulla quaestio fiat. D. I. 57.)¹⁴

Igen érdekes, hogy a törvény sokszor csak a hatáskört állapítja meg, míg a büntetés nleghatározását a bírákra bizza, „akik a bűn és bűnös mivoltához képest, az ő tetszésük és a kánonok rendelkezése szerint, lássák meg az ilyen gonosz cselekedetet“ (D. 50.).

III. Az árpádházi királyok uralmá- **A vegyesházbeli ki-**
nak XIII. századtól való meggyengü- **rályok büntetőjoga,**
lése az állami büntetőjog kifejlődését
hátrányosan akadályozza. Így kevésbé halad előre eme folyamat a *vegyes házbeli királyok* alatt is. Sőt úgy látjuk, hogy e kort kezdetben főleg a kompozíció rendszerré válása jellemzi. Így *Nagy Lajos* (1351. D/IX., X., XXIV.) elrendeli, hogy a nemesek bírója, hogyha nemes embert bármilyen okból elmarasztalt, bírói egyesség végett három napig tartsa fogva s egyesség nemlétében a büntetés végrehajtását „az ország szokása szerint szolgáltatassa ellenfele kezéhez“. A bíró a feleket nem tilthatja el az egyezkedéstől, s amennyiben megegyeztek, csak *békebírságot* követelhet tőlük. A bírságnak (birsagium indicium) a *vérdíjtól* (homagium) való elkülönülése mint a germán büntetőjogban, úgy nálunk is, a büntetőjog közjogias felfogására utal. Ugyanennek jegyében megy végbe *I. Mátyás* alatt az actus maioris potentiae (kezdetben ezek: a nemes ember lakóházába való betörés, a ne-

¹⁴ L. *Angyal*: Tankönyv. 28. *Vámbéry*: Büntetőjog. 94. *Timon*: A magyar alkotmány és jogtörténet. 1917. 452.

mesi birtok elfoglalása, nemes ember oknélküli letartóztatása, a nemes ember megölése és megsebesítése) és az *actus minoris potentiae* szétkülönítése. Az 1486: VI. D. 51. cikk szerint bármely rendű és rangú emberek, ha szándékosan gyilkosságot követnének el, *minden váltságdíj mellőzésével* halálal büntetendők. Ha pedig az emberölés nem előre megfontolt szándékkal és nem határozott akarattal, hanem véletlenül vagy másképpen váratlanul történt, az emberölőnek legyen joga a megöltnek rokonaival szabadon egyezkedni.

Mátyás törvényei között a büntetőjog közjogi jellegének kialakulási folyamatában legnagyobb jelentőségű azonban az 1462. évi I. D., amely a *hűtlenség* eseteit (a király és korona köz hatalma elleni támadás, pecsét- és pénzhamisítás, negyedizigleni vérrokon meggyilkolása, nyilvános gyújtogatás, hatóság elleni erőszak, önbíráskodás, a várak és uraik elárulása, az ellenfélnek köz- vagy nádori törvényszék helyén való megölése, eretnokség, vérfertőzés) részletesen szabályozza. I. Mátyás vonatkozó rendelkezéseinek érelyes végrehajtásával az állami rend megszilárdulását és ezzel a büntetőjog állami jellegének kidomborítását nagy mértékben viszi előre.

Az I. Mátyás erőskezű uralma alatt megerősödött állami hatalom utóda, a tehetetlen *II. Ulászló* alatt ismét meggyengülvén, az országgyűlés a közrend egyetlen biztosítékát az érvényben levő magyar jog kodifikációjában keresi.

Werbőczy István Eme törekvések eredménye *Werbőczy Hármaskönyve*. *István* Hármaskönyve (Tripartitum), melyet bár az 1514. évű országgyűlés elfogadott, de mert királyi kihirdetése elmaradt, törvényerőre nem emelkedett. Mégis a szokás útján három évszázadon át lesz a magyar joggyakorlat kútforrása. A Tripartitum nem kívánt rendszeres büntető törvénykönyv lenni, hanem csak az élő büntetőjogról akart lehetően hűen beszámolni. Ennek alapján a bűncselekményeket a következő csoportok szerint különböztethetjük meg: 1. a hűtlenség 18 esete (I. 14), büntetésük fej- és jószágvesztés; 2. a főbenjáró büntetéssel sújtott más cselekmények, büntetésük fejvesztés; 3. kisebb cselekmények (mint hitszegés, vértagadás, rágalmazás stb.)

büntetésük fejeváltás vagy jószágvesztés, vagy örökös becselenség. Ismeri ezenkívül az arcon vagy homlokokon való megbélyegzést; a nyelvváltást. A kompozíciót pedig, a hűtlenség esete kivételével (I: 16. c., II: 43. c.), továbbra is fenntartja.

Ha Werbőczy Tripartitumát a korabeli büntetőjogokkal összehasonlítjuk, azokkal általában egyszinten állónak mondhatjuk, emberies felfogásával azonban ezek közül nem egyet felül is múl; így különösen azon rendelkezésével, amely a városi bíróságokat a testcsonkító büntetés alkalmazásától eltiltja (Hk. III. 20.).

IV. Azok a vészterhes idők, amelyek a XVI.—XVIII. századi magyar államot létében ingatták meg, fejlődésében a magyar büntetőjogot is visszaszülyesztették. A XVI.—XVII. századi büntetőjogunk a kegyetlen *Praxis Criminalis* hatása alá kerül. A magyar büntetőjogi törvényalkotás háttérbe szorul, amelyet ezért inkább az alkalmiság jellemez a felmerült szükségleteknek éppen megfelelően (1. a Dózsa-féle lázadást követő 1514. D. vagy az 1563:42., 1599:36., 1622:6. stb.). A halálbüntetés gazdag aratása, a boszorkányperek elég gyakorisága (*Komáromy* 1565—1766-ig terjedő időre 554 pert ismertet), a testi büntetések sűrű előfordulása (így az 1563. Dekr. 42. cikkelye szerint az istenkáromló első ízben: veszőzéssel, másodízben: bottal, harmadízben: halállal sújtatik), a talió kísértése (1567: 9.) e kor büntetőjogáról szomorú képet tárnak elénk.

A XVIII. századeleji büntetőjogot *III. Károly* törvényalkotásai jellemzik, amelyek a konszolidáció megindulásának előhírnökei.

Az 1723: IX. t.-c. a hűtlenség eseteit kilencre szállítja le, s ezeket a nagyobb hatalmaskodás eseteivé minősíti át, viszont közülük többet halálbüntetés alá helyez. Enyhébb esetekben „a bíró bölcs belátása szerint“, „a körülményekhez képest bűnhöz arányított“ büntetések kimérését írja elő (1723: 12. c.). *III. Károly* dekrétumában találkozunk először a *börtönnel*, amikor id. c. 2. §. szerint: „Azok, akik harma-

dik és negyedik ízén tudva vérfertőzést követnek el és pedig az előbbiek három, utóbbiak pedig két évi *börtönt* szenvedjenek“.

III. Károllyal megindul a kodifikációs törekvés is, amikor „a törvényszéknek s bíróságoknak javítása felől“ munkálat készítésére „értelmes és törvényeket értő férfiakból“ bizottságot küld ki, illetve kir. rendelet útján a törvényhatóságokat felhívja, hogy a jövő országgyűlésen tárgyalás alá veendő büntető törvénykezési rendtartást dolgozzanak ki. Ügy ezek a kísérletek (1. a Novum Tripartitumot 1719., mely javaslat alakjában maradt fenn) azonban, mint Mária Teréziának a m. kir. helytartótanács részére adott megbízatása (1752), a magyar büntetőjog továbbfejlődésére eredménytelenek maradtak.

Az alkotmányellenesen életbeléptetett Jozefina, *II. József* kódexe 1787—1790-ig van hatályban, anélkül, hogy a bírói gyakorlatra lényegesebb befolyást gyakorolt volna. Jelentősebb ennél *II. Lipót* 1790. évi dekrétuma, amely eltiltja a földesurakat a jobbágyak feletti önkényes, úriszék ítélete nélküli büntetésektől és eltörli továbbá a kínvallatást.

A gyakran papiroson maradt írott országos jognál e korból hűségesebb képet tárnak fel a helyi szükségleteknek inkább megfelelő törvényhatósági statútumok, a városi jogkönyvek vagy az úriszékek gyakorlata. Ezekből pedig azt látjuk, hogy bizony még mindig eléggé szigorú,¹⁵ sőt nem egyszer embertelen büntetések nyernek alkalmazást (így káróbahúzás, megkövezés, keréketörés, testcsönkítés stb.). De viszont emellett megindul a magyar büntetőjognak egy emberségesebb irányú fejlődése is, így főleg a magyar városi (Debrecen, Kecskemét) büntetőjog *erkölcsi* büntetéseivel, mint amilyenek voltak az eklézsia-követés, a bíróság előtti megkövetés, amiben a feltételes elítélés első történeti nyoma szemlélhető, továbbá a pellengér, kaloda stb. Sőt, a külföldi büntetőjog e kort jellemző boszorkánypereitől eltérően, a mi efajta pereinkből nyilvánvaló, hogy az ezekben szereplő boszorkányok egyszerűen kuruzsló banyák, akik nélkülözik a magyar észjárás szerint mindazokat a sztigmákat, amelyek

¹⁵ L. helyesen *Vámbéry*: Büntetőjog. 98. szemben *Fayer-re*l.

az idegen felfogás szerint azokat mint alvilági lényeket jellemzik s ennek megfelelően a mi boszorkány pereinkből hiányzik amaz okkult jellegű aberráció, amely a külföldi boszorkány-hit incubbatusa-, succubbatusában és boszorkány-szombatjában testesül meg.

V. A XVIII. század második fe- **A felvilágosodás kora** lével Európa nyugatán meginduló és az 1792-iki javaslat. szellemi mozgalom kihatását a magyar büntetőjogra is jellemzően érezteti. Ha kezdetben nem is annyira a bírói gyakorlatra, mely bár szintén az emberesség és célszerűség felé halad, így mikor például a kancellária a halálbüntetések esetén a kegyelmezés jogát gyakorolja, amikor a testi büntetéseket szabadságvesztésbüntetésekkel vissza szorítja, amikor az erkölcsi büntetéseket sűrűn alkalmazza stb., hanem inkább a kor reformeszméitől indított kodifikációs törekvésekre.

Így az 1790/91-iki országgyűlés egyik első feladata volt az 1790 91: XL. t.-c. által hatályon kívül helyezett Jozefina helyébe megfelelő jogszabályok létesítése. Az e célra kiküldött országos bizottság, melynek a büntetőtörvény kidolgozása is feladatává tétetett, 1792-ben el is készült munkájával. Az előadói javaslat (Codex de delictis eorumque poenis. Szerzői: Szirmay, Beniczky és Szén ti vány i), amely egy rövid előszóval kezdődik, a következőképen tagozódik: Principia, De forma proceduráé (I—XVIII. Art.). De delictis eorumque poenis (I—LIV. Art.). A Principia (alapelvek) megfelelnek a kódexek mai értelmében vett általános részének. Ilyen alapelvek, hogy a büntetésnek célja az állam önvédelme, melyet javítással, ártalmatlanítással és elrettentéssel igyekszik megvalósítani; csak a cselekmény s nem a gondolat büntethető; a beszámítás az értelmiség fokával emelkedik, a törvény nem tudása csak teljes műveletlenség esetén mentesít. Büntetési eszközök: a halálbüntetés, az életfogytiglani fegyház (1 esetben), a börtön, testfenyítés, nyilvános bocsánatkérés, kiutasítás, helyhezkötés. A javaslat a büntetés kiszabása tekintetében nem ismer rendi különbséget.

A javaslat a magyar büntetőjog nagy veszteségére, a beállott politikai körülmények következtében, nem került az országgyűlés elé s így nem vált törvénné.

Az 1827-iki javaslat. Az „Alkotmány megerősítését“ sürgető 1827-iki országgyűlés már más eszközökkel véli ezt elérhetni, miért is szakít az előző javaslat szellemével s helyett az 1803-iki osztrák btk. felé orientálódik. A rendi különbség alapján külön szabályozza a nemesek és a nem-nemesek feletti eljárást; a halálbüntetés eseteit kilencre emeli és a börtönt szigorítja. Az 1792-iki javaslattal szemben tehát lényeges visszaesést mutat s amint *Széchenyi István* megállapította: „Nincs benne egyetlenegy talpkő, nincs egy lat philosophia.“¹⁸

Széchenyi, Deák, Kossuth VI. A magyar büntetőjog községe az 1845-iki javaslat, difikációjára irányuló törekvésekben új korszakot nyit meg az *1843-iki javaslat*.

Gyökereit a 30—40-es éveknek a magyar alkotmány kiépítésére és nemzeti államalapításra irányuló nagyszabású politikai mozgalmába ereszti alá. S itt is *Széchenyi, Deák, Kossuth* működése az, mely megműveli a talajt annak életrehívásához. Mindhárom államférfiú a maga politikai hitvallásának megfelelően veszi ki részét az erre irányuló munkásságból.

Széchenyi nagy koncepciójú reálpolitikájában a büntetőjog reformálása eszköz a jogegyenlőség szolgálatában, vagyis az anyagi büntetőjog és eljárási jognak a kor kívánalmai szerinti reformálásában hathatós eszközt látja a rendiség községi rendszerének megkerülésével (Hitel, Világ): a jogegyenlőség elve egy részének a megvalósítására. Így a *Stadium* tizenkét törvénye V. és XII-ében követeli egyfelől a törvény előtti egyenlőséget, másfelől a tárgyalások nyilvánosságát. A halálbüntetést fenntarthatónak tartja. De *ellenzi* a kínvallatást s a testi büntetést a jobbagyra csak akkor tartja alkalmazhatónak, „ha belőle minden becsület és ne-

¹⁸ L. Wesselényihez 1851. okt. 21-én.

mes érzés kihalt”. Ha később Széchenyi küzdelme a büntetőjog reformálására ellanyhul, sőt ha utóbb a büntetőjogi reformok előtérbe tolásában: „túlzott philantropiát, — az érzelmek rabjává lett ingatag politikának legerősebb bizonyítékát”¹⁷ látja, úgy ezt kizáróan abban a szemszöges politikai ellentétben kell keresnünk, mely később Kossuth és közte kiütközött. Mindazonáltal ez nem változtat azon a tényen, hogy mégis ő volt az, aki a mozgalmat megindította.

Amint Kossuth a sajtón keresztül agitál a botbiintetés ellen (Felelet gr. Széchenyi Istvánnak. Pesti Hírlap. 1841.), úgy *Deák Ferenc* is a legelső országgyűlési felszólalását a botbiintetés ellen tartja (1833. május 2.). Ennek a szívos akciónak eredménye azután, hogy a reformkivánalmak mind szélesebb és szélesebb körben visszhangzanak, úgy-hogy a követek nagyobb fele immár az 1839-iki országgyűlésre a büntetőjog reformálásának követelésére volt utasítva. A mozgalom előreviteléhez nagy fokban járultak hozzá a külföldi utazásaikról és börtönügyi megfigyeléseikről beszámoló lelkes hangú tanulmányok, melyeknek szerzői *Szemere Bertalan* (aki egész Európát beutazta s mintegy 24 fegyházat vizsgált meg) és *Böloni Farkas*, a hazai állapotokról főleg *Kölcsey Ferenc* és *Eötvös József*.

Ilyen előzmények után ül össze az országgyűlés, mely azután az 1840: V. t.-c. által „a büntető és javítórendszer kidolgozására országos választmány” kiküldéséről gondoskodik. Iktassuk ide Deák Ferencnek az 1840-iki országgyűlési követ jelentéséből eme mély igazságéi szavait: „Büntető-törvényeink nagy részben a hajdankornak elavult maradványai, melyeket már azóta sokfélekép változtatott a gyakorlat úgy, hogy jelenleg sem a bűnnek mértékére, sem a büntetésnek nemére és nagyságára nézve biztos alapot nem nyújtanak, sőt több esetekben a bírónak személye szerint ugyanazon vétkekért ugyanazon körülmények között a büntetések felette különbözők és önkényesek, börtöneink pedig sok helyütt oly állapotban vannak, hogy azoktól az emberi-

¹⁷ A támadás éle elsősorban is az Eötvös képviselte politikai irány ellen szól, melyre azután *Eötvös*: Kelet Népe és Pesti Hírlap. 1841. válaszol.

ség legszelídebb érzete méltán visszaborzad. A büntetés célját veszti a közállományra nézve, midőn vétkest sújtva csak bosszúi, de nem javít s ahol a börtön egyedül szenvedések helye, de az erkölcs jobbulására figyelem nincsen, ott sem a büntetések szigorúsága, sem annak a vétkest bizonyosan sújtó gyorsasága nem elég a büntettnék kevesbítésére, mert félelem jobb erkölcsök nélkül még nem nyújt kezességet a közállománynak arról, hogy törvényei tiszteletben tartanak. Nálunk pedig, fájdalommal kell megváltanunk, a tömlöcök még eddig nem javító helyek, hanem nagy részben a vétek iskolái valának s gyakran kit az indulás vagy könnyelműség vétekbe kever, de keble fogékony volt még a jóra s az erkölcs útján csak megbotlott, de szíve romlott nem vala, mint vétkét bánó bűnös került a tömlöcbe s mint kitanult gonosztevő hagyá el azt. Nekünk, kik e részben leginkább hátra vagyunk, az elismert hibáknak javítását, a számos hiányok pótlását ismét utóbbra halasztgatni vétek volna hazánk és az emberiség ellen“.

Az országos 45 tagú választmány, a törvény eredeti utasításán túlmenve elhatározza, az 1827-iki javaslat félretételével, egy teljesen új büntetőtörvény elkészítését. Így mindjárt első ülésében három albizottságot küld ki: az anyagi büntetőjogi, eljárási és börtönügyi tervezet létesítésére. Ugyancsak elhatározták, hogy kiküldött albizottság állapítsa meg az elvi kérdéseket. Az anyagi büntetőjogi albizottság elnöke *Deák Ferenc* volt; tagjai: *Bezerédy, Eötvös, Klauzál, Fábry, Haader* és *Wenckheim*, jegyzője *Pulszky Ferenc*.

A bizottság tárgyalását *Pulszky* a következőképen írja le: „Amint a büntető törvénykönyv kidolgozásához hozzáláttunk, *Deák* mindjárt kifejtette nézetét, hogy a büntető-törvénykönyv nem csupán a bírák és ügyvédek számára készül, hanem főleg a nép számára, annak tehát oly nyelven kell írva lenni, hogy ezt megérthesse minden vádlott, eszerint világos legyen, egyszerű s kerülje a tudós technikai kifejezéseket. Ezután teáin bírta az adatok összeszedését, minden cikknél elő kellett adnom a Code Napoleon s mintegy 14 kódex szövegét, ezeknek egymástól való eltérését s ahol voltak Mittermaier nézeteit. Erre megindult a discussió, melynek bevégeztével mindegyikünknek a cikk szövegét kellett

szerkeszteni és felolvasni; formulázásunkat Deák reassumálta, élesen megbírálta s végre maga *megírta* vagy *megdiktálta* a szöveget. Amint egy fejezetet bevégeztünk, lefordítottam németre s megküldtem Mittermaiernek, kinek észrevételeit még egyszer megfontoltuk, s hol elfogadtuk, hol elvetettük.“¹⁸

Ily alapos tárgyalásokon készült az 1843-iki anyagi jogi javaslat, amely *Mittermaier*, kora legnevesebb büntetőjog tudósa és kodifikátora szerint legelőre haladóbb és legeredettebb alkotás Európában.¹⁹ Vagy amint *Fayer* állapítja meg: „Az élő magyar büntetőjogi tradícióknak Deák Ferenc az 1843-iki javaslat útján határozott alakot adott.“²⁰

A javaslat jellemző vonásai a következők. A francia Code hármass felosztásának elejtésével csak *büntettet* és *kihágást* ismer. Eltörli a halálbüntetést, a testfenyítő és becsületenítő büntetéseket s a büntetések beestelenítő következményeit. A súlyosító és enyhítő körülményeket részletezően szabályozza. A királyi kegyelmet csak a büntetés elengedésére korlátozza. A büntetési tételeknek csak maximumát állapítja meg. A különös részben az egyes tényálladékok szabatos meghatározására törekszik a következő négy főcsoport szerint: 1. az egyes ember személyi-, 2. vagyoni érdekei elleni sérelmek, 3. a társadalom, 4. az állam érdekei elleni bűncselekmények. A börtönrendszerről készült javaslat pedig az akkori felfogás szerint legtökéletesebbnek tartott magánzárka-rendszeren épül fel.

A magyar büntetőjog örök veszteségére, sajnos, az 1843. javaslat nem emelkedett törvényerőre. Sőt ennek útjáról a következő kodifikációs törekvések teljesen letértek. A főrendi tábla ugyanis az alsótábla által elfogadott anyagi, jogi

¹⁸ *Pulszky*: Életem és korom.

¹⁹ „Kein legislatives Werk tragt in so bohém Grade dias Geprage des Strebens an sich, ein den Fortschritten der Zeit, der Forderungen der Gereclitigkeit und den neuesten Ansichten im Strafrechte entsprechendes Gesetzbuch zu liefern, als dies bei dem ungarischen Entwurf der Fali ist — kein Gesetzbuch ist so originell gearbeitet als der ungarische Entwurf.“ *Mittermaier*: Die Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung. 1843. II. 217. s köv. 1.

²⁰ *Fayer*: Anyaggyűjtemény. I. 258. 1.

és börtönügyi javaslatokat, főleg a halálbüntetés eltörlése miatt, visszaküldi, az alsótábla pedig hűen kitart az eredeti javaslat mellett. Deák Ferenc már mint igazságügyminiszter be sem is nyújtotta, mert Szalayhoz intézett levele szerint nincs, akire rábízhatná az átdolgozást. A kiegyezés után *Horváth Boldizsár* próbálja *Csacskának* adott megbízás alapján feltámasztani, de eredménytelenül.

Az 1843-iki javaslattal valóságban félbeszakad az a magyar nemzeti kodifikációs mozgalom, amely a XVIII. század végével oly sokat biztatóan indult meg. Mert az 1849. végén beköszöntött abszolútizmus előbb az 1803-iki, majd az új 1852-iki osztrák btk. képében, idegen jogot oktrojál ránk, amelynek uralma 1861-ig tartott. Az alkotmányosság visszaálltával az Országbírói Értekezlet a Deák-féle ajánlatnak félretételével, hogy az 1843. javaslatot léptesse életbe, az 1849. előtti állapotokat idézi vissza a maga arbitrarius ítékezésével és teljes jogbizonytalanságával. Közállapotainkra jellemző, hogy *Pauler Tivadar* budapesti professzor Büntetőjogtana (1864) az, mely büntetőtörvénykönyv nem létében egészen a Csemegi-kódex életbeléptéig a bíróságaink kútffője.

A mai büntetőjog kora. VII. Az alkotmányosság vissza- és a **Csemegi-kódex.** állításával *Horváth Boldizsár* igazságügyminiszter 1867-ben szaknácskozmányt hív össze az új btk. létesítésének megtárgyalására, amely az országos jogászi közvéleménnyel összhangzásban az 1843-iki javaslat átdolgozását határozza el. *Csacskó Imre* a nyert megbízásnak rövid idő alatt megfelel, de az átdolgozott javaslat tárgyalásra nem került.

Új irányba kerül a magyar btk. kodifikációs munkája a hetvenes évekkel, amikor *Csemegi Károly* (1826—1849, volt aradi ügyvéd, majd ig. min. osztály tanácsos, államtitkár, kúriai tanácselnök) nyert megbízatást az anyagi btk. javaslatának elkészítésére. Az 1843. javaslat mellőzésével főleg a német, azután a francia, belga btk.-ek és az osztrák, olasz javaslatok hatása alatt készült munkálata, amely 1875-ban jut a Ház elé (1. javaslat), anélkül azonban, hogy tárgyalás alá került volna. Új átdolgozással kerül 1875-ben

a Ház elé, két kötetre terjedő értékes indokolással (II. javaslat). A javaslat a képviselőház igazságügyi bizottságának lelkiismeretes, körülbelül másfél évi letárgyalása után kerül a képviselőház és főrendiház elé, és több módosítás után, mindkét Ház azt elfogadván, a király 1878. május 27-én szentesítette s a magyar Országos Törvénytarban mint az 1878: V. t.-c.: „Magyar Büntető Törvénykönyv a büntettekről és vétségekről“ nyert becikkelyezést. Ugyancsak *Csemegi* készíti el 1878-ban a Kbtk. javaslatát, mely mint 1879: XL. t.-c. „Magyar Büntető Törvénykönyv a kihágásokról“ foglal helyet a Törvénytarban. A két btk. életbelépéséről s vonatkozó kérdésekről *Teleszky István*, készített javaslatot, mely mint az 1880: XXXVII. t.-c. „a magyar Btk.-ek életbeléptetéséről“ nyert kihirdetést.

A Csemegi-kódex, az elfogulatlan kritikának Bírálata, ezt meg kell állapítania, kora büntető tkv.-ei között méltán állja meg a helyét. De mindjárt hozzá is kell tennünk, hogy korának későszülött gyermeke volt. Akkor jött ugyanis létre, amikor a büntetőjogi új irányok hajnalhasadása már megtörtént, s amikor rövidesen a társadalom biztosítását szolgáló kriminálpolitika új eszközöket hozott javaslatba a büntettek új osztályaival szemben. A kódex kétségkívül nem eredeti, nem a 43-as javaslat továbbfejlesztése s így nem is nemzeti, hanem külföldi, főleg német hatás terméke. Ebből ered sok helyen erősen általánosító jellege, a bírót túlságosan dogmatizálásra készítő természete. Életbeléptének kezdő szakában enyhése miatt támadták (1. különösen a várpalotai gyilkosság és Majláth országbíró gyilkosságának eseteit), utóbb pedig éppen szigorúsága miatt.²¹ Egyik főhibája a büntetési rendszerének túlságos bonyolult volta, a mellékbüntetések rendszertelensége s az 5—10 éves minimumok túlságos szigorú volta. De két legnagyobb fogyatkozása: a *fiatalkorú* és *közveszélyes* egyénekkel való nemtörődömségében rejlik.

²¹ L. *Fayer*: Bűnvádi eljárás a törvényszék előtt. 1885. „így a törvény ellenesei és ügynevezett barátai találkoztak egy ponton: a törvény tekintélyének lerontásában.“ *Fayer*: Tankönyv. 78.

A Büntető Novella és A Csemegi-kódex eme hiányai a revíziós munkálatok, vonják maguk után, hogy szentesítésétől alig telik el tíz év, amikor *Schedius* kúriai bíró megbízást nyer a Btk. néhány rendelkezésének módosítására hivatott novelláris tervezet elkészítésére (I. terv.). Ezt a tervezetet azután kibővítve (a feltételes elítélés intézményének fiatalokúakra való felvételével, a pénzbüntetés részletekben való lerovásával, néhány tényálladék új szabályozásával stb.). *Szilágyi Dezső* igazságügy-miniszter 1892-ben terjeszti a képviselőház elé (II. terv.). De azt utóda *Erdélyi Sándor* visszavonja s újabb tervezet elkészítésével *E. Illés Károlyt* bizza meg (III. terv.). Ennek egy szűkebb értekezleten való megtárgyalása után készíti el *Illés* újabb tervezetét (IV. terv.), amelyet egy nagyobb tanácskozmány vitat meg²² s *Plósz Sándor* igazságügy-miniszter megbízásából ennek alapján készíti el az új tervezetet (V. terv.). 1903-ban ugyancsak *Plósz* megbízásából *Angyal Pál* (VI. terv.) és *Finkey Ferenc* (VII. terv.) készítenek újabb tervezeteket, amelyeknek alapján *Angyal Pál* állítja össze a végleges szöveg tervezetét (VIII. terv.). 1906-ban *Polónyi Géza* igazságügy-miniszter elfogadva *Balogh Jenő* egyetemi tanárnak aziránti javaslatát, hogy a nélkülözhetetlen szükségletek kielégítésének novelláris megoldása a *revíziótól* szétválasztassék, megbízást ad *Balogh Jenő*nek egy novelláris tervezet elkészítésére. *Balogh Jenő* a tervezetet 1906. végére elkészítette, mely a szakvélemények figyelembevételével alapos átdolgozás után kerül a képviselőház elé, mely azt 1908. május 27-től június 3-ig tartott üléseiben elfogadta, s mely a főrendiház hozzájárulása után 1908. július 30-án szentesítettén, a magyar Törvénytárban mint 1908: XXXV I. t.-c. (röviden Büntető Novella) „a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról“ jelent meg.

A BN. szerény, de sokat ígérő kezdetét jelentette a magyar büntetőjog megújulásának, amikor a modern kriminalpolitikának két pillérét eresztette alá az élő büntetőjog

²² *Balogh J.*: Büntető törvényeink módosításához. Huszadik Század. 1900. évi okt., nov. sz.

talajába: a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének intézményében és a fiatalok büntetőjogának gyökereinek átalakítása képében.

A BN.-nak fiatalokra vonatkozó rendelkezéseit továbbfejleszti azután az 1913. évi VII. t.-c. „a fiatalok bíróságáról“, amely nem pusztán eljárási szabályokat tartalmaz, hanem fontos anyagi jogi rendelkezéseket is.

A BN.-t követi a munkakerülő csavargók büntetőjogi kérdésének novelláris szabályozása, amelyet *Finkey* (1907), *Balogh* (1911), *Angyal* (1913) tervezetei alapján az 1913: XXI. t.-c. hozza tető alá. Ehhez csatlakozik még három békebeli törvény: az 1914: XIV. t.-c. a sajtóról, az 1914: XL. t.-c. a hatóságok büntetőjogi védelméről és az 1914: XLI. t.-c. a beszület védelméről.

A Btk. általános revíziós munkálatai újból csak 1908-ban indulnak meg, amikor *Angyal Pál*, *Balogh Jenő* és *Finkey Ferenc* nyernek megbízatást a tervezet elkészítésére. Majd *Balogh* igazságügyminisztersége alatt bevonatnak még a munkálatba *Bernolák Nándor* és *Illés Károly*, akik mindannyian külön-külön tervezetet készítenek el (IX. terv.). 1914-ben *Illés Károly* újabb tervezete jelenik meg (X. terv.). *Balogh Jenő* 1915-ben *Angyal Pált*, *Degré Miklóst* és *Finkey Ferencet* bízza meg az eddigi előmunkálatok figyelembevételével egy végleges és teljes, általános és különös részt is magában foglaló tervezet elkészítésével, mely azután véleményezés végett szétküldetett (XI. terv.).

Itt szakítja meg a világháború az új magyar Btk. megalkotására irányuló nagyszabású munkálatokat, amelyekben résztvett a magyar állam minden számottevő kriminalistája, részben mint kodifikátor, részben mint kritikus.

A világháború által feldúlt állami és társadalmi élet patológiájának reflexe: ezen s követő szomorú, megpróbáltatásteljes évek büntető törvényhozása.²³ Ezen törvények

²³ A proletárdiktatúrának inkább eljárási jog szempontjából körüneti megnyilvánulására I. *Váry A.*: A vörös uralom áldozatai Magyarországon. 1929. *Székács*: A bolsevizmus bűnöző világa és büntető igazságszolgáltatása (A bolsevizmus Magyarországon, 1921. műben; szerk. *Grátz G.*), u. ő.: A lázadás a jogrend ellen (A proletárdiktatúra Magyarországon, 1920.; szerk. *Huszár K.*). *Kooáts A.*: Magyar szovjetbíráskodás, kommunista szemüvegen. M. J. Sz. 1924.

közül a nevezetesebbek az 1915: XVIII., majd ezt kiegészítő 1921: XLIII. t.-c. a hazaárulók felelősségéről; az 1915: XIX. t.-c. a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról; az 1916: IX., majd ezt hatálytalanító 1920: XV. t.-c. az árdrágító visszaélésekről; az 1920: XXVI. t.-c. a vagyon, az erkölcsiség és a személyiség hatályosabb büntetőjogi védelméről; az 1920: XXXII. t.-c. az adócsalásról; az 1921 till. t.-c. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről; az 1923: V. t.-c. a tisztességtelen versenyről; az 1924: XV. t.-c. a robbanószer és robbanó anyag előállításával, tartásával és használatával elkövetett bűncselekményekről; az 1925: XXVI. t.-c. a választójog büntetőjogi védelméről.

A második vagy új VII. A háborút követő idők büntető Büntető Novella. törvényhozását az alkalmiság jellemzi, amely számolni törekszik egyfelől a háború erkölcsromboló hatásaival, de ugyanakkor másfelől trianoni csonka hazánk koldusszegény voltával is. Így nyújtja be 1923. dec. 14-én *Nagy Emil*, akkori igazságügy-miniszter a nemzetgyűlés elé javaslatát, amely három részből (anyagi, jogi, eljárási és vegyes természetű rendelkezésekből állt (I. jav.). Ezt utóda *Pesthy Pál* igazságügyminiszter átdolgozza és rövidített alakban 1924. május 14-én terjeszti elő (II. javaslat.). A nemzetgyűlés igazságügyi bizottsága által tett módosítások figyelembevételével 1925. január 19-én kerül ismét a nemzetgyűlés elé (III. jav.), amely azután a nemzetgyűlés feloszlata után a sajtóra vonatkozó rendelkezések kihagyásával 1927. márc. 8-án a képviselőház elé kerül (IV. jav.). Még lényegesebb megrövidítéssel 1927. június 2-án terjesztik a Ház elé (IV. jav.), amely azt 1927. november 27-től december 14-ig tartott üléseiben többrendbeli lényeges módosítással elfogadta s mely a felsőház hozzájárulása után kormányzói megerősítéssel a magyar Törvénytárban mint 1928: X. t.-c. (II. Bn.): „A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról“ jelent meg. A négy fejezetből álló törvény a *pénzbüntetés-*

nek új alapokra fektetését (I. fej.); a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítését (II. fej.); a *megrögzött bűntettek szigorított dologházi kezelését* (III. fej.) és hatályba léptető, vegyes- és zárórendelkezéseket (IV. fej.) ölel fel.

6. §. A magyar büntetőjog irodalma.

A magyar büntetőjogi irodalom fejlődése csak nehezen indul meg a XVIII. század közepe táján, aminek okát az általános mostoha magyar viszonyok s ezekkel összefüggő kulturális tényezők mellett abban keressük, hogy a büntetőjognak különválása csak későn történik meg s így annak önálló tárgyként való előadása és művelése hazai főiskoláinkon a nyugati államokhoz viszonyítva, aránylag megkésettén mutatkozik.

Büntetőjogi irodalmunk legrégebbi terméke *Gochetz Gábor*: *Systema praxis criminalis Inclyti Regni Hungáriáé, Partiumque eidem adnexarum.* 1746. Forrásai a Hk., a CCC., továbbá Carpzov és Damhouder munkái. Majd *Bodó Mátyás*: *lurisprudencia Criminalis secundum praxis et Constitutiones Hungaricas in partes duas divisa.* 1751. Forrásai a Corp. Jur. Hung., a lus Divinum, a Hk., Kitionics, a Ferdinanda és II. József Halsgerichtsordnungja. Egyik munka sem hű képe az élőjognak, de főleg külföldi hatások következtében nem is alkalmasok a gyakorlat irányítására. Nem tisztán büntetőjogi munka a *Husztly István*: *lurisprudencia practica seu Commentarius novus in jus Hungaricum*-a 1745, melynek III. kötete tartalmaz büntetőjogi fejtegetéseket.

A büntetőjog részletkérdéseinek monografikus meg-
ró ívelése is nagynehezen indul útnak. E tárgykörből megemlítendő: *Nell*: *De crimine adulterii.* 1784. *Husztly József*: *De finibus poenarum.* 1789. *Cházár András*: *Quid sit crimen laesae majestatis.* 1795. *Kraller*: *De origine asylorum.* 1801. *Fejes János*: *De suppliciis capitalibus.* 1808.

Ilyen körülmények között természetesen igen kezdetleges a büntetőjog főiskolai oktatása is. A nagyszombati egyetemen csak napi egy órában adják elő a magyar jogtudományt. De még *Kossuth* is azt írja 1841-ben, hogy: „a bün-

tetőjogból úgyszólván semmit sem tanultunk “ (Pesti Hírlap) és nem csoda, hogy később a jogirodalom nem vett részt az 1843 törvényjavaslat nagy munkájában.²⁴

A magyar büntetőjog művelése immár rendszeres feldolgozásban csak a XIX. század elejével indul meg. *Szlemenits Pál*, soproni jogtanár: *Elementa juris criminalis Hungarici*, 1817, öt kiadást megért (magyarul Fenyítő törvényszéki magyar törvény 1836) munkája, *Vuchetich Mátyás* pesti jogtanár: *Institutiones juris criminalis*. 1819. és *Fabriczy Samu*: *Elementa juris Criminalis*. 1819. című munkáival.

Élénk monográfiái irodalmi működés kezdődik a negyvenes évek kodifikacionális mozgalmával, amely körből megemlézésre méltóak különösen *Szemere Bertalan*: A büntetésről és különösen a halálbüntetésről. 1841., *Eötvös József*: Vélemény a fogházjavítás ügyében. 1838., *Eötvös és Lukács*: Fogházjavítás. 1842., *Szalay László*: Codificatio. 1840., Publicistikai dolgozatok. 1847., *Csacskó József*: Büntetőjogi eleméletek s halálbüntetés. 1843. című tanulmányai.

Az abszolutizmus korának büntetőjogi irodalmából *Pauler Tivadar*: Büntetőjogtana, 1864. három kiadást megért munkája emelkedik ki.

A magyar büntetőjog irodalmi fejlődésének vázlatos bemutatását tovább e helyen nem folytatjuk, amennyiben arról a büntetődogmatika egyes kérdéseinek bibliográfiai feldolgozásában fogunk megemlékezni.

De általános jellemzésül mégis annak kiemelését szükségesnek látjuk, hogy a magyar büntetőjogi irodalomnak a nyolcvanas évektől megindult európai színvonalú művelése szintén két irányban elágazó: klasszikus és modern irányzatú. Ez utóbbi, szélsőségektől mentesen, az kétségtelenül, amely erősebb. Az előbbi képviselői közt *Baumgarten I.*, *Degré Lajos*, *Doleschall A.*, *Heil, Illés*, míg az utóbbinál *Angyal*, *Auer*, *Balogh*, *Balás P. E.*, *Bernolák*, *Fayer*, *Finkey*, *Friedmann*, *Degré Miklós*, *Hacker*, *Heller*, *Horvátth D.*, *Irk*, *Kováts*, *Lengyel*, *Vargha*, *Vámbéry*, *Wlassies*, *Zehery* és *Zöldy* neveivel találkozunk.

²⁴ *Fayer*: Anyaggyűjtemény, I. 85.

7. §. A külföldi büntetőjogi kodifikáció és irodalom.

A ma érvényben levő külföldi btk.-eket és törvényhozási munkákat, valamint a körük csoportosuló büntetőjogi irodalom jelentősebb összefoglaló termékeit a következő főbb jogvidékek szerint különböztethetjük meg.

1. Német jogvidék: 1. *Németbirodalom*: az 1871. évi birodalmi btk. (szerzői Friedberg, Rubo, Rüdorff) s több novella. Az új német btk. létesítésére német alaposággal indul meg a munka, amikor a német egyetemek büntetőjogtanárai (az egy Binding kivételével) és kiváló gyakorlati kriminalistái fognak össze, hogy tudásuk legjavának értékesítésével hozzájáruljanak a grandiózus: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts (15. köt.) 1905—1908. c. munkálatot. Tervezetek: 1909., 1911. (Gegenentwurf), 1913., 1919., 1922., az 1925. és 1927. évi hio. jao.-ok. A büntetőjogi irodalom kiváló képviselői a régebbiek közül: Feuerbach, Grolmann, Klein, Abegg, Köstlin, Bemer, Halschner; az újabbak közül: Allfeld, Merkel. Wachenfeld, Köhler, Binding, Thomsen, van Calker, Frank, Radbruch, Lilienthal, Birkmeyer, Kohler, Beling, Buri, Bar, Hippel, Liepmann, Seuffert, Liszt, Thyrán, Dohna, M. E. Mayer, Schmidt, Sauer, Mezger.

2. *Ausztria*. 1852. évi btk. és melléktörvények. Új tervezetek: 1909., 1912. és 1919. hív. jav., 1920. óta a német birodalmi btk. előkészítő munkálataival kooperatív munka. 1922-iki osztrák Gegenentwurf.

Irodalom: Finger, Hoegel, Janka, E. Liszt., Lammasch, Herbst, Stoss, Glaser, Wahlberg, Löffler, H. v. Ferneck, Gleispach, Zucker.

3. *Danzig*: az 1871. évi német btk. s újabb törvények.

4. *Cseh-szlóvák köztársaság*. Egységes btk. hiányában az Ausztriából lecsatolt területeken az osztrák, a volt magyar területeken a magyar btk. van érvényben. Csak egyes kérdések, mint a feltételes elítélés, szabadságra bocsátás stb. nyertek országos szabályozást. Tervezetek: az 1921. évi (általános rész) és az 1926. évi terv, (mindkét rész).

Irodalom: Miricka, Tesar, Prusak s az előbb említett osztrák irodalom több képviselője.

5. *Szerb-Horvát-Szlóvén állam*. A régi Szerbiában az 1860. évi btk. több módosítással. Az új Szerb-Horvát-Szlóvén államban hasonlóan egységes btk. hiányában, a különböző államterületekből lecsatolt részek szerint az illető államok btk.-ei vannak érvényben, több módosítással, így a Bánságban a magyar btk. az 1914. évi novella módosításával. Viszont pedig a régi szerb btk. egyes rendelkezései (így a politikai bűncselekményekről) az állam egész területére kiterjesztettek. Tervezetek: 1910. évi, majd 1911. évi (ált. rész) és 1922. évi terv.

Irodalom: Givanowitsch, Avakumowich, Zenitsch, Markovié, Silovic, Zinovic.

6. *Görögország*: 1854-iki btk. több módosítással. Terv.: 1871. és legutóbb 1925-ből.

Irodalom: Saripolos, Heliopoulos, Kosti.

7. *Dánia*: az 1868. évi btk. s több novella. Tervezetek: 1912., 1917. ellen terv. (Torp), 1923. évi terv.

Irodalom: Torp, Goos.

8. *Izland*: 1869-iki btk.

9. *Svédország*: 1864-iki btk. s több novella. Terv. 1916. (ált. rész, Thyrén), kül. rész: 1917., 1919., 1920., 1925.

Irodalom: Hagströmer, Thyrén, Nils, Stjernberg, Uppström.

10. *Norvégia*: 1920-iki btk. (szerzője: Getz) és novellák.

Irodalom: Getz, Urbye, Schweigaardt, Faerden.

11. *Németalföld*: 1881-iki btk. és novellák.

Irodalom: Moddermann, Smidt, van Hamel, Dahl, Simons, Noyon.

II. Francia jogvidék: 1. *Franciaország*: az 1810-iki *Code Pénal*, többrendbeli módosítással. Új terv, a teljesen elavult kódex helyébe 1891-ből.

Irodalom: Chauveau, Hélie, Garraud, Garzon, Blanche, Laborde, Boitard, Goyet, Normand, Vidal, Saleilles, Tarde, Joly, Roux, Huguney stb.

2. *Belgium*: 1867-iki btk. s több novella.

3. *Luxemburg*: 1879. btk.

4. *Monaco*: 1874. btk.

5. *Spanyolország*: 1848. btk. (átalakítva 1871-ben). Tervezetek: 1884., 1905., 1912., 1918.

Irodalom: Saldana, Asúa, Silvela, Rueda, Catalá, Viada y Vilaseca.

Spanyol hatás alatt: az 1879. kubai, 1884. philippini és több dél-amerikai btk. (mint Chile 1874., Costarica 1880., Honduras 1880., Paraguay 1880., San Salvador 1881., Ecuador 1906.).

Irodalom: Robustiano Wera, Uclés, Araújo-Crusen, Vieira, Bastos, Siqueria stb.

6. *Portugália*: 1852. btk. (átdolgozva 1862.) s több novella.

7. *Románia*: 1864-iki btk. (módosítva a porosz btk. hatása alatt 1894-ben). Az Ausztriától elszakított területen az osztrák, a volt magyar részekén a magyar btk. van érvényben, bizonyos módosításokkal. Több novella. 1923—24. terv.

Irodalom: Pop, Teodoresco, Tanoricanu stb.

8. *Törökország*: 1858. btk., több novella, 1926. új btk.

Irodalom: Sachan, Jaenecke.

9. *Egyiptom*: 1904-iki btk. benszülöttek számára. Több novella.

Irodalom: Grandmoulin, Ahmed Bey Amin, Mohammed Kamel Moursey Bey.

III. Olasz jogvidék: 1. *Olaszország*: 1950. btk. Több novella. 1921. terv. (Ferri, Garofalo, Ottolenghi, Grispigni stb.) az olasz kriminológiai iskola terméke. 1927. hív. jav. (Rocco: Progetto preliminare di un Nuovo Codice Penale). Lényegtelen változtatásokkal törvénné emelkedett 1930-ban.

Irodalom: A régebbiek közül Carmignani, Carrara, Brusa, Pessina, Canonico, Rossi, az újabbak közül Manzini, Lucchini, Alimena, Carne-

vala, Grisigni stb. emelkednek ki. Külön említendők az olasz kriminológusok, vezérek: Lombroso, Ferri, Garofalo és Marro.

2. *San-Marino*: 1865. btk.

5. *A délamerikai államok közül: Columbia*: 1890., *Argentina*: 1921. btk., *Uruguay*: 1889. btk., *Brazília*: 1890.

IV. Angol-amerikai jogvidék: 1. *Nagy-Britanniában* egységes btk. hiányában a szokásjog (common law), a bírói gyakorlat (case law) és a statute law a büntető jog forrásai. A főbb bűncselekményekre (az élet, testi épség, valamint a vagyon elleniekre) összefoglaló törvény az 1861-iki Criminal law consolali törvény az 1861-iki Criminal law consolidation acts. Majd az 1916-iki Latency Act (főbb vagyonelleni bűncselekményekről). India számára 1860-ban egységes kódex, azóta változtatással (Stephen). Több tervezet: 1878., 1879., 1883.

Irodalom: Stephen, Russel, Harris, Macdonald, Wharton, Kenny, Mayne, Philipps, Pollock, Denman, Twaites, Nelson stb.

2. *Északamerikai Egyesült-Államok: 1909-iki szövetségi btk.*, amelynek a szövetség egésze ellen irányuló bűncselekményekre vonatkozó része (az állami felségjogok elleni bűncselekmények, pénzhamisítás stb.) az Egyesült-Államok egész területére érvényes. Egyes államokban külön btk.-ek vannak így New-York 1881 (átdolgozva 1911-ben), Minnesota

1894., Texas 1895., Washington 1909., Georgia 1895. stb.

Irodalom: Beale, Me. Clain, Wharton, Bishop, Wines, Barvos, Henderson, Lewis stb.

V. Vegyes eredetű btk.-ek: 1. *Svájc*: 1853-iki *szövetségi btk.* a szövetségi és szövetségi kormányzati szervek elleni bűncselekményekről. Több melléktörvény. A szövetségi btk.-ek egységesítésére irányuló törvényhozási munkálkodás 1890. óta tart. Több tervezet: 1896., 1905., 1908., 1916. és 1918-iki hiv. jav. A legtöbb kantonnak külön btk.-e van (így Waadt 1843., Graubünden 1851., Genf 1874., Neuchatel 1896., Zürich 1897., Luzern 1906., Freiburg 1924. stb. Nincs btk.-e Uri és Nidwalden kantonoknak).

Irodalom: Stoosz, Hafter, Delaquis, Huber- Kronauer, Zürcher stb.

2. *Dél-Amerika*. Mexikó 1871. (módosítva 1884.), Nicaragua 1891., Bolivia 1834., Peru 1862., Kolumbia 1890 és több novella.

3. *Japán*: 1907. btk. *Kína*: 1912. Több novella. 1919. terv.

Irodalom: Makino, Motoji, Óba stb.

Sziám: 1908. btk. *Korea*: 1908. btk.

VI. Orosz jogvidék: 1. *A cári Oroszország*: 1903. btk.

Irodalom: Foinitzki, Margolin, Neklüdoff, Pusteroslev, Stielman stb.

2. *Finnország*: 1889. btk. Több novella. 1875. és 1884. terv. Az önálló Finnország új btk. létesítésére irányuló törvényelőkészítő munkálkodás folyamatban van.

Irodalom: Serlachius, Forsmann, Carelius, Tulenheimo.

3. *Észtország*: önálló btk.-e nincs, hanem az 1903. orosz btk. van érvényben, több módosítással, 1923. hiv. jav.

4. *Lettország*: Az 1903. orosz btk. van hatályban.

Irodalom: Tugenzeff, Jakoby, Zaitzeff stb.

5. *Litvánia*: az 1905. orosz btk. érvényes.

6. *Lengyelország*: Kezdetben az orosz, német és osztrák btk.-ek voltak érvényben. 1932. óta új egységes btk.

Irodalom: Makarewicz, Kryzmski, Rappaport, Makoroski. Magelnicki stb.

VII. Szovjet-Oroszország. A cári Oroszország régi büntetőjogszabályait az 1918-iki rendelet hatálytalanítja, anélkül, hogy azok helyett újjakról gondoskodott volna s így a kommunista osztályöntudat marad az egyetlen jogforrás. Később létesülnek egyes törvények (mint az üzérkedésről 1918., magzatelhajtásról 1920. stb.), majd 1919-ben az általános részt helyettesítő szabályok s végül 1922-ben az első teljes szovjet büntető-kódex jelenik meg, amelynek célja, amint a törvény indokolása kifejezi: a szervezett munkásosztály érdekeinek a megvédése.

Irodalom: Gernet, Wroblowski, Zeitzeff, Freund stb.

A fenti vázlatos áttekintésben elő nem forduló földterületek büntetőjogi állapotáról (így Albánia, Perzsia, Tibet stb.) oly kevés ismeretünk van, illetve a fejlődés olyan alacsony fokán élő népek lakják azokat, hogy ezeknek külön büntetőjogáról alig beszélhetünk (L. *Thót*: A keleti népek büntetőjoga 1905. Mitteilungen XIX.).

II. FEJEZET.

8. §. A büntetőjog forrásai.

baumgarten: A kodifikált büntetőjog és az ú. n. melléktörvények. J. Á. I. 2—4. f. Molnár K.: Döntvényeink jogi természete. 1915. *Bar*: Gesetz u. Schuld. I. *Beling*: Die Lehre vom Verbrechen. 1906. *Neumann*: Das Blankostrafgesetz. 1908. *Schottlaender*: Die geschichtliche Entwicklung des Satzes: nulla poena sine lege. 1911. *Gutherz*: Studien zur Gesetztechnik. I—II. 1908., 1909. *Dahm*: Die Zunahme der Richtermacht im modernen Strafrecht 1951.

I. Az ősi ezeréves magyar alkotmány szerint minden felségjognak egyetlen forrása a magyar szent korona. Ennek büntetőjogi jelentősége kettős vonatkozásban nyilvánul meg. Először abban az irányban, hogy az államot megillető büntető joghatóságot (*criminalis jurisdictio*) az államnak erre a célra létesített szervei, a büntető bíróságok gyakorolják. Másfelől pedig abban, hogy arra nézve: mely cselekmény és mivel büntetendő, az alakszerűen kifejezett állami akarat, a *törvény* irányadó. S ma már minden kultúráltam büntető kódexének homlokzatán (az egy Nagy-Britanniát kivéve) ott olvasható a *nulum crimen et nulla poena sine lege poenali* elvnek törvényes elismerése. Így a magyar Btk. 1. §-a szerint:

Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít.

Büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra, elkövetése előtt, a törvény megállapított.

Eme rendelkezésből nyilvánvaló, hogy a bűncselekmények két legsúlyosabb csoportja: a *büntettek* és *vétségek* létesítése szempontjából a törvény *kizárólagos* jogforrás. Vagyis a bűncselekmények törvényes tényálladécai és ezek jogkövetkezmenyei törvényileg lévén szabályozva, semmiféle

más kútfő: büntettet, vétséget nem létesíthet s rájuk vonatkozó büntetést nem állapíthat meg.

A bűncselekmények harmadik, csekélyebb súlyú csoport jára nézve a Kbtk. 1. §.-a a következő rendelkezést tartalmazza:

Kihágást képez azon cselekmény, melyet 1. törvény, 2. miniszteri rendelet, 3. a törvényhatóság, vagy 4. a törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad kir. város vagy rendezett tanácsal bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít.

Ügy a miniszteri rendelet, mint a szabályrendeletek csupán valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegését minősíthetik kihágásnak (Kbtk. 1. §.). Így tehát a kihágásokat illetően a törvény *elsődrendű, de nem kizárólagos jogforrás*.

A törvényhozó az adott szükségleteknek megfelelően megteheti azt is, hogy a bűncselekmény tényálladékanak csak tágabb keretét nyújtja (mint az 1888: VII. t.-c. 146. §.), vagy a cselekmény megnevezésére szorítkozik (Btk. 246. §.), míg annak tartalmi kitöltését, illetve a cselekmény közelebbi megjelölését a joggyakorlatnak engedi át (1. a blanketta-törvényeket).

A magyar büntetőjognak kútfői hierarchiája a következő:

1. A *törvény* részben *kizárólagos* jogforrás (a büntett és vétség létesítése és jogkövetkezmenyeik megállapítása szempontjából), részben *elsődrendű* kútfő (a kihágásokra vonatkozóan).

2. A *miniszteri rendelet* a kihágások szempontjából *másodrendű* kútfő. A büntettekre és vétségekre vonatkozó törvények, rendelkezések *végrehajtása* terén mint kiegészítő kútfő jut jelentőséghez.²⁵

A *statútum* ugyancsak a kihágások konstituálása terén másodrendű kútfői erővel bír.

5. A *szokásjognak* bűncselekmények konstituálása terén a Btk. és Kbtk. 1. §.-ai értelmében kútfői ereje nincs, de az interpretáció útján a törvényes tényálladékok továbbfej-

²⁵ Közölve az *Igazságügyi Közlönyben*.

lesztésében a törvény hallgatása mellett egyes fogalmak megállapításában vagy helyesbitésében fejthet ki eleven erőt (ezen uralkodó felfogással ellenkezően egyesek, mint: *Angyal*, *Vámbéry*, *Binding*, *Finger* a szokás legitim deliktumkonstituáló erejét állítják). Így a sokat vitatott kérdés, vajjon az 1907: III. t.-c. előtt bűncselekményt konstituált-e a joggyakorlat, amikor a villamos erő jogtalan elvonását lopásnak minősítette, csak akként oldható meg, hogy nem; amiként nem konstituált új bűncselekményt akkor sem, amikor az ingatlan kétszeri eladását csalássá, illetve közokirathamisítássá minősítette, hanem a vonatkozó törvényes tényálladékoknak kiterjesztő interpretációjával vont a állami védelembe a törvény által nem, vagy nem kellőképpen védelt érdekeket.

A *bírói gyakorlat* éppen mint a szokásjog „szócsöve“ jut jelentőséghez. De a bírói gyakorlat, sőt a Curia jogegységi és teljes ölési határozatai sem jogalkotó erejű kútfők, bár azoknak követése az 1912: LIV. t.-c. 75. §-a értelmében az összes bíróságokra kötelező mindaddig, amíg azokat a Curia újabb döntvénnyel meg nem változtathatja.² Nem, mert híjjával vannak a deliktum-konstituáló jogszabály természetének, vagyis a döntvény a jogszolgáltatás egyöntetűsége érdekében: „bírói szervezetre korlátolt kötelező erővel bíró intern szabály“ (*Molnár K.*: Döntvényeink jogi terméig szete. 1913.)

A *büntető törvények* alatt általában bármilyen büntetőjogi rendelkezést magában foglaló törvényt szokás érteni. Mégis szorosabb értelemben azokat a törvényeket értjük elsősorban is ezek alatt, amelyek a bennük meghatározott cselekvéssel a büntetést, mint jogkövetkezményt párosítják. Ez utóbbiak között ismét megkülönböztethetjük az *alapvető* törvényeket az ezeket kiegészítő vagy módosító *melléktörvényeket* s a *hatályukban fenntartott régebbi törvényeket*.¹

1. *Alapvető törvények*: az 1878: V. t.-c. (Btk.), az 1879:

²⁶ Legteljesebb összeállítása az *Angyal-Degré-Zehery*: Anyagi és alaki büntetőjog 1927. c. munkában.

²⁷ Közzétéve a *Büntetőjogi Határozatok Tára*-ban (1908 óta).

XL. t.-c. (Kbtk.), az 1880: XXXVII. t.-c. (Ét.), az 1908: XXXVI. t.-c. (BN.), 1928: X. t.-c. (II. BN.).

2. *Módosító és kiegészítő melléktörvények* közül a jelentősebbek: az 1883: XXV. t.-c. az uzsoráról és káros hitelügyletekről (Ut.), az 1879: XXXI. t.-c. erdőtörvény, az 1894: XII. t.-c. mezőrendőri-, 1888: XIX. t.-c. halászati-, 1890: 1. t.-c. úttörvény, az ú. n. gazdasági munkástörvénnyel (1898:

II. , 1899: XLL, XLIL, 1900: XVL, XXVIII., 1907: XLV., 1911: XIX., 1912: VIII. stb.), az 1909: 11. t.-c. a kivándorlásról, az 1912: XXX. t.-c. véderőről, az 1915: XXL t.-c. a közveszélyes munkakerülőkről (Kv.), az 1914: XIV. t.-c. a sajtóról (St.), az 1914: XL. t.-c. a hatóságok büntetőjogi védelméről (Hv.), az 1914: XLI. t.-c. a becsület védelméről (Bv.), 1915: XVIII. és az 1921: XLIII. a hazaárulók felelőségéről, 1915: XIX. t.-c. a hadviselés érdekei elleni bűncselekményekről, 1920: XV. t.-c. az árdragító visszaélésekről (Áv.), 1921: III. t.-c. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről (Átv.), 1922: XL t.-c. a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseiben foglalt tilalmak és korlátozások végrehajtásáról, 1922: XXVI. t.-c. a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről, 1923: V. t.-c. a tisztességtelen versenyről, 1932: VI. t.-c. az uzsoráról.

3. *Hatályukban fenntartott régebbi törvényeink* az 1848:

III. t.-c. a miniszteri felelőségről, az 1868: XXXVIII. t.-c. az iskoláztatási kötelezettségről, az 1873: XX. t.-c. a lóállítási kötelezettség megszegése, az 1878: VIII. t.-c. a métermértékről, 1876: XIII. t.-c. cseléd törvényi kihágás, 1876: XIV. t.-c. közegészség elleni kihágások, 1879: XVI. t.-c. kereskedelmi hajók jogviszonyai, 1879: XXVIII. t.-c. a lakbejelentés elmulasztása, az 1879: XXXI. t.-c. erdei kihágások.²⁸

9. §. A büntető jogszabályok természete és struktúrája.

Schmarz: Újabb irányok a magánjogban. 1911. *Finkey:* Binding Károly t. tag emlékezete. 1926. *Vámbéry:* Büntetőjog és ethika. 1907. *Somló:* Juristische Grundlehre. 1917. *Irk:* A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. 1926. *Bar:* Gesetz und Schuld. *Binding:* Die Nor-

²⁸ A büntető melléktörvényeknek egységes büntető törvénykönyvbe foglalására 1. az igen értékes Gegenentwurf német javaslatot. *Irk:* A Gegenentwurf. J. K. 1912. évf. 9. sz.

men und ihre Ubertretung. I. 1890. Handbuch. I. 155—196. *Höpfner*: Z. XXIII. 643. *Holder*: G. S. LXXVII. 289. *Lammasch*: G. S. XLTV. 158. *Thon*: Rechtsnorm und subjektives Recht. 1817. *Merkel*: Abhandlungen. I. 38. Z. VI. 515. *M. E. Mayer*: Rechtsnormen und Kulturnormen. 1903. *Wach*: V. D. Alig. T. 6., G. S. XXV. 422. *Kelsen*: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. 1911. *Beling*: Methodik der Gesetzgebung insbesondere der Strafgesetzgebung 1922. *Lagorgette*: Le fondement du droit et de la morale. 1907. *Alston*: The obligation of obedience to the law of the state. 1905. *Battaglini*: Le norme del diritto penale e il oro destinatari. 1911. *Krugleroski*: Das Strafrecht als Kulturfaktor 1927.

A büntetőtörvények már legkezdetlegesebb alakjukban is két részből állottak. Az első rész a büntetés kiszabás előfeltételeit, a tényálladékot tartalmazta, a második pedig a büntetőjogi következményeket.

Minden törvényes tényálladékbán, ha analízis alá vesszük, úgy találjuk, hogy egy norma rejlik, amely valamit tilt, vagy parancsol. Eme normák részben a polgárok összességéhez, részben pedig az állami szervekhez szólnak. Ebben az értelemben a büntetőtörvénykönyvektől fogalmilag, első részükben a tényálladékbán foglalt állami parancsoktól és tilalmaktól a normák, melyeknek címzettje közvetlenül a jogi közület összessége, megkülönböztetendők. A norma így szól: „nem szabad ölnöd“. A büntetőtörvény parancsolja: „aki öl, megbüntetik.“²⁹

Mikor *Binding* az ő mesteri módon felépített norma elméletében a bűncselekmény normatív jellegét először alapozza meg tudományosan, a bűncselekmény dogmatikai konstrukciójának egy eladdig szinte érthetetlenül fel nem vetett kérdésére ad feleletet.

Mielőtt az első antiszociális emberi magatartás a vele szembehelyezkedő szociális reakciót kiváltotta, kellett lennie bizonyos normának, mely annak elkövetését tilalmazta. Ezeknek „mint logikai priusnak létezniük kellett, mert csakis a tiltott cselekvés helyezhető büntetés alá“ — írja magától értetődően *Mayer*.³⁰

Kérdéses tehát, hogy hol található meg a büntetőtörvények által feltételezett engedelmisséget előíró parancsok vagy tilalmak?

²⁹ *Liszt*: Lehrbuch. 1922. 88. 1.

³⁰ *M. E. Mayer*: Lehrbuch. 1923. 37. I.

Binding a választ abban adja meg, hogy az ember cselekvésének vannak egységes szabályozói. Ezért a büntetőjognak, magánjognak stb. írott jogtételei csupán bizonyos legfelsőbb parancsoknak lecsapódásai. Ezek a parancsok — normák — a konkrét jogtételeknek alapját vagy előfeltételét képezik,³¹ de azokon kívül és mögött vannak és a legtöbb esetben nélkülözik a törvényes formát.³²

A normák lényegéből következik, hogy tulajdonképpen nincsenek is külön magánjogi normák, szemben a büntetőjog, közjog, vagy nemzetközi jog normáival, hanem azok a jogrend legfelsőbb általánosításai lévén, mind közjogi jellegűek. A normák, mint törvényfeletti kategóriák, az államnak „engedelmesség! igényei“, tiszta indokolás nélküli parancsai, melyek a jogi közület tagjainak kötelességeit állapítják meg. A büntetőjogban is „a deliktumot a büntető törvények, mint rajtuk kívül álló normák sérelmét ismerik el.“³³ A büntetett maga cselekvésével nem is a büntetőtörvényt sérti, hisz annak megfelelően cselekszik, hanem az annak alapját képező normát, „a büntető törvény létesíti a bűncselekményt“.³⁴

A bűncselekmények nagy részének megfelelő normák az írott közjogi szabályokban azonban nem találhatóak meg, miért is éppen a büntetőtörvényből következtethetünk ilyen normákra.

Binding, amikor a normák genetikájában e pontnál megáll, olyan határhoz érkezik, melynek az átlépése elé az ő forma lisztikus jogtani felfogása vétót kiált.

Már pedig *Binding* eme fejtegetéseit nyomon követve, tovább kell mennünk és nem állhatunk meg egy fiktív közjogi norma-komplexum feltételezésénél, hanem addig kell haladnunk a normák genetikai fonalán, ameddig elérünk. De ez az út már nem a normatív, hanem a kauzális út.

d). *E. Mayer* volt, aki megpróbálta a továbbhaladást, s ahova ő eljut, a *kultúrnormák* birodalma.³⁵ Eme norma ka-

³¹ *Binding*: Die Normen und ihre Übertretung. 1916. I. 45. 1.

³² I. m. 56., 45. 1. Lehrbuch. 848. 1.

³³ *Binding*: i. m. 45. 1.

³⁴ *Binding*: i. m. 134. 1.

³⁵ *M. E. Mayer*: Rechtsnormen und Kulturnormen. 1903.

tegoria alatt ő „azokat a parancsokat és tilalmakat érti, amelyekkel valamely társadalom a maga érdekeinek megfelelő magatartást követel“. Vagyis olyan parancsok és tilalmak, melyek mint vallásiak, erkölcsiek, konvencionálisak, mint a forgalom és foglalkozás posztulátumai az individuummal szemben jelentkeznek. „A kulturnorma csak az anyag, amelyből a törvényhozó a jogi normát megalkotja“.^{36*}

Mayer kulturnorma teóriájával szemben csak az egyetlen *Bindingnek*, mint a norma-teória megalapítójának ellenvetését idézzük, mely módszertani szempontból is a legfontosabb.

Binding szerint ama felfogás, hogy a kulturnormák képezik azt az anyagot, melyből a törvényhozó a jogi normákat megalkotja, „teljes egészében hamis“. „Nem igaz — írja *Binding* — mintha az ú. n. kulturnormák, melyek minden hasonló kultúrájú államban hasonló hangzásúak és mindenestre nemzeti színezettségűek mentesek, tehát világ-normák kellene, hogy legyenek, s a kulturközösség minden tagja részéről ismertek és általuk elismertek lennének. Végtelenül gyakran és sokszor a legüdvösebb hatással állít fel a törvényhozó, mint népének vezetője, a jog területén új köteleseket. A jognak a jogászok részéről méltatlan lealacsonyítása, ha annak létehez egy távolabbi „igazolást“ szükségesnek talál. A tényállásnak durva megmásítása, hogy a törvény alakítója a törvénnyel szemben semmiféle tekintettel nincs, hanem csak az abban foglalt kulturnormával szemben.“³⁷

Binding ezen ellenvetése a formalisztikus jogtani felfogás következménye, a jog zárt autonóm jellegéből eredő téves egyoldalú következtetés.

Az a tan, mintha a büntetőjog normái mögött nem volnának más normák, helytelen, hiszen a normák genetikájának vizsgálata szükségképpen vezet el azon norma kategóriáig, amelyek a jogi normáknak forrását képezik. De ez az út már az explikatív módszertani út.

Ha a jogszabályok genetikáját vizsgáljuk, úgy nyilvánvaló, hogy azok az illető közület létének, s a benne élők ér-

³⁶*M. E. Mayer: Lehrbuch. 49. I.*

³⁷*Binding: i. m. II. 369. s köv. 1.*

dekeinek biztosítását célozzák, Vagyis, mikor az állam bizonyos emberi magatartásokat (emberölés, lopás, gyújtogatás, stb.) büntetési szankciónak vet alá, akkor ezt azért teszi, mert azok a közület létét fenyegetik. Minden jogszabály végső forrása nem más, mint az öfenntartás törvénye. Minden tételes jogszabály a közület tagjai magatartásának a normája, a társadalom létfenntartásának biztosítója.

Így jut el a normák genetikai vizsgálata eme természeti törvényekből fakadó norma-komplexumig, amely természetesen a fejlődés folyamán igen differenciált norma-kategóriákat (vallási, erkölcsi, konvencionális stb.) egyesít magában.

Éppen ezért, amennyire csak helyeselhetjük *Mayernek* ama törekvését, hogy a *Binding* nyitotta úton tovább kell haladnunk, éppen annyira kifogásoljuk, hogy az út végét „a kulturnormákban“ jelöli meg. Mert a kulturnormák körének ama tág megjelölése is, melyet *Mayer* nyújt, szűk ahhoz, hogy a jogszabályalkotás egész matériáját felölelhetné.

Ama parancsok és tilalmak, amelyek ma már a legkülönbözőbb norma-kategóriák elemeiből tevődnek össze, végső elemzésben az egyén magatartását a társadalom létdekeinek megfelelően meghatározó, a társadalom létfenntartását biztosító szabályokban bírják gyökerüket. Röviden ezért azokat a *köz fenntartási nagy a társadalom létfenntartási szabályainak* nevezhetjük. Igazi gyökere a szervezetek ama biológiai törvénye, hogy minden organizmus élni törekszik, létét, s vele boldogságát biztosítani igyekszik és szervi működéseinek szabályozása felé halad.

A büntető jogszabályok struktúrája. II. Ami a büntető jogszabályok struktúráját illeti, bár azok törvénytechnikai szabadságának az felel meg, hogy a törvényes fogalmak alkatelemei és jogkövetkezményeik zárt egységes törvényszakaszba tömörüljenek, előfordul mégis, hogy ezek egymástól elkülönülnek. Így a tényálladék és jogkövetkezménye épúgy elválhatik egymástól (1. a Btk. 333. §-ában a lopás tényálladékának és a BN. 48. §-ában a büntetés megállapítását), amiként a Btk. általános jellegű rendelkezései, generikus tényálladáki alkatelemei

más törvényekben vagy más jogterület jogszabályaiban nyernek kiegészítést (pl. a közokirathamisítás tényálladéknál 1391. §.) a közokirat fogalmára az 1911: I. t.-c. 315. §-a). Előfordulhat az is, hogy csak a büntetőjogi következmény nyer megállapítást a törvényes fogalom közelebbi megjelölése nélkül (pl. a házasságtörésnél 246. §.) IBlanketta-törvények.

A büntetési szankciókat tekintve, a törvényhozó vagy azt az eljárást követheti, hogy a büntetést úgy nemében, mint mértékében fixirozza (*abszolúte határozott*, l. a régi erdőtörvényt 1879: XXXI.), vagy azt, hogy ezek mikénti megválasztását teljesen a bíróra bízsa (*abszolúte határozatlan*), vagy pedig végül azt, hogy a megszabott kereteken belül enged a bírónak választást (*relative határozott* büntető jogszabály).

10. §. A büntetőtörvény értelmezése.

Impling: A magánjog és a büntetőjog viszonya egymáshoz. 1911. *Grosschmid*: Fejezetek. I. 481 s köv. I. *Kiss Albert*: J. K. 1900. 90. *Meszlényi*: J. Á. X. 67. *Wittmann*: J. K. 1903. 144., 151. *Kutasi*: J. K. 1903: 273., 281. *Egri Bónis P.*: Ü. L. 1928. 8. sz. *Merkel*: Holtzendorff Hb. II. 65. IV. 76. *Peterson*: G. A. XXXIV. 90. *Wachter*: G. S. XXIX. 321. *Schütze*: G. A. XX. 350. *Leuthold*: G. S. XXX. 207. *Rümelin*: Das Verschulden im Straf- und Zivilrecht. 1909. *Eycken*: Méthode positive de Tinterprétation juridique. 1907.

I. A törvényt magyarázat feladata a törvény értelmének, vagyis a törvényhozótól különvált s immár önálló létet élő állami akaratnak a megállapítása.

Ámde a törvény nem változik egyidejűleg az átalakuló életviszonyokkal. Miért is a törvényt magyarázat feladata a múltban *keletkezett* törvényt a jelen élet szükségleteihez alkalmazni. S így megtörténhetik, hogy megváltoznak az idők folyamán a törvényből nyert fogalmak és tételek, anélkül, hogy a törvénynek szövegében is kellene változnia (amint Mezger helyesen megállapítja Lehrbuch 1931. 85. 1.).

Az állami akarat rendszerint per concepta verba jelentkezik. De megtörténhetik, hogy az akarat és az azt kifejező szöveg akár szerkesztési, akár sajtóhiba következtében, nem fedik egymást. Ilyenkor az első feladat ezeknek a felderítése. Csak míg a szerkesztési hibát a törvényhozó hivatott kikü-

szöböltni, addig a sajtóhibát a jogalkalmazó szerv is kijavíthatja. Ma a fejlettebb törvényszerkesztés technikájában ezek ritkábban fordulnak elő, de még mindig jelentkeznek, így nem hiányoznak, bár kisebb számmal és csekélyebb jelentőségűek, a magyar Btk.-ből sem (1. pl. a 427. §. szerint, „ha a tűz továbbterjedése — eloltatott“ — helyesen lenne: „... megakadályoztatott“ vagy a 87. §. szerint: „aki büntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítéltető“; de nem intézkedett, hogy milyen büntetés lép ezeknek helyébe? L. még a Btk. 180., 226., 347., 350., 366. és 427. §§-ait).

A törvényt magyarázat vagy *hiteles* (interpretatio authentica), amikor eius est interpretari legem, cuius est condere (1790: XII.) szabálynak megfelelően maga a törvényalkotó vállalja az értelmezést; vagy *magánértelmezés* (interpretatio doctrinalis), amidőn a gyakorlati jogalkalmazó (bíró, ügyész, ügyvéd) és elméleti jogkutató (tanár, szakíró) végzi el azt.

II. A büntetőjog területén általában ugyanazon magyarázati szabályok érvényesülnek, mint amelyek a jog többi területén. Mindamellett vannak olyan magyarázati szabályok is, melyek csak a büntetőjogot jellemzik.

1. A Btk. sajátos magyarázati szabályokat állít fel az *idő- és pénzszámításra* vonatkozóan. Nevezetesen: egy nap huszonnégy órával, egy hét hét nappal, vagyis a naturális computatio (a momento ad momentum), a hó és az év pedig a közönséges naptár szerint, azaz a civilis computatio (a die ad diem) szerint számítandó (3. §.). Nyilvánvaló, hogy a hónapok és évek Gergely-naptár szerinti számítása a hónapok és szökőévek időtartami különbsége következtében igazságtalanságokhoz vezethet, miért is helyesebb a hónapnak 30 nappal, az évnek 365 nappal való számítása (1. az 1843. jav. az olasz, hollandi és francia btk.-t).

A *pénzszámításnál* a pénzösszegek *folyóértékben* értendők, tekintet nélkül az arany- vagy ezüstpénznek árfolyamára (14. §.).

2. A büntetőjog sajátos magyarázati szabálya az *in dubio mitius* vagy *in dubio pro reo* elvének érvényesítése, amely szerint kétes esetekben a vádlottra kedvezőbb magya-

rázat választandó, mert ha a törvény a szigorúbb jelentést akarta volna, úgy azt kifejezetten kellene tartalmaznia.

3. Az *analógia* kizárása. A Btk. 1. §-ból következik, hogy új tényálladék analógia útján nem létesíthető (így *Finkey*, *Vámbéry*, ellenkezőleg *Angyal*). De nincs annak semmi akadály, hogy valamely általános jogelvből, az ok azonossága következtében, valamely tételes jogi rendelkezés olyan esetekre nyerjen alkalmazást, amelyekre a törvény elő nem írta (így, ha a Btk. az erős felindulást a halált okozó súlyos testi sértés esetében (307. §.) enyhébben minősítő körülménynek írja elő, ugyanazon oknál fogva per analógiám enyhítő körülménynek tekinthető a testi sértés tényálladékainál is (302. §.). De nincs helye az analógia alkalmazásának in peius (így *Angyal*, *Fayer*, ellenkezőleg *Finkey*, *Vámbéry*), éppen a büntetőjognak előbb érintett generális magyarázati elve következtében.

4. A büntetőjog a maga szükségleteinek megfelelően gyakran sajátos nyelven beszél. Ilyenkor a kifejezés ebben a sajátos értelemben veendő. De maga a törvény is néha ugyanazon kifejezést más és más értelemben használja. Ilyenkor mindig a közelebb megjelölt tartalom az irányadó, így a Btk. pl. a „fenyegetés” fogalmát négyféleképpen határozza meg (Btk. 77., 167., 254., és 347. §§.), vagy a „hozzátartozó” fogalmának generális meghatározása (78. §.) mellett (s ily értelemben 77., 80., 135., 185., 230. stb. §-okban), attól eltérően igen sok esetben (mint pl. 281., 302., 342. stb. §§.-okban). A bírói gyakorlat szerint is a „több” kifejezés majd két (280. §.), majd három (258. §.) személyt jelent.

Kérdéses, hogy külön sajátos magyarázati szabályok nyerjenek-e alkalmazást akkor, amikor más jogterületek fogalmait veszi át a büntetőjog a maga használatára? Vagyis a büntető törvényekben használt magánjogi (pl. dolog, ingó, ingatlan, birtok stb.), közjogi (király, országgyűlés, nemzeti-ség stb.), közigazgatási (közhivatalnok) stb. mesterkifejezéseknek ugyanazon jelentést kell adni a büntetőjog területén is, mint amely a sajátja az illető szakban?

A felfogások megoszlanak. A büntetőjogászok többsége (így nálunk *Angyal*, *Fayer*, *Finkey*, utóbbi mégis a közjogi fogalmak revidéálásának kizárásával) az idegen, nem bűn-

tetőjogi fogalmak értelmezésénél az önálló, az illető jogoktól független magyarázat mellett van (ellenk. *Vámbéry*; a magánjogias felfogás mellett: *Kiss Albert*: Jogt. K. 1900. évf. 90. sz., *Imling*: A magánjog és büntetőjog viszonya egymáshoz. 1911.).

A jogrendszer ideális egységéből folyik, hogy a közös célt szolgáló jogágak bizonyos hierarchikus sorrendben helyezkednek el. Így az állami lét főműködéseit szabályozó közjog ágai megelőzik a magánjogokat. Tehát az interpretáció kérdésénél valahányszor magánjogi és közjogi érdek kollíziója forog fenn, az utóbbinak az előbbit mindig meg kell előznie, azaz a közérdeknek megfelelő sajátos büntetőjogi magyarázat indokolt.

11. §. A büntetőjog forrásainak hatálya idő tekintetében.

Angyal: A visszaható erő a büntetőjogban. 1916. *Heil*: Büntetőjogi tanulmányok. I. *Lengyel*: J. K. 1908. 571. *Wittmann*: J. K. 1907. 47. s köv. sz. *Tárnái*: A visszaható erő a büntetőjogban. B. Sz. 1916. *Zehery*: M. J. Sz. IX. 213. *Trager*: V. D. Alig. T. VI. *Goehrs*: Das „mildeste“ Gesetz. 1897. *Lehmann*: Das zeitliche Herrschaftsgebiet der Strafrechtsätze. 1897. *Bracket*: Die Rückwirkung der Strafgesetze hinsichtlich ihrer Verjährung. 1906. *Kohlrausch*: Z. XXIII. 41. *Silberschmidt*: Z. XXII. 58. *Iragér*: Z. 42. *Mezger*: L. 42. *Gabba*: Della retroattività in materia penale. 1869. *Käckell*: Die Bedeutung des Strafgesetzbegriffes in der Lehre von der strafrechtlichen Rückwirkung. 1915.

A büntető törvények hatálya is általában (1881: LXVL t.-c.) az illető törvény által megjelölt napon, vagy ha ez nem volna megállapítva, az Országos Törvénytárban történt kihirdetését követő 15-ik napon kezdődik. A Btk. hatályba lépését az Ét. 1. §-a 1880. szept. 1-ében állapította meg. A BN. ellenben, a BN. 52. §-a alapján kibocsátott I. M. rendeletek (20,001/908. és 27.100 909.) értelmében. 1908. okt. 1-én, illetve II. fejezete csak 1910. jan. 1-én lépett hatályba. A háborús törvények viszont (pl. Áv. 7. §.) azonnal a törvény kihirdetésének napján léptek életbe.

A törvény hatályának végső pontját rendszerint maga a törvényhozó határozza meg vagy új, a régít hatálytalanító rendelkezésével, vagy kifejezett megszüntetéssel (pl. az 1897: XXXVII. t.-c. 5. §-a szerint a Btk. 412. §-a és a Kbt. 59. §-a

„hatályukat veszítik“), vagy a törvényben megállapított időponttal (pl. a botbüntetésről szóló 1918: XXXVII. t.-c. szerint érvénye 1921. évi szept. 10-ig tartott).

A *miniszteri rendeletek* hatálybalépésének időpontja a Kbt. 9. §-a értelmében, ha a rendelet másképp nem intézkedik, a hivatalos lapban történt kihirdetéstől számított nyolcadik, illetve törvényhatósági és városi szabályrendeleteké a kihirdetést követő negyedik napon kezdődik. Sürgősség esetében azonban itt is elrendelhető a kihirdetés napján való életbelépés (1. pl. a 4207/1915. évi Áv. rend.).

Szokásjog keletkezési időpontja kezdődik a meginduló gyakorlattal és végződik új ellenkező gyakorlattal, vagy törvényi hatályon kívül helyezéssel.

Nemzetközi szerződések időbeli hatályára, a törvényre vonatkozó hatályossági szabályok irányadók.

A ma uralkodó általános jogtani felfogás szerint minden törvény az adott viszonyok szabályozója lévén, csakis a hatálya alatt keletkezett tényállásokra alkalmazható. Aminek logikus következménye volna, hogy a büntető törvények rendelkezései csak azokra a cselekményekre alkalmazhatók, amelyeket hatályba léptük után követtek el.⁸⁸ A magyar Btk. (2. §.) azonban ezen elv alól kivételt tesz, amikor elrendeli, hogy:

„Ha a cselekmény elkövetésétől az ítélelhozatalig terjedő időközben egymástól különböző törvények, gyakorlat nagy szabályok léptek hatályba: ezek közül a legenyhébb intézkedés alkalmazandó.“

³⁸ Újabbán nálunk *Angyal* több tekintélyes külföldi Íróval (mint *Binding, Birkmeyer, Finger, Schmid, Traeger*) széles megalapozással (A visszaható erő a büntetőjogban, 1917.) a törvény visszaható erejének alaptételét fogadja el. Szerinte a törvény *formailag* mindig visszahat, minthogy maga rendeli el, hogy a hatálybalépése előtt elkövetett cselekményekre az elkövetési, esetleg közbeeső vagy az érvényben levő büntetőjogszabály alkalmazandó-e? A formális visszahatás úgy is érvényesülhet, hogy abban *materiális* visszahatás is van (1. pl. a Hvm.).

A törvénynek formai visszaható ereje a törvény fogalmából következik. Amennyire vitathatatlan ez, ép annyira megindokolt a materiális visszahatás jogtani felfogása: egyfelől a büntetőjogszabályok jogi természetéből (1. ott), másfelől a jogrendben foglalt jogbiztonság követelményeiből eredően.

Vagyis elismeri *enyhébb* törvény esetén annak *visszaható erejét*.

Kérdés, melyik tekintendő a különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok „legenyhébb intézkedése“ alatt? Ennek megállapítása az összes anyagi és alaki jogi következmények lemérésével történhetik meg. Így enyhébb az a kútfő 1., amely az illető cselekményt nem helyezi büntetési szankció alá, 2. amely enyhébben minősíti, 3. amely csak magánindítványra engedi meg az eljárás megindítását, 4. amely az elévülést ismeri, vagy kevesebb feltételhez köti az elévülés beálltát. A legenyhébb intézkedések megválasztásánál figyelemmel kell lenni, hogy az in concrete alkalmazandó törvényes helyeken foglalt jogkövetkezmények alapján megállapítható végső eredmények közül melyik a súlyosabb, s melyik az enyhébb? De a legenyhébb intézkedés megállapítása végett nem szabad a törvényes helyeket kombinálni s ennek alapján hozni ítéletet (1. Így *Angyal, Vámbéry, Degré*, B. lg. szóig. 1913—15. 5. 1.). Amikor a Btk. akként rendelkezik, hogy a cselekmény elkövetésétől az *ítélethozatalig* terjedő időközt jelöli meg, akkor ez alatt *jogerős* ítéletet kell érteni, miért is ha olyan időben kerül az ügy felső bírósági tárgyalás alá, amikor enyhébb törvény lépett hatályba, úgy az alsóbíróság ítélete enyhítendő, mert nyilvánvaló, ha ezt nem tenné, ezzel az enyhébb új törvényt sértené meg (így nálunk *Angyal, Vámbéry*).

Ha az újabb enyhébb törvény nyer alkalmazást a közben elkövetett cselekményre, a magánjogi igényt a cselekmény elkövetésekor fennálló polgári törvény szerint kell megítélni (Ét. 24. §.). Kérdéses, hogy nem büntetőjogi szabályokban a cselekmény elkövetése és az *ítélethozatalig* eltelt időben jelentkező változások kihatással lehetnek-e a cselekmény enyhébb megbírálására? Vagyis mi történjék akkor, ha valamely, az elkövetéskor jogtalan cselekmény az *ítélethozatal* idejében új rendelkezés folytán immár nem jogellenes, ha a büntetőjogilag védelmeszt jogtárgy már nem létezik?

Amennyiben az újabb törvény valamely jogtárgyat elvesz az állami védelem köréből s így ennek következményeképen megszűnik a vele szembehelyezkedő magatartás jogtalan cselekmény lenni, a cselekmény megítélésére akkor is

kihat, ha e változás a cselekmény elkövetését követte (pl. az új magánjogi törvény szerint a 5 koronánál kisebb értékű talált dolog a hatóságnál nem jelentendő be, az ilyen dolog elsajátítása tehát (Btk. 565. §.) nem lesz büntetendő). Míg ellenben ott, ahol valamely jogszabály megváltoztatása nem érinti a büntetőjog védelmi alapját, ott ahol továbbra is megvan a büntetőjogi védelem szükségessége, az ilyen változtatás a cselekmény megítélésénél teljesen közömbös (Ha tehát valaki immár „folyamatban nem lévő“ pénzt hamisít, mégis büntetendő cselekményt követ el, mert ezzel is a közhiteit, a pénzforgalom biztonságát veszélyezteti. Így nálunk *Vámbéry*, részben *Liszt*, *Allfeld*. Ellenk. *Beling*, *Franck*, *Finger*).

A Btk. 2. §-ában foglalt büntetőjogi alapelvet több újabb törvényünk áttöri. Így legelőbb a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915: XIX. t.-c. 24. §-a szerint ezen törvénynek a régi törvényi rendelkezésnél (Btk. 457. §.) szigorúbb rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt e *tömény életbelépte előtt*, de már a háború idején követik el, feltéve, hogy a cselekmény az eddigi jogszabályok szerint is bűncselekmény volt. Ugyanígy a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1921: XLIII. t.-c. 4. §-a. Tehát elismerést nyert a *súlyosabb természetű* törvénynek a visszaható ereje.

Legújabbban az 1928: X. t.-c. 52. §-ában találkozunk a súlyosabb törvény visszaható erejével, amikor az abban foglalt rendelkezések alkalmazását írja elő: „tekintet nélkül a Btk. 2. §-ára, a hatálybalépésekor folyamatban levő ügyekben és a hatálybalépés előtt elkövetett cselekményekre is.“ (52. §.)

Csak egy korlátot állít fel a törvény, nevezetesen: „*pénzbüntetés és pénzbírság tekintetében azokban az ügyekben, amelyekben az elsőfokú bíróság a jelen tömény hatályba lépésének napja előtt már érdemlegesen határozott*“, továbbra is a Btk. 2. §-a nyer alkalmazást (52. §. 2. b.).

A törvény eme korlátozást kizárólag *pénzbüntetés és pénzbírság* tárgyában hozott *elsőfokú érdemleges határozatra ismeri el*. Tehát a törvénynek minden egyéb rendelkezése (így a szigorított dologházba utalás is) a Btk. 2. §-tól

függetlenül *visszaható erejű*. A törvény *elsőfokú érdemleges határozatot említ*, amiből szükségképpen következik, hogy olyan esetekben, amikor az elsőfokú bíróság a törvény hatálya lépése előtt már érdemlegesen határozott, de megsemmisítés folytán visszakerül hozzá, mert már egyszer érdemi határozatot hozott, úgy az első-, mint a felsőfokú bíróság a Btk. 2. §-ra tekintettel köteles ítéletet hozni (hasonlóan *Degré: Az új Büntető Novella. 1928. 156.*)

12. §. Területi hatály,

Doleschall: A honosság a büntetőjogban. 1901. Külföldi hatóságnál előterjesztett magánindítvány belföldi joghatálya. 1901. Asztalos: Területenkívüliség. 1905. Wlassics: Bjt. I. 289. Bar: Lehrb. d. int. Privat- und Strafrechts. 1892. Meili: Lehrb. d. int. Strafrechts und Strafprozessrechts. 1910. Kohler: Internationales Strafrechts. 1917. König: Grundzüge des int. Strafrechts. 1915. Hegler: Prinzipien d. int. Strafrechts. 1906. Mendelsohn-Bartholdy: V. D. Alig. I. Beling: Z. XVII. 503. Lamasch: G. S. XLI. Gardikas: Gross. Arch. 76. Vámbéry: The territorial Conflict of crim. law. 1908. Deloume: Principes généraux du droit int. en matière eriminelle. 1880. Adinolfi: Diritto int. penale. 1913. Story: Commentaires on the conflict of law. 1884. Wegner: Uber den Geltungsbereich des staatlichen Strafrechts (Festg. f. Frank). 1930. 98.

A magyar államban a magyar büntető törvények hatálya kiterjed a magyar állam területére, vagyis az állam büntető hatalma érvényesül minden olyan bűncselekményre, amelyet saját területén követett el valaki. Amennyire tisztán áll ez ma minden kultúrállamban a *területiség* elvi alapján. annyira eltérő szabályokkal, elvekkel és gyakorlattal találkozunk belföldi és külföldi állampolgároknak külföldön elkövetett bűncselekményeire nézve.

A különböző elvek körül kialakult főbb elméletek a következők:

1. A *területiség elmélete (territorialitas)* szerint az állam büntető hatalma csakis területi határain belül érvényesülhet. A saját területén kívül elkövetett cselekményekre tehát nem.

Az elmélet előnyei: *a)* Kriminálpolitikailag: a büntetés végrehajtása ott fejt igazán general-preventiv erejét, ahol a cselekményt elkövették, *b)* Perjogi szempontból: a bizonyítás mindig az elkövetés helyén a legsikeresebb, *c)* Nemzetközi jogilag: nem érinti idegen államok büntető hatalmi jog-

körét. Hátrányai: Az államnak külföldön levő jogi érdekei védelem nélkül maradnak s így azokat úgy külföldiek, mint külföldön tartózkodó állampolgárok megtorlás nélkül támadhatnak. Az elmélet tehát csak akkor elégítené ki a gyakorlati szükségleteket, ha valamennyi állam azt elfogadná, s ha az államok btk.-ei idegen államok jogi érdekeit büntetőjogi védelemben részesítenék. Az államok közül ezt a rendszert bizonyos módosítással csak Anglia és az Északamerikai Egyesült-Államok követik.

2. *Személyiség* (honossági vagy aktív nemzetiség) elmélete azt tartalmazza, hogy az állam a maga alattvalóit külföldön elkövetett cselekményeiért is megbüntetheti, mint-hogy az állami jog alattvalóinak magatartását külföldön is megszabja. A büntetés tehát a tettes személyisége vagy honossága szerint igazodik.

Előnyéül szokták felhozni az állam-etikai viszonyt, amely a hűség alakjában az állampolgárt a maga államához fűzi. Viszont hátrányául, hogy büntetlenül hagyja a külföldit, aki belföldön tartózkodik és bünteti saját alattvalóját olyan cselekményért, amely az elkövetés helyén nem büncselekmény.

Ezt az elméletet követik bizonyos módosításokkal: Franciaország, Belgium, Dánia, Németország, Spanyolország, Németalföld, Portugália, s egyes svájci kantonok.

3. Az *állami védelem* (passiv nemzetiségi) elmélete, mely szerint az állam csak akkor büntethet, ha a cselekmény a saját jogrendje által védett jogtárgyakat sérti.

Előnyeként említik, hogy a törvény belföldi hatályának kiegészítését szolgálja. Hátrányául azonban, hogy ezen elmélet szerint az idegen állam jogrendje által védelmezett jogtárgyak ellen külföldön elkövetett büncselekmények büntetlenül maradnak, ami nemzetközi súrlódásokra vezethet. Viszont büntetlenül hagyja a külföldieket, akik ilyen büncselekményeket követnek el, hacsak a tettes állama annak kiadatását nem kéri.

Ezen elmélet talaján áll: Svédország, Finnország és több svájci kanton.

4. Az *egyetemes vagy feltétlen büntető hatalom* (világpolgári) elmélete, mely a jog általános eszméjén épül fel.

Mint hogy minden állam közös érdeke a jogrend biztosítása, következik minden államnak kötelessége bármilyen, bárki által és bárhol elkövetett bűncselekmény megtorlására.

Ezen elmélettel szemben is különféle kifogásokat szoktak felhozni. Így, hogy a hazai bíróságokra nézve kötelezővé teszi a külföldi jog ismeretét (*Liszt*). Ez a nehézség azonban kiküszöbölhető azzal a megoldással, amelyet a magyar 1843-as javaslat tartalmaz, nevezetesen amikor a külföldön elkövetett bűncselekményeknek hazai bíróságok részéről történő megítélésénél a hazai törvényeket rendeli alkalmazandóknak. További ellenvetés, hogy eme rendszer mellett büntethető lenne olyan cselekmény is, mely az elkövetési hely jogszabályai szerint nem bűncselekmény (Angyal) és béklyóba verné az egyén szabad mozgását, ha cselekvése a világ összes büntető törvényeinek megítélése alá esnék (Vámbéry). Ezen ellenvetések kevésbé jöhetnek ma már tekintetbe, amikor a tételes büntetőjogoknak internacionális fejlődése megy végbe, de amíg ez a folyamat teljesen be nem fejeződik, korrekтивuma adódik abban, hogy az elkövetett cselekmény ellen, ha az akár az elkövetési hely, akár az illető állam törvényei szerint nem büntetendő, illetve megszűnt büntethető lenni, az eljárás meg volna szüntetendő.

Az egyetemes büntető hatalom elmélete felel meg egyedül a jogrend nemzetközi egyetemes ideáljának. Ha valóságban létezik az államok között jogközösség, úgy nem lehet igazolt semmi más elmélet. De az ideáltól eltekintve, az államok egyre erősödő érdekhálózata is mind jobban és jobban ezt az elméletet tolja előtérbe (1. a leány- és rabszolga-kereskedelem, pornográfia, anarchista mozgalmak elleni nemzetközi küzdelmet).

Ezen elméletet követik bizonyos módosításokkal az olasz, osztrák, norvég, orosz, belga btk.-k és a magyar 1843-iki javaslat.

A magyar Btk. az ismertetett rendszerek egyikét sem követi a maga tisztaságában, hanem ezen elméleteknek bizonyos eklektikus szintézise jellemzi [így a területiség (5. §.), a személyiség (7. §. 1. p. és 8. §.), a védelem (7. §. 2. p.), az egyetemes büntető hatalom (9. §.) elméleteiből vett elemek].

A törvény rendelkezései a következők. Külföldön elkövetett bűncselekmények tekintetében az esetek két csoportját kell megkülönböztetnünk és pedig először *személyi*, másodszor pedig *tárgyi* szempontból; nevezetesen, ha külföldön követ el magyar honos *politikai*, illetve *közönséges* bűncselekményt, vagy idegen alattvaló.

Magyar honos az, aki a magyar állam területén honossággal bír (6. §.), míg külföldi az, ki nem magyar honos, de mégis azzal a korlátozással, hogy amennyiben vádlott honosságában a bűncselekmény elkövetése és az ítélethozatal alatt változás állott volna be, az elkövetéskori honosság az irányadó (10. §.)

1. 1. *Magyar honos* külföldön magyar állam ellen elkövetett *politikai* bűncselekményéért (felségsértés, királysértés, hűtlenség, lázadás és pénzhamisítás), amennyiben a magyar bíróság elé kerül, a magyar Btk. szerint lesz büntetendő még akkor is, ha ezen cselekménye miatt külföldön már elítéltezt, büntetését kiállotta vagy a magyar miniszter ellenjegyzése nélkül kegyelmet kapott. A külföldön kiállott büntetés azonban a magyar Btk. szerint meghatározandó büntetés megállapításánál *lehetőségig* számításba veendő (7. §. 1. és 3. bek.).

2. *Magyar honos* külföldön elkövetett közönséges bűncselekményéért a magyar Btk. szerint büntetendő; de nem indítandó meg a bűnvádi eljárás, ha az illető cselekmény akár az elkövetés helyén fennálló, akár a magyar Btk. szerint nem büntethető, vagy azok egyike szerint megszűnt büntethető lenni, vagy ha a büntetést az illetékes külföldi hatóság elengedte (8. és 11. §§.). A magyar és az elkövetési helyen fennálló törvény közül az *enyhébb* alkalmazandó (12. §.). A büntetésnek külföldön kiállott része a magyar bíróságok által megállapítandó büntetésbe pedig *mindig* beszámítandó (13. §.).

II. 1. *Külföldi* külföldön a magyar állam ellen elkövetett *politikai* bűncselekményért, ha magyar bíróság elé kerül, a magyar Btk. szerint büntetendő. A bűnvádi eljárás akkor is megindítandó, ha a tettes a cselekményéért külföldön már elítéltezt, büntetését kiállotta vagy ott kegyelmet kapott. A külföldön kiállott büntetés azonban a magyar Btk.

szerint kiszabandó büntetésbe *lehetőségig* beszámítandó (7. §.).

2. *Külföldi* külföldön elkövetett *közönséges* bűncselekményéért a magyar Btk. szerint büntetendő, amennyiben *kiadatásnak* a szerződések vagy eddigi gyakorlat szerint helye nincs és amennyiben az igazságügyminiszter elrendeli a bűnvádi eljárás megindítását (9. §.). A magyar és az elkövetési helyen fennálló törvény közül az *enyhébb* alkalmazandó. A bűnvádi eljárás pedig nem indítható meg, ha a cselekmény az elkövetési hely vagy a magyar törvény szerint nem büntethető, vagy megszűnt büntethető lenni, vagy a büntetést az illetékes hatóság elengedte (11. §.). A büntetésnek külföldön kiállott része a magyar bíróságok által megállapítandó büntetésbe *mindig* beszámítandó (15. §.). Egyéb kiegészítő rendelkezések a következők:

1. Ha a külföldön elkövetett bűntett vagy vétség miatt a külföldi törvény szerint oly büntetés lenne alkalmazandó, melyet a magyar Btk. nem ismer, a büntetés a hazai Btk. azon büntetési nemére (20. §.) lesz átváltoztatandó, mely annak leginkább megfelel (14. §.).

2. Ha a magyar honos külföldön olyan cselekményt követett el, melyre a Btk. hivatalvesztést vagy politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését állapítja meg, e mellékbüntetés alkalmazása végett a bűnvádi eljárás akkor is megindítandó, ha a büntetését már kiállotta, vagy ha azt az illetékes külföldi hatóság elengedte (15. §.).

3. Külföldön elkövetett olyan bűntettek és vétségek miatt, amelyek akár a magyar, akár az elkövetési hely törvényei szerint a *sértett fél indítványára* üldözhetők, az eljárás csak a sértett fél indítványára kezdhető meg (16. §.). Ezekben az esetekben a szabályszerűen 3 havi határidő alatt a külföldi hatóságoknál az előterjesztett indítvány hatályosnak tekintendő (így: *Angyal, Doleschall, Finkey, Vámbéry* — ellenk. *Illés*).

4. Más állam hatósága által hozott büntető ítélet a magyar állam területén nem hajtható végre (Btk. 18. §.).

5. Külföldön elkövetett kihágás miatt büntetésnek nincs helye (Kbtk. 15. §.). Kivételképpen van: *a)* tengeralatti kábelek elleni kihágások (1888: XII. t.-c.) és *b)* a véderőkihágások miatt (1912 . XXX. t.-c.).

13. §. A kiadatás.

Az előző §-ban idézett munkákon kívül: *Doleschall*: Kiadatás. Magyar Jogi Lexikon. IV. *Tárnái*: B. Sz. 1917. III. és V. *Szondy*: J. A. 1924 és 1925. évf. *Finkey*: A politikai bűncselekmények és a büntető törvénykönyv. 1927. *Rácz Gy.*: A politikai büntetettek menedékjogának kritikája. 1952. *Lammasch*: Auslieferungspflicht und Asylrecht. 1887. u. ö. Z. III. és Gerichtssaal XI. *Martitz*: Internationale Rechtshilfe in Strafsachen 1—II. 1888—1897. *Delius*: Das Auslieferungsrecht. 1899. *Liszt*: Aufsätze. I. 101. *Lohmann*: Der deutsch—griechische Auslieferungsvertrag. 1909. *Mettgenberg*: Die Attentatsklausel im deutschen Auslieferungrecht. 1906. u. ö. Die Vertragé mit der Tschechoslovakei über über Rechtshilfe Strafsachen. 1925. *Harburger*: 'L. XX. *Mettgenberg*, *Grimm*, *Lederle*, *Joel*, *Topf*: Z. XLVIII. *Mettgenberg*: Die Neugestaltung des deutschen Auslieferungrechts. 1927. *Bernard*: Traité theor. et prat. de l'extradition. 1899. *Bauchet*: Traité de l'extradition. 1899. *Piggot*: On extradition. 1910. *Berkeley*: Report of the 25 conf. of the Int. law. Assoc. 1909. *Proal*: La criminalité politique. 1895. *Saini—Aubin*: L'extradition et le droit extraditionnel 1913. *TFolgast*: Die Auslieferungsgesetze Norwegens, Schwedens und Finnlands. 1928.

Az államok egymásközi gazdasági és kulturális életének nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy eme jogközösségen belül valamennyi államnak szilárd legyen a jogrendje. Éppen ezért az államok közös érdeke jogrendjeik kölcsönös védelme. Amiből folyik nemzetközi feladatuk: a jogrendjeik ellen vétőkkel szemben egymásnak segélyezése (nemzetközi jogsegély), amit már *Grotius* az „aut punire aut dedere“ elv megvalósításában keresett. Nem csoda ezért, ha a Nemzetek Szövetségének jogkodifikáló bizottsága a legelőször megoldandó kérdések közé vette fel a kérdés nemzetközi szabályozását (1. 8. kérdőív).

A nemzetközi jogsegélynek leghatékonyabb módja: a kiadatás intézményében adódik, ami nem más, mint a szökésben levő terheltnek, vádlottnak vagy elítéltnak kiszolgáltatása egy másik állam részére.

A kiadatást a magyar büntetőjog egységesen nem szabályozza. Így a kiadatás forrásai: a törvény, a kiadatási szerződések és a nemzetközi joggyakorlat. Ezeknek alapján annak főbb szabályai a következők:

1. Kiadatásnak csak külföldön elkövetett súlyosabb bűncselekmény elkövetése miatt van helye.

Nincs helye: a) kihágások miatt (Kbtk. 14. §.), kivéve a

kábelkihágásokat s a fegyveres erő elleni kihágásokat, *b*) vallás és ennek szabad gyakorlata elleni bűncselekmények miatt, *c*) katonai bűncselekményekért, *d*) párbaj deliktuma miatt, *e*) gondatlanságból elkövetett bűncselekmények és végül *f*) politikai deliktumok miatt.³⁹

A politikai büntetéseknek eme menedékjogát először az 1833-iki belga törvény tartalmazza még pedig úgy az abszolút, mint a relatív politikai bűncselekményekre nézve. Abszolút politikai deliktumok alatt azon cselekmény értendő, mely közvetlenül az állam létét vagy biztonságát, az államfő vagy az állam polgárainak politikai jogait sérti vagy veszélyezteti. Míg relatív politikai bűncselekmény az, mely az abszolút politikai deliktumoknak eszköze vagy annak következménye (pl. forradalmak emberölési, vagyronngálási s. b. tényálladékai).

A politikai büntetéseknek nyújtott eme messze kiterjedő mentesség az államok biztonságát veszélyeztette, miért is a politikai merényletek s főleg 1854-ben *III. Napoleon* ellen Franciaországban elkövetett vasúti merénylet hatása alatt az 1856. évi belga törvény a következő módosításokat tartalmazza: „nem tekinthető politikai, sem azzal összefüggő bűncselekménynek a külföldi államfő ellen elkövetett merénylet, amennyiben akár gyilkosságnak, akár szándékos emberölésnek, akár a mérgezésnek tényálladékát állapítja meg“. A belga törvény eme rendelkezése (merénylet záradék) azután csakhamar belekerül a legtöbb kiadatási szerződésbe.⁴⁰

A kiadatási szerződésekben foglalt bűncselekmények száma változó. Nagyobb ezeknek a száma az államok közötti erősebb érintkezés esetén, s gyarapodott az újabban létesült szerződésekben. Ha a kiadatást államközi szerződés szabályozza, úgy kiadatásnak csak a szerződésben foglalt bűncselekmények esetén van helye. Ilyennek nem léteben a viszo-

³⁹ Az eddigi tradicionális felfogás áttörésével az 1922. évi finn kiadatási törvény helyet ad politikai deliktumok esetén is, „wenn das Delikt *besondere Roheit* bei dem Verbrecher beweist“ (5. §. 1. bek.).

⁴⁰ A politikai bűncselekmény fogalmi körét érdekesen szorítja meg az 1922. évi finn kiadatási törvény, amely szerint: nem politikai bűncselekmény a gyilkosság vagy kísérlete, ha csak nem nyílt ütközetben köttetett el (5. §.).

nosság az irányadó. De ha az államok között ilyen gyakorlat nem alakult volna ki, akkor az államok között esetről-eseire nyer a kérdés eldöntést.

2. A kiadatás engedélyezésének bizonyos *feltételei* is vannak. Ezek részben pozitív, részben negatív jellegűek:

a) Kiadatásnak csak akkor van helye, ha a cselekmény úgy a megkereső, mint a megkeresett állam törvényei szerint büntethető. Ha a cselekmény tehát az érdekelt államok bármelyikének törvényei szerint nem büntethető (pl. jogtalanságot, bűnösséget vagy büntethetőséget kizáró ok vagy indítványi cselekményeknél a szabály szerű indítvány hiánya, illetve visszavonása következtében), vagy már megszűnt az lenni (elévülés, kegyelem következtében) kiadatásnak nincs helye.

b) Kiadatásnak nincs helye, ha a kiadatási kérelemben foglalt bűncselekményért az illető egyén a megkeresett államban már elítéltetett vagy felmentetett.

c) Kiadatásnak nincs helye olyan cselekmény miatt sem, melyet a kiadatni kért személy a megkeresett állam területén követett el.

d) Csak külföldi adható ki, magyar honos sohasem, követte légyen el bűncselekményét más állam területén is (17. §.).

Törvényünk eme rendelkezése megfelel az uralkodó elméleti felfogásnak és nemzetközi joggyakorlatnak (Csak Nagy-Británia és az északamerikai Egyesült-Államok adják ki külföldön vétkező saját alattvalójukat is az elkövetési hely szerint illetékes államnak). Az uralkodó felfogás szerint u. i. saját alattvaló kiadása ellenkezik az állam önröndelkezési jogával és tekintélyével, mert saját alattvalójának kiadásával elismerné, hogy nem képes a büntető hatalmát megfelelően gyakorolni; továbbá, hogy a külföldön elkövetett bűncselekmény ellen belföldön indított bűnvádi eljárás esetleg leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik (így *Bar*, *Binding*, *Martitz*, *Lilienthal* — nálunk *Schnierer*, *Vámbéry*).

Ezen uralkodó felfogással szemben kezd egyre inkább ama helyesebb felfogás visszhangra találni, mely általános kötelező eljárás esetén a saját honos kiadatását sürgeti (így *Lammasch*, *Liszt*, *Harburger*, *Holtzendorff*, *Prins* — nálunk

Angyal, Finkey). Ez felel meg az államok kölcsönös védelmi érdekének, minthogy a bűnvádi eljárás lefolytatása a cselekmény elkövetése helyén várható a legeredményesebben.

c) A kiadatásnak egy további feltétele ama korlátozás, amely szerint a kiadott egyén csak azon bűncselekmény miatt vonható felelősségre, amelyre az engedély szól (a *specialitás* elve). Eme korlátozás azután a különböző szerződésekben igen különféle lehet. Így a kiadatást megelőző más bűncselekményért a kiadott egyén felelősségre nem vonható, ha csak ebbe a kiadó állam vagy a kiadott egyén bele nem egyezett (így a belga, svájci, román, monacói szerződések): továbbá vannak szerződések, melyek szerint ilyenkor csak a szerződésben foglalt bűncselekmények tárgyában indítható meg külön az eljárás (l. a svéd-norvég, francia, olasz szerződéseket; illetve a kiadatást megelőző cselekményért csak akkor van helye eljárásnak, ha a tettes önként tért vissza vagy önként ismét azon állam területére lépett, melynek már egyszer kiadatott (angol, orosz szerződések). De lehet különleges megszorító feltétel is. Így amikor Románia azon feltételhez köti Magyarország részére a kiadatást, ha a kiadott ellen a magyar bíróság által a Romániában eltörölt halálbüntetés nem nyer alkalmazást (l. a Romániával kötött egyezmény, 1925: V. t.-c. záradékát).

A magyar államnak a világháború kitörése előtt a következő államokkal volt kiadási szerződése: Franciaországgal. (1887: XXV.), az amerikai Egyesült-Államokkal (1887: XLIII.), Svéd- és Norvégországgal (1871: XXIV.), Olaszországgal (1871: XXVI., 1883: XL.), Montenegróval (1873: XXV.), Nagy-Britanniával (1874:11., 1902: XVIII.), Oroszországgal (1875: XXXVIII.), Németalfölddel (1881: XVIII.), Belgiummal (1881: XIX.), Luxemburggal (1882: XXXVII.), Brazíliával (1884: XXXVII.), Monacoval (1887: VI.), Uruguay-val (1896: XXX.), Svájjal (1896: XXXIV.), Romániával (1902: XI.), Görögországgal (1907: XXII.), Paraguay-val (1910: IX.), Bulgáriával (1912: XXIX.) és Szerbiával (1912: IV.). Viszonossági gyakorlat állott fenn Magyarország és Ausztria, Német- és Törökország, Bosznia-Hercegovina között; Spanyolországgal pedig a gyakorlat alapja a két állam között létesített, de be nem cikkelyezett szerződés

volt. Részleges viszonyosság állott fenn Argentínával bizonyos bűncselekményekre nézve.

Ezen kiadatási szerződéseknek hatályát a háború nagyrészt felfüggesztette. A trianoni békeparancs szerint pedig a szövetséges és társult hatalmak bármelyikével kötött kétoldalú, tehát a kiadatási szerződések is, csak annyiban lépnek ismét hatályba, amennyiben az illető állam annak megtartását kívánni fogja (124. cikk). Ennek alapján a következő államokkal léptek kiadatási szerződések rendeleti úton újólaj életbe: Belgiummal, Franciaországgal, az Egyesült-Államokkal, Görögországgal, Nagy-Britanniával és Spanyolországgal. Új kiadatási szerződés létesült Romániával (1925:V.). Kiadatási szerződés létesítése iránti tárgyalások folyamatban vannak a Szerb-Horváth-Szlovén állammal és a Cseh-Szlovák köztársasággal.

14. §. Személyi hatály.

Csemegi: Művei. I. k. *Áldássy:* A követek területenkívülisége. 1896. *Zetinek:* A mentelmi jog. 1890. *Tomcsányi V. P.:* A mentelmi jog. 1903. *Horváth:* Jogállam. XI. *Szilágyi A. K.* Értekezések a katonai jog köréből. 1896. *Jogi Lexikon.* IV. *Gábor:* Tanulmányok a katonai büntetőjog köréből. 1901. *Pap:* a katonai büntető és fenyítő jog kézikönyve. 1884. *Szabó:* A katonai btk. a magyar jogforrástan szempontjából. 1916. (*Angyal szem.*) *Gyórfy L.:* A katonai büntetőjog bölcselété és oknyomozó története. *Doleschall:* Katonai büntetőjog. *Jogi Dolgozatok.* 1916. 159—202. 1.; *Schulteis:* A katonai büntetőtörvény magyarázata. 1951. I. k. *Seidler:* Die Immunitat. 1891. *Murait:* Die Parlamentarische Immunitat. 1902. *Schuster:* Mitt. d. I. K. V. 313. *Zimmermann:* G. A. XXXI., XXXII. *Füid:* G. S. XXXV. *Kronecker:* G. A. XLI. *Sladek:* Z. XVI. *Lelemer:* Grundriss d. Militarstrafrechts. 1909. Die strafbaren Verletzungen der Wehrpflicht. 1907. *Weisl:* Das Heeresstrafrecht. I—II. 1892—1910. *Beling:* Die strafrechtliche Bedeutung der Exterritorialität. 1896. *Kleinfeller:* Vergl. D. Alig. T. I. 323. *Murait:* Die parlamentarische Immunität in Deutschland und der Schweiz. 1902. *Káckel:* L. 41. *Troitzsch:* Rechtspflege und Immunitat des Abgeordneten 1927.

A magyar büntetőjog hatálya kiterjed a magyar állam területén elkövetett bűncselekmény minden elkövetőjére, legyen az magyar honos vagy külföldi (Btk. 5. §. Kbt. 2., 4., 12. §§.).

A kihágásokra nézve: „a kihágás elkövetői az esetben is büntetendők, ha azon a területen, amelyen azt elkövették,

csak ideiglenesen tartózkodnak, habár az rendes lakó- nagy tartózkodási helyükön büntetendő cselekményt nem képez. Ez a szabály külföldre is alkalmazandó.“ (Kbtk. 4. §.)

Hűtlenség bűncselekményének két esetében (142. és 143. §§.), amennyiben azt külföldiek követték el, a Btk. 145. §-a értelmében a nemzetközi szabályok alkalmazandók.

A magyar büntetőjog ezen általános személyi hatálya alól részben magyar *közjogi*, részben *nemzetközijogi* alapon bizonyos személyek ki vannak véve, amikor is ezek vagy egyáltalán nem büntethetők, vagy amennyiben igen, velük szemben sajátos anyagi és alaki jogszabályok nyernek alkalmazást.

I. Közjogunk alapján kioett személyek:

1. *Az államfő.* A magyar alkotmány szerint (1848: III. t.-c. 1. §.) a király személye „szent és sérthetetlen**”, aki mint ilyen, mentes lévén cselekedeteinek jogi felelőssége alól, személyére a büntetőtörvény sem nyerhet alkalmazást. A magyar állam provizórikus alkotmánya az államfői hatalom gyakorlására megválasztott kormányzót, kinek személye sérthetetlen, ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesíti, mint amilyen törvényeink szerint a királyt megilleti (1920: I. t.-c. 14. §.). *De az alkotmány vagy a törvény megszegése* esetén az országgyűlés által felelősségre vonható és megbüntethető. Az államfő büntetőjogi mentességének indoka a ma uralkodó felfogás szerint az állami tekintély elvéből ered, minthogy az államfő lévén az állam perszónifikálójá, büntetése magára az államra háramolna vissza károsan. Az államfői minőség *személyes mentesítő körülmény*, aminek következménye egyfelől, hogy ez nem terjed ki az uralkodóház tagjaira (akik azonban a Btk. szerint kivételes eljárás alá tartoznak), másfelől pedig, hogy az államfő nem veszti el bűncselekvési képességét s így az általa büntetőtörvénybe ütköző cselekvés elkövetése valóságban bűncselekmény (így jogos védelemnek lehet azzal szemben helye, a részesség szabályai nyerhetnek alkalmazást stb.). Ennek logikus következménye volna, hogy az államfő ebbeli személyi minőségének megszűntével büntetőjogilag felelősségre legyen vonható [így a francia köztársasági elnök a hűtlenség (haute

trahison), az Egyesült-Államoknak elnöke bármilyen bűncselekmény miatt].

2. *Az országgyűlés tagjai* a mentelmi jogban foglalt felelőtlenség (immunitás) és sérthetetlenség (inviolabilitás) alapján, amikor a Btk., illetve a Bp. személyi hatálya alól élveznek bizonyos mentességet. Így az országgyűlés tagja azért, amit *mint olyan* a házban vagy a házon kívül mond, vagy tesz, csak az országgyűlés és pedig azon háza által vonható felelősségre, amelyhez tartozik (immunitás). Azért pedig, amit *nem mint olyan* mond vagy tesz, csak a ház engedelmével vonható bűnvádi eljárás alá.

3. *A miniszterek és az állami számvevőszék elnöke* (1848: III., 1870: XVIII., 1920: X.) hivatalos minőségükben elkövetett és alkotmány sértő cselekedeteikért bizonyos mérvben szintén különleges eljárás alá esnek (parlamentari bíróság útján történő felelősségrevonás).

4. *A fegyveres erő tagjai* tényleges szolgálati idejük alatt (1912: XXX. t.-c. 51. §.) elkövetett bűncselekményeik miatt ki vannak véve a magyar Btk. uralma alól és rájuk nézve a Btk. 5. §-ának rendelkezései szerint „külön törvény“ hatályos. Minthogy pedig a magyar államnak állami önállóságának megfelelő alkotmányos úton létrejött külön katonai btk.-e nem volt, az 1885. június 15-én kelt s július 15-én életbeléptetett osztrák katonai btk. volt hatályban. És pedig uralma alatt állottak: a) A közös hadseregnek, hadi tengerészeinek és a honvédségnek tényleges szolgálatában álló tagjai (1912: XXX. t.-c. 51. §.). b) Nem tényleges szolgálatban álló személyek olyan katonai bűncselekmények miatt, melyeket az ellenőrzési szemle alatt követnek el. Ugyancsak a nem tényleges tiszték, katonai lelkészek és katonai tisztviselők, tisztjelöltek olyan katonai bűncselekmények miatt, melyeket katonai egyenruhában követnek el (1912: XXX. t.-c. 51. §.). c) Csendőrségi tiszték és csendőrök (1881: III. t.-c. 8. §.), d) Népfelkeléshez szolgálattételre behívott egyének a behívás napjától elbocsátásuk napjáig (1886: VI. 1—2. §§.). e) Katonaszökevények által a szökésük alatt elkövetett bűncselekmények miatt (Curia gyakorlata Bjt. 41. k. 147. 1.). f) Katonai *fegyelmi szabályok* érvényesek nem tényleges katonai egyénekre a szemle és jelentkezési kötelezett-

ség elmulasztásáért, írásbeli érintkezésben elkövetett áthágásáért, katonai minőségben átvett bizalmas jellegű katonai nyomtatványok megőrzésére és titokban tartására vonatkozó szabályok gondatlan áthágása miatt (1912: XXX. t.-c. 51. §.).*

Személyi hatály szempontjából lényeges változtatással találkozunk a katonai személyeket illetően a gyászos emlékü trianoni békeparancsban vállalt kötelezettségek teljesítése óta (1921: XXXIII. t.-c.). A békeparancs katonai rendelkezései (102—143. §§.) u. i. felfüggesztik a magyar állam hadügyi felségjogát, amikor kényszerítik az általános hadkötelezettség megszüntetésére és a toborzó rendszer bevezetésére. Az eddigi véderőtörvények hatályon kívül helyezésével megszűnik a honvédelmi és népfelkelői kötelezettség. Az önkéntes belépés alapján felállított m. kir. honvédség tényleges tagjai tehát azok, akik az 1921: 49. t.-c. 24. §-a alapján: „a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak.“

Az új katonai btk. (1930: II. t.-c. rövidítve: Ktbtk.) a katonai bírászkodás alá tartozó egyéneket is a polgári Btk. hatálya alá rendeli. A törvény u. i. a következő rendelkezést tartalmazza: *A katonai büntetőbírászkodás alá tartozó egyénekre, mind a közönséges, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben a katonai btk. mást nem rendel* (1. §.)

A magyar honvédségnek szabadságolt viszonyban levő tagjai, a honvédség kötelékébe felvett, de még be nem vult egyének „bűnvádi és rendőri ügyekben a polgári bíróságok és hatóságok alatt állanak“ (1921: 49. t.-c. 26. §.). A honvédség igazgatási teendőinek ellátásánál alkalmazott polgári tisztviselők szintén polgári bíróságok alá tartoznak (1912: III. t.-c. 9. §.).

* Nagy mértékben kiterjesztette a katonai btk. hatályát az 1914. július 27-én kiadott 5491. M. E. rendelet, mely az 1912:63. te. alapján a polgári személyeket is a katonai btk. uralma alá rendel „a hadviselés érdekei ellen elkövetett büntettek és vétségek miatt“, amely rendkívüli háborús rendelkezés egészen 1922. február 27-iki 8015. I. M. rendeletig volt hatályban.

II. *A nemzetközi jog alapján kivett személyek.*

1. *A külföldi uralkodók és államfők*, valamint a velök utazó családtagok, kíséretük és ezek családtagjai; 2. a külföldi államoknak itt akkreditált *diplomáciai képviselői*; közös háztartásbeli családtagjai, az oldalkonokkal bezáróan; a képviselő hivatalnoki személyzet a közös háztartásbeli családtagokkal, a házi- és szolgaszemélyzet, feltéve, ha idegen honosok; 3. *a konzulátus hivatalnok tagjai és alkalmazottai*, vétségek és kihágások esetén (*Doleschall és Vámbéry* szerint, minthogy a mentesség alapja a nemzetközi udvariaság: csak rendőri jellegű kihágások esetében indokolt), feltéve, hogy idegen alattvalók. *A Nemzetek Szövetsége tagjainak képviselői és hivatalnokai* a Szövetség ügyének ellátása alatt ugyanazon kiváltságok mentességében részesülnek, mint amelyekben a diplomáciai személyek (Egyezségi okmány 7. cikk). Ugyancsak ebben részesednek a Nemzetközi Duna Bizottság, illetve a Dunai Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság tagjai (1923: XIV. és 1925: VII.).

A magyar büntetőjog általános tanai.

I. R É S Z.

15. §. A büntettes.

I. *Osztern*: Legálisan vád alá helyezett állatok. Etnográfia. 1908. 321. *Amira*: Thierstrafen und Thierprozesse. 1891. *Goldenmeiser*: Zurechnung und straf. Verantwortlichkeit. 1903. *Evans*: Criminal prosecution and Capital of animals. 1906.

II. *Finkey*: A motívumok tana. 1905. *N. ö.*: Adatok a büntettesek jellemcsoportjainak a megállapításához. 1933. *Angyal*: Jago és a kriminal-pszichológia. Magyar Shakespeare tár. *X. Aschaffenburg*: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. 1903. *Hoegel*: Die Einteilung der Verbrecher in Klassen. 1908. *Liszt*: *L. XI. Wahlberg*: Das Prinzip der Individualisirung. 1869. *Wilmanns*: Die Einteilung der Verbrecher. 1908. *Wulffen*: Psychologie des Verbrechers. 1908. — Gauner u. Verbrechertypen. 1910. Kriminalpsychologie in Schillers Ráubern. 1907. *Goll*: Verbrecher bei Shakespeare. 1908. *Kohler*: Verbrecher Typen in Shakespeares Dramen. 1908. *Sommer*: Kriminalpsychologie. 1904. *Gross*: Kriminalpsychologie. 1905. *Pollitz*: Die Psychologie des Verbrechers. 1909. *Kauffmann*: Die Psychologie des Verbrechers. 1912. *Olrik*: *Z. XVI. Koaleosky*: La psychologie criminelle. 1903. *Fleury*: L'âme du criminel. 1898. *Laurent*: Le criminel. 1908. *Dubuisson*: Les voleuses des grandes magasins. 1903. *Lombroso*: Der Verbrecher in antropologischer artzlicher und juristischer Beziehung. *Fraenkel*: 1894. Kerker-Palimpseste. 1899. *Marro*: I. caratteri dei delinquent!. 1887. *Garofalo*: La criminologie. 1895. *Ferri*: Sociologie criminelle. 1893. *Longo*: Psychologia criminale, 1906. *Ellis*: Verbrecher und Verbrechen. *Ford. Kurella* 1894. *Ferriani*: Minderjährige Verbrecher. 1896. *Kretschmer*: Körperbau u. Charakter. 1926. *Gruhle*: Ursachen der Jugendlichen-Verwahrlosung und Kriminalität. 1912. Verbrechertypen. Herausg. von *Gruhle* und *Wetzel*.

III. *Hacker*: Az egyesületek büntetőjogi cselekvőképessége és felelőssége. 1922. *Tárnái*: *J. A.* 1923. 5—4. f. *Schmarz*: A jogi személy. 1907. *Kelemen*: *J. K.* 41. *Hafter*: Die Delikts- und Straffahigkeit der juristischen Personen. 1898. *Bender*: Können juristische Personen straf. Besitz. habén. 1908. *Berendes*: Delikt und Haftung der jur. Personen. 1891. *Ham-*

merschlag: Universitas non delinquit. 1898. *Kirchenheim*: G. A. 40. *Kleinfeller*: Die Haftung der jur. Personen. 1894. *Lilienthal*: Vergl. D. Alig. T. V. *Mestre*: Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale. 1899.

I. A büntetőjog általános részének első kérdése a bűncselekmény alanya iránt, vagyis az után érdeklődik, hogy *ki* büntetendő? Erre a kérdésre ad feleletet a büntettes tana.

Hosszú a fejlődés útja, amíg ama tisztult felfogás győzedelmeskedett, hogy a bűncselekmény alanya csak *ember* lehet.

Régi idők jogai és joggyakorlatai csak úgy bővelkednek a jogsértő élettelen tárgyak és állatok ellen lefolytatott bűnperekben. Sőt a népies barbár felfogás atavisztikus megnyilvánulásai még a legközelebbi múltban is kísértének, így Basel városa a XV. században tűzhalálra ítélt egy kakast, mert állítólag tojást tojt. Kecskeméten 1586-ban kivégeztek egy disznót, mert egy csecsemőt felfalt. Pozsegán 1866-ban pedig papi segédlettel átkozták el a sáskákat s a község tanácsa a vezető sáskát halálra ítélve, vízbefullasztotta stb.

A büntetőjog tudománya a klasszikus dogmatika hatása alatt a büntettes fogalmának tüzetesebb kifejtésével nem törődik. Ez érthető a klasszikus büntetőjog elvi alapján, amelynek központja a bűncselekmény; de indokolatlan ott, ahol a kriminológiai eredmények értékesítését hirdetik.¹

A klasszikus büntetőjog szerint a büntetés célja: a bűncselekmény megtorlása. Kin? Ennek elkövetőjén. Ki ez? A beszámítási képességgel bíró ember. Hogyan állapítható meg? Az „átlag ember“-ből absztraháltan. A klasszikus büntető dogmatikát a kérdés tovább nem érdekli. Pedig érdekelnie kellett volna legalább is abból a szempontból, hogy eljusson ennek jogászai megkonstruálásához. Ennek pedig előfeltétele: egy indokolt módszertani alapra való helyezkedés. A klasszikus dogmatikának, adott módszertani alapján, szükségképpen kellett volna eljutnia a tettes normatív jellegű megkonstruálásához. Mert nyilvánvaló, hogy e jogtani

¹ így elhibázott, mert lényegében a régi úton halad: a *Liszt* rendszere is, amikor a bűncselekményt emeli rendszerének centrális fogalmává. Ennek hatása érezhető azután a legtöbb külföldi és magyar tan- vagy kézikönyvben.

felfogás szerint az ember „zoológiai-pszichológiai“ fogalmával az etikai jogi személy nem azonos.² Vagyis a tettes fogalma a normatív juriszprudencia szerint egy, az ember zoológiai-pszichológiai jelentésétől független, a jog használatára létesített konstrukció.

A klasszikus büntetőjog, mint annyiszor, úgy itt is elmulasztotta a fogalom módszertani megalapozását. Így a tettes fogalma kiépítésre vár.

Λ kriminálitás tényezőinek induktív tanulmányozása nyilvánvalóvá tette, hogy a büntetteknek *különböző osztályai* vannak. A kriminológia eme megállapítását a helyes módszertani alapra helyezkedő büntetőjognak feladata értékesíteni.

A büntettek II. Azon főbb irányok közül, amelyek osztályozása. szerint a büntettes tanának új kidolgozása halad, módszertani szempontból a következők jutnak nagyobb jelentőséghez.

A kriminalitás tényezőinek etiológiai vizsgálata, az endogén és exogén tényezők két nagy csoportja szerint, teszi lehetővé a büntetteknek szokásos és alkalmi büntettekre való ama felosztását, melynek első beható kifejtésével *Wahlbergnél* találkozunk.

Ezt az osztályozást tökéletesíti azután *Liszt: az alkalmi* (kriminalitása *akut*) és *állapot* (kriminalitása *krónikus*), ez utóbbi ismét vagy *jaoítható*, vagy *javíthatatlan* büntettes osztályok megkülönböztetésével. Ez ma a büntettek osztályozásának egyik legelterjedtebb alakja.

A másik a *Lacassagne-éle*, vagy az u. n. francia osztályozás, mely szerint a büntettek lehetnek: *a) elmebeteg* (criminels de pensée); *b) pillanat* (criminels d'action), vagy *c) ösztönszerű* (criminels d'instinct) büntettek, azoknak a különböző értelmi és érzelmi erőknek kifejlődése szerint, melyek az agy, külsőleg a koponya különböző részeihez tapadnak. Ezért a fenti osztályozásnak megfelelően topográfiaiáig kifejezve, a francia iskola szerint a büntetteknek három csoportja: les frontaux, les pariétaux és les occipitaux különböztethető meg.

² *Kelsen: i. m. 143. 1.*

A harmadik uralkodó osztályozás a Ferri-féle, vagy az olasz pozitív iskola klasszifikációja, mely *Lombroso* kizárólag endogén tényezőkön nyugvó osztályozását az exogén faktorok bevonásával kiegészítve, a büntettek következő csoportja szerint különböztet. Az endogén faktorok alapján megkülönbözteti: *a)* a született büntettes; *b)* az indulatos; *c)* az elmebeteg büntettek; az exogén tényezők útján pedig: *d)* a hivatalos és *e)* alkalmi (kriminaloid) gonosztevők osztályát.

Ezen osztályozások legfőbb közös gyöngéje, hogy míg egyfelől egy már gondolatban kialakított kriminálpolitika követelményei szerint felállított többé-kevésbé merev kategóriák, másfelől a legellentétebb elemek bevonásával létesített disszonáns lélektani csoportok. Hogy ez osztályozások kriminál-pszichológiailag, s így kriminálpolitikai értékesítés szempontjából sem állják meg helyüket, ma már nem vitatható. A kísérletek ezért egyre folynak egy tökéletesebb osztályozás kiépítése felé.

Ezek csoportjából csak kettőt említünk meg. Az egyik a *Maxrvellé*,³ ki a Liszt-féle osztályozást igyekszik tökéletesíteni. *Maxroell* ugyanis az állapotbüntetéseket *veleszületett és szerzett* tulajdonságok szerint határolja el; a pillanat büntetéseket pedig szociális (lehet minden társadalmi változás, politikai vagy gazdasági válság) és pszicho-szociális (vallás, babona, politikai szenvedély) és pszicho-fiziológiai (éhség, kéjvágy, féltékenység, gyűlölet, düh) okok szerint különbözteti meg.

A másik *Kauffmanné*,² ki megkülönbözteti az akaratgyenge, energiátlan típust, az energikus büntettes típustól. A kettőt pedig az atipikusok osztálya köti össze. Az elsőbe tartoznak a csavargók, a prostituáltak, az erkölcs elleni büntettek, az iszákos gonosztevők, a szenvedélyes s az alkalmi gonosztevők. Az energikusok csoportját: a betörők, a tolvaj, csaló, szélhámos, kitarzott és a fiatalkorú alkotják. Az atipikusok osztályába végül: a szokásos, hivatásos, üzletszerű büntettek és a gyilkosok tartoznak. Az utóbbi osztályozásoknak *iránya*, ami figyelemre méltó. A kriminogén ténye-

³ *Maxroell*: Le criminel et la société. 1909.

⁴ *Kauffmann*: Die Psychologie des Verbrechens. 1912.

zók mellett ugyanis, amint látható, a *karaktert* már rendszeresebben igyekeznek értékelni, anélkül azonban, hogy az rendszertani központtá tudna kijegecesedni. De azért a tendencia nyilvánvaló, sőt már öntudatlan értékelés alapján az újabb kodifikációs alkotásokban is, főleg a közveszélyesekre vonatkozó intézkedések kiképzésében szemlélhető.

Részünkről az emberi jellemről adott meghatározásunk alapján a büntetteknek két nagy csoportját különböztethetjük meg: *az átalakíthatók és át nem alakíthatók* osztályát.

Mit értünk javítás, helyesebben átalakítás alatt? Az álmilag szabályozott társas együttéléshez szükséges képzetek kialakítását. Azok a büntettek tehát, akiknek képzet-készlete akár új képzetek bevitelével, akár a már meglévők helyes asszociálásával a társas együttéléshez hozzá alkalmazkodóvá tehető, a javítható, vagy átalakítható büntettek csoportjába tartoznak.

Javíthatatlanok azok, kiknek karakter-átalakítása sem új képzetek létesítésével, sem már meglévők megfelelő csoportosításával meg nem valósítható.

Az osztályozás eme alapja, amint látható, kizárólag a büntettes egyén *jelleme*.

Ezt kiegészíti: a büntetteknek kriminalitást létesítő kriminogén tényezőkön nyugvó kombinatív osztályozása.

A kriminalitásnak u. i. kriminogén tényezők alapján két nagy csoportja különböztethető meg.

1. Amikor a bűncselekményelkövetés az egyén életében pusztán kellemetlen epizód, a kriminalitás külső (exogén) tényezői jutnak döntő szóhoz. A kriminalitás ilyenkor *akut*.

2. Amikor a büntettet annak pszicho-fiziológiai szervezete tartós szövetségbe egyesíti a kriminalitással, a kriminalitás belső (*endogén*) tényezői jutnak túlsúlyra. A kriminalitás ilyenkor *krónikus*.

A tettesnek az in concrete bűncselekmény elkövetésében lelepleződő karaktere és a kriminalitás kriminogén tényezői kombinációjával azután mondhatjuk, hogy azon egyének, kiknél a bűncselekmény létesítésében a külső ható okok ját-

szanak nagyobb szerepet, vagy másként kifejezve, kiknek büntettségé akut jellegű — *átalakíthatok*.

Azon büntettek pedig, kiknek kriminalitása krónikus jellegű, ismét, vagy *átalakíthatok*, vagy *átalakíthatatlanok*.

A krónikus *átalakíthatókat* másként *energiátlanoknak* nevezhetjük, mert ezeknél a helyes képzet-alakítás útja még nyitva áll, csak azt ismételten visszatérő helytelen asszociációk gátolják.

Átalakíthatatlanok, vagy röviden *energikusok* csoportja az, hol a túlnyomó endogén ható ok a helyes képzet-készlet kialakítását rendszerint lehetetleníti.

Jól tudjuk, hogy ez az osztályozás sem tökéletes. Mindamelllett elhibázott a büntetteknek kriminálpszichológiai osztályozására irányuló törekvéseket lekicsinyelni.⁵ Biintetődogmatikailag a büntettek osztályozására irányuló kísérletekben megnyilvánuló *irány*, ami különös jelentőséghez jut, amikor a kriminálpszichológia a maga kauzális vizsgálati módszerével: a bűncselekményt létesítő személyek biopszichológiai tulajdonságai alapján destruálja a klasszikus büntetőjog fiktív átlag-ember fogalmát. Kriminálpolitikailag pedig ama hatás jut előtérbe, melynek folyamán a klasszikus büntetőjogi átlag-ember típusára szabott egységes kódexek a különböző büntettes kategóriák szerint mindinkább: a Code d'éducation (fiatalkorú büntettek), — de pénalité (alkalmi büntettek) és — de sűreté (közveszélyesek) irányában kezdenek specializálódni.®

111. A büntetőjogban még min- A jogi személy, mint a dig vitatott, hogy vájjon a fizikai bűncselekmény alanya, személy mellett a *jogi személy* lehet-e bűncselekmény alanya? Az uralkodó felfogás még ma is kitart a *societas delinquere non potest* elve mellett. A magyar Btk. is ezt követi, amikor kimondja, hogy ha valamely kereskedelmi társaság vagy egyesület vagyona ellen nyitattik csőd — a bűnösség a bűncselekményt elkövető *személyeket*

⁵ L. különösen *Hoegel* vádjait azzal szemben: *Die Einteilung der Verbrecher in Klassen*. 1908.

⁶ *Garraud*: *Revue Pénitentiaire*. 1910.

terheli (417. §.). Eme felfogás mellett felhozott főbb érvek a következők: *a)* a jogi személy bűnössége nem állapítható meg, legfeljebb csak veszélyessége; *b)* hiányzik megfelelő cselekvőképessége; *c)* elég védelmet nyújt a jogi személy szerveinek a büntetése; *d)* a jogi személy mindig megengedett célra jön létre, tehát ha ezen túlerő cselekmény követetett el, az az illető fizikai személy cselekménye; *e)* a büntetés alól kicsúszik. A jogi személy jogalanyisága mellett főleg a következő érvek szólnak; *aj)* a jogi személy magatartása éppúgy lehet kollektív akaratelhatározásból eredően a közre veszélyes, mint az egyes személyé; *b)* a jogi személynek az azt alkotó fizikai személyektől különálló individualitása önálló értékelésnek szükségképeni alapja; *c)* a jogi személy cselekvőképessége igen sok tényálladéknak vagy közvetlen, vagy közvetett megvalósítása terén fennforog; *d)* a cél megengedett volta nem menti a kollektív magatartást és végül *e)* igen sok büntetés hatása érvényesülhet a jogi személy ellen (mint a felosztatás, felfüggesztés, elkobzás, becsületbüntetések stb.).

Ezen érvek mindenesetre olyan súlyosak, hogy a jövőre alig lehet de lege ferenda kitérni a jogi személy bűncselekmény alanyiségének elismertetése elől. Amint egyes tételes jogok ezt a helyes álláspontot is tükröztetik vissza, így már az 1670-iki francia Ordonnance crim. Ugyanígy az angol-amerikai jog. Az 1881-iki newyorki btk. szerint „személy“ alatt úgy a testület, társaság mint a természetes személy értendő, hasonlóan az angol 1889. évi Interpretation act szerint „személy kifejezés alatt a testületek is értendők, ha csak ennek ellenkezője nem nyilvánvaló¹. A régi magyar jogban pedig a Hk. II. 46. címe szerint a káptalan és konvent „nagyobb vagy kisebb hatalmaskodásáért“, „ha tudva és készakarva hamis és törvénytelen leveleket készítenének“, mint természetes személy büntetendők: „tamquam unica et singularis persona gravatur“. Újabb törvényeink közül a St. ismeri el a jogi személy jogalanyiságát, amely szerint: *ha a kiadó nagy a nyomda vagy más többszöröző vállalat tulajdonosa jogi személy nagy társaság, a megállapított pénzbüntetésért a jogi személy nagy társaság felelős* (42. §.).

IV. A bűncselekmények alanya általában különös feltételekhez kötése, minden élő ember lehet, amit már a törvényes tényálladékoknak rendszerinti „aki“ kezdőszava is kifejez, feltéve, ha a törvényben megjelölt képességgel (megfelelő életkor BN. 15., 16. §§., szellemi és testi épség Btk. 76., 88. §§.) rendelkezik. De a törvényhozó mégis különös feltételekhez kötheti a jogalanyiságot, így egyes bűncselekményeknek csak férfi (242. §.), csak nő (284. §.), csak rokon (287. §.) lehet az alanya. Másoknál pedig bizonyos jogi állapot (gyámi, gondnoki, 562. §.; vagyonbukott 414. §.; közhivatalnoki 193. ügyvédi 482. orvosi 93. lelkész 252. §.) a tettség feltétele.

16. §. A beszámítás.

Günther: Die Zurechnung im Strafrecht. 1905. *Gretener*: Die Zurechnungsfähigkeit als Gesetzgebungsfrage. 1897. Die Zurechnungsfähigkeit im Vorentwurf. 1910. *Zürcher*: Schweizer Z. 11. *Löning*: Geschichte der strafrechtl. Zurechnungslehre. 1903. *Lilienthal*: Vergl. D. Alig. T. V. Mitteilungen der I. K. V. VI. *Liszt*: Z. XVII., XVIII. *Olrik*: Z. XVIII. *Oetker*: G. A. XLVII. *Hamann*: Das Wesen der strafrechtlichen Zurechnungsfähigkeit. 1907. *Zaitzeff*: Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit beim Massenverbrechen. 1912. *Frank*: Bl. f. Gefk. XL. *Kohlrausch*: Sünden und Können als Grundungen der strafrechtl. Zurechnung. 1910. *Alimena*: I limiti e i modificatori deli' impunabilita. 1908. *Grünhut*: Anselm v. Feuerbach und das Problem der strafrechtlichen Zurechnung. 1922. *Kitzinger*: öst. Z. 1. *Balogh, Moraocsik* előadásai a III. elmeorvosi kongresszuson 1904., *Salgó, Lukács* előadásai a Magyar Jogászegyletben

1903. *Balogh*: J. K. 1905. A. N. B. E. magyar csoportjának tárgyalásai. 1. 2. f. *Friedmann E.*: A korlátozott beszámíthatóságról. H. Sz. 1903. *Balogh, Moraocsik, Friedmann, Németh, Finkey* előadásai az elmeorvosi kongresszusokon 1904—11. *Schmartzner*: A korlátolt beszámíthatóság. 1906. *Konrád*. B. Sz. I. *Vágó*: J. Á. 1913. *Irk*: A büntetőjog átalakulása. 1915. *Hübbe*: Strafrechtliche Behandlung der verminderten Zurechnungsfähigkeit. 1902. *Gottschalk*: Matériaién zur Lehre von der verminderten Zurechnungsfähigkeit. 1904. *Kahl*: V. D. Alig. T. I. *Scholz*: Die moralische Anästhesie. 1904. *Jolly*: Über geminderte Zurechnungsfähigkeit. 1904. *Behrend*: Die engl. Reformbestrebungen. Bulletin. 20. 1913. *Mitteilungen* der I. K. V. XII. Société générale des prisons tárgyalásai R. P. 1905. *Verhandlungen* des 27 deutschen Juristentages I. III. *Delaquis*: Z.

46. *Vilmans: I. 44. Aschaffenburg: Zurechnungsfähigkeit (Festg. L Frank) 1930.*

I. A bűncselekmény alanya csak az lehet, akinek cselekménye terhére róható. Beszámítani tehát annyit tesz, mint a cselekvésében megnyilvánuló bűnösségéért valakit felelőssé tenni. A beszámítás mint bírói funkció eszerint egyfelől az a logikai eljárás, amely hivatva van annak megállapítására: a) van-e elkövetett bűncselekmény és azt ki követte el; b) annak elkövetője megbüntethető-e? Másfelől ama szociáletikai értékelés, hogy a bűncselekmény elkövetőjét a bűnösségnek milyen foka terheli?

Kinek számítható be az általa elkövetett bűncselekmény? Annak, akinek *beszámítási képessége* van. Ez tehát a cselekvő személyében levő azon tulajdonságoknak a foglalatja, melyek a bűnösség megállapítását lehetővé teszik.

A beszámítási képesség fogalmát a magyar Btk. nem határozza meg, de nem nyújtja annak pozitív feltételeit sem, hanem ehelyett a beszámítást kizáró okokat sorolja fel. Ezekből a beszámítási képesség törvényes fogalmának a következő pozitív alkatelemei analizálhatók ki: *öntudat* (76. §.), *az akarat szabad elhatározási képessége* (76. §.), *a bűnösség felismeréséhez szükséges belátás* (88. §.) és *a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség* (BN. 16. §.). Úgyhogy mondhatjuk, a pozitív jog szerint beszámítási képesség alatt az alany ama testi, értelmi és erkölcsi fejlettségét értjük, amelynél fogva őt büntetőjogilag felelősségre lehet vonni. Vagy közelebbről: számítható annak a 12-ik életkorát betöltött egyénnek a cselekménye, akinek öntudata, akaratának szabad elhatározási képessége, a bűnösség felismerésére szükséges belátása s a büntethetőséghez megkívánt értelmi és erkölcsi fejlettsége van.

A törvény negatív körülírásából kizárt eme pozitív feltételeken nyugvó meghatározás azonban még nagyon hiányos, mert nem ad választ arra, hogy mely pozitív legális kritériumok erőfokától függően, hol végződik a számíthatóság és hol kezdődik a számíthatatlanság határa? A törvény eme hallgatását ezért a tudomány hivatott pótolni.

II. A klasszikus bűn- **A beszámítási képesség meghatározásának különböző irányai,** resztül a tiszta indeterminizmus alapján ezt a *normál-lelkiállapottal* azonosította, mely minden átlag fejlettségű ember tulajdonsága, s amely-nél fogva a jog és jogtalanság, a megengedett és meg nem engedett, a tilalmazott és parancsolt között szabadon választhat. Ezen út azonban a kérdés felfejtéséhez nem jutott el, mert éppen a mérő-eszköznek: a normál-lelkiállapotnak közelebbi megjelölésével maradt adósunk. De azok a determinista irányú kísérletek sem sikerültek, amelyekkel a büntetőjog irodalmában oly nagy számmal találkozunk. Ezek közül, hogy pár legelterjedtebb és legnagyobb hatást kifejtő felfogásra rámutassunk, meg kell említenünk a *Merkel* meghatározását, amely szerint a beszámítási képesség az ember azon tulajdonsága, melynél fogva „saját mértéke szerint cselekedhetik“ („wirksam zu sein nach eigenem Masse“). *Tarde* a beszámítási képesség fogalmát az én azonosságában (l'identité de moi) és a társadalmi hasonlóságban (la similitude sociale) keresi. Míg a beszámítási képesség fogalmának *Liszt*től származó elterjedt meghatározása szerint az nem más, mint: a motívumok általi normáldetermináltság (normale Bestimmbarkeit dutch Motive).

Mindezek a meghatározások hiányosaknak mutatkoznak, mert míg *Liszt* adós maradt a „normális“ közelebbi megjelölésével, addig *Tarde* felfogása szerint az az elmebeteg, ki a tett elkövetése előtt és után azonosnak érezné magát, felelősségre volna vonható, míg az a politikai büntetett, akiből hiányzik a társadalmi hasonlóság: nem, és végül a *Merkel* meghatározása szerint ismét felelősségre lenne vonandó az az elmebeteg, aki egész életén át következetesen ugyanazon téveszme által van irányítva, sőt a magához állandóan hű maradó idióta lenne a beszámíthatónak mintaképe (*Liszt* 168. 1.).

III. A beszámítási képesség. **A beszámítási képesség** fogalmának megjelöléséhez ismét helyes módszertani alapon, csak helyes módszertani út vezet-het. A beszámítási képesség etikai elemekkel átfont lélek-

tani fogalom, amely külön értékelést nyert a büntetőjogban. Jelentését tehát onnan kell átvinnünk; az értékelést pedig nekünk kell elvégeznünk.

A lélektani jelentéséből pedig látjuk, hogy nem egyenlő a cselekvőképességgel; ez utóbbi az előbbinek csak előfeltétele. Tehát büntetőjogilag a büntetőjogi cselekvőképes egyén nem feltétlenül beszámítható is. A beszámítási képesség éppen azt jelzi, hogy a cselekvő alanynak olyan tulajdonságai vannak, amelyeknek alapján a cselekményről alkotott helyeslő vagy rosszaló értékítéletünket a cselekvő alanyra vihetjük át s így azt az etikában: erkölcsösnek vagy erkölcstelennek, jónak vagy rossznak — a büntetőjogban: bűnösnek vagy nem bűnösnek mondhatjuk ki.

*A beszámítási képesség ezért az embernek az a tulajdonsága, melynél fogva cselekvéseit erkölcsileg és jogilag értékelni tudja és ennek megfelelően cselekedni képes.*¹ Meghatározásunkban nyilvánvalóan benn van egyrészt a szocial-etikai értékelő képesség (normatív elem), és másrészt az ennek megfelelő elhatározási és cselekvési képesség (explikatív elem).

A törvény a beszámítási képesség szabályszerű fennforgásából indul ki, miért is annak vizsgálatát csak kétely esetében teszi a bíró részére kötelezővé. Kivételt képez a beszámíthatóságnak mindig kötelező vizsgálata, ha fiatalok vagy siketnéma a bűncselekmény alanya.

A beszámítási képesség fogalmi meghatározása tekintetében a törvényhozás számára három út kínálkozik: 1. amikor tisztán azokat az okokat (pl. az elmebetegség különféle alakjai, az öntudat zavarai, a szellemi élet fejletlenségei stb.) sorolja fel, amelyek a beszámítást kizárják (*biológiai* módszer); 2. a másik út az okok külön részletező felemlítése nélkül pusztán ezeknek pszichikai hatását (pl. szabad elhatározási képesség hiányában) jelöli meg (*pszichológiai* módszer); 3. az az irány, amely az okok felsorolását (pl. siketnémaság) azok pszichikai hatásával (a belátás hiánya) kapcsolja egybe (*összetett* módszer).

Ha a beszámítási képesség normatív (szocial-etikai érté-

¹ Eme meghatározáshoz közelállóan *Angyal* 359. 1. *Vámbéry* 187. 1.

kelés) és explicativ (motívum és jellem megszabta elhatározási képesség) alkatelemekből tevődik össze, úgy nyilvánvaló, hogy az összetett rendszer az, mely elméletileg igazolt. De gyakorlatilag is ez a leghelyesebb. Ez határolja el ugyanis a természettudományi kauzális vizsgálattól (orvosszakértői funkció: a biológiai okok felderítése) a szocial-etikai értékelést (bírói funkció). A modern pszichiatria kutatásai állapították meg, hogy a szellemi élet zavarai egyénenként is változóan különféle fokban alterálják a lelki tevékenységeket, tehát büntetőjogilag: az egyén ama képességét is, hogy cselekményeit szociál-etikailag miként képes értékelni (ezért in concreto ugyanazon személy míg valamely vagyoni eleni bűncselekmény elkövetésénél beszámítási képességgel bírhatott, addig valamely szexuális bűncselekmény elkövetésénél már nem). Ennek az értékelésnek elvégzése immár bírói feladat.

IV. *A csökkent nagy korlátozott A kriminológia hatása. beszámítási képesség.*

A klasszikus büntetőjog a tiszta indeterminizmus ama tételéből kiindulól, hogy valakinek akarata vagy teljesen szabad vagy teljesen nem szabad, a bűnelkövető egyéneknek pusztán két „faját“ különbözteti meg: a beszámíthatókat és be nem számíthatókat. Minthogy az emberi akaratelhatározás kizárólag az akarat munkája, mely akarat független minden külső és belső hatástól: természetesen a beszámítási képesség vagy megvan, vagy nincs meg. „Ha a bűnösséget mérjük, írja *Bemer*, a beszámítási képesség fennforgását vagy állítjuk, vagy tagadjuk. A beszámítási képességnek tehát nincsenek fokai.“*

A pszichiatria a lelki jelenségnek induktív tanulmányozásával azonban nyilvánvalóvá tette, hogy a pszichikai státus ama két fázisa között, melyet egyik oldalon szellemi épységnek, a másik oldalon elmebetegségnek hívunk, sok oly „vegyes“, a normális és abnormális psyche tényezőiből összetevődő lelki életjelenség mutatkozik, melyek hovatarozásának eldöntése lehetetlen. Ezek a kétes természetű pszichikai

* *Bemer*: Lehrbuch 1881. 125. 1.

tulajdonságú egyének alkotják a hidat az elmebeteg és ép-elméjű egyének két nagy kategóriája között.

Büntetőjogi jelentősége e megállapításnak tehát a következő: a beszámítási képességgel bíró és beszámítási képességgel nem bíró egyének határvonalán vannak olyan egyének, kiknek beszámítási képessége bizonyos bio-fiziológiai okok következtében korlátozva van. Ezek az ún. csökkent-értékűek vagy beszámítási képességűek. Tehát a klasszikus büntetőjog ama dogmája, mely szerint a beszámítási képesség vagy van, vagy nincs, oda alakul át, hogy a beszámítási képességnek fokozatai vannak.

Eddig tart a természettudományi megállapítás értékesítése.

A másik átalakító faktor a kriminálpolitikai tekintet. S hogy ez jóval előbb éreztette hatását, nyilvánvaló, ha azokra a régebbi törvényalkotásokra vagyunk figyelemmel, melyek a társadalomra e veszélyes (mint a Codex juris Criminalis Bavarici 1751-ből oly jellegzetesen kifejezi: „félboldok“) elemek ártalmatlanításával foglalkoznak.

A csökkentértékűek büntetőjogi kezelésére nézve a felfogások nagyon megoszlanak. Az új irányok és a klasszikus iskola hívei közt természetesen e téren azután az eltérés annál nagyobb, minél többet igyekeznek ez utóbbiak a klasszikus büntetőjog beszámítási képesség régi dogmatikai fogalmából megmenteni. Míg az ortodox klasszikus irány e fogalom legális érvényesítése elől teljesen elzárkózik, addig a neoklasszikusok a csökkentértékűséget a bűnösség fokára való kihatásában mérlegelik s így az egyének büntetésének megállapításánál a büntetés obligatórius enyhítését szorgalmazzák.

E szabályozás mellett azonban a társadalom védelme marad illuzórius, mert a bűnösségi fokok szerint taxatívén változó büntetés a társadalomnak a csökkent értékű egyénekkel szemben való biztosítására épp oly hatástalan, mint amilyen a határozott tartalmú büntetés a közveszélyesekkel szemben általában.

A kriminálpolitika a társadalmi védelmi érdek körét tartva szem előtt a tett súlya és alanyi bűnösségi fok arányában lemért enyhébb büntetési tétel helyett, ez egyének

helyes pszichológiai értékelésével, azok állapotának megfelelő sajátos kezeléssel igyekszik a társadalom védelmét biztosítani.

A két irányzat között foglal helyet ama közvetítő fölfogás, mely a megelőző enyhébb büntetést az utólagos biztonsági rendszabállyal kombinálja. Az átalakult klaszszikus bűnösség! fogalom: a tettes antiszociális karaktere, illetve az état dangereux elemeinek bevonásával azonban miben sem teszi igazolttá a fenti kompromisszumon nyugvó felfogást, a kriminálpolitikai tekintet pedig egyenesen kizárja az ilyen gyakorlati „megoldást“.

A klasszikus felfogás és az új irányok két végletét összekötő kapocs azonban egyre szűkül. Ennek szimptomájaként kell megemlítenünk azon jelenséget, hogy míg a közvetítő irány a csökkent értékűekkel szemben jó ideig a büntetés obligatórius enyhítését hirdette, addig újabban a fakultatív enyhítési tétel hirdetése kezd visszhangra találni.

A korlátolt beszámítási képesség legális szabályozása tehát a következő úton haladhat:

Enyhébb büntetési tétel (klasszikus felfogás).

Enyhébb büntetési tétel, utólagos biztonsági rendszabállyal (közvetítő irány).

Fakultatív enyhébb büntetés, utólagos rendszabállyal (közeledés az új irányok felé).

Biztonsági rendszabály (az új irányok szerinti szabályozás).

Amint fokenként nyomúl előtérbe a tettes egyéniségének értékelése s ezzel kapcsolatan hódít tért a kriminalitás elleni céltudatos küzdelem gondolata, fog közeledni a szabályozás az intézeti kezelés felé.

V. A beszámítási képesség egy bűn- **Az actio in libera**, cselekmény megbírálásánál kontinuitás-

ban levő állapotnak tekintendő, miért is annak úgy az elhatározás, mint a véghezvitel pillanatában meg kell lennie. Ha eme kontinuitást a bűncselekmény elkövetőjének akaratától független körülmény megszakítja, vagyis a beszámítási képesség mellett fogant elhatározás beszámíthatatlan állapotban nyert végrehajtást vagy fordítva, az ilyen cselekmény-

ért annak alanya nem vonható felelősségre. A felelősség kérdését nem érinti, ha a cselekvő a bűncselekményt létrehozó kauzális folyamatot beszámíthatatlan állapotban indította el, de ez okozatilag kapcsolódik egybe még egy beszámítható állapotban keletkezett elhatározásával vagy magatartásával. Vagyis az *actio libera in causa* esetében az alany, mint a cselekmény létesülését egyik okozati láncszeme jut megbírálni alá. Iskolás példák: az anya, aki tudva, hogy nyugtalanul, hánykolódva szokott aludni, mégis magához veszi éjjelre csecsemőjét s éjjel agyonnyomja kisedét. A vasúti őr leissza magát, hogy ne igazíthassa be a váltót. A, ki B.-nek haragosa, narkotizálja magát, hogy B.-t inzultálja stb.

Tarthatatlan az álláspont éppen ezért, mely ilyenkor a büntetlenséget vitatja azon címen, hogy az öntudatlan állapotban elkövetett cselekmény nem büntethető, illetve az az előkészítési cselekmény nem, mellyel az a. i. 1. esetén az alany magát öntudatlan állapotba hozza.

Az a. i. eseteit mindig *in concreto* kell megbírálni, hogy vájjon a bűncselekmény alanyát szándék s annak milyen foka: előre megfontolt-e (a vasúti őr, Btk. 436. §.), vagy dolus eventualis-e (az anya) vagy csak gondatlanság terheli-e?

A tettes beszámítási képessége VI. Beszámítási képtelenség hiányának jogi következményei. ség nélkül nincs felelősségre vonható alany, felelősségre nem vonható alany nélkül pedig hiányos a tényállás, vagyis a létesült cselekmény nem bűncselekmény.

Ennek különböző jogi következményei lehetnek. Így: a közreműködés nem részesség, hanem közvetett tettesség (A. reáírja elmebeteg B.-t, hogy lője le C.-t), nem követhető el *laudatio criminis* (174. §.), sem pedig személyi bűnpártolás (374. §.).

17. §. A beszámítást kizáró okok.

I. *Doleschall*: A gyermekvédelem. 1893. *Moraocsik*: A gyermekkorban levő büntetésekről. 1895. *Vargha F.*: A gyermekkorban levő bűnösök. 1895. *Fekete*: u. a. 1895. *Vámbéry*: Büntetőpolitikai követelések. 1900. *B. N. magyarázata (Angyal)* 1911. I. *Bernolák*: 97—105. *Balogh*: Fiatalkorúak és büntetőjog. 1909. *Appelius*: Die Behandlung jugendlicher Verbrecher. 1892. *Zucker*: Schuld und Strafe der jugendlichen Verbre-

cher. 1899. *Lenz*: Jugendstrafrecht. 1907. *Mittermaier*: Die Behandlung jugendlicher Übeltäter. 1902. *Mönkenmüller*: Geistesstörung und Verbrechen im Kindesalter. 1903. *Lilienthal*: V. D. Alig. T. V. *Mitteilungen der I. K. V.* VI. VII. VIII. Verhandlungen d. 27. deutschen Juristentages I. IV. *Gerland*: Die materiellrechtlichen Bestimmungen des Jugendgerichtsgesetzes. 1923. *Joly*: L'enfance coupable. 1903. *Duprat*: La criminalité dans l'adolescence. 1909. *André*: La lutte contre la criminalité juvénile. 1912. *Ferriani*: Minderjährige Verbrecher. Ford. *Kurella*. 1896. *Morrison*: Juvenile offenders. 1896. *Spranger*: Psychologie des Jugendalters 1925. *Wegner*: Jugendrecht. 1929. *Hartung*: Die strafr. Behandlung der Jugendlichen und Minderjährigen (Festg. f. Frank) 1930. I. 539.

II. *Fayer*: A Pribil-esethez. 1888. *Degré M.*: Az alkoholos állapot és a büntetőjog. 1911. *Irk*: Kriminológia. 1912. *Egri Bónis P.*: Ü. L. 1929. 2—3. sz. *Winkler*: Der begriff der Gewalt im Strafrecht. 1895. *Schnabel*: Über die nötige Gewalt. 1899. *Moll*: Der Hypnotismus. 1907. *Wundt*: Hypnotismus und Suggestion. 1892. *Forel*: Der Hypnotismus. Ford. magyarra *Sztrókay*. 1921. *Parisch*: Über Tragwahrnehmung. 1894. *Kötscher*: Über das Bewusstsein, seine Anomalien und ihre forensische Bedeutung. 1905. *Stier*: Die akute Trunkenheit und ihre strafr. Begutachtung. 1907. *Aschaffenburg*: V. D. Alig. T. I. *Mayer*: Asch. Mschr. 9. *Proal*: Le crime et les suicides passionnels. 1900. *Actes du III. Congrès d'anthropologie criminelle*. *Bonnano*: Il delinquente per passione. 1896. *Lombroso-Ferrero*: La donna delinquente. 1893. *Weinberg*: Über den Einfluss der Geschlechtsfunktionen auf die weibliche Kriminalität. Jur.-psych. Grenzfragen. VI. *Altman*: Die Frau als Verbrecherin. 1904. *Icard*: La femme dans la période menstruelle. 1890. *Granier*: Das verbrecherische Weib. 1910. *Hoegel*: Gross Arch. VI. *Hellpach*: Prostitution und Prostituierte. 1907. *Augener*: Lac. Arch. III. *Baumgarten*: Gross. Arch. XL *Ferriani*: Entartete Mütter. 1843. *Mac Donald*: Lac. Arch. VII. *Léale*: Lac. Arch. XXV. *Laurent*: Lac. Arch. XXIV.

III. *Moraocsik*: Gyakorlati elmekörtan. 1897. *Babarczy—Schroartzer*: Közígazgatási elmekörtan. 1897. I. u. ö.: Elmebetegék jogvédelme. 1895. *Salgó*: Az elmekörtan tankönyve. 1896. *Reichard Zs.*: Psychiatria és büntetőjog, 1893. *A Jogász Egyleti tárgyalások*. 1893. 1898. *Kenyeres B.*: Törvényszéki orvostan. 1—5. k. *Völgyesi*: J. K. 1924. *Hoche*: Handbuch der gerichtlichen Psychiatrie. 1909. *Krapelin*: Psychiatrie. 1909. *Handbuch der Psychiatrie*. Alig. T. V. (*Bumke*). *Cramer*: Gerichtliche Psychiatrie. 1908. *Ziehen*: Psychiatrie. 1908. *Türkel*: Die kriminellen Geisteskranken. 1905. *Kooaleosky*: Psychopathologie légale générale. 1903. *Dubuisson*^ *Figouroux*: Responsabilité pénale et folie. 1911.

A Btk.-iink szerint a beszámítást kizáró okok a következők: 1. az öntudatlan állapot (76. §.), 2. az elmebetegség megzavarodása (76. §.), 5. az ellenállhatatlan erő (72. §.), 4. fenyegetés (77. §.), 5. a jogos védelem (79. §.), 6. a végszükség (80. §.), 7. a tévedés (82. §.), 8. a gyermekkor (BN. 15. §.), 9. a fiatalkor (BN. 16. §.), és 10. a siketnémaság (88. §.).

Ezen okok természetükre nézve biológiai, pszichológiai és pathológikus jellegűek.

A gyermekkor. I. *Biológiai okok:* 1. *A gyermekkor, amennyiben aki büntetendő cselekmény elkövetésekor életének 12-ik évét meg nem haladta, ellene sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható* (BN. 15. §.). A mai büntetőjogi felfogás *presumptio juris et de jure* alapján az ilyen korú egyént tisztán a fejletlenség biológiai okánál a beszámítás alól kiveszi. A gyermekkor megállapítása államonként igen változó. Így míg az angol-amerikai jog a betöltött 7-ik életévvel lezárja, addig más államok törvényei (így a finn, svéd, dán) a 15-ik évben állapítják meg ennek határát.

Annak, hogy a gyermeknek hiányzik a beszámítási képessége, különféle jogkövetkezményei lehetnek. Így a gyermeknek beleegyezése mindazon tényálladékoknál, amelyeknél különben a *beleegyezés* mentesítő vagy enyhítő körülmény (1. Btk. 232., 282., 320. stb. §§-ait), a gyermek elleni bűncselekmények esetén teljesen indifferens. A gyermek által megvalósított tényálladék nem lévén bűncselekmény, az abban való közreműködés nem részesség, hanem önálló tettesség. A gyermeknek bűncselekmény elkövetésére való reábirása nem felbújtás, hanem közvetett tettesség.

Bár a gyermek, mint beszámítási képességgel nem bíró lény, ha összeütközésbe kerül a fennálló jogrenddel, magatartásáért felelősségre nem vonható, de azért e tény nem lehet közömbös az állami és társadalmi rendre. S éppen abban mutatkozik a megújhodott büntetőjognak egyik jelentősége, hogy felismerte annak nagy horderejét, mely szerint az állami rend védelmét szolgáló kriminálpolitikának legelső céltudatos erő kifejtése: a *gyermekvédelemben* jelentkezik.

Ezen belátás első céltudatos értékelését BN.-ánk tartalmazza, amikor a züllött és bűntevő gyermekek megmentésére sajátos profilatív rendelkezéseket ír elő (1. a Büntetés tanában).

2. *Aki bűncselekmény elkövetésekor életé-
nek 12-ik évét már meghaladta, de 18-ik évét
még be nem töltötte, ha a büntethetőséghez szükséges értelmi
és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, beszámítható képesség-
gel nem bír* (BN. 16. §.).

Amint látható, a fiatalkor mint biológiai ok csak any-
nyiban zárja ki a beszámítást, amennyiben ennek pszicho-
lógiai hatása: az értelmi és erkölcsi fejlettség hiánya fenn-
forog. Amikor a BN. ebben vonja meg a fiatalkorúak be-
számítási képességének fogalmi körét, a kriminológia ered-
ményeit értékesíti. A klasszikus büntetőjog u. i. a XVIII.
század túlzott intellektuális pedagógiájának hatása alatt a
fiatalkorúak beszámítási képességét épügy, mint a felnötte-
két: *a belátási képességben* (discernement) határozza meg s
ezzel a bírónak feladatává tehát kizáróan a szellemi fej-
lettség vizsgálatát tette.

A fiatalkorúak bűncselekményei. **A kriminológia hatása,**
nek azonban etiológiai vizsgálatából
nyilvánvalóvá vált, hogy azok elkövetésére primét nem az
értelmi fejlettség foka, nem a cselekmény bűnösségének fel-
ismerésére szükséges *belátás* (így még a Btk. 84. §.) hat ki
döntő módon, hanem azok a vallási, erkölcsi, kulturális, szo-
ciális stb. képzetek, melyek a fiatalkorúak egyéniségét, jel-
lemét alkotják. Míg tehát a régi jog bírāja megelégedett az
értelmi fejlettség törvényileg megkívánt fokának igazolá-
sával, pl. a tizparancsolat betűinek elmondásával, addig a
ma bírójának aziránt kell érdeklődnie, hogy tisztában van-e
a fiatalkorú ezen szavak vallás-erkölcsi jelentésével. Tehát
nem elégséges, hogy a fiatalkorú a bíró kérdésére: tudod-e,
hogy lopni nem szabad — azzal válaszoljon: igen, hanem a
fiatalkorú egyéniségének beható környezettanulmányon
nyugvó megismerése alapján éppen azt kell megállapítania,
vájjon szerezhetett-e olyan képzeteket, melyek a jó útján
tarthatják, melyek mint gátló motívumok a lopásra hajtó
motívumokkal szemben győzedelmeskedhettek. Tehát azt az
„erkölcsi szabadságot“ jelenti, „melyet a belső ösztönöknek
cs hajlamoknak s a külső behatásoknak ellentállni képes
erkölcsi és értelmi erő tud csak biztosítani“ (lg. Biz. I.
Jel. 6. 1.).

A felelősségre vonható és nem vonható bűntevő fiatalokunknak a kriminálpolitika követelményeit szem előtt tartó célszerű, kezelését a BN. vonatkozó rendelkezései (16 32. §§.) vezetik be a magyar büntetőjogba (1. közelebről a Büntetés taná-ban).

A beszámítási képességgel nem bíró fiatalokú cselekménye miben sem különbözvén a gyermekkorban levőétől, így ennek nyomán itt is ugyanazon jogkövetkezmények jelentkeznek, mint ott.

Az aggkor. 3. A magyar Btk. a kort a beszámítás szempontjából továbbiakban mint külön biológiai okot nem értékeli. Pusztán a büntetés átváltoztatását illetően az aggkorban levő egyénekre tartalmazza azt a rendelkezést, amely szerint a *határozott ideig tartó fegyház helyett — börtön állapítandó meg, ha a bűnös aggkoránál — fogoa a fegyházbüntetés egyáltalán túlságosan súlyosnak mutatkoznék* (93. §.). Az aggkorú büntetettek kriminalpszichológiai és szociológiai tanulmányozása kapcsán újabban felmerült a kérdés, vajjon nem kellene-e az aggkort, mint beszámítást kizáró okot szabályozni (1. a N. B. E. 1899-iki és az 1901-iki kriminalantropológiai kongr.-nak értékes tárgyalásait). Az aggkorú büntetettek nagy száma u. i. büntetlen előéletű s ezek tekintélyes része szexuális bűntevő (így *Aschaffenberg* adatai szerint 303 hetven éven felüli elítélt között 216 volt büntetlen előéletű. *Das Verbrechen.* 124.), amely két megállapítás komoly megfontolásra szolgáltat alapot. A ma uralkodó felfogás szerint azonban az aggkor nem mint beszámítási képességet kizáró ok volna értékelendő, hanem az aggkorral igen gyakran együttjáró szellemi defektusok a büntetés kiszabásánál és végrehajtásánál volnának az eddiginél nagyobb mértékben figyelembe veendőek.

A siketnémaság. 3. *A siketnémaság szintén beszámítást kizáró ok, amennyiben ez olyan fokú, hogy emiatt az ilyen egyének „cselekvésük bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírnak“* (Btk. 88. §.).

Így tehát a törvény szerint a bírónak ilyen biológiai ok fenforgása esetében azt kell vizsgálnia, hogy a cselekményt

elkövető siketnéma in concrete cselekményének büntetési-érdemlőségét felismerhette-e? Ha az adott cselekményre nézve eme szellemi fejlettsége megvolt, úgy a siketnémaság magában nem mentesítő, legfeljebb csak enyhítő körülmény, tekintve, hogy ezen állapot általában bizonyos szellemi és erkölcsi fejlődésbeli zavarokkal jár. A felismerési képesség mindig az adott bűncselekményre vizsgálendő, mert míg egyik bűncselekményre (pl. a testi sértésre) a felismerés lehetősége meglehet, addig a másokra (pl. a sikkasztásra) hiányozhatik. Amennyiben a siketnéma fiatalkorú, úgy arra a BN. rendelkezései érvényesek.

A beszámítási képességgel nem bíró siketnéma által megvalósított törvényes tényálladék nem lévén bűncselekmény, ahhoz ugyanolyan jogkövetkezmények kapcsolódnak, mint a számítási képességgel nem bíró gyermek vagy fiatalkorú cselekményeihez.

A magyar Btk. más beszámítást kizáró okot nem ismer. De lehetnek ezeken kívül más olyan okok is, melyek a lelki élet alteráltságát, fejlődésének elmaradását idézik elő (pl. a teljes vakság, vagy a civilizatorikus társadalmi életen kívülség stb., amikor épúgy felmerül a beszámíthatóság kérdése, mint a siketnémaság eseteiben. Bár a törvény hallgat, még sincs annak semmi akadálya, hogy helyes interpretáció alapján a siketnémákra vonatkozó rendelkezés per analógiám az ilyen esetekre alkalmaztassék (hasonlóan *Angyal, Vámbéry*).

De lege ferenda kívánatos volna ezen esetekre is kiterjesztően a beszámítást a fiatalkorúakéhoz hasonlóan a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségtől tenni függővé. Továbbá átalakíthatás esetén megfelelő intézetekbe utalni, vagy ha átalakíthatatlanok és közveszélyesek, úgy biztonsági rendszabályok alá rendelni (hasonlóan *Angyal, Lilienfhal*).

II. *Pszichológiai okok*: 1. *Az ön- Az öntudatlan állapot. tudatlan állapot* (76. §.). A magyar

Btk. szerint: „*Nem számítható be a cselekmény annak, aki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy akinek elmetehetősége meg volt zavarva és e miatt akaratának szabad elhatározási képességével nem birt*“.

Mit kell érteni öntudat és öntudatlan állapot alatt, erre az illetékes szaktudomány hivatott feleletet adni. Így a lélektan mai állásfoglalása szerint ezen állapot negatív megnyilvánulásában nem más, mint az én-érzés hiánya, amikor az ingerhatások alatt csak percepció s nem appercepció megy végbe (*Wundt*). Vagy még közelebbről az az állapot, amikor a fiziológiai folyamatok pszichikaiakká nem alakulnak át (*Krapelin*). Tehát mikor az ingerhatások izommozgásokba helyeződnek ki azelőtt, mielőtt azok az egyén jellemének kontrollja alá kerülnének. Ezt a lelki diszpozíciót nevezzük: az öntudatlanság állapotának.

Ezen állapot azután különböző fokú lehet, azaz a teljes öntudatlanságig az öntudatnak különféle zavarai mutatkozhatnak s így amennyiben az öntudat zavara olyan természetű, hogy az akarat szabad elhatározási képességét kizárja, beszámítást kizáró ok; vagy amennyiben azt korlátozza, úgy enyhítő körülményként lesz a bíróság által értékelendő. Az öntudatlanságot vagy az öntudat zavarát előidéző tényezők lehetnek: a részegség, álom, menstruáció, klimakterium, terhesség, szülés időszaka, hipnotikus, álomkóros állapot, indultatos kitörés stb. Ezek közül a gyakorlatban a részegség és az indulat jutnak a legsűrűbben szerephez. Ma már közzefogás, hogy a részegség nem élvezheti tovább eddigi privilégiumát s így mindinkább sürgetik e kérdésnek legális rendezését. Igen helyesen már a mi 1843. javaslatunk, mely szerint: „Ha a részegeskedés egyébként is szokása, vagy célzatosan és egyenesen azért élt szeszes italokkal, hogy magát a büntetetre még inkább felingerelje, a részegség a beszámítást enyhíteni nem fogja“ (83. §.). (L. még az olasz btk. 48. §-át, a norvég btk. 56. §-át, *Angyal-féle* Tervezet 14—16. §§-ait.).

A női nem és a beszámítási képesség. Felmerült az a kérdés is, vajjon nem kellene-e a női nemhez tartozást^ a nő sajátos szexuális életnyilvánulásai következtében, a beszámítás szempontjából egészen különlegesen értékelni? Már a régi jogok szerint tudvalévően a nő enyhébben volt büntetendő, mint a férfi (a rómaiaknál: propter sextus infirmitatem, *Mommsen*; de nálunk is Szt.

István II. 29. Tripartitum II. 45. c. 5. §. 1725: X. art.). A női kriminalitás etiológiai tanulmányozása pedig újabban megállapította, hogy azok a bio-pszichológiai különbségek, amelyek a férfi és a nő között mutatkoznak, különösen pedig a nő nemi életének megnyilvánulásai (mint a fanosodás, menstruáció, a terhesség, szülés és klimaktérium, 1. ezeknek krimináletiológiai szerepét *Irk.*: Kriminológia 85—98. 1.) a női nem bűnözésében is jellegzetesen tükröződnek vissza. Ezért kívánják egyesek a női nemhez tartozást a büntetés kiszabásánál külön értékelni és pedig mint enyhítő (így *Boneville de Marsangy*, *Lombroso-Ferrero*, nálunk *Szokolay*), illetve mint súlyosbító (*Carrara*) körülményt.

A ma uralkodó felfogás szerint a női nemhez tartozásnak a beszámítási képesség szempontjából a btk. általános részébe vágó különleges értékelésre nincs szükség, hanem a nő szexuális életmegnyilvánulásai a büntetés kiszabásánál és végrehajtásánál vendők figyelembe.

Büntetőjogunk a női nemhez való tartozásra annyiban van tekintettel, hogy a női fegyencek külön intézetben (Mária-Nosztra) állják ki büntetésüket; továbbá, hogy a teherbe levő nőn a halálbüntetés nem hajtható végre (Bp. 502. §.), illetve a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása elhalasztható, ha az elítélt nőnek terhessége annyira előrehaladott, hogy a szülés bekövetkezése a büntetés tartama alatt várható (Bp. 508. §.).

2. *Az ellenállhatatlan erő és fenyegetés.* A Btk. szerint: *Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője ellenállhatatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerített arra, amely saját vagy valamelyik hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, amennyiben a veszély másképen nem volt elhárítható* (77. §.).

a) *Az ellenállhatatlan erő* (vis absoluta) **A kényszer**, olyan fizikai erő kifejtés, amely valakit bizonyos magatartásra kényszerít (determináció). Ezen akár embertől, állattól vagy bármilyen más erőforrásból eredő kényszer-hatás alatt az öntudatos emberi cselekvésalakítás pszichológiai folyamata felfüggesztődik. Vagyis az ilyen egyén magatartása nem a saját jelleme és ráható motívum

alatt keletkezik, hanem más erőhatások eredőjeként jön létre, amit a latin paroemia a: non agit, sed agitur-ban fejez ki jellegzetesen.

Az ellenállhatatlan erő a gyakorlatban inkább fordul elő mulasztási cselekményeknél (így mikor a börtönört a kiütött tűz, a váltóórt a szobájába való becsukás akadályozza meg kötelességének teljesítésében); de előfordulhat elkövetési bűncselekményeknél is (így okirathamisítás erőszakosan vezetett kézírással). Az ellenállhatatlan erő alatt a törvény helyes magyarázatával csak *fizikai* kényszert kell érteni és nem a pszichikai erő kifejtést (1. a nem mindig helytálló bírói gyakorlatot), minthogy ez utóbbira a fenyegetés cím alatt a törvény külön rendelkezik. A narkotikus szerek hatását szintén erőszaknak lehet minősíteni. (Igenlőleg: *Lilienthal*, nálunk: *Angyal*; tagadóig: *Hálschner*, *Liszt* csak akkor tekintené annak, ha a narkózisba ejtés erőszakkal történt).

A fizikai kényszernek törvényünk szerint *ellenállhatatlannak* kell lennie, ha tehát megfelelő erő kifejtéssel az erőszak legyőzhető lett volna, úgy a cselekmény nem kikényszerített.

A fenyegetés. *b)* A *fenyegetés* (vis compulsiva) olyan pszichikai erő kifejtés, amelynek hatása alatt valósít meg valaki egy törvényes tényálladékot (erős motiváció). Míg az erőszak az öntudatos cselekvéskialakítást teszi lehetetlenné, addig a fenyegetés a bűncselekmény elkövetésétől visszatartó ellenmotivumókat győzi le: voluit quamquam coactus. De a törvény szerint csak az olyan fenyegetés zárja ki a beszámítást, amelynek ismertető jelei a következők: 1. A fenyegetésnek *saját maga nagy valamelyik hozzátartozója ellen* kell irányulnia. Ki értendő hozzátartozó alatt, erre a Btk. 78. §. adja meg a választ: „*Hozzátartozóknak tekintetnek a fel- és lemenő ágbeli rokonok és sógorok, a testvérek, unokatestvérek és ezeknél még közelebbi rokonok, az örökbefogadó és tápszülők, az örökbefogadott és tápgyermek, a házastársak és jegyesek, testvérek házastársai és a házastársak testvérei.* 2. *Életét vagy testi épségét kell veszélyeztetnie.* Tehát más jogi jav. (pl. becsület, vagyon stb.) el-

len irányuló fenyegetés a beszámítást nem zárja ki. 3. A veszélynek *közvetlennel* kell lennie, vagyis a sérelem közeli beállása lehetőségének kell fennforognia. A jövőre kilátásba helyezett fenyegetés vagy már elmúlt fenyegetés nem ilyen természetű fenyegetés. 4. A veszélynek *máskép el nem háríthatónak* kell lennie. Amennyiben tehát a veszélyt a fenyegetett másként el tudja hárítani, mint bűncselekmény elkövetésével (pl. a rendőrközeg segítségül hívásával vagy a fenyegetés előli kitéréssel stb.), úgy a fenyegetés nem beszámítást kizáró ok.⁸

III. *Pathológikus jellegű okok. Az el-* **Az elmetehetség metehetség megzavarodása**, amennyiben megzavarodása, valaki „*emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt*“ (76. §.). A törvény nem nevezi meg a pszichiatría nyelvén az érzetek és képzetek keletkezése, ezek társulása, a cselekvések kialakulása terén a cselekvő alany érzelmi és értelmi világában jelentkező zavarok kidönböző nemeit, hanem csak útal ezekre. Tág megjelölése: „*az elmetehetség megzavarodása*” alatt az elmebetegség orvostudomány ilag megállapított különböző nemei (mint a melancholia, mánia, amentia, anoia, a psychosis epileptica, hysterica, stupor, paranoia, dementia, imbecillitas, idiotismus stb.) értendők. Ezen betegségek különféle nemeinek tudományos megfejtése, egymástól való elhatárolása a pszichiatría feladata. De már a jogot továbbfejlesztő és a gyakorlatot irányító jogtudománynak a kötelessége, hogy az érintkező szaktudományok kutatási eredményeiről tudomást vegyen s azokat a gyakorlat kincseivé tegye. Tehát kérdésünknel: a büntetőjogtudomány feladata, hogy a pszichiatría legújabb megállapításait büntetőjogilag értékesítse, mert csak így nem történhetik meg az, hogy míg pl. az orvostudomány bizonyos rögeszméket (monomaniákat; mint pyro-, klepto-nymphomaniákat stb.), mint bizonyos elmebetegségek megnyilvánulásait ismeri, addig a jogalkalmazó ezekről nem-

⁸ A fenyegetés fogalmának általános érvényű meghatározása, vagyis ahol a Btk. a hozzátartozó kifejezést használja, mindig ezen értelemben veendő, kivéve azon eseteket, melyekben e fogalom külön meghatározását nyújtja (mint a 167., 234., 347. §§-ban).

akar tudomást venni s viszont míg az utóbbi a lucidum intervallum (világos időköz) létét elfogadja, addig az előbbi az ilyen létezését tagadja.

Az elmebetegségnek in concrete megállapítása, vagyis a kórtünetek részletező leírása, az elmezavar keletkezésének, kifejtésének explikatív feltárása: az orvosszakértő feladata. De annak megítélése, vajjon a már megállapított elmetehetség megzavarodása olyan természetű volt-e, amely miatt a cselekvő akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt, vagyis a felelősség kérdését tisztázó jogi következtetés-, bírói funkció.

Az orvosszakértői vélemény a bíróságot nem köti, azt szabadon mérlegeli. Az orvos a terhelt cselekvését kauzális összefüggésben vizsgálja bizonyos betegséggel; a bíró a terhelt cselekvését jellemével való összefüggésében jogilag értékeli. Ezen értékelésről ad számot indokoltan a bíró az ítéletben, amelyért csak ő felel.

Joggyakorlatunk szerint, ha a beszámíthatóság szempontjából kétség merül fel, azt bizonyítani kell, miért is, ha az elmebetegség fennforgása iránti kétség az orvosszakértői vélemény után is fennmarad, úgy ezen állapot, mint beszámítási kizáró ok, érvényesül. De lege ferenda kívánatos volna az ilyen vagy felmentett elmebeteg közveszélyes egyéneknek megfelelő intézetekbe utalása (l. az újabb külföldi törvényhozás irányát 279 s köv. l.-on).

II. FEJEZET.

18. S. A bűnösség.

Battlay: M. I. XII. *Werner*: M. I. XI. *Degré L.*: Adalék a bűnösség-fogalom tanához. 1911. Az értékítélet mint bűnösség! előfeltétel. 1912. *Dukes*: I. K. 1912. *Liepmann*: Die Entstehung des Schuldbegriffes. 1891. *Löffler*: Die Schuldformen des Strafrechts. 1895. *Miricka*: Die Formen der Strafschuld. 1903. *M. E. Mayer*: Die schuldhafte Handlung und ihre Arten. 1901. Z. XXXII. *Radbruch*: Z. XXIV. *Frank*: Über den Aufbau des Schuldbegriffs. 1907. *Van Calker*: Ethische Werte im Strafrecht. 1904. *Mittermaier*: Kritische Beiträge zur Lehre von der Strafrechtsschuld. 1909. *Schmitt*: Über Schuld und Schuldwesen. 1910. *Dolina*: Z. XXXII. *Finger*: G. S. LXXII. *Rümelin*: Das Verschulden in Straf und Zivilrecht. 1909. Bar: Gesetz. u. Schuld. II. 1907. *Sturm*: Die strafrechtliche Verschuldung. 1902. *Birkmeyer*: Schuld und Gefährlichkeit. 1914. *Kohlrausch*: Irrtum u. Schuldbegriff im Strafrecht. 1903. Die Schuld. Reform. I. és Reform. 1926. *Basedom*: Die strafrechtliche Verschuldung. 1898. *Bierling*: Juristische Prinzipienlehre. III. 1905. *Freudenthal*: Schuld und Vorwurf. 1922. *Goldschmidt*: österr. Z. 1913. *Heims*: Z. 41. és 42. k. *Sauer*: Grundlagen des Strafrechts. 1921. *Hippel*: D. Str. Z. V. *Lenz*: Schweiz. Z. XLI. *Kadecka*: Z. XLVIII. *Haffer*: Strafrecht und Schuld 1923. *Engelmann*: Rechtsbeachtungspflicht und rechtliche Schuld 1926. *F. Kaufmann*: Die phil. Grundprobleme der Lehre von der Strafrechtsschuld 1929. *Berg*: Der gegenwärtige Stand der Schuldlehre im Strafrecht 1927. *Goldschmidt*: Normativer Schuldbegriff (Festg. f. Frank) 1930.

I. A bűncselekmény alanyának az eddig ismertett tulajdonságokon kívül a mai tételes büntetőjogok, tehát a magyar Btk. szerint is még egy jellegzetes tulajdonsággal kell bírnia, hogy felelősségre legyen vonható. Az állam büntető hatalmi igénye u. i. nemcsak akkor érvényesülhet igazságosan és céltudatosan, ha a büntetés, mint joghátrány a tettes egyéniségeire hatását kifejtheti (a tettes beszámíthatósága), hanem szükséges még, hogy a tettes magatartása és az egyénisége (jelleme) között meglegyen az a benső összefüggés is, mely miatt őt rosszái ítélet alá helyezhetjük. Ezt a benső: pszichi-

kai (kauzális) és etikai (normatív) kapcsolatát a tettes egyéniségének cselekményével nevezzük bűnösségnek.

A büntető törvénykönyvek nem nyújtják a bűnösség fogalmi meghatározását; pusztán annak két alakját: a szándékot és gondatlanságot ismerik. Ennek megfelelően hosszú időn át a büntetőjogi irodalom is csak ezeket kutatta s a bűnösséggel, mint a szándékot és gondatlanságot egybefogó alapfogalommal nem törődött.⁹ Mintha bizony az alapfogalom tisztázása nélkül a bűnösségi alakzatok megkülönböztetése lehetséges volna.

Lássuk a bűnösség fogalmi kiépítésének főbb irányait az alapvető módszertani felfogások nyomán.

A bűnösség fogalmi kiépítése II. *A normatív módszer-normatív módszertani alapon, tani alapon nyugvó klasszikus büntető dogmatika szerint a bűnösség kizárólag jogi eredetű, melynek nincs semmi köze az etikához vagy lélektanhoz. A klasszikus büntetőjog nagy mestere, Binding szerint az a felfogás, mintha a bűnösség fogalmát a jog az etikából kölcsönözte volna, teljesen téves, minthogy a büntetőjogban a bűnösség nem más, mint a joggal szemben való ellentétesség. „A kötelezettnek jogilag rosszait, mert in concreto elkerülhető és a jog akarata szerint in concreto elkerülendő, a konkrét jogi kötelezettséggel, melyet megsértett, szemben való magatartásában merül ki a bűnösség jogi értelemben — a felismert, vagy olyan jogi köteletség megsértésének akarásában áll a deliquens egész akarati bűnössége, melyet felismernie kellett volna“.¹⁰ A bűnösség tiszta jogi jellegét hirdeti ugyancsak *Beling*, aki szerint az a törekvés, mely a bűnösség lényegét az erkölcs, vallás vagy kultúra megsértésében keresi, a fejlődés visszacsinálását jelenti, amelynek folyamán ezek egymástól immár differenciálódtak. A jog mindenesetre elég erős ahhoz, — írja — hogy az erkölctantól stb.-től való gyöngéd kölcsönözgetést nél-*

⁹ L. *Bindingnek* a korabeli büntetődogmatikára vonatkozó éles megrovását. Normáinak. I. kiad.-ban.

¹⁰ *Binding*: Die Normen und ihre Übertretungen. 1914. II. kiad. 286. *Beling*: Die Lehre vom Verbrechen. 1906. 184. 1.

külözhessen. A jogi bűnösség a *jogi kötelesség* megsértésében merül ki, azoknak a kötelességeknek, melyeket kizárólag a jog és nem az erkölcs, erkölctan és vallás állapít meg.¹¹ És az irány jellemzéséül hadd lássuk még a formalisztikus jogtan legkövetkezetesebb képviselőjének, *Kelsennek* állásfoglalását. Szerinte, ha igaz az, hogy a bűnösség lényege a norma megsértése, miként az érdeme a norma teljesítése, úgy természetes az, ha lényegét nem keressük lélektani, tehát módszertanilag explikatív kutatásokban. Vagyis szerinte: „Módszertanilag a legnagyobb jelentőségű azzal jönni tisztába, hogy valaki valamiben nem azért bűnös, mivel ezt a valamit akarta vagy tudta (előrelátta), hanem azért és csakis azért, minthogy ezt a valamit nem kellett volna megtennie vagy megakadályoznia, — a bűnösség! momentum sohasem az akarásban, vagy tudásban, vagy más lelki folyamatban rejlik, a gyilkos nem azért bűnös a meggyilkolt halálában, mert halálát szándékolta, hanem pusztán azért, mert egy ember szándékos megölést normaellenes.“

A normatív módszertani alapon nyugvó bűnösség! konstrukciók, amint látható, a bűnösség lényegét a jogi kötelesség megszegésében keresik. Ez az irány annak a merev formalisztikus juriszprudenciának a terméke, mely a jog részére immár külön ezoterikus pszichológiát, logikát és etikát feltételez. Eme felfogás visszássága különösen kirívóan mutatkozik éppen a bűnösség kérdésénél. Mert, ha a bűnösség kiépítésénél többet kívánunk egy üres, formai körülírásnál, úgy szükségképpen nyomul előtérbe ama lényegbevágó kérdés: mit kell értenünk *jogi kötelességek megsértése* alatt? A jogi kötelességek fogalmi körének közelebbi megállapítását azonban hiába keressük normatív módszertani alapon álló írónál. Vagyis hiányzik ezen iránynál a jogi kötelességek keletkezésének, genetikájának kifejtése. Már pedig csak úgy tölthetjük ki e jogalaktani fogalmi keretet tartalommal, ha tekintettel vagyunk a jogi kötelességeknek genetikai kialakulására. De ide már az explikatív módszertani út vezet. Olyan kötelességek, melyeknek forrása kizárólag a jog volna, nem léteznek. Mert a törvényhozó, mikor jogi kötelességeket

¹¹ I. m. 138. 1.

állít fel, mindannyiszor csakis az etika, vallás és kultúra tálaján keletkezett és *élő* kötelességekből meríthet.¹²

A bűnösség fogalma III. A büntetőjogi bűnösség kéréspszichológiai és etikai elemekből. A bűnösség fogalmának eme formalisztikus jogfilozófiai iránya mellett meg kell különböztetnünk azokat a dogmatikai kísérleteket, melyek a *lélektan* és *etika* területeiről vett elemekből igyekeznek a bűnösség fogalmát felépíteni. Ezek közül legjellemzőbbek a következők:

A kísérletek egyik csoportja a) a bűnösség fogalmát a *tettes és cselekménye között fennálló benső lélektani kapcsolatban* látja, menten mindenféle értékeléstől. Így *Birkmeyer* szerint a bűnösség nem más, mint a bűncselekményre való szabad önelhatározás;¹³ vagy *Thonnál* a bűnösség egy jogellenes tényálladék elkövetését kísérő magatartásra való elhatározás;¹⁴ b) Az írók egy másik csoportja a bűnösség lényegét szintén a jelzett lélektani vonatkozásban keresi, de már *értékelőé*, vagyis ezen irány szerint a bűnösség a *tettes és a büntetőjogilag helytelenített eredmény közötti kapcsolat*. Így mint *Allfeld Meyer* kifejezi: „A bűnösség jogi értelemben az ember helytelenítendő magatartása, amennyiben valamely jogtalan cselekedet okává válik.“¹⁵ Ezt az értékelést *Frank* nyomán igen sokan a „*szemrehányhatóság*“ban¹⁶ juttatják kifejezésre, c) Mások ismét a bűnösségben a

¹² Helyesen mondja *M. E. Mayer*, az az álláspont, mintha önálló jogi kötelességek lennének „azon indokolatlan felfogáson nyugszik, hogy a törvényhozó egy kötelességet talált ki, hogy egy eleddig ismeretlen, de olyan súlyos kötelességsértést fedezett fel, hogy a büntetést kellett mozgósítania. Zeitschrift XXXII. 501. L. még a jogi kötelességre különösen *Somló*: Juristische Grundlehre. 1918. 430. s köv. 1.

¹³ *Birkmeyer*: Encyclopedie. 1125. 1.

¹⁴ *Thon*: Rechtsnorm. 78. 1.

¹⁵ *Allfeld Meyer*: Dér Einfluss der Gesinnung des Verbrechers auf die Bestrafung. 1909. 155. 1.

¹⁶ *Frank*: Über den Aufbau des Schuldbegriffs. 1907. 11. 1. Legutóbb *E. Schmidt*, a Liszt-féle tankönyv átdolgozója, ki szerint a Liszt-féle bűnösség! tant el kell ejteni azon fejlődés következtében, amelynek során a bűnösség tana a pszichologizmusból a normativizmusba ment át. Vagyis: a bűnösség egy jogellenes cselekmény szemrehányása, tekintettel a pszichikai folyamat hiányára. Lehrbuch. 1927. 215.

Icötelességgellenes akaratot látják. Így már *Merkel*, ki szerint: „A bűnösség valamely személy kötelességgellenes működése, mely mint ilyen, az érvényes értékítéleteknek megfelelően felrovatik.“¹⁷ Ugyanígy *Liepmann*: „—a bűnösség! ítélet egy kötelességgellenes akarati tevékenység kimondását foglalja magában.“¹⁸ Nálunk *Vámbér y* a bűnösség fogalmának lényeges elemét „a kötelességgellenes magatartás öntudatának lehetőségében látja, *d)* Külön csoportot alkotnak azok az írók, akik a bűnösséget a *felelősséggel* azonosítják. Így különösen *Köstlin*, ki a bűnösségben: „egy beszámítható egyén felelősségének a saját kauzalitása által a külvilágban okozott változás mértékét“ látja.²⁰

Bármennyire is eltérnek egymástól a fent vázolt különböző konstrukciójú klasszikus bűnösség! fogalmak, mégis közös jellemző tulajdonságaik a következők. A klasszikus büntetőjog szerint a bűnösség *akarati bűnösség*. A z akarati bűnösség fogalma pedig az akaratszabadság tanán épül fel. A klasszikus büntetőjogi bűnösség továbbá kizárólag a tettesnek egyes, az ő életéből kiszakított különálló cselekményére vonatkozik és nem a tettes *érzületére, egyéniségére*. Vagyis mint *Liszt* kifejezi: „Az uralkodó felfogás szerint a bíró feladata csupán az egyes, a vád tárgyát képező tettnek a megítélésében áll, a tettnek kiszakítva a tettes életéből, mely a jog-logikai abstrakció izoláló sémájára állíttatott fel; a bírónak nem kell visszanyúlnia ahhoz, ami a tett előtt volt, neki nem szabad azokkal a félelmekkel és reményekkel számolnia, melyeket a tettes a jövőre nézve kelt.“²¹

IV. A klasszikus büntetőjog bűnös- **A bűnösség tana** ségi fogalmának a gyakorlati szükség- és a **kriminológia**, leteket ki nem elégítő volta egyfelől, a kriminológiának a bűncselekmény létesülésére és a büntettes lélektanára vonatkozó kutatásai másfelől, voltak azok a tényezők, melyek a bűnösség fogalmának újabb inegmívelé-

¹⁷ *Merkel*: Lehrbuch. 70 1.

¹⁸ *Liepmann*: Einleitung in das Strafrecht. 1900. 154. 1.

¹⁹ *Vámbéry*: Büntetőjog. 1915. 197. I.

²⁰ *Köstlin*: System des deutschen Strafrechts. 1885. 156. 1.

²¹ *Liszt*: Aufsätze und Vertragé. 1905. II. k. 48. 1.

sét előidéztek. A kriminálpolitikai reformszükséglet mellett eleinte a kérdés büntetődogmatikai vonatkozása teljesen elhanyagolódott. Így kezdetben ezért nem hiányoztak a túlzások sem. Maga *Liszt* is még eleinte a bűnösség ősi fogalmát a költők alkotásába vélte száműzhetőnek s a bűnösségi értékítéletet a veszélyességi értékítélettel helyettesíthetőnek.²² Később azonban a felfogások meghiggadnak s nyilvánvalóvá lesz, hogy a kriminológia a bűnösség fogalmának nem lebontására, hanem továbbépítésére hivatott. A kriminológiai irány u. i. ki terjeszkedve a bűncselekmény pszichofiziológiai keletkezésére, a cselekmény mellett a tettes tartós lelki állapotát, egyéniségét igyekszik felhasználni a bűnösségi értékítélet megállapításánál. A társadalom hatékonyabb védelmének érdekében a múltba néző bűnösségi értékítéletet a jövőbe tekintő veszélyességi értékítélettel akarja kiegészíteni. Amikor tehát új elemmel igyekszik a klasszikus büntetőjog formalisztikus bűnösségi fogalmát kiegészíteni, elsősorban is a tettes egyéniségét, jellemét vonja bele a bűnösségi értékítéletbe, amivel a bűnösség fogalma fejlődését volt hívatva előmozdítani. De meg kell állapítanunk, hogy a kriminológiai irány helyes kiindulása dacára sem juttatta a kérdést nyugvópontra. Vagyis felfogásunk szerint, míg egyfelől helyesen igyekezett a bűnösség formális fogalmát etikai elemekkel kimélyíteni, addig másfelől a bűncselekmény antiszociális értékelésének, a közveszélyesség fogalmának túlságos előtérbe állításával a bűncselekmény pszichogenetikai oldalát elhanyagolta s így a kiinduló helyes szempont elszíntelenedett.

A bűnösség fogalmi kiépítésének helyes útja. V. Amint már említettük, a bűnösség a tettes egyéniségének cselekményével való *pszichikai* kapcsolatát fejezi ki. Így tehát természetesen legelőbb is a lélektani összefüggés az, mely megfejtésre vár. A normatív módszerű jogtudomány eziránt nem érdeklődött. Ott pedig, ahol eme viszony létezését felismerést nyert, hiányzott a cselekmény pszicho-genezisének a tisztázása. Nem

²² *Liszt*: Zeitschrift XVII. k. 84. 1.

tartozik a tankönyv feladatai közé a kérdés részletező kifejtése, hanem pusztán az eredmények rövid összefoglalása.²³ *M. E. Mayernél* találkozunk a felfogásunk szerint helyes alap lefektetésével, mert ő volt az első, aki a tettes jellemét a cselekmény motívumainak kapcsolatában állandóan értékesíti a bűnösség, illetve a bűnösség alakjainak meghatározására. A cselekvés a tettes jellemének s a cselekvései motívumainak az eredője. Minthogy pedig a jellem minden cselekménynél ugyanaz marad, az egyes akarati tevékenységek jellemzésére a cselekmény motívumai kínálóznak. Vagyis a motívumban látható legjobban az, mi a tettet a jogrend tagadására készítette, ebben mutatkozik a tettes bűnösségének a foka is, miért a motívumok a bűnösség! formák elhatárolására előnyösen értékesíthetők.

M. E. Mayer érdeme tehát, hogy a bűnösség fogalmában a cselekvés pszicho-genezisével a karaktert és a motívumokat értékesíti; de e helyes kiinduló szempont elveszíti benső igazi értékét azáltal, hogy a jellem fogalmát nem tudja tisztázni s így a jellem és motívum szerepét a cselekvés pszicho-genetikájában nem tudja helyesen megállapítani.

A bűnösség fogalma, ismételjük, nemcsak a tettes és cselekménye közti lélektani kapcsolatot, hanem annak szocial-etikai rosszaló értékítélet alá vonását is jelenti. Vagyis a bűnösség megállapításának csak akkor van helye etikailag, ha a tettes cselekményének szocial-etikai értékét, annak helytelenített voltát ismerte vagy ismernie kellett volna. Amikor a magunk részéről a cselekmény pszicho-genezisének lehető tisztázásával a motívum és a karakter viszonyát megvilágítottuk (1. ennek kifejtését a cselekmény fogalmánál 134. l.), az ott nyert lélektani alapnak értékesítésével: *a bűnösség lényegét bizonyos képzeteknek ellenmotívumokká nem emelésében látjuk*. Azt, hogy bizonyos képzeteknek ellenmotívumokká kellett volna emelkedniök, az etika hívatott eldönteni. Tehát ismételjük, a bűnösség normatív és explikatív elemekből létesülő szintetikus fogalom. *A cselekvő alany jellege és cselekménye között létesülő ama pszichikai és etikai*

²³ L. a kérdés részletező kifejtését *Irk*: A büntetőjogi alapfogalmak 106. s a köv. l.

kapcsolat, mely szocial-etikai rosszaló értékítéletben nyer kifejezést.

És már most a motívum különböző szerepéhez képest a bűnösség megnyilvánulása más és más lesz aszerint, amint a tevékenységet megvalósító személynek az államilag kriminalizált cselekményről alkotott képze volt éppen a cselekvés motívuma, vagy ha a képzet kontramotiváló ereje volt gyenge, vagy ha éppen eme képzet teljesen hiányzott.²⁴ Úgy hogy ennek alapján a bűnösségnek súly szerint a következő {okozati megnyilvánulásai adódnak:

1. A cselekvő alanynak megvolt a képze tevékenységének eredményéről, annak az állam büntető hatalmával eltiltott és büntetést maga után vonó természetéről; de ez nem-hogy visszatartotta volna, hanem éppen az eredménynek eme képze (célzat) indította a cselekmény elkövetésére. Ilyenkor beszélünk a bűnösség legsúlyosabb alakjáról: *közvetlen szándékról* (dolus directus). 2. A bűnösség enyhébb fokbeli megnyilvánulása, amikor szintén megjelenik a cselekvő alany előtt a bűnös eredmény képze; de azzal a különbséggel, hogy nem ez az eredmény-képzet volt, amely a cselekvésre motiválta. A bekövetkező eredménnyel szemben közömbösen viselkedett, vagy az eredmény képzetének esetleges kontramotiváló hatását elhárította. A szándéknak eme enyhébb fokbeli megnyilvánulását *eshetőleges szándéknak* (dolus eventualis) hívjuk:^{1?}. A bűnösség még enyhébb megnyilvánulása forog fenn akkor, amikor még mindig megvan a cselekvő részén tevékenysége eredményének a képze, de az

²¹ Azt a felfogást, mely a bűnösség tanában a motívumot értékesíti, „motívum-elmélet”-nek szokás nevezni. Ezen elnevezés azonban nem szerencsés, mert azt a látszatot kelti, mintha az emberi cselekvés pszichogenetikájának egyetlen tényezőjét egyoldalúan kiemelné, holott éppen eme folyamat egészének tudományos értékelésével jut el a motívum szerepkörének megállapításához, vagyis azon eredményhez, hogy az emberi cselekvés keletkezésének helyes felfogásával a bűnösség fogalmi kiépítése másképen, mint a motívum bevonásával meg sem történhetik. Ezen iránynak főbb képviselői, megalapítója M. E. Mayer: Die schuld-hafte Handlung 1901. Lehrbuch. 1915. mellett, Kantoromitz: Monatschrift VII. k. — Frank: Aufbau des Schuldbegriffs. 1907. — Miricka: Die Formen der Strafschuld. 1903. Hazai íróink közül Angyal: Tankönyv. 1920. Vámbéry: Büntetőjog. 1913.

eredmény bekövetkezését elhárította magától, remélve annak be nem következését. Ez a lelki szituáció immár a szándék köréből a gondatlanság körébe visz át. S a gondatlanságnak ezen alakját *tudatos gondatlanságnak* (luxuria) hívjuk. 4. Végül a bűnösség legenyhébb megnyilvánulási alakja jelentkezik akkor, amikor a cselekvő nem alkotott a maga tevékenységének eredményéről képzetet, tehát így annak nem is lehetett motiváló ereje. Ámde kellett és lehetett volna alkotni, s ekkor annak kontramotiváló ereje is érvényesülhetett volna. A gondatlanság ezen alakját, mint a bűnösség legalsó fokát, *nem tudatos gondatlanságnak* (negligentia) nevezzük.

VII. A szándék és a gondatlanság fogalmi megkonstruálására és elhatárolására irányuló elméleteknek két főcsoportját különböztetjük meg. Az egyik irány a bűnösség lényegét az eredmény *akarásában*, a másik annak *képzetében* látja. „Ezen ellentét rövid jelszóval való jellemzésére az akarat és képzet-elmélet kifejezéseit használom“, írta Frank két évtizeddel ezelőtt,²⁵ s azóta e megjelölés a büntetőjogban általánosan elfogadottá lett.

I. *Az akarat-elmélet (Bemer, Binding, Az akarat-elmélet. Lamasch, Finger Rohland, van Calker Hippel; nálunk: Finkey, Illés, Schnierer, Werner)* a szándék lényegét a tényálladási elemek, s nevezetesen az eredmény akarásában látja és így míg az akaratosan előidézett eredmények szándékos cselekmények, addig a nem-akart, de megvalósult eredmények gondatlan cselekmények.

Az akarat-elmélet legnagyobb gyengéje az „akarat“ lélektani fogalmának tisztázatlanságából ered. Ahhoz u. i. nem fér szó, hogy a kívánt, célba vett eredmények akart eredmények. De ezen elmélet szerint az akarat köre tovább terjed s magában foglalja a nem kívánt, célba nem vett eredményeket is. S így az egyes írók a nem kívánt, de lehetségesnek képzelt eredményt szándékosan előidézettnek akkor tekintik, ha abba a tettes „beleegyezett“ (*Ortloff*), azt „helyeselte“ (*Beling, Finger*), „jövőhagyta“ (*Schmidt*), „annak

²⁵ Frank: Vorstellung und Wille in der modernen Doluslehre. Z. 10. k. 170. 1.

lehetőségével számolt“ (*Liepmann*) stb. Mindmégannyi „meghatározás“ a főprobléma annyiféle megkerülése. Az akarat-elmélettel szemben leginkább hangoztatott ellenvetés az (1. *Zitelmann, Bekker, Frank, Liszt*; nálunk: *Angyal, Irk, Vámbery*), hogy az akarat nem az eredményre, hanem azt az előidéző testmozgásra vonatkozik; tehát helytelen az eredmény akarásáról beszélni, azt legfeljebb kívánni, óhajtani lehet. Lehetetlen azt mondani, hogy a tolvaj „akarja“, hogy az ellopott dolog idegen dolog legyen, hogy a magzatelhajtás tettebbe akarja, hogy „teherben levő nő“ legyen (*Liszt*).

A képzet- vagy tudat elmélet. 1. *A képzet- vagy tudat-elmélet* (*Bekker, Zitelmann, Frank, Lilienthal, Löfler*; nálunk *Fayer, Heil*) a bűnösség lényegét az akarat- tevékenységet kísérő s a törvényes tényálladáshoz tartozó ténykörülmények *tudatában* keresi s ekkor beszél *szándékról*. Ha pedig a tettesnek a tevékenysége kauzalitására téves a képzetalakítása, amennyiben a tettesnek vagy nem volt képze- te a bekövetkezett eredményről, bár elvárhatóan meg lehetett és kellett volna lennie, vagy ha megvolt, annak be nem következésében bízott, *gondatlanság* forog fenn.

A tudat-elmélet sem ment a fogyatkozástól, mert a szándék fogalmi körét túltágra húzza, amikor a cselekvő előtt felmerült minden eredmény képzetért azt felelőssé teszi. Így módosul ezért a tudat-elmélet oda *Franknak* hatása alatt, hogy *dolus eventualis* csak akkor állapítható meg, ha a tettest az eredmény szükségképi bekövetkezésétől való meggyőződés a cselekménytől nem tartotta volna vissza.²⁸

Úgy az akarat-, mint a tudat-elmélet nélkülözi egyfelől a cselekmény pszicho-genetikai helyes szemléleté- től másfelől éppen ebből eredően a gyakorlati alkalmazás lehetőségét is. (A nem-akart s mégis szándékosan előidézett eredményre igen szemléltető példa a német büntető judikatúra következő esete: bár a német állampolgár francia hadikölcsön jegyzésével *nem akarta* az ellenséget pénzzel segíteni, mégis mert

²⁸ L. *Frank*: Vorstellung und Wille in der modernen Doluslehre Z. 10. 1.

eljárásával a valóságban segítette, a hűtlenség bűncselekményét *szándékosan* elkövette 1. a magyar Btk. 144. §. 4. p.-át). De éppen így lehetséges, hogy bár megvolt a cselekvő részén az eredményképzet, még sincs szándékos, csak legfeljebb kulpózus magatartás, így ha valaki magas hegytetőről hógolyót gurít le a völgybe, amely odaérkezve, valakit lábáról leüt és lábtörést okoz (ugyanígy *Kohlrausch*, *Wachenfeld*, *ngyal* és *Vámbéry*)

VIII. A mai büntetőjognak alap- **Büntetőjogi felelősség** tétele, hogy nincs büntetőjogi felelős- **bűnösség nélkül.** ségre vonás bűnösség nélkül, amit kifejez a magyar Btk. is azzal, hogy minden bűncselekmény szándékos vagy gondatlan emberi magatartás. Mindazonáltal ezen szabály alól tételes jogunk több kivételt ismer. Így bűnösség hiányában is megállapíthatja a felelősséget, illetve ha az bebizonyítást nem is nyert, hozható ítélet *a)* az eredmény által minősülő (praeterintentionalis) bűncselekményeknél, amikor a szándékon túlerő eredményért vonható a tettes felelősségre (pl. Btk. 303., 304., 306., 309., 315., 324. stb. §§.), *b)* egyes jövedéki kihágásoknál (Harmincad hiv. ut. 551—557.), *c)* sajtódeliktumok elkövetése esetén a fokozatos felelősségi rendszer alapján; a felelős szerkesztő, kiadó és nyomdatulajdonos ellen.

19. §. A felelősség kérdése.

Payer: Tanulmányok. 1894. *Horoát*: Determinismus. Jogi Lexikon. II. *Finkey*: A büntetőjog alapja. 1896. *Pikler*: A büntetőjog bölcselété. *Angyal*: Jogbölcsészet: III. kiad. *Wertheimer*: A büntettek alapoka. 1903. *Bartók*: A szabadakarat problémája és a büntetőjog. 1907. *Bárány G.*: Bűn és bűnhődés. 1906. *Angyal*: J. K. 1905. *Darocsi*: Az akaratszabadság kérdésének gyakorlati fontossága a büntetőjogban. 1910. *Irk*: Alapfogalmak. 1926. *Hippel*: Willensfreiheit und Strafrecht. 1903. *Lipps*: Ethische Grundfragen, 1899. *Windelband*: Über Willensfreiheit. 1904. *Petersen*: Willensfreiheit, Moral und Strafrecht. 1905. *Gomperz*: Das Problem der Willensfreiheit. 1907. *Pockhammer*: Zum Problem der Willensfreiheit. 1908. *Mack*: Kritik der Freiheitstheorien. 1906. *Gutberlet*: Die Willensfreiheit und ihre Gegner. 1907. *Lipmann*: Grundriss der Psychologie für Juristen. 1908. *Pfister*: Die Willensfreiheit. 1903. *Heuer*: Kausalität und Willensfreiheit. 1924. *Tarde*: Philosophie pénale. *Landry*: La responsabi-

lité pénale. 1902. *Prins*: La défense sociale. 1910. *Fuillée*: La liberlé et le déterminisme. 1887. *Bérlét*: La responsabilité criminelle. 1907. *Mercier*: Criminal responsibility. 1905.

I. Az állam büntető hatalmi igénye csakis a felelősség etikai alapján érvényesülhet. A felelősség etikai jelentése szerint pedig valamely rosszaló értékítélet alá eső pszichikai megnyilvánulás vagy fizikai magatartás következményeinek a viselése. A büntetőjogban tehát: a büntető normákkal szembeszegülés következményeinek a hordozása. Mindenféle felelősségnek (vallási, erkölcsi, jogi, társadalmi) alapja éppen az oknak a hordozása valaki részéről. Míg a tiszta indeterminizmus a büntetőjogban ezt az okot az egyénben, annak szabad akaratában, vagyis az egyén ama képességében állapította meg, hogy bár másként is cselekedhetett volna, mégsem cselekedett (szubjektív felelősségi rendszer), addig a tiszta determinizmus az emberi cselekményt, mint külső és belső tényezők szükségképi eredőjét tekinti (objektív felelősségi rendszer). A kettő között álló közvetítő, vagy mérsékelt determinista irány elismeri az akarat szabadságát, de elfogadja az akaratelhatározásra befolyással bíró tényezők szerepét is.

Nem a büntető dogmatika feladata eme filozófiai kérdés behatóbb kifejtése. De mindenesetre a jogot öntudatosan alkalmazó büntető jogász lelki szükséglete e kérdésben állást foglalni.

Felfogásunkat a következőkben összegezzük. A cselekvés fogalmának kiépítésében a magunk részéről a karaktert és motívumot értékesítettük. Kérdéses, hogy az akarat-fogalom ily módon való kiiktatásával, hogyan alakul a felelősség kérdése?

Az emberi cselekvés pszicho-genetikájának útját végig kísérve láttuk, hogy milyen jelentőséghez jut ebben az emberi jellem és az arra ható motívum. Eme folyamatban az érzetet támasztó külső hatást nevezzük rövidség okából: *külső*, a többi merőben karakter-tulajdonságokat: *belső* tényezőknek. A cselekvés szabadságáról, a szabadságot helyesen felfogva, csupán a belső tényezők keretén belül beszélhetünk, mert, mihelyt a külső tényezők maguk szabják meg az emberi izommozgást, *nem szabad* (determinált) működés-

ről van szó, mert nélkülem, *én-em* nélkül keletkezett. A cselekvés pszicho-genetikájából nyilvánvaló, hogy a külső tényezőknek is van hatása az emberi izommozgásra; de a belső tényezőknek mindenkor *lehet* akkora hatalma és a normálisan fejlett embernél mindig *van* is, hogy a cselekvés kialakításában azok döntsenek.

Az eredmény mindig az erők viszonyától függ. Nem cselekedhetünk mást, mint amit jellemtnlajdonságaink és a külső ható tényezők együttesen megszabnak. Jellemünk belső tényezői: részei a mi pszichénknek; ezek együttesen adják a mi ézi-ünket.²⁷ Minél erősebbek e tényezők, a külső tényezők erőhatása annál inkább csökken. Így valaki annál szabadabb, minél erősebbek cselekvésénél a belső tényezők a külsők felett. De mert minden normálisan fejlett egyén maga is résztvesz jellemének kialakításában, éppen ezért maga is okhordozó, azaz cselekvéseiert maga is felelős.

II. Hosszú a fejlődés, amíg a mai **A felelősségi rend-**büntetőjogok azon alaptétele elisme- **szerek kialakulása.** rést nyert, hogy nincs büntetés a tettes egyénisége és cselekménye lélektani kapcsolatán nyugvó felelősség nélkül. A primitív népek büntető jogában az előidézett jogsérelemért éppúgy bűnhődött az elkövető, mint annak családja vagy törzse (*kollektív felelősségi rendszer*). Csak a XVIII. század folyamán az egyéni autonómiát elismertető filozófiai irány hatása a büntetőjogban: a bűncselekmény egyéni értékelése és a bűncselekményért kizáróan az elkövető egyénnek felelőssé tétele (*egyéni felelősségi rendszer*). A bűncselekmény etiológiai tanulmányozásával felderített endogén és exogén tényezők hatása alatt érdekesen jelentkezik egy újabb felelősségi rendszer halvány kontúrja, mely szerint az okhordozás megoszlik az egyén (a benne levő tényezők miatt) és a környezet (az abban rejlő tényezők miatt) között (*a megoszlott felelősségi rendszer*).

²⁷ Ebben az értelemben mondja *Lipps*: „Frei isi der Mensch in dem Maase, als er selbs der Tater seiner Tatén est.“ *Ethische Grundfragen*. 1899.

A magyar büntetőjog általában az egyéni felelősség elvét beveti, csak újabb törvényeinkben kísért még csupán csírájában (így a BN. FB. Km.) a felelősség megosztottságának elve.

20. §. A szándék.

Finkey: A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban. 1899. u. a. *Dolus:* Jogi Lexikon. III. A motívumok tana. 1903. *Vargha:* A szándék, mint oszthatatlan személyes tulajdonság. 1914. *Lauffer:* M. I. 1888. *Heil:* J. A. III. *Degré L.:* Balogh Emlékkönyv 52. s köv. 1. Bar: Gesetz. u. Schuld. II. *Binding:* Normen. II. G. S. LXXVII. *Liszt:* Aufsätze. II. *Hippel:* Dei Grenzen von Vorsatz und Fahrlässigkeit. 1903. u. a. V. D. *Alig.* T. III. M. K. X. *Thyrén:* Abhandlungen. II. 1896. *Frank:* Vorstellung u. Wille in mod. Doluslehre. 1890. *Klee:* Zür Lehre vom strafrechtlichen Vorsatz. 1897. *Dér Dolus directus.* 1906. Z. XLIII. *Rohland:* Willenstheorie u. Vorstellungstheorie. 1904. *Dohna:* G. S. LXV. *Liepmann:* Die Reform des deutschen Strafrechts. 1921. *Vocke:* Z. XLVIII. *Doupons:* Les degrés de la volonté criminelle. 1907. *Cornateano:* Préméditation criminelle. 1907.

I. A magyar büntetőjog a bűnösségnek két alakját ismeri: a szándékot és a gondatlanságot.

Büntettet csak szándékosan elkövetett cselekmények képeznek. Ugyanez áll a vétségekre is, kivévn, ha a gondatlanságból elkövetett cselekmény a törvény különös részében vétségnek nyilvánítatik, állapítja meg a magyar Btk. (75. §.). ,

A szándék és a gondatlanság közelebbi fogalmának meghatározását nem nyújtja, miért is a tudomány feladata azoknak tisztázása.

A szándék, mint a bűnösség egyik alakja, szintén két elemből: normatív és explikatív elemekből tevődik össze.

A szándék, mint tiszta lélektani fogalom: tudatos célkitűzést, vagy valamely kitűzött cél elérésére irányuló elhatározást jelent. Vagyis mikor valamely cselekményről azt állítjuk, hogy valaki szándékosan követte el, ezzel nem fejezünk ki semmiféle etikai megítélést, rosszalást vagy helyeslést, pusztán egy kauzális összefüggést állapítunk meg a kitűzött cél és ennek megvalósítása között. Úgyhogy eszerint a szándék lélektani fogalma büntetőjogi értékesítésében a következő elemeket foglalja magában: a) a cselekménynek

és a törvényes tényálladékhhoz tartozó összes ténykörülményeknek az ismeretét; *b*) a cselekvés és az eredmény közötti összefüggésnek a képzetét s végül *c*) az eredmény képzetét. Vagyis közelebről ad *a*) a tolvajnak tudnia kell, hogy idegen dolgot tulajdonít el, a gyilkosnak, hogy embert öl, a pénzhamisítónak, hogy forgalomban levő pénzt állít elő stb. De, ha a tettesnek nem volt képzete, vagy tévesképzete volt valamely tényálladéki elemről, úgy ez kifarja a szándék megállapítását (L. a tévedés tanát 125. L). ad *b*) Tehát szükséges elkövetési cselekményeknél a leves kauzalitásának, mulasztási cselekménynél az eredmény meg nem gátlásának a képzete, ad *c*) A bűncselekmény eredményéről alkotott képzetnek kell a tettest motiválni; de nem szükséges, hogy a tettes tudata az eredmény egészére kiterjedjen.

A szándék másik eleme a bűnösség alapfogalmából eredő normatív jellegű, vagyis szükséges, hogy az alany részén meglegyen a cselekmény kötelességellenességének a tudata. Amennyiben a tevékenységet kifejtő alany ismerte, hogy az ő cselekménye szociáletikailag rosszalást érdemel és ennek dacára ez őt vissza nem tartotta annak megvalósításától, úgy büntetőjogilag szándékos az ő magatartása. Míg akiből hiányzik cselekvésének ezen etikai értékelése, lélektanilag bár szándékos lehet az ő magatartása; de nem az büntetőjogi vonatkozásban,

Egyesek azonban a szándék fogalmához tartozónak veszik még a cselekmény jogellenességének a tudatát.

Ezen álláspont ma már meg. **A jogellenesség tudata.** haladottnak tekinthető. Vagyis eltekintve a szándék helyes jelentésétől, társadalomvédelmi célszerűségi szempontból sem helyes, mert ilyenképen a büntetettek ignorantia juris címén mentesülnének a büntetés alól. Ha a büntetett tudja, hogy másnak vagyonát, vagy másnak testi épségét sérti meg magatartásával, úgy szándékos az ő cselekménye attól függetlenül, hogy vájjon tudja-e azt, hogy ezzel a jogi normákkal szembehelyezkedve a jogrendet sértette meg. Nem tartozik a jogtalanság tudata a szándékhoz azon tényálladékoknál sem, amelyeknél a „jogtalan“ vagy „jogtalanul“ kifejezés szerepel (pl. a Btk. 333.,

543., 355. stb. §-nál). A jogtalanság ugyanis nem a szándéknak, hanem a bűncselekményeknek közös alkateleme s ha egyes tényálladékoknál a törvény ezt mégis kiemeli, ez korántsem jelentheti azt, hogy a jogellenességet a törvény pusztán ezen tényálladékokra akarta volna korlátozni (így nálunk *Angyal, Finkey, Vámbéry*).

A kötelességellenesség Eme, ismételjük, ma már meghatudata. ladott állásponttal szemben egyre inkább terjed az a helyes felfogás, mely a szándék fogalmába felveszi: a cselekvés kötelességbe ütköző voltának a tudatát. Így már *Merkel*, ki a bűncselekmény lényegét kötelességellenes akarati tevékenységben látja. Majd széles megalapozással *Kohlrausch*, ki szerint a történelmi fejlődés folyamán a jogsértő eredményért való felelősség helyébe az alanyi bűnösségért való felelősség lépven, eme belső értékelés alapja éppen abban rejlik, „vájjon tudta-e a cselekmény elkövetője, hogy amit elkövetett, nem lett volna szabad elkövetnie.”²⁸ Nálunk *Degré Lajos*, ki szerint: „a joggal ellenkező és alakellenesség — a társadalmi kötelességellenesség összfogalmába volnának vonhatók.”²⁸ Újabban pedig *Angyal* és *Vámbéry* szintén a kötelességellenesség tudatát (*Vámbéry*), illetve tudását vagy elvárt tudhalását (*Angyal*) kívánják meg a bűnösség lényegéhez.*

²⁸ *Kohlrausch*: Irrtum und Schuldbegriff im Strafrecht 1903. — Die Schuld. Reform. I. 180. s köv. 1. L. még különösen *Liepmann*: i. m., *M. E. Mayer*: i. m., *Hippel*: Vergl. Darst. III. k. Ugyancsak *E. Schmidt*, aki a Liszt-féle szándék meghatározást odaváltoztatja, hogy: szándékosan cselekszik az, ki magatartása tényleges és jogi jelentőségének tudatában, kötelességellenesen cselekszik. Lehrbuch. 1927. 238. 1.

²⁹ *Degré L.*: Értékítélet ismerete, mint bűnösség! előfeltételek. Wlassics-Emlékkönyv. 1912. 91. 1.

* Az újabb irodalomból így *Hippel*, *Liepmann*, *Dohna*, *Sauer*, *Schmidt* stb. Ezzel szemben egyesek a szándékot minden értékeléstől mentes tiszta lélektani fogalomnak tekintik, így *Liszt*, *Radbruch*, *Frank*, *P. Merkel* stb., nálunk *Finkey*, *Heller*; régebben a könyv szerzője is. Igaz, hogy „nem a szándék rossz, gonosz, hanem a cselekvés, a tett, amire a tettes magát elhatározta“ (*Finkey*: A jogtalanság, mint a büntetendő cselekmény ismérve 1909. 50. 1.); de csak annak az alanynak a terhére írható az elkövetett magatartása, aki tudatában volt vagy lehetett annak kötelességeiellenes voltáról.

A magyar büntetőjog több tényálladékában A célzat, előfordul a *célzat* fogalma („azon célból, hogy ...“, „avégett, hogy...“, „...céljából“). Azt az eredményképzetet értjük célzat alatt, melynek elérésére valaki törekszik, mely mint ilyen általában nem eleme a szándéknak. Hogy a tettest a bűncselekmény elkövetésére milyen eredményképzetet indította, a szándék szempontjából közömbös. De a törvényhozó megteheti, hogy a célzat fogalmát bizonyos tényálladékok megkülönböztetési, vagy minősítési kritériumaként értékesíti (pl. a Btk. 350. §-a szerint zsarolást követ el: „aki azon *célből*, hogy magának vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, valakit erőszakkal vagy fenyegetéssel valaminek cselekvésére, eltűrésére, vagy elhagyására kényszerít“, — itt a célzat tényálladáki alkatelem; vagy pl. a Btk. 361. §-a szerint a különben 3 évig terjedhető fogházzal büntetendő hűtlen ikezelés 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő, ha *azon célból* követték el, hogy a tettes magának vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen — itt súlyosbító kritérium; de a Btk. 430. §-a szerint az 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő vízáradás okozás csak 3 évig terjedhető börtönnel lesz büntetendő, „ha a vízáradás a tettes vagyonának megmentése végett okoztatott“, — itt enyhítő körülmény). Nyilvánvaló, hogy ilyen esetekben csak akkor forog fenn szándékosság a bűncselekmény alanya részéről, ha a törvényben meghatározott eredményképzet motiválta a cselekmény elkövetésére, vagyis ha szándéka ezt a célzatos felöleli.

A szándék megállapítása szempontjából A motívum, teljesen közömbös a *motívum* is (ennek kifejtését I. a bűncselekmény fogalmánál 131.1.). Tehát, hogy milyen képzet: emberszeretet vagy gyűlölet, éhség vagy szerelem, bosszú vagy szánalom stb. indított-e valakit a jogrend megsértésére, a szándék megállapítására teljesen közömbös. Előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölés gyilkosság lesz akkor is, ha azt valaki hazaszeretetből, vagy vagyonhaszonszerzésből követte el. De már nem közömbös a büntetés kiszabása szempontjából, mint a bűnösség fokát emelő vagy leszállító körülmény. Sőt a motívumot maga a

törvény is értékelheti, akár mint tényálladáki, akár mint minősítő körülményt (1. a bosszú 419. §., a szégyenérzet 284. önérdek BN. 43. §. stb. motívumait).

A szándék fokai. II. Tételes büntetőjogunk a szándéknak ezt a három fokbeli megkülönböztetését ismeri: *előre megfontolt* (dolus praemeditatus), *megfontolt* (d. meditatus) és *indulatos* (d. repentinus) szándék.

1. *Az előre megfontolt szándék* ismérvei: a) az elhatározás higgadtsága, vagyis a bűncselekmény alanya részéről a bűncselekmény mellett és ellen szóló motívumok nyugodt megfontolt mérlegelése (pszichológiai ismérv); b) a bűncselekmény elkövetésére vezető eredményképzet kialakulása és ennek tényleges megvalósítása között bizonyos idő lefolyása (kronológiai ismérv). Mennyi idő legyen ez, szabályban meghatározni nem lehet, minthogy az a cselekvő jelleme szerint igen változó (régebbi törvénykönyvek azonban megpróbálták ezt az időt fixirozni; így a nápolyi btk. 12 órában, a portugál és brazíliai btk.-ek 24 órában stb.).

2. *Az erős felindulásban keletkezett szándék* a szándék fokozati megnyilvánulásának másik véglete. Ismérve, hogy a cselekvő alany előtt hirtelenül és nagy erővel fellépő eredményképzet annak rögtönös végrehajtásában jelentkezik, úgy hogy a bűncselekménytől távoltartó gátló motívumok szóhoz sem jutnak (pszichológiai ismérv). Az eredményképzet hirtelen fellépte és annak tényleges megvalósítása rendszerint összeesik, vagyis ugyanazon indulat hatása alatt történik (kronológiai ismérv).

3. *A megfontolt szándék.* A szándék megnyilvánulásának középfoka s mint ilyen elhatárolja a szándék előbb ismeretett két fokát. Úgyhogy ismérveit negatív alakban abban adhatjuk, hogy megfontolt a szándék akkor, ha hiányzik az elhatározás ama higgadtsága, tehát ha az alany a cselekvés mellett és ellen szóló motívumokat az indulatok hatása alatt teljes nyugodtsággal nem mérlegelhette (pszichológiai ismérv), de mégis a bűncselekmény elkövetésére vezető eredményképzet indulatos lelkiállapotban való kialakulása és ennek megvalósítása között bizonyos idő telt el (kronológiai ismérv). Egyesek etikai ismérvet is igyekeznek felvenni a

szándék fokozati megkülönböztetésébe (így *Alimena*, *Tarde*, *Prins*, nálunk *Angyal*, *Fayer*); de ennek ellene mond a szándéknak ismertetett fogalma. A magyar Btk. a szándék eme hármasságát, lélektani elemeken nyugvó, fokbeli megkülönböztetését az emberölési tényálladékok elhatározásánál értékesíti, amikor: a gyilkosság, vagyis az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölés (278. §.), a szándékos emberölés (279. §.) és az indulatos emberölés (281. §.) tényálladékait megkonstruálja s egyben eme mennyiségi különbséget a büntetési szankciókban is leméri (a gyilkosságra megállapított büntetési minimum 115 évi fegyház = a szándékos emberölés büntetésének maximumával s ennek minimuma 110 évi fegyház] = az indulatos emberölés büntetésének maximumával).

21. §. A tévedés.

Katona M.: A tévedés beszámítása. 1870. *Bernolák*: Tévedés tana a büntetőjogban. 1910. *Berger*: Wlassics-Emlékkönyv. 1912. *Finkey*: Bjt. 60. *Zehery*: B. Sz. V. *Bar*: Gesetz u. Schuld. II. és G. S. XXXVIII. *Hammerer*: Dér Einfluss des Rechtsirrhums auf die Bestrafung. 1890. *Wiskott*: Zür Lehre von der aberratio ictus. 1899. *Rothkugel*: Dér Irrtum über das Object. 1909. *Kahn*: Dér aussersstrafrechtliche Rechtsirrtum. 1900. *Schmeizer*: Zür Lehre von Irrthum im Strafrecht. 1906. *Köhler*: Die Strafbarkeit bei Rechtsirrtum. 1908. *Allfeld*: Die Bedeutung des Rechtsirrtums im Strafrecht. 1904. *Hippel*: V. D. Alig. T. IV. *Heinemann*: Z. XIII. *Ulmer*: Irrtum und Schuldhaft, im Strafrecht. 1908. *Bülom*: G. S. LXX. *Rosenblatt*: G. S. LXI. *Liepmann*: Z. 38. és 39. *A. Canter*: Das Bewusstsein der Rechtswidrigkeit. 1924. *Gr. zu Dohna*: Recht und Irrtum. 1925. *Lerch*: Zür Lehre vom Rechtsirrtum im Strafrecht 1928. *Weiz*: Die Arten des Irrtums 1931.

Büntetőjogunk szerint: *Nem számíthatók be a büntetettnek vagy vétségnek tényálladékhhoz tartozó, vagy annak súlyosabb beszámítását célzó ténykörülmények, ha az elkövető a cselekmény elkövetésekor azokról nem bírt tudomással. Ugyanez áll a gondatlanságból elkövetett cselekményekre is, feltéve, hogy az érintett körülmények nem tudása már magában nem képez gondatlanságot* (Btk. 82. §.). A Btk. két egymástól lélektanilag különböző jelenségnek büntetőjogi egységes hatását állapítja meg abban, hogy ha valakinek a tényálladékhhoz tartozó *ténykörülményekről* hamis

képzete volt (*tévedés*), vagy azokról hiányzott a képzete (*nem tudás*), hogy ilyen esetekben a tényálladék megvalósítója mentesüljön a büntetőjogi felelősség alól. Ha tehát a valóság és a képzet-alakítás eme inkongruenciája fordul elő, nincs bűnös emberi magatartás. Röviden azt mondjuk, hogy a tévedés ilyenkor *lényeges*. Hangsúlyozandó, hogy csakis akkor lényeges a tévedés, ha az a bűncselekmény tényálladékéhoz tartozó vagy súlyosabb beszámítását okozó *ténykörülmények* feletti, vagyis a ténykörülményekről, mint történésekről alkotott téves vagy hiányzó képzet s nem a tényálladékok jogi alkateleme feletti tévedés, amelyre itt a törvény utal.

Lényeges tévedés. Büntetőjogilag lényeges a tévedés, ha az: 1. A tényálladék *tárgyaira* vonatkozik, és pedig akár a *jogi tárgyra* (pl. egy holt gyermek kitétele: jogi tárgy hiányában), akár az *elkövetési tárgyra*, az elkövetési tárgy nem léte vagy a törvényben megállapított tulajdonságainak nemismerése vagy félreismerése következtében (pl. magzatelhajtás nem terhes nővel szemben, közhivatalnok összetévesztése a megvesztegetést célzó összeg átadásakor magánszeméllyel). 2. Az *eszköz* iránti (pl. valaki még sohasefű látott revolvert s így nem ismerhette annaik veszélyes voltát). 3. A *tevékenység* felőli (valaki még nem látott váltót és arra idegen neveket ír rá) és végül 4. Az *eredmény* felőli (pl. az *A.* által inzultus közben könnyen megsebesített *B.* kórház-égés következtében meghalt).

Nem lényeges tévedés. Ellenben nem lényeges a tévedés, amennyiben: 1. A *büntetőjog* egyes *tételére* vonatkozik (pl. ha valaki azt hiszi, lopást követ el, pedig rablást követett el; valaki abban a hiszében, hogy a házasságtörés nem büntetettik, férjes nővel közösül). 2. A *tárgyra* és *személyre* vonatkozik (error in objecto et in persona) (pl. *A.* haragosát *B.-t* akarja lelőni, de sötétben *C.-t* lövi le. Vagy *A.* *B.-nek* aranyóráját akarja ellopni, de ahelyett ezüst tárcáját tulajdonította el.).

3. Az *elvétés* (aberratio ictus), amikor a szándékolt eredmény más tárgyon állott be (pl. *A.* revolverével *B.-re* céloz, de

ez félreugorva, a golyó a mögötte álló C-t találja). Ezen uralkodó felfogást juttatja kifejezésre a Curia 60. sz. döntvénye, mely szerint: „a tettes felelőssége akként állapítandó meg, mintha a büntetendő cselekményt azon személy ellenében követte volna el, akit megölni vagy megsérteni akart“ (Ugyanígy: *Buri, Frank, Finger, Beling*; nálunk *Heil, Finkey, Vámbéry*). Vannak azonban, akik szerint ily esetben A-val szemben a képzeti cselekmény *kísérletként*, a megvalósult pedig *ad culpam* számítandó be (így *van Calker, Hippel, Mayer-Allfeld*; nálunk: *Angyal, Bernolák, Fayer, Zehery*). Ez utóbbi álláspont túlságos jogászi szubtilitásával elhanyagolja azt a lényeges szempontot, hogy az aberratio ictus és error in objecto között nincs semmi lényeges különbség, legfeljebb csak abban van eltérés, hogy a tévedés hatásában mikor érvényesült, ez pedig teljesen egyremegy.

Régebben különösen kiélezték a *jogi* és *Jogi* és *ténybeli* tévedés közti különbséget, attól függően, hogy valaki a cselekvésével kapcsolatos valamely jogszabályra nézve, vagy cselekvésének tényi történeténél! természete felől van tévedésben s míg az előbbit büntetőjogilag közömbösnek, addig az utóbbit hatályosnak tekintették. És megint a büntetőjogi tévedéstől elhatárolták a nembüntetőjogi szabályra (pl. magán, vagy közigazgatási jogi stb.) vonatkozó tévedést s ez utóbbit a ténybeli tévedéssel egyenlő értékűnek tekintették. A mai tisztultabb felfogás ténybeli és jogi tévedésnek joghatály szempontjából való megkülönböztetését elejti.³⁰ Vagyis akár a jogszabályban, akár a tényben való tévedés kizárja a szándék létezését, mert a téves vagy hiányzó képzetalakítás épúgy lehetetleníti úgy itt, mint ott azt, hogy a cselekmény alanya annak kötelességellenességét felismerhesse (így *M. E. Mayer*, nálunk *Angyal*).

A magyar Btk. a ténybeli és jogi tévedés megkülönböztetésének alapján áll. A büntetőjogi tévedés nem mentesít: *A büntetőtörvény nem tudása nagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki* (81. §.). Természetesen ez szűkén magyarázandó, vagyis amennyiben a bűncselekmények törvényes tényálladécai akként vannak megkonstruálva, hogy tárgyi

³⁰ L. az új 1927. évi német btk. javaslatot.

elemek is alkatrészei a tényálladéknak, úgy az azok feletti helytelen vagy hiányzó képzetalakítás, vagyis a büntetőjogi tévedés is hatályos (ha tehát valakinek nincs tudomása arról, hogy amivel mást valamely hatóság előtt vádol: az bűncselekmény vagy fegyelmi vétség, ebbeli tévedése őt mentesíti a hamis vád alól 1227. §.]). Ha az alany tévedése, fordítva, abban nyilvánul meg, hogy valamely nem büntetendő cselekményt büntetendőnek tart (pl. *A.* azzal a tudattal fajtalankodik barátnőjével *B*-vel, hogy az büntetendő cselekmény) a szándék megállapítása szempontjából közömbös, vagyis a vélt bűncselekmény (*delictum putativum*) nem bűncselekmény.

22. §. A gondatlanság.

A 18. §-ban említettekén kívül: *Finkey*: Culpa. Jogi Lexikon II. *Weiss ö.*: A culpa és annak hatása II. *Binding*: Normen II. *Exner*: Das Wesen der Fahrlässigkeit. 1909. *Köhler*: Probleme der Fahrlässigkeit im Strafrecht. 1912. *Beschütz*: Die Fahrlässigkeit innerhalb der geschichtlichen Entwicklung der Schuldlehre. 1907. *Hippel*: V. D. Alig. T. III. *Bruck*: Zür Lehre von der Fahrlässigkeit. 1885. *Mannheim*: Dér Masztab der Fahrlässigkeit im Strafrecht. 1912. *Storch*: Über den Begriff, die Arten und die Bestrafung der Kulpa. 1913. *Mittermaier*: Z. XXXII. M. E. *Mayer*: Z. XXXII. *Kohler*: G. A. 62. *Stooss*: öst. Z. 1911. *Mezger*: G. A. 89. *Bezold*: L. 47. *Sauroard*: Le délit d'imprudence. 1900. *Angiolini*: Dei delitti colposi. 1901. *Mosca*: Nouvi studi e nouve dottrine sulla colpa. 1896. *Leto*: 11 reato colposo. 1912. *Mohrmann*: Die neueren Ansichten über das Wesen der Fahrlässigkeit 1929.

A gondatlanság eredetileg etikai fogalom és ott *kötelességellenes* magatartást jelent. A büntetőjogba átvive, kötelességellenes magatartást annyiban, amennyiben a jogellenes eredmény képze a bűncselekménytől visszatartó motívum *lehetett* és *kellett* volna, hogy legyen. Gondatlanság lényege tehát az előrelátható eredménynek kötelességellenes előre nem látásában rejlik, minek hatása abban nyilvánul meg, hogy a cselekmény alanyát az elkövetésre vagy az eredmény elmaradásába vetett remény indította, vagy attól a hiányzó eredményképzet nem tartotta vissza. Eszerint a gondatlanság elemei: *a)* a bűncselekmény tényálladási elemeiről a képzetalakítás lehetősége és *b)* a cselekmény kötelességellenes volta felismerésének a lehetősége.

a) Amíg a szándéknál, amint láttuk, szükséges, hogy a cselekvő alanyak a bűncselekmény tényálladási elemeiről képzeletben legyenek, addig a bűnösség ezen alakját csupán a képzetek megszerzési lehetősége jellemzi. A valóság és az arról szóló képzetalkítás lehetősége azonban nem szükséges, hogy individualiter összeessék, elégséges, ha generaliter megvan a megegyezés. Hogy a fegyverével könnyelműen játszadozó A. férfit vagy nőt, felnőttet vagy gyermeket, édesapját vagy egy idegent sebesít meg, a gondatlanság megállapítása szempontjából indifferens. b) A cselekmény kötelességellenes volta felismerésének a lehetősége. Ennek megállapítására elsősorban is a normák által megvont azon objektív körülhatárolás irányadó, amelynek keretén belől kötelességszerű magatartásunk megvan szabva. De az, hogy a normák által megvont kör megsértése esetében az előrelátható eredmény előre nem látása in concreto mikor kötelességellenes, mindenkor a tettes egyéni tulajdonságai és körülményei szerint ítéltető meg (hasonlóan: *M. E. Mayer, Angyal, Vámbéry*). Ultra posse nemo obligatur. Felnőtt, művelt, rendezett gazdasági viszonyok között élő embertől fejlettebb kötelességérzetet követelünk, mint fiatalok, tanulatlan vagy mostoha viszonyok között élőtől. De a gondatlanság maga is az egyes szaktudományok fejlődésétől függő változó fogalom. Így míg régebben kémiai kísérletek, technikai eljárások vagy orvosi műtétek körében előforduló egyes jogsértő eredmények véletlenül keletkezetteknek tekintettek, ma már gondatlanságból, esetleg szándékosan előidézetteknek tekinthetők.

A gondatlanságnak régebben **A gondatlanság alakjai.** többféle megkülönböztetésével találkoztunk, ma inkább csak elméletileg a *tudatos* (luxuria) és *nem tudatos* (negligentia) culpa szerint különböztethetünk. Az előbbi, amint már láttuk, akkor forog fenn, ha a cselekmény alanyát az eredménylehetőség képzeletben nem kontramotiválta, illetőleg az eredmény elmaradásába vetett remény motiválta a jogsértő cselekvésre. Az utóbbi pedig akkor, ha a cselekvő nem alkotott a maga tevékenységének eredményéről

képzetet, holott lehetett és kellett volna, s így annak nem is lehetett motiváló ereje. Ismételjük, eme megkülönböztetés csak elméleti jelentőségű, amennyiben a tudatos gondatlanság nem súlyosabb alakja a gondatlanságnak (így még *Berner, Merkel*). Vagyis a kötelességmulasztás nagyobb vagy kisebb foka az, mi a bűnösséget minősíti (Pl. *A.* ráveszi *B*-t, hogy másszon fel egy magas sziklára, ő majd tartja a biztonsági zsineget. *B.* elszédül és összeroncsolva beesik egy völgybe, a kulpa tudatos, de nem súlyos. *A.* orvos nehéz lázas betegre bízva a kétkeresztes mérget tartalmazó gyógyszer használatát, aki az egészséget bevéve, ettől meghal: a kulpa nem tudatos s mégis súlyos.) Gyakorlatunkban él a *súlyos* (culpa lata) és *enyhe* (c. levis) gondatlanság megkülönböztetése, attól függően, hogy a kötelességmulasztás nagyobb vagy kisebb s így kevésbé vagy inkább menthető, mikor a jogsértő eredmény egy kevés figyelemmel még el lett volna hárrítható, illetve ennek dacára sem volt elhárítható.

A gondatlanság fokát nem befolyásolja az a körülmény, ha a sértettet is gondatlanság terheli, vagyis nincs helye a *culpák kompenzációjának*.

A Btk.-iink a gondatlanságnak faji megkülönböztetését nem ismeri, csak az emberölés és testi sértés tényálladéknál (291., 310. §§.) állapít meg súlyosabb jogkövetkezményeket, amennyiben a gondatlanul okozott sérelem: az *azt okozónak hivatásában nagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy azok szabályainak megszegéséből származott*. Nem a gondatlanságnak egy külön súlyosabb fokáért, hanem a tettes személyéért emeli ki törvényünk a gondatlanság fenti csoportját. Vitatott, nem kellene-e de lege ferenda az ipari culpat súlyosabb büntetési szankció alá helyezni? (L. pro *Fayer, Vámbéry*; contra *Angyal*).

A gondatlanságnak köre tételes jogunk szerint a következőképpen van megvonva: 1. gondatlanul elkövetett cselekmény *büntett* nem lehet; 2. gondatlan vétség is csak akkor büntetendő, ha a törvény külön rendeli; 3. kihágások általában gondatlanságból is elkövethetők, ha csak a jogforrás szándékosságot elő nem ír (Btk. 75., Kbt. 28. §.).

23. §. A véletlen.

Angyal: A véletlenség és a kísérlet. 1903. *Wahlberg:* Kleinere Schriften III. *Hindelband:* Die Lekre von Zufall. 1870. *Rumelin:* Dér Zufall im Recht. 1896. *Schoberlechner:* Dér Zufall im Straf- und Zivilrechte. 1897. *Rotering:* Fahrlässigkeit und Unfallgefahr. 1892.

Amint láttuk, csak bűnös emberi cselekményért vonható annak alanya felelősségre. Ha tehát valakinek magatartásával olyan jogsértő eredmény kapcsolódik egybe, melynek lehetőségéről sem volt képzete, de nem is kellett lennie, akkor már nem beszélünk bűnösségről, hanem *oéletlen-ről*. Ilyenkor elvárható eredményképzet hiányában nincs rosszaló értéktétele alá helyezhető magatartás, hanem csak véletlenségből származó jogsértő történés. A véletlenség, mert csak bizonyos adottságok között, meghatározott személyekre is időre állapítható meg, relatív, szubjektív és változó fogalom.

A *casus non nocet* elvét először a Theresiana, majd a Josefina fejezi ki; az újabb törvénykönyvek a bűnösséghez megkívánt szándék- és gondatlansággal zárják ki a véletlenségből eredhető felelősségre vonást. Mindamellet azonban a véletlenségnek még mindig van szerepe a büntetőjogban. Így a kísérletnél az eredmény be nem következése rendszerint a tettes által előre nem látott véletlen eredője, avagy az enyhébb vagy súlyosabb minősítés alapját pl. a testi sértésnél hányszor csak a véletlen szolgáltatja. A büntetőjogban az elérendő ideál: a véletlennek büntetőjogi értékeléséből való *teljes kiküszöbölése* (L. a NBE. 1902. szentpétervári kongresszusának határozatát, amely szerint: „a büntettes cselekményeinek következményeiért csak annyiban vonható felelősségre, amennyiben azokat előre látta vagy előre láthatta“).

II. RÉSZ.

A bűncselekmény.

24. §. A bűncselekmény fogalma.

Finkey: A jogtalanság, mint a büntetendő cselekmény ismerve. 1909. *Baumgarten:* Wlassics-Emlékkönyv. 1912. *Vámbér y:* Büntetőjog és ethika. 1906. *Somló:* Jogbölcseleti előadásai. II. 1906. *Eszterházy:* A bűntényről általában. 1893. *Degré L.:* A jogtalanság tartalmi dualizmusának tanához. 1915. *Irk:* Alapfogalmak. 1926. *Binding:* Normen I. G. S. LXVIII. 1.

Zitelmann: Irrtum und Rechtsgeschäft. 1879. *Hrehoromicz*: Grundbegriffe des Strafrechts. *Beling*: Die Lehre vom Verbrechen. 1906. *Finger*: Der Begriff der Gefahr und seine Anwendung im Strafrecht. 1889. *Rohland*: Die Gefahr im Strafrecht. 1888. *Senf*: Das Verbrechen als strafrechtlich psychologisches Problem. 1912. *Kiefe*: Das Verhältnis der unerlaubten Handlungen des B. S. B. zum Strafrecht. 1900. *Liepmann*: Einleitung. 1900. *Radbruch*: Der Handlungsbegriff in seiner Bedeutung für das Strafrechtssystem. 1904. *Tesar*: Die symptomatische Bedeutung der verbr. Verhaltung. 1907. *Kollmann*: Der symptomatische Verbrechenbegriff. 1908. *Dohna*: Z. XXVII. *Philipsborn*: Klassifikation der strafb. Handlungen. 1906. *Seligmann*: Delictum omni generis. 1920. *Wach*: V. D. Alig. T. 6. *Hippel*: Z. XLVII. *Mittermaier*: Z. 44. *Grünhut*: Begriffsbildung und Rechtsanwendung im Strafrecht. 1926. *Mezger*: Vom Sinn der strafr. Tatbestände (Festschr. f. Trueger) 1926.

I. A bűncselekmény, mint büntetőjogi műkifejezés, értékelt emberi magatartást jelent: *bűnös, jogellenes, büntetéssel*, illetve biztonsági rendszabállyal fenyegetett emberi cselekvést.

A bűncselekmény fogalmi kiépítése terén a dogmatikának két főirányát kell megkülönböztetnünk. Az egyik a cselekvésnek külön fogalmát konstruálja meg a büntetőjog használatára, a másik pedig az általános, vagy természetes cselekvés fogalmát értékesíti.

1. Az előirányzatnak, mint a jog külön autonómiáját hirdető *normatív módszertani alapon* nyugvó klasszikus büntetőjognak *Binding* a vezére. Rendszerének kiindulópontja ama tétel, hogy a *jogi* és a *természetes* cselekvés-fogalmak egymástól különböző fogalmi kategóriák. Vagyis: a cselekvés fogalmának jogi értelemben csak annyi közössége van azzal a cselekvéssel, mely a jog területét nem érinti, hogy az is megvalósított emberi akarat. De ez még magában a fogalmat ki nem meríti. Ennek az akaratnak ugyanis bizonyos tulajdonságokkal kell bírnia, bizonyos tartalmat kell nyernie. A cselekvés fogalmának minden olyan megjelölése ezért, mely e tartalmi kitöltésre nincs tekintettel, üres, mert olyan keretet nyújt, melyben épúgy megfér olyan, mi jogellenes, mint ami jogilag közömbös. Éppen ezért jogilag csak az olyan akarat jöhet tekintetbe, „amelynél jogilag releváns tartalom és szerzőjének jogilag elismert képessége éppen olyan elha-

tarozás foganatosítására összetalálkoznak“. Úgyhogy *Binding* értelmében a jogi értelemben vett cselekvés meghatározása úgy hangzik, hogy az nem más, mint *megvalósított jogilag releváns akarat*. Alkatelemei: először szükséges, hogy a jog területén bizonyos változás történjék; másodszor ennek a változásnak és egy jogilag releváns emberi akaratnak akként kell összefüggnie, hogy éppen ez az ember az oka éppen eme változásnak; harmadszor az akarat és tett közötti író áthidalása azon ítélettel, hogy éppen ezen akarat az oka a magatartásnak. Ez az ítélet a jogi beszámítás.³¹

2. Eme tiszta normatív talajon álló cselekvésfogalom kiépítése egészen elszigetelt. Vagyis általános az a felfogás, hogy a cselekvés fogalma a büntetőjogban sem lehet más, mint az „életben“, közönséges „nyelvhasználatban“, a „lélektanban“ stb. Így még *Liepmann*, aki a „szellemtudomány“ nyelvhasználatából indul ki, a cselekvést „az emberi akarat megnyilvánulásában“³² látja, addig *Radbruch*, aki a „mindennapi szóhasználatból“ meríti és egy bizonyos viszonyt ért egy ténykedés és akarat között.³³ *Zitelmann* a lélektanhoz fordul s szerinte a cselekvés *tudatos akarati aktus*. Alkatelemei: egy külső, a testmozgás és két belső, az akarat és tudat.³⁴ Ebben az irányban *Liszt* is, aki szerint „a cselekvés a külvilágban valamilyen változásnak akaratos okozása, vagy meg nem akadályozása, tehát eredménytől kísért akaratos magatartás.“³⁵

Eltételezve ama nagy jogtani fogyatkozástól, hogy eme forrásmegjelöléseknek közelebbi indokolását nem nyújtják, maguk a cselekvés fogalmi kiépítések is igen hiányosak. De közös nagy hibájuk mégis az, hogy mindenütt ott kísért az „akarat“ tisztázatlan, szétfolyó „kaméleon“ természetű centrális lélektani fogalma.

³¹ *Binding*: Normen. II. k

³² *Liepmann*: i. m. 25. 1.

³³ *Radbruch*: *Dér Handlungsbegriff in seiner Bedeutung für das Srafrechtssystem*. 1904.

³⁴ *Zitelmann*: *Irrtum und Rechtsgeschäft*. 1879.

³⁵ *Liszt*: *Lehrbuch*. 18. kiad. 125. 1.

A cselekvés fogalmának tisztázása. 3. A magunk felfogását a következőkben összegezzük.³⁶ Minden pszichofiziológiai folyamatnak első feltétele valamely érző idegre ható inger, mely centripetális úton a megfelelő idegpályán végigfutva, az agykéregben izgalmat vált ki. Ennek az izgalomnak felel meg a legelső pszichikai elem, vagyis az *érzet*. De az érzet nem helyeződik ki közvetlenül azonnal centrifugális úton valamely izomba. A külvilágból és szervezetből származó különféle ingerek folytán keletkezett érzetek ugyanis az agy kéregsejtjeiben emlékképek gyanánt helyeződnek el. Így mielőtt valamely érzet izommozgást váltana ki, arra az így felraktározódott emlékképek hatnak, úgyhogy lényegesen módosult izgalom jut el az idegrendszerhez. S ebben különbözik ez a mozgási művelet, mit egyszerűen cselekvésnek hívunk, a többi mozgási műveletektől, nevezetesen a *reflex* és *automatikus* mozgástól, hol az utóbbiaknál egy vagy több ingerre más ingerektől befolyásolt izommozgással, illetve az előbbieknél közvetlenül kiváltott mozgásművelettel találkozunk, mindkettőnél pszichikai párhuzamos folyamat nélkül.

Az emberi cselekvésnél tehát az érzet és izommozgás között van egy közbeiktatott egység. Ez a közbeiktatott tényező az, ami eldönti, hogy az ingerhatás alatt keletkezett érzet vált-e ki valamely izommozgást s ha igen, milyent? S a lélektan ma már általánosan elismert tételét fejezi ki *Wundt*, amikor a cselekvést motívum és karakter által megszabott emberi magatartásban állapítja meg. Amilyen tisztán áll ez ma már, mégis oly kevésbé világos és egységes az emberi cselekvés lélektani fogalma. Miért? Mert hiányzik a karakter tiszta lélektani képe.

A jellem fogalma alatt legtágabb pszichológiai értelemben lelki tulajdonságokat értünk. Valakinek jelleme alatt őt különösen megjelölő, másoktól megkülönböztető lelki tulajdonságait. Tehát általunk is megismerhető, vagyis külső magatartásban s így természetesen elsősorban is cselekedetekben jelentkező lelki tulajdonságait. Úgyhogy, mondhatjuk, a jellem a cselekedetek lelki tényezőinek összessége, fs. ha most eme cselekedeti tényezőket végiganalizáljuk, azt

³⁸ Részletezőbb kifejtését 1. *Irk*: A büntetőjogi alapfogalmak. 1926.

látjuk, hogy ezek nem mások, mint azok a képzetek, amelyek az egyénben felraktározódtak. Tehát a jellem fogalmát úgy határoztuk meg, hogy az nem más, mint az ember képzeinek összessége, röviden: az ember *képzet-készlete*.

A cselekedeti tényezők között nem találjuk megnevezve az *akaratot*. Lássuk, hogy mennyiben helyesen? Láttuk már, hogy minden mozgásnak első feltétele valamely érző idegre ható inger — s ezen keresztül végigkísérve az érzetnek és képzetnek, mint az érzet emlékképének keletkezési folyamatát, egészen a jellem szóhoz jutásáig, seholsem találoztunk olyan jelenséggel, melyet a lélektan nyelvén: *akarat-nak* hívunk. Annak igazolására, hogy ennek felvétele teljesen indokolatlan, álljon *Ziehen* alábbi példája.

„Mit jelent — teszi fel a kérdést *Ziehen*, — ha azt mondom: én menni akarok? Vagy még helyesebben kérdezve: milyen lelki tartalmat jelent ezen kifejezés: „én menni akarok?“ Nyilvánvalóan csak a következőt: a menés mozgási képzele előttem nagy intenzitással jelenik meg, mely kifejezett érzelmi színezetű, egyúttal pedig a képzet konstelláció olyan, hogy azok a képzetek, melyek a mozgási képzetek felléptét előmozdítják, vagy emelik, a gátlókat felülműlják. Ha elképzelem: milyen szép lenne arra a hegyre felmászni, az a képzet igen élénk lehet anélkül, hogy oda felmenni akarnék. Ebben az esetben majdnem kizárólag csak egy pozitív érzelmi színezésű látási képzetről van szó, s tagjaimnak egy igen gyenge mozgási képzetéről. Számos gátlóképzet, pl. a hegy nagy távolságának stb. képzele nem engedi a mozgás képzetét megizmosodni. De menjünk egy lépéssel tovább, s mondjuk így: *szeretnék* arra a hegyre mászni. Mit jelent most ez a „szeretnék“, ez az „óhajtás?“ A képzet-tartalom itt is még olyan marad, mozgásképzetem még mindig meg van gátolva erős pozitív színezettsége dacára. Az utolsó fok végül az, mikor ezt mondom: „*akarok* arra a hegyre mászni“. A mozgás képzele rendkívül intenzív lett, a pozitív érzelmi színeződés a maga teljes magasságát elérte, s mindenek előtt az előmozdító képzetek felülműlják a gátlókat. Nyilvánvaló tehát, hogy az akarat fogalmának külön lelkijelenség nem felel meg.”

³⁷ *Ziehen*: Leitfaden der physiologischen Psychologic. 1893.205. s k.

A cselekvés fogai- 3. A magunk felfogását a követke-
mának tisztázása, zókben összegezzük.³⁸ Minden pszicho-
 fiziológiai folyamatnak első feltétele
 valamely érző idegre ható inger, mely centripetális úton a
 megfelelő idegpályán végigfutva, az agykéregben izgalmat
 vált ki. Ennek az izgalomnak felel meg a legelső pszichikai
 elem, vagyis az *érzet*. De az érzet nem helyeződik ki köz-
 vetlenül azonnal centrifugális úton valamely izomba. A kül-
 világból és szervezetből származó különféle ingerek folytán
 keletkezett érzetek ugyanis az agy kéregsejtjeiben emlékké-
 pek gyanánt helyeződnek el. Így mielőtt valamely érzet
 izommozgást váltana ki, arra az így felraktározódott emlék-
 képek hatnak, úgyhogy lényegesen módosult izgalom jut el
 az idegrendszerhez. S ebben különbözik ez a mozgási mi-
 net, mit egyszerűen *cselekoés-nek* hívunk, a többi mozgási mű-
 veletektől, nevezetesen a *reflex* és *automatikus* mozgástól,,
 hol az utóbbiaknál egy vagy több ingerre más ingerektől be-
 folyásolt izommozgással, illetve az előbbieknél közvetlenül
 kiváltott mozgásművelettel találkozunk, mindkettőnél pszi-
 chikai párhuzamos folyamat nélkül.

Az emberi cselekvésnél tehát az érzet és izommozgás kö-
 zött van egy közbeiktatott egység. Ez a közbeiktatott tényező
 az, ami eldönti, hogy az ingerhatás alatt keletkezett érzet
 vált-e ki valamely izommozgást s ha igen, milyent? S a lé-
 lektan ma már általánosan elismert tételét fejezi ki *Wundt*,
 amikor a cselekvést motívum és karakter által megszabott
 emberi magatartásban állapítja meg. Amilyen tisztán áll ez
 ma már, mégis oly kevésbé világos és egységes az emberi
 cselekvés lélektani fogalma. Miért? Mert hiányzik a karakter
 tiszta lélektani képe.

A jellem fogalma alatt legtágabb pszichológiai érte-
 lemben lelki tulajdonságokat értünk. Valakinek jelleme alatt
 őt különösen megjelölő, másoktól megkülönböztető lelki tu-
 lajdonságait. Tehát általunk is megismerhető, vagyis külső
 magatartásban s így természetesen elsősorban is cselekedet-
 tekben jelentkező lelki tulajdonságait. Úgyhogy, mondhat-
 juk, a jellem a cselekedetek lelki tényezőinek összessége.
 És, ha most eme cselekedeti tényezőket végigvizsgáljuk, azt

³⁸ Részletezőbb kifejtését l. *Irk*: A büntetőjogi alapfogalmak. 1926.

látjuk, hogy ezek nem mások, mint azok a képzetek, amelyek az egyénben felraktározódtak. Tehát a jellem fogalmát úgy határoztuk meg, hogy az nem más, mint az ember képzeinek összessége, röviden: az ember *képzet-készlete*.

A cselekedeti tényezők között nem találjuk megnevezve az *akaratot*. Lássuk, hogy mennyiben helyesen? Láttuk már, hogy minden mozgásnak első feltétele valamely érző idegre ható inger — s ezen keresztül végigkísérve az érzetnek és képzetnek, mint az érzet emlékképének keletkezési folyamatát, egészen a jellem szóhoz jutásáig, sehohsem találkoztunk olyan jelenséggel, melyet a lélektan nyelvén: *akarat-nak* hívunk. Annak igazolására, hogy ennek felvétele teljesen indokolatlan, álljon *Ziehen* alábbi példája.

„Mit-jelent — teszi fel a kérdést *Ziehen*, — ha azt mondom: én menni akarok? Vagy még helyesebben kérdezve: milyen lelki tartalmat jelent ezen kifejezés: „én menni akarok?“ Nyilvánvalóan csak a következőt: a menés mozgási képzele előttem nagy intenzitással jelenik meg, mely kifejezett érzelmi színezetű, egyúttal pedig a képzet konstelláció olyan, hogy azok a képzetek, melyek a mozgási képzetek felléptét előmozdítják, vagy emelik, a gátlókat felülműlják. Ha elképzelem: milyen szép lenne arra a hegyre felmászni, az a képzet igen élénk lehet anélkül, hogy oda felmenni akarnék. Ebben az esetben majdnem kizárólag csak egy pozitív érzelmi színezésű látási képzetről van szó, s tagjaimnak egy igen gyenge mozgási képzetéről. Számos gátlóképzet, pl. a hegy nagy távolságának stb. képzele nem engedi a mozgás képzetét megizmosodni. De menjünk egy lépéssel tovább, s mondjuk így: *szeretnék* arra a hegyre mászni. Mit jelent most ez a „szeretnék“, ez az „óhajtás?“ A képzet-tartalom itt is még olyan marad, mozgásképzetem még mindig meg van gátolva erős pozitív színezettsége dacára. Az utolsó fok végül az, mikor ezt mondom: „*akarok* arra a hegyre mászni“. A mozgás képzele rendkívül intenzív lett, a pozitív érzelmi színeződés a maga teljes magasságát elérte, s mindenek előtt az előmozdító képzetek felülműlják a gátlókat. Nyilvánvaló tehát, hogy az akarat fogalmának külön lelkijelenség nem felel meg.”

³⁷ *Ziehen*: Leitfaden der physiologischen Psychologie. 1893.205. s k. I.

Vagyis, ismételjük, minden emberi cselekvés az ember jelleme és a motívum eredője. Mit értünk tehát motívum alatt? Az emberi cselekvés kialakításában résztvevő képzetek harcában felülmaradó győztes képzetet.

Egy parkban sétálva, meglátok egy rózsát. A rózsá látsa felébreszti a jószag képzetét. De alig jelenik meg a rózsá-illat emlékképe, azonnal jelentkeznek más képzetek is. Így ráeszmélünk, hogy a park idegen tulajdon, ahonnan tilos valamit elvinni, mert aki valamit leszakít, szigorúan büntettek. A pozitív hatóképzet: a jószag emlékképe összeütközik a negatív hatóképzettel: a büntetés képzetével. Az utóbbi, az erősebb, mely győz az első felett, s így a pozitív magatartás *motívuma* lesz. A motívum tehát ismételjük: *képzet* és nem érzélem. De hogy valamely képzet motívummá válhassék, érzelmi elemekkel kell telítődnie. Vagyis minden érzet nyomán megmaradó emlékkép megőrzi az érzettől eredő érzelmi színeződését és így, ha az újból megjelenik, hozzátársul, az érzelmi velejárója, melódiája is. A rózsá szúrós érzete, az illat kellemes érzete ott marad mint emlékkép s így ha a szúrás, vagy kellemes illat emlékképe felújúl, a reá való emlékezés kellemetlen vagy kellemes érzésével fog társulni.

A cselekvés fogalmának, mint *genus proximum*nak tisztázása után kerülhet csak a sor a differencia specificák közelebbi megjelölésére. És azok a tulajdonságok, melyek a bűncselekményt minden más cselekménytől megkülönböztetik: a cselekmény *bűnös* volta, *jogtalan* jellege, *büntetés* vagy *biztonsági rendszabály* szankciója alá eső természete. Úgyhogy, ezeknek alapján mondhatjuk, hogy a *bűncselekmény: bűnös, jogtalan, büntetés vagy biztonsági rendszabály szankciója alá eső motívum és karakter által meghatározott emberi magatartás.*

A bűncselekmény II. Annak megállapítására, hogy **va-mint jogellenesség**, lamely cselekmény mikor jogellenes, két módszertanilag különböző felfogás áll egymással szemben.

1. Az egyik a *normatív módszertani* felfogás, amely a jogellenesség lényegét a norma-ellenességben látja kimerítve. Vagyis eszerint a jogellenesség a jogrenddel szembeszegülés

akkor, amikor az állam bizonyos magatartásokat előír vagy tilalmaz. Így *Finger* szerint: téves az a felfogás, mintha a bűncselekménynek valamilyen érdeksérelmet kellene tartalmaznia, ami „egy meghatározott büntető törvény indítóokának a bűncselekmény tárgyával való összecseréléséből áll elő”; vagyis a jogtalanság az, ami: „az egyes jogrendek akaratára szerint — nem kell, hogy legyen, ami ellene van”³⁸. Hasonlóan a klasszikus talajon álló *Nagler*, ki szerint: „Ha egy cselekményt, vagy más szociális jelenséget jogellenesnek jelölünk meg, úgy ezzel egy értékítéletet juttatunk kifejezésre. A szociális élet konkrét jelenségét a jog mértékéhez mérjük és ennél a viszonyításnál jogi értéktelenségét találjuk meg”.³⁹ Mert, állítja *Binding*: „mindaddig, amíg egy cselekvés nincs megtiltva, nem lehet jogellenes”.⁴⁰

A formális jogtani irány eme felfogása, mely amint látható, teljesen elzárkózik a jogellenesség fogalmi kiépítésénél a normatív kritériumon kívül más tartalmi elem bevonásától, *circulus viciosus*ban szenved, mert nem tartalmaz semmi mást, mint azt a megállapítást, különféle variációkban, hogy *jogellenes az, ami a jog ellen oan*.

2. A jogellenesség kiépítésének ezen normatív módszer-tani alapon nyugvó irányával helyezkedik szembe a jogellenesség tartalmi elemeken nyugvó *explikatio módszertani* felépítése. Vagyis eszerint a cselekmény jogtalan jellege: egy, a jog normatív mérő eszközén kívüli, más értékelő szemponttól is függő értékelés eredménye.

Eme tartalmat azután különböző forrásból igyekeznek levezetni. Így *Dohna* azt a büntetőjog védelmi céljából, aki szerint: „a büntetőjog érdekvédelem, a büntető törvények emberi életérdekeknek védő normái. Ha tehát egy cselekvés egy jogilag védett javat sért, úgy az csak a védő norma elleni támadás közvetítésével történhetik.”⁴¹ Míg *Majjer* a jogellenesség tartalmi elemét a kultúr-normába iitközőségben keresi.⁴²

³⁸ *Finger*: Das Strafrecht. 1912. 144. 1.

³⁹ *Nagler*: Dér heutige Stand der Theorie von der Rechtswidrigkeit. 1911. 149. 1.

⁴⁰ *Binding*: i. m. 125. 1.

⁴¹ *Gr. zu Dohna*: Die Rechtswidrigkeit. 1905. 16. 1.

⁴² *M. E. Mayer*: Rechtsnormen und Kulturnormen. 1905. 87. 1

Liszt a cselekménynek antiszociális vagy asszociális jellegében. Hozzá közelállóan nálunk *Finkey* e tartalmi kritériumot: „a társadalmi renddel és társadalmi erkölcsökkel ellenkezésében látja.⁴³

A jogtalanság fogalmának előbbi iránya amíg helyesen törekedett a formalisztikus jogtani felfogás hiányát pótolni, addig a minden módszertani megalapozást nélkülöző fogalmi konstrukciói, elméleti, jogtani szempontból hiányosak, gyakorlatilag pedig kevéssé értékesíthetők. Büntetőjogtanilag hiányosak, mert nem találjuk meg annak igazolását, hogy miért keresendő a tartalmi rész éppen abban az elemében, amit az egyes íróknál megjelölve találunk? És hogyan illeszthető az állami (büntetőjogi) normával ellenkezéséig fogalmi körébe a társadalmi, emberi stb. érdekekkel való ellentétesség? Gyakorlatilag pedig értéknélküli, mert a jog objektív normáival kötött bírót adott esetben ki nem segíti. „A bíró, aki a jogszabály alól jogbeli felhatalmazás nélkül, etikai tekintetből kivételt tesz — írja *Degré La jós* helyesen — nem a jogot alkalmazza, bárha igazságot mér is.“⁴⁴ De már nem helyes ama következtetése, mintha a „jogtalanság tartalmi fogalmi konstrukciója megtörne a jog pozitívitásán“. Alapja ugyanis ama formalisztikus jogtani álláspont, amely mint láttuk, a jogtalanságban foglalt értékítélet tisztán a jogi norma feletti értékelésben keresi. Ezen egyoldalú felfogásra talán a legjellemzőbb *Sauer* megállapítása, mely szerint: „A jogtalanság — olyan ítélet, mely nem egy tény, hanem egy norma felett, nem a valóság, hanem egy érték, nem a levés, hanem a kellés felett szól. Akár mint a jó és a rossz.“⁴⁵

Eme felfogás teljesen elhibázott, mért nélkülözi az ítélet lélektani folyamatának a megértését. Az ítélet ugyanis ama lelki folyamat, amikor bizonyos tartalmat meghatározott tárgyra vonatkoztatva, a kettő viszonyát valamilyennek

⁴³ *Finkey*: A jogtalanság, mint a bűncselekmények ismérve. 1909.29.1.

⁴⁴ *Degré Lajos*: A jogtalanság tartalmi dualizmusának tanához. 1915. 55. 1.

⁴⁵ *Sauer*: i. m. 236. s köv. 1.

megállapítjuk. Amikor tehát a jog területén a „jogos“ vagy a „jogellenes“ ítéletet akarjuk megalkotni, bizonyos tulajdonságok, mint tartalmak, nyernek vonatkoztatást meghatározott cselekvésekre. Vagyis mielőtt valamely cselekvésre kimondhatnák azt az ítéletet, hogy az „jogtalan“ cselekvést léteznie kell eme cselekvés bizonyos tulajdonságainak, melyek a „jogos“ cselekvéssel való összehasonlítás alapján ilyenek nyer elismerést. A formalisztikus jogászoknak abban igazuk van, hogy az értékelés *általunk* történik meg; de mielőtt ez létre jön, azelőtt az értékelés alá vonandó dolgoknak bizonyos tulajdonságokkal kell bírniok, amelyek útján, az összehasonlítás alapján, értékelés alá vonhatjuk. És kérdezzük *Sauertől*, aki egész rendszerének élére a jogtalanság fogalmát állítja, ki szerint a tényálladék úgy fogható fel, mint „a jogtalanság tipikus törvényes kialakítása“, amikor a jogtalanság értékítéletét megalkotja, mit értékel, ha nem a cselekvést az ő hatásában?!

A jogtalanság fogalma ezek szerint, nyilvánvalóan látható, csakis a formális és materiális alkatelem benső strukturális elhelyezésével konstruálható meg. Ennek útja pedig a büntetőjogi normákról alkotott tisztultabb felfogás.

Amint látható, a jogellenesség tartalmi fogalmi kiépítésénél hiányzik a fogalmi konstrukciónál megkívánt strukturális egység. Vagyis a jogellenesség explikatív alkateleme nincs beleépítve annak normatív alkotó részébe. Áll itt is a fogalmi konstruálás alaptétele: a normatív és explikatív alkatelemek az a materia, melyből a jogtudomány a maga fogalmait felépítheti.

A büntetőjogi normákról vallott felfogásunkhoz híven jogellenesnek tehát csak azt a cselekvést mondhatjuk, amely a jogi normák által védelembe vont életérdekek sérelmét vagy veszélyeztetését tartalmazza.

Amely érdekek ezen tárgyilagos jog által megvont védelmi övön kívül maradtak, azoknak sérelme vagy veszélyeztetése nem esik bele a jogellenesség körébe.

Így jutunk el a normatív és explikatív vagy formális és materiális elemekből összetevődő jogellenesség fogalmához,

amely szerint a jogellenesség: a *jogi normák által védelmi övbe vont életérdekek sérelme vagy veszélyeztetése*.

A civilis és crimi- III. Bár nincs büntethető bűncse-
nalis jogtalanság. Iekmény jogtalanság nélkül, de azért nem minden jogellenes cselekvés bűncselekmény. Vagyis a jog egész területén találkozunk jogtalan cselekményekkel. A bűncselekmény a közjogi jellegű jogtalan cselekményeknek egyik megnyilvánulása.

Van-e különbség a büntetőjogi, mint közjogi jogellenesség és a magánjogi jogellenesség között s ha igen, miben mutatkozik? A *minőségi* megkülönböztetést valló felfogás szerint: 1. A kriminális jogtalanság a jognak *tudatos* megsértésében áll, míg a civilis jogtalanság *öntudatlan* megszegése valamely jogi normának (*Hegel-éle* szubjektív irány). E felfogás gyengéje abban van, hogy eszerint minden szándékos: jogtalan cselekmény s csak az ilyen lenne büntetett, míg magánjogi jogtalan cselekmény csak a kulposus lehetne. 2. A másik irány szerint a criminalis jogellenesség *közvetlen* támadás a jogrend ellen, a civilis pedig *közvetett*, a sértett fél nyilatkozatától függő támadás (*Halschner-féle* objektív irány). Ezen felfogás sem helyes, mert létezik magánjogi jogellenesség is minden nyilatkozat nélkül, s viszont bár szűk körben, a büntetőjogi jogellenesség is a nyilatkozattól vélhetik büntethetővé (1. pl. magánindítványi cselekményeknél). Úgyhogy ma már ama tisztultabb felfogás az *uralkodó*, amely szerint a civilis és criminalis jogellenesség között csak *mennyiségi* különbség van, amikor az állam a jogellenes cselekményekre a legerősebb, azaz a *büntetőjogi* jogkövetkezményeket állapítja meg. Igaz, hogy a jogellenes cselekményeknek az állami hatalom részéről végbemenő ezen szelekciója a kor szocialetikai felfogásán keresztül az érdekek lemérése terén bizonyos értékelésen nyugszik, de ami a jogellenes cselekményeket egymástól megkülönbözteti, az *alak-szerű* jogi következmény, Vagyis minden jogellenes cselekmény, amelyre az arra hivatott kútfő büntetést vagy biztonsági rendszabályt állapít meg: criminalis jogellenesség, röviden bűncselekmény.

25. A bűncselekmények osztályai.

Csemegi: A correctionalisatio. M. I. XIV. *Reichard*: A bűncselekmények osztályozása kriminológikus szempontból. 1899. *Payer*: Bulletin VIII. *Heil*: M. I. XXXVI. *Vámbéry*: J. K. 1899. *Kepes*: J. K. 1927. *Kayser*: M. J. Sz. 1928. *Markooits* u. o., *Léderer* u. o. *Angyal*: A közigazgatás-ellenesség büntetőjogi értékelése. 1931. *Meyer*: Bedeutung und Wert der Dreiteilung. 1891. *Philipsborn*: Die Klassifikation der einzelnen strafb. Handlungen. 1906. *Hofheinz*: Verletzung und Gefährdung als Kriterien der Zweiteilung. 1907. Bulletin VI—VIII. *Wach*: V. D. Alig. T. VI. *Prank*: Studien zum Polizeistrafrecht. 1897. *Goldschmidt*: Das Verwaltungsstrafrecht. 1902. *Rosenberg*: Z. XXII., XXIV. *Zucker*: G. S. XLV111. *Hatschek*: G. A. LVII. *Jakobi*: Z. XXII. *Trager*: G. S. LXXV11. *Hoegel*: G. S. LXXXIV. *Seligmann*: Delictum sui generis. 1920.

A bűncselekményeket különböző szempontból lehet megkülönböztetni.

Gyakorlati szempontból fontosabbak a következő osztályozások:

I. *Közjogi* szempontból: 1. *Polgári* és *katonai* bűncselekmények, aszerint, amint azokat polgári vagy katonai jogforrás állapítja meg. 2. *Politikai* és *nem politikai* bűncselekmények. 3. S' *ajtódei iktumok*, vagyis a St. 32. §-a értelmében: sajtó útján elkövetett büntett, vétség vagy kihágás az a bűncselekmény, melynek tényálladékát a sajtótermék tartalma foglalja magában.

II. *Tárgy* szempontjából: *állami*, *társadalmi* és *egyéni* érdekek elleni bűncselekmények.

III. *Bűnösség* szempontjából: *szándékos* és *gondatlan* bűncselekmények.

IV. *Az elkövetés módjára, eszközére, megjelenésére és eredményére* nézve: 1. *Tevési és mulasztási* bűncselekmények (delictum commissivum és delictum ommissivum). 2. *Egyszerű* és *minősített* bűncselekmények (az előbbiek a típust) az utóbbiak az attól való eltérést jelentik, pl. a lopás (Btk. 333. §.) és a betöréses, hamis kulccsal, szolgálati viszonyban stb. elkövetett lopás (Btk. 336. §.). 3. *Anyagi* és *alaki* bűncselekmények attól függően, hogy van-e a bűncselekménynek kívülvilágban előidézett érzékelhető eredménye (pl. emberölés, gyújtogatás stb.), vagy nincs (pl. becsületsértés, rágalmazás, hamis vád stb.). 4. *Pillanatnyi*-, *folytonos*-, *állapot*-, *folytatólagos*- és *üzletszerű* bűncselekmények (1. 208-s köv. 1.).

V. *Eljárási szempontból: 1. hivatalból, 2. magánindítványra, 3. felhatalmazás folytán üldözendő bűncselekmények.*

VI. *Súly, szerint: büntett, vétség és kihágás bűncselekményei.*

A büntett, vétség és kihágás fogalma és a korrekcionalizáció. A magyar Btk. a francia Code Pénal (1791) hatása alatt a bűncselekményeknek súly szerint eme trichotomikus felosztását ismeri.

Büntett az a bűncselekmény, melyre a törvény, illetőleg annak alapján hozott bírói ítélet halál-, vagy bármilyen tartamú fegyház-, börtön-, öt évi, illetőleg ezen felüli államfogházbüntetést állapít meg.

Vétség az, melyre a törvény, illetőleg annak alapján hozott bírói ítélet öt éven aluli államfogház-, bármily tartalmú fogház-, illetőleg kizárólag pénzbüntetést állapít meg.

Kihágás végül az, mely a vonatkozó kútfőben annak van megnevezve s melynek büntetése elzárás vagy pénzbüntetés.

Minden bűncselekménynek minősítésben jelentkező helyes elnevezésére két időpont közt kell megkülönböztetést tennünk. És pedig a cselekménynek bírói értékelése előtti minősítésére a törvényben, illetőleg a vonatkozó kútfőben *in thesi* megállapított büntetés irányadó. Míg a cselekménynek bírói értékelése után: az *in concrete* kiszabott büntetés. Ezt a rendszert, melynek célja az elnevezésbeli disszharmónia kiküszöbölése: *korrekcionalizációnak* nevezzük. A Btk.-ünk szerint három esetben lehet helye: a) a *kísérlet* esetén, amely enyhébben büntetendő, mint a befejezett cselekmény s a bíróság enyhébb *büntetésnemet* is szabhat ki, mint amilyen a befejezett cselekményre van megállapítva (66. §.); b) *bűnségelynél* ugyanígy (72. §.); c) rendkívüli *enyhítő körülmények* esetében, amikor a bíróság a börtönbüntetés helyett fogházbüntetést szabhat ki (92. §.).

A magyar büntetőjog a korrekcionalizáció elvégzését reá-bízza a bíróságra (bíró korrekcionalizáció). Csak egy helyen végzi el ezt maga a törvény, amikor a BN. 18. §-a kimondja, hogy: *az a cselekmény, amely a törvény szerint büntett, az intézkedéssel vétséggé minősül* (törvényi korrekcionalizáció).

Vagyis e szerint a fiatalkorúknak bármilyen cselekménye, ha arra még 5 évnél hosszabb tartamú fogházbüntetés is nyerne megállapítást: az ítéletben mindig csak *vétség*.

A korrekcionalizáció lényegének helyes felfogása megadja arra a kérdésre is a választ, hogy mik ennek anyagi büntetőjogi következményei? Minthogy a korrekcionalizáció kizáróan az elnevezésbeli disszharmónia kiküszöbölését szolgálja, természetes, hogy a bűncselekmény *jogi jellegét* egyáltalán nem érintheti. A cselekménynek ezért azon következményei, amelyek annak jogi jellegéből erednek (mint a büntetési nemek, a kísérlet büntethetősége, indítványi természete), mindenkor a cselekmény eredeti természete, vagyis *büntett* minősége alapján lesznek megállapítandók, míg ezzel szemben azok a jogkövetkezmények, amelyek a kiszabott vagy kiszabandó büntetésnek következményei (pl. elévülés, halmazat) a kiszabott *vétségi* büntetés alapján nyernek megállapítást. (Így a Curia is 90. sz. döntvényében szemben a régebbi helytelen 2. sz. döntvényben kifejezésre juttatott felfogásával.) Eltérést jelent az eddigi gyakorlattól a 94. sz. büntető teljes-ülési döntvény, amely kimondja, hogy a Btk. 66. és 92. §-ainak alkalmazásával fegyház, avagy börtön helyett fogházbüntetéssel, valamint az ötévi és ennél hosszabb tartamú államfogház helyett öt évnél rövidebb tartamú államfogházzal büntetendő cselekmények esetében az *elévülés* a Btk. 106. §-ában a *büntettek*re vonatkozóan meghatározott időtartam elteltével zárja ki a bűnvádi eljárást. E döntvény, amikor egyfelől helyesen akarja kifejezésre juttatni azt az alapelvet, hogy a korrekcionalizáció a bűncselekmények alaptermészetét nem denaturalizálhatja s így ennek folytán egy „sui generis bírói vétség“ nem létesülhet, addig másfelől nincs figyelemmel az elévülés sajátos jogi természetére, amelynek időtartama az in concreto kiszabott s nem in thesi megállapított büntetés után igazodik. Büntetőperjogilag a korrekcionalizáció színtelen, vagyis a Bp. 8. §-a szerint: „a bűnvádi eljárás megindításánál a bűncselekménynek a büntetőtörvényekben megállapított minősítése irányadó. Azok a körülmények, melyek következtében a büntett a Btk. 92. §-a alapján vétséggé változtatandó át, csak az ítélet hozásánál veendő tekintetbe“.

Korrekcionalizáció csak büntett és vétség között fordulhat elő s így vétség kihágássá nem minősíthető. (Ez utóbbit a belga törvény honosítja meg a *dekorrekcionalizáció* rendszerében.).

Amikor a Btk.-iink a bűncselekményeknek trichotomikus felosztását a francia jogból a magyar jogba átülteti, minden elméleti és gyakorlati indokolás nélkül teszi. A francia jogban megvan ugyanis ennek perjogi előfeltétele, amely szerint a bírósági hatáskör a bűncselekmény súlya szerint igazodik, s így arra a büntettek az esküdtbíróság, a vétségek a correctionalis, a kihágások a rendőri bíróságok hatáskörébe vannak utalva. Ezt a perjogi előfeltételt a magyar büntető eljárási jog nélkülözi. De hiányzik az elméleti igazolása is. A bűncselekmények jogi természetének utóbbi időre eső beható vizsgálatából ugyanis azt látjuk, hogy a büntettek és vétségek, mint a bűncselekmények egyik csoportja és a kihágások között lényeges különbség van.

A kriminális és köz- A szoros értelemben vett **krimigazgatási jogtalanság**, nalis és a rendőri, vagy közigazgatási jogtalanság elhatárolására nézve módszertanilag két főirányt lehet megkülönböztetnünk. Az egyik normatív kritériumokon, a másik explikatív ismérveken igyekszik a megkülönböztetést keresztülvinni. És ismét ezeknek annyi alirányát. Így míg egyesek az elhatárolás ismervét a bűncselekmény *közvetlen tárgyában*, mások az elkövetés *módjában* keresik: és ismét vannak, akik pusztán a *jogkövetkezmények*, az *eredmény* szempontjából különböztetnek, míg ismét vannak olyanok, kik szerint míg a kriminális deliktumok önmagukban vett *materiális* jogtalanságot képviselnek, addig a közigazgatási delictumok csak alaki jogtalanságot. A kriminológiai irány a büntettes karakterének primér értékelésével azt tanítja, hogy míg a kriminális jogtalanságból a tettes abnormis pszichikai állapotára lehet következtetni, addig a kihágásból nem (*a szimptomatikus irány*). A kérdés alapos bűvára, *Goldschmidt*, aki történelmi visszanyomozással keresi fel a közigazgatási jogtalanság gyökérszáleit, azon eredményre jut, hogy a közigazgatási deliktum nem jogellenes, hanem közigazgatásellenes cselek-

mény, nem egy jogilag védett, hanem a közigazgatás által kinyilvánított érdek megsértése. Az explikatív módszertani felfogás előnyomulásával találkozunk *M. E. Mayernél*, aki tudvalevőleg a jogi normákat két nagy csoportba különíti el: kulturszempontról jelentős és közömbös jogi normákra. Ez utóbbiak közé tartoznak szerinte a közigazgatási szabályok. S így, „míg a kriminális deliktum állandóan éppúgy kultur-, mint jogi normával áll ellenmondásban, a közigazgatási deliktum kimerül abban, hogy jogi normával ellenkezik“.*

Mindezen kísérletek főhibája ismét a helyes módszertani alap hiánya. A magunk módszertani alapzatán azt tanítjuk, hogy a kriminális deliktum és közigazgatási deliktum elhatárolása csakis a normatív és explikatív alkatelemek útján történhetik meg. Vagyis, míg a kriminális deliktum olyan jogi normával ellentétes cselekmény, mely a tettes karakterének megismerésére enged következtetni, addig a közigazgatási deliktum: közigazgatásellenes, a tettes egyéniségének megismerése szempontjából közömbös cselekmény.

A tudomány helyes felismerését hivatott követni a gyakorlati törvényhozás. A büntető kódexnek elő kell mozdítania a bűncselekmények helyes értékelését s így ebben a vonatkozásban minden btk. nevelő hatású is. A közfelfogás a bűncselekmény erkölcsi rosszsalását leginkább annak jogkövetkezményében találja meg. Ha azt látja, hogy a közveszélyes kasszaőr és szexuális büntettes ugyanúgy üli le, ugyancsak a Btk. rendelkezései alapján a büntetését, mint a megszökött facér cseléd vagy vasárnapi duhaj kocsis, könnyen kerül ama veszélyes tévedésbe, hogy ezen „bűn-tevő“ egyének és ezek „bűn“-cselekményei között nincs különbség. Így természetesen létrejön a bűncselekmények és büntetések végtelenül káros devalvációja, a büntető kódexnek

A magyar irodalomban újabban *Angyal Pál* foglalkozott a közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelésével. Szerinte: „a kihágás oly közigazgatás-ellenesség, amely ellen való küzdelem során a lehetséges, de ki nem elégitó közigazgatási védelem *utolsó* eszközöként állítja be az állam a büntetést; a büntett pedig oly, rendszerint erkölcsi rosszsalás alá is eső jogellenesség, amelynek megtorlásául s egyben a társadalom védelmét is szolgálva, *első* eszközként veszi igénybe az állam a büntetést.“
A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése. 1931. 46. 1.

szembehelyezkedése a helyes szociál-etikai értékítélettel. Így de lege ferenda ki kell szelektálni a valóságos közigazgatási deliktumokat az igazi kriminális deliktumok közül s át kell bocsátani azokat saját területére, a közigazgatási jog körébe.

26. §. A bűncselekmény jogellenességét kizáró ok.

I. *Battlay*: A jogos védelem. 1884. *Heil*: J. K. 1889. *Vargha*: U. L. 1890. *Vidor*: J. K. 1902. *Degré L.*: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. 1910. *Alberti*: Das Notwehrrecht. 1901. *ötker*: Über Notwehr und Notstand. V. D. Alig. T. II. *Lampson*: Beitrag zur Feststellung des Notwehrbegriffs. 1906. *Baumgarten*: Notstand und Notwehr. 1911. *Schrader*: Die Begriffe der Notwehr und des Notstandes. 1901. *Knetsch*: Begriff der Notwehr. 1906. *Jerschke*: Die Putativnotwehr. 1910. *H. o. Ferneck*: Die Rechtswidrigkeit. II. 1905. *Nagler*: Dér heutige Stand der Lehre von der Rechtswidrigkeit. *Binding*, Festschr. II. *Bar*: Gesetz u. Schuld III. *Van Calker*: Z. XII. *Löffler*: Z. XXI. *Roterling*: G. A. XXX. *Sommerlad*: G. S. XXXIX. *Neumond*: G. S. LVI. *Petri*: Z. XXXIII. *Mezger*: G. S. LXXXIX. *Heimberger*: Reform. 1926. *Wolff*: Verbotenes Verhalten. 1923. *Heinitz*: Das Problem der materiellen Rechtswidrigkeit. 1926.

II. *Battlay*: M. I. XIV. *Kolosoáry B.*: A végszükség joga. 1904. *Dévai*: J. Á. 1908. *Gerócz*: A végszükség. 1914. *Janka*: Dér straf. Notstand. 1878. *Merkel*: Die Kollision rechtmässiger Interessen. 1895. *Auer*: Dér straf. Nothstand. 1903. *ötker*: V. D. Alig. T. II. *Würzburger*: Das Recht des straf. Notstand. 1905. *Neubecker*: Zwang und Notstand in rechtsvergl. Darstellung I. 1910. *Adler*: Unverschuldetes Unrecht. 1910. *Goldschmidt*: Dér Notstand. ö. Z. IV. *Kriegsmann*: L. XXXV. *Beling*: L. XV111. *Meres*: G. A. XLVI. *Weber*: Das Notstandsproblem. 1925. *Jansen*: Plichten kollisionen in Strafrecht. 1930. *Wachinger*: Dér übergesetzliche Notstand (Festg. f. Frank). 1930.

III. *Szelényi*: öngyilkosság és ethika. 1908. *Sánta*: J. K. 1891. *Kéthely*: Az öngyilkosság és az euthanasia. 1924. *Vámbéry*: J. Sz. VII. *Kessle*: Die Einwilligung des Verletzten. 1884. *Pfersdorf*: u. c. 1897. *Moler*: u. c. 1906. *Heimberger*: V. D. Alig. T. IV. *Finger*: Das Züchtigungsrecht und dessen Missbrauch. 1888. *M. E. Meyer*: Dér rechtswidrige Befehl der Vorgesetzten. 1903. *Kaufmann*: Das Züchtigungsrecht der Eltern und Erzieher. 1910. *Hiller*: Das recht über sich selbst. 1908. *Nathan*: Über den Ausschluss der Rechtswidrigkeit im Strafrecht. 1923. *Kleinfeller*: V. D. Alig. T. I. *Battemberg*: Das auf Befehl begangene Verbrechen. 1916. *Ammon*: Dér bindende rechtswidrige Befehl. 1926. *Klee*: G. A. XLVIII—L. *Kulemann*: 7.. XL *Hubrich*: G. S. XLVI. *Roterling*: G. S. LXXI. *R. Schmidt*: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Arztes. 1900. *Heimberger*: Strafrecht und Medizin. 1899. *U. a.*: Zür lehre vom Ausschluss der Rechtswidrigkeit. 1907. *Radbruch*: Geburtshilfe und Strafrecht. 1907. *Ebermayer*: Arzt und Patient in der Rechtsprechung. 1924.

Büdinge: Die Einwilligung zu arztlichen Eingriffen. 1905. *Honig*: Die Einwilligung des Verletzten. 1919. *Wilhelm*: Operationsrecht des Arztes. 1912. *Bernstein*: Die Bestrafung des Selbstmordes und ihre Ende. 1907. *Meyer*: Die Selbstmord sowie Anstiftung und Beihilfe zum Selbstmord. 1907. *Binding* und *Hoche*: Die Freigabe der Vernichtung lebensunwertlichen Lebens. 1920. *Ebermayer*: L. XIV.

A bűncselekmény, amint láttuk, jogellenes cselekmény. Miért is ha valamely emberi magatartást valamely jogi norma megparancsol, megenged vagy megtűr, az akkor sem bűncselekmény, ha még olyan nagy értéket semmisít meg, sért vagy veszélyeztet. Mert az ilyen cselekvésből hiányzik a jogellenesség eleme.

A Btk. két ilyen okot szabályoz, amikor a jogellenesség hiánya következtében az elkövetett cselekményt a beszámítás alól mentesíti.

I. A még olyan tökéletesen kiépített **A jogos védelem**. jogrenden belül is előfordul annak lehetősége, hogy az állami védelembe vett jogi érték védtelen marad s így fennforog annak szükségessége, hogy az adott helyzetben védelem nélkül maradó jogi érték önhatalmi megvédésben részesedjék. A római jog a jog természetében, a jus naturaleban rejlőnek tartotta; a vim vi repellere cuique licet elvét, amely non scripta sed nata lex-en nem tehetett túl magát eleddig egyetlen állam sem központi hatalma leg-erősebb fejlettségi foka mellett sem.

A Btk. a jogos védelem fogalmi körét, mint a cselekmény beszámíthatóságát kizáró okot, a következőkben állapítja meg:

Jogos védelem az, mely akár a megtámadottnak, akár másnak személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges (79. §.).

Ismérve tehát: 1. A *támadás*. Ez alatt valamely fennálló személyi vagy vagyoni állapotnak élő lénytől eredő hátrányos megváltoztatására irányuló magatartást értjük. A támadás tehát mindig aktivitás és nem passzív magatartás. De azért lehet olyan a fennálló állapotot hátrányosan befolyásoló passzivitás is, amely aktivitásból eredően jogos védelmi kivédésre alkalmas (így mikor a Curia felmenti a vádlottat,

ki földjeit elárasztással fenyegető árvíz közeledtére a jogtalanul épített gátat önhatalmúlag elbontja.) (így Angyal — ellenk. *Degré L.*). Élőlénytől kell származnia s nem dologból vagy más erőtől. E téren az irodalomban nagy eltérésekkel találkozunk. Míg egyesek (így Binding, Löffler, nálunk Vámbéry) a *dologtól* eredő veszélyeztetést is a támadás fogalma alá vonják, addig vannak, kik csak az *embertől* eredőt (Belling, Liszt, M. E. Mayer) s viszont, kik bármilyen élőlénytől eredőt (így nálunk Angyal, *Degré L.*, Finkey és a joggyakorlat.). A társadalom védelmi érdeke mellett a támadás mindennapi szóhasználatára eldönti a kérdést, hogy csak ez utóbbi felfogás helyes. A támadás lényegére közömbös, hogy az beszámítási képességgel nem bíró (pl. örvölt, vagy gyermek) egyéntől származik, nem szükséges, hogy bűncselekmény formájában jelentkezzen, illetve, hogy bűnösségből eredjen (pl. tévedésből is keletkezhetik).

A támadásnak közelebbi ismérvei: *a)* A támadásnak *jogtalan*nak kell lennie. A jogtalanság már megismert fogalmából következik tehát, hogy nincs helye jogos védelemnek bármilyen hatósági vagy fegyelmi jognak alakilag *jogszerű* gyakorlásával szemben. Éppen úgy nincs helye tehát a jogos védelem vagy végszükség eseteiben a jogosan védekező ellen. Jogtalan a támadás, ha azt a megtámadott akár látta előre, akár nem (így *Meyer—Allfeld*, nálunk *Angyal, Vámbár y*). Előidézett támadás esetében is helye lehet a jogos védelemnek, csak akkor nem, ha annak előidézése maga jogtalan támadás, *b)* A támadásnak *közvetlenn*ek kell lennie, vagyis olyannak, amely vagy már jelenlevő veszélyt tartalmaz, vagy pedig amelynek megkezdése azonnal várható. Így tehát a jövőre várható támadásokkal szemben nincs helye jogos védelemnek. Nincs továbbá akkor sem, ha már a támadás befejeztetett; de ha a támadás megismétlése várható, úgy ezzel szemben már igen és ugyancsak akkor is helye van, ha a restitúció in integrum még lehetséges (pl. a menekülő tolvajjal szemben). És végül *c)* a támadásnak „másként el nem háríthatónak kell lennie“. Ha tehát a megtámadott minden erőszak alkalmazása nélkül elháríthatja a támadást, jogos védelemnek nincs helye. Ennek módjai igen különfélék lehetnek. De a megfutamodás még cum honore (1. Hk.

III—27.) alakjában sem, mert „az állam nem kötelezheti gyávaságra a polgárokat“ (Finkey). Természetesen e tétel in concrete azon magasabb etikai parancs kontrollja alá kerül, amikor a jog visszavonul az erkölcsi kötelesség előtt (így a Curia, amikor elítélte a gyermeket, aki az apjától eredő támadást atyja megölésével vagy megsértésével védte ki).

2. A támadással szemben védelmi övbe vont javak: a megtámadottnak vagy másnak *személye vagy vagyona*. Tehát mindazok a *személyi* (mint az élet, testi épség, személyes szabadság, becsület) és *vagyoni javak* (mint a tulajdon, birtok, birlalat), melyek büntetőjogi védelemben részesednek. Helye van jogos védelemnek szóbeli becsületsértés esetén is, mert a becsület büntetőjogilag védelmezett személyi jav, mely a sértő szavak kiejtésével bár be van fejezve, de ismételt támadásoknak lehet kitéve. A védelemre jogosítottak a megtámadott vagy bárki más, tehát a jogos védelem nemcsak önvédelem, hanem magában foglalja a jogos segítségnyújtást is. De az nem szükséges, hogy a megtámadott erre a harmadik személyt felhívja, sem az, hogy abba a megtámadott beleegyezzenek.

3. A jogos védelem *szükségessége* jelöli meg azt a határt, amelyen belől a támadás jogosan visszaverhető. Ennek megállapítása mindig csak a megtámadott egyéniségének és az eset összes körülményeinek (a támadás módja, eszköze, helye, ideje stb.) figyelembevételével történhetik meg. Szépen fejezi ki ezt Btk.-ünk indokolása a következőkben: „Erő az erőszak ellen — e mondatban rejlik a jogos védelem határpontja is. Erőszak ellen jogosan használható az erő — azonban csak addig jogos, amíg az erőszak ellen alkalmaztatik, vagyis megszűnik tulajdonképpen erő lenni és erőszakká fajul, mihelyt nem áll vele szemközt az erőszak s nem teszi szükségessé —“ (Anyaggy. I. 213.). Bár törvényünk nem ismeri a megtámadott és a védelemben sérelmet szenvedett jogtárgyaknak arányosságát, mindazonáltal a szükségesség fogalmában mint erkölcsi posztulatum benne van, hogy csekélyebb jogi érték megmentéséért ne pusztuljon el a nagyobb jogi érték. Aki a szükségesség határát áthágja, az ezen cselekményért felelős. De mert ilyen helyzetben a megtámadott részén igen könnyen fordulhatnak elő a cselekvés öntudatos

kialakítását gátló tényezők, a Btk. kimondja, hogy *a jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik* (79. §.). De amennyiben eme lelki alteráltságokon kívül más tényező (pl. bosszú, harag, irigység stb.) vonná maga után az excessust, ez nem mentesít.

A végszükség. II. A véletlenből származó életveszélyes helyzetben levő, legfontosabb jogi értékek önhatalmú megmentésére irányuló törekvés ismét olyan elemi, az öfenntartás ösztönében rejlő szükséglet, mely elől s nem térhet ki közömbösen az élő jog.

Így a magyar Btk. szerint: *Nem büntetettik a cselekmény, ha az a tettes, vagy hozzátartozója életének, véletlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett végszükségben követtetett el* (80. §.).

A végszükség feltételei tehát: 1. *Életveszély.* Alatta az életet megsemmisítéssel fenyegető helyzetet értjük (pl. tűzvesz, hajótörés, árvíz stb.). Amennyiben tehát más jog (vagyon, becsület stb.) veszélyeztetéséről lenne szó, annak ilyen módon való elhárítása büntetendő (egyetlen kivétel az 1888: XII. 7. §-a szerint a vízi járművek biztonságának megvédése végett a kábelrongálás nem büntetettik). Az életveszélyes állapot megítélése az eset összes körülményeinek figyelembevételével a bíró feladata. 2. A veszélynek *véletlenből* kell származnia. Ha az életveszélyes helyzet a tettes szándékos vagy gondatlan magatartásának az eredménye, úgy bűnösen okozott cselekvéssel és nem véletlenül keletkezett állapottal van dolgunk. 3. A veszélynek *közvetlennel* kell lennie. A közvetlenség alatt itt is ugyanazt értjük, mint amit a jogos védelemnél. 4. *Másként el nem háríthatónak* kell lennie. Ennek megállapítása objektív alapon történhetik meg, mert itt nem mint a jogos védelemnél, joggal jogtalanság áll szemben, hanem véletlenből származó jogos érdekek összeütkezése szerepel. Ha tehát más módon is megmenthető a sértett érdekkör, mint bűncselekmény által, úgy csak azon védelem a megengedett. De ha a tettes ezt nem látta és nem is láthatta, úgy tévedés címén mentesül a büntetés alól; míg ha látnia kellett volna, úgy cselekményéért ad culpam lesz fe-

lelősségre vonandó. A végszükség határainak túllépésére tételes jogszabály hiányában, az anyagi büntetőjog általános vonatkozó szabályai nyernek alkalmazást, s *öntudatlan állapot* vagy *tévedés* címén a büntetlenség indokolható. 5. A végszükség *személyi* és *tárgyi* körét Btk.-ünk abban vonja meg, hogy csak *saját* vagy *hozzátartozó életének* megmentése végett követhető el. Testi épség (1. a Btk. 77. §.), becsület, szabadság, tulajdon, vagy más személyek élete ebben a védelemben törvényünk szerint nem részesül. Általános felfogás, hogy Btk.-ünk a végszükség fogalmi körét túlszűkre szabta s a külföldi törvényalkotások mintájára indokolt de lege ferenda annak kiterjesztése saját- vagy más személyét vagy vagyonát érintő veszély esetére.

Minthogy a végszükségben elkövetett cselekmény nem *jogellenes* emberi magatartás, ennek jogi hatása, hogy *a)* nincs bűncselekmény, *b)* hogy alpbűncselekmény hiányában az abban való részesi közreműködés nem bűnrészség és *c)* a végszükségben elkövetett cselekménnyel szemben nincs helyes védelemnek.

III. Bár a Btk. az általános részében ki- **Egyéb szükség-**
zárólag a végszükséget szabályozza; de azért **állapotok.**
számol egyéb szükséghelyzetekkel akkor,
amikor a szükségállapotot részben mint *büntethetőséget ki-*
záró, részben pedig mint *enyhítő körülményt* értékeli. Így
mint *büntethetőséget kizáró ok* szerepel: *a)* A *felsőszékhelyi*
feljelentésének elmulasztásánál, amikor a tettes, vagy részes
hozzátartozói feljelentése elmulasztásakor nem büntetendő
(135. §. 2. p.). *b)* *Bűnpártolásnál*, ha a cselekményt valame-
lyik hozzátartozójának érdekében követte el (378. §.) *c)* *Ha-*
mis tanulás és *hamis eskü* elkövetésekor, ha az illető „a va-
lónak megvallása által önmagát büntetendő cselekménnyel
vádolná“ (224. §.). Mint *enyhítő körülményt* értékeli: *a)* A
gyermekölés tényálladékanál (284. §.); *b)* a *magzatelhajtás-*
nál (285. §.); *c)* a *hamispénz kiadásának vétségénél* (209. §.);
d) *vízáradás okozásánál*, amennyiben az „a tettes vagyoná-
nak megmentése végett okoztatott“ (430. §.).

Jogtalanságot kizáró IV. Btk.-ünk és melléktörvényeinek, **egyéb okok.** továbbá a közjogunk és magánjogunk egész rendszerében foglalt bizonyos magatartást megengedő vagy arra egyenesen jogot adó rendelkezéseiből a jogtalanságot kizáró okoknak még hosszú sorát vezethetjük le. Ezek közül legjellegzetesebbek a következők.

A) Bizonyos cselekvésre *féljogosító* szabályok erejénél fogva: a) *A hivatásból vagy foglalkozásból eredő jogok és köteleességek szabályszerű gyakorlása.* Ezek köre igen tág, így a kir. bírósági és közigazgatási határozatok végrehajtásával járó, a fegyveres erő, rendőri és pénzügyi hatóságok kényszercselekményei stb. b) *A fegyelmi és fenyték jog* körébe eső cselekvések, mint amelyeket bizonyos egyházi, polgári testületek, illetve bizonyos magánszemélyek kifejthetnek. Így mikor az egyetemi hatóság, ügyvédi kamara a hatáskörébe eső fegyelmi vétségeket megtorolhatja. Amikor a szülő gyermekével, tanító tanítványával, gyám a gyámoltjával, lelkiatya híveivel szemben a fenytékjogot gyakorolhatja stb. c) *Az önsegély,* amikor a veszélyeztetett vagyoni a jogigény önhatalmú érvényesítését a jog megengedi. Így a váltó- és kereskedelmi törvényekben meghatározott zálog-, illetve megtartási jog gyakorlása (1875: XXXVII. 309.. 380., 388., 411—413; 1883: XX. 42. §.; 1894: XII. t.-c. 89. 90. §§. stb.).

Ilyen bűnvádi eljárásjogi önsegély a tettenkapott egyén letartóztatása (Bp. 142. §.). d) Ugyanezen körbe esik az *orvosi beavatkozás,* különösen a műtét is. Annak a kérdésnek eldöntését, hogy az orvosi beavatkozás miért nem esik a jogellenes cselekmények sorába, megtaláljuk az 1876: XIV. t.-c. 47. §-ban, amely szerint az orvos a gyógy mód alkalmazása tekintetében nem korlátozható s csak a műhibáért felelős.

Bár a műtéthez a beszámítható állapotban levő betegnek vagy a beszámíthatatlan egyén törvényes képviselőjének *beleegyezése* rendszerint kívánatos, de nem feltétlenül szükséges. Így az orvos éppen magasabb orvosi etikai köteleességéből kifolyóan a beteg megmentése érdekében teheti túl magát a hiányzó beleegyezésen.

B) *Megengedett cselekmények:* a) *A sértett beleegyezése* azokban az esetekben, amikor a törvény a sértettnek a jogtárgy felett rendelkezési jogot biztosít. Ezt kifejezésre jut-

tatja sokszor a törvényes tényálladék. Így pl. a magánlak-sértés (330. §.) vagy lopás (333. §.) deliktumánál, amelyek csak a sértett „beleegyezése nélkül“ követhetők el. Vagy amikor az utólagos beleegyezés a cselekményt jogtalanságában közömbösíti (pl. 240. §.), illetve, amennyiben a cselekmény csak a sértett magánindítványára üldözhető. De különben a *volenti non fit injuria* elve a büntetőjogban nem általános érvényű, lévén a büntetőjog közjog, a bűncselekmény jogrendsérelem, tehát nem a sértett egyéni magánséreleme. Ebből a szémszögből ítélendő meg az *euthanasia* esete is, mert legyen bár a motívum még olyan altruisztikus is, mely a reménytelen beteg életének és így szenvedéseinek megrövidítését célozzade mert egyfelől a reménytelenség állapotának diagnosztikája nem minden esetben teljesen megbízható, másfelől az életnek ilyen hatósági megrövidítése szembeze-gül az általános etikai felfogással, b) Nem jogellenes álta-lában az a cselekmény sem, melyet a tettes önmaga ellen követ el. Ezen oknál fogva nem sújtják ma már büntetéssel a polgári btk.-ek az *öngyilkosságot* (kivéve az angol-ame-rikai jogot, amely szerint annak kísérlete büntetendő). De már tételes jogunk az öngyilkosságban való felbujtói és se-gédi tevékenységet, mint *delictum sui generis*, kriminali-zálja (283. §.). A saját magán okozott személyi vagy vagyoni sérelem, amennyiben mások jogát nem sérti, vagy veszé-lyezteti, szintén nem jogellenes, Amennyiben pedig idegen jogérdekbe nyúl bele, úgy mint *delictum sui generis* nyer értékelést (L. a védkötelezettség teljesítése céljából elköve-tett öncsonkítást, 1912: XXX. t.-c. 69. a magzatelhajtás céljából önmagán elkövetett testi sértést, Btk. 285. §. stb.).

27. §. A tényálladék.

Sichermann: Adalékok a bűncselekmények tényálladékának szer-kesztéséhez. 1911. *Binding:* Normen I. *Lammasch:* Handlung und Erfolg 1882. *M. E. Mayer:* Die schuldhafte Handlung. 1901. *U. a.:* Rechtsnormen u. Kultnrnormen. 1903. *Beling:* Die Lehre vom Verbrechen. 1906. *Gold-schmidt:* G. A. 54. *Baumgarten:* Dér Aufbau der Verbrechenlehre. 1915. *Mittermaier:* Z. 44. *Grünhut;* Begriffsbildung und Rechtsanwendung im Strafrecht. 1926. *Mezger:* Vom Sinn der strafrechtlichen Tatbestande Festschr. für Traeger). 1926. *Freudenthal:* L. XLV1H. *Henckel:* Der

Gefahrbegriff im Strafrecht. 1930. *Finger*: Dér Begriff der Gefahr und Gemeingefahr im Strafrecht (Festg. f. Frank). 1930. I. 230.

I. Ha a büntető jogszabályokat szemügyre vesszük, úgy azokban szillogizmus alakjába öltöztetett olyan rendelkezést találunk, mely azt tartalmazza, hogy: aki ezt vagy azt teszi, vagy ennek vagy annak tevését elmulasztja, így és úgy büntetjük.⁴⁰ „Aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el és halállal büntetendő“ — jelenti ki a magyar Btk. 278. §-a. Vagy: „Az, aki olyan időben vesz hitelt érdemlő tudomást arról, hogy fel ségsértés céloztatik, midőn annak megakadályozása még lehetséges és arról a felsőbbségnek jelentést nem tesz: három évig terjedhető államfogházzal büntetjük“ — jelenti ki ismét a Btk. 135. §-a. Vagyis eme büntetőjogi rendelkezéseknek első részében azok az előfeltételek vannak megjelölve, melyek mellett egy emberi magatartás büntethető, a másik része pedig a büntetés neve és mennyisége felett intézkedik, Közelebbről az első felében a bűncselekmény nyer fogalmi megrögzítést azon ismérvek feltüntetésével, melyek mint egy bizonyos emberi magatartással kapcsolatos történések büntetőjogi értékelést nyernek s amit a büntetőjog műnyelvén *törvényes tényálladéknak* (praeceptum legis) nevezünk. A tényálladék, mint életfogalom bizonyos történést jelent s mint büntetőjogi mesterkifejezés olyan emberi cselekvéssel kauzális összefüggésben álló történést, mely büntetőjogi értékelést nyert. Vagyis a törvényes tényálladékok megkonstruálása akként megy végbe az emberi cselekvésekkel kauzálisán összefüggő történésekből, hogy a törtézés végteleen eshetőségeiből a törvényhozó absztrahál, amikor elmel lőzi mindazokat a történési elemeket, melyek csupán egy konkrét történéstnek jellemzői s az ilymódon fennmaradó tipikus történési elemek azok, melyeket a törvényes tényálladék elemeivé kiképzí. A szándékos emberölés tényálladétkának megkonstruálásánál a törtézés amaz eshetősége,

⁴⁶ Jellemzően mondja Trendelenburg: „A logika sehol más helyen oly praktikus, oly érezhető, mint a jogban — a törvény megsértője mögött a börtön ajtaja becsukódik és a gyilkos nyakára csap a bárd — a definíció és a terminus medius erejénél fogva“ cit. *Bindingnél*: Normen I. 4 1. 2 j.

hogy Kis János ölte meg Nagy Pétert, az élet eme „konkrétumai“ (*Beling*), teljesen közömbösek; hanem lényeges egy emberi életnek szándékos kioltása. Ha valamely emberi cselekmény egy törvényes fogalom alá akként illeszthető, hogy annak összes elemeit kimeríti, akkor azt mondjuk, hogy fennforog a *tényálladákszerűség*.

Minden törvényes tényálladék több elemből tevődik össze. Ezen elemek között meg kell különböztetnünk azokat, amelyek minden bűncselekménynek közös, nélkülözhetetlen alkatelemei, ilyenek: az *alany*, a *tárgy*, a *tevékenység*, miért is ezeket a tényálladék *általános* ismérveinek nevezzük. És viszont vannak olyanok, melyek csak meghatározott tényálladékoknak sajátos alkatelemei (pl. az eltulajdonítási célzat, erőszak, önérdék, fondorlat stb.). Ezek a tényálladékok *különös* ismérvei. Szokásos még a tényálladék tárgyi (objektív) és alanyi (szubjektív) oldala között különböztetni, attól függően, hogy ezek az elemek a tényálladéknak külső, érzékileg észrevehető megjelenésében (pl. tárgy, eszköz, eredmény, tevékenység stb.), vagy a tettes bűnösségében (szándék, gondatlanság, célzat stb.) jelentkeznek. Minden tényálladék bűnös emberi magatartás s így természetesen a tényálladéknak úgy alanyi, mint tárgyi elemei egyenlő értékűek. A tényálladék tárgyi és alanyi elemei közti megkülönböztetés tehát tisztán didaktikai rendszerezés célját szolgálhatja, mert az objektív és szubjektív elem ugyanazon éremnek, a bűncselekménynek csak két oldala. Úgy azon irány tehát, mely akár a tárgyi elemeknek (objektivizmus), akár pedig a szubjektív elemeknek (szubjektivizmus) primér értékelését tartalmazza, egyoldalú s tudományosan nem igazolható.

A tényálladék általános elemei közül immár megismertedtünk a bűncselekmény alanyával. Megismertetésre vár még a bűncselekmény tárgya és a tevékenység.

II. Minden törvényes tényálladék létesítésének indoka valamely érdeknek állami védelem alá vonása. Az ilyen állami védelembé vont érdeket *jogi tárgynak* nevezzük. Ilyenek: az élet, testi épség, szabadság, becsület, vagyon, az állam és társadalom biztonsága, a közélet vagy fogalom tisztasága stb.

Vagyis mindazok az érdekek, amelyeket az állam, mert megvédését szükségesnek tartja, a maga védelmi övébe belevon s így ezek mint az állam, társadalom és az egyén alanyi jogai jelentkeznek.⁴⁷ Minden bűncselekmény közvetlenül ezeket az alanyi jogokat sérti vagy veszélyezteti. De ugyanakkor minden bűncselekmény azon tárgyilagossággal jog által rendezett állapotot, azaz jogrendet is támadja közvetve azokon keresztül, amelynek valamely parancsán vagy tilalmán nyugszik azon alanyi jog elismerése. Tehát minden bűncselekmény jogrendsértés is.

Ha valamely jogi tárgy kifelé érzékileg észrevehető jelenség által személyen vagy dolgon szimbolizálódik, úgy a bűncselekménynek *teoékenységi tárgya* van (pl. az idegen ingó dolog 355. §.; a gyermek 254. a méhmagzat 285. §., stb.). Míg ellenben ott, ahol ez nem forog fenn, az ú. n. immaterialis jogtárgyaknál (pl. becsületsértés, hamis eskü, istenkáromlás stb.), ott hiányzik a teoékenységi tárgy. Eszerint minden bűncselekménynek van jogi tárgya, de csak a materialis jogtárgyú tényálladéknak van teoékenységi tárgya. Ha tehát hiányzik a jogi tárgy (pl. valaki egy hullát szúr keresztül ölési szándékkal), nincs valóságos, hanem csak képzelt bűncselekmény (*delictum putativum*).

Amikor valamely bűncselekménynek az elkövetési tárgya *személy*, az ilyen személyt a cselekmény *passzió alanyának* szokás nevezni. Némelykor a Btk. meg is jelöli köze-

⁴⁷ Ezek az idők folyamán változásnak vannak alávetve. Amíg pl. a fidsziéknél vagy a primitív szláv népeknél az elaggott szülők megölése gyermeki kötelesség volt, addig bizonyos tiltott ételek élvezete szigorúan volt büntetve. Minden állami létre emelkedett társadalom ebbeli felfogását az éppen akkor uralkodó társadalmi osztály juttatja kifejezésre. Minél kulturáltabb, minél egyetemlegesebb szempontokhoz eljutott az, annál egyetemesebb társas érdekeket védelmező az ő büntető joga. Minél kulturálatlanabb s így minél szőkébb osztályérdekek képviselője az adott állam uralkodó osztálya, annál parciálisabb érdekeket védelmez a büntetőjoga. Ennek legbeszédesebb bizonyítéka az orosz Szovjet köztársaság 1925. évi btk.-e, amelynek indokolása leplezetlenül fejezi ki azt, amit e törvény kérelhetetlen kegyetlenséggel valósít meg. „A szovjet-büntetőjog feladata — így szól az indokolás — a társadalmi viszonyok ama rendszerét megtorlással megvédelmezni, amely a munkástömeg érdekeinek megfelel, amely — a kapitalizmusból a kommunizmusba, mint uralkodó osztály megszerveződött.“

lebbról (pl. a gyermekülés tényálladékának passzív alanya csak törvénytelen viszonyból származó újszülött lehet), de legtöbbször nem s ilyenkor bárki lehet azon bűncselekménynek passzív alanya (pl. rágalmozásnál, lopásnál stb.).

III. Nincs tevékenység eredmény nélkül, **Az eredmény.** mint ahogy nincs ok okozat nélkül.

Eredmény alatt általában mindazt a hatást szokás érteni, melyet a cselekvés előidéz, tehát minden változás, mely valamely cselekvéssel okozati összefüggésben van, az illető cselekvés eredménye. A legtöbb esetben természetesen ez a hatás valamely a külvilágban előidézett változásban nyilvánul meg. Így a kriminalisták közül sokan, mint *Bierling*, *Liszt*, *M. E. Mayer* stb. az eredményt mindig érzékileg észlelhető változásnak tekintik. Mint Liszt tanítja, nincs olyan bűncselekmény, melynek hatása érzékileg észre nem volna vehető. Így szerinte pl. még a szóval elkövetett becsületsértés sem képzelhető el anélkül, hogy más azokat érzékileg nem észlelné. Mint korábban hirdette, ott is meg van az érzéki változás, ha nem egyébben, de az „Erregung von Schallwellen“-ben.⁴⁸ Liszt később ezen felfogását odaenyhíti, hogy: „nem helytelen az eredményt, mint a külvilág érzéki változását megjelölni.“⁴⁹

Az a felfogás, mely a cselekvés eredményét kizárólag érzékileg észrevehető változásban szemléli, túlságosan szűk-körű. Nincs tekintettel azon fejlődési folyamatra, melyen a pozitív büntetőjogok tényálladékainak felépítése keresztülment. Minél fejlettebb valamely büntetőjog, annál inkább számol ama lelkihatással, melyet a bűncselekmény előidéz. Minden büntetőtörvény könyv egyik tükre kora szociál-etikai értékelésének.

⁴⁸ *Liszt*: Lehrbuch. 10. kiad.

⁴⁹ *Liszt*: Lehrbuch. 18. kiad. *Liszt* legutolsó fogalmazásában így hangzik az eredmény meghatározása: „Dér Wille muss der Aussenwelt gegenüber betätigt sein. Dér Begriff der Handlung erfordert mit hin den Eintritt einer (wenn auch noch vorübergehenden) *Veränderung der Aussenroelt*, also an Menschen (wenn auch in ihrem Seelenleben) oder Sachen. Diese sinnlich wahrnehmbare Veränderung nennen wir Erfolg.“ — „Zu beachten ist, dass die Innenwelt meiner Mitmenschen zu meiner Aussenwelt gehört.“ — Lehrbuch. 24. kiad. 125. 1.

Így kerül a modern büntetőtvénycönyvekbe mind több és több olyan tényálladék, melyeknek megvalósítása éppen bizonyos lelkihatás előidézésében áll. S itt kínálkozik a normatív juriszprudenciának tér: az eredménynek, mint lelkihatásnak jogi megkonstruálására. De eme feladat megoldása elől kitér.⁵⁰

Helyes módszertani alapon, eredmény alatt, a cselekmény fogalmából szükségképpen következik, mindazon változást kell értenünk, mely vele okozati összefüggésben van. így legtöbbször az a külvilágban előálló érzékelhető változás. De lehet ez lelkihatás is, hol az eredmény jogtárgyon ejtett eszmei sérelemben áll (pl. hamis vád, rágalmazás, becsület-sértés stb.). De a pozitív büntetőjogok eredménynek tekintik nemcsak a jogtárgy megsértését, hanem veszélyeztetését is, vagyis a cselekvésből keletkezhető sérelem közeli lehetőségét. És pedig némelykor a *konkrét* veszély lehetőségét tekintik eredménynek (mint pl. gyermekkitétel, párbaj, izgatás, kísérlet stb.), máskor meg a *generális* veszélyeztetést (pl. a tiltott szerencsejáték, a záróra be nem tartása stb.)

Az eredmény akár mint jogtárgysértés, akár mint csak jogtárgy veszélyeztetés a bűncselekménynek szüikségképeni alkatrésze. Mert eredmény a külvilágban jelentkező változatlanság is, ha a változást joggal elvárhattuk.

A törvény a jogi eredményt a legtöbbször külön meg sem is nevezi, mert az a tevékenység természetéből szükségképpen következik; de már gyakran nyer megjelölést a tevékenységi eredmény (pl. sérülés, betegség, elmekór — a testi sértés tényálladékánál 501. §. egészség megrontása a mérgezés tény álladóké nál 309. §., távírdák stb. megrongálása 439. §.). Ugyanazon tevékenység által okozott több eredmény esetén, ha azok egynemű természetűek, a súlyosabb magába foglalja a csekélyebb súlyút (pl. az ölési tényálladékánál az élet elleni sérelem magába olvasztja a test, a szabadság, esetleg vagyon és becsület sérelmét is); ha pedig különneműek akkor több tényálladék megvalósulása forog fenn; de a tör-

⁵⁰ Annak kiemelése, hogy az eredmény a „belső világ“ változása is, *Liepmann* érdeme. Bár felfogása nem tiszta, s túlzott különösen ott, ahol minden változást lelkinak akar feltüntetni. Einleitung. 8í. 1. — *L. Angyal* meghatározását a jogi eredményről. Tankönyv. 83. I.

vény ereje azokat egy tényálladékba is olvaszthatja s egy törvényes egységet létesíthet (pl. rablásnál: az egyéni szabadság és tulajdon sérelméből).

De minden változás és bizonyos emberi magatartás csak annyiban jut büntetőjogi értékelés alá, amennyiben közöttük megvan az okozati összefüggés.

Minden bűncselekmény vala- **A tevékenység és eszköz.** mely külső emberi magatartás által valósul meg. A legördögibb bűnös elhatározás is csak az etika ítélőszéke elé tartozik mindaddig, amíg az érzékileg észrevehető tényben le nem lepleződik. Ez a megnyilvánulás az alany bizonyos tevékenységében, legyen az aktív vagy passzív magatartás, jelentkezik. A bűncselekmény pszichogenetikájánál immár láttuk az igenleges emberi tevékenységnek lélektanilag jellemzett tulajdonságait, vagyis az emberi jellem és motívum által meghatározott azon emberi magatartást, mely megfelelő izommozgásban, mint *elkövetési* tevékenység jelentkezik. De megnyilvánulhat ez az erők pihentetésében, az izommozgás ki nem fejtésében, vagyis *mulasztásban* is.

Az elkövetés módjai különfélék lehetnek, úgyhogy ezeket a törvény a tényálladékokban rendszerint közelebről meg sem is jelöli; de máskor viszont tényálladéki alkatelemként felveszi (pl. az „elvétele“ a lopás tényálladékánál 333. §., vagy a „fondorlatot“ a csalásnál 379. §. stb.). Az elkövetés állhat egy, de több fizikai aktusból is (pl. több törzsúrással ejtett halálos testi sértés). Ilyenkor elkövetési tevékenységnek azt szoktuk mondani, amely a tényálladékban foglalt eredményt közvetlenül létesíti. Több tevékenységi aktus dacára a cselekmény egység marad, ha ezek által a törvényes tényálladékbeli elkövetési tevékenységnek egysége fel nem bomlik. Iskolás példa a *Weber-féle* eset: A. főbeüti B-t, kiről azt hiszi, hogy ütése halálos volt s így tettének elpalástolásáért vízbe dobja; de B. csak elájult az ütestől s halálát fulladás okozta. Két tevékenységi aktus: egy elkövetési tevékenységet, vagyis az ölést létesíti, miért is egy büntetőjogilag értékelhető cselekményről van szó. [Ezzel (így *Angyal, Finkey*) a felfogással szemben mások (így *Fayer,*

Werner) két elkövetési tevékenységet: ölési kísérletet és gondatlan ölés halmazaiét állapítják meg.]

Az alany a legtöbbször a maga izomerejével (szerveivel) fejtí ki a tevékenységet, de felhasználhat más erőforrásokat is eszközként, így mechanikai, emberi, állati, természeti erőket. Az eszköz jelentőséghez jut némelykor mint tényálladáki elem, amikor a törvény azt előírja (pl. a lopás minősített esetében a „hamis vagy lopott kulcs“ 336. §. 4. p., mérgezésnél a „méreg vagy más ártalmas szer“ 309. §. stb.), máskor pedig mint a szándékra, az okozati összefüggésre vagy a minősítésre szolgáló ok.

Az eszközök között különbséget szoktak tenni *alkalmas* és *alkalmatlan* eszköz szerint, aminek jelentősége a kísérlet tanában mutatkozik.⁵¹

28. §. Okozati összefüggés.

Wlassics: A tettesség és részesség tana. 1893. *Heil: M. J.* XXVHL. J. Á. II. u. ő. *Wlassics-Emlékkönyv.* *Friedmann: Jogi Lexikon.* V. *Irk: A büntetőjogi okozatiság kritikája.* (Akad. felolv.) *U. ő: Alapfogalmak.* 1926.

Buri: Die Kausalität und ihre Verantwortung. 1885. Z. L. II., G. S. XXIX., XXXII. *Binding: Normen I—II.* *Birkmeyer: Ursachenbegriff und Kausalzusammenhang im Strafrecht.* 1885. *Kries: Dér Begriff der objektiven Möglichkeit.* 1888. *Rümelin: Die Verwendung der Kausalbegriffe im Straf- und Zivilrecht.* 1900. *Hartmann: Das Kausalproblem im Strafrecht.* 1900. *Radbruch: Die Lehre von der adäquaten Verursachung.* 1902. *Rohland: Die Kansallehre des Strafrechts.* 1905. *Reinach: Über Ursachenbegriff im Straf- und Zivilrecht.* 1905. *Marcus: Dér Begriff des Erfolges im Strafrechtssystem.* 1908. *Thyrén: Abhandlungen.* I. 1894. *Traeger: Dér Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht.* 1905. *Bar: Gesetz u. Schuld.* II. *Fér morn: Kausale und konditionelle Weltanschauung.* 1912. *Müller: Die Bedeutung des Kansal zusammenhanges im Straf- und Schadenersatzrechte.* 1912. *Kück: Die Lehre vom Kausalzusammenhang im ausländischen Strafrecht* 1911. *Wiechowski: Die Unterbrechung des Kausalzusammenhanges.* 1904. *Kriegsmann: G. S.* LXVIII. *Liepmann: G. A.* LII. *Kollman: Z.* XXVIII. *Jodi: G. S.* LXIV. *Krúckmann: Z.* XXXVII. *Hinderling: Schweiz* Z. XL1. *Tarnomsky: Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausali-*

⁵¹ A BN. 36. és 37. §-ai a bíróság vagy közigazgatósági hatóság által elkobzott tárgyaknak bűnügyi múzeumok létesítésére és gyarapítására való fordítását rendelik el.

tatstheorie. 1927. *Bürgi*: Die Lehre von der adäquaten Verursachung 1927. *Honig*: Kausalität und objektive Zurechnung (Festg. f. Frank). 1930. I. 174. |

I. Nincs emberi tevékenység hatás nélkül, de e viszony büntetőjogilag csak annyiban kerül értékelés alá, amennyiben közöttük megvan az okozati összefüggés. A büntetőjog elsődleges kérdése az okozati viszony tisztázása. Vagyis minden bűncselekmény létesülésénél az a kérdés vár eldöntésre: ki vagy kik valósították meg a bűncselekmény tényálladékát, azaz az eredmény és valamely bűnös emberi tevékenység között megvan-e az okozati összefüggés?

Minthogy ezen kérdés eldöntését a törvény a tudományra bízta,⁵² az arra hivatott szaktudománynak legelőbb is arra kell választ adnia, hogy a büntetőjog az *ok* fogalmát milyen forrásból merítse? A filozófiából-e, vagy más, tőle független kútfőből? Röviden: a büntetőjog milyen módszertani alapon építheti fel az ok fogalmát? A kauzalitás alapvető fontos kérdésénél is sajnálattal kell megállapítanunk a módszertani kérdés tisztázásának az elhanyagolását. A kérdés megfejtését célzó irányok nagyrésze minden módszertani indokolás nélkül majd ebből, majd abból a forrásból meríti az ok bizonyos fogalmát. Így míg az ortodox klasszicizmus neves képviselője *Birkmeyer* magától értetődően állítja, hogy a büntetőjogban sem lehet más az ok fogalma, mint a logikában s így a jog azt onnan egyszerűen átveszi, addig már a klasszicizmus másik nagy képviselője *Binding* szerint a büntetőjognak a kauzális viszony megállapításánál a filozófia járma alól fel kell szabadulnia. De hiányzik a haladó büntetőjogi irány azon képviselői felfogásának is a módszertani indokolása, akik azt hirdetik, hogy a büntetőjog értelmében külön ok és külön okozati viszony nem létezik.

Az okozatiság kérdésére vonatkozó elméleteket tudományos alapon két főcsoportba oszthatjuk. A *külön büntetőjogi és a filozófiai okfogalmat értékesítő* elméletek csoportjába.

⁵² Érdekes újítása a legújabb olasz (1930) törvénynek, mikor az okozati összefüggés fennforgását, mint a büntethetőség előfeltételét, külön megállapítja.

A külön büntetőjogi okfogalom értékesítő elméletek. *okfogalmat értékesítő elméletek képviselői*, akik a büntetőjog használatára külön okfogalmat vezetnek be, ezt kizáróan csak normatív módszertani alapon tehetnék meg. A normatív módszertani alapon nyugvó jogtudományt fogalmainak kiépítésében más tudományok eredményei nem köthetik meg, a jogi fogalmak képzésének autonómiáját más tudományok nem korlátozhatják. Amint a jogtudomány ezoterikus pszichológiája mást ért az egyes fogalmak alatt, mint a tulajdonképeni pszichológia, akként a jogtudomány logikájának más okfogalma kell, hogy legyen, mint a filozófiának.

Ez következetes, tiszta módszertani alapon nyugvó álláspont. De ezt az alapot hiába keressük a büntetőjogi okozatossági elméletek alatt. Amint láttuk, *Binding* a külön büntetőjogi okfogalmat azzal indokolja, hogy a filozófusok a szellemtudományok okozatisági fogalmát elhanyagolják. Ez nem tiszta módszertani alapon nyugvó indokolás, ő, aki Normában annyira leköti magát a normatív módszertan mellett, helyesen csak azt mondhatta volna: nem fogadom el a filozófia okfogalmát, minthogy azt a jogtudomány teremti meg a maga használatára.

A külön jogászai okfogalom megkonstruálására irányuló elméleteket két nagy csoportba osztályozhatjuk.

Az egyikbe azok tartoznak, melyek az eredményt létesítő tényezőket *in concrete*: az elkövetett bűncselekmény individuális jelentőségére való tekintettel értékelik. A másikba azok, melyek e tényezőket nem a konkrét esetre tekintettel, hanem *in abstracto*, az elkövetett bűncselekmény általános jelentőségének látszögéből értékelik.

Lássuk röviden először az első csoportba tartozó elméletek felépítését.

1. Ezen elméleteknek közös kiinduló pontja az, hogy a filozófiai okfogalom a büntetőjog részére értékesíthetetlen fogalom. Mint *Birkmeyer* írja, minthogy a büntetőjogban az oknak a tényezővel való azonosítása az általános jogérzetbe ütköző ítéletekhez vezetne, a büntetőjog számára nem marad más hátra, mint: „az eredmény tényezői közül azt a té-

nyezőt oknak tekinteni, melyik az eredmény létesítéséhez többel járult hozzá, mint a többi tényező.“ Hozzáteszi, hogy nem szabad azonban félreismerni azon tény, hogy a többi tényezők is az eredmény létesítésében részesek; de a gyakorlati szükség azt kívánja, hogy egyet közülök mint okot kiemeljünk. „A dolog természete pedig megtiltja, hogy másnak juttassuk e kitüntetést, mint az eredmény szempontjából a *leghatékonyabb-nak*.“⁵³

Az oknak tényezőktől gyakorlati szükségletből eredő megkülönböztetését *Binding* a következőképpen indokolja: a világon minden változás egyik erőnek a másik feletti győzelmes harcából kikerülő eredmény, ha tehát az emberi cselekvés egy ilyen változás létesítésében közrejátszik, úgy látzat szerint ez kétféleképpen történhetik t. i. vagy erősíti az ezen eredményt *elősegítő* (pozitív) tényezőket vagy gyengíti ezen eredményt *gátló* (negatív) tényezőket. Okozás tehát nem más, mint az eredményre nézve kedvező feltételeknek túlsúlyra juttatása. Az ok pedig a pozitív feltételek túlsúlya a negatívek felett.⁵⁴

Kohler ez irány harmadik neves képviselője, a tényező és ok megkülönböztető kritériumát nem a tényezők hatékonyságában megnyilvánuló erőfokban, sem azok erő kifejtési irányában keresi, hanem azok *metafizikai tulajdonságában*.

„Die causa im Gegensatz zúr blossen Bedingung ist das die Existenz erregende darum fiir Art und Intensitat wesentlich bestimmende Element.“ Vagyis: „ha magot vetek el, úgy még különféléknek kell ahhoz járulniok, így nedvességnek, nemkülönben melegnek; mindamellet az elvetés az egyedüli ok, és az egyéb pusztán conditio. Ez a tényező mindenestre arra nézve döntő lehet, hogy egy növény létrejön-e vagy sem; de azt, ami létrejön, pusztán és egyedül a mag határozza meg.“ — *Kohler* szerint az oknak a feltétellel szemben jelentősége nem a nélkülözhetetlenségben áll, mert a feltétel is nélkülözhetetlen, sem a működési erő pluszában,

⁵³ *Birkmeyer*: Über Ursachenbegriff und Kausalzusammenhang im Strafrecht. 1885.

⁵⁴ *Binding*: Die Normen. I. k. 115. 1.

mert a feltétel eleme gyakran intenzivebb mozgást vált ki» mint maga az ok, hanem abban, hogy a keletkezés fajiságát dönti el.“⁵⁵

E három író felfogásának hű visszatükröztetésével azt a vázat nyújtottuk, melyen belől részben a *Binding-Birkmeyer-éle*, a feltételek erőfoka és működési iránya szerint létesülő „Übergewichts-teóriák”,⁵⁸ részben a *Kohler* irányú metafizikai elméletnek⁵⁷ egész sora keletkezett és elhelyezkedett.

Az irány kritikája. A Birkmeyer-féle elmélet szerint tehát az eredményt létrehozó feltételek közül a „leghatékonyabb” az eredmény oka. A feltételnek kiválasztása azonban, mint azt maga az elmélet felépítője is kénytelen bevallani, igen nehéz feladat. „Bizonyos körülmények között — írja szerzőnk — felette nehéz lehet, s legtöbbször gyenge emberi erővel teljesen lehetetlen az egyes feltételeknek az eredményre való különböző hatékonysági fokát abszolút biztonsággal felismerni.” De hozzáteszi: „Egy józan eszű, gyakorlati érzékű bíró kezében a jogélet szükségleteit teljesen ki fogja elégíteni.”⁵⁸

Birkmeyer elméletének első nagy fogyatkozása tehát» hogy hiányzik az objektív jellegű mérték, mely elengedhetetlenül szükséges az eredmény feltételeinek tőle megkívánt szelektálásához.

Birkmeyer szerint ha feltesszük, hogy az eredmény: tizenkettő, tényezői +7 + 3 + 2, akkor 7, a leghatékonyabb tényező, vagyis az eredmény oka büntetőjogi értelemben. Ebben az értelemben tehát, ha A: 15; B: 10 gr. mérget adva be C-nek, annak halálát idézik elő, minthogy A. valósította

⁵⁵ *Kohler*: Studien aus dem Strafrecht. 1890. I. 13. s köv. 1.

⁵⁰ Ebből a csoportból 1. különösen *Ortmann*: Zür lehre von Kausalzusammenhang. Gerichtsaal. XXIV. k. *Thon*: Dér Begriff der Verur-sachung. 1894. *Hess*: Über Kausalzusammenhang. 1895. Nálunk *Finkey*: Tankönyv. 1914. — *Classics*: A tettesség és részesség tana. 1895.

⁵⁷ Ezen irány képviselői különösen *Horn*: Dér Kausalitätsbegriff in der Philosophie und im Strafrechts. 1893. *Huther*: Dér Kausalzusammenhang als Voraussetzung des Strafrechts. 1893. *Kühler*: Fragen der Kausalität. 1895. M. E. *Mayer*: Dér Kausalzusammenhang zwischen Handlung und Erfolg im Strafrecht. 1899.

⁵⁸ *Birkmeyer*: i. m. 263. 1.

meg a hatékonyabb tényezőt, ő okozta C. halálát. B-t pedig, minthogy csak egy tényezőt valósított meg, *Birkmeyer* felfogásának megfelelően, a bíróságnak a szándékos tettesi emberölés alól fel kellene mentenie. Vagy visszatérve *Birkmeyer* számegegységeihez, rendes számtani sort állítva fel a tényezők egymásközi viszonyának jelzésére 7-ig, kérdéses, melyik volna ok-nak, s melyik tényező-nek mondható? — *Birkmeyer* ily természetű kontroverziák kikerülése végett a következőkben módosítja eredeti ok-fogalmi meghatározását: „Hogy a félreértéseknek elejét vegyük, arra kellett rámutatnunk, hogy ez a fogalmazás (ok: a leghatékonyabb tényező) ugyanazon eredmény több okának felvételét nem zárja ki. Erre szükség van akkor, ha egy eredmény a. és b. tényezői közül mindenik többel, mint a többiek, de mindenik a másikkal hasonló sokkal járult az eredményhez, de ez a feltevés már akkor megengedett, ha a. és b. tényezők ugyan különböző fokban járultak az eredményhez, de közülük mindenik többel, mint a többi közreműködő tényezők bármelyike.“^M

Nyilvánvaló, hogy az eredeti *Birkmeyer*-i okfogalom ezen kiterjesztéssel nemcsak új alapot, de új tartalmat is kapott.⁸⁰

Binding elméletének lényege, amint láttuk, egy konkrét eredmény tényezőinek két nagy csoportba, a pozitív és nega-

⁶⁹ *Birkmeyer*: i. m. 90. jegyz.

⁶⁰ *Birkmeyer* felfogásának újabb védelmezését *Herst* próbálta meg, ki a Birkmeyeri okfogalom új interpretációjával odanyilatkozik, hogy az értékelő ítéletet, nevezetesen egyenlőség! ítéletet („Aquivalenzurteil“) tartalmaz. „Ha tehát azt mondjuk, valaki az eredményt okozta, úgy ez azt jelenti, hogy az illető a köz ítélete alapján oly szorosan összekapcsolódott, hogy az eredmény cselekvése egyenértékűül („Aquivalent“) jelentkezik.“ — *Die Lehre von der Teilnahme am Verbrechen*. 1909. 85. 1. A jelzett nehézségeket azonban az a magyarázat sem oszlatja el, minthogy abban kérdésünkre, mikor tekintessék a cselekvés az eredmény egyenértékének s mikor nem, feleletet nem találunk. A Birkmeyer-félc elméletre 1. még különösen a következő írók kritikáját: *Merkel*: Lehrbuch. 105. 1. *Thyrén*: Abhandlungen. I. 91—116. 1. *Kries*: Vierteljahrsschrift f. wiss. Philosophie. 12. k. 205. 1. — *Hartmann*: Das Kausalproblem im Strafrecht. 1905. 21. 1. *Reinach*: Über den Ursachenbegriff am geltenden Strafrecht. 1905. 25—52. 1.

tív tényezők csoportjába való osztályozásában áll. A tényezőknek illetően megkülönböztetése azonban tarthatatlan. A tényezőknek elősegítő és gátló kettős osztályú megkülönböztetése u. i. az eredményeknek nem konkretizáló, hanem csakis általánosító szemlélete mellett állhat meg.

Binding pozitív tényezői tulajdonképpen nem jelentenek mást, mint valamely jogilag revelans eredmény tényezőit általában és így teljesen igaza van *Traegernek* abban, hogy a *Binding-éle* „Übergewichts-theorie“ nem tartalmaz semmi olyat, ami nem volna meg a *conditio sine qua non*-elméletben; „mindenki, ki a büntetendő cselekmény eredményét elősegíti, az eredményhez közreműködik, más szavakkal: a jogilag jelentős eredmény egy *conditio sine qua non*-ját megvalósította, az eredmény okozta.“⁶¹

Ami pedig végül a Kohler-féle metafizikai irányt illeti, ez, míg egyfelől helytelen természettudományi felfogáson nyugszik, addig másfelől gyakorlatilag teljesen értékesíthetetlen fogalmi meghatározást nyújt.

Kohler említett példájában a növény kvalitatív létrejövetelét kizárólag a magtól tartja függőnek. Szerinte a talaj tulajdonsága, a nedvesség és meleg arra nem hatnak ki, ezek az „atmoszféra“; de nem a „Triebkraft“ körébe esnek.

Kohler legelőbb is nincs tekintettel a tulajdonságoknak általában a faji jellegből eredő tulajdonságoktól való elhatárolására és ezen belől azután nem vesz tudomást *Darwinnak* a faji tulajdonságok keletkezéséről szóló elméletéről, így az, mi a faji jelleget adott esetben nem módosíthatja, nagyon is megváltoztathatja az egyéb tulajdonságokat. Ugyanazon fajtához tartozó növény kiimák szerint nagyon is különböző tulajdonságokat mutathat fel. De a milió hatása alatt keletkező új variációk új faji jelleghez is vezethetnek. Ezenkívül *Kohler* okfogalma nem is egységes. Ha nem három, de két-féle okfogalommal operál. Egyrészt ok szerinte az olyan tényező, mely: „fut die Art des Werdens entscheident ist“, másfelől ok: „das Werden bestimmende Triebkraft.“ *Kohlernek* ok és tényező közti megkülönböztetési kritériuma gya-

⁶¹ *Traeger*: i. m. 84. 1.

korlailag így teljesen értéktelen. Szemléltetően bizonyítja különben a saját példája, amennyiben ott sem tudja azt értékesíteni.⁸²

2. A külön jogászi okígalom megkonstruálására irányuló elméletek második csoportja, amint már említettük, azokat foglalja magában, melyek valamely bűncselekmény eredményét nem a maga konkrét megjelenésében, hanem *általános jelentőségében* értékelik. Ez elméleteket összefoglaló elnevezéssel: *^atláquiat elméleteknek* hívjuk.

Közös kiinduló pontjuk: az ok filozófiai fogalma épúgy, mint a *conditio sine qua non* iránynak, csak míg ez utóbbi az eredmény tényezői között nem tesz különbséget, hanem a *konkrét* eredmény szempontjából valamennyi tényezőt egyaránt szükségesnek és egyenlő értékűnek tartja, addig ezen elméletek, — itt szakítva a filozófiai okfogalom végső konzekvenciájával — a tényezőknek a gyakorlati jogi élet szükségleteinek kielégítése végett bizonyos megkülönböztetését viszik keresztül. Vagyis ez elméletek szerint azok a tényezők, amelyek *in concreto* egyenlő értékűek, *in abstracto* különböző értékűek lehetnek.

Ennek az iránynak tulajdonképeni megalapítója *Kries*³³

Felfogása szerint az még nem elegendő, ha valamely eredménynek bizonyos tényezőtől való függése megállapítta-

⁶² L. még *Goldtdammer*: Archiv 51. k. 328. 1.

⁶⁸ *Kries*: Über den Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendungen derselben. Vierteljahrschrift f. wiss. Philosophie. 1888. De már öt megelőzőleg az adquat irányhoz hasonlóan Bar a causalis nexust a következőkben látta: „der Kausalzusammenhang im rechtlichen Sinne nur auf die regelmässig eintretenden Folgen sich erstrecke.“ *Grünhut*: Zeitschrift. 1871. 4. k. *Balás* P. Elemér az adquat terminológia helyett az „emberi okozatosság“ kifejezését ajánlja, mert szerinte: „azt domborítaná ki, hogy olyan okozati összefüggésről van szó, melyet nem a fizikai okozatosság értelmében állapítunk meg, hanem csupán azt a mértéket alkalmazva, mennyiben függ össze az eredmény emberi magatartással, az embert, mint egészet, tehát mint gondolkozó lényt véve alapul, nemcsak mint a természeti világnak egy darabját. Mert ez a legvégső elemzésben a jogban alkalmazható okozatosság magva.“ A sajtódeliktum. 1922. 26. 1.

tóit, hanem tovább kell érdeklődnünk az után, hogy vajjon ezen összefüggés pusztán a *konkrét* esetre áll-e, vagy pedig azon tényező *általában* alkalmas arra, hogy olyan fajta eredményt létrehozson. Vagy más szavakkal: az összefüggés *atipikus*, véletlen-e, vagy *adáquat, tipikus-e*?

Kries szerint a fejlettebb büntetőjogban a felelősség a tettes bűnösségéhez kapcsolódik. De az általános jogi érzék ennél többet követel. Ennek megfelelően habozás nélkül lehet *Kries* szerint kimondani, hogy „— valamely bűncselekmény szerzője csakis annak adáquat, s nem véletlen következményeiért vonható felelősségre.*¹ A kérdésfeltevés tehát következőképpen szól: a bűnös cselekedet minő feltételek között alkalmas *általában* egy büntetőjogi eredmény előidézésére, minő feltételek között „kedvező körülmények“ az eredményre nézve? Ennek megállapítása, *Kries* szerint, nem tiszta logikai, hanem a jogi értékelés szempontjai szerint, annak megfelelő valószínűségi számítás szerint, történhetik meg.

Kries adáquat-elméletét szubjektívnek szokás nevezni, amennyiben a generalizálás a kiinduló pontja nem a külső magatartás, az objektív tényálladék, hanem a szubjektív tettesi magatartás. Ezt *Kries* a következő példával igazolja. A betegápoló, az orvosi előírás ellenére a betegnek gondatlanságból mégegyszer orvosságot ad be, mi a beteg halálát okozza, minthogy közben valaki az orvosságba mérget vegyített. A tettes objektív *magatartása*, egy mérges anyagnak odaadása nyilvánvaló, hogy *általában* alkalmas a halál előidézésére, de *Kries* szerint igazságtalan lenne egy ilyen „előre nem látott alakulathoz“, a büntetést kapcsolni, mint-hogy a jelen esetben pszichológiai értelemben ez az *általános veszélyesség* nem a cselekmény sajátja.

Kritikája. A *Kries-féle* elmélet, amint látható, a kérdés megoldása helyett annak csak elodázását tartalmazza. A helyett, hogy mikor tekintünk a büntetőjogban valamely tényezőt az eredmény okának, választ adna, csak útmutatással szolgál, mikor odanyilatkozik, hogy pusztán az eredménnyel általános összefüggésben álló faktorok állapíthatják meg a bűnszerző felelősségét. *Kries* szerint az „adáquat tényező“

nem ok filozófiai értelemben, hanem csak jogi értékelő szempontból, mert csupán így lehet „a fejlett jogérzet követelményeit“ kiegészíteni. De ennek ahhoz a kérdéshez, hogy van-e okozás, vagy nincs, semmi köze.

Így tehát a *Kries-féle* elmélet a büntetés jogcíme felől s nem az okozás kérdésére ad feleletet. A másik főgyengesége az, hogy mikor *Kries* a generalizálандó tényálladéknak nem a külső magatartást, mint objektív tényálladékot, hanem a szubjektív tettesi magatartást tekinti, ezen szubjektív fogalmazással az okozás és bűnösség főkérdését összezavarja.

A *Kries-féle* adáquat elmélet, amint láttuk, a valószínűségi ítélet képzésénél pusztán a tettes által felismert tényezőket értékeli, ezért neveztük ezen elméletet szubjektívnek.

Ezen irány mellett kell megemlékeznünk a *Rümelin* nevével összefűződő *objektív* irányú elmületről,⁸⁴ mely szerint az összes tényezők, melyek a cselekmény idejében valamilyen felismerhető módon már előfordultak, értékelendők.

És pedig függetlenül attól, hogy azokat a tettes ismerte-e, vagy ismerhette-e, amennyiben azok a cselekvés alkalmával (ex ante) már megvoltak, de csak az eredmény beállta után (ex post) lettek felismerhetők. De még ezt is kibővíti azon tényezők bevonásával, „melyeknek későbbi előálltára az általános emberi tapasztalat szerint lehet számítani.“

Rümelinnek ezen objektív utólagos prognosisa („objektív nachträgliche Prognose“) felállított tétele azonban elkerülhetetlen visszasságokra vezetne. Ő maga említi a következő esetet: A.-tól megsebesített B., orvosi segélyért vonaton egy korhadt hídon keresztül kénytelen utazni. A híd összeomlásával A. életét veszíti. — *Rümelin* adáquat elmélete értelmében, amennyiben a híd már A. cselekvésének idejében korhadt volt, B., A. halálának adáquat okozásáért felelősségre volna vonandó.⁸⁵

⁶⁴ *Rümelin*: Dér Zufall im Recht. 1896. és Die Verwendung der Kausalbegriffe im Straf- und Zivilrecht. 1899.

⁶⁵ Ilyen helytelen ítéletek kikerülése végett *Rümelin két módosítást ajánl*. És pedig először: „ha a sértett egy elfogatást megállapító előzmény által pusztán helyi és időbeli viszonylatba kerül valamely később beálló eseménnyel, úgy minden számításon kívül fekvő, a letartóztatandó előtt ezen esemény nem ismert, vagy félreismerhető tényezői akkor is abstrahá-

A *Rümelin* nevéhez fűződő elmélet azon hiányok belátása alatt és visszásságok lehető kiküszöbölése végett keletkezett, melyek a *Kries-féle* elmélet sajátjai.

A kérdés megoldása azonban *Rümelinnek* sem sikerült, így legelőbb is ugyanabban a közös fogyatkozásban szenved, melyben *Kries* elmélete. Nevezetesen nem ad választ a főkérdésre, vagyis arra, hogy az objektív utólagos prognózis alapján mikor forog fenn okozati összefüggés? Ehelyett ő is csak útmutatással szolgál arra nézve, hogy valamely eredmény tényezői minő feltételek között képezhetik: „einen berechtigten Grund zür Haftbarmachung.“ Tehát itt is a tulajdonképeni kérdés megkerülésével van dolgunk.

De az elmélet mankóját képező módosítás mig egyfelől attól teljesen idegen, abba bele nem illeszthető külön rész, s mint ilyen — amint *Traeger* helyesen írja — az adáquat kauzális összefüggés mellett „a causalis nexusnak hirtelen egy egészen új fajtáját honosítja meg“,⁶⁶ addig másfelől e módosítással az egész elmélet annyira komplikálódik, s így nehezen áttekinthetővé válik, hogy a gyakorlati jogélet szükségleteit már emiatt sem elégítheti ki.

Végül pedig nem sikerült emiatt teljesen az adáquat elméletnek objektív felépítése sem, mert az átlagember szubjektív értékmérője fogja eldönteni, hogy egy büntetőjogi felelősséget megállapító feltétel valósult-e meg, vagy sem?“

A különböző variáció jú nagyszámú adáquat irányú kauzális elméletek közül még csak a *Liepmannét* említjük meg, mint olyant, mely az előbb tárgyalt szubjektív és objektív irány között foglal helyet.

Liepmann szerint az okozatiság büntetőjogot érdeklő kérdése azoknak a tényezőknek különválasztásában áll, melyek a büntetőjogban jelentősek. Vagyis szerinte: „büntetőjogi értelemben csakis azok tényezők, melyek beszámítási képességgel bíró ember által valósíthattak meg és azok, melyeknek

landók, ha azok az első folyamat idejében már megvoltak. Másodsor: az objektív utólagos prognózis mértékének alkalmazásánál semmi esetre sem jönnek tekintetbe más embereknek pusztán a cselekvés idején előforduló elhatározásai, vagy hajlamai, amennyiben azok a tettes által nem voltak számításba vonva, vagy nem voltak vonhatók.“

⁶⁶ *Traeger*: i. m. 143. l.

elmaradása a konkrét működést nemcsak lényegtelenül megváltoztatná, hanem a maga jogi jelentőségében is érintené.“ De ez még nem elég. Az ilyen tényező, ha az eredménnyel csak véletlen összefüggésben van, az még nem tarthat számot az ok fogalmára. Így fejezi ki azután tételét, mely szerint: „Valamely eredmény büntetőjogi értelemben, csak akkor valamely cselekvés okozata, ha az *beszámítható* összefüggésben van az eredménnyel oly módon, hogy az eredmény létesítése beszámíthatóan, mint annak szükségképeni hatása jelentkezik.⁶⁸

Liepmann eme meghatározásának célja: a *Kries-éle* „tipikus“ és „atipikus“ megbízhatatlan terminológia kiküszöbölése a beszámítás értékesítésével. Szerinte a büntetőjogi okozásnál nem azt kérdezzük, hogy az eredmény és cselekvés közötti összefüggés tipikus-e, hanem azt, hogy *a cselekvés az eredménnyel beszámítható összefüggésben áll-e?*

Liepmann meghatározása azonban kevésbé ad megbízhatóbb. objektíve!)) mértéket kezünkbe, mint a *Kries-éle* szétfolyó terminológia.

Továbbá nem ad felvilágosítást arról, hogy a beszámítás *objektív*, vagy *szubjektív* értelemben veendő-e? És mint *Bar* írja: tarthatatlan, ha az okozás szempontjából megkívántatik, hogy az eredmény beszámítható módon szükséges legyen. „Ex post az eredmény in concrete ugyanis mindig szükségképi, ellenben a cselekvés szempontjából még akkor is, ha szakértői tudás is bevonatik, az eredmény sohasem szükségképi.“⁶⁹ De akár objektíve, akár szubjektíve kell a *Liepmann* meghatározásában levő beszámítás fogalmát értelmeznünk, kikerülhetetlen nehézségekbe ütközik. Ha ugyanis *szubjektív értelemben vesszük*, úgy előáll az *okozatiság és bűnösség* káros komplikálódása, ha pedig objektív értelemben, úgy tarthatatlan következtetésekhez vezet. Ha a tettes ugyanis az atipikus folyamatra előre számított, vagy fel kell menteni, vagy az objektív beszámítást a szubjektívvel kell helyettesíteni.⁷⁰

⁶⁷ L. hasonlóan *Radbruch*: i. m. 48—49. 1.

⁶⁸ *Liepmann*: Einleitung in das Strafrecht. 1909. és Zür Lehre von „der adäquaten Verursachung.“ *Goldtdammer*: Archiv. 1905. 526—363. 1.

⁶⁹ *Bar*: Gesetz und Schuld im Strafrecht. 1907. II. k. 187. 1.

⁷⁰ L. *Liszt*: Lehrbuch. 18. kiad. 135. 1.

A filozófiai okfogalmat értékesítő II. Azon elméletek-
conditio sine qua non elmélet, nek, melyek az ok fogal-
mát a filozófiából merítik, amint már láttuk, explikatív módszertani alapra kellene következésként helyezkedniük. De ennek a módszertani alaphoz tudatos indokolását ezen irány képviselőinél éppoly kevéssé találhatjuk meg, mint ahogy a külön büntetőjogi okfogalmat értékesítő elméletek alól hiányzik a szilárd normatív módszertani talaj.

Lássuk röviden ez elméletek mikénti felépítését.

Az ok filozófiai fogalmát a büntetőjogban míg egyfelől *Buri*⁷¹ igyekezett megfelelő tudományos megalapozással értékesíteni és azt a német büntető judikaturában érvényre emelni, addig másfelől *Liszt* volt az, ki a filozófiai okfogalmat zárt jogi tételekbe öntötte.

Neveikkel ez irány annyira összefügg, hogy azt leginkább ezen írók felfogásának ismertetésével jellemezhetjük. *Buri* kiinduló pontja a filozófiai okfogalom. Vagyis átadva neki a szót: „ha valamely konkrét jelenség okozati összefüggését ki akarjuk deríteni, úgy rendszeres egymásutánban azokat az *öszes erőket* meg kell állapítanunk, melyek a jelenség keletkezésében közreműködtek. Ezeknek az *erőknek egész összessége* azután a *jelenség okának* tekintendő, mert annak léte annyira az egyes erőktől függ, hogyha az okozati összefüggésből egyetlen erő kiválik, maga a jelenség szűnik meg.”⁷²

Ezen irány szerint tehát az okozati összefüggés akkor van meg, „ha az eredmény a testmozgás nélkül nem jött volna létre, ha tehát a testmozgás el nem gondolható anélkül, hogy az eredmény el ne maradna (*conditio sine qua non*)“. Ha a testmozgás és eredmény között ez a kapcsolat adva van, úgy a testmozgást az eredmény okának, az eredményt a testmozgás okozatának nevezzük. Büntetőjogi szempontból ok és tényező összeesik, pontosabban: az eredménynek az elő-

⁷¹ Buri ezirányú munkásságából 1. különösen: Ueber Kausalzusammenhang und déren Zurechnung. Gerichtsaa. XIV. k. 186. 1. Ueber Kausalität und déren Verantwortung. 1875. Die Kausalität und ihre strafrechtlichen Beziehungen. 1885. Abhandlungen. 1897. 95. 1.

⁷² *Buri*: Ueber Kausalität und déren Verantwortung. 1875. 1. I.

idézése állandóan elegendő, az okozás sohasem szükséges. — *Tehát az eredménynek összes előfeltételei egyenlő értékűek.*

Ezen fogalmi meghatározásból közvetlenül két fontos következmény folyik:

1. „Az eredmény akkor is a testmozgásra, mint okra vezetendő vissza, hogyha azon különös körülmények nélkül, melyek között a cselekmény elkövetetett, vagy melyek ahhoz hozzájárultak, nem következett volna be.

2. Az eredmény akkor is a testmozgásra, mint okra vezetendő vissza, hogyha más emberi cselekvések egyidejű, vagy egymásután következő együttműködése nélkül nem következett volna be.“⁷³

Ki van tehát zárva az okozati összefüggés, ha a testmozgás elmaradása az eredmény beálltát nem változtatta volna meg. Ez különösen érvényesül akkor, ha az eredmény, melyre az akarati tevékenység irányítva volt, új önálló okozati sorral idéztetett elő. Ez alól a szabály alól a pozitív jog egy kivételt állít fel: egy beszámítható egyén szabad, szándékos cselekvése jogilag egy új okozati sor megnyitását jelenti, tehát az első akarati ténykedés és a beállott eredmény közötti okozati összefüggés megállapítását kizárja. Ha tehát pl. A. reábirja B.-t, hogy C.-t megölje, úgy a pozitív jog szerint A. nem — mint ez várható volna — szándékos emberölés miatt, hanem arra való felbujtásért lesz büntetendő.

Ezen a pozitív jog által vont korlátozáson kívül *Liszt* szerint az általános okfogalom következetesen alkalmazandó.

A büntetőjogi *conditio sine qua non* oksági Kritikája, teória ellen az irodalomban különböző ellenvetésekkel találkozunk. Részünkről a következőket tartjuk a leglényegesebbeknek.

Birkmeyer volt az, ki *Buri* elméletét, „ein logischer Saltomortale“-nek nevezte. Érvelése a következő. Ha: $m+n+o=p$, akkor se m , se n , se o , nem annyi mint: p .⁷⁴

És *Birkmeyer*hez csatlakozva hosszú időn keresztül a legkiválóbb kriminalisták, sőt visszatérőleg még ma is igen sokan, ezzel az érveléssel akarták a *conditio sine qua non* elmélet tarthatatlanságát bebizonyítani.

⁷³ *Liszt*: Lehrbuch. XVIII. kiad. 131. 1.

⁷⁴ *Birkmeyer*: i. m. 13. 1.

Birkmeyer és követőinek fenti érvelése azonban *Buri* elméletének teljes félreismerésén alapszik.

Buri elméletének kiinduló pontjához, mint ezt *Birkmeyer* is elismeri, nem fér szó. Vagyis valamely eredmény oka az azt létesítő feltételek összességével egyenlő. Ámde *Buri* oda nyilatkozik, hogy ebből kifolyólag az eredmény keletkezésében közreműködő erők mindenike már magában az eredmény okának tekintendő, mert az eredmény annyira az egyes tényezőktől függ, hogyha az okozati összefüggésből egyetlen egy tényező is hiányoznék, maga az eredmény sem következne be. Amint látható, *Buri* ezzel azt juttatja kifejezésre, hogy minden antecedens causalis nexusban áll az illető eredménnyel. Vagyis valamennyi tényező együttes összeműködésének hatása alatt létesül az eredmény. És egyáltalán nem azt, hogy minden egyes tényező önmagában már az eredmény előidézője. Így legfeljebb a *Buri-é* fogalmazással szemben a terminológia nem kellő tisztaságát kifogásolhatjuk, mert *Burinak* helyesen ehelyett: „ezen erők mindegyike magában is eme jelenség okának tekintendő“, azt kellett volna mondania: «zen erők mindenike magában is eme jelenséggel okozati összefüggésben van. De nem állíthatjuk *Buri* alaptételének helytelenségét.

A kondicionális felfogás éppen egyik sokat vitatott tétele a feltételek *egyenlőértékűségét* tartalmazza. Ez ugyanis azt mondja ki, hogy az eredményt létesítő feltételek az eredmény létesülése szempontjából nemcsak szükségesek, hanem *egyenlőértékűek* is.

Az ezzel szembehelyezkedő kauzális felfogás szerint azonban ez a tétel: a szükségesség és egyenlőértékűség fogalmainak konfúzióját tartalmazza. Két feltétel lehet szükséges, anélkül, hogy azoknak egyenlő értékűeknek kellene lenniök, hangoztatta a kritika. Vagyis egy geometriai példán szemléltetve, az erők oly paralelogrammjánál, hol az egyik komponens nagyobb, mint a másik, az elsőnek az eredő létesítésében nagyobb jelentősége van, mint az utóbbinak.

Ezen ellenvetés azonban csak az első felületes megtekintésre állja meg a helyét. Amint *Verroorn* helyesen hangsúlyozza, a feltételek egyenlőértékűsége mindig csak *egy meghatározott már létesült eredmény* szempontjából áll. És így

a fenti példában, a jelzett eredő létrejövetele szempontjából a kisebb komponens épp meghatározott nagyságára van szükség, s nem nagyobbra mert ha az nagyobb lett volna, úgy nem az adott eredő, hanem más eredő jött volna létre. Így tehát mindig: egy *meghatározott adott* eredményt tartva szem előtt, az összes feltételek, melyek azt létesítették mind egyenlő értékűek, ha azok különben még oly különféle tényezőket is képviselnek önmagukban.⁷⁵

De a büntetőjogi oknak az eredmény tényezői összességével való azonosítása regressus ad infinitum-ra vezet és így gyakorlatilag tarthatatlan következmények származnak a filozófiai ok-fogalom alkalmazásából, hirdetik minduntalan *Buri* ellenfelei. Így nem hiányzott az olyan állítás sem, mely szerint a *conditio sine qua non* elmélet következetes alkalmazása odavezetne, hogy a gyilkos szülei is felelősségre lennének vonandók, minthogy végső sorban azzal, hogy a gyilkosnak életet adtak, ők is a gyilkosság egyik tényezőjét létesítették.

Naiv ellenvetés, mely a bűnösségről szóló ismereteink folytán önmagát cáfolja.

A hazai irodalmunkban igen érdekes *Angyal* gondolatmenete, aki bár a filozófiai okfogalomból indul ki, de felteszi a kérdést: vajjon ez nem vezet-e képtelen s igazságtalan eredményekhez? E veszély nézete szerint ki van zárva, mert büntetőjogi szempontból „sohasem a teljes — okfolyamat iránt érdeklődünk, de nem is érjük be az előzmények bármelyikének okként való kiemelésével, hanem *bizonyos érdekre tekintettel az okfolyamatnak csak egy meghatározott szakaszát kívánjuk tudni*“. Ennek megfelelően azután az ok filozófiai fogalma odamódosul, mely szerint: „Az eredmény büntetőjog-szempon-tú értékelésénél, annak feltételei közül tehát az eredményhez legközelebb eső emberi tevékenységet minősítjük oknak.“

Nyilvánvaló, hogy az okfogalom eme megjelölése az eredményt létesítő feltételek megkülönböztetését, s így a filozófiai okfogalom elejtését tartalmazza, amit különben maga *Angyal* is kénytelen elismerni, felfogását a kvantitatív különbségi elméletet hirdető *Ortmannélwz* tartva közelállónak.

⁷⁵ *Vermorn*: Kausale und konditionelle Weltanschauung. 1912.

Ha a filozófiai okfogalmat értékesítő irányt kritika tárgyává tesszük, azt látjuk, hogy a külön büntetőjogi okfogalmat tartalmazó elméletekkel szemben egyfelől: módszertani indokoltságával, ezen alapból eredő tisztaságával és világosságával, másfelől pedig gyakorlatilag: egyszerűségével, s ebből eredően könnyű alkalmazhatóságával emelkedik ki. Nem csoda ezért, ha a német büntetőjogtudomány legkiválóbb képviselőinek többsége követi ezt az irányt,⁷⁸ s hogy a német büntető judikatúra ehhez csatlakozott.

Amint láthattuk, az elmélet helyes alkalmazásában a jogélet szükségleteit általában jogérzetünkkel harmonikusan elégti ki. Nehézség az eredménnyel minősült tényálladékoknál mutatkozik.⁷⁷

Elméleti erőssége filozófiai tisztasága, miért is nem szorul semmiféle mesterséges szurrogátumra. Ahelyett, hogy a megbízhatatlan népies gondolkodásmódnak megfelelő szó járáshoz, vagy egy fiktív jogi észjárásból eredő jogászai szóhasználathoz stb. fordulna, s abból igyekeznék egy, a jogérzetnek megfelelő okfogalmat kidesztilálni, a filozófiához, vagyis ahhoz a forráshoz fordul, amelynek méhében e fogalom hosszú fejlődés folyamán kikristályosodott.

Az ok filozófiai fogalmának tisztázása főleg *Mill* érdeme.⁷⁸ Ő jelenti ki először határozottan azon, ma már természettudományi oldalról is megerősített filozófiai tételt, hogy vala-

⁷⁶ így már *Köstlin Bemer, Hålschner*. Először megfelelő tudományos megalapozással *Buri*. Utána *Beling, Finger, Frank, Lammasch, Lienthal, Liszt, Merkel, Olshausen* — hogy csak a legkiemelkedőbb neveket említsük meg. Nálunk *Fayer*: Tankönyv. 1905. *Vámbér y*: Büntetőjog. 1913.

⁷⁷ Elhibázott azonban emiatt a filozófiai okfogalomra a halálos ítéletet kimondani akarni, mint azt egyesek szeretnék, mert a praeterintencionális cselekvések a büntetőjog mai fejlődési fokán: atavisztikus jelenség. *Sauer* ugyan éppen ezekben a „szabályellenes és bizonyos nem örvendetes büntetőtörvényekben” látja a „helyes” gondolat megnyilvánulását (i. m. 445. 1.), vagy ehhez csatlakozva *Balás P.* valamely elmélet „használhatóságát”; de részünkről ezzel szemben azt valljuk, hogy az elmélet próbája elsősorban is a pozitív jog normális jelenségein dől el. A tételes jog atavisztikus jellegű rendelkezései a fejlődés érdekében kiküszöbölendők és a helyes tudományos álláspontnak is megfelelőekkel pótolandók.

⁷⁸ *Mill*: System der deductiven und inductiven Logik. Übersetzt von *Gompers*. 1885.

mely jelenség oka: az e jelenséget létesítő tényezők összessége, hogy tehát: szigorúan tudományos értelemben nincs annak semmi alapja, hogy közülük egyet a többiek kizárásával ok-nak nevezzünk.⁷⁹ S így mondja ki sokszor idézett meghatározását: „Az ok mindennemű tényezők összessége, melyeknek megvalósulása esetén az okozat szükségképen bekövetkezik“.⁸⁰ S ennek megfelelően jelenti ki *Sigrvart*, a logika nagy mestere, hogy filozófiai értelemben valamely jelenség tényezői között minden megkülönböztetés lehetetlen, hogy tehát a *conditio* és *causa* qualitativ elhatárolása csakis a népies szóhasználatban maradhat meg, míg a kérdés filozófiai ki mélyítése ezt szükségképpen eltünteti. Vagyis: „minthogy az ok fogalma változó viszonyokra vitetik át, melyek az erők mindenkori tényezőit képezik, ezen tényezők összességével tekinthető egyenlőnek“.⁸¹

Csak a naiv természettudománynélkiili felfogás hiteti el velünk — írja a természettudós *Vernyöm* — hogy a körülöttünk levő világ izolált dolgok összessége, holott a kritikai alapon nyugvó természettudomány azt mutatja, hogy valóban a dolgok között minden irányban állandó összefüggés van: „Minden állapot vagy folyamat a világon ezért a maga specifikus lényében számos más állapottól és folyamattól határoztatik meg, úgy, hogy az a meghatározó tényezők már egyikének hiánya következtében a maga specifikus alakjában többé nem léteznék“.⁸² Nincs folyamat, vagy állapot, melyet pusztán egyetlen tényező határozna meg, vagyis az összes folyamatok és állapotok számos tényezőtől határoztatnak meg.

Éppen ezért a természettudományokban megindult az áramlat az ok fogalmi használatának a kiküszöbölésére. Így,

⁷⁹ *Mill*: i. m. II. k. 16. I.

⁸⁰ *Mill*: i. m. II. k. 22. 1.

⁸¹ *Sigrvart*: *Logik*. 1911. II. k. 159. 1. — De ezt közvetve maga *Wundt* is elismeri akkor, mikor odanyilatkozik, hogy valamely hatás „mellék-tényezőinek“ felsorolása bizonyos fokban mindig önkényes. *Logik* 1893. I. 597. 1.

⁸² *Vermorn*: *Kausale und konditionale Weltanschauung*. 1912. 11. 1.

mint *Mach* mondja: „A magasabb fejlettségű természettudományokban az ok és okozat fogalmaival való visszaélés egyre korlátoltabb és ritkább lesz“, valamely tudomány u. i. annál fejletlenebb, minél inkább használja az ok és okozat fogalmait.⁸³ „Rendszerint egy folyamatnak csak két különösen feltűnő részét tekintik oknak és okozatnak. De egy ilyen folyamatnak tüzetesebb analízise majdnem mindig kideríti, hogy a szükséges ok a tényezők egész komplexumából áll.“ Ezért *Mach* az ok fogalma helyett a *funkció* fogalmát ajánlja.

Legújabbban az ok fogalmi használata ellen *Venvorn* hirtet éles küzdelmet. Szerinte u. i. „az ok fogalma misztikus fogalom, mely az emberi gondolkodás egy primitív korából ered. Szigorúan tudományos észjárás ezért nem ismer okokat, hanem törvényszerű összefüggéseket. Ha pedig az okozatiság fogalma csak egyoldalúan meghatározott törvényszerűség fennálltát jelenti, úgy a „causa“, az „ok“ fogalma nemcsak felesleges, de egyenesen hibás“.⁸⁴

Az ok filozófiai fogalmának legújabb fejlődési eredményét leszögezve, azt látjuk, hogy megszabadulva a kezdetleges metafizikai elemektől és gyakorlati értékelő szempontoktól, mint valamely jelenség tényezőinek összfogalma, egyre tisztábban bontakozik ki. A természettudományok induktív kutatásai és a logika eredményei e téren teljesen összeváganak, vagyis ma már a logikai okfogalom teljesen fedi a természettudományi okfogalmat.⁸⁵

A tudományos talajon nyugvó büntetőjog a filozófia fejlődésének ezen eredményeivel számolva, átveszi onnan az ok tisztázott fogalmát és azt értékesíti következetesen. Természetesen ez csak ama helyes módszertani alapon történhetik meg, mely a maga autonóm fogalomalkotási zárt körében nem huny szemet a jog területét érdeklő kérdésekkel szakszerűen foglalkozó tudományok fejlődése és eme fejlődés eredményei előtt.

⁸³ *Mach*: Erkenntnis und Irrtum. 1906. 278. 1.

⁸⁴ *Vermorn*: Die Frage nach den Grenzen der Erkenntnis. 1908. 17. 1.

⁸⁵ Meghaladott azért ma már *Bierling* azon tétele, hogy a természettudományok más okfogalmat értékesítenek, mint a filozófia. L. Juristische Prinzipienlehre. 1905. III. k. 42. 1.

29. §. A mulasztás.

Az előző §-ban idézettekén kívül *Finkey*: Egység és többség. 1895. *Rohland*: Die strafbare Unterlassung. 1887. *Landsberg*: Die Kommissivdelikte durch Unterlassung. 1890. *Redslob*: Die kriminelle Unterlassung. 1906. *Graesel*: Die Unterlassungsdelikte im ausländischen Strafrecht. 1909. *Rümelin*: Dér Zufall im Reecht. 1896. *Peterson*: Untatigkeit und Energie 1911. *Clemens*: Die Unterlassungsdelikte im deutschen Strafrecht 1912. *Traeger*: Das problem der Unterlassungsdelikte (Festg. f. Ennecerus). 1913. *Alberti*: Verbotsverletzende Unterlassungen. 1917. *Huther*: Z. XVII. G. S. LIL *Fischer*: Z. XXIII. *Höpfner*: Z. XXXVI. *Hippel*: Z. XXXVI. *Gand*: Du délit de commission par omission. 1900. *Sauer*: Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung (Festg. f. Frank). 1950. I. 202.

I. A tevékenység másik megnyilvánulása a mulasztás. A tételes büntetőjogok a cselekvés fogalma alatt a mulasztást is értik. Amint ezt a norvég btk. 4. §-ában expressis ki is fejezi: „Mindott, hol ezen törvény a cselekmény szót használja, ez alatt a mulasztás is értendő, amennyiben annak ellenkezője kifejezetten nincs kimondva, vagy az összefüggésből ki nem derül.” A legújabb (1930.) olasz btk. szintén külön rendelkezést tartalmaz, amikor kimondja, hogy: „Az eredmény meg nem akadályozása, amennyiben a megakadályozására kötelezettség áll fenn, az okozással egy tekintet alá esik“. (43. §.) De ahol, mint ez nálunk is, nincs is így kifejezve, a cselekményben benne értetődik a mulasztás is. Így tehát a mulasztásra nézve is áll benső, pszichikai és külső, kauzális összefüggés szempontjából mindaz, mi a pozitív emberi magatartásra érvényes. c*

Vagyis a mulasztás is a *tettesnek képzetektől meghatározott, egy büntetőjogilag releváns eredménnyel okozati összefüggésben álló magatartása*.

A mulasztás fogalmát is helyesen csakis normatív és explikatív elemekből építhetjük fel. Mint már említettük, a jellem és motívum eredője kifelé gyakran *negatív* jellegű. Vagyis sokszor bizonyos ingerek hatása alatt keletkezett képzeteknek az ember jellemére való kihatása nem vált ki más képzetek gátlása következtében pozitív eredőt.

A mulasztás, amint ezt *Angyal* ugyanis helyesen jelöli meg: „olyasminek nem tévése, mit valamely parancsoló sza-

bálynál fogva meg kellett volna tenni“.⁸⁶ S ebben az értelemben a mulasztás kauzális jellegű is.

II. A mulasztási cselekmények közül természetesen azoknál, melyeknek lényege valamely imperatív rendelkezés nem teljesítésében, vagyis a törvény iránti engedetlenségben merül ki (*tiszta mulasztási cselekmények*) az okozatiság kérdése fel sem is merülhet, minthogy ezek a kötelességellenes passzív magatartással befejezést nyernek. Ilyenek: a felségsértés fellejtésének elmulasztása (135. §.); a felettes hatóság értesítésének elmulasztása valakinek börtönbe való bezállításáról (196. §.); vagy törvényellenes letartóztatásáról (197. §.); ártatlanul vizsgálat alá vont vagy elítélt egyének kiszabadulására vagy felmentésére szolgáló bizonyítékok fel nem jelentése (230. §.); a vaspálya igazgató által el nem bocsátása a hivatalából elmozdításra ítélt egyének (443. §.); szállítási szerződés nem teljesítése a háború idején (457. §.); az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló mozgalom fel nem jelentése (1921: III. te. 3. §.) De már a mulasztás által elkövethető cselekményeknél, amennyiben számot tarthatnak büntetőjogi értékelésre, érvényesülnie kell az okozatiság szabályainak.

Alig van még a büntetőjog dogmatikájában kérdés, mely körül több szenvedéllyel és meg nem értéssel állottak a büntetőjog művelői egymással szemben, mint a mulasztás okozatosságának problémája. A kérdés megoldására nézve időrendi sorrendben a következő főirányok alakultak ki:

1. A klasszikus büntetődogmatika első művelői a mulasztás okozatosságának logikai problémájával nem törődnek, hanem annak pusztán kötelességellenességét s büntethetőségét vizsgálják. Refrénszerűen tér vissza ama megállapításuk, melyet egyik vezérük különös élel hangsúlyoz: „Bewirken könne man nur dutch Unterlassungen, zu dérén Vornahme man verpflichtet ist“ (*Feuerbachnál*, hasonlóan *Spanberger, Martin* stb.).

2. Egy későbbi irány szerint (*Luden, Zirkler*) mulasztás útján elkövetett bűncselekmény esetén a kauzális elem nem magában a mulasztásban, eme negatív magatartásban kere-

⁸⁶ *Angyal*: Tankönyv. 87. 1.

sendő, hanem abban a pozitív cselekvésben, mely a mulasztás ideje alatt elkövetett.

3. Ugyancsak a mulasztáson kívül álló mozzanatban (extern elméletek) keresik a kauzalitást egyesek, (különösen *Krug, Merkel* és *Glaser*, nálunk *Schnierer*) azzal a különbséggel, hogy a kauzális elemet a mulasztást megelőző olyan pozitív magatartásban⁸⁷ keresik, melynek logikai következménye az eredmény bekövetkezése.

4. A kérdés továbbfejlődésének folyamán alakul ki azon irány, mely magában a mulasztásban találja meg a kauzális elemet (*Binding, Hálschner, Artmann* stb.). Ezen irány szerint a mulasztásban az eredményt gátló tényezők egyikének elnyomása jelentkezik, vagyis a bűnös elhatározás megsemmisít egy eredményt gátló tényezőt, s így annak előidőzését okozza (interferenc-teória).

5. A kérdés fejlődésének egyik legújabb iránya (*Beling, Frank, Finger, Liszt, Stooss, Zitelmann* stb.) a mulasztás kauzalitását egyszerűen tagadóba veszi. A mulasztásnál ez irány szerint nem az a kérdés, hogy mikor okozatos a mulasztás, hanem az, hogy mikor jogellenes és a pozitív jog mikor tekintí az eredmény meg nem akadályozását az eredmény okozásával egyenlőnek? Ezért az okozatos testmozgás mellett a nem okozatos mulasztás, mint a bűnös cselekvés önálló alakját különbözteti meg.

Eme főbb csoportokba osztályozott irányokra nézve röviden a következőkben tehetjük meg kritikai észrevételeinket.

Az első csoportba tartozó írónál még nem látjuk elhatárolva a logikai explikatív és az etikai normatív szempontot, így természetesen náluk a téma probandum megkerülésével találkozunk.

A másik irányhoz tartozó írók felfogása, míg egyfelől legképtelenebb következtetésekre nyújt módot, így, mint már kiemelték, pl. annak az anyának esetében, ki gyermekének táplálását harisnyakötés közben elmulasztva, ezzel annak halálát okozza, nem az ő mulasztása, hanem az azalatt véghezvitt pozitív cselekvés, vagyis adott esetben a harisnyakötés volna a halál okozója.⁸⁷ Addig másfelől a bűnösség klasszikus

⁸⁷ *van Calker*: i. m. 21. 1. — *Horn*: *Dér Kausalitátsbegriff*. 72. 1. — *Vámbéry*: *Tankönyv*. 218. 1.

tanával van ellentétben, mely szerint a bűnösségnek a tett elkövetésének pillanatában kell fennforognia.

Ami pedig az interferenc-teóriára vonatkozik, ez nem alkalmazható a gondatlanságból elkövetett mulasztási cselekményeknél, minthogy ott nem fordul egyáltalán elő az akaratnak, mint eredményt gátló belső tényezőnek az elnyomása, nem is említve azt, hogy ellentétben van ez elmélet a klaszszikus büntetőjog ama princípiumával, hogy a nuda voluntas, míg külső megnyilvánulást nem nyert, a büntetőjog szempontjából közömbös.

Végül, ami a mulasztás kauzálítását tagadóba vevő írók felfogására vonatkozik, azt látjuk, hogy a cselekvés egyseges fogalmát felbontják s a mulasztást pusztán azért tartják büntetendőnek, mert valamely jogi kötelességet sért.

Kérdéses tehát, *kauzális jellegű-e a mulasztás s ha igen, miben rejlik a kauzális elem?*

j; „Açon írók nagyrésze, kik a mulasztás kauzális jellegét /hirdetik, azon tételből indul ki, hogy: „semmitől, semmi sem lesz“,⁸⁸ így tehát a mulasztás, mint negatív magatartás nem lehet egy eredménynek előidézője.

A filozófiai irodalomban a mulasztás kauzálítását a legmeggyőzőbben *Sigmart* védi. *Sigmart* szerint nyugalom és mozgás egyaránt az emberi akarat működései, s mindkettő egyformán intenzíven kauzális lehet. A testnek pl. külső nyugalma heves fájdalom esetén, mely a reflexmozgást gátolja, époly gyakran az akarás hatása, mint ahogy egy sértéssel szemben tanúsított nyugalom az önuralom következménye. Kérdés, hogy ilyenkor kifelé minden okozati összefüggés el van-e vágva? Tisztán mechanikai látszögből igen. De mihelyt arra eszmélünk rá, hogy az embernek célkitűzésektől vezetett működése mindig előre számításba vett eredményekre irányul, nincs abban semmi ellentmondás, hogy a cselekvés adott esetben éppen a nyugodt magatartásban s ezzel szándékosan olyan tényező-komplexum előidézésében áll, amelyből a szándékolts eredménynek elő kell állnia. „Éppen, mert céljaim eléréseért arra vagyok utalva, hogy a már részben élővalóságban levő természeti erőket felhasználjam s ezek felett

⁸⁸ L.: *Traeger*: i. m. 63. 1. — *Horn*: i. m. 69. 1. — *Kelsen*: i. m. 118L — *Radbruch*: i. m. 132. 1. — *Kollman*: Zeitschrift. 28. k. 455. 1. stb.

csupán uralkodom, mert velők számolok, épúgy cselekszem tudatos és akart mulasztással, mint mozgással.“ Ezért tehát joggal mondható az embernek akaratótól meghatározott magatartása kifelé kauzálisnak, épúgy: „ha közvetlenül beleavatkozik, vagy ha nyugalmával a tényezők összcsoportját, melyektől a történés függ, akként szervezi meg, hogy a többi ágensek zavartalanul működnek“.⁸⁹ így *Sigmart* példája szerint a gőzös kormányosát, ki az elébekerülő vitorlás elől a kitérést szándékosan elmulasztja, annak elgázolásáért vonják felelősségre, habár mechanikai látószögből ő mit sem tett — az elgázolás a gőzerő következménye, a hajók találkozását pedig messzire elágazó okok határozzák meg.

Részünkről *Sigmart* érveléséhez csatlakozva a mulasztás kauzálítását állítjuk, mert passzív magatartással előre számolva, az -abból beállható következményekkel oly ok-láncolat megindítója lehetek, melynek szükségképi következménye a kívánt eredmény létesülése. Igaz, hogy maga a mulasztás nem közvetlen tényezője az eredmény előidézésének (hányszor nem a tevékenység sem!); de ha egyik olyan távolabbi tényezője, mely nélkül az eredmény nem, vagy nem úgy következett volna be, akkor az eredménnyel a logikai ok elmélet alapján kauzális nexusban áll.

A mulasztás, amint láttuk, a büntetőjogban értékelt fogalom. Mulasztani, büntetőjogi jelentése szerint, nem a lélektan passzív magatartás semmit-nem-tevésében áll, hanem valaminek kötelességellenes-nem-tevésében. Így tehát a nemleges magatartás mindig valamely kötelesség-sértésben jelentkezik. Téves tehát az a felfogás, mely a mulasztásban kizárólag lélektani, vagy etikai elemeket keres és nem akar benne logikai elemet észrevenni.

A büntetőjog akkor, mikor a mulasztást kriminalizálja, valamely kötelezettség nem teljesítésének büntetőjogi szankció alá vonásával helyes oksági tan alapján egy eredmény létesítését közvetve előmozdító távolabbi tényezőt, mint az eredmény létesülése logikai folyamatának egyik elemét kapcsolja egybe a büntetőjogi etikai megítéléssel. Így nyilvánvaló, hogy a mulasztás is normatív és explikatív elemekből létesülő szintetikus büntetőjogi fogalom.

⁸⁹ *Sigmart*: Kleine Abhandlungen. 191. 1.

30. §. A bűncselekmény elkövetésének helye és ideje.

Balogh: J. K. 1898. *Heil:* Tanulmányok: B. J. T. XXXI. J. Á. *Len-gyel:* J. Á. IV. *Lilienthal:* Dér Ort der begangenen Handlung. 1890. *Kit-zinger:* Ort und Zeit der Handlung im Strafrecht 1902. V. D. Alig. T. 1. *Bar:* Gesetz u. Schuld I. *Kantoroicz:* Monatschr. VII. *Gottlieb:* Dér Straf-ort. 1909. *Beling:* Z. XVII. *Hippel:* XXXVII, XLII. *Proebsting:* Z. XL11. *Traeger:* Z. XLII.

Minden bűncselekmény ott és akkor van elkövetve, ahol és amikor a tényálladék megvalósul. Azokban az esetekben, amikor a tényálladék elemei ugyanazon helyen és időben jönnek létre, a kérdés nem lehet vitatott. De már azzá lesz, mi-helyt a tényálladáki elemek megvalósulása helyi vagy időbeli eltolódást mutat. Vagyis, ha a tevékenység és az eredmény helye és ideje egymástól elkülönül, azonnal felmerül a kérdés, hol követtetett el a bűncselekmény? Ha A. mérget ad be B.-nek Pécsen és az rögtön meg is hal, az elkövetés helye és ideje nem vitatható. De ha A. becsületsértő levelet küld Párisba B.-nek, már kérdésessé válik, hogy hol lett elkövetve a becsületsértés? A tevékenység és eredmény helyi és időbeli elkülönüléséből származó ú. n. *tánolsági* bűncselekmények elkövetési helyének és idejének meghatározására az irodalomban három főiránnyal találkozunk: *a)* az egyik szerint az elkövetési hely és idő összeesik az *eredmény* bekövetkezésének helyével és idejével, *b)* a másik szerint ezeknek megállapítása a *tevékenység* kifejtése után igazodik és végül *c)* ennek megállapítására a *tevékenység és eredmény* helye és ideje együtt irányadók.

A magyar Bp. 16. §-a szerint ugyan az *elkövetés helye* az illetékesség rendszerinti alapja; de ez még nem tartalmazza az elkövetés helyének meghatározását, amit a törvény indoklásából is láthatóan átutal az anyagi büntetőjog körébe.

A kérdés megoldása elméletileg csak abban az irányban történhetik meg, amely úgy a tevékenység, mint az eredmény bekövetkezésének helyét és idejét egyaránt elkövetési helynek és időnek tekinti. Ez a megoldás szükségképeni következménye azon alaptételnek, hogy a bűncselekmény törvényes tényálladáki alkatelemei mind egyenlő értékűek. A gyakorlatban pedig helytáll az elméletileg egyedül igazolt felfogás egyrészt azért, mert lehetővé teszi az új törvény alkalmazását,

ha ennek hatálya alatt következett be a tevékenységtől elkülönülő eredmény, másfelől pedig kíségt az adott eljáró perjogi nehézségeken a megelőzés elve.

Tehát *mulasztási* bűncselekményeknél az elkövetés helye és ideje az, ahol és amikor valamit tenni kellett és lehetett volna és az eredmény beállott. A *kísérleti* cselekményeknél: a tevékenység és a veszély helye és ideje; *részesi* cselekményeknél, ahol és mikor a részesi tevékenység megvalósult és az eredmény bekövetkezett. *Több tevékenységi* mozzanató cselekményeknél (rablás, magánokirathamisítás stb.) minden tevékenység kifejtésének és az eredmény bekövetkezésének helye és ideje.

Az elkövetés helye mellett az elkövetés idejének kérdése a törvény időbeli hatályánál (2. §.) s az elévülés (106. §.) kérdésénél jut különös jelentőséghez. Amint láttuk, a bűncselekmény az időtartam mindazon részében lesz valaki részéről elkövetve, amely időtartam alatt a tényálladék elemei megvalósulnak. Tehát pl. tartós bűncselekményeknél (jogtalan letartóztatás) az elkövetési hely kezdődik a letartóztatás véghezvitelének megkezdésével és tart az eredmény befejezéséig.

31. §. A bűncselekmény alakjai.

Az előkészítő cselekmény.

Amíg valamely képzet motívummá izmosodik és ez tetteben nyilvánul meg, rendszerint bonyolult lelki folyamat játszódik le a cselekvő egyénben. Eme lelki folyamatnak külvilágba vetítődéséből csak egyes érzékileg észlelhető jelenségek érdeklük a büntetőjogot. A mai tételes büntetőjogok elsősorban a *befejezett* eredményt értékelik; csak másodsorban a *kísérleti* cselekményt és legvégül igen szűk körben az *előkészületi* cselekményt.

A magyar Btk. sem a befejezett, sem az előkészületi cselekmény fogalmát nem határozza meg, hanem csak a kísérletét. De ezzel, a törvényhozó felfogása szerint, adva van a határ, amelyen innen és túl a cselekmények alakzatai elkülönülnek. Tehát törvényünk szerint, mondhatjuk, mindazon cselekmény, mely a kísérleten, vagyis a véghezvitel megkez-

désén innen van: *előkészületi cselekmény*. Előkészületi cselekmény ezért az, ami a cselekmény véghezvitelének megkönnyítését, előmozdítását, az eredmény biztosítását célozza (1. eszközök előkészítése, alkalom, alibi-készítés, orgazda felkérése stb.). Ismérvei: 1. A *szándék*, tehát a tényálladékot átölelő képzet, mert ilyennek hiányában nincs előkészületi tevékenység. Gondatlan előkészületi cselekmény fogalmilag lehetetlen. 2. *Tevékenység*, vagyis a szándéknak érzékileg észlelhető jelenségében való megnyilvánulása. 3. A *véghezvitel még ne kezdődjék meg*. Ennek megállapítása az egyes tényálladékok sajátos jogi természete szerint történik meg, vagyis mindig azt kell a bírónak vizsgálni, hogy a tevékenység jelenti-e a tényálladéki cselekvésnek immár részbeni létesítését vagy sem, mert amennyiben a jogtárgy közvetlen veszélyeztetése forog fenn, úgy kísérlettel állunk szemben. Tehát ugyanazon tevékenység míg egyik bűncselekményre nézve előkészület, a másikra kísérlet lehet (pl. míg a betörés az emberölésnél csak előkészületi cselekmény, addig a betöréses lopásnál már kísérlet).

Az előkészületi cselekményeket a mai tételes jogok általában büntetlenül hagyják. Indokai: azon helyes kriminálpolitikai tekintet, hogy a büntetlenség tudata erős kontradetermináló motívum a további folytatástól, továbbá a minima non curat praetor elvének érvényesítése, minthogy az előkészületi cselekmény csak távolról és nem mindig bizonyíthatóan veszélyezteti a jogtárgyat.

Mindazonáltal ezen szabály alól több kivételt tesz Btk.-ünk és pedig tekintettel a veszély nagyságára, illetve a jogtárgy értékére. Így büntetendő cselekmény: a) a *felsőszékhelyi elkövetésére tett előkészület* (133. §.) és az annak elkövetésére létrejött szövetség, előkészületi cselekmény nélkül is; ha pedig szövetségalakításhoz véghezvitelt célzó előkészületi cselekmény is társul, ez súlyosabban büntetendő (130—131. §§.); b) a *hűtlenség* elkövetésére létesített szövetség, magában, vagy előkészületi cselekménnyel (148. §.); c) a *lázadás* elkövetésére létesített szövetség, magában vagy előkészületi cselekménnyel (156, 157. §§.); d) a *hatóság elleni erőszak* elkövetésére irányuló szövetség magában vagy más előkészületi cselekménnyel (170. §.). Ezen politikai jellegű

deliktumokon kívül még ugyancsak kriminalizáltattak: a gyilkosság, gyújtogatás és pénzhamisítás büntettének elkövetésére irányuló szövetség, de csak úgy, ha ahhoz előkészületi cselekmény is társul (288., 428. és 205. §§.),

Tehát, amint látható, Btk.-ünk csakis egy büntettnél, a *felségsértésnél* kriminalizálta a pusztá előkészületi cselekményt, míg a többi esetekben csak a szövetségalakítást, hol magában, nevezetesen a politikai jellegű deliktumoknál. hol pedig más előkészületi cselekménnyel való kapcsolatban, még pedig az említett közönséges deliktumoknál. A szövetség, amely létrejön, ha két vagy több személy a bűncselekmény elkövetését közös egyetértéssel elhatározza (132. §.), sem más, mint előkészületi cselekmény.

Újabb törvények a bűnszövetséget több ízben helyezik büntetési szankció alá, így a *hadiszállítás különböző tényálladékeinál* a szövetségalakítás, ha ahhoz előkészületi cselekmény is járul (1915: XVIII. t.-c. 12. §.), az *árdrágításra* irányuló összebeszélés és egyesülés (1920: XV. t.-c. 1. §.), a *fizetési eszközökkel való visszaélésre* irányuló összebeszélés vagy egyesülés (1922: XXVI. t.-c.).

Ezekon kívül a törvény szerint még meghatározott esetekben az előkészületi cselekmények sajátos tényálladékok (delictum sui generis), pl. a párviadalra való kihívás és annak elfogadása (293. §.); hamis tanuzásra és hamis esküre reábirási törekvés (subornatio testium, 222. §.); egészségre ártalmas cikkeknek elárúsítás céljából boltban vagy raktáron tartása (314. §.), az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezése (1921: III. t.-c.) stb.

52. §. A kísérlet.

Baumgarten: A kísérlet tana. 1885. *Wlassics*: A bűnkísérlet és a bevégzett bűncselekmény. 1887. *U. o.*: A kísérlet és részesség köréből. Balogh-Emlékkönyv. 31. 1. *Battlay*: A büntetendő kísérlet és a bevégzés. 1892. *Angyal*: A véletlenség és a kísérlet. 1903. *Zachariae*: Die Lehre vom Versuch I—II. 1836/39. *Krug*: Die Lehre vom Versuch. 1854. *Cohn*: Die Lehre vom versuchten und unvollendeten Verbrechen. 1880. *Meyer*: Der Anfang der Ausführung. 1892. *Schneider*: Zur Lehre vom Versuch. 1896. *Goldschmidt*: Die Lehre vom beendigten und unbeendigten Versuch. 1897.

Klee: Wille und Erfolg in der Versuchlehre. 1898. *Redslob*: Versuch und Vorbereitung. 1908. Bar: Gesetz u. Schuld II. *Thomsen*: Über den Versuch der durch eine Folge qualifizierten Delikte. 1895. *Frank*: V. D. Alig. T. V. *Germann*: Über den Grund der Strafbarkeit des Versuchs. 1914. *Schüller*: Der Mangel am Tatbestand. 1914. *Cohn*: Die Revisionsbedürftigkeit des heutigen Versuchbegriffes. 1916. *Natorp*: Der Mangel am Tatbestand. 1921. *Kohlrausch*: Reform. 1926. *Liszt*: Z. I. *Eisenmann*: Z. XIII. *Oetker*: Z. XVII. G. S. LXXXVIII. *Horn*: Z. XX. *Rosenberg*: Z. XX. *Mau*: G. A. XLVII. *Huther*: G. A. XLVI., XLVIII. *Senf*: G. S. LXVII. *Werneburg*: G. S. LXXXVI. *Binding*: G. S. LXXXV. *Roth*: L. XLVII. *Gallet*: La notion de la tentative punissable. 1899. *Mercier*: De la tentative. 1903. *Carrara*: Atti preparatori. 1881. *Stoppato*: L'evento punibile. 1898. *Lammasch*. Das Moment objektiver Gefährlichkeit im Begriff des Versuchs. 1878. *Hertz*: Versuch mit untauglichen Mitteln. 1874. *Delaquis*: Der untaugliche Versuch. 1904. *Fabian*: Abgrenzung vom untauglichen Versuch und Putativdelikt. 1905. *Dohna*: Der Mangel am Tatbestand. 1910. *IVintritz*: Das problematische und apodiktische Urteil in der Lehre vom Versuch. 1910. *Liszt*: Z. I. *Buri*: Z. I. *Geyer*: Z. I. *Rosenberg*: Z. XX. *E. Liszt*: Z. XXV. *Zucker*: G. A. XXXVL, XXXVII. *Haoenstein*: G. A. XXXVI., XXXVII. *Oerbeck*: G. S. LXVII. *Kriegsmann*: Z. XXX. *Bonnefoy*: De la tentative des infractions impossibles. 1902. *Schoetensack*: Verbrechenversuch Festg. f. Frank). 1930. II. 55. *Allfeld*: Der Rücktritt von Versuch. u. o. II. 74.

I. Btk.-ünk meghatározása szerint a kísérlet *az a cselekmény, mellyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem fejeztetett* (65. §. 1.).

A francia 1810-iki Code Pénalból az európai büntetőjogokba átkerült eme fogalmi meghatározás, mely a kísérlet lényegét a végrehajtás megkezdésében (commencement d'exécution) állapítja meg, nyilvánvalóan igyekezett kifejezésre juttatni, hogy a kísérleti cselekmény már valamely tényállásnak részleges megvalósítása. Tehát szemben az előkészületi cselekménnyel nem pusztán valamely jogtárgynak távoli veszélyeztetése, hanem annak már megsértése, vagy közvetlen veszélybehozatala.

A kísérlet büntethetőségének jogi megalapozása terén az irodalomban igen eltérők a felfogások. Így míg a szubjektív irány a jogi indokát abban keresi, hogy a véghezvitel megkezdésében a bűnös szándék lepleződött le (*Buri*, *Hálschner*, *Delaquis*), addig az objektív irány abban, hogy a kísérleti tevékenység az eredménynek oka (*Feuerbach*,) leghatéko-

nyabb tényezője (*Birkmeyer*), az eredménnyel időbeli relációban áll (*Garraud*), vagy a jogtárgynak megtámadása (*Finkey*). A közvetítő irány pedig szubjektíve a bűnös akaratban, objektíve a konkrét veszélyességben, vagyis a célbavett eredmény bekövetkezésének lehetőségében adja jogi indokolását (*Lammasch, Liszt, Seuffert, Angyal*).

A kísérlet büntetőségének jogi alapját csakis a szubjektív és objektív elemek egyenlő értékelése nyújtja. És eszerint, ha megvan a tevékenységet kifejtő alany részén az a bűnös veszélyes magatartás, mely a szándék megvalósítására *általában (in abstracto)* alkalmas, büntetés alá vonható kísérleti cselekmény valósul meg (így *Vámbáry* is). A kísérlet lényege tehát a tettes szubjektív veszélyességének külső magatartásban való megnyilvánulása lévén, mihelyt az alany tevékenységéből felismerhető a célbavett büntett, a kísérleti cselekmény megállapításának nincs semmi akadálya (így az, ki másra töltött fegyvert fog, aki élesre fent késsel lesben áll, aki égő csóvával közeledik a szalmakazalhoz, az illető bűncselekmények kísérletét s nem előkészületét követi el. L. a Curia ellentétes gyakorlatát).

A kísérlet ismérvei: 1. A *szándék* és pedig annak bármilyen megnyilvánulása elegendő, de szükséges, hogy az a bevégzésre irányuljon, mert a kísérletre irányuló szándékból hiányzik a tényálladékot átfogó képzet. Magától értetődően a praeterintentionalis cselekményeknek kísérlete lehetetlen, mert ha a szándékon túlerő eredmény be nem állott, úgy az elmaradt eredményt nem is lehet megkezdeni. 2. *A véghezvitel megkezdése* alatt a szigorúan objektív interpretáció azt érti, hogy a kísérleti tevékenység ne merítse ki a tény álladék összes elemeit; de legalább ezek valamelyikét megvalósítsa. Ennek megállapítása *in concreto* az illető bűncselekmény tényálladáki alkatelemeinek gondos figyelembevételével történhetik meg. Így ha valamely törvényes tényálladék akként van felépítve, hogy abban megvan jelölve a tevékenység módja vagy eszköze (pl. mérge, betörés stb.), úgy amennyiben ezek alkalmazása fennforog, a kísérlet, vagyis a véghezvitel megkezdése megvalósult. Ott pedig, ahol a tényálladék az eredményt jelöli meg, úgy a jogtárgy megsértésében vagy

közvetlen veszélyeztetésében merül ki a kísérleti cselekvés (pl. emberölési tényálladékoknál a kilőtt golyó, mely behatol a sértettbe, a célzásra felemelt fegyver stb.). 3. A kísérletnek végül negatív ismérve, hogy a véghezvitt tevékenység *ne fejezzen be a bűncselekményt*. Tehát a tevékenység ne haladjon addig előre, ami az eredmény bekövetkezését vonja maga után.

A kísérlet meghatározott esetekben részben fogalmilag, részben pedig tételesjogilag ki van zárva. Így fogalmilag nincs kísérlete azon tényálladéknak, ahol a véghezvitel megkezdése egyúttal befejezi a bűncselekményt, mint a *pillanatnyi bűncselekményeknek* (pl. szóbeli becsületsértésnek), 2. a *tiszta mulasztási bűncselekményeknek*, melyeknek teljes tényálladáki megvalósulása a nem-tevésben merül ki, szemben a *nem tiszta mulasztási bűncselekményekkel*, ahol már előfordulhat kísérleti tevékenység (pl. a börtönőr nyitva hagyja a börtön ajtaját, de mielőtt a rabok elszöknének valaki figyelmeztetésére az igazgató becsukja a nyitva álló ajtót), 3. *kísérleti* vagy *előkészületi* tevékenységet tartalmazó delictum sui generiseknek. Fogalmilag ugyan lehetséges, de tételesjogilag ki van zárva: *a) a kihágásoknak b) a törvényben meg nem jelölt vétségeknek, c) a bűnsegélynek és felbújtásnak*.

Btk.-ünk alapján a kísérletnek két alakját különböztetjük meg: a *befejezett* és *be nem fejezett* kísérletet. *Befejezett kísérlet* létesül akkor, ha az alany a törvényes tényálladáki tevékenységet végrehajtotta teljes egészében, de az eredmény nem következett be (pl. a tettes beadta a mérget, de a halál nem következett be). *Befejezetlen* kísérlet pedig az, ha az alany a tényálladáki tevékenységet még nem hajtotta végre (pl. A. lőfegyverrel célbavette B-t, de C. mielőtt a golyó kirepülne, kiüti kezéből). Gyakorlati jelentőséghez jut eme megkülönböztetés *a) a büntetlenség biztosítása szempontjából, b) a bűnsegély és bűnpártolás elhatárolásánál*, amennyiben befejezett kísérlet esetén bűnpártolásról, be nem fejezettnél bűnsegélyről van szó (69. §. 2. p.) *c) a jogos védelemnek csak be nem fejezett kísérlet esetén lehet helye*, mert befejezett kísérletnél a támadás már befejezést nyert.

II. Nem a Btk.-ünkben rejlő, de **Az alkalmatlan kísérlet**, a joggyakorlatban élő megkülönböztetése a kísérletnek az *alkalmas* és *alkalmatlan* tárgy és eszköz szerinti elkülönítése, Míg a szubjektivista irány szerint, minthogy minden kísérlet lényegében a cselekvés okozatosságára vonatkozó tévedés, nincs annak indoka, hogy a bár alkalmatlan eszközzel s tárgyon lelepleződött bűnös szándék büntetlen maradjon. Ezzel szemben az objektivista elmélet azt hirdeti, hogy a kérdés eldöntésére az irányadó, vajjon fennforog-e a jogtárgynak veszélyeztetése a tevékenység részéről? Az abszolúte alkalmatlan kísérlet, minthogy ilyen veszélyeztetést nem foglal magában, nem büntethető, míg a relative alkalmatlan kísérlet igen, mert a veszélyeztetés fennforog. A közvetítő iránynak *Liszt* képviselőjében az az álláspontja, hogy az abszolút alkalmatlan (veszélytelen) kísérlet, nem kísérlet s így nem büntethető; a veszélynek konkrétnek kell lennie, amit utólagos prognózis alapján lehet megállapítani és pedig nem ex post, hanem a tevékenység pillanatában általában felismerhető, vagy a cselekvő által ismert körülményeknek ex ante mérlegelésével. Vagy *Finger Dolina* szerint, nálunk ehhez közelállóan *Angyal* megalapozásában, alkalmatlan kísérlet esetén, amennyiben a tettes tévedése ontologikus, azaz ténykörülményekre vonatkozik (pl. a fegyver töltetlen, mellyel ölni akar), büntetéstérdemlőség fennforog, mert megvan a veszélyesség, míg, ha a tévedés nomologikus, azaz a tevékenység avagy a történés törvényeire vonatkozik (pl. a megölni szándékoltat ábrázoló festmény átszúrásával akarja az illető halálát okozni), úgy nincs veszélyesség s nem indokolt a büntetés. Ezen felfogással szemben joggal állíthatja azonban a szubjektivizmus, hogy ily módon a társadalom védelme válik illuzóriussá, mert a büntetéstérde miőségnek megállapítására ez az elhatárolás kellő alapot nem nyújthat. Vagyis, ha A. cukorral akarja B-t megmérgezni, vagy C. vízbe akarja D.-t fullasztani, az eset megítélése egészen más lesz, ha A. azon tudattal adja be B.-nek a cukrot, hogy az cukorbeteg, vagy ezen tudat nélkül és ismét más, ha C. azzal a tudattal löki be D.-t a folyam medrébe, hogy az magas vízállású, holott ki van száradva.

A kísérlet alkalmatlanságának megállapítása a tárgy és

az eszköz szempontjából külön-külön vizsgálandó. A tárgy szempontjából: *a)* ha a tárgy nem létezik, úgy nincs mi ellen a véghezvitel megkezdhető lenne, tehát nincs kísérlet (hullánölési kísérlet, nem terhes nőn magzatelhajtási kísérlet nem fogatosítható), *b)* de már megvan és veszélyeztetve van a tárgy, ha nincs is ott, ahol a tettes gondolja (pl. a tolvaj véletlenül üres zsebbe nyúl, *c)* nincs meg a tárgy, ha a törvényben megjelölt tényálladási elemek valamelyike hiányzik belőle (ha valaki abban a tudatban igyekszik reábirni a bordélyházba való belépésre egy nőt, hogy az „tisztességes“ nő, holott kéjnő, az nem követi el a kerítés kísérletét (BN. 44.). Az *eszköz* szempontjából különbséget kell tennünk azon tényálladékok között, amelyeknél az eszköz tényálladási alkatelem és amelyeknél nem. *a)* Azoknál, amelyeknél az eszköz tényálladási elem, úgy annak hiánya kizárja a kísérletet. *b)* Azoknál, amelyeknél az eszköz nem tényálladási elem, az általános tapasztalás szerint état dangereux szempontja dönti el, vajjon alkalmas, vagy alkalmatlan-e az eszköz? (Ha A. meggyőződése szerint töltött, de valóban töltetlen fegyvert süt B.-re, büntethető lesz).

A kriminológiai irány III. Mind általánosabbá kezd válni az a belátás, hogy a társadalom.

védelve a klasszikus büntetőjog kísérlettanának a mai büntetőjogokban jelentkező életrehívásával kellő biztosítást nem nyer. Ebből ered a reformtörekvés, melynek első megnyilvánulása a kísérlet falainak kitágítására irányul. Továbbá a tettes antiszociális érzületének értékelésével a kísérlet dogmatikai fogalmát is más kritériumokon törekszik felépíteni, mint a régi és kevésbé kielégítő commencement d'execution. Vagyis a kísérlet büntethetőségének alapja a tettes veszélyességére lévén visszavezetendő, az objektív tényálladási elemek csak annyiban jutnának értékeléshez, amennyiben azokból eme pszichikai állapotra következtetni lehet. A kísérlet büntetési része pedig oda módosulna, hogy a kísérlet a befejezett cselekménnyel egyenlően büntetettnek. A tettes antiszociális érzületének ismét primér értékelésével kitágítja az alkalmatlan kísérlet körét, amit részben már vissza is tükröztetnek egyes újabb törvényalko-

tások, amikor az alkalmatlan kísérletet bírói mérlegelésen nyugvó fakultatív enyhébb büntetési tétel alá vonják. Kriminálpolitikai tekintetből pedig a jóvátétel mentességet biztosító személyes körülménynek belterjesebb és rendszeresebb kiképzésére törekszenek. Így már a norvég Btk. 59. §-a, mely általános rendelkezést tartalmaz a bűncselekmény káros hatásainak visszaszorítására a büntetési tételek ez esetekre szóló leszállításával.

33. §. A kísérlet köre és büntetése.

Btk.-ünk szerint csak a legsúlyosabb bűncselekmények, vagyis a *büntettek* esetében büntetendő mindig a kísérlet, míg a *vétségeknél* csak a törvényben megállapított esetekben (65. §.) és a *kihágásoknál* (az erdei lopás kivételével 1879: XXXI. t.-c.) egyáltalán nem. A büntett kísérletének büntetethetősége mindig a törvényi (in thesi) és nem bírói (in concreto) minősítés után igazodik. Tehát a correctionalisált vétség kísérlete büntetendő, bár a Btk. szerint az illető cselekmény vétségei eseteiben nem büntetendő a kísérlet (a Curia gyakorlata). A vétségek, melyek kísérlete büntetendő (így az istenkáromlás, ragály esetén zársértés, lopás, ingó vagyron rongálás, hivatali visszaélés, pénzhamisítás, zsarolás, kerítés), újabb törvényekben: árdragító visszaélés (1920: XV. t.-c. 1. §.), adócsalás (1920: XXXII. t.-c. 3. §.), hadviselés érdekei elleni vétségek (1915: XIX. t.-c.), a német btk. nyomán minden indokolt alap nélkül vannak összeválogatva, miért de lege ferenda kívánatos a vétségek kísérletének általános kriminálizációja s a szabály alóli kivételeknek megállapítása.

A büntetés mérvére a Btk.-ünk akként rendelkezik, hogy: *a kísérlet enyhébben büntetendő, mint a véghezvitt büntett vagy vétség* (66. §. 1. bek.). Tehát a kötelező enyhítési rendszert követi.⁸⁰ Ezzel szemben hosszú időn keresztül a parifi-

⁸⁰ Kivétel az államfő személye meggyilkolásának, vagy szándékos megölésének kísérlete, amely kísérleti cselekmények épügy büntetteinek, mint a befejezett cselekmény (1. Btk. 126., 128. §§.). Újabb törvényekben ugyancsak a parifikáció érvényesül bizonyos tényálladékok kísérleti megvalósításánál, így egyes árdragítás! tényálladékoknál, mikor pl. az ár-

kációs rendszer volt uralkodó s ezt követi az 1810-iki Code Pénal is. A szubjektív irány szerint u. i. a bűnösség a kísérleti tevékenységben épúgy megnyilvánul, mint a befejezett cselekményben. a társadalmi veszélyesség épúgy megvan itt, mint ott, tehát a kísérlet épúgy büntetendő, mint a befejezett cselekmény. Az objektív irány a kísérlet enyhébb büntetésének alapját főleg a külső sérelem csekélyebb voltában; a közvetítő irány pedig a bűnösség enyhébb megnyilvánulásában és a jogtárgynak csak veszélyeztetésében keresi.

A kísérlet enyhébb büntetésére vonatkozóan a következő szabályok érvényesek. Amikor a törvény úgy rendelkezik, hogy a kísérlet *enyhében büntetendő*, ez alatt azt kell érteni, hogy a kísérlet büntetésének maximuma legfeljebb a bevégzett cselekmény büntetésének maximuma lehet, levonva ebből az illető büntetési nem egységét. De további rendelkezést is tartalmaz a törvény, amely szerint: *A kísérlet büntetése a véghezvitt büntetetre, vagy vétségre megállapított büntetés legkisebb mértékén alul is, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható* (66. §. 2. bek.). A Curia állandó gyakorlatában eme rendelkezést akként magyarázza, hogy az csak *egyfokú* leszállást tesz lehetővé, mely csak rendkívüli enyhítő körülmények (92. §.) fennforgása esetén szállítható lejjebb még. Az elméleti büntetőjog ezzel szemben a korlátlan leszállás lehetőségét hirdeti abból kiindulóan, hogy a törvény ily megszorítást nem tartalmaz, illetve mert a Btk. 62. §.-ában nagyobb mozgási szabadság van a bíró részére biztosítva, mint a 92. §-ban (1. *Angyal, Heil, Finkey, Vámbéry*). Csak államfogház, mint külön természetű büntetési nem, nem szabható ki más büntetés helyett. Törvényünk az általános rendelkezés alól azonban két kivételt állapít meg: *a)* olyan cselekmény kísérleténél, melynek befejezett tényálladéka *halállal* büntetendő: *ötévi egyháznál* kisebb büntetés nem szabható ki; *b)* az *életfogytig tartó egyházzal* büntetendő cselekményeknél pedig a

túllépésnél, áruuzsoránál, munkabéruuzsoránál, árucsempészetnél a túl magas ár, vagy bér *követelése* époly büntetési szankció alá van helyezve, mint a befejezett cselekmény, vagyis annak elfogadása, vagy a csempészésnél az áru *beszerzése* épúgy büntetetik, mint annak kivitele (1920:XV. t.-c.).

tüntetés *háromévi egyháznál* enyhébb nem lehet (1. a Curia 78. sz. döntvényét). Ezen szabályok alól kivételt tesz a Btk. akkor, amikor a parifikáció alapján kimondja, hogy a király meggyilkolásának, vagy pedig szándékos megölésének kísérlete éppúgy büntetettik, mint a befejezett cselekmény (126., 128. §§.).

34 §. A kísérlet büntetlensége.

I. A magyar Btk., hasonlóan a többi élő büntetőjogokhoz, büntethetőséget kizáró okot állapít meg az *önkéntes elállás* és az *eredmény önkéntes elhárításának* eseteire. A klasszikus büntetőjog ennek jogi indokolását a tettes részén a bevégzésre irányuló akarat hiányában (*Luden, Bemer*), a külvilágban előállható változás megszüntetésében (*Herzog*), majd az eredményt létesítő feltételek hiányában (*Binding*) keresi. Ezen magyarázatok azonban nem kielégítőek s ma már tisztábban áll előttünk ennek indokoltsága ama kriminálpolitikai szemszögből, amely minden elméleti megalapozás nélkül már régen utat tört magának a jogi formalizmuson keresztül. Vagyis, ha már a római jogi észjárás büntetlenséget biztosított annak, aki bizonyos jogsértő tevékenység folytatásától elállt, vagy a germán népjogok a tettes visszalépése esetén elengedték a kompozíciót, vagy a magyar Hk. a visszalépés és jóvátétel eseteit szabályozza, mindenütt ugyanazon szempont érvényesül, az az „aranyhíd“-építés, amint *Liszt* mondja, amelyen a tettes büntetlenül visszavonulhat. Vagy amint ezt Btk.-ünk oly szép szavakkal kifejezi: „A büntett még nem vitetett véghez, az eredmény nem következett be, senki sem látta a tettet, a tettes szabadságában van a megkezdett ösvényen tovább haladni, vagy a fölébredt lelkiismeret szavára az utolsó percben elállni a gonosz merénylettől. A bölcs törvényhozás még egyszer közbelép a büntettet megkezdő egyén és a büntett közzé s a büntetlenség ígéretével iparkodik föltartóztatni a gonosz kezét, visszavezetni a szerencsétlent a kötelesség ösvényére, mielőtt még a végzetes tett elkövetett, illetőleg bevégeztetett volna.“ Úgy, hogy ma már a kísérlettől való visszalépés büntetlen-

ségének igazolása főleg kriminalpolitikai alapra vezethető vissza.

Btk.-ünk két esetét állapítja meg a büntetlenségnek: 1. ha a tettes a megkezdett büntett vagy vétség véghezvitelétől önként elállóit; 2. ha a büntett vagy vétség tényálladékához tartozó eredményt — mielőtt cselekménye felfedeztetett volna — önként elhárította (67. §.). Az első a be nem fejezett, a második a befejezett kísérlet esete.

1. *A be nem fejezett kísérletnél* a büntetlenség biztosításának egyetlen feltétele: az *önkéntes elállás*, vagyis olyan negatív magatartás, mely az alany jelleme és ráható motívumok hatása alatt keletkezett, amely magatartás tehát motivált, de nem determinált. Tehát minden kényszertől, az alanyon kívül fekvő októl független magatartás. Így nem önkéntes az elállás, ha azért áll el valaki, mert tettenérték, mert rákiáltottak, vagy mert legyőzhetetlen akadályokba ütközött. Hogy milyen motívumból: jobb belátásból, megbánásból, vagy félelemből stb. áll el valaki, az közömbös. A tettes tévedése az akadály fennforgásáról, vagyis a vélt akadály (pl. a szobában elrejtőzött tolvaj a zörejre azt hiszi, ember közeledik, pedig csak a szél fű), éppúgy kizárja az önkéntességet, mint a valóságos akadály, mert az elállást ez determinálta. Nem szükséges az elállásnak véglegesnek lennie, amely szándék a legtöbb esetben kifelé úgysem realizálódik, de ha az abbahagyás a véghezvitel megkezdése folytatásának csak egyik fázisa (pl. a kasszafűró azért hagyja abba a fűrást, hogy holnap ismét folytassa), úgy nincs elállás.

Ha a kísérlet befejezett, úgy a büntetlenség biztosítására egymagában nem elegendő az önkéntes elállás, mert az eredmény a pusztá elállással bekövetkeznék, hanem szükséges az *eredmény önkéntes elhárítása*, vagyis olyan aktív emberi magatartás, amely a tényálladéki eredmény létesítésére beállott okozati folyamatot kifejlésében megakadályozza. Így A., ki mérget adott be B.-nek ölési szándékkal, csak úgy mentesül a szándékos emberölés kísérletének büntetése alól, ha vagy ő ad be megfelelő ellenmérget, vagy más harmadik személy (orvos, gyógyszerész stb.) segítségül hívásával hárítja el az eredményt. Ha az alany az eredményt el akarja há-

rítani, de nem tudja, vagy ha az eredmény nem az ő magartartása következtében marad el (pl. hányinger következtében a mérge nem fejtheti ki hatását), a beállott eredményért, illetve a véghezvitel megkezdéséért felelős. 2. További feltétele a büntetlenségnek, hogy az *eredmény elhárítása a cselekmény felfedezése előtt* történjék meg, mert ha ezután fogna hozzá az eredmény elhárításához, úgy hiányoznák a büntetlenség biztosításának kriminálpolitikai indokoltága. A felfedezés megállapítása ténykérdés, így felfedezettnek mondható a cselekmény, ha olyan észleli, aki képes annak elhárítására. De az eredményt elhárító vájjon tudott-e arról, hogy tevékenységét fel, vagy fel nem fedezték, közömbös.

II. Úgy az önkéntes elállás, mint az eredmény elhárítása, *személyes büntethetőséget kizáró ok*, aminek jogi következménye, hogy a megvalósult kísérleti cselekmény nem szűnik meg büntetendő kísérleti cselekmény maradni. Így az abban való szándékos közreműködés esetén megállapítható a részesség. A büntetlenség: államilag biztosított személyes kedvezmény, vagyis az önként elálló, vagy az eredményt önként elhárító személyeket illeti, tehát amennyiben részesek (társittes, felbújtó, bűnségéd) közreműködése is fennforog, így ezek ezen a címen büntetlenséget nem élveznek. Kivéve, ha az ő részükön is meg van ugyanazon személyes mentességi ok. Nincs helye büntetlenséget biztosító visszalépésnek és eredményelhárításnak azon delictum sui generiseknél, amelyek előkészületi vagy kísérleti jellegűek, minthogy ezekre Btk.-ünk speciális rendelkezéseket tartalmaz a visszalépés büntetlenségét illetően.

Btk.-ünk külön rendelkezést tartalmaz az u. n. „maradék-cselekményre“, vagyis, ha a kísérleti cselekmény visszalépés okából büntetés alá nem vonható, azonban már magában véve valamely büntetendő cselekménynek tényálladékát képezi: ennek megbüntetését a 67. §. intézkedése nem zárja ki (68. §.). (így pl. ellenmérge beadása által előidézett betegség, mint visszamaradt testi sértés tényálladéka, rablás kísérletétől való visszalépésnél a személyes szabadság megsértése stb.).

55. §. A befejezett cselekmény.

I. A bűncselekmény harmadik megnyilvánulási alakja? a befejezett cselekmény, vagyis a tényálladék teljes megvalósulása. Ez pedig amikor létesül, ha egy emberi tevékenységei összefüggő történés valamely bűncselekmény törvényes tényálladékának valamennyi elemét kimeríti. Hogy ez fennforog-e, hogy egy történés a bűncselekmény fogalmának kereteit teljesen kitölti-e, in concreto az egyes bűncselekményekre külön-külön lesz megállapítandó. Azoknál a bűncselekményeknél, amelyeknek lényegéhez tartozik egy meghatározott eredmény (pl. emberölési tényálladékok, a vagyon elleni deliktumok), csak akkor nyernek befejezést, ha az eredmény (halál, vagyoni-kár) valóságban létrejött. Míg ha az eredmény közelebbi meghatározása hiányzik, úgy az eredmény milyensége a befejezés megállapíthatása szempontjából közömbös (pl. gyújtogatás, vizáradá sokozás, pénzhamisítás deliktumainál stb.). Éppenúgy az eszköz szempontjából.

Ugyanazon kriminálpolitikai tekintet, amely a kísérletnél az önkéntes visszalépésnek, illetve az eredmény önkéntes elhárításának büntetlenséget biztosító okként való értékelésében nyilvánul meg, jut érvényesüléshez bizonyos, a törvényben meghatározott befejezett bűncselekményeknél is, amikor a visszalépés, az eredményelhárítás, a jóvátétel mentesítő körülmény. Így büntetlenséget biztosít: 1. a *felségsértésre* irányuló előkészület s kísérlet esetén a *visszalépés* (136. §.); 2. *felségsértés, hűtlenség, lázadás* (137., 151., 160. §§.); 3. *hatóság elleni erőszak* (Hv. 12. §.), *pénzhamisítás* (205. §.), *gyilkosság* (288. §.) és *gyújtogatás* (428. §.) elkövetésére létrejött *szövetségből való kilépés, lázadás színhelyének elhagyása* (159. §.); 4. *hamistanuzás, hamis eskü* esetén a hamis nyilatkozatnak kellő időben történt *visszavonása* (225. §.); 5. *párviadaltól elállás* (297. §.); 6. *gyújtogatásnál* a tett felfedezése és nagyobb kár okozása előtt a tűz továbbterjedésének *megakadályozása* (427. §.); 7. *árdrágító visszaélésnél* az *elállás* (Áv. 3. §.); 8. *szemérem elleni büntettek*nél a tettes és sértett között a bűnvádi ítélet kihirdetése előtt létesült *házasság* (240. §.); 9. *uzsora* esetén az *uzsorás vagyoni előnyöknek törvényes kamattal való visszatérítése* (1883

XXV. t.-c. 14. §.); 10. *adócsalásnál* a hatóság előtti beismerés s a veszélyeztetett adóösszeg kétszeresének önkéntes *befizetése* (1920:XXXII. t.-c. 9. §.); 11. az *állami és társadalmi rend* elleni mozgalom tényálladékanálaz *elállás* (1921: III.

II. A kriminálpolitikai törekvések hatása **A jóvátétel** alatt kezdetben mind inkább előtérbe a jóvátétel szélesebb körben való értékesítésének az ideája. De ma már tisztábban ítélnélhetjük meg ennek jelentőségét s az eddigi tapasztalatok útján azt látjuk, hogy a jóvátétel általános mentesítő hatályának elismertetése mindjobban viszszaszorul. Ennek főbb indokai a következők: *a) Kriminálpolitikai tekintet*, mert igaz ugyan, hogy e kedvezmény az egyének bizonyos csoportjánál jótékony motiváló erőt fejthet ki; de viszont ismét másoknál éppen annak a tehetőségnek a képzete, hogy a jóvátétellel, befejezett bűncselekmény esetén is, a büntetés alól mentesül, odavezethet, hogy a bűncselekménytől nem távoltartó, de arra készítő motívum tesz. *b) De ellene szól jogi érő* is, mert a jóvátétel mentesítő hatályának belterjes biztosítása könnyen idézheti elő a büntetőjog közjogi jellegének elhomályosulását. Így a lopás kölcsönügyletté alakulhat át, a tolvaj a késedelmes adós szerepét öltheti magára, *c) Büntetéstanilag* pedig ellene szól az, hogy a jóvátétel hatása a tettes vagyoni viszonyaihoz képest nagyon egyenlőtlen, míg a szegény tolvaj leüli, addig a vagyonos lefizeti a büntetést, ami aztán osztályellentétek kiélesítésére is vezethet.

Ezen komoly szempontokra tekintettel úgy látjuk, hogy a fejlődés iránya a jóvátétel általános mentesítő hatályra emelése helyett inkább afelé halad, hogy mint büntetésenyhítő körülmény a bírói szabadmérlegelés körébe vonassék.

36. §. A tettesség és részesség.

Tettes az, ki valamely bűncselekmény törvényes tényálladékat megvalósítja. Tettesség tehát a bevégzett, vagy megkísértett, illetve büntetendő előkészületi cselekménynek egy alany részéről történő megvalósítása. A tettesség fogalmát a Btk. általános része nem határozza meg abból kiin-

dulóan, hogy a különös részben foglalt egyes tényálladékok alkatelemeinek megállapításából szükségképpen folyik a tettes kiléte. Vagyis, aki a tényálladéki alkatelemeket akár saját, akár pedig más idegen erő által létesíti, az az illető bűncselekménynek a tettese. A tettes elkövetheti a bűncselekményt saját fizikai vagy pszichikai erejének, vagy más állati, gépi, természeti erők felhasználásával. Ez a *közvetlen, tettesség* esete. De előfordulhat az is, hogy valaki idegen emberi erőt használ fel eszközként valamely bűncselekmény elkövetésére. A tettességnek ezen alakját közvetett tettességnek nevezzük. *Közvetett tettes* tehát az, ki a büntetendő cselekmény tényálladékát más, büntetőjogi felelősség alá nem eső, személy által valósítja meg. Minthogy a közvetett tettes a tényálladék megvalósításának objektív szemszögéből miben sem különbözik a közvetett tettetől, ugyanolyan felelősség terheli, mint a közvetlen tettet.

A *közvetett tettesség* eseteit két csoportba különíthetjük el. Az egyikbe tartoznak azok, melyeknél a felhasznált egyén büntetőjogi értékelés alá vonható cselekmény elkövetésére nem képes; a másikba azok, melyeknél képes.

Lássuk az első csoportba tartozó eseteket: a) ha valaki 12 éven aluli *gyermeket*, vagy büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem bíró *fiatalkorút* használ fel bűncselekmény elkövetésére (Bn. 15., 16. §§.); b) ha a felhasznált egyén *öntudatlan állapotban volt*, illetve elmezavarban szenvedett (Btk. 76. §.); c) vagy cselekvése bűnösségének belátásával nem bíró *siketnéma* volt (88. §.). 2. A második csoportba a következő esetek tartoznak: a) ha valaki *ellenállhatatlan erő*, vagy *fenyegetés* által kényszerítettet a bűncselekmény elkövetésére (77. §.); b) ha *törvényes rendelet vagy kötelező parancs* adásával valósul meg a bűncselekmény; c) olyan személy felhasználása, akiből *hiányzik a szándék* (pl. A., ki tudja azt, hogy C. lakásában tartózkodik, reáveszi B.-t, hogy lőjjön be C. lakásába. B. tényleg lő és C. holtan esik össze. Ezen esetben A., kinek szándéka az ablak mögött tartózkodó C. megölésére irányult, mint a gyilkosság közvetett tettese vonandó felelősségre, míg B. szándékos ingó vagyron rongálásáért, illetve esetleg gondatlanságból elkövetett emberölés miatt). Ugyanezen megítélés alá tartozik, ha a szándék megvan, de hiányzik az a kü-

lönös *célzat*, mely a tényálladék alkateleme (pl. A. reáveszi B.-t egy gyújtogatás elkövetésére. A.-nak szándéka a B. által elkövetendő gyújtogatással a biztosítási összeg elnyerésére irányul. Ebben az esetben tehát míg: A. a biztosítási csalásnak (382. §.) a közvetett tettese és felbújtó gyújtogatásra (422. §.); addig B. csak a szándékos gyújtogatásért felelős); *d*) ha valaki felbújtást akar elkövetni, de tévedésben van, mert a címzett beszámítási képességgel nem bír (pl. A. azt hiszi B.-ről, akit egy bűncselekmény elkövetésére reábír, hogy épelméjű, pedig elmebeteg) (putatív felbújtás).

Kérdéses, előfordulhat-e a közvetett tettség, a tettes személyének bizonyos fizikai, vagy jogi tulajdonságait, mint különös tényálladéki elemeket magában foglaló deliktumoknál, vagyis az ú. n. *delicta propria*knál (pl. a vérfertőzésnél, hivatali bűncselekményeknél stb.).

A válasz az, hogy igen. Vagyis a tényálladék objektív oldalához tartozó feltételeknek annál a személynél kell meglenniök, aki az elkövetési tevékenységet valósítja meg, míg a tényálladék szubjektív elemeinek a közvetett tettesnél. Tehát a felhasznált személy képes legyen a sikkasztás, a nemi közösülés stb. végrehajtására, a közvetett tettesnél pedig meglegyen a szándék, a célzat, mely ama tényálladék elkövetésének szubjektív eleme (ezért nem hivatalnok, ha beszámítási képességgel nem bíró hivatalnokot használ fel a sikkasztás elkövetésére, megállapítandó a hivatali sikkasztás közvetett tettesége; ha A. hipnózisba ejti és reáveszi a házasságban élő B.-t, hogy C.-vel közösüljön. A. a házasságtörés közvetett tettese).

Tekintettel a felbújtás és közvetett tettség érintkező határára, továbbá arra, hogy a tettesnek fogalmi köre nem eléggé tág, hogy a közvetett tettség beleférjen, de lege ferenda kívánatos annak szabályozása (v. ö. *Irk*: A közvetett tettség. 1912. 21. 1.).

37. §. A részesség és alakzatai.

Wlassics: A tettség és részesség tana. (II. kiad.) 1893., Bjt. IV. *Angyal*: A személyes tulajdonságok és körülmények tana. 1912. *U. ő*: A felbújtás kísérlete. *Wlassics*-Emlékkönyv. *Irk*: A közvetett tettség. 1912. 17. *ő*: A bűnsegély és társtettség fogalmi elhatárolása. 1913. *Csemegi*: Bjt. IV. *Heil*: M. J. XX. Bjt. V. Tanulmányok. 1911. *Barna*:

Themisz. 1878. *Baumgarten*: Bjt. IX. *Illés*: Wlassics-Emlékkönyv. J. K. 1883. *Németh*: Bjt. IV. *Schultheisz*: J. A. 1926. *Zsoldos*: M. J. Sz. V. 262. *Bemer*: Teilnahme. 1847. *Buri*: Zür Lehre von der Teilnahme an dem Verbrechen. 1860. G. S. XLV. *Bar*: Zür jLehre vom Versuch und Teilnahme. 1859. Gesetz u. Schuld. II. *Langenbeck*: Die Lehre von der Teilnahme. 1868. *Birkmeyer*: Die Lehre von der Teilnahme. 1890. Cl. ő: V. D. Alig. T. II. *Heimberger*: Die Teilnahme am Verbrechen von Schwarzenberg bis Feuerbach. 1896. *Nagler*: Die Teilnahme am Sondeverbrechen. 1903. *Bisoukides*: Liszt Festschr. 1911. *Freudenthal*: Die notw;ndige Teilnahme. 1901. *Wuttig*: Fahrlässige Teilnahme am Verbrechen. 1902. *Redslob*: Die persönlichen Eigenschaften und Verhältnisse. 1909. *Krug*: Die besonderen Umstände der Teilnehmer. 1899. *Weinberg*: Teilnahme an fahrlässigen Flandlungen. 1904. *Hergt*: Die Lehre der Teilnahme. 1909. *Hilgemann*: Die Teilnahme an der Teilnahme. 1908. *Engelmann*: Festschrift f. Binding. 1911. *Loeoenheim*: Der Vorsatz des Anstifters nach geltendem Recht. 1897. *Ibach*: Die Anstiftung. 1912. *Goetz*: Grenzziehung zwischen Mittaterschaft und Beihilfe. 1911. *Yamakoma*: Zur Lehre der Mittaterschaft. 1900. U. ő.: Z. XXXIX. *Flegenheimer*: Das Problem des dolosen VVerzeugs. 1913. *Schreiber*: Taterschaft und Teilnahme. 1913. *Merkel*: Zur Abgrenzung von Taterschaft und Beihilfe. 1925. *Engelsing*: Eigenhandige Delikte. 1926. *Wachenfeld*: rZ. XL. *Kretschmann*: Z. XLIII. *Röhrricht*: Die rechtliche Natur der Anstiftung. 1913. *Singemaid*: Der Agent provocateur. 1908. *Perien*: Die Beihilfe zum Verbrechen. 1918. *Wegner*: Reform (1926)-*Germann*: Die Bestimmungen iiber die Teilnahme im Entwurf eines schweiz. Stgb. 1923. *Foinitzky*: Z. XII. *Haupt*: Z. XV. *Höpfner*: Z. XXVI., XXVII. *Beling*: Z. XXVIII. *Hagerup*: Z. XXIX., XXX. *Binding*: G. S-LXXXI, LXXXVI, LXXXVIII. *Liepmann*: Z. XLI. *Klee*: G. A. LXVII. *Mezger*: D. Str. Z. VIII. *Kern*: G. S. 92. *Coenders*: Z. XLVI. *Sighele*: Theoria positiva della complicita. 1894. *Cuche*: Une théorie nouvelle de la complicité. 1896. *Campili*: Condizioni e limiti della punibilitá della colpa. 1903. *Caiazzo*: Del concora di piu persone in uno stesso reato I—II-1888/91. *Angiolini*: Scuola Positiva. 1896. *Gismondi*: Correitá e complicita 1902. *Pozzolini*: Per una costruzione giuridica della dottrina della partecipazione al reato. 1906. *Kenny*: 84. *Reichle*: Die Teilnahme am Verbrechen. 1931. *E. Schmidt*: Die mittelbare Taterschaft (Festg. f. Frank). 1930. II. 106. *Rosenfeld*: Mittaterschaft u. Beihilfe. U. o. II. 161. *Exner*: Fahrlässiges Zusammenwirken u. o. I. 569. *Merkel*: Anstiftung u. Beihilfe u. o. II. 134.

Részes az, ki valamely bñncselekmény törvényes tény-álladékának megvalósításában szándékosan közreműködik. Részeség tehát a bevégzett, vagy megkísérlett bñncselekmény megvalósításában való szándékos közreműködés. Eme fogalom Btk.-ünknek a részesi közreműködés alakzatainak: a

bűnsegély, felbujtás és társtettség megállapítására vonatkozó rendelkezéseiből folyik.

A részesség mindhárom alakjának közös ismérvei: 1. két vagy több személy, 2. tettesi alapcselekmény, 3. szándék és 4. részesi tevékenység.

1. *Több személy*, amennyiben a tettes mellett legalább egy alany közreműködése még szükséges.

A büntetőjog dogmatikája régebben a személyek közreműködése szempontjából a részességnek különféle megkülönböztetését ismerte. Ezek azonban ma már jelentőségüket veszítették. Ilyen volt a *szükségszerű* és *esetleges* részesség (*concursum necessarium* és *facultativum*) megkülönböztetése attól függően, hogy bizonyos bűncselekmények megvalósításához több személy közreműködése fogalmilag szükséges-e (pl. kettős házasság, párviadal, házasságtörés stb.) vagy nem. De az újabb irodalom, minthogy ezen megkülönböztetésnek hiányzik minden elméletileg igazolható alapja, amennyiben ezen esetekben, vagy a tettességnek, vagy pedig a részességnek általános szabályai jutnak érvényesüléshez, eme megkülönböztetést elejtette. Ugyancsak elvetette az *előzetes, egyidejű* és *utólagos* (*concursum antecedens, comitans, subsequens*) részességi megkülönböztetéseket, minthogy valakinek valamely bűncselekmény megvalósításában az elkövetés előtt, alatt, vagy után való közreműködése még nem szolgáltat jogilag magában indokot a részesség fogalmi megállapításához. Tehát az orgazdaság és bűnpártolás (1. a bajor, badeni, szász, porosz btk.-t, illetve az orgazdaságra a francia és spanyol btk.-t, újabban *Bar, Binding* felfogását) nem utólagos részesség, hanem csupán akkor, ha megvolt az utólagos segélyezés, támogatás iránt az egyetértés; ez pedig nem más, mint a bűnsegély alakja. Kedvelt megkülönböztetése volt továbbá a régebbi irodalomnak a *bűnszövetség* és *bűnbanda* részességi alakzatai. Előbbi alatt több embernek egy vagy több, előre meghatározott; utóbbi alatt pedig előre meg nem határozott bűncselekmény elkövetésére való egyesülését értették. Az újabb irodalom ezen fogalmakat is elejtette, amennyiben az ilyen magatartás legtöbb esetben csak előkészületi cselekmény jellegű, ha pedig a megegyezés már tettekben nyilvánul meg, úgy a közremű-

ködők a bűncselekménynek részesei. A mai btk.-ek ezért külön rendelkezést ezen esetekre általános részükben nem is tartalmaznak, hanem, mint a mi Btk.-ünk is, csak egyes bűncselekményekkel való vonatkozásban a szövetséget, mint *delictum sui generis* (pl. 130., 148., 156., 170. stb. §§-ban), illetve a bűnbandát (tolvajszövetség címén), mint minősítő körülményt ismeri (336. §. 6. p.).

2. *Alapbűncselekmény.* Tettesi cselekmény nélkül nincs miben résztvenni, vagyis a részesi tevékenység a tettes cselekményéhez mint *accessorium* fűződik hozzá. Ezért hívják a részességet járulékos természetűnek. A tettesi bűncselekménynek *in concreto* jogellenesnek kell lennie (tehát a jogos védelemben elkövetett vagyronrongálásban harmadik személy részéről való közreműködés nem részesség, hanem önálló tettesség). A tettes bűnössége nélkül nincs helye részességnek, legfeljebb közvetett tettességnek. De nem szükséges az, hogy *in concreto* a tettes büntethető legyen (pl. ha a tettes kegyelem, kísérletnél önkéntes visszalépés stb. következtében nem büntethető, azért a cselekményében való közreműködés: részesség). A tettesi cselekmény lehet bevégzett, vagy kísérleti cselekmény.

3. *Szándékosság,* amit a Btk. abban fejez ki, hogy a részesség mindhárom alakjánál „szándékos“ közreműködést kíván meg. Ugyancsak szándékosnak kell lenni a tettes cselekményének is, vagyis a gondatlan cselekményhez társuló szándékos közreműködés esetén közvetett tettesség forog fenn.¹ A szándéknak a cselekmény befejezésére, azaz a jogilag védelmezett érdeknek megsértésére kell irányulnia. Ha tehát a bűnrészes szándéka csak a cselekmény megkezdésére irányul, de nem a befejezésre, úgy nincs bűncselekmény. Ebből az okból mentesül a büntetés alól az *agent provocateur*, vagyis az a személy, aki másnak kelepécét állít, amikor reábírija azt bűncselekmény elkövetésére, de csak, hogy tettenérjék. Itt kísérletre való felbújtás szerepel. Az ilyen magatartás mai erkölcsi felfogásunk szerint elítélendő, miért is indokolt, ha csak magasabb érdek (pl. az orvos betegének megmentése

¹ Angyal a gondatlanságból elkövetett vétséghez és kihágáshoz járuló szándékos segélyt részességnek minősíti. Tankönyv. 280. 1.

érdekében) vagy kötelességteljesítés (pl. hatósági szervek a nyomozás érdekében) azt nem teszi szükségessé, de lege ferenda delictum sui generis-ként való büntetése (így *Angyal*. hasonlóan *Finkey*, *Vámbéry*).

38. §. A felbujtás.

Felbujtó az, ki mást bűncselekmény (büntett, vétség és kihágás) elkövetésére szándékosan reábir (Btk. 69. §. 1. p. és Kbt. 26. §.). A felbujtás ismérvei tehát: 1. A *szándék*, vagyis a felbujtói tevékenységet kifejtőnek képzetten kell bírnia saját tevékenységéről, tehát arról, hogy tevékenysége a címzettben a cselekmény elkövetésére döntő lelki tényezőt válthat ki; a címzett tevékenységéről; továbbá át kell fognia a saját és a címzett tevékenysége közti okozati összefüggést. Ezért a tettes és felbujtó szándékának megegyezőnek kell lennie, vagyis a felbujtónak képzetten kell bírnia a tettes által elkövetendő bűncselekmény tényálladási elemeiről. De már az egyes tényálladékokhoz megkívánt dolus speciális, vagy meghatározott személyes tulajdonság nem szükséges, hogy a felbujtónál is meglegyen, csak képzetten kell bírnia a tettes részén ezeknek fennforgásáról. A szándék akkor is megvan a felbujtó részén, ha a tettes nem is vesz tudomást a felbujtásról (klasszikus példája ennek Othello, ki mit sem tud Jago ördögi tervéről, tehát arról sem, hogy tulajdonképpen felbujtás folytán öli meg Desdemonát. L. *Angyal*: Jago és a kriminálpszichológia). A felbujtó szándéka bár rendszerint előre megfontolt, de elkövethető előre meg nem fontolt, sőt impetuus szándékkal is.

2. *A felbujtói tevékenység*, amelyet a törvény a *reábirás*-ban juttat jellegzetesen kifejezésre. A reábirás az a szellemi reáhatás, amely a címzettben valamely bűncselekmény elkövetésének döntő motívumát váltja ki. Tehát erős motiváció és nem determináció (1. közvetett tettesség). Ennek kifejtése a legkülönbözőbb módokon történhetik. Így a pusztá jeladás éppúgy kifejtheti (1. a világháborúban a hazaáruló cseh katonák kézfelemelését, mint egész csapattek megadására

vonatkozó reábirást), mint ahogy a rábeszélés, ígéret, ajánlózkodás, parancs sbt. Éppen ezért ma már a btk.-ek inkább eltekintenek a reábirás eszközeinek úgy exemplifikatív, mint taxatív felsorolásától. A felbujtónak a maga szellemi erő kifejtésével a címzettben valósággal a bűncselekmény elkövetésének döntő lelki tényezőjét kell kiváltania. Nincs ezért felbujtás, ha a címzett a hatásra nem reagál, vagy ha a címzett már a reáhatás kifejtésekor el volt határozva a bűncselekmény elkövetésére (alias facturus esete). A reábirásnak rendszerint meghatározott személy a címzettje; de irányulhat ez meg nem határozott személyek csoportjára is, amennyiben eme csoport valamely tagja, vagy tagjai a bűncselekményt elkövették. Ezzel szemben azonban a bűncselekménynek, amelyre a reábirás irányul, határozottan megjelöltnek kell lennie (nem felbujtás tehát, ha a felhívás tartalma az, hogy a címzett kövessen el „egy bűncselekményt“; ez u. i. külön tényálladék körét meríti ki 171. §.).

3. *Alapbűncselekmény*, amely lehet büntett, vétség, vagy kihágás, illetve befejezett, vagy kísérleti cselekmény. A tettesi alapcselekmény mindig szándékos. De közömbös, hogy a tettesre vonatkozásban az a cselekmény büntethető-e, vagy sem? Nem büntetendő cselekményre való reábirás nem felbujtás. Egy áttörésével eme szabálynak, nevezetesen az *öngyilkosságra való reábirás*, bár hiányzik a büntetendő alapcselekmény, a Btk. 283. §-a szerint büntetés alá esik. Btk.-ünk objektív részessége tana szerint, minthogy a felbujtás járulékos természetű, a felbujtás büntethetősége a bűncselekmény véghezvitelének a felbujtott által való megkezdésével kezdődik. Tehát legalább kísérleti megnyilvánulásában kell az elhatározásnak jelentkeznie. Ebből eredően az *eredménytelen* felbujtás és a felbujtás kísérlete nem büntetendő. De a társadalmi veszélyesség címén Btk.-ünk kivételesen önálló bűncselekményekként helyezi büntetési szankció alá az eredménytelen felbujtást; így a *nyilvános* és *egyenes felhívást*: felségsértés, hűtlenség, lázadás elkövetésére (134., 149., 158. §§.), — bármely büntett vagy vétség elkövetésére (171. §.); — törvény, a hatóságok törvényes rendelete elleni engedet-

fenségre (172. §.); a subornatio testiim (22. §.); a párviadalra való kihívást és buzdítást (193., 295. §§.); katonai behívó parancs iránti engedetlenségre csábítást (1890: XXL t.-c. 6. §.); béke idején katonai szökésre csábítást (453. §.); nyilvános buzdítást kivándorlásra (1909:11. t.-c. 37. §.); árdrágításra (1920: XV. t.-c. 1. §.); az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására, a katonaság intézménye, fegyveres erő stb. elleni gyűlöletre, rendelkezéseik ellen engedetlenségre felhívást (1921. évi III. t.-c. 5., 6. §§.).

A felbujtó csak azért a bűncselekményért felel, amelynek elkövetésére az ő reábirása irányult. Ezért mondja ki a títk. 73. §-a, hogy: *ha a tettes súlyosabb büntetés alá eső cselekményt követett el, mint amelyre a felbujtó reábirta; a súlyosabb beszámítású cselekmény a felbujtót nem terheli.* A megbízásnak eme túllépése (excessus mandati) lehet mennyiségi és minőségi. Ha a lopásra felbujtott rablógyilkosságot követ el, a felbujtó a címzett ezen túllépéséért nem felel. De amennyiben a dolus eventualis megállapítható, illetve ha a reábirás természete nem zárja ki, hogy a címzett úgy érthette a felhívást, ahogyan a bűncselekményt elkövette, a felbujtó felelős ezen excessusért. Ha az eltérés mennyiségi, azaz, ha a tettes kevesebbet követett el, mint amennyire a reábirás irányult, a felbujtó csak azért felel, amit a felbujtott elkövetett. Amennyiben a felbujtó szándéka és a tettes cselekménye között az eltérés nem lényeges, tehát, ha a felbujtott részén személyi, vagy tárgyi tévedés, avagy elvétel forog fenn, ez a felbujtó büntethetőségére közömbös (A német gyak.-ból: Rosahl felbujtja Rose-t, hogy Schiebe-t ölje meg. Rose a sötétben egy Harnisch nevű tanulót Schiebe-nek néz és azt lelötte. Rosahl mint felbujtó bűnös).

Visszalépés a felbujtásnál annyiban biztosít büntetlenséget, amennyiben a felbujtó a felidézett motívumot, mielőtt a címzett még kísérleti cselekményt követett volna el, megsemmisíti. Kísérleti cselekmény esetén, ha a tettest az elálásra reábirja, illetve befejezett kísérletnél, ha az eredményt elhárítja. Ha a címzett a felbujtó visszalépése dacára is elköveti a bűncselekményt, amennyiben saját elhatározásából, önálló okozati pályán jön létre az, a felbujtó nem felelős.

39. §. A bűnsegély.

Bűnsegéd az, aki *a) a bűncselekmény* (büntett, vétsége kihágás) *elkövetését szándékosan előmozdítja, vagy könnyíti, b)* vagy annak előmozdítására, vagy könnyítésére más szándékosan reábír, *c)* úgyszintén aki másokkal a cselekmény elkövetésénél vagy annak elkövetése után nyújtandó segély vagy a cselekményből származó haszon biztosítása, vagy pedig a hatósági intézkedések megghiúsítása iránt megelőzőleg egyetért (Btk. 69. §.).

A törvény eme hosszadalmas meghatározása szerint,, amely a bűnsegély különböző faji megkülönböztetését tartja szem előtt (bűnpártolás, értelmi és anyagi segély), a bűnsegély lényegéhez valamely bűncselekmény megvalósításának szándékos előmozdítása tartozik.

Alkatelemei tehát: 1. *Szándék*. Vagyis a segédi tevékenységet kifejtő egyénnek képzettel kell bírnia a saját segítő tevékenységéről; a tettes cselekményéről és e kettő közötti okozati összefüggésről.

Gondatlanságból de lege lata bűnsegély nem követhető el, de fogalmilag nincs kizárva (pl. gondatlanságból nyitva hagyott kapún besurranó tolvajok által elkövetett lopás). Fizikai segély esetén nem szükséges, hogy a tettes tudjon a segélyről. Amint az sem, hogy a segéd részén meglegyenek a tettesi tényálladék megvalósításához törvényileg megkívánt *dolus specialis*, vagy különös *személyes tulajdonságok*; hanem csak az, hogy a segéd tudomással bírjon a tettes részén ezek fennforgásáról (így a segédnek tudnia kell a csalásnál, hogy a tettes jogtalan vagyonszerzés céljából ejt más tévedésbe, hogy vagyoni kárt okozzon, illetve,, hogy a lopást elkövető szolgálati viszonyban van meghatározott személlyel stb.) Praeterintentionalis bűncselekmények esetében a segéd éppúgy felel a szándékán túlerő eredményért, mint a tettes. Ha a tettes más, vagy súlyosabb bűncselekményt követ el, mint amelyet a segéd előmozdított, az excessus mandatura vonatkozó szabályok érvényesülnek.

2. *Segítő tevékenység*, tehát olyan erő kifejtés, amely valamely bűncselekmény előmozdítására irányul. Ez megnyilvánulhat akár igenleges, akár nemleges magatartásban, akár közvetlen, akár közvetett módon (a felbújtó segédje, a segéd

felbujtója, vagy a segéd segédje is: segéd), akár testi vagy lelki működésben (fizikai és pszichikai segéd). A fizikai segítség, amely tettekben (pl. őrtállás, betörőszerszámok kölcsönzése, ajtókinyitás stb.) megnyilvánuló támogatása a tettesi cselekménynek, igen közel áll a társtettséghez. A pszichikai segítség pedig, amely szellemi hatásban jelentkező támogatás (pl. tanácsadás, bátorítás, aggodalmak, kételyek, ingadozások elosztása stb.) a felbujtás fogalmi köréhez. Az uralkodó felfogás szerint a különbség abban van, hogy míg a fizikai segéd a tényálladási cselekményt nem követheti el, de elkövetését meg sem is kezdheti, a pszichikai segéd a maga szellemi támogatásával a cselekmény elkövetését előidéző motívumot ki nem válthatja, csak a bűncselekményre diszponáló lelki konstellációt előmozdíthatja.

A szubjektív felfogás szerint, de a mi joggyakorlatunk szerint is, ha a szándékos segédkezés hatástalan maradt, a bűnsegély megállapítandó. Ha tehát A. B.-nek lövésre alkalmatlan revolvert ad, ha C. D.-nek kapót nyit, de ez az ablakon mászik be, bűnsegély valósul meg, mert az ilyen, bár in concreto hatástalan támogatás a társadalmi veszélyesség mellett, a tettest pszichikailag a bűncselekmény elkövetésében befolyásolhatta.

3. *Alapcselekmény.* Vagyis egy büntethető tettesi cselekmény, amelyhez a segédi tevékenység járul. Nincs ezért bűnsegély: *a)* Ha a tettesi cselekmény, nem bűncselekmény. Mint *delictum sui generis* ismeri Btk.-ünk, ha valaki másnak az öngyilkosság véghezvitelére tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat (283. §.). *b)* Bár van tettesi büntetendő cselekmény, de hiányzik abból a jogtalanság (pl. jogos védelem, végszükség esetében).

Az alapbűncselekmény lehet büntett, vétség, vagy kihágás. Befejezett vagy kísérleti cselekmény, amennyiben az illető cselekmény kísérlete büntetendő. Amiként a segédi tevékenységnek, úgy az alapcselekménynek is szándékosnak kell lennie; de itt is a *praeterintentionalis* bűncselekmények támogatása kimeríti a bűnsegély fogalmát.

A segéd csak úgy mentesül a büntetéstől, ha befejezetlen kísérleti cselekmény esetén a tettest az elállásra reábirja, befejezett kísérletnél pedig elhárítja az eredményt vagy le-

hetetleníti annak létrejöttét (pl. visszaveszi a kasszafúrót, vagy orvosi beavatkozással elhárítja azon magzatelhajtó szernek a hatását, amelyet ő adott oda a tettesnek).

Törvényünk szerint az utólagos segélynyújtás (c. pont) is segédi tevékenység, feltéve, ha megvan az előzetes egyetértés. Ha azonban az előzetes egyetértés hiányzik, úgy az utólagos segélyezés nem részesség, hanem a Btk. különös részében szabályozott bűnpártolás tényálladékát meríti ki (374., 375. §§.). Több esetben pedig a segítő tevékenységet, mint *delictum sui generis* ismeri (1. 200., 201., 294. §§-t).

A bűnsegéd büntetésének megállapításánál a kísérletre vonatkozó szabályok (66. §.) szolgálnak irányul (72. §.). Eme rendelkezés értelme az, hogy valamely bűncselekményre in thesi megállapított büntetés maximuma a segédre nem nyerhet alkalmazást, ami azonban nem zárja ki azt, hogy adott esetben a segéd büntetése súlyosabb ne legyen, mint a tettesé. Sőt maga a törvény is a segítő tevékenységet súlyosabb büntetési szankció alá helyezheti, mint a tettesi cselekményt [1. Btk. 252. §-a szerint az a polgári tisztviselő (1S94:XXXI. 121. §.), aki a felek összedásával a kettős házasság elkövetését előmozdítja, 5 évi börtönnel büntetendő, míg a kettős házasság elkövetése 3 évig terjedhető börtönnel 251.

A segéd obligatorius enyhébb büntetési tétele elméletileg nem indokolt, gyakorlatilag pedig nem elégíti ki a szükségleteket,^{91a} éppen ezért de lege ferenda kívánatos a fakultatív enyhébb tétel bevezetése (v. ö. *Irk: A bűnsegély és társtetteség fogalmi elhatárolása.* 1915.).

^{91a} Ennek a magyar büntető judikaturában klasszikus példája a *Majláth* György országbíró meggyilkolásának esete, amikor a Curia Bereczet, az országbíró inasát, felbujtónak minősítette, míg ezzel szemben egyesek (így *Fayer*, *Finkey*) de lege lata társtettesnek minősítették. A tárgyalás során kétségtelen megállapítást nyert, hogy Berecz cinkostárjaival, Spangával és Pitélyvel az országbíró megfojtásában, a pénz elvételében részt nem vett, a tett színhelyén jelen sem volt, valamint az is, hogy ő csak tanácsokkal látta el azokat, bevezette az országbíró szobájába, az ajtót rájuk csukta, az országbíró botját eltette stb. Vagyis Berecz közreműködése, minthogy magatartásával a bűntény elkövetését csak elősegítette, de lege lata segédi tevékenység volt. De Berecz enyhébb büntetésével szembeállt az országos felháborodás. Ezért alkalmazta a Curia a felbujtóra megállapított büntetést. De ha törvény rendelkezése hiányos, úgy annak megváltoztatásával kell segíteni.

40. §. A társtettség.

Társtettesek mindazok, akik a bűncselekményt együtt vagy közösen követik el (70. §.). A társtettség valamely bűncselekmény törvényes tényálladékanak több személy által való szándékos megvalósítása.

Ismérvei: 1. *Kölcsönös szándék*, vagyis a részesi tevékenységet kifejtő egyénnek képzzettel kell bírnia a saját tevékenységéről; a másik közreműködő tevékenységéről; a tettesi cselekményről és ezek okozati összefüggéséről. A társtetteseknek tudniuk kell, hogy közösen vesznek részt közös elhatározásból, valamely bűncselekmény elkövetésében. Eme közös elhatározás gyökeréből fakadó, egymást kiegészítő tevékenységeknek kell valamely törvényes tényálladék alkat-elemeit kimeríteniök. Ha tehát hiányzik a kölcsönös egybefogó szándék, hiába van meg a közös elkövetés, mert ez nem társtettesi, hanem önálló tettesi cselekmény (pl. A. és B. egymásról nem tudva, egyidejűleg lőnek C.-re, kinek halálát okozzák). Társtettség csak szándékos bűncselekményeknél állapítható meg. Ha több személy gondatlan közreműködése valósít meg valamely bűncselekményt (pl. vegyigyárban, az ellenőrzés ellenére, közösen cigarettára gyújtó A. és B. által előidézett robbanás), vagy ha közreműködők egyike szándékosan, másika gondatlanul jár el (A. gyújtogatási célzattal, B. elővigyázatlanágból dobja el az égő gyufát a robbanó anyagot tartalmazó hordók közé): a létesült bűncselekménynek önálló tetteseiként lesznek felelősségre vonandók.

Ott, ahol a törvény dolus specialist, vagy bizonyos személyes tulajdonságot szab meg valamely tényálladék alkat-eleméül, elég, ha ez a közreműködők bármelyikénél megvan, de szükséges, hogy a többiek ennek meglétéről tudomással bírjanak.

2. *Együttes vagy közös elkövetés*, vagyis olyan tevékenység, mely a tényálladéki elem megvalósítója. Nem társtettség, hanem önálló tettesség, ha a közreműködők mindenike a tényálladékot a maga egészében, önállóan létesítette (Bjt. XV.). Tehát azon tényálladékoknál, amelyeknél az *eredmény* van megjelölve, társtettesek azok, akik az azt előidéző elkövetési tevékenységben részt vesznek (pl. haláltokozó testi

sértésnél társtettesek éppúgy; akik az ütésben résztvettek, mint aki a sértettet lefogta). Ahol pedig a törvény a *tevékenységet* írja körül, társtettesek azok, akik e tevékenységben részesednek (pl. mérgezésnél társtettes úgy az, ki a mérget beadja, mint aki a sértett száját kinyitja), *összetett tényálladékoknál* a tényálladék bármely részének megvalósítása társtetteség (így erőszakos nemi közösülésnél társtettes az is, ki az erőszakot kifejti, míg a másik közösül).

Nincs társtetteség megállapításának helye akkor, amikor a törvény a bűncselekményben való szándékos közreműködést önálló tettesi cselekményként értékeli [így: a többek bántalmazásából származó súlyos testi sértés esetében, ha ki nem tudható, hogy ki vagy kik okozták (308. §.); továbbá a csoportban elkövetett bűncselekményeknél (152., 175. §§.)].

A társtettes éppúgy, mint a tettes *határozott büntetéssel büntetendő* (71. §.). Aminek értelme az, hogy a Btk. különös részében ezen személyekre is ugyanazon büntetési tétel van megállapítva; de az egyes társtettesek részesei tevékenysége és bűnössége külön értékelés tárgya s így ennek megfelelően az egyik társtettes súlyosabban, a másik meg enyhébb büntetéssel sújtható.

Az elméletben és gyakorlatban is egyik legvitatottabb kérdés a bűnsegély és társtetteség elhatárolása. Az *objektív részességi elméletek* a részeseket tárgyi ismérvek alapján igyekeznek elkülöníteni és pedig hol a részesei tevékenység *időpontjától* (concurus antecedens, concomitans, subsequens) függően (*Stübel, Wachter*), hol az eredményt létesítő tényezők közti *feltétel és ok* szerinti megkülönböztetésével: segédi tevékenységnek minősítve azt, amely az eredmény *feltételét*, társtettesi tevékenységnek pedig azt, mely az eredmény *okát* létesíti (*Birkmayer, Liepmann, Frank, nálunk Angyal, Fayer, Finkey, Illés*), míg ismét vannak, kik a megkülönböztetés alapját abban keresik, vajjon a részesei tevékenység valamely tényálladáki elemet valósított-e meg, s ez a társtetteség esete, vagy sem, s ez a bűnsegély. A *szubjektív* elméletek a bűnösségben keresik a határvonalat, vagyis ezen irány szerint társtettes az, kinek *szándéka* a bűncselekmény végrehajtására irányul, míg a segéde csak a

végrehajtás megkönnyítésére (*Bemer, Binding, Hålschner*), aki a cselekményt *mint magát* akarja megvalósítani társ-tettes, ki *mint másét*, az segéd, (*Köstlin*); illetve az, kinek a bűncselekmény elkövetése *önállóan érdeke*, tettes, akinek *közvetett érdeke*, az segéd (*Buri*). A bűnsegély és társ-tettes-ség objektív és szubjektív elemeinek egyenlő gondossággal való tanulmányozása azon eredményre vezet, hogy sem az okozatiság, sem pedig a bűnösség alapján nem lehet egymástól elhatárolni. Vagyis mivel az eredményt létesítő feltételek között nincs különbség, szükségképpen folyik, hogy a segéd a maga tevékenységével az eredménynek egyik okát állította be. De nincs különbség a bűnösség szempontjából sem. A segéd dolusnak éppúgy át kell fognia a maga tevékenységét, annak eredményét és a kettő okozati összefüggését, mint a tettes szándékának. De a motívum sem lehet az elhatárolás alapja, minthogy a segéd akarata önállóbb lehet, mint a tettesé, pl. amikor a segéd az ingadozó tettet a visszalépéstől távoltartja, amint nem lehet az érdek szempontja sem. A legtöbb bűncselekmény motívuma valamely önző érdek, tehát tarthatatlan annak állítása, hogy a segéd pusztán idegen érdeket akar előmozdítani. A segédi tevékenységet igen sokszor nagyon is főérdek motiválja.

A részesség klasszikus dogmatikai kon- **A részesség és** strukciója, amint látható, nem eléggé szilár- **a kriminológia.** dán megalapozott. Helyesen állapítja meg

Liszt, hogy a részesség hármas tagozódású járulékos természetű építménye voltaképpen két alapvető kérdés mikénti megoldásán nyugszik. Az egyik az akaratszabadság kérdése. Vagyis a felhajtás azon fogalma ellen, hogy a felbújtó az eredmény közvetett előidézője, azon ellenvetést tették, hogy akkor a tettes a felbújtó kezében eszközként jelentkezik. „Ellenben lehetőnek tartottak bizonyos behatást a maga elhatározó akaratra („relatív akaratszabadság“) s így jutottak amaz álláspontra, hogy a felbújtás részesség a tettes által elkövetett tettben.“ A másik kérdés az okozatiság problémája. A klasszikus büntetőjog: a feltétel és ok közötti minőségi megkülönböztetéssel azt tanítja, hogy aki okoz, az tettes,

aki mással együtt okoz, társtettes, aki pedig feltételt valósít meg, segéd.

Nem csoda, ha ilyen alappillérek mellett a részesség restaurálása iránt már a klasszikus dogmatikában találkozunk törekvésekkel. Így maga *Binding* állott a mozgalom élére, aki a bűnszerzőség (Urheberschaft) fogalmának új bevezetésével a részesség azon átalakítását sürgeti, melyben a felbujtás feloldódna a közvetett tettség fogalmában és a segéd és társtettes mellé beleilleszkedne a bűnszerző fogalma. Ugyancsak a klasszikus *Kohler* a felbujtás és a közvetett tettség közti „természetellenes“ megkülönböztetés elejtését sürgeti.

A részesség klasszikus tanának eme kritikus helyzete szükségképpen vonta magára a kriminológia képviselőinek figyelmét. Vagyis a tettes jellemének értékelésével és az okozatiság tanának tiszta filozófiai alapján a részességi alakzatok járulékos természetének megszüntetését hirdetik (L. az ennek hatása alatt készült norvég btk.-t (1902), amely a részesség lebontásával minden okozót: tettes-, közvetlen vagy közvetett tettesként értékel). A részességnek a kriminológia hatása alatt történő átalakulása a következő irányvonalakat mutatja.

A felbujtás önállósulásának szükségképpeni következménye, hogy a felbujtó mindig a maga személyében mutatókozó antiszociális érzület, illetve az ezt leleplező cselekmény mérvéhez lesz büntetendő. Az eredménytelen felbujtás köre pedig tetemesen kibővül.

A társtettség a részességi hüvelyből kiszabadul s mint önálló tettség! alak lép előtérbe. A bűnsegéd önállósításán val pedig annak enyhébb büntetési tétele változik meg.“ A segéd pszichológiája ugyanis azt mutatja, hogy ennek társadalmi veszélyessége a tettesét néha nemcsak utoléri, hanem jóval felül is múlhatja. Így az új irányok hatásakép a bűnsegéd kötelező enyhébb büntetési tétele eszik.

A klasszikus büntetőjog részességi fejezetének előbb vázolt irányban mutatókozó átalakítása mellett a kriminológia ettől függetlenül a tömegben összeverődött embersokaság kriminalitásának kriminalpszichológiai kutatásával is érinti a részesség területét.

A tömeglélektan érdekes eredményei ugyanis a bűncselekmény részeseinek lélektanát új megvilágításba helyezték. Amint *Le Bon* mondja a: loi de l'unité mentale des foules az egyéni pszichét feloldja a kollektívpszichében, vagy mint *Angyal* írja, az egyéniséget rontja — gyengíti a felelősség érzetét, mert *Sighele* szerint az agyélet felé kerül a hátgerincvelőélet. A tömegben elkövetett kriminalitás pszichológiájának tanulmányozása kétségtelenül a részesség eddig mellőzött lélektani értékelésére csak jótékony kihatással lehet; de a „tömeg“ a részesség klasszikus dogmatikai fogalmát nem pótolhatja, mint ahogy egyes régebbi klasszikus rendszerekben azt a bünszövetség, illetve bűnbanda sok zavart okozó fogalma helyettesítette. A kollektív-kriminalitás kriminopszichológiai tanulmányozásának eredményei is csak a részesség fennt vázolt irányban való átalakítására lehetnek kihatással.

41. §. A személyes tulajdonságok és körülmények.

A részesség járulékos természete nem vonja maga után a részesek egyéni felelősségének és tevékenységük önálló értékelésének a megszűnését. Vagyis, amint Btk.-ünk kifejezi: *valamely tettes vagy részes személyes tulajdonságai vagy körülményei, melyek az elkövetett cselekmény büntetőségét megszüntetik, büntetését enyhítik vagy súlyosbítják: a többi tettes- és részesre nézve tekintetbe nem vehetők* (74. §.). Eme rendelkezés az *oszthatatlanság* elvét akarja kifejezni, vagyis azt, hogy a személyes tulajdonságok és körülmények csak azon alanyra veendőek tekintetbe, akinél azok megvannak, míg a többi részesre nincsenek kihatással. Így tehát, ha a tettes személyét illetően olyan tulajdonságok forognak fenn, melyek a büntetést *enyhítik* (pl. a tettes fiatalkorú, a részes teljes korú, a tettes erős felindulásban, a részes előre megfontolt szándékkal járt el stb.), vagy amelyek a büntetését *súlyosbítják* (pl. a tettes visszaeső, a részes nem, a tettes vérségi rokonságban van a sértettel, a részes nem stb.), a részesekre nincsenek kihatással. Viszont a részes személyében meglevő ilyen tulajdonságok sem hatnak ki a többi részesre vagy tettesre (Ha tehát *A* felbújtja *B-t*, hogy az ő (azaz *A*)

feleségét megölje, *A* a 280. §. szerint minősülő szándékos emberölésre való felbujtásért, *B* pedig közönséges (279. §.) szándékos emberölés elkövetéséért vonandó felelősségre). Törvényünk rendelkezése azonban a kérdést egységes elvi alapra nem vezeti vissza, amit hüen tükrözte! vissza a joggyakorlatunk. Vagyis a büntethetőséget megszüntető okokkal (67. 79. §§.) igen gyakran kerülnek egyenlő megítélés alá a bűnösséget, a jogtalanságot és a beszámíthatóságot kizáró okok. Már pedig ha ezek a tettes személyében vannak meg, úgy nincs egyáltalán tettesi bűncselekmény; míg viszont, ha ezek csak a részes személyét jellemzik, úgy ezeknek nincs semmilyen kihatása a tettesre. Ezért ajánlja *Angyal* mélyen járó tanulmányában a 74. §-nak mint olyannak, amely a kérdés megoldására alkalmatlan, a törlését (v. ö. *Angyal: A személyes tulajdonságok és körülmények tana*, 1902.).

Általában oszthatatlanoknak tekintik a kort, a rokoni viszonyt, a szándék fokait, a kísérlet fokait, a visszalépést a kísérletnél, továbbá a büntetés végrehajtására befolyással bíró körülményeket, a bünvádi eljárást kizáró okokat és a magánindítványt.

Ellenben bírói gyakorlatunk szerint, kisebb ingadozásoktól eltekintve, *osztható* tulajdonságok: a *hivatali*, a *szolgálati viszony*, vagyis a tettes vagy a társtettes személyében meglevő ezen tulajdonságok azokra a részesekre is kihatnak, kiknek ezekről tudomásuk van. A hivatali sikkasztásnál, a szolgálati lopásnál a tettes ebbeli személyi tulajdonsága megoszlik a tettesi cselekmény elkövetésében résztvevő valamennyi személyre. De a felbujtó és bűnsegéd személyében fennforgó ilyen tulajdonságok a tettesre és társtettesre nincsenek kihatással.

42. §. Sajtójogi felelősség.

Zsitoay: A magyar sajtójog mai érvényben. 1900. *Kenedi*: A magyar sajtójog, úgy mint életben van. 1903. *Tárnái*: Sajtójogi dolgozatok. 1913. *Baumgarten*: Büntetőjogi tanulmányok I. *Vargha*: Vitás kérdések a sajtóvétségeknél. 1895. *U. ő*: J. K. 1895. *Vaikó*: A sajtójogról szóló törvény magyarázata. 1914. *U. ő*: Bjt. LIV. *Friedmann*: M. Jogi Lexikon V. Magyar Jogászegyl. 1910. évi vita ülései (M. Jog.-egyl. ért. 1910. 3. f.) *Balás*: A sajtódeliktum. 1922. *Reichard*: J. K. 1893. *Plesch*: J. A. 1913. *Mendelényi*: Ü. L. 1929. 8—10. sz. *Horváth*: Sajtójog és sajtószabadság

Angolországban. 1930. *Censor*: J. K. 1930. *Liszt*: Das deutsche Reichspressrecht. 1890. *Gusti*: Die Grundbegriffe des Pressrechts. 1908. *Zimmermann*: Die Grundbegriffe des belgische-französischen Press-Strafrechts. 1907. *Oetker*: Die strafrechtliche Haftung des verantwortlichen Redakteurs. 1893. G. A. LVI. *Klöppel*: Das Reichspressrecht. 1894. *Lieblich*: Der verantwortliche Redakteur und seine Haftung. 1905. Gaze: Die strafrechtliche Haftung für Pressdelikte. 1906. *Bülow*: Z. XIV. G. A. XL., XLIII. *Galli*: G. A. LII. *Apellius*: Z. XXVII. *Miricka*: G. S. LXXIII. G. A. *Tesar*: Grossv. Arch. XXXIX. *Stielmann*: Z. XXXIV. *Hantzschel*: Z. XL VII.

Amint láttuk, a bűncselekmény tényálladékának megvalósításában a részesek valamennyien bűnösségük egyéni értékelésével *együttesen* felelnek. A büntetőjog ezen egyéni felelősséget tartalmazó alapelvét áttöri a sajtótörvény (előbb az Élt. 7. §. alapján az 1848: XVIII., majd az 1914: XIV. t.-c.), amely szerint nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmények miatt a megjelölt (13. és 33. §§.) személyeknek csak egyike, meghatározott sorrendben, minden többi részes kizárásával vonható felelősségre. E sorrend a következő: közönséges sajtótermékekért *első fokon a szerző, másodfokon*, ha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy ha a sajtóterméket büntetőtörvénybe ütköző tartalommal a kiadó rendelte meg: a *kiadó*; időszakai lapok közleményeiért, a hirdetések és nyílttéri közlemények kivételével, ha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy ha a közlemény büntetőtörvénybe ütköző tartalmának megírására a szerzőt egyenesen a felelős szerkesztő utasította: a *felelős szerkesztő*, ugyancsak az időszakai lapoknál *harmadfokon*, ha a szerző felelősségre nem vonható, vagy ha a közleményt egyenesen a kiadó utasítására tették közzé: a kiadó. Ha pedig a sajtóterméken felelős személy feltüntetve nincs, s ha ennek folytán sajtójogi felelősségre más nem vonható, a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa felelős.

A megjelölt személyek felelőssége tehát sorrendszerei és egymást kizáró. Vagyis az első fokon megjelölt szerző felelősségre vonásával a többi sorrendben utána következő személyek a feleletre vonás alól mind szabadulnak s így tovább.

A sajtójogi felelősségtől eltér a Btk. meghatározott tényálladékoknál (134., 158., 171., 248., 259. §§.), amennyiben

az ezen tényálladékokat kimerítő nyomtatvány terjesztői büntetés alá esnek. Továbbá ugyancsak a kivándorlásra vonatkozó tiltott hirdetmény és közlemények közzétevője, illetve terjesztője büntetendő (1909: II. t.-c. 38. §.).

Amikor az 1848: XVIII. t.-c. a belga fokozatos rendszert honosította meg és az 1914: XIV. t.-c. ahhoz továbbra is hű maradt, akkor a szigorú büntetőjogi szempont a sajtó szabadságának érdeke mögött háttérbe szorult. Mert nem tagadható, hogy az egyéni felelősség elvének olyan áttörése ez, mellyel szembeszáll a büntetőjogi bűnösség egész tana, amidőn a bűnösség megállapítását zárja ki ott, ahol esetleg az megvan, illetve a bűnösség megállapítását írja elő, ahol az nem forog fenn.

A sajtó szabadságában rejlő nagy érdek védelmét szolgáló *belga rendszer* mellett a kontinensen még másik két rendszerrel találkozunk. Az egyik (így Angliában és Hollandiában) a sajtódeliktumokra is a rendes egyéni felelősség elveit alkalmazza (*angol rendszer*), a másik (az 1874. évi német birodalmi sajtótörvény) szerint a szerző mellett a szerkesztő, kiadó és nyomdatulajdonos is felelnek együttesen és pedig amennyiben nem ismerték a közlemény tartalmát, gondatlanság címén (*gondatlansági* vagy *német rendszer*).

A fokozatos sajtójogi felelősség az úgynevezett sajtódeliktumok elkövetése esetén érvényesül. Sajtódeliktum pedig az a büntett, vétség vagy kihágás, melynek tényálladékát a sajtótermék tartalma foglalja magában. *Szerző* az: aki a sajtótermékben jelentkező gondolatot kitermelte és abban kifejezte, de az is szerzőként büntetendő, aki a sajtóterméket büntetőtörvénybe ütköző tartalmának megírására vagy egyéb megalkotására a szerzőt reábirta. A szerzőt nem mentesíti, ha szerzőül más valakit (Strohmann) jelöltek meg, vagy ha a szerzőséget más valaki vállalta el (33. §.). Ha a közleményt szerző beleegyezése nélkül tették közzé, szerzőnek a *közlőt* kell tekinteni; ily esetben a szerző nem büntethető (37. §.). Sajtóközlemény *átvétele* esetében szerzőnek az *átvevőt* kell tekinteni (37. §. 26.). Ugyanez áll a fordítóra. *Felelős szerkesztő* azon nagykorú, állandóan az ország területén lakó büntetlen előéletű egyén, aki a kiadó részéről a lap kiadásának helye szerinti illetékes törvényhatóság első

tisztviselőjénél be van jelentve (15., 16., 17. §§.). *Kiadó* vagy *nyomdatulajdonos*, amennyiben jogi személy vagy társaság a megállapított pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítési összegért a vagyoni felelősség a jogi személyt vagy társaságot terheli (St. 42. §.).

A törvényben megjelölt személyek felelőssége kizárólagos, vagyis azokon kívül senki más felelősségre nem vonható (tehát nem: a terjesztő, elárúsító, kiállító stb.).

A könyomati úton vagy más módon, főképpen az időszaki lapok részére készülő hirlaptudosító újságoktól átvett közleményért a szerzői fokozaton a sajtójogi felelősség nem az átvevő időszaki lapoknak, hanem a hirlaptudosító újság-nak személyzetét terheli az időszaki lapokra megállapított szabályok szerint (37. §. 3. bek.).

Ha a sajtótermék az országgyűlésnek vagy bizottságainak, a hatóságoknak vagy törvény által alkotott egyéb testületeknek nyilvános iratait vagy nyilvános tárgyalásait hívszellemben és igazán közli, bűnvádi eljárásnak nincs helye (44. §.).

43. §. Az egység és többség.

Csemegi: Művei II., M. I. XXV. *Baumgarten*: Tanulmányok I. M. 1. 1886. *Finkey*: Az egység és többség tana a büntetőjogban. 1895. *U. ő.*: J. K. 1900. *U. ő.*: Jogi Lex. II., Bjt. XXXV., XXXIX., XLII. *Illés*: A bűnhalmazat. 1887. *Balogh*: A folytonos és folytatólagos bűncselekmények tana. 1885. *U. ő.*: A deliktum kollektivum. 1885. *U. ő.*: J. K. 1885., Bjt. XL, XII., XIII. *Degré L.*: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. 1912. *Lukács*: Bjt. XXXII. *Horváth D.*: M. J. Sz. 1924. *Zöldy*: J. K. 1928. és 1929. *Füzessy*: u. o. 1929. *Buri*: Einheit und Mehrheit der Verbrechen. 1879. *Höpfner*: Einheit und Mehrheit der Verbrechen I—II. 1901—908. *Liszt*: Aufsätze I. *Wachensfeld*: Theorie des Verbrechens-Concurrenz. 1895. *Heinemann*: Die Lehre von der Idealconcurrrenz. 1897. *Köhler*: Die Grenzlinien zwischen Idealconcurrrenz und Verbrechenconcurrrenz. 1900. *Baumgarten*: Die Lehre von der Idealconcurrrenz u. Gesetzesconcurrrenz. 1909. *P. Merkel*: V. D. Alig. T. V. *Lent*: Die Gesetzeskonkurrenz. 1912. *Honig*: Studien zür juristischen und natürlichen Handlungseinheit. 1925. *Erhardt*: Handlungseinheit und Handlungsmehrheit. 1925. *Wagner*: Reform. 1926. *Doerr*: Das fortgesetzte Delikt. 1908. *Bar*: Gesetz u. Schuld II. *Rathenau*: Zür Lehre von fortgesetzten Verbrechen. 1896. G. S. LVI. *Brunnen*: Das fortgesetzte Delikt. 1907. *Dyckhoff*: Fortdauerndes, fortgesetztes und Gesamtdelict. 1907. *Kramer*: Das fortgesetzte Verbrechen. 1907. *Dochom*: Zür Lehre von den gewerbs- und ge-

wohnheitsmassigen Verbrechen. 1871. *Lilienthal*: Beitrage zur Lehre von Kollektivdelikten. 1879. *Schaub*: Der Begriff der Gewohnheitsmiissigkeit. 1905. *Hennig*: Kollektivdelikt und Ruckfall. 1907. *Pugliese*: Del delitto eolettivo. 1887. *Campus*: Studio sul reato permanente. 1902. *Bürk*: Uber das Wesen der Idealkonkurrenz. 1927. *Baumgarten*: Die Idealkonkurrenz. (Festg. F. Frank). 1950. II. 188. *Doerr*: Die Lehre vom fortgesetzten Delikt u. o. II. 210.

I. A Btk. VIII. fejezetének élén a bűnhalmazat címe áll. A bűnhalmazat fogalmi tisztázásának azonban előfeltétele annak megállapítása, hogy mit kell értenünk egy bűncselekmény vagy röviden egység alatt?

A bűncselekmény egységének megállapítására különféle felfogásokkal találkozunk. Így *a)* Az *uralkodó* felfogás szerint mindig a *jogsértés* egysége dönti el, vajjon egy bűncselekmény valósult-e meg, vagy több? E felfogás hibája, hogy a Btk.-ünk több tényálladéka akként van felépítve, hogy ugyanazon tényálladék több jogsértést foglal magában, *b)* Mások az *okozatosság* egységében keresik az egység alapját: egy okozatiság egység, több okozatiság többség (*Buri, Illés*). Hibája, hogy ugyanazon tevékenység, mint feltétel, az okozatiság pályáján több eredményt létesíthet, amelyek azzal mindannyian okozati összefüggésben vannak, *c)* Ismét mások a *cselekvés* egységétől teszik függővé az egység megállapítását (*Liszt, Binding, Baumgarten*). De ez a magyarázat is szembeszegül az élőjoggal, amennyiben egy cselekvés is lehet több tényálladéknak a megvalósítója.

Mínthogy a Btk., részben pedig joggyakorlatunk az egység fogalmát maga alakította ki, ennek alapján csak ama felfogás indokolt (*Angyal, Finkey, Heil, Vámbéry*), amely a törvényes *tényálladékot* tartja szem előtt és amennyiben egy alany magatartása egy törvényes tényálladék fogalmi kereteibe beletalál, egység, amennyiben pedig több tényálladékot tölt ki, többség valósul meg.

A természetes egység. II. Az egység lehet olyan, amikor a természetes észjárás is valamely bűncselekményt annak lát, vagyis amikor az egység evidensen az. Ide tartoznak azon tényálladékok, amelyeknél az alanynak egy (pl. egy lövés, egy szúrás), vagy több

tevékenysége (több lövés, több szúrás), egyetlen eredményt (emberölés) hoz létre (*egyszerű* bűncselekmény). Ugyancsak egység van akkor, mikor a természetes észjárás is a több tevékenységet és az azok által okozott eredményeket egy bűncselekménynek látja (pl. több sértő kifejezéssel elkövetett becsületsértés, több pénzdarab hamisítása). De természetes az egység akkor is, ha a tevékenység, amely megszakítások nélkül tart és egy jogsértő eredményt okoz (pl. a személyes szabadság megsértése, amikor a törvényellenes letartóztatás napokig tart, 323. §.) (*Tartós* bűncselekmény). Ehhez közel áll azon bűncselekmény, amelynek jellemzője nem a tevékenységnek, hanem az egyébként rendszeren egy tevékenység kifejtésével előálló jogellenes állapotnak tartóssága (pl. kettős házasság, 251. §.) (*Állapot* bűncselekmény). Eme megkülönböztetés gyakorlati jelentőséghez juthat az állapot tartama alatt kifejtett segítő közreműködés és az elévülés szempontjából, így a részesi közreműködés csak az állapot beálltaig lehetséges, tehát az állapot alatti segítő közreműködés: bűnpártolás és nem bűnsegély. Az elévülés pedig, amennyiben a tettes a jogellenes állapotot megszüntethette volna; de nem tette: az elévülés a jogellenes állapot megszűnésének napjával kezdődik, míg ellenkező esetben: az állapot létesülésétől kezdődik (1. a Curia 55. sz. döntvényét, amely szerint a kettős házasság elévülése a második házasság megszűnésével kezdődik).

III. törvényes egység az olyan bűn- **Törvényes egység,**
cselekmény, amelyben **a törvény ereje**
több, egyébként természetes egységként jelentkező tényálladékokat egy egységbe tömörít. Ilyenek:

1. Az *összetett* bűncselekmény, amelynél az egységbe foglalás indoka ama belső kapcsolat, mely a tényálladékok között a cél és eszköz viszonyában rejlik. Így mikor a rablás (344. §.) tényálladékat akként konstruálja meg, hogy két tényálladékokat, a személy elleni erőszak deliktumát, mint eszközt, a lopás elkövetésével, mint céllal fűzi egységbe. Ugyanígy a betöréses lopásnál (336. §.), ahol három tényálladékokat tömörít egybe: a magánlaksértés (322. §.), idegen ingatlan rongálása (421. §.) és a lopás (333. §.) deliktumait. Mihelyt

azonban az eszközként szereplő bűncselekmény súlyosabb a célbavett cselekménynél, többség áll előttünk (A hatósági erőszak = hatóságsértés + erőszak vagy bántalmazás, egy-ség; de ha a bántalmazás testi sértésig halad, úgy a hatóság elleni erőszak + testi sértés többsége áll előttünk. L. Curia 28. sz. döntvényét. *Angyal* 484., *Vámbér y* 266., *Heller*, Hv. Komra. 46. 1.). A cél és eszköz viszonyán alapuló összetett bűncselekmény leggyakrabban ott jelentkezik, ahol valamely tényálladék megvalósítása idegen házban magánlaksértéssel kapcsolódik egybe (mint idegen házban elkövetett emberölés, erőszakos nemi közösülés stb.).

2. *összefoglalt* bűncselekményben olyan tényálladékok vannak egységbe foglalva, amelyek bár nem függenek a cél és eszköz viszonyán alapulóan oly szorosán egybe, de mégis mert gyakran együtt fordulnak elő, a célszerűségi szempont ezt indokolttá teszi. Ilyen: több ember szándékos megölése (280. szándékos emberölés kísérletével vagy súlyos testi sértéssel párosult rablás (349. §. 2. bek.), szemérem elleni erőszak, vagy mérgezés által okozott emberölés (257.. 509. §. 1. b.) stb.

3. A *kollektív* bűncselekmény oly tényálladékok magában foglalója, amelyek ugyanazon vagy rokon lelki forrásból erednek. A kollektív bűncselekmény lehet: a) *Üzletszerű*, amelynek jellemzője több azonos jellegű bűncselekménynek kereseti forrásként való elkövetése; b) *Iparszerű*, az előbbi-től abban különbözik, hogy a bűncselekmények elkövetésére irányuló szándék nem vesz fel olyan irányt, hogy a tettes ezt az életmódot keresetforrásul tekintené; c) A *szokás-szerű* bűncselekmény jellemzője: a tettes mintegy második természetévé vált ama hajlama, mely bűncselekmények elkövetésének ismétlésében nyilvánul meg.

Csak a kriminológiai kutatások óta beszélhetünk a kollektív bűncselekmények természetének és ebből folyó jelentőségének helyes felismeréséről. A kriminálpolitika a kollektivitás elismertetésével, a fent említett hármas típusnak megfelelően, igyekszik a nyert fogalmakat értékesíteni s mint általános minősítő körülménynek szabályozásával törekszik a büntettek ezen veszedelmes osztályaival szemben a társadalom védelmét biztosítani.

A magyar büntetőjog az üzletszerűséget értékesíti bizonyos cselekmények kollektív kiképzésénél⁹² és pedig két alakban: *a)* mint tényálladási alkatelemet, és *b)* mint minősítő körülményt, *a)* *Sajátképeni üzletszerű* cselekmények azok, melyeknek az üzletszerűség tényálladási eleme. Ilyenek: a varázslással, szemfényvesztéssel való foglalkozás (Kbtk. 79. §.), a zugíráskodás (1912: LIV. t.-c. 16. §.), külföldi érmék és más külföldi fizetési eszközök fizetékép adása és elfogadása (1899: XXXVI. t.-c. 12. §.), a „zugprókátoroskodás“ (1874: XXXVI. t.-c. 39. §.), a közszükségleti cikkel árdragításra alkalmas módon való üzérkedés (1920: XV. t.-c. 1. §. 4. p.), amely tényálladékoknak konstitutív eleme: az üzletszerűség. *b)* *Nem sajátképeni üzletszerű* cselekmények pedig azok, amelyeknél az üzletszerűség csak minősítő körülmény, mint a kerítés (Bn. 45. §.), a lopás (Bn. 49. §.), az orgazdaság (Btk. 372. §.), az uzsora (1883: XXV. t.-c. 2. §.), a kivándorlásra csábítás (1909: II. t.-c. 37. §.), sajtórevolverezés (1914: XIV. t.-c. 25. §.), az árdragító visszaélés (1920: XXVI. t.-c. 8. §.), az adócsalás (1920: XXXII. t.-c. 4. §.), fizetési eszközzel elkövetett visszaélés (1922: XVI. t.-c. 1. §.).

Folytatólagos bűncselekmény. Tiltó jog Jogi egység, szabály nem létében a bírói gyakorlat is egységbe foglalhat olyan tényálladékokat, amelyek azonos motívumból ugyanazon jogtárgy ellen és hasonló módon ismételt és nagyobb időszakokkal meg nem szakítottan nyernek megvalósítást. Így amikor a raktárnak hosszabb idő óta visszahagyott magával a gondozására bízott árukba jogtalanul, vagy amikor valaki ugyanazon férjes nővel egymás után többször követ el házasságtörést.

A folytatólagos bűncselekmény dogmatikai igazolásának különböző irányai vannak. Így a szubjektív irány ennek alapján: a tettes elhatározásának, szándékának, motívumainak azonosságában, közösségében keresi. Ezzel szemben pedig az objektívizmus az eredmény, illetve a jogtárgy egységében, oszthatatlanságában, a tevékenység hasonlóságában. A

⁹² De itt-ott előfordul az iparszerű (pl. Kbtk. 85. §.), vagy más törvényekben a szokásszerű alkatelem is (pl. az 1874: XXXIV. t.-c. 39. §.).

közvetítő irány pedig a tényálladékok alanyi és tárgyi elemeinek összefüggésére építi ennek indokolását.

De mindezen indokolások csak utólagos igazolások. Vagyis, amint *Degré Lajos* helyesen hangsúlyozza: „a büntetőjogi dogmatikai tudomány mai állása mellett a folytatólagos bűncselekmény mint bűncselekményegységi forma a bűncselekmény és bűncselekményegység alapvető tanából nem konstruálható meg.”⁹³ Úgyhogy annak igazolása részben méltányossági, főleg pedig kriminálpolitikai tekintetben keresendő. Méltányossági szempont: a quot-tot szigorú elvének kikerülése. Kriminálpolitikai tekintet, amely szerint annak a tettesnek a lelki alkata, aki ugyanazon jogtárgyon azonos motívumokból kifolyóan rövid időközökben ismételt követ el támadást, oly lelki komponensekből tevődik össze, hogy a bűnhalmazat szabályainak alkalmazása teljesen céltalan. E kriminálpolitikai belátás igazolta elsősorban is a klasszikus halmazati tan áttörését és teszi szükségessé az egység ezen alakzatának — a németalföldi és olasz btk.-ek példájára — önálló törvényes szabályozását.

44. §. A bűnhalmazat.

I. Az egység fogalmából következik, hogy amennyiben a tettes cselekvése több törvényes tényálladék fogalmi kereteit tölti ki, több bűncselekmény, röviden többség valósul meg. A bűnhalmazat pedig, mint büntetőjogi műkifejezés, szorosabb értelemben a büntettes több olyan bűncselekményét jelenti, amelyek egymásra tekintettel nyernek bírói megítélést. Ilyenkor a Btk. VIII. fejezetének bűnhalmazatra vonatkozó rendelkezései (95—104. §§.) nyernek alkalmazást.

Törvényhalmazat. Minthogy bűnhalmazat esetében több tényálladék valósul meg, amely tényálladékokat a büntető törvények több különféle rendelkezései állapítanak meg, szokásos ezért ilyenkor *törvényhalmazatról* is beszélni. Törvényhalmazat van akkor eszerint, ha valamely cselekmény látszólag vagy valóságban több törvé-

⁹³ *Degré Lajos*: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. 1912. 256. 1.

nyes tényálladék kereteibe illik bele. De az első esetben, amint már az egység fogalmi kifejtésénél láttuk, egy bűncselekmény forog fenn. Vagyis amíg a történéésre az alkalmazást igénylő szabályt nem állapítjuk meg, az a látszat, mintha nem egy, hanem több büntető rendelkezés nyerne alkalmazást; de a helyes törvényértelmezés szerint a tekintetbe jöhető rendelkezések közül csak egy fog érvényesülni. Ilyen esetek a következők: a) *A specialitás*, amikor a találkozó törvényes rendelkezések a lex speciális és 1. generális viszonyában vannak. Ilyenkor a lex speciális derogat légi generáli elvnek megfelelően, az előbbi nyer alkalmazást (pl. szándékos emberölés és gyermekölés, vérfertőzés és testvérek közötti vérfertőzés stb.); b) *A szubszidiaritás*, amikor a találkozó törvényes rendelkezések közül az egyik csak annyiban alkalmazható, amennyiben a másik ki nem zárja: lex primaria derogat légi subsidariae. Rendszerint maga a törvény felhívja erre a figyelmet ilyen és hasonló kifejezésekkel: „amennyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik“ stb. (ilyen tényálladékok pl. a becsületsértés és rágalmozás); c) *A konsumpció*, amikor a kisebb jogsérelem értékelése beleolvad a nagyobbá: lex consumens derogat légi consumptae (így a bevégzett bűncselekmény magába olvasztja a kísérletet, ez utóbbi az előkészületet; a tettesség a felbujtási, az utóbbi az értelmi bűnsegélyt stb. a lopás a magánlaksértést stb.); d) *Az alternatás Binding* nyomán akkor forog fenn, ha az egyes törvényes rendelkezések akként viszonylanak, hogy látszólag vagylagosan, de valóságban egymást kizáróan lesznek alkalmazandók (ilyen tényálladék pl. a biztosítási csalás és gyújtogatás, a csalás és az intellektuális közokirathamisítás stb.).

A magyar Btk. a korabeli uralkodó **Alaki halmazat**. dogmatikai felfogást követve, alaki vagy eszmei és anyagi halmazait különböztet meg. Az előbbinek jellemzője ugyanazon alany cselekményével több büntetőjogszabály vagy ugyanazon jogszabály többszöri megsértése. És ennek megfelelően az eszmei halmazat lehet: heterogén vagy homogén. Btk.-ünk csak a heterogén halmazatot szabályozza a következőképen: *Ha valamely cselek-*

mény a büntetőtörvény több rendeletét sérti: ezek közül az lesz alkalmazandó, mely a legsúlyosabb büntetést, illetőleg büntetési nemet állapítja meg (95. §.). A homogén halmazat tehát a reá vonatkozó rendelkezés hiányában de lege lata anyagi halmazat (Heterogén halmazat pl. mikor *A* férjes nővérevel közösül; eme cselekvése két tényálladékot: a vérfertőzést (244. §.) és házasságtörést (246. §.) valósítván meg).

Az eszmei halmazainál a halmazába vont minden egyes tényálladékra nézve a *bűnösség* külön lesz megállapítandó.

A *büntetés* megállapítására nézve azon rendelkezés az irányadó: „amely a legsúlyosabb büntetést, illetőleg büntetési nemet állapítja meg“; de nincs annak semmi akadálya, hogy a büntetés a törvény keretén belől fel nem volna emelhető.

Bár a Btk. az eszmei halmazatot nem tekinti súlyosító körülménynek, mindazonáltal annak jogi természete ily körülményként való értékelését indokolja (1. az 1843. jav.-ot, a Curia ellenkező gyakorlatát).

A halmazában foglalt minden tényálladékra azok jogkövetkezményei külön lesznek megállapítandók.

II. Az alaki és anyagi halmazainak Btk.-ünkben is viszszatükröződő megkülönböztetésével szemben, ma már az a felfogás mondható általánosnak, amely eme megkülönböztetés elejtését indokolja és ennek törvényhozási elismertetését sürgeti. Azon uralkodó elmélet, melynek lényegét Btk.-ünk indokolása oly jellegzetesen adja a következőkben: „a törvény egy cselekmény általi több törvényszegést követel az eszményi bűnhalmazat feltételül, ennél fogva.... jogos, logikailag igazolt is, hogy az akarat egy irányának megfelelő tett által előidézett, habár különböző cselekmények ne tekintessenek több büntetendő cselekménynek“ s amely fejlődésének ezen alakjában annyi jogászai elmemunka ily. módon megjelenő gyümölcse: érték nélküli klasszikus dogmatikai produktum. Úgy a bűncselekmény egységéről és többségéről szóló helyes felfogás, mint a kriminálpolitikai tekintet ennek külön léte ellen szól. Láttuk, hogy amennyiben valamely cselekvés több törvényes tényálladékot merít ki, vagy ugyanazt többször valósítja meg: több bűncselekmény van elkövetve. Több tényálladék megvalósításához nem feltétlenül

szükséges több, hanem elégséges lehet egy cselekvés is (Ha *A* egy kifejezéssel *B* és *C* becsületét sérti meg, úgy az ő cselekvése a becsületsértés tényálladékát kétszer valósítja meg, tehát anyagi halmazat állapítandó meg). De tarthatatlan kriminálpolitikailag is, mert a társadalmi veszélyessége nagyobb fokú lehet annak, ki egy tevékenységével több eredményt hoz létre, mint azé, aki több tevékenységgel létesíti azokat (így *Binding* 223. 1., *Angyal* 495. 1.) Ennek a megállapításnak de lege ferenda következménye a Btk. 95. §-ának eltörlése, vagyis az eszmei és anyagi halmazat közti dogmatikailag indokolatlan és kriminálpolitikailag helytelen megkülönböztetésnek elejtése. De a kriminológiai irány még ennél tovább megy, vagyis a tettes karakterének értékelésével az egész halmazat tanát átértékelés alá veszi. Vagyis, amint *van Hamel* mondja, kriminológiaiul kevésbé megalapozott a halmozás és az ismétlés között különbséget tenni s így közeli megítélésben részesül a visszaeséssel.

45. §. Az anyagi halmazat.

Btk.-ünk szerint anyagi halmazat forog fenn akkor: *ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt) több ízben követte el* (96. §.). Az anyagi halmazat körébe tartozik továbbá: 1. ha ugyanazon személy külön ítéletekkel több rendbeli szabadságvesztésre ítéltetett (104. §. 1. p.) s az ítéletek mindenike jogerős, 2. ha az elítélt szabadságvesztésbüntetésének végrehajtása alatt már jogerejű elítéltetése előtt elkövetett más bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésbüntetésre újólá ítéltetik el (104. §. 2. p.). Ilyenkor össz-büntetés megállapításának van helye.

Az anyagi halmazat megállapításának előfeltételei: 1. *Több bűncselekmény.* Ez azután különböző változatokban jöhet létre: *a) egy cselekmény ugyanazon tényálladékot többször^, b) egy cselekmény több tényálladékot-, c) több cselekmény ugyanazon tényálladékot többször-, d) több cselekmény több tényálladékot valósít meg.* 2. *A személy azonossága* (96. §.). 3. *Jogerős ítélet hozataláig, illetőleg a bűn-*

tetés végrehajtásának befejezéséig lehet helye. Tehát, ha különben fennforognak is az egyéb feltételek, még sincs helye anyagi halmazat megállapításának, ha a bíróság a tettes által elkövetett bűncselekmények valamelyikének tárgyában már jogerős ítéletet hozott, vagy ha jogerős ítéletben a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztését mondta ki. Ugyancsak nincs helye, ha a büntetés végrehajtása alatt elkövetett bűncselekmény nyer bírói megítélést, mert ezen esetben büntetések egyesítésének, illetve a büntetés átváltoztatásának van helye (Ét. 35—37. §§., Curia 18. sz. döntvénye) és végül, ha a még jogerős ítélet hozatala előtt, de a büntetés kiállása után felderített bűncselekményekre vonatkozóan. Nemcsak büntettek és vétségek, de kihágások is halmazába vonhatók, de ezen utóbbiakra a Kbt. vonatkozó rendelkezései (29., 30. §§.) irányadók; Továbbá az anyagi halmazat szabályai nyernek alkalmazást úgy a befejezett, mint a kísérlet, úgy a tettesi, mint a részesi, úgy a szándékos, mint a gondatlan cselekményekre.

Az *anyagi bűnhalmazat büntetésére* három rendszer ismeretes: 1. A *halmozás* rendszere (cumulatio), amely a quod delicta tót poenae elve körül annyi büntetést állapít meg, ahány a bűncselekmény. Hibája, hogy egyfelől bizonyos büntetéseknél megvalósíthatatlan (pl. a halálbüntetés más büntetéshez hozzá nem adható), továbbá az összeadás folytán megállapított összbüntetés hatásában igazságtalan lehet (pl. a 20 botbüntetés súlyosabb, mint az elkülönítve kiállott 10 + 10 botbüntetés) és végül, ami a legfontosabb, kriminálpolitikailag céltalan lehet, mert az esetleg ily módon összeadott büntetésekre nincs szükség a társadalom védelmének érdekében, illetőleg károsan hathat ki az elítéltre. 2. A *felémésztés* (absorptio) rendszere a poena major absorbet minorem elv alapján több bűncselekmény legsúlyosabbikára állapítja meg a büntetést. Hibája, hogy előfordulhat, amikor a legsúlyosabb bűncselekményekre megállapított büntetés nem elég az elkövetett összes bűncselekmények átfogására s odavezethet, hogy ugyanígy bünteti azt, ki egy bűncselekményt követett el, azzal, akit több bűncselekmény elkövetése terhel. 3. Az *asperáció* rendszere, amely az előbbi fogatkozásainak kiküszöbölésére a legsúlyosabb bűncselek-

ményre megállapított büntetést meghatározott fokban emeli vagy az összes bűncselekményekre megállapított büntetéseket enyhíti. Lényegében helyes; de nem vihető keresztül minden bűncselekmény jogkövetkezményére. 4. A *vegyes rendszer* a különböző büntetések jogi természete és kriminálpolitikai hatásai értékelésével az *asperacio* körül alakult ki, de oly módon, az alaki halmazaira az *absorpció*, az anyagi halmazaira pedig a *poena maior cum asperacione* elvét valószínűsíti meg.

Btk.-ünk rendelkezései szerint anyagi halmazat esetében, vagyis: *ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben köoette el, az egyes cselekményekre együttevve egy összbüntetés szabandó ki* (96. §.).

Természetesen, ha halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal fenyegetett bűncselekmény konkurrál más bűncselekménnyel, a halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetés *abszorbeálja* valamennyi más bűncselekmény büntetését. De azért ilyenkor is a halmazati büntetés az: *összbüntetés* nevet viseli helyesen (1. Curia Dtár 28. k. 71. sz.).

Határozott idejű szabadságvesztésbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények halmazata esetén az *összbüntetés* megállapítása a következőképpen történik.

1. *Vétségek vagy vétségek és kihágások* halmaza esetében az azokra megállapítottak közül a legsúlyosabb büntetés alkalmazandó és a legsúlyosabbra kiszabott szabadságvesztésbüntetés *egy évvel* felemelendő.

2. *Büntett* (tehát egy büntett) és *más bűncselekmények* halmazánál a büntettre megállapított büntetés *maximuma két évvel* felemelendő.

3. *Büntettek* (tehát legalább két büntett) vagy ezeken felül más bűncselekmények halmazánál a legsúlyosabb büntetés alkalmazandó és ennek *maximuma öt évvel* felemelhető.

4. Kizáróan *kihágások* halmazaiénál: a) ha csupán *elzárás* alkalmazandó, az *összbüntetés* elzárásban állapítandó meg, és pedig úgy, hogy a legsúlyosabb kihágás büntetési *maximuma* megfelelően emelhető (15, 5, 2, 1 nappal, attól

függően, hogy a kihágásnak törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági vagy városi rendelet a forrása, Kbtk. 29., 30. §§.); *b*) amennyiben pénzbüntetéssel sújtott kihágások, vagy pénzbüntetéssel és elzárással fenyegetett kihágások halmazata forog fenn, úgy a pénzbüntetések átváltoztatásával előálló elzárásbüntetés legnagyobb tartama megvan szabva (Kbtk. 30. §.).

Kérdés, mit kell érteni a *legsúlyosabb szabadságvesztésbüntetés alatt*? A törvény válasza a következő: *a*) különböző nemű szabadságvesztésbüntetések közül a *büntettek*re megállapított, *b*) ezek között a *hosszabb* tartamú, a legsúlyosabb, *c*) ha a tartamuk egyenlő, úgy a Btk. 20. §-ában megállapított sorrend az irányadó.

Különleges rendelkezést tartalmaz azonban a törvény arra az esetre, ha a tettesnek *államfogházzal* fenyegetett cselekménye más szabadságvesztésbüntetéssel fenyegetett cselekményével konkurrál. Ilyenkor ugyanis az államfogház a fennforgó cselekményekre szabott s ahhoz időtartamára nézve legközelebb álló szabadságvesztésbüntetés nemére és ezen nemből az államfogház tartamával arányos időtartamú büntetésre változtatandó át. Ugyanígy államfogházzal fenyegetett vétségek vagy vétségek és kihágások halmazánál. Tehát büntettek halmazánál az összbüntetés fegyházban vagy börtönben, vétségek és kihágások konkurrálásánál fogházban vagy elzárásban lesz megállapítandó. Eme kivétel indoka az államfogház „custodia honesta“ jellegében keresendő, mert aki más közönséges bűncselekményt is követett el, azt nem illeti meg a különleges elbánás.

Vitatott, hogy miben szabadó ki az összbüntetés, ha államfogházzal fenyegetett *büntett* és fogházzal, illetve elzárással fenyegetett vétség vagy kihágás találkoznak? Tekintettel a custodia honesta-ban rejlő indokra: fogház, illetőleg elzárás lesz megállapítandó (így *Fayer* I. 402., *Finkey* 523., *Vámbéry* II. 159. Ellenk. *Angyal* 501. *Illés* Komm. I. 445., akik a Btk 101. §. 1. bek. alapján államfogházban vélik az összbüntetést megállapítani).

Az összbüntetés megállapításának két határa a maximum és a minimum.

Az összbüntetés *minimális halára* a legsúlyosabb büntetésnek megállapítható legalsó foka. Egyesek (*Heil* 331., *Finkey* 525., *Vámbáry* II. 159.) azt vitatják, hogy e minimumnak magasabbnak kell lennie az összbüntetés megállapításánál fennforgó legsúlyosabb cselekmény büntetési minimumánál. De tekintettel, hogy a Btk. úgy rendelkezik, hogy a leghosszabb tartam emelhető, s nem úgy hogy emelendő, nincs semmi akadálya a végső minimum alkalmazásának (így *Angyal* II. 502., *Curia Dtár* 3. VI. 150.). Az *összbüntetés maximumát* a törvény megszabja, azaz 1, 2, illetőleg 5 évvel lehet magasabb, mint a legsúlyosabb bűncselekménynek maximuma; de a felemelt szabadságvesztésbüntetés 15 évet túl nem haladhat. Szabály, hogy az összbüntetés ne érje el az egyes bűncselekményekre összesítendő büntetések együttes tartamát. Bár a törvény ezt így ki nem is fejezi, de folyik abból, hogy a kumulációt a szabadságvesztésbüntetésnél nem engedi meg (1. a *Curia* 7. sz. döntv.). Csupán *pénzbüntetéssel* fenyegetett cselekmények halmazánál a II. Bn., a régi törvényes rendelkezéssel szemben, mely ilyenkor a kumulációt ismerte, szintén *összbüntetés* kiszabását írja elő és pedig a következőképpen (II. Bn. 7. §.). A pénzbüntetésnek meghatározott (5. §.) legmagasabb összegét halmazat esetében sem lehet felemelni: ha az egyik cselekmény büntett vagy vétség. *Több büntettnek vagy büntettnek és más bűncselekménynek halmazata esetében: a büntettre megállapított, több vétségnél vagy vétségnek és kihágásnak halmazata esetében: a vétségi legmagasabb összeg irányadó.* De már *kihágások* halmazata esetén a kihágásokra meghatározott legmagasabb összeget fel lehet emelni, még pedig, ha az elkövetett valamennyi kihágásra ugyanazon összeg van legmagasabb összegként meghatározva: e *legmagasabb összeg kétszereséig*; olyan kihágások halmazatánál pedig, amelyekre különböző összegek vannak legmagasabb összegként meghatározva: *a két legmagasabb összeg együttes összegéig.* Mellébüntetésekre, a pénzbüntetést kivéve, a halmazat szabályai nem terjednek ki, vagyis azok minden egyes bűncselekményre lesznek a törvény értelmében megállapítva (Btk. 103.

§.). A *fiatalkorúakra* a halmazat szabályai csak akkor nyernek alkalmazást, ha több szabadságvesztésbüntetéses cselekmény találkozása forog fenn és ekkor is a Bn. (26., 33. §§.) és a Fb. (68. §.) szabályainak megfelelően. [A Curia állandó gyakorlata szerint a fiatalkorban elkövetett cselekmény miatt kiszabott fogházbüntetés a felnőtt korban kiszabott szabadságvesztésbüntetéssel összbüntetésbe foglalható (Bjt. LXXXVI., ellenk. *Horoáth D.*: M. J. Sz. 1924.)].

III. RÉSZ.

A büntető szankció.

I. FEJEZET.

A büntetések.

46. §. A büntetés és biztonsági rendszabály fogalma.

Heller: A büntetőjogi elmélet bírálata. 1924. *Hacker:* Bevezetés a büntetőjogba. 1924. *Irk:* A büntetőjogi alapfogalmak. 1926. *Balogh:* J. K. 1910. J. A. X. *Finkey:* J. K. 1900. J.Á. IV. *Berényi:* J. K. 1915. *Degré L.:* J. A. XI. *Büben:* J. A. XII. *Lengyel:* J. K. 1915. *Reisinger:* J. K. 1909. *Vízy:* J. K. 1914. *Csukay:* J. K. 1914. *Vámbéry* J. K. 1910. *Vargha:* B. Sz. III. *Ruber:* Büntetés és biztonsági rendszabály. Balogh Jenő Emlékkönyv. 277. s köv. I. *Irk:* A büntetőjog átalakulása. 1915. *Binding:* Normen I. *Kohler:* Das Wesen der Strafe. 1888. *Günther:* Die Idee der Wiedervergeltung I. *Berolzheimer:* System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. V. k. *Goldschmidt:* V. D. Alig. T. IV. *Merkel:* Kriminalistische Abhandlungen. 1867. I. *Wahlberg:* Gesam. kleinere Schriften II. *Birkmeyer:* Strafe und sichernde Massnahmen. 1910. *ötker:* Strafe und sichernde Massnahmen. 1910. *Exner:* Theorie der Sicherungsmittel. 1914. *Sauer:* Grundingen des Strafrechts, 1921. *Liszt:* L. X. ö. Z. 1. *Sichart:* Z. XVII. XXV. *Aschrott:* Z. XXXI. *Isaac:* Z. XXI. *Delaquis:* Z. XXXII. *Gerland:* G. S. LXVI. *Oetker:* G. S. LXX. Z. XVII. *Hafter:* Schweizer Z. 17. *Stoosz:* Schweizer Z. XVIII, XXXIII, XXXVII., Monatschrift. Vili. *Delaquis:* 1. XXXIII *Lenz:* Öst. Z. III. *Kitzinger:* Z. XLV. *Lilienthal:* Monatschr. 1926. (Beiheft.) *Garraud:* Traité. 1915. I. *Gauckler:* La peine et la fonction du droit pénal. 1895. *Tarde:* La philosophie pénale. *Huguney:* L'idée de la peine privée en droit contemporain. 1904. *Macdonald:* Humanizing Crim. Law. Bulletin. 19. k.

I. Az anyagi büntetőjog harmadik főkérdése a büntetett elkövette bűncselekmény jogi következményével: a büntetéssel és a biztonsági rendszabállyal foglalkozik.

A filozófia és a büntetőjogtudomány fejlődése között szoros kapcsolat a büntetőjog fejlődéstörténetének egész folyamata alatt visszanyomozható. De azért a büntetőjog

fejlődésének egyetlen területén sem volt a filozófiának nagyobb a kihatása, mint a büntetés tanában és pedig egyfelől az állami büntetőhatalom igazolása, a büntetés jogalapjának indokolása miatt, de másfelől ami minket e helyen közelebből érdekel, a büntetés jogi fogalmának kiépítése szempontjából is. Hiszen a büntetés fogalmának jogdogmatikai kiképzése a büntetés céljától, ezen célban kifejezésre jutott lényegének mikénti felfogásától van feltételezve.

Mikor a klasszikus büntetőjog első alapjai megszilárdulnak, a *büntetés jogalapjának* kérdése már pompás természetfilozófiai rendszerekből kinövő elméletekben nyert az *igazságosság* alapp princípiumán) filozófiai kimélyítést. Így természetesen a klasszikus filozófián táplálkozó büntetőjog egész büntetés tana az abszolút igazságossági elv nyugvópontja körül kristályosodik ki. Ez abszolút elméletek pedig a büntetés céljává: a *megtorlást* emelik, minthogy a büntetés az a *malum passionis quod infligitur propter malum actionis*. A büntetés tehát viszonzása a tettes által okozott rossznak, s mint ilyen a megbillent jogrend helyreállítója. Majd pedig; a fejlődés folyamán a megtorlásnak *jus talionis* elvén nyugvó primitív fogalma, amely még *Kant* filozófiájában a maga eredeti színeiben mutatkozik, lassan-lassan mind jobban elszíntelenedik. De a hegeli gondolkör is a büntetésnek: *Negation der Negation des Rechts* jogi kiegyenlítésével fokozatosan veszít eredetiségéből (1. *Mer kelnél*),⁹⁴ úgyhogy a klasszikus büntetőjogban visszanyomozhatóan látható az a fejlődési tendencia, mely a megtorlás büntetőjogi princípium elsovadására és ennek helyén az *általános megelőzés* (generális preventio) elvének kialakulására vezet; vagyis amint *Liszt*¹¹ írja: a megtorlás fogalma általános megelőzéssé gyengül, a quia peccatum helyébe a ne peccetur lép. És itt a klasszikus büntetőjog büntetéstanában egy cezúra következik, mert ezen elmélet szerint nem az eredeti színezettségű megtorlás a cél, hanem az általános megelőzés, vagyis a büntetésben foglalt rosszal odahatni, hogy az állam polgárainak

⁹⁴ *Tesar*: Die symptomatische Bedeutung des verbrecherischen Verhaltens. 1907.

⁹⁵ *Liszt*: Lehrbueh. 1922. 24. kiad. 24. lap.

jogi öntudata emelkedjék. A büntetés tehát: a tettes által okozott rossznak hasonló rosszal való viszonzása.

A büntetés lényegéről a fejlődés folyamán változó filozófiai felfogás a klasszikus dogmatika büntetésfogalmi kiépítésében hűen tükröződik vissza. Mert, ha ezen elméletek bármelyikét is tekintjük, a büntetés magva, amint *Stammler* írja: „közvetlenül a jog ideájából levezetett tétel, az igazságosság ideájának egyik attribútuma.”⁸⁶ S így a büntetés dogmatikai konstrukciója nem is ölelhet magába mást, mint formális elemet.

De a büntetés jogalapjának elméleti kutatása a szociál-utlisztarisztikus filozófia hatása alatt más irányban is megindul; de korántsem az előbbihez hasonló filozófiai kimélyítéssel. Hatása múltó jelentőségű maradt volna, ha a kriminológia eredményei nem juttatják a különös megelőzés (speciális preventio) eszméjét diadalra. Vagyis a kriminalitás keletkezési tényezőinek etiológiai tanulmányozásával felfedett kriminogén források adnak létjogosultságot a spekulatív relatív elméleteknek, mikor a ható tényezők elleni küzdelemben a büntetés célkitűzését abban szabják meg, hogy a büntettes a jövőben lehetőleg újabb bűncselekményt ne kövessen el. S eme célt a büntettesek különféle osztályaival szemben: majd a *javitással*, majd az *elrettetéssel*, majd az *ártalmatlansággal*, illetve *mesterséges kiválasztással* igyekezzenek elérni.

S így járul a büntetés jogalapjának új megállapításával a klasszikus büntetés-fogalom konstrukciójának formális elemeihez új alkatelem, mely már nem tartozik a jog ideájából levezetett „Sollen”, hanem a társadalomvédelem ideájából levezetett „Sein“ világához. Így egészül ki a klasszikus büntetés formális fogalma a spekulatív relatív elméletek tartalmi elemeivel.⁸⁷

A klasszikus büntetés-fogalom zárt normatív építménye kezdetben mereven zárkózott el a gyakorlati szükségletekkel számoló, a büntetés fogalmának kitérítésére irányuló minden kriminál-politikai behatástól.

De a cselekmény klasszikus büntetőjogi reális értékelésén alapuló generalprevenciós tartalmú büntetés azokat a

⁸⁶ *Stammler*: Theorie der Rechtswissenschaft. 1911. 259. s köv. 1.

⁸⁷ L. Hasonlóan *Hessen*: Logos. 1914. 5.

szükségeket, melyeket a gyakorlati jogélet támasztott, csak részben tudta kielégíteni. Miért is a büntettek tekintélyes csoportjaira teljesen hatástalan maradt. Így kezd egyre bizonytalanabbá válni a jogrend a klasszikus kódexek területein, s ezzel kapcsolatban egyre hangosabban nyilvánul meg az óhaj egy tökéletesebb büntetési taktika iránt.

A fiatalkorúak és visszaesők bűnügyi statisztikájának utolsó félévszázadra eső rohamos emelkedése egyfelől, új büntettes típusok kialakulása másfelől a klasszikus iskolát is meggyőzték az eddiginél hatékonyabb társadalmi védekezés szükségességéről. De a büntettek „état dangereux“-jével szemben való védekezést már nem tartotta összeférhetőnek a büntetés lényegével, s így konstruálta meg a büntetéstől különböző, a társadalom védelmét biztosító szabályok (biztonsági rendszabályok) fogalmát.

Míg tehát a büntetést pótló rendszabályok felvételével közvetve elismerte a büntetés klasszikus fogalmának elavult voltát, addig a leghevesebben tiltakozott a büntetés fogalmának kibővítése ellen. És megindult a széleskörű kísérlet a büntetés és rendszabály bifurkációs rendszerének elméleti igazolására.

A büntetés és biztonsági rendszabály éles fogalmi elhatárolására irányuló *törekvés* azért még korántsem jelenti a klasszikus büntetéstan megmentését, mert a tiszta klasszikus irány büntetése: a megtorló gondolatkörön nyugvó *elretentést* cél minél tökéletesebb megvalósítása.⁹⁸ Az új rendszabályok pedig egyfelől a büntettek bizonyos csoportjainál a *javítást* (innen a mesures d'assistance, vagy mesures d'adaptation terminológiája), másfelől a közveszélyesekkel szemben a *társadalom biztosítását* (mesures de défense sociale vagy de sûreté) igyekeznek keresztülvinni. A bifurkáció tehát már magában — mondhatjuk *Liszt*tel — az új irányok mindkét főkövetelménye tartalmi elismerését jelenti.⁹⁹

⁹⁸ Ezért hangsúlyozta olyan nagyon még legutóbb is *Birkmeyer*: „... dass wir in der Specialprævention lediglich eine unselbstständige Nebenwirkung der Strafe anerkennen können, die nicht angestrebt werden darf, als die Vergeltungsfunktion der Strafe erlaubt und mit sich bringt“. *Schuld und Gefährlichkeit*. 1914. 177. 1.

⁹⁹ *Liszt*: *Lehrbuch*. 1910. 93. 1.

De másfelől még mindazok a törekvések, melyek a büntetés és biztonsági rendszabály fogalmi elhatárolására irányultak, hajótöréssel végződtek. Mert ma már csak a túlzó klasszikus felfogás és ezen kinőtt kódexek alapján áll meg azon határválasztó, melyet *Birkmeyer* a büntetés és biztonsági rendszabály között von meg a következőkben: „a büntetés megtorlás s így represszió, melyet megtorlás végett alkalmaznak, a biztonsági rendszabályok ellenben, mint preventív jellegű kezelés, a biztonság célját szolgálják.”¹⁰⁰ De már az új-klasszikus irány felfogása szerint, mely a büntetés *társadalombiztosító* feladatkörét egyre jobban elismeri, s a kriminológia eredményeit értékesítő törvényalkotások, illetve tervezetek alapján, melyekben egész sora vonul fel szemeink előtt az ú. n. vegyes természetű (melyek éppannyira büntetés, mint biztonsági jellegűek) szabályoknak: az az állítás, hogy a büntetés represszió, a biztonsági rendszabály prevenció, tarthatatlan.¹⁰¹ Mert, ha a büntetést és biztonsági rendszabályt összehasonlítjuk, nem találunk köztük semmiféle lényegbeli megkülönböztető kritériumot. Lássuk kissé közelebbről. Így mindjárt szembeütő közös sajátságuk, hogy *a)* mindkettő lényegére *joghátrány*, „hogy in abstracto az állam a büntetést malumnak szánta, a biztonsági intézkedést nem, az a gyakorlati elhatárolás lehetetlenségét meg nem cáfolja“;¹⁰² továbbá *b)* a biztonsági rendszabály alkalmazási előfeltétele is rendszerint valamely elkövetett bűncselekmény fennforgása, mert a tettes közveszélyességének legfőbb szimpotója éppen a már elkövetett bűncselekmény; *c)* a biztonsági *rendszabály* éppúgy, mint a büntetés: törvény által előre megállapított, meghatározott törvényes előfeltételek mellett büntető bíróság által kiszabott joghátrány.

Látszólagos különbségek a büntetés és biztonsági rendszabály közt: azok céljában, alkalmazási feltételében, módjában és eszközeiben mutatkozik.

Céljában: a klasszikus büntetőjog büntetési célja — amint már láttuk — az elrettentésben merül ki. De már nem

¹⁰⁰ *Birkmeyer*: Strafe und sichernde Massnahmen. 1910.

¹⁰¹ L. *Delaquis*: Die Umbildung des Strafbegriffs im modernen Kriminalrecht. Zeitschrift. XXXII. k.

¹⁰² *Vámbéry*: Büntetőjog. 55. 1.

így az új-klasszikus büntetési teória szerint. Ez már a célgondolatot a megtorló gondolatkörrel igyekszik harmóniába hozni. Vezérelvként pedig mindinkább a társadalmi védelmi gondolat kezd kidomborodni. De az alkalmazási feltétel szempontjából sincs lényegbeli válaszfal. Mert míg egyfelől az állítás, hogy a büntetés alkalmazásának előfeltétele a bűnösség, a biztonsági rendszabálynak a közveszélyesség, tarthatatlan, hisz a biztonsági rendszabály épügy köthető a bűnösség vagy a bűnösség és közveszélyesség előfeltételéhez, másfelől azonban a tételes jog szintén ismer büntetést bűnösség nélkül (1. a preterintencionális cselekmények csoportját és a sajtótörvény fokozatos felelősségi rendszerét). Végül, ami az alkalmazás módját, illetve eszközeit illeti, nem áll meg azon állítás, hogy a biztonsági rendszabály mindig határozatlan tartamra szól, céljához és lényegéhez képest.¹⁰³ Mert a javító, nevelő rendszabályoknak (mesures d'assistance) éppen benső természetüknél fogva legtöbb esetben előre meghatározott időtartamra kell korlátozódnok, mert, ha bizonyos időn belül a velük elérni kívánt cél nem valósul meg, úgy azok céltalansága bebizonyosodott. De a büntetés, mint *legszemélyesebb* szolgáltatás sem állítható ellentétbe a biztonsági rendszabállyal. Mert míg egyfelől a biztonsági rendszabály nagy általánosságban mindig a tettes személyére vonatkozik, addig viszont a tételes jog is megengedi a büntetés alkalmazását idegen személyekre (pl. Btk. 53. §., Kbt. 27. §.). Objektív súlyhiányában a biztonsági rendszabály nélkülözi a szükséges mértéket — állítják a klasszikusok. A közvetítő irány szerint azonban már ez sem lehet differenciáló szempont, mert a büntetés meghatározásánál nem a cselekmény által külvilágban előidézett reális változás: a kizárólag mértékadó szempont, hanem az individualizáció szabályai jutnak előtérbe. Ez értékelés alapján pedig a tettes egyénisége, melyből a bűnösség fakad — mint *Vámbéry* helyesen mondja — „figyelmen kívül nem hagyható s így a jogsérelem quantumában adott egyébként is problematikus mérték megdől, viszont a mértéket tekintve semmi különbség nincs az élet-

¹⁰³ *Finkey*: Tankönyv. 371.

fogytig tartó fegyházbüntetés és a gyógyíthatatlan elmebeteg örökös őrizetbentartása között.¹⁰⁴

Büntetés és biztonsági rendszabály közötti fogalmi elhatárolás, amint látható, eddig még nem sikerült. De a büntetés lényegéről szóló helyes felfogás ily lényegbeli differenciáció keresztülvitelének lehetőségét a principio tagadóba veszi. A kriminológiai irány hatása alatt ma már tisztázódott a kérdés a büntetőjogi alapfogalmak fejlődése tekintetében. A klasszikus büntetőjog kizárólag normatív módszertani felfogása ridegen zárkózik el minden változás elől; de az előintézmények benső fejlődésre képes ereje a külső hatások alatt, ott, ahol a forma útjában áll, azt áttöri, s ilyenkor a fejlődés folyamát megértő, e folyamattal párhuzamosan haladó jogtudomány feladata az ahhoz alkalmazkodó új jogdogmatikai konstrukciók felépítése.

A büntetés klasszikus fogalma sem egy élettelen jelenség örök időkre szóló dogmatikai szerkezete. Hisz a fejlődés nagyon is hosszú, míg a tisztán ösztön alapján nyugvó primitív társadalmi bosszú, illetőleg a taliós vérbosszú előbb kompozíciós büntetéssé szelídül, s míg ismét ebből annyi cik-cak vonalú fejlődés után végül a közhatalmi büntetés eszméje kicsírázik.

A klasszikus büntetőjog e fejlődés előtt húny szemet, mikor büntetéstanát befejezett, lezárt egésznek gondolja. És nincs tekintettel az ember általános biofiziológiai fejlődésére, az ösztön-emberből az értelmi-ember kialakulására.

A bosszú fejlődéstörténeti jelentőségét el nem vitathatjuk. „Az ember leikébe plántált bosszú ösztöne nélkül — írja találóan *Herold* — a gyenge soha nem mert volna az erősebb túlkapásaival szembe szállni, hanem a tirannus előtt fejét alázatosan hajtotta volna meg; az emberi méltóság és emberi jogok fogalma soha nem hajnalodott volna. *De az ösztön missziója beteljesedett.*“¹⁰⁵ Beteljesedett, mert az ma már céltalanná vált. Miként az értelmi erők veszik át a jogélet minden terén a vezető szerepet, akként a büntetőjogban is, mert a primitív ösztönök a biológiailag magasabb fejlettségű

¹⁰⁴ *Vámbéry*: Büntetőjog. 56.

¹⁰⁵ *Herold*: Bemerkungen über das Rechtsprincip der Zweckstrafe Zeitschrift. XII. k.

egyének által alkotott differenciáltabb társadalmakban régi hivatásuknak meg nem felelhetnek. Az ösztönszerű büntetésből így alakul ki a célszerű büntetés fogalma. Az által ugyanis, hogy a bűnt megtorló reakcióhoz bizonyos oly eredmények fűződnek, melyek kívánatosnak mutatkoznak, az eredményeknek célképzetté való alakulásával, a kezdetleges ösztönszerű cselekvés célszerű cselekvéssé alakult át.¹⁰⁶ E fejlődéssel szemben a klasszikusok azonban a bosszú ösztönének örökéletűségét hirdetik, mikor a megtorláshoz, mint a büntetés céljához mereven ragaszkodnak. A klasszikus büntetőjog szerint azért a büntetés egész fejlődése nem más, mint az igazságtalan megtorlásnak igazságos megtorlássá való átváltozása: „Az igazságtalan megtorlás, mely előttünk a bosszú képében jelentkezik, a büntetésben igazságos megtorlás lett“, — mondja *Birkmeijer*.¹⁰⁷ Az ösztönszerű megtorló büntetés a fejlődés folyamán lassanként mindinkább tudatos célbüntetéssé alakul át, — hirdeti ezzel szemben a fejlődés vonalát megértő kriminológiai irány nevében *Liszt*.

A büntetés klasszikus fogalma a kriminológia hatása alatt e cél-gondolat centripetális erejénél fogva tehát egyre jobban és jobban fog kiterjedésében gyarapodni. A javítás, nevelés, ártalmatlanítás és mesterséges kiválasztás, in syntese: a *társadalombiztosítás* feladatának megoldására lesz egyre alkalmasabb formai kiterjedése és tartami gazdagodása következtében. A neo-klasszicizmus minden bifurkációs kísérlete egyet jelent a büntetés fejlődésének meg nem értésével.

Mint minden kérdés tudományos vizsgálatánál, úgy enél is szigorúan elhatárolandó a tisztán elméleti szempont, a politikai látószögtől. Ez utóbbiból, vagyis de lege ferenda amennyire kézenfekvő: a büntetés és biztonsági rendszabály bifurkációs rendszere (ezt követik az összes modern büntető törvények és tervezetek), s amint e szempontból a legközelebbi fejlődés ideálja éppen a mesures de la défense sociale-

¹⁰⁶ L. *Tesar*: i. m. 275. 1. *Liszt*: Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe. Zeitschrift. XIII. k. *Sichart*: Vergeltungsstrafe und Zweckstrafe.

¹⁰⁷ *Birkmeijer*: Schutzstrafe und Vergeltungsstrafe. GerichtsaaL 67. k.

nek a büntetéstől külön rendszerű legális feldolgozásában áll, addig tisztán tudományos látszögből minden ilyen elhatároló kísérlet egyet jelent a büntetés több évszázados fejlődésének meg nem értésével.¹⁰⁸

A fejlődés előtt hány szemet ezért az a felfogás, mely a büntetés és biztonsági rendszabály megkülönböztetésénél míg az absztrakt szemléleti mód alapján a kettő között kvalitatív határvonalat igyekszik húzni, addig a konkrét szempontjából a kettő identitását hirdeti.¹⁰⁹ A két egymástól elváló felfogás sohasem juthat el a büntetés történeti fogalmi kialakulásán át a büntetés jogdogmatikai egységes fogalmához.

A büntetés fogalmi konstrukciója csakis a történeti büntetés fogalmából indulhat ki, amikor tekintettel annak tartalmi elemeire, ezeknek szilárd fogalmat a jog normatív elemeiből nyer. Vagyis a büntetés történeti kialakulását szem elől nem tévesztő, helyes jogdogmatikai felfogás szükségkép-

¹⁰⁸ Csak így érthető, mikor *Liszt* a büntetés és biztonsági rendszabály viszonyát két egymást metsző körrel szemlélteti s csak a fejlődés irányát húzza ki *Vámbéry*, mikor odanyilatkozik, hogy idők folyamán az egymást metsző körök önálló része mindinkább kisebbedik. S a tiszta tudományos értékelés alapján mondhatjuk — még mindig a kör szemléltető példájánál maradva, — *Aschaffenburggal*, hogy a biztonsági rendszabály tágabb, a büntetés szűkebb kör, vagy más szavakkal a büntetés sem más, mint biztonsági rendszabály. „Részemről a büntetés nevelő jellegét — írja *Aschaffenburg* — époly kevésbé tagadom, mint elrettentő tulajdonságát. Egyik büntettesnél ez, a másiknál az a hatás fog túlsúlyra kerülni. De ha valamelyes használható hatása egyáltalán mutatkozik, az csak abban állhat, hogy a büntetés a büntettes egyéniségében bizonyos változást létesít s ezzel annak további támadásai elől megvédi; de az is lehetséges, hogy a várt eredmény elmarad, akkor legalább a büntetés kiállításának időtartamára a gonosztevőtől biztosítva vagyunk. *Ha tehát erre az álláspontra helyezkedünk* — és hiszem, hogy ez teljesen logikus — úgy a büntetést is biztonsági rendszabályként kell felfognunk.“ Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. 1910.

Elhibázott ezért *Heller* felfogása is, aki helyes kiinduló pontját, mely szerint: „— a büntetés fogalom meghatározásának tisztán csak leírónak kell lennie —“ elveszítve, odanyilatkozik, hogy a büntetésnek „nem szabad javító eszközzé, neveléssé átalakulnia“. *Heller: A büntetőjogi elméletek bírálata*. 1924. 128. 1.

¹⁰⁹ *Sauer*: i. m. 189. 1.

pen vezet a büntetés tartalmi és alaki elemeinek ama szintéziséhez, mely a büntetés igazságossági és hasznossági kritériumaiból tevődik össze, vagyis a büntetés: tartalmilag megtorlás, hatásában pedig megelőzés.¹¹⁰ Tehát a büntetés valamennyi alkatelemét felölelően: az állam által a bűncselekmény alanyára a cselekmény elkövetése előtt megállapított s a büntetőbíróóságok által kiszabott *erkölcsi rosszaló értéket tartalmazó és társadalmi védelmi célt szolgáló joghátrány*.

Fogalmi meghatározásunk nyilvánvalóan juttatja kifejezésre, hogy a büntetés is elsődlegesen társadalmi jelenség, amely a jog szabályozása folytán válik jogi fogalommá.

A büntetés jogi fogalmának alkatelemei tehát: 1. hogy *joghátrány*, vagyis a büntetés az elítélt büntetettre jogi értékek (élet, szabadság, becsület, vagyon) megsértését, esetleg megsemmisítését vonja maga után (Btk. 20. §., Kbt. 15. §.), eme joghátrányt csak az állam a maga törvényeiben, illetve a törvény által erre felhatalmazott egyéb kútfőiben (miniszteri rendelet, statútum) állapíthatja meg (Btk. 1. §. 2. bek., Kbt. 1. és 2. §§.), 2. és pedig a bűncselekmény elkövetése előtt (Btk. 1. §. 1. bek.), 3. a bűncselekményt elkövető alanyon, 4. és csak a büntetőbíróóság szabhatja ki (Bp. 1. §. 2. bek.), 5. erkölcsi rosszalást fejez ki, az állampolgárok lelkében élő erkölcsi felfogásnak megfelelően, 6. de egyúttal a társadalom védelmére újabb bűncselekmények elkövetésével szemben attól távoltartó motívumokat is plántál azoknak lelkébe.

II. A büntetés, mint büntetőjogi mesterszó, kizáróan ezt a fogalmi kört öleli fel. Tehát nem kriminális joghátrány minden más joghátrány, ha az bár külsőleg a kriminális büntetés alakját is ölténé magára (1. a pénzbüntetést, a hivatalvesztést, dorgálást, elzárást stb., mint magánjogi vétségek, közigazgatási áthágások, egyházjogi deliktumok stb. jogkövetkezményeit).

Nem kriminális büntetés ezért: 1. a *kártérítés*, még akkor sem, ha azt a Btk. maga állapítja meg (1. a gyilkosság em-

¹¹⁰ Schmidt: Strafrechtsreform. 1912. 128. 1.

berölés (292. §.), testi sértés, (311. §.) tényálladékainál). Nem mintha ebben a magánjogi jogkövetkezményben nem lenne erkölcsi rosszaié értékítélet, hanem azért, mert amíg a büntetés joghátrányokozás, addig a kártérítés éppen az okozott joghátrány kiküszöbölésére, vagy enyhítésére irányul, miért a kártalanítási összeg a sértettet, vagy családtagjait illeti meg és nem az államot. És végül a büntetés rendszeren csak bűnösség esetén a bűncselekmény alanya által elszenvedett joghátrány, addig a kártérítés bűnösség nélkül is, más által is viselhető, mint a kárt okozó részéről, illetve arra más is kötelezhető. 2. Hasonlóképpen nem büntetés a *kötbér*, vagy *bánatpénz*. 5. Nem büntetés a *végrehajtási kényszer*, még akkor sem, ha az büntetőjogszabály értelmében nyer alkalmazást (pl. a lefoglalandó tárgy kiadására Bp. 172. §., vagy a tanúnak vallomásra való kényszerítése Bp. 195. §.). Ugyanúgy nem büntetés a *bűnügyi költségek viselése*, vagy az *előzetes le tartóztatás* és *vizsgálati fogság*, mert hiányzik ezekből az erkölcsi rosszaié értékítélet. Nem esik a büntetés körébe a *fe gyelmi büntetés sem*, annak a különbségnek megfelelően, amely a fegyelmi vétségeket éppen a bűncselekménnyel szemben jellemzi. 5. Amint nem a *fenyítő jog* gyakorlása közben (pl. szülő, tanító, egyházi hatóság stb. által) alkalmazott ú. n. büntetések sem. 6. A *rendbüntetések* jogi természete átalakulóban van; vagyis míg a kereskedelmi vétségekre, illetve eljárásra vagy fogházra átváltoztatható bíróságok egyes államokban a forgalmi élet tisztaságának és ezzel kapcsolatosan fejlettebb szociáletikai felfogásának megfelelően e rendbüntetés is erkölcsi rosszalás alá esik, addig másokban még nem. Ebből is látható, hogy a büntetés fogalmához épúgy hozzátartozik a formális (normatív), mint a materiális (explikatív) elem.

III. Régebben a büntetőjogfilozófiának, majd a büntetődogmatikának kedves témája volt egy legtökéletesebb, egy legideálisabb büntetésnek tulajdonságaiban való megállapítása. Eme tulajdonságoknak (*Rossi, Beccaria, Romagnosi* és mások nyomán) érdekes szintézisét nyújtja a magyar *Szemere* is, aki szerint az eszményi büntetésnek először az igazság eszméjével összhangzásban kell állania, miért: személyi-

nek, erkölcsinek és osztkönynek kell lennie; másodsor: a társadalmi rendnek megfelelőnek kell lennie, miért szükséges, hogy szellemi és javító, bizonyos és egyenlő, példás, tanító, ártani gátló és népszerű legyen; harmadszor az emberi gyarlóságra számítnak kell lennie, vagyis megbecsülhetőnek és helyrehozhatónak. Ma már a büntetések szociológiai és börtönügyi tanulmányozása, nemkülönben a bűncselekmények kriminológiai kutatása óta nyilvánvaló, hogy egy minden korra és társadalomra egyformán eszményi büntetés megállapítása hiú törekvés, mert a kor változó szociális felfogásához, továbbá az adott társadalmi viszonyokhoz és végül, de nem utolsó sorban, a büntetett egyének különböző osztályaihoz képest: más és más lesz az ú. n. legeszményibb büntetés.

IV. A magyar tételes büntetőjogban szabályozott büntetések *alakilag*: fő- és mellékbüntetések két főcsoportjára oszlanak, attól függően, amint azok önállóan magukban is kiszabhatók, vagy csak rendszeresen valamely főbüntetés mellett alkalmazhatók.

Főbüntetések: 1. a halálbüntetés, 2. fegyház (életfogytiglani, vagy 2—15 évig terjedhető), 3. államfogház (1 nap—15 év), 4. börtön (6 hónap—10 év), 5. fogház (1 nap—5 év); fiatalokra 15 nap—15 év), 6. pénzbüntetés (1—20.000 pengő), 7. elzárás (kihágásokra 3 óra—2 hónap).

Mellékbüntetések: 1. pénzbüntetés, 2. hivatalvesztés, 3. politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése (büntettekre 3—10 év, vétségekre 1—3 év), 4. viselt hivatal elvesztése, 5. szakfoglalkozás gyakorlatától való eltiltás (határozott időre, vagy végképpen), 6. marasztaló ítélet hírlapi közzététele.

Tartalmilag azon jogilag védelt értékek szerint (élet, szabadság, becsület, vagyon), amelyeket azok megsemmisítenek, vagy korlátoznak, a következő büntetési nemeket különböztethetjük meg: 1. halálbüntetés; 2. szabadságvesztésbüntetés; fegyház, börtön, államfogház, fogház, elzárás; 3. vagyoni büntetés: pénzbüntetés, vagyoni elégtétel, vagyonkobzás; 4. erkölcsi büntetés: hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlatától való eltiltás és a büntetés hírlapilag való közzététele.

47. §. A halálbüntetés.

Szemere: A büntetésről és különösen a halálbüntetésről. 1842. *Csacskó*: Büntetőjogi elméletek és a halálbüntetés. 1843. *Cházár*: Commentarius de supplicii capitalibus. 1807. *Fejes*: Supplicia capitalia. 1808. *Balogh. T.*: A halálos büntetés eltörlése. 1868. *Pulszky-Tauffer*: Börtönügy. *Balás E.*: A halálbüntetésről. 1900. *Fayer*: Az 1843. jav. anyagyújt. III. és IV. k. *Domboóary*: Fenyítő eljárás. *Low*: J. K. 1867. M. I. 1876. *Tauffer*: J. K. 1868. *Dárday*: J. K. 1867. *Bróde*: J. K. 1870. *Antalfi*: J.K. 1870. *Berger J.*: J. K. 1879. *Bleuer*: J. K. 1896. *Gruber*: J. K. 1890. *Vámbery*: J.K. 1896., 1902., 1912. *Reichard*: J.K. 1900. *Fayer*: J. K. 1901., 1905. *Tóth*: J.K. 1905. *Baumgarten*: J.K. 1905. *Berger M.*: J.K. 1908. *Lengyel*: J. K. 1902., 1909. *Finkey*: J.K. 1909. *Kármán*: J.K. 1912. *Irk*: B. Sz. II. *Gazdik*: B. Sz. V. *Alföldi*: J. A. 1951.

A gazdag külföldi irodalomból *Beccaria*: Dei delitti e déllé pene 1764. (Magyarra ford. Tarnak 1887.) *Holtendorff*: Das Verbrechen des Mords und die Todesstrafe. 1875. *Geyer*: Kleinere Schriften. 1889. *Fürnrohr*: Die Todesstrafe in rechtshistorischer Entwicklung bis Carolina. 1909. *Liepmann*: Die Todesstrafe. 1912. Verhandl. d. 30 u. 31. D. Juristentages, II., III. *Goldschmidt*: V. D. Alig. T. 4. *Kronauer*: Die Todesstrafe und die Vereinheitlichung des schweiz. Strafrechts. 1912. *Schemardnase*: Die Todesstrafrecht in Europa. 1914. *Metigenberg*: L. XXX. *Höpfner*: Z. XXXIV. *Piantkomy*: Z. XXXI., XXXIII. *Cleric*: Z. XXXIV. *Tybjerg*. M.K.I. II., VIII. *Arnold*: G. S. X. *Travers*: M.K. III. *Hentig*: M. K. IX. *Pfenninger*: Schweiz. Z. XXXI. *Lammasch, Grosz, Staff*: D. J. Z. XVII. *Lenhard*: Mschr. XL *Opperman*: u. o. XII. *Bloch*: u. o. XVIII. *Bédarride*: De la peine de la mórt. 1867. *Pichon*: Code de guillotine. 1872. *Lucas*: De l'état anormal. 1885. *Olioecrona*: De la peine de mórt. 1893. *Viand*: La peine de mórt en matiere politique. 1902. *Guillaume*: État actuel de la question de la peine de mórt en Suisse. 1886. *Nast*: La peine de mórt. 1909. *Tarde*: La philosophic pénale. *Pons*: La peine de mórt. 1910. *Ellero*: Giornale par l'abolizione della pena di morte. 1903. *Viola*: Bibliografía della pena di morte. 1904. *Garofalo*: Criminologia. 1885. *Tallach*: Penological and preventive principles. 1895.

I. A magyar Btk. büntetési rendszerében épúgy, mint a többi klasszikus talajon felépült korabeli büntető törvénykönyvekében, a legsúlyosabb büntetési nem a halálbüntetés.

A halálbüntetés kérdése *Laocse* filozófiájától kezdve, egészen a múlt század közepéig minden oldalról megvilágítást nyert, csak szoros értelemben vett tudományos büntetőjogi értelemben nem. A kriminológiai kutatások szabadítják fel ezen annyira fontos büntetőjogi kérdést is a filozófiai és tudománytalan elmélekedések uralma alól, s viszik bele a tudó-

mányos megfigyelések, s ezen nyugvó objektív értékelés központjába. A halálbüntetés kérdését éppen ezért kizárólag büntetőjogi kérdésnek tekintjük, s így azt pusztán a speciális prevenció szempontjából értékeljük, vagyis azt a kérdést vizsgáljuk, hogy az elméletileg itt tekintetbe jöhető büntetési célok közül melyiket: az *általános megelőzés*, az *ártalmatlanítás*, vagy *mesterséges kiválasztás* célját valósíthatja-e meg?

A halálbüntetés védelmezői ma még kétségkívül az általános megelőzés hangsúlyozásával tartják magukat a közfel fogás előtt a legerősebben. Az élet elvételével kifejtett *elretentés* oly intó momentum, hasonló bűncselekmény elkövetésével szemben oly erős kontradetermináló tényező, mely az állam polgáira nem tévesztheti el hatását. „Ha a legsúlyosabb büntetés nem rettent vissza, úgy várható-e ilyen hatás az enyhébb szabadságvesztés büntetésektől?” — mondja ma még igen sok jogász s még több laikus. Csak amint általában a leglogikusabban felépített filozófiai rendszerek a gyakorlati megfigyelések adalékain dőlnek össze, akként az egyébként logikus deduktív következtetések is az induktív megfigyelések eredményein siklanak el. Így van ez a halálbüntetés kérdésénél is.

E helyen csak pár legjellegzetesebb megfigyelésre hivatkozunk. A büntettesek biológiájának tudományos tanulmányozásával megállapítást nyert, hogy a gonosztevők tekintélyes százaléka a szervezetileg abnormis egyének közül sorakozik. Majd pedig e kísérleteknek a büntettesek különböző csoportjaira való kiterjesztésével nyilvánvalóvá lön, hogy a szervezetileg abnormis büntettesek legnagyobb százaléka éppen a legsúlyosabb gonosztevők közt fordul elő. Ehhez kapcsolódik két más megfigyelés. Az egyik az, hogy a történelem tanulása szerint a halálbüntetés leggazdagabb aratása sehol sem tudta a legsúlyosabb bűncselekményeket teljesen visszaszorítani: „S mit használtak az emberiségnek a kínok ezer fajai?” kérdi *Szemere*... „Mi jó és nemes virágzott azon hetvenezer életéből, mi *VIII. Henrik* alatt múlt ki vérpadon azon hetvenezerből, mi Angliában 1689-től 1787-ig hóhér által végeztetett ki. Nem kellene-e e szerint Spanyolország-
nak paradicsomként ragyogni, hol némely három hónap alatt

2600-at ölt meg a törvény szava?“ És viszont azokban az államokban, melyekben a halálbüntetés törvényhozásilag el van törölve, illetve melyekben de facto nem nyer alkalmazást, a halálbüntetéssel eddig sújtott büntetettek száma észrevehetően sehol sem emelkedett. Sőt, mi a halálbüntetésre nézve éppen jellemző, az amerikai statisztikai kimutatás szerint a lincselés, eme primitív társadalmi bosszúnak megfelelő szociális reakció ép azokban az államokban fordul elő a legritkábban, melyekben a halálbüntetés nem nyer alkalmazást. A másik az, hogy a halálraítélt egyének tekintélyes percentje, a kivégzés idegfeeszítő látványosságában előbb már maga gyönyörködött. Egy angol lelkész kimutatása szerint pl. az általa végső lelkipásztori ellátásban részesített 167 halálra ítélt gonosztevő között csak hat nem volt jelen azelőtt kivégzésnél.

Ezek a tények tehát azt bizonyítják, hogy a *halálbüntetésnek nincs elretentő hatása*. Nincs mert, ismételjük, a gyilkosok tekintélyes része szervezetileg abnormis egyén. De a halálbüntetés a szervezetileg nem abnormis egyénekre sem gyakorol elretentő hatást. Hanem ép ellenkezőleg, annak ez elemre a legkárosabban kiható tömegszuggeráló ereje van. A „tuer avec cérémonies“ — amint *Aubry* írja — valósággal epidémiát teremtett, mely csak amúgy szüli az anarchista „mártírokat“. Nálunk is egyidőben annyira elterjedt betyáromantika ebből az epidémikus tömegszuggerációból táplálkozott.

Ha a halálbüntetés nem valósítja meg az elrettentés célját, úgy csak az *ártalmatlanítás* és a *mesterséges kiválasztás* relatív céljainak állhat a szolgálatában. S tényleg az olasz kriminológusok egyik része, mint *Lombroso* és *Garofalo* a selectio szempontjából mint gazdaságos büntetési eszköz fenntartása mellett lépnek síkra. Másik része azonban, *Ferri-oe*l élén, helyesen hangsúlyozza, hogy nem lévén más az elérni kívánt cél, mint az egyéneknek a fajfenntartásból való kivonása, a halálbüntetést az életfogytiglani szabadságvesztés teljesen pótolja. Másrészt pedig, ha ezen az úton törekednének a társadalomnak közveszélyest elemektől való megtisztítására, azt csak tömeges mézszárlás útján érhetnék el, ez pedig nem lehet egyetlen mai kultúráltam feladata sem.

A halálbüntetés tehát, míg az elrettentés, a generális prevenció célját nem szolgálhatja, addig a szelekció és ártalmatlanítás szempontjából nem pótolható eszköz.

De mai alkalmazásában sem igazolható, mikor a legtöbb állam büntető kódexe a halálbüntetés alkalmazását már csak a legsúlyosabb szándékos ölési tényálladéokra, a gyilkosságra korlátozza. Ha ugyanis a társadalom-védelmi álláspontra helyezkedünk, kérjük: vajjon éppen a gyilkosok-e azok a gonosztevők, kik a legveszélyesebb, legreménytelenebbül javíthatatlanok? A gyilkos most készülő pszichológiája ennek ellenkezőjét látszik igazolni. Már *Wahlberg* régebbi adatai szerint 282 halálraítélt közül csak 70 volt büntetett előéletű. A feltételes szabadságra bocsátottaknak pedig igen jelentékeny tört hányada lesz visszaeső.

De a kriminológia a halálbüntetés céltalan voltát illetve káros kihatását más téren is tudja bizonyítani. Már *Beccaria* fegyverei közt ott szerepelt: a tévedés jóvátételének a lehetetlensége. Újabban e fegyver élet azzal igyekeztek — s részben sikerült is — letompítani, hogy a kriminalisztika, a bűnvádi eljárás mai fejlettségi foka mellett teljesen lehetetlen az ú. n. „Justizmord“-ok előfordulása. Ezen állítást azonban a tények megcáfolják. Ugyanis éppen a legutóbbi időben tárt fel két büntetőjogi tanulmány megdöbbentő adatokat. Különösen érdekes *Sello* könyve, ki nagy utánjárással mintegy 153 esetet (1797 óta) gyűjtött össze a kriminalisztika újabb történetéből. Bár hogy is igyekezett *Löffler* a könyv hatását tendenciózus kritikájával letompítani, az a bírói tévedések olyan dokumentumait állítja elénk, melyeknek a halálbüntetés legelszántabb hívét is gondolkozóba kellene ejteniük. És az, ki a büntetőperben szereplő egyéneknek: tanuk, bírók, esküdtek, vádlott, szakértők pszichológiájával, vagyis *Gross* terminológiáját használva, a szubjektív kriminálpszichológiával és e csoportban főleg: a tanúvallomások lélektanával kissé közelebből foglalkozott, egyáltalában nem fog azon csodálkozni, hogy ép azokban a grande bűnperekben, melyekben a bíróság élet és halál felett van hivatva ítélni, oly gyakran fordulhat elő: a végzetes, a soha jóvá nem tehető bírói tévedés. E téren tehát a kriminálpszichológia az abo-

licionalisták régi, harcban elcsorbult fegyverének új élt kölcsönzött.

A halálbüntetés ellen szóló másik pozitív ok végül: a halálbüntetés káros pszichikai hatása. Jó ideig a generális prevenció szempontjából a halálbüntetés piacokon, a nagy nyilvánosság előtt hajtatott végre. De az ily módon elérni kívánt hatás ép fordítottkép jelentkezett. A tömegszuggesztió hatása alatt ugyanis mindenütt a legvadabb és legkicsapongóbb véres orgiák ülték diadalukat a nyilvános kivégzések nyomán. Úgy annyira, hogy lassanként a nyilvános kivégzések helyébe mindenütt a zárt helyen való végrehajtás lép. Téves volna azonban azt hinni, hogy ezzel a halálbüntetés káros visszahatásai semlegesítettek volna. Amit akkor a közvetlen szemlélés végzett el a tömeg psychéjében, ma ugyanazt végzi el talán még hatásosabban a napi sajtó még nagyobb tömegekhez eljutó színes tudósítása.

Azokat a kezdetleges megfigyeléseket, majd fejlettebb lélektani vizsgálatokat, melyek a halálbüntetés káros tömegpsychikai hatásaira vonatkoztak, a tömeglélektan eredményei legújabbban mindenben igazolták.

II. A halálbüntetés el van törölve: Toscanában (1786), S. Marinoban (1848), Romániában (1864), Portugáliában (1867), Hollandiában (1870), Olaszországban (1889), Norvégiában (1902), Oroszországban (1917, ismét visszaállítva 1921), Svájc legtöbb kantonéban, Észak- és Dél-Amerika több államában, Ausztriában (1919). Ugyancsak kiküszöböli büntetési rendszeréből a legtöbb legújabb büntető törvényjavaslat (így a svájci, német, dán, svéd és cseh-szlovák). A halálbüntetés végrehajtása különböző államokban különféle módon történik. Így a kivégzés módja Nagybritanniában, Bulgáriában: az akasztás, Franciaországban a guillotine, Németországban, Svédországban, Dániában: a pallos, Spanyolországban: a nyakvassal megfojtás (garrote). Észak-Amerika egyes államaiban: a villamos áram,

III. A magyar Btk. szerint a halálbüntetés alkalmazásának két esetben van helye: 1. A király meggyilkolása, szándékos megölése és ezek kísérlete miatt (Btk. 126. §. 1. p.); jelenleg ugyanezen büntetőjogi védelemben részesül a kor-

mányzó személye (1920:1. t.-c. 14. §. 1. bek.). 2 A gyilkosság büntette miatt (Btk. 278. §.). Tételes jogunk szerint azonban a halálbüntetés még ezekben az esetekben sem abszolút jellegű büntetés, amennyiben ugyanis a bíróság, ha az enyhítő körülmények túlnyomónk (91. §.), életfogytiglani, ha pedig rendkívül nyomatékosak, vagy nagyszámiak (92. §.), 15 évi fegyházat szabhat ki. A halállal büntetendő bűncselekmény kísérleténél, illetőleg az ahhoz nyújtott bűnsegélynél a büntetés egészen 5 évi fegyházbüntetésre szállítható le (66., 72. §§.). Továbbá a 20-ik életévét még be nem töltött egyénre halálbüntetés ki nem szabható, de ha 18. életévét már meghaladta, úgy ahelyett 10—15 évi fegyház állapítandó meg, amelynek legkisebb mértéke a 92. §. alapján: 2 évi fegyház lehet (Btk. 87. §., Bn. 32. §.).

A halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre (21. §.). A végrehajtás módozatait a Bp. 496—503. §§-ai, (továbbá az 1900. évi 6757. I. M. sz. és az 1912. évi 4868. I. M. sz.) szabályozzák. A halálbüntetés csak akkor hajtható végre, ha az államfő az elítéltnak nem adott kegyelmet, s így „az igazságszolgáltatásnak szabad folyása“ van.

A háború tartamára az 1912. évi LXIII. t.-c. 12. §-a alapján nyert felhatalmazással, mikor a kormány a *rögtönbíráskodást* rendelte el, halálbüntetés volt kimondható a fent említett tényálladékokon kívül: szándékos emberölés, halált okozó közegészség elleni büntett, rablás, gyújtogatás, vízáradásokozás és vaspáyarongálás büntette miatt is. Az 1915: XIX. t.-c. értelmében ugyancsak halálbüntetés kiszabásának van helye a hadiszállítás körül elkövetett bűncselekmények törvényben megállapított eseteiben (2., 5., 6., 8. §§.), amennyiben ezek következtében a háború tartama alatt az ellenséggel harcban álló fegyveres erők tagjának harcképessége oly mértékben csökkent, hogy emberélet esett áldozatul, s ezen eredményt a tettes előreláthatta.

A halálbüntetés területi körét nem tágította ki az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. t.-c. 2. §-a, amennyiben a halálbüntetés csak olyan büntetetre nyer alkalmazást, amelyre a törvény azt állapít meg.

A halálbüntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban 1880. óta egészen a háborút követő időkg visszafejlődőben volt. így a háborút megelőző utolsó 30 évben a végrehajtott halálbüntetések száma összesen 38. Míg ezzel szemben 1919. óta az előbbi szám majdnem háromszorosára emelkedett.

48. §. A szabadságvesztésbüntetések.

Eötvös: Vélemény a fogházjavítás ügyében. 1838. *Eötvös és Lukácsr* Fogház javítás. 1842. *Szemere*: Utazás külföldön. 1840. *Pulszky-Tauffer*: A börtönügy múltja és jelen állása. 1867. *Tóth M.*: Tanulmányok a börtönügy köréből. 1874. *Réső-Ensel*: Fegyházi reform Magyarországon. 1868. *Tóth L.*: Az illavai fegyház (Akad. ért.) 1885. *Vájná*: Hazai régi büntetések. 1906. *Uhlyarik*: A szamosújvári fegyház. 1908. *Dombováry*: Fenyítő eljárások. *Székely*: M. I. 1874. *Ballagi*: Akad. Ért. 1892. *Balogh J.*: Börtönügyi viszonyaink reformjához. 1888. *U. ő.*: J. K. 1887., 1909. *Finkey*: Szabadságvesztésbüntetéseink reformjához. 1900. *U. ő.*: A börtönügy jelen állása és reformkérdései. 1904. A fiatakorúak büntetőjoga Északamerikában. 1912. *Fayer*: Büntetési rendszerünk reformja. 1884. *Csiky*: Képek a börtönügy történetéből. 1899. *Vámbéry*: A relegatio eredményei. 1898. J. A. V., IX. J. K. 1898. *Hacker*: Börtönügy. 1918. *Szöllösi*: A börtönügy vázlata. 1921. *U. ő.*: Magyar börtönügy. 1930. *Bozóky*: J. K. 1866., 1868. *Friedmann*: J. K. 1867. *Tauffer*: J. A. 1867., 1868., 1887. *Dárday*: J. K. 1868. *Ballay*: J. K. 1881. *Bleuer*: J. K. 1891. *Szokolczai*: J. K. 1892. *Búd*: J. K. 1907. *Zsoldos*: J. K. 1913.

I. *Maasburg*: Die Galeerenstrafe. 1885. *Krauss*: Im Kerker vor und nach Christus. 1895. *Knapp*: Das Lochgefängnis in Alt Nürnberg. 1907. *Hippel*: Deutsches Strafrecht. 1925. I. *U. ő.*: Z. XVIII. *Bohne*: Die Freiheitsstrafe in den italienischen Stadtrechten des 12. bis 16. Jahrh. 1922—25. I. II. *U. ő.*: Z. XLVI. *Frauenstadt*: Z. XVIII. *Rosenfeld*: Z. XXIV., XXV. *Schmidt*: G. S. LXVII. *Bérard*: Les galériens et les galeres royales en temps de Louis XIV.

II. *Holtendorff und Jagemann*: Handbuch des Gefängniswesens. 2. Bde. 1898. *Kröhne*: Lehrbuch der Gefängniskunde. 1889. *Kriegsmann*: Einführung in die Gefängniskunde. 1912. *Goldschmidt*: V. D. Alig. T. IV. *Cuche*: Traité de science et de législation pénitentière. 1905. *Du Cane*: The punishment and prevention of crime. 1885. *Ives*: A history of penal methods. 1913.

Gross: Eine Wanderung durch irlandische Gefängnisse. 1873. *Lichtenberg*: Die Zuchthausstrafe in ihrem progr. Vollzug. 1873. *Aschrott*: Strafsystem und Gefängniswesen in England. 1887. *Lenz*: Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht. 1908. *Langer*: Der progressive Strafvollzug. 1904. *Barrows*: The reformatory in the U. S. 1900. *Herr*: Das moderne amerikanische Besserungssystem. 1907. *Baernreither*: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten. 1905.

III. *Mittelstadt*: Gegen die Freiheitsstrafen 1879. *Treu*: Der Bankroll des modernen Strafvollzugs. 1904. *Sichart*: Die Freiheitsstrafe im Anklagestand und ihre Verteidigung. 1905. *Heimberger*: Die Reform des Strafvollzugs. 1908. *Gennat*: Das Strafsystem und seine Reform. 1905. *Halle*: Der heutige Stand der Ansichten über Wert und Wirkung der Einzelhaft. 1912. *Freudenthal*: Theorie und Praxis in der Strafvollzugsreform. 1914.

I. A szabadságvesztésbüntetések történeti kialakulásának, nemkülönben azok végrehajtási módozatainak részletező bemutatása a büntetőjogi tudományok ma már önállóan fejlett ága, a *börtönügyi tudományok* feladatai közé tartozik. Élő büntetési rendszerünk jobb megértésének és helyesebb értékelésének azonban előfeltétele e történeti háttérnek legalább vázlatos áttekintése s az idők folyamán kialakult egyes rendszerek lényegének a megismerése.

Bár már az ókori népeknél találkozunk a mai börtönök-höz hasonló intézetekkel (így keleten kiszáradt ciszternákkal, kőbányákkal, a rómaiaknál carcerekkel, stb.), de ezek a halál- és testi büntetések korában csak a letartóztatás célját szolgálták, a büntetés végrehajtását megelőzően. Ugyancsak nem a mai értelemben vett börtönök: a középkori tornyok, kasszamaták, városok pincéi, földalatti helyiségei (l. a germán Spinn- és Rospelhausokat, a velencei ólomkamrákat, vagy a nürnbergi Lochgefängnist, stb.), melyek szintén csak a letartóztatást célozták, avagy a tortúra végrehajtását tették lehetővé.

A mai börtönbüntetésben rejlő teljesen új gondolat a XVI. században jelenik meg, amikor a társadalom parazitái (csavargók, munkakerülők, koldusok, prostituáltak) ártalmatlannítása és megjavítása érdekében a letartóztatást a munkára-fogással kapcsolják egybe. Legelőbb VI. Eduárd angol király létesít egy ilyen intézetet London mellett 1555-ben, amikor Bridewell nevű kastélyát letartóztatási intézetté alakítja át. Majd pedig az 1576-iki törvény elrendeli minden grófságban ilyen bridewellek létesítését. Mindamellett a munkára való szoktatás ezekben az intézetekben a valóságban hiányzott. A komoly munkára-szorítás szabadságelvönással legelőbb Németalfölden nyer megvalósulást, amikor Amsterdam tanácsa 089-ben egy kolostort ajakit át fegyházzá (tuchthuis — zuchthaus); illetve, amikor @97-ben külön fegyházat létesít a női elítéltek számára (spinnhuis = Spinnhaus). Amsterdam példáját követi azután Bréma (1609), Lübeck (1613), Hamburg (1669). Majd Olaszországban 1677-ben megvlik a florenzi magánzárkás börtön (casa di refugio). IX. Kelemen pápa pedig a 20 évnél fiatalabb büntetettek megjavítására 1703-ban a római szt. Mihály intézetet létesíti, melyet köve-

tően azután 1766-ban a milánói javítóház, 1775-ben a genti fegyház, 1712-ben Berlinben pedig az első Zuchthaus létesült. Nálunk 1773-ban épült az első fegyház Szempcen, mely 1780-ban Tallósra, utóbb Szegedre nyert áthelyezést (megszűnt 1830-ban).

De mindezekben az intézetekben, amelyek csak kivételképpen itt-ott inkább magánkezdeményezésre létesültek, az alapító intenciói érvényesültek, s éppen ezért minden egységesebb vezető gondolatot nélkülöztek. Úgyhogy a XVIII századvégi börtönök állapota büntetőpolitikailag tarthatatlan, emberbarátilag pedig a legsiralmasabb képet tárja elénk. Megtévedt fiatalok és közveszélyes gonosztevők, prostituáltak és elmebeteg gyűlhelyei. Szegény rabok sínylődő fészkei, jómódú gonosztevők orgia-tanyái.

Bármennyire is köztudomású volt Európa börtöneinek eme borzalmas állapota, mégis egy nagy emberbarátnak kellett előbb a világ lelkiismeretét felráznia, míg a kérdés komoly, s immár most rendszeres szakszerű érdeklődés középpontjába került. John *Howard* angol emberbarát volt az, aki időt, pénzt s fáradságot nem kímélve (mintegy négy éven át 42.000 angol mértföldet utazva be, s 30.000 angol fontot költve vagyonából), fél-Európa börtöneit személyesen járja be és gyűjti tapasztalatait, hogy egy hatalmas munkában: A börtönök állapotáról, 1777. (The state of the prisons) azokról a világ előtt beszámoljon. A munka a korabeli börtönviszonyoknak megdöbbentően reális képe, de egyúttal a reformkövetelményeknek bátor sürgetője is. E követeléseknek vezető motívuma abban csendül ki, hogy: „tegyétek az embereket szorgalmasokká, és becsületesek lesznek“ (mate them diligent and they will be honest). *Howard* fellépésére indul meg a börtönök tudományos tanulmányozása és a különféle börtönrendszerek kiépítésére irányuló nagyjelentőségű bünygi akció.

II. Ha a szabadságvesztés végrehajtásának azon különféle módozatait csoportosítani akarjuk, amelyek több-kisebb változtatástól eltekintve, a XIX. század folyamán mint tipikus börtönrendszerek kialakultak, úgy a következőket különböztethetjük meg:

1. A *magánelzárás* vagy *magánzárka rendszere* (másként:

pennsylvániai, philadelphiai, vagy penitenciárius rendszer). A rendszer központjában álló eszme: vallási pietisztikus, vagyis abban a magányba való visszavonulás, mint a magábaszállás, a bűnbánat eszköze szerepel, mihez utóbb a magánnak elijesztő hatása is társul. Eme gondolatnak első életre hívója a quákerek agitációjára létesült filadelfiai 1790-iki intézet, amelyben a legridegebben nyert keresztülvitelt az elítéltnak éjjel-nappal munkától mentes magánzárkában való elszigetelése. Majd 1828-ban épült Pittsburgban a mintaszerű csillagbörtön (Eastern penitentiary), amely egy központba futó hét zárkasárnyával az áttekintés eszményi megvalósításával, nemkülönben a büntetések végrehajtásával, hosszú ideig, mint elérendő ideál szerepel. A végrehajtás az előbbi rendszerű intézettel szemben odamódosul, hogy az elítéltek egymástól elszigetelten (separate confinement) a megfertőzéstől megóvassanak, de a javítás célját szolgálják: a börtönlakóknak, a lelkészek tanítók, börtöntisztviselők részéről való gyakori látogatása és a jó olvasmányok.

A filadelfiai rendszernek azonban, mely szöges ellentétben állt az ember társas természetével, káros pszichikai hatásai csakhamar mutatkoztak, ami Amerikában éles támadásoknak lett célpontja.

2. Így alakult ki először New-York államban 1823-ban az auburni intézet keretén belül a *hallgató rendszer* (silent system), melynek lényege: az éjjeli elkülönítés, nappali közös munka, szigorú beszélgetési tilalommal. Ezen rendszer főleg pénzügyi előnyeiért, másfelől a filadelfiai rendszerrel kedvezőbb halálzási és egészségügyi statisztikája következtében csakhamar hódítólag hat Európa igen sok államában (így Poroszországban, Bádenben, Szászországban, Olaszországban, stb.). Majd kísérletezésekkel találkozunk a büntetteknek bizonyos szempontból való osztályozására nézve is (így a büncselekmény súlya, a nem, az erkölcsi viselet és kor szerint a genfi 1838-iki intézet négyes osztályában).

3. Angliában a XIX. század közepén fejlődik ki a fokozatos (progresszív) rendszer, mint a transzportációból kialakult büntető szolgaság (penal servitude) végrehajtásának eredeti módja. A rendszernek célja: az elítéltnak szabadságra való önfelküzdését s így az életre edzetté tételét előmozdítani.

Eszközei a büntetésnek a következő fokozatokban való kiállása: *a)* magánzárka (jelenleg 9 hónapig), *b)* nappali közös munka, éjjeli elkülönítéssel. A közös munka össze van kötve a jegyrendszerrel (mark-system), mint a felsőbb osztálybakerülés módja és az osztályozással (fegyencek 5 osztályban: előélet, magaviselet, munkateljesítmény és szorgalom szerint), *c)* feltételes szabadlábra helyezés.

A rendszer végrehajtásában legfontosabb a középső fokozat: a közös munka, melynek eredményes kiállása után a még hátralévő időtartamra beállított feltételes szabadlábra helyezés (ticket of leave) előnyösen fejti ki kontradetermináló motivációját újabb bűncselekmények elkövetésével szemben, mert az ily módon szabadlábra bocsájtott magatartásától van függővé téve, hogy a még hátralévő büntetését elengedjék, vagy azt rajta végrehajtsák.

4. Az angol progresszív rendszer további tökéletesítése az *ir-*, vagy *Cro/f/on*-rendszerben jelentkezik, mely sikerültén iktatja be az angol progresszív rendszer második és harmadik tagozata közé a közvetítő intézetet (intermediate prison). Vagyis a *Croffton Walter* által Írország két intézetében meghonosított rendszer szerint, mielőtt a rab szabadlábra bocsáttatnék, még a közvetítő intézeten kerül át, amely míg egyfelől előkészíti a szabadéltre, addig másfelől eloszlatja a külvilág bizalmatlanságát és előítéletét a rabviselt egyénnel szemben. Érdekes, hogy az egyébként jól bevált két írországi intézet (Lusk = mezőgazdasági, Smithfield = ipari) alapítójuk visszavonulása után rövidesen megszűnt, s így míg ott ma a rendszer csak nevében él, addig éppen Magyarország volt az első állam, ahol kiváló börtönügyi szakemberünk, *Tauffer Emil* propagandájára új életre kelt. Ennek alapján nyert meghonosítást utóbb Olasz- és Finnországban is. De nagyobb elterjedésnek örvendett a háromtagozatú angolrendszer. Így ezt a rendszert fogadták el a hosszabb tartamú büntettek végrehajtására: Németország, Németalföld, Svéd- és Norvégország, Finn- és Olaszország.

5. Amerikai talajon fejlődik tovább az európai progresszív rendszer, az ú. n. nevelő-rendszerben (reformatory system) (1. 502. s köv. 1.).

A börtönrendszer III. A különféle rendszereknek gyakorlatban való (kipróbálása után ma már a legjelesebb börtönügyi szakemberek véleménye megegyezik abban, hogy minden rendszer relatív értékű, mert függ egyfelől a büntettek különböző osztályai szerint elérendő céltól, másfelől pedig a végrehajtás mikénti gyakorlati keresztülvitelétől. Minden rendszer viszonylag annál tökéletesebb, minél inkább alkalmazkodik a tettes egyéniségéhez és minél magasabb fokon áll a rendszer lényegét kitevő végrehajtás megvalósítása. Ma már a merev rendszerek kora lejárt, mert az egyéniesítés elve került azzal ellentétbe. Legelőbb is a büntettek két nagy csoportja: az átalakíthatók és át nem alakíthatók, majd ezen két főcsoporton belül differenciálódó büntettes osztályok szerint, amint változik az elérendő cél, akként kell módosulnia a szabadságvesztésbüntetésnek is. Így a büntettek legnagyobb csoportjánál, az átalakítható büntettekénél, a büntetés célja: szabadságelvonással párosult munkakényszerben és szigorú fegyelmezésben merül ki. S ezért a hosszabb időtartamra elítélt egyénekre nézve éppen a progresszív rendszerű büntetés az, amely ezen átalakítást a leghatásosabban szolgálhatja. Így legelőbb is kiküszöböli azokat a káros fizikai és pszichikai visszahatásokat, amelyek szükségképpen járnak együtt a hosszú időtartamú magánelzárás rendszerével; értékesíti azonban ennek alap gondolatát a végrehajtás első szakában, majd pedig a fokozatos átalakulást motiválja, a munkára nevelést szolgálja, a munkakedvbresztést és a rendes szabadélethez való fokenkénti előkészítést hathatósan előmozdítja. Amennyire indokolt az átalakítható büntetteknek nézve a fokozatos börtönrendszer, éppannyira indokolatlan ennek bonyolult szerkezete az át nem alakítható büntetteknek nézve, ahol az elérendő cél egyedül az ártalmatlanításban jelentkezik.

IV. Az egyes államok a büntetésben rejlő, sajnos, még mindig nem eléggé tisztán felismert célt a szabadságvesztésbüntetések alakjainak igen tarka változatosságú kiépítésével igyekeznek elérni. Így míg a spanyol büntető törvénykönyv nem és fokozat szerint nemkevesebb, mint 24féle büntetés közt különböztet, addig a francia 7, az angol, német,

az osztrák, japán 3 büntetési nemet különböztet meg. Az újabb törvények közül pedig a németalföldi (1881) és a norvég (1902) immár, hasonlóan a mi 1843-as javaslatunkhoz, csak két büntetési nemet ismer annak a helyes börtönügyi szempontnak követésével, mely a büntetési nemek egyszerűsítésére, de a törvényben megállapított kereteknek a végrehajtásban jelentkező minél változatosabb tartalmi kitöltésére irányul.

49. §. A magyar szabadságvesztésbüntetés rendszere.

I. A magyar büntetőjogban szabályozott **A fegyház.** ötféle szabadságvesztésbüntetés között a legsúlyosabb a fegyházbüntetés. Időtartama vagy életfogytiglani, vagy határozott időre szóló. Ez utóbbi esetben legkisebb mértéke 2 év, legnagyobb mértéke 15 év. Tehát a törvényileg így módon meghatározott maximum és minimum (sem a rendkívüli enyhítő okok 91. §., sem összbüntetés 100. §. címén) át nem léphető. Egyetlen kivétel, amikor az időleges fegyházbüntetés 20 évre emelhető, ha az időleges fegyházbüntetésre ítélt a fegyházban, vagy közvetítő intézetben határozott ideig tartó fegyházzal büntetendő bűntettet követett el (É. T. 36. §.).

A fegyházbüntetés országos fegyházban nyer végrehajtást (28. §.).

A fegyházbüntetésre törvényünk a négyes tagozatú írásközpont rendszerűt tartalmazza és pedig a következőképen:

a) Az első fokozat az *éjjel-nappali magánelzárás*, vagyis minden fegyházbüntetésre ítélt egyén (fegyenc) rendszerint büntetésének megkezdésekor magánzárkába kerül, s ha 3 évi, vagy ennél hosszabb ideig tartó fegyházra van elítélve: egy évig, a három évnél rövidebb időre elítélt pedig a büntetés tartamának egyharmadrésze alatt a fegyházi szabályokban meghatározott látogatások, az iskola, az istentisztelet, s a szabad levegőn való (naponta 1 óra, egészségre tekintetből 2 óra) időzés kivételével, mindenkitől elkülönítve, éjjeli és nappali magánelzárásban marad (30. §.). Nem alkalmazható, illetve orvosi jelentéssel félbeszakítandó azonban a magánelzárás, ha az a fegyenc testi vagy szellemi épségét közvetlenül ve-

szélyezteteti. Ha a félbeszakítás okai megszűnnek, a magánelzárás utólag a büntetés tartamának első felében pótlendő, illetve az életfogytiglani fegyházra ítéltre a büntetés megkezdésétől számított 10 év alatt alkalmazható. De ha a büntetési idő első fele már letelt, úgy fegyelmi esetét kivéve magánelzárásnak többé nincs helye (33., 34. §§.).

b) A második fokozat: *nappali közös munka, éjjeli magánelzárással*. A magánelzárás időtartamának leteltével a fegyencek nappal osztályokba (24 évnél fiatalabbak, idősebbek, visszaesők) csoportosítva munkanemek szerint közös munkát végeznek. Minden fegyenc azt a munkát köteles végezni, melyet a fegyintézet igazgatósága megállapít. Fegyintézetben kívül közmunkára csak akkor alkalmazható, ha a többi munkásoktól elkülöníthető. A fegyenc fegyházi ruhát visel, ételmezése a fegyházi szabályok szerint történik, s a házi fegyelemnek van alávetve.

c) Harmadik fokozat: *a közvetítő intézet*. Minden fegyenc, akit legalább 3 évi fegyházra ítélték, ha a büntetés hétharmadrészét kiállotta, illetve az életfogytiglani elítélt 10 év eltelte után, amennyiben szorgalma, valamint jóviselete által a javulásra alapos reményt nyújt: közvetítő intézetbe kerül. A közvetítő intézetben szintén munkakényszer áll fenn, de a bánásmód enyhébb természetű. A közvetítő intézetbe helyezett fegyenc, ha ott fegyelmi vétséget követ el, a fegyházba visszaszállítható.

A közvetítő intézetben rejlő nagyszerű ir gondolat a maga hatását, sajnos, nálunk a közvetítő intézetek csekély száma következtében épúgy nem fejthette ki, mint nem a magánelzárás a magánzárak hiánya miatt.

d) Utolsó, negyedik fokozat: *a feltételes szabadságra bocsátás*. A fegyencet ha büntetésének háromnegyed részét kitöltötte, illetve az életfogytiglan elítéltet 15 év kitöltése után, amennyiben jó magaviseletével és szorgalmával a javulás reményét megerősítette, saját kérelmére, a felügyelőbizottság ajánlatára az igazságügyminiszter feltételes szabadságra bocsáthatja. Nem bocsáthatók feltételes szabadságra: 1. külföldiek, 2. lopás, rablás, zsarolás, sikkasztás, orgazdaság, csalás és gyújtogatás büntetében és vétségében visszaesők, 3. az olyan büntetett, akit a bíróság szabadságvesztésbüntetésre

ítélt és dologházba is utalt, a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt (1913: XXL t.-c. 18. §. 2. bek.). A feltételes szabadságra bocsátottak tartózkodási hely, viselkedés és életmód tekintetében külön rendőri szabályok alatt állanak, melyeknek megsértése esetében feltételes szabadságukat az igazságügyminiszter visszavonhatja. Sürgős esetben közigazgatási hatóság, községi előljáróság és kir. ügyészség ily egyének rögtöni letartóztatása iránt intézkedhetik, de erről, valamint annak okáról az igazságügyminiszter haladéktalanul értesítendő. A feltételes szabadság igazságügyminiszteri visszavonása után az ítéletben megállapított büntetés megszakított végrehajtása tovább folytatandó, anélkül, hogy a szabadságban töltött idő a büntetésbe be volna számítható. Ha az elítéltek büntetési ideje a feltételes szabadság visszavonása nélkül telik el, úgy a törvény szerint a büntetés kiállottnak tekintendő. Az ir rendszerű fegyházbüntetésünkben a feltételes szabadságrabocsátás a büntetésnek utolsó negyedik fokozata lévén, a büntetés nem a feltételes szabadságra bocsátással, hanem ennek elteltével ér véget, aminek jogkövetkezménye, hogy a visszaesési időtartam is innen számítandó (így *Angyal*, *Finkey*, ellenk. *Fayer*), továbbá, hogy a feltételes szabadságon lévő védkötelezettséget sem teljesíthetne (ellenk. *Angyal*, valamint *Utasítás VIII. 14. §.*).

A felügyelő-bizottság, melynek feladata a közvetítő intézetbe való elhelyezés, a feltételes szabadságrabocsátás, továbbá a javítóintézetbe való utalás iránt az igazságügyminiszternek véleményt adni, a következő tagokból áll: a törvényszék elnökéből, illetőleg helyetteséből, kir. ügyészből, illetőleg alügyészből, az igazgatóból (felügyelő), lelkészből, tanítóból, továbbá a törvényhatóság közigazgatási bizottsága által választott két egyénből.

II. A börtönbüntetés, amely szabadságvesztő **A börtön**, büntetési rendszerünkben a második legsúlyosabb büntetési nem, a fegyháztól időtartamban is különbözik. A börtönbüntetés u. i. mindig határozott időtartamú, melynek leghosszabb tartama 10 év, legrövidebb tartama pedig 6 hó. Csak egy esetben engedi meg törvényünk kivételesen, hogy 15 évre legyen kiszabható, ha az elítélt aggkora, vagy

testi gyengesége miatt a fegyházbüntetés túl súlyosnak mutatkoznék (93. §.). Ha pedig az elítélt büntetési időtartama alatt határozott időtartamú szabadságvesztésbüntetéssel büntetendő bűncselekményt követne el, előbbi börtönbüntetése az újabb büntetéssel 20 évre emelhető (É. T. 36. §.). Minthogy pedig a Btk. különös része 5 évnél hosszabb tartamú börtönbüntetéssel büntetendő bűncselekményt nem ismer, a gyakorlatban 5 éven felüli börtönbüntetésnek csak összbüntetés esetén lehet helye.

A börtönbüntetés két első szaka: magánelzárás és a közös munka kerületi börtönben vagy az igazságügyminiszter által kijelölt törvényszéki fogházban nyer végrehajtást.

A börtönre ítélt egyén (rab) nem kényszermunkát, hanem „viszonyainak megfelelő” munkát köteles végezni és a börtönben megállapított munkanemek között szabadon választhat. A börtönön kívül csak beleegyezésével közmunkára alkalmazható, amikor a többi fegyencektől és munkásoktól elkülönítendő. Rabruhát visel, rabélelmezésre, börtönfegyelemre, s a börtön szabályok betartására van kötelezve. Naponként két órát tölthet szabad levegőn, mely idő fegyelmi büntetésül egy órára leszállítható, de a megszorítás két napnál hosszabb időre nem terjedhet.

Törvényünk a börtönbüntetés végrehajtására, hasonlóan a fegyházbüntetéshez, a négyes tagozatú ir rendszert tette magáévá:

a) az első fokozat a magánelzárás; *b)* éjjeli magánelzárás; nappali közös munkára vonatkozólag a fegyházra megállapított szabályok érvényesek; *c)* a közvetítő intézetre vonatkozó törvényes szabályok is a fegyházbüntetések közvetítő intézeteire vonatkozókkal megegyezők; *d)* feltételes szabadságrabocsátás feltételei ugyancsak megegyezők, azzal az eltéréssel, hogy azok, kik egy évet felülhaladó börtönre vannak elítélve, feltételes szabadságra bocsáthatók.

A fogház. III. Míg a fegyház- és börtönbüntetés a büntettekre megállapított büntetési nem, addig a fogház kizárólag vétségbüntetés. Minimuma egy nap, maximuma 5 év (25. §.), mely bűnhalmazat esetén egy évvel felemelhető

(97. §.). A fiatalkorúakra megállapítható fogházbüntetés időtartama 15 naptól 15 év.

A fogházra ítélt (fogoly) viszonyainak megfelelő munkára van kötelezve, de a fogházra megállapított munkanemek között szabadon választhat. A foglyok a fogház területén kívül beleegyezésükkel közmunkára alkalmazhatók. Fogházi ruhát viselnek, élelem, házirend és fegyelem tekintetében a fogházi szabályoknak vannak alávetve, melyek azonban enyhébbek, mint amelyek a fegyházra vagy börtönre nézve vannak megállapítva. Különösen tekintetre méltó oknál fogva a bíróság ítéletében a fogházra ítélteteket a munka alól felmentheti, valamint megengedheti azt is, hogy magukat saját költségükön élelmezhessek.

A fogházbüntetés végrehajtására törvényünk a hármastagozatú angol progresszív rendszert tartalmazza:

a) Éjjeli és nappali magánelzárás, ha a fogházbüntetés egy évnél hosszabb időtartamú. Az 1—3 évre elítélt foglyok a büntetés egyharmadát, a 3 évre, vagy ennél hosszabb időre elítéltek egy évet kötelesek magánzárkában tölteni.

b) A második fokozat: éjjeli elkülönítés, nappali közös munka.

c) F el tételes szabadságrabocsátás az egy évnél hosszabb időtartamú fogházra ítélt foglyok számára az előbb ismertetett szabályok szerint.

Fogházbüntetési rendszerünk nagy hiánya egyfelől, hogy a magánelzárás a törvény rendelkezései szerint csak az egy évnél hosszabb időtartamra elítéltek részére van megállapítva, aminek következménye, hogy a rövid időtartamú szabadságvesztésre ítélt egyének a kölcsönös megfertőzés veszélyének vannak kitéve; ezenkívül másfelől a fogházak csekély számú magánzárkája a törvény komoly végrehajtását teszi lehetetlenné.

IV. Az elzárás kizáróan kihágásokra meg- **Az elzárás.** állapított büntetés. Minimuma 3 óra, maximuma 2 hó, 15, 5 vagy 3 nap, attól függően, hogy törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági-, vagy városi szabályrendelet a kihágások jogforrása. Ezen maximumok az elzárással együtt kiszabott pénzbüntetésre való átszámítás (Kbtk. 23. §.)

és bűnhalmazat (Kbtk. 29., 30. §§.) esetén emelhetők fel. A fiatalokúak által elkövetett kihágásra megállapított elzárás maximuma 2 hónap (Bn. 33. §.).

Az elzárás személyes szabadság elvonásából áll, munkakényszer nélkül. Az elítélt önmagát élelmezheti és saját ruhájában járhat. Az elzárás magánzárkában volna végrehajthatandó, de a törvény rendelkezése szerint, „amennyiben a körülmények megengedik*” (Kbtk. 18. §.). Magánzárkák hiányában, sajnos, a törvény eme kisegítő rendelkezéséből a gyakorlatban szabály lett.

Az államfogház. V. Az államfogházbüntetés különös természetű büntetési nem. Custodia honesta, mely lényegében a személyes szabadság elvonásában áll, minden munkakötelesség nélkül. Maximuma 15 év; minimuma 1 nap. E maximum 20 évre emelhető, ha az elítélt büntetésének tartama alatt újabb államfogházzal büntetendő cselekményt követ el (É. T. 36. §.). Fiatalokúakra kiszabható államfogházbüntetés maximuma 2 év, minimuma 1 nap (Bn. 26. §.).

Az államfogházbüntetés végrehajtása az eddig ismertett börtönrendszerektől teljesen eltérően történik, munkakényszer nélkül.

Az államfoglyok külön országos fogházban, vagy az ig. min. engedélyével valamely törvényszéki fogházban és amennyire a helyi viszonyok megengedik, éjjel elkülönítve, nappal együtt vannak őrizetben. A maguk ruháját viselhetik, s önmagukat élelmezhetik, naponként két órát tölthetnek szabadban és az intézet viszonyainak megfelelő és általuk választott munkával foglalkozhatnak (35. §.).

Feltételes szabadságra bocsáthatók az egy évnél hosszabb időre elítéltek, kérelmükre és a felügyelő-bizottság ajánlatára büntetésük háromnegyed részének kiállása után.

VI. A világháború előtt magyar munkával és áldozatkészséggel lassú, de szép fejlődésnek induló magyar börtönügyünkre is súlyos csapást mért a trianoni békeparancs, amikor a magyar anyaterület megcsonkításával országos intézeteink egy részétől is megfosztott (így idegen uralom alá került az illavai, hpótvári, nagyenyedi és szamosújvári intézet, s ezeken kívül nagyszámú törv. fogház). Úgyhogy az:

országos intézetek közül csak a budapesti gyűjtőfogház, a váci és soproni fegyintézet, a kishartai és márianosztrai büntető intézet és a szegedi börtön maradt a mienk.

A szabadságvesztésbüntetések szervezetének és végrehajtásának részletező kritikája a börtönügyi tudomány feladata. E helyen csak néhány legfontosabb megjegyzésre szorítkozunk:

1. Büntetési rendszerünknek egyik legnagyobb fogyatkozása a magánzárkák csekély száma következtében a progresszív rendszer első és második fokozatának tökéletlen végrehajtása, ami a represszió hiányával és a büntettek kölcsönös kontagiumával kapcsolatosan a fokozatos rendszer lényegéből való kiforgatására vezet. De a magánelzárásnak a három évnél hosszabb tartamú fegyház- és börtönbüntetések-nél egy évben való fixirozása: ellentétben áll a helyesen értelmezett individualizációval is.

2. A közvetítő intézet, mint harmadik fokozat, a maga hatását csak részben fejtheti ki, tekintettel egyfelől az ezen intézetekben törvény szerint töltendő idő túlságosan rövid voltára, másfelől ezen intézkedések csekély számára s végül amaz ellenmondásra, mely a fegyházakban végzett ipari munka és a közvetítő intézeti mezőgazdasági foglalkozásokban jelentkezik.

3. Börtönügyi szakembereink felfogása megegyező abban, hogy szabadságvesztésbüntetési rendszerünkben a börtönbüntetés teljesen felesleges. A szükség által kivételtől szabállyá emelt gyakorlat, fogházban kitöltése a börtönbüntetésnek, különben is a börtönbüntetés lejáratására vezetett s így a modern börtönrendszernek megfelelően nincs is egyébre szükség, mint a büntettek két főcsoportjához idomuló *fegyház- és fogházbüntetés* teljes kiépítésére.

4. Gyökeres átalakításra szorul az államfogházbiintetés. Börtönügyi szakembereink régi kívánalma, hogy az államfogházbüntetés megfelelő komoly jelleget nyerjen és ne sülyedjen alá a büntetés paródiájává. Azon abuzus is megszűntetendő, hogy az államfogoly büntetését igazságügyminiszteri engedéllyel valamely törvényszék fogházában tölthette el, ami kétségkívül a fogházbüntetés jellegének denaturalizációjához vezet.

5. Büntetési rendszerünknek továbbá gyökeres hibája, hogy nem veszi az ügy fontosságához méltó komolysággal a rövidtartamú szabadságvesztésbüntetéseket s így nincs figyelemmel azoknak megfelelő intézményesen kiépített végrehajtására. Így az egy évnél rövidebb tartamú börtön-, fogház- és elzárásbüntetéseknél a fokozatos rendszert teljesen elejti, aminek negatív következménye úgy a preventív, mint a represszív cél megghiúsulására, pozitív eredménye pedig az elítélteknek a megfelelő elkülönítés hiányából eredő kölcsönös megfertőzése.

50. §. A pénzbüntetés.

Payer: Büntetési rendszerünk reformja. J. K. 1891. *Vámbéry*: Jogi Lexikon VI., u. ő.: Büntetőpolitikai követelések. 1900., u. ő.: J. K. 1905. *Battlay*: M. J. 1881. *E. Illés*: J. K. 1892. *Löm*: J. K. 1898. *Wlassics*: J. K. 1882. *Lengyel*: J. K. 1905. *Finkey*: J. Á. I. *Bernolák*: Bjt LIX. *Irk*: A büntetőjog átalakulása 1915. *Degré*: M.: Az új büntetőnovella. 1928. *Kooáts A.*: Az új büntetőnovella. 1928. *Isaák*: Büntetőtörvénykönyv. 1928. *Goldschmidt*: V. D. Alig. T. IV. *Stooss*: Zür Natúr der Vermögensstrafen. 1878. *Guttman*: Die Natúr der Geldstrafe. 1907. *Reinhardt*: Geldstrafe und Busse. 1890. *Rauh*: Die Vermögensstrafe. 1912. *Mehr*: Die Bemessung der Geldstrafe. 1915. *Hellwig*: Geldstrafengesetz. 1924. *Kronecker*: G. A. XXVII., XXVIII. *Lammasch*: G. S. XLIV. *Buri*: G. S. XLIV. *Deumer*: Z. XIII. *Kohler*: G. A. XLIX. *Decken*: Z. XIII. *Schlossmann*: Z. XXIII. *Trager*: G. S. LXXVII. *Oetker*: G. S. LXXXVIII.

I. A primitív korbeli vagyonekhozás rudimentumaként visszamaradt pénzbüntetés a klasszikus büntetőjog büntetés-tanában sem tudta magáról teljesen levetkőzni eredeti vonásait. A klasszikus megtorló gondolkör a pénzbüntetésnek természetében rejlő hatásait is asszimilálja s ezért büntető rendszerében csak szekundér jelentőségű maradt: amikor az alanyi bűnösség és jogsérelem csekélyebb fokánál nyert rendszertelen alkalmazást.¹¹¹

¹¹¹ így nálunk a klaszikus kódexek rendszertelenségének ékes példája, mit *Vargha Ferenc* joggal rótt meg, hogy pl. míg a vagyon elleni bűncselekmények csoportjában a törvény zártörésre és jogtalan elszajátításra pénzbüntetést állapít meg, addig a lopásnál, rablásnál, zsarolásnál és sikkasztásnál nem. *Vargha*: A büntetőtörvénykönyvek módosítása. 1892. 14. 1.

A cél gondolatától vezérelt és az individuálizáció szabályai szerint folytatott kriminalitás elleni taktika szabadítja fel a pénzbüntetés lekötött erőit és hívja fel e téren benne rejlő értékes tulajdonságaira a figyelmet. A kriminalitás elleni hatékony küzdelem elengedhetetlen feltétele, amint láttuk, a büntetés nemének és mértékének a tettes egyéniségéhez való alkalmazása, vagyis az individualizáció. E szempontból a pénzbüntetés egyike a leghatékonyabb büntetési eszközöknek, mert helyes alkalmazásában képes a büntetettnek elhatározását kiváltó motívum elevenére tapintani, vagyis: „a bűncselekmények azon fajánál, melynél a legtágabb értelemben vett haszonlesés a főindító ok, képes magára a motívumra — a *materia paccens-ra* — hatni, tehát a büntetett individualitásának azon részére, melynek közvetlen befolyása alatt e jogrendet megtámadta.“¹¹² .

A bűncselekmény genesisében a motívum és tettes egyénisége közötti viszony felismerése a pénzbüntetés kérdésének löproblémáját már teljesen tisztázta, vagyis azt, hogy a bűncselekmények mely körére nyerhet sikeres alkalmazást.

A kriminalitás etiológiája megállapította, hogy a bűncselekmények egyik tekintélyes százaléka a tettes *nyereségvágyára, haszonlesésére* vezethető vissza. A kriminálpolitika individualizációja pedig a motívumok értékesítésétől feltételezett. A speciális represszió tehát e feltétellel számol, mikor a pénzbüntetés alkalmazását a tettes elhatározási motívumától teszi elvileg függővé. A kriminálpolitika követelménye e téren azért úgy szól, hogy mindazon bűncselekményeknél, melyeket nyereségvágyból vagy haszonlesésből követtek el, a bíró felhatalmazandó a pénzbüntetés alkalmazására.¹¹³

¹¹² Vámbéry: Kriminálpolitikai követelések. 1900. 59. 1.

¹¹³ Es az új irány hatása itt-ott már vissza is tükröződik. A német és svájci tervezetek már általános rendelkezést tartalmaznak a pénzbüntetésnek nyereségvágyból elkövetett bűncselekmények esetén való alkalmazására.

A magyar előadói tervezetek is több-kevesebb figyelemmel igyekeznek a kriminálpolitikai követelménynek e téren is eleget tenni. Így a nyereségvágy motívumát *Angyal* tervezete csak a fiatalkorúaknál értékesíti (62. §.). *Bernolák* tervezete a pénzbüntetésnek mellékbüntetés-ként való kiszabását egyenesen a nyereségvágytól teszi függővé (45. §.).

Mikor a kriminálpolitika felismeri a pénzbüntetés elsőrangú visszatartó erejét, egyúttal annak belterjesebb és rendszeresebb alkalmazására törekszik.

1. A pénzbüntetés benső természetében rejlik, hogy hatása a vádlott gazdasági viszonyaihoz képest nagyon is változó.

A kriminálpolitika ezért már rég foglalkozik egy megbízható mérték meghatározásával. A javaslatok egész tömege áll e téren rendelkezésünkre. Hol a vádlott által fizetendő egyenes állami adó,¹¹⁴ hol annak jövedelme, illetve napi keresménye¹¹⁵ javasoltatott alapmértékül, illetve a szabadságbüntetést ajánlták alapegységként, hogy ennek átváltoztatásával legyen megállapítható.¹¹⁶ Majd a bevételek bizonyos összegben túlerjedő progresszív arányú igénybevétele,¹¹⁷ illetve a maximum és minimum megállapításának mellőzése ajánlatott¹¹⁸ stb. E javaslatok nagy része elméletileg bármennyire is kifogástalan, gyakorlatilag nehezen megvalósítható. Azután, mint *Oetker* helyesen utalt rá, a részletekbe belemenő szabályozás a büntető eljárást sokban profanizálná és csökkentené a pénzbüntetés rugalmasságát, már pedig éppen ez az individualizáció legfőbb előfeltétele. Ép ezért ma a kriminálpolitikusok inkább a tágabb meghatározás felé hajlanak.¹¹⁹

2. A klasszikus büntetőjog legnagyobb visszássága a pénzbüntetésnek szabadságvesztésbüntetéssé való átváltoztatásában mutatkozik. A pénzbüntetés eme denaturalizációja mutatja a legkirívóbban a pénzbüntetés igazi büntetési jellegének félreismerését. A klasszikus kódexek területén az átváltoztatást paragrafusra való hivatkozással az ügyész vagy bíró maga hivatását betöltöttnek látta annak a kérdésnek feltevésében, hogy a vádlott „megfizeti-e a kiszabott pénzbüntetést vagy leüli-e azt?” De aziránt már mit sem érdeklődött, hogy vajjon tényleg módjában állana-e a lefizetés? A pénzbüntetés büntetőpolitikai jellegéből következik, hogy annak a tettes vagyonát érő vagyoni károsodással a tettes egyénisége

¹¹⁴ *Liszt*: Bulletin III. k. 220. 1.

¹¹⁶ *Lilienthal*, Mittelstadt: i. in.

¹¹⁶ *Friedmann*: Verhandl. d. XXII. deutschen Juristenstag. II. köt. 178. lap.

¹¹⁷ *Köhler*: Annáien des deutschen Reiches. 43. k. 170. 1.

¹¹⁸ *Aschrott*: Reform des Reichsstrafgesetzbuches I. 116

¹¹⁹ így az újabb tervezetek is megelégednek a vádlott jövedelmére (osztrák 43. §.) vagyoni viszonyaira (német 30. §.), illetve jövedelmére és vagyonára (svájci 36. §.) való ráutalással.

nyereségvágyának elevenére kell tapintani. Így azt — be nem hajthatás esetén — csak abban az irányban szabad átalakítani, mely e hatással számol. Ennek pedig két módja van: a *részletfizetés*¹²⁰ és a *ledolgozás*. A pénzbüntetés be nem hajthatásának azon esetére, mikor a tettes nem tudja vagy nem akarja a pénzbüntetést megfizetni, marad az utóbbi mód.

A kriminálpolitika az individualizáció speciális reprezentációs célt szem előtt tartva, mikor a pénzbüntetést a ledolgozással helyettesíti, csak a társadalomgazdaságtannak a munka értékéről való elemi tételét értékesíti. De mikor a kriminálpolitika a pénzbüntetés teljes egyenértékét látja a pénzértékű munkában, egyúttal még más két fontos szempontra is figyelemmel van. Az egyik a nemzetgazdasági szempont. Nálunk a pénzbüntetésnek majdnem felét változtatták át évente bíróságaink szabadságvesztésbüntetéssé. Hogy ez milyen óriási gazdasági kárt jelent, felesleges indokolni. A másik szempont az átváltoztatás nyomán járó osztályellentétek kiegyensúlyozásának lehető meggátlása.

3. A pénzbüntetés természetéből folyik szabadságbüntetéssé való átváltoztathatatlansága. Kérdés azonban, mi történjék akkor, ha az elítélt munkaképtelen? Igen sokan ez esetben kivétellel operálnak és az átváltoztatást megengedhetőnek tartják. A pénzbüntetés jellegének tiszta megőrzése azonban minden ilyen átváltoztatást eleve kizár. E téren kivételnek nincs helye s csak az a szabályozás felel meg a kriminálpolitikai tekintetnek, mely a pénzbüntetésre ítélt munkaképtelen egyénekre különös intézkedéseket tartalmaz.

4. A pénzbüntetés rendszeres, belterjesebb alkalmazásának végül szükségképi következménye: a pénzbüntetés maximumának a felemelése, mert csak ez teszi a motívumok ér-

¹²⁰ L. e mellett *Liszt*: Lokal-Anzeiger 1909. 7. *Lilienthal*: Deutsche J úristen Zeitung 15. k. 390. *Rosenfeld*: Österreichische Zeitschrift I. 323. *Achrott*: Reform I. 116. *Oetker*: i. m. 221. *Rollfs*: GerichtsaaI 75. k. 247.

A legújabb tervezetek a pénzbüntetés részletekben való lefizetését már mind ismerik. L. a német tervezet 51. §., svájci javaslat 36. osztrák 27. §-át. De azt már ezeket megelőzőleg az angol summary jurisdiction act (42. és 43.) szabályozta. Az előadói tervezetek valamennyiét magáévá teszik a részletfizetést (1. *Angyal* 64, *Bernolák* 47, *Finkey* 72., *Illés* 50. §§-ait).

tőkésítését az individualizáció célvezérelte kriminálpolitikai küzdelemben igazán hatékonyá.

Eme rég hangoztatott kriminálpolitikai követelményeknek igyekeznek részben eleget tenni az új Bn.-ánk.

II. A magyar büntetőjog a pénzbüntetést mint *fő*-, mint *mellék*- és mint *szabadságvesztést helyettesítő* büntetést ismeri. Főbüntetésül vétségekre és kihágásokra, mellékbüntetésül bármilyen bűncselekményre kiszabható (Btk. 26. §.).

Büntetőjogi értékhatárok. A magyar Btk. régi pénzbüntetési rendszerét új vezető elvek körül, új alapokra fektető 1928: X. t.-c. (II. Bn.) szerint: a büntetőjogi értékhatárok ugyanannyi számú pengőben állapítatnak meg, ahány számú korona volt, vagy ahány számú koronának felelt meg az eredetileg meghatározott összeg (1. §.). A pénzbüntetés minimuma bármilyen bűncselekmény esetén: 1 pengő. (Magasabb minimumot állapít meg a törvény a 4. §. alapján [kihágás esetében 10, vétség esetében 50 pengőben]). A pénzbüntetés maximuma: büntett esetében 20.000, vétség esetében 8000 s kihágás esetében 600 pengő, ha a kihágást törvény; 200 p., ha miniszteri rendelet; 100 p., ha törvényhatósági rendelet, vagy államrendőrségi rendelet és 40 p., ha városi szabályrendelet határozza meg.

A kiszabás irányelvei. A pénzbüntetést minden egyénre külön kell megállapítani. A mikénti kiszabására nézve a törvény a következő általános irányelveket állítja fel. A bíróságnak: *a)* nem csupán a *cselekmény alanyi és tárgyi súlyosságát*, *b)* hanem egyúttal az *elítélt egyéni, vagyoni és kereseti viszonyait is* figyelembe kell vennie. E körülmények figyelembevételével pedig a pénzbüntetést úgy kell megállapítani, hogy a kiszabott pénzbüntetés a különböző vagyoni és kereseti viszonyok között élő különböző egyénekre nézve egyenlő súlyú cselekménnyel szemben vagyoni és kereseti viszonyaikhoz arányítva egyenlő súlyú vagyónhátrányt jelentsen. A végső határt pedig abban jelöli meg, hogy a meghatározott határok között ügyelni kell arra is, hogy a kiszabott pénzbüntetés ne legyen olyan súlyos hátrány, mely az elítéltnek vagyoni romlását, vagy aránytalan megterhelését idézhetné elő (6. §.).

A pénzbüntetésnek, mint mellék- **A pénzbüntetés mint büntetésnek kiszabására a II. Bn. teljese- mellékbüntetés.** sen új elvi alapon nyugvó rendelkezéseket tartalmaz. Amíg u. i. eddig a pénzbüntetés mellékbüntetésként csakis azon bűncselekményeknél volt kiszabható, amelyeknél a törvény azt előírta, addig ezen minden elvi alapot nélkülöző rendelkezés helyében a mellékbüntetések kiszabására új általános érvényű szabályt állít fe.

A pénzbüntetésnek, mint mellékbüntetésnek kiszabására az új törvény részben fakultatív, részben obligatórius rendelkezést tartalmaz, Vagyis: 1. a szabadságvesztésbüntetés mellett mellékbüntetésként pénzbüntetést *kell megállapítani*, feltéve, ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme, vagy keresete van: *a)* a vagyon elleni büntettek, vétségek és kihágások minden esetében, továbbá *b)* bármely büntett, vétség, vagy kihágás esetében, ha azt nyereségvágyból vagy jogtalan vagyoni haszonszerzés céljából követték el. 2. A bíróság pénzbüntetést *állapíthat meg*, amennyiben a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme, vagy keresete van, egyéb büntett, vétség, vagy kihágás esetében is, ha tekintettel az elítélt egyéniségére úgy találja, hogy a pénzbüntetés alkalmazásával az elítéltet újabb bűncselekmény elkövetésétől hatályosabban lehet visszatartani.

A pénzbüntetés mellett mellékbüntetésként pénzbüntetést nem lehet megállapítani.

A bíróság választása szerint, **Szabadságvesztést helyettesítés** vagy kihágás esetében, **sítő pénzbüntetés,** szabadságvesztésbüntetés mellőzésével főbüntetésként megfelelően súlyos pénzbüntetést alkalmazhat, de csak akkor: *a)* ha tekintettel az elítélt egyéniségére, úgy találja, hogy megfelelően súlyos pénzbüntetés alkalmazásával őt épenúgy, vagy érzékenyebben lehet megbüntetni és *b)* őt újabb bűncselekmény elkövetésétől épenúgy, vagy hatályosabban lehet visszatartani, mint a cselekménnyel arányban álló szabadságvesztésbüntetés alkalmazásával U. §.). Az ily módon kiszabott pénzbüntetés feltételes felfüggesztésének nincs helye.

A törvény eme rendelkezése teljesen újszerű és sehol ki

nem próbált. Ellentétben áll ama kriminálpolitikai szemponttal, mely szerint a pénzbüntetés alkalmazása csak olyan bűncselekményeknél nyerhet alkalmazást, amelyeknek motívuma a *materia peccans*. De könnyen osztályigazságszolgáltatáshoz vezethet, amennyiben büntetését az, aki le tudja fizetni, az lefizeti, aki nem, az leüli.

A pénzbüntetés Ha a pénzbüntetés be nem hajtható, átváltoztatása az ítéletben meg kell állapítani, hogy azt milyen nemű és tartamú szabadságvesztésbiintetésre kell átváltoztatni. Életfogytig tartó fegyház, továbbá 15 évi, vagy ennél hosszabb ideig tartó szabadságvesztésbüntetés mellett kiszabott pénzbüntetést, behajthatatlanság esetében, nem lehet átváltoztatni.

A pénzbüntetést, mint főbüntetést, behajthatatlanság esetében arra a szabadságvesztésbüntetésre kell átváltoztatni, melyet az illető vétségre, vagy kihágásra a törvény megállapított, vagyis fogházra, államfogházra, vagy elzárásra. Államfogházzal, fogházzal és elzárással büntetendő cselekmények halmazata esetében pedig az összbiintetést fogházban kell kiszabni.

Az átváltoztatás kulcsa: 1 pengőtől—100 pengőig terjedő összeg helyett 1—1 napot lehet számítani. A törvény azt a direktívát adja a bírónak: hogy az elítélt egyéniségének, vagyoni és kereseti viszonyainak figyelembevételével úgy határozza meg, hogy az elítéltet a *pénzbüntetés lefizetésére indítsa* (10. §.). Nyilvánvaló, hogy eme helyes törvényes rendelkezés útját akarja szegni a pénzbüntetés eddig oly káros leülési rendszerének. Tehát a bírónak az elítélt egyéniségének (pl. műveletlensége miatt hiányos a szabadságvesztésre vonatkozó rosszaló értékítélete) vagyoni és kereseti viszonyainak (pl. a csekélyebb pénzbüntetés is nagy megterhelést jelent az illetőre) figyelembevételével, úgy kell meghatározni (pl. aránylagosan kisebb pénzbüntetés s hosszabb tartamú szabadságvesztés közti választás lehetőségével), hogy lehetőleg a pénzbüntetést az elítélt le is fizesse.

A szabadságvesztésbüntetés időtartamának maximuma büntett esetében: 1 év, vétség esetében: 6 hó, kihágás esetében 30. 10, és 2 nap, attól függően, hogy a kihágást törvény,

miniszteri rendelet, törvényhatósági szabályrendelet, államrendőrségi rendelet, vagy városi szabályrendelet állapítja meg (kihágások halmazata esetében a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetés e tartamok kétszereséig terjedhet).

Régi kriminálpolitikai követelésnek tesz Végrehajtása, eleget a törvény, amikor felruházza a büntetést végrehajtó hatóságot arra, hogy *a)* pénzbüntetés megfizetésére *halasztást* adhat, *b)* megengedheti, hogy az elítélt a pénzbüntetést vagyoni és kereseti viszonyainak és egyéb körülményeinek megfelelő *részletekben* fizesse meg, illetve *c)* ha az elítélt a pénzbüntetést vagyoni romlásának veszélye nélkül csupán munkájából tudja megfizetni, hogy *munkájának keresményéből* fizesse meg, vagy *törlessze le*.

A pénzbüntetéseket kir. ügyészségeknél, járásbíráknál, illetve az ítélkező közigazgatási hatóságoknál kell befizetni, amely büntetési pénzek a „büntetési pénzek országos alapja“ címén kezeltetnek. De 1921. évi július 1-től az állami költségvetési előirányzatban és zárószámadásban az igazságügyi tárca rendes bevétele között nyerne elszámolást (1921: XXXIV. t.-c. 10. §.).

III. A magyar tételes büntetőjog Vagyonkobzás és büntetési rendszerében a háború s azt vagyoni elégtétel, követő rendkívüli viszonyok hatása alatt új büntetési nemként jelent meg a *vagyonkobzás* és a *vagyoni elégtétel*.

A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló törvény (1915: 15., 18. cikk, 2. §.) elrendeli, hogy aki a háború idején az ellenséget támogató különböző cselekményeivel a felségsértés, vagy a hűtlenség cselekményét követi el: „a cselekményből keletkező kár, sérelem és egyéb hátrány megtérítéséért — a *belföldön található vagyonával akként felel*, hogy az a bűncselekmény elkövetésével törvénytől fogva az *államra száll*“. Az e törvényt kiegészítő 1921. évi XLIII. t.-c. akként rendelkezik, hogy amennyiben a vagyoni felelősséggel tartozó személyn hitbizomány vagy más korlátolt vagyon birtokosa, vagy várományosa, ez a jog ugyanazon korlátok között száll át az államra, amint a felelős személyt illette.

Az árdragító visszaélésről szóló törvény (1925: XV. t.-c.) szerint az árdragítás büntette miatt elítélt egyént börtönön és pénzbüntetésen felül: „az államkincstár javára a bíróság belátása szerint megállapítandó összegű, s az elítélt vagyoni viszonyaihoz és a cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nyereség nagyságához mért *vagyoni elégtétel* megfizetésére kötelezhető. A *vagyoni elégtétel* az illetéktelenül elért, vagy elérni kívánta nyereség többszörösében is állhat és az *elítélt vagyoni értékének elkobzásáig terjedhet.*“ Hasonlóan az 1921. évi III. t.-c. 10. §. szerint a bíróság ítéletében a törvényben meghatározott valamely büntett elkövetése esetében az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt állapíthat meg (1. még 1922: XXVI. t.-c. 1. §.). Az ily módon megállapított mellékbüntetés szabadságvesztésre át nem változtatható.

51. §. A mellékbüntetések.

Lóm: M. J. 1876. *Németh:* J. K. 1877. *Gedeon:* J. K. 1882. *Gruber:* J.K. 1896. *Vámbéry:* J. K. 1897. *Angyal:* j. K. 1906. *Fayer:* J.K. 1906. *Lengyel:* J. A. III. *Szilágyi:* J. K. 1915. *Halász:* B. Sz. III. *Finkey:* Bjt. XLV. *Szóke S.:* Ü. L. 1929. 3 sz. *Goldschmidt:* V. D. Alig. T. IV. *Kiesslich:* Die Ehrenstrafen. 1911. *Marcuse:* Die Ehrenstrafe. 1899. *Grüter:* Zür Lehre von der Einziehung. 1895. *Conta:* Die Ausweisung. 1904. *Lindenau:* Die Ausweisung als kriminalpolitische Masznahme. 1907. *Grünbaum:* Die Voraussetzungen der Unbrauchmachung. 1913. *Köhne:* 7. VIII. *Orelli:* Z. XI. *Brauné:* Z. XXIII. *Reiffel:* G. S. XLII. *Grotleben:* G. S. LXX.

I. Az élő büntetőjogok büntetési rendszerében előforduló mellékbüntetések nagy része eredetére nézve kétségkívül erkölcsi büntetés jellegű, habár az idők folyamán, a változó szociáletikai értékelésnek megfelelően, ezen büntetések eredeti színezettsége sokban elhalványodott.

Az erkölcsi büntetések minden, a fejlődés kezdetleges fokán élő büntetőjogban, mikor a bűncselekmények szakrális jellege van előtérben, igen széleskörű alkalmazást nyernek. Ezek a büntetések a tettes erkölcsi énjének megsemmisítését majd testfenyítéssel, majd becsületvesztéssel, majd pedig megszégyenítéssel igyekeztek elérni (1. Erdély régi büntető-

jogának annyira jellemző erkölcsi büntetéseit: testcsonkítás, arcon, vagy homlokon való megbélyegzés, botozás és vesszőzés, kalodábatétel, hivatalvesztés, tarkaruhában, mezítláb és hajadonfővel való járás, eklézsia követés).¹²¹

A büntetések már érintett általános fejlődése azonban az erkölcsi büntetések törzsét egyre jobban és jobban sorvasztotta, úgyhogy a klasszikus büntetőjogban e büntetések egyikére, vagy másikára csak rudimentális fejlődésében ismerhetni rá. A kriminológia hatása alatt azonban az erkölcsi büntetésekre ismét ráterelődött a figyelem. Így az olasz kriminológusok közül különösen azok, akik a halálbüntetés mellett mint gazdaságos büntetési eszköz fenntartásáért érvelnek, a régi becsületbüntetések közül a *botbüntetés* mellett igyekeznek *gyakorlatias* és gazdaságos szempontok figyelembevételével híveket toborozni. A büntetőjogban azonban azért, mert valamely büntetési eszköz gazdaságos, egyúttal még nem jelenti, hogy az feltétlenül meghonosítandó. A gyakorlatias szempont pedig itt nélkülöz minden elfogadható elméleti alapot.

A botbüntetés feltámasztásának kérdése a rövidtartamú szabadságvesztés-büntetések kiküszöbölésére irányuló kriminálpolitikai küzdelemmel függ össze.¹²² Majd bizonyos büntetéstípusok erős elharapódzása elleni hathatós óvszerként kezdik egyesek javasolni. És érdekes — mi a kriminálpolitikai törekvések területén újjólag visszatérő jelenség — a botbüntetés kérdésének megítélése terén ismét a teljesen érzelmi alapon nyugvó értékelés kerül felszínre az érzelmi rugóktól mentes, tudományos kriminálpolitikai mérlegelés fellett. Atavisztikus érzelmek uralkodnak el, s mit sem törődve a tudományos kriminálpolitika elemi feltételével, a büntett kóroktanával, a büntettes lélektanával, egyes államok törvényalkotói, a dicstelen múltú és céltalan botbüntetéshez, mint radikális gyógyírhoz fordulnak vissza. Ez érzelmi kri-

¹²¹ L. *Irk*: Adalékok Erdély régi büntetőjogához (Balogh Jenő Emlékkönyv).

¹²² így különösen *Mittelstádt* hatása alatt Németországban kezdenek az egyes börtönegyletek mellette nyilatkozni (l. a rajna-westphali 63-iki, a szászanhalti 1890-iki gyűlését).

minálpolitika gyümölcseként látjuk azután az újabb törvényalkotásokban a botbüntetés atavizmusát.

Azon, hogy a botbüntetést meghonosító államok sorában, annak intenzív alkalmazásával Anglia jár elől, nincs mit különösképp csodálkozni, mert mint tudjuk, mikor azzal Európa valamennyi kulturállama már szakított, Anglia volt az egyedüli, mely még mindig kitartott mellette.¹²³ Az 1908-iki Children Act (67. §.) azután kiterjeszti felnőtt férfiakra: *rablás és javíthatatlan csavargás* eseteiben; az 1912-iki törvény pedig *javíthatatlan leánijkereskedőkre és bordélyosokra*.¹²⁴ A botbüntetés újabb törvényhozási meghonosítására jellemző Dánia példája, mely 1905-ben — erőszakos bűntevőkre, kik súlyos fájdalmakat vagy betegségeket okozó cselekményeket követnek el, illetve kik 12 éven alóli leánygyermekeken fajtalanoknak — hozott törvényével kísérletezik; de a vele szerzett kedvezőtlen tapasztalatok hatása alatt már 1911-ben hatályon kívül helyezte.

A botbüntetés mellett megindult mozgalom, mint már említettük, érzelmi forrásból táplálkozik. De azon érvek közül is, melyeket mellette leggyakrabban felhozni szokás, egyik sem állja ki a tudományos kritikát.

A leggyakrabban hangoztatott érv az *elrettentő hatás*. A generális prevenció eszméjén épül az új angol törvény is. A botbüntetés elrettentő hatásáról csak rákkor beszélhetnénk, ha az a bűncselekmény elkövetése után *azonnal* végrehajthatnák. Ez azonban a mai bűnvádi eljárás mellett lehetetlen. Az újabb törvényalkotások a botbüntetést főleg az ú. n. durva, kegyetlen büntetéseket ellen alkalmazzák. Ez azonban teljesen félreismerése a büntetettek pszichéjének. A kegyetlenségre hajló büntetett rendszerint olyan szociális miliő sarja, mely már hozzászoktatta a testi bántalmazások elviseléséhez. Az ilyen egyénnek nemcsak lelke, de teste is elfásult minden külső testi botbüntetéssel szemben. A botbüntetést fennhé-

¹²³ Alkalmazására 1. részletesen *Vámbérynél*. Kriminálpolitikai követelések. 55. 1.

¹²⁴ De — a törvénytervezet a botbüntetés nagy múltja dacára — itt csak a belügyminiszter azon szofisztikus érvelése alapján mehetett keresztül, hogy törvényileg lévén szankcionálva, elrettentő hatásával feleslegessé fogja tenni annak tényleges alkalmazását (Bulletin XX. 527.).

jázó göggel túri el, hogy bátor magaviseletével nagyra nőjjon az őt irigyen néző társai szemében. A botbüntetésnek elviseleése, írja *Kossuth*: „bizonyos elfásulást hetykeséget szült, úgyhogy a botnak szisszenés nélkül kiállása már a férfias néperények közé tartoznék.”¹²⁵ De a botbüntetés hatása egyénenként is nagyon változó, eltekintve attól a különböző mértéktől, mely teljesen a botbüntetést alkalmazó személyétől függ.¹²⁶ De igen káros visszahatású a közerkölcsök fejlődésére is. Védtelen emberek államilag rendelt bántalmazása az emberi méltóságot tiporja sárba s hat durvítólag a közerkölcsökre. Végül pedig beleütközik kultúránkba, amely nem tűrheti meg a kegyetlenség állami szankcionálását.¹²⁷

A botbüntetés a büntetés fejlődésében ezért elveszítette jelentőségét. Mai felbukkanásában atavisztikus jellegű. Visszaállítása kriminálpolitikailag *indokolatlan*, az általános fejlődés szempontjából *kulturelles*.

A háború utáni idők közállapotainak patológiája a törvényhozás munkájában is visszatükröződik, s így gyakran ez a szaktudomány megállapításain magát túlélve, vagy egészen új kísérletekbe kezd, vagy régi idők kísérleteit támasztja fel. Így próbálkozott a magyar törvényhozás is az árdrágítás letörésére (1920: XV. t.-c.), majd a vagyon, az erkölcsiség és személyiség hatályosabb büntetőjogi védelmére (1920: XXVI. t.-c.) a botbüntetéssel. A törvény hatálya mindössze egy évi időtartamra szólt (1921. szept. 29-ig). Megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy a magyar Corpus Juris eme dísztelen hajtása rövid élete alatt is csak elvétve nyert alkalmazást, mert kiszabásának fakultatív előírása lehetővé tette, hogy a modern magyar bíró a leikétől ez annyira idegen büntetés kiszabásától eltekinthessen.

¹²⁵ Felelet gr. *Széchenyi* Istvánnak 1841.

¹²⁶ „Dér kraftige, willensstarke Stráfling — írja *Kröhne* — beisst die Zahne zusammen, tragt seinen Schmerz schweigend, oder flucht, höhnt und geht ungebrochen von dannen — der letzte Fünkén Ehrgefühl ist heraus und grimmiger Hass hineingeprügelt.“ *Kröhne*: Lehrbuch der Gefangniskunde. 1889. 357. 1.

¹²⁷ „— az a társadalom, írja *Vámbéry*, mely az állatok kínzását büntetéssel sújtja, az embereken üzött kegyetlenkedést nem iktathatja törvénybe, mint a saját védelmére szolgáló eszközt.“ Kriminálpolitikai követelések. 1903. 58.

A hivatalvesztés és politikai jogok **II. A hivatalvesztés** gyakorlatának felfüggesztése. és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése mint mellékbüntetés, büntettek, vagy vétségek miatt szabható ki. De a bíróságnak jogában áll azokat mellőzni, ha a főbüntetés 6 havi fogházat, vagy államfogházat nem halad meg, illetve ha főbüntetésül csak pénzbüntetés mondatott ki.

Korrekcionalizáció esetében, minthogy a bűncselekmény alaptermészete az irányadó, e mellékbüntetés kiszabása kötelező volna (így *Angyal, Finkey*; ellenk. a Curia gyakorlata, *Fayer, Illés*).

A *hivatalvesztés* abban áll, hogy a hivatalvesztésre ítélt elveszti: 1. kinevezés, vagy választás útján nyert közhivatalát, vagy szolgálatát; úgyszintén hatósági megerősítés folytán viselt hivatalát, szolgálatát, vagy állását, s ezek után járó nyudíjigényeit, nyug- vagy kegydíját; 2. ügyvédi, közjegyzői, nyilvános tanári, vagy nyilvános tanítói állását; 3. a gyámságot, vagy gondnokságot (szülő a gyermeke feletti gyámi vagy gondnoki hatalmát továbbra is megtartja Btk. 58. §., ÉT. 25. §.); 4. az örökösökre át nem szálló nyilvános címeit, belföldi rend- és díszjeleit, külföldi rend- és díszjelek viselésének jogosítványát; 5. a megjelölt hivatalok, szolgálatok, állások, vagy kitüntetések elnyerésére való képességet a bíróság által meghatározott időtartamra.

Politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése abban áll, hogy az erre ítélt nem lehet tagja: 1. az országgyűlésnek, s a törvényhatósági, vagy községi képviselőtestületnek; 2. az esküdszéknek; 3. nem bír választói joggal az országos képviselői, törvényhatósági, vagy községi választásoknál.

A hivatalvesztés gyakorlatának felfüggesztése büntett esetében 3—10 évi, vétség esetében 1—3 évi tartamban szabható ki. E mellékbüntetések hatálya a szabadságvesztésbüntetés kiállításától, pénzbüntetés esetében az ezt megállapító ítélet jogerőre emelkedésétől, elévülés esetében az elévülés befejeztével kezdődik.

A hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatának joghatálya, hogy e tartam elteltével a közhivatalra, vagy közhatalósági megerősítéstől függő hivatalra, állásra, vagy szolgálatra azon időtől fogva ismét alkalmazható, amelytől politikai jogait újólág gyakorolhatja.

III. I. A gondat- **A szakképzettséget kívánó foglalkozástól** lan emberölés, s gon- **és viselt hivataltól való eltiltás,** datlan súlyos testi

sértés tényálladékeinál (Btk 291., 310. §§.) a bíróság az elítéltet a foglalkozástól vagy végképen, vagy határozott időtartamra eltilthatja, mely utóbbi esetben a gyakorlat újból megkezdését új vizsgálatról, vagy kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé. 2. A viselt hivatal, vagy állás elvesztését (Btk. 197, 199, 200, 201, 191, 310, 412, 438, 441. és 484. §§-ai értelmében) meghatározott tényálladékok miatt elítéltekre mondhatja ki.

A bíróságnak jogában áll 6 havi fogházat, vagy államfogházat meg nem haladó, illetve főbüntetésként kiszabott pénzbüntetés esetében (BN. 36. §.), úgy a foglalkozástól való eltiltást, mint a viselt hivatal elvesztésének kimondását mellőzni.

IV. *A büntető ítélet közzététele*, Az ítélet közzététele, mint mellékbüntetés [a hamis vád

(Btk. 277. §.), rágalmozás és becsületsértés (St. 43. Bn. 28. §.) eseteiben], hol mint erkölcsi rosszalás, hol pedig mint védelmi intézkedés, illetve a sértett félnek nyújtott elégtétel jut jelentőséghez.

A kiutasítás. V. A kiutasítás lényege abban áll, hogy a bíróság a hozott ítéletben bizonyos személyeket az ország egész területén való tartózkodástól eltilt. Alkalmazásának előfeltételei: 1: kiutasítás csak külföldi ellen alkalmazható; 2. bármily büntett és a törvényben megállapított más bűncselekmények esetében is. Így kiutasítás mondható ki a következő vétségek esetében: uzsora (U. T. 2. §.), közveszélyes munkakerülés kihágása esetében (Km. 9. §.), a hadviselés érdekei ellen elkövetett vétségek (13. §.), árdrágító visszaélés vétsége (Av. 5. §.), az élet, testiépség, személy, vagy vagyon ellen elkövetett vétségek esetében, ha a büntetés legalább 3 havi fogház, s a bíróság az elítéltet dologházba utalja (7, 9. §§.), Végül a közveszélyes munkakerülés kihágása esetében (Km. 9. §.). Míg e mellékbüntetés kiszabása általában fakultatív jellegű, addig a Km. és Hvm. rendelkezései folytán obligatorius.

A kiutasítás vagy az elítélt egész életére, vagy pedig meghatározott időtartamra szól. A csavargás miatt megállapított kiutasítás legrövidebb tartama 1 év, leghosszabb tartama 5 év.

A *községből való kiutasítás lényege* abban áll, hogy uzsora vétsége (Ut. 2. §.) és árdrágító visszaélés vétsége (Áv. 5. §.) esetében *belföldi honos* elítélt oly községből, mely nem illetőségi helye, határozott időre, vagy egyszersmindenkorra kitiltható.

Az elkobzás. VI. Az *elkobzás* célja bizonyos közre veszélyes tárgyaknak a forgalomból való kivonása.

Az elkobzást a BTK. kötelezővé teszi azon tárgyakra: 1. amelyeket a büntetendő cselekmények hoznak létre (*producta sceleris*), pl. hamis okirat, hamisított pénz stb.; 2. melyek a büntetendő cselekmény elkövetésének eszközei voltak (*instrumenta sceleris*), pl. álkulcs, bankóprés stb. E tárgyak elkobzandók feltétlenül, ha azok a tettes, vagy a részes tulajdonai, de elkobzandók akkor is, ha mások tulajdonát képezik, amennyiben azoknak birtoklása, használása, vagy terjesztése különben is tiltva van.

Külön rendelkezést tartalmaz a törvény a nyomtatványok elkobzására, amikor kimondja, hogy ha büntetendő cselekmény nyomtatvány, irat, vagy képes ábrázolat közzététele, vagy terjesztése által követtetett el: a szerzőnek, a nyomdásznak, az elárúsítónak, vagy terjesztőnek, úgyszintén a nyilvános kiállítónak birtokában levő példányok, minták vagy lemezek elkobzása és megsemmisítése ítélet által az esetben is kimondható, ha bünvádi eljárás senki ellen sem indítható meg.

Az igazságügyminiszter elrendelheti, hogy az egyes tárgyak, melyeket a bíróság vagy közigazgatási hatóság elkoboztatott, bűnügyi múzeumok létesítésére és gyarapítására fordítassanak (BN. 37, 38. §§.).

II. FEJEZET.

A b i z t o n s á g i rendszabályok

52. §. Közveszélyes vagy hivatásos bűntettek.

Tóth L.: A visszaesés okairól és óvszereiről 1889. *Oberschall*: A visszaesés 1900. *Bernolák*: A visszaesés 1905. *Vámbéry*: Vélemény és törvényjavaslat a visszaesés tárgyában 1915. *V. ő.*: Kampf gégen das gewerbsmassige Verbrechen in England 1908. *U. ő.*: J.K. 1910., 1914. J.Á. IX. *Balogh*: J. Á. 1911. A társadalom védelme a közveszélyes bűntettek ellen 1—2. f. (NBE. magyar csoportjának tárgyalásai). *Mittermaier*: V. D. Alig. T. III. *Aschaffenburg*: Sicherung der Gesellschaft gégen gemeingefährliche Geistesranke 1912. *U. ő.*: V. D. Alig. T. I. *Nacke*: Die Unterbringung geisteskranker Verbrecher 1902. *Schmab*: Die Unterbringung geisteskranker Verbrecher 1904. *Óba*: Unverbesserliche Verbrecher und ihre Behandlung 1908. *Busse*: Die gewerbs- und gewohnheitsmassigen Verbrecher 1912. *Fuld*: Das riickfallige Verbrechen 1885. *Sacker*: Der Riickfall. 1892. *Heimberger*: Z. XXXII. *Kohlrausch*: L. XXXII. *Leonhard*: Z. XXXVI. *Liszt*, *Delbriick*, *Forel*: M. K. I. *Weidlich*: M. K. V. *Stammer*: M. K. IV. *Dreyer*: M. K. VII. *Lederer*: M. K. VI. *Rhode*: M. K. VII. *Bár*: Bl. f. Gefh. XXXII. *Lömenfeld*: Mitt. d. I. K. V. XIX. *Behrend*: u. o. XVIII. *Hurmicz*: M. K. IX. *M. E. May yr*: D. J. Z. VII. *Lenz*: Ost. Z. III. Verhandl. d. 28. deutschen Juristentages 1906. I. II. Actes du congr. pénit. int. de Washington 1910. *Gleispach*: M. K. VIII. *Molinier*: De la recidive 1851. *André*: La recidive 1892. *Montoalon*: La recidive 1898. *Bessiére*: La loi pénal et les deliquants incorrigibles 1899. *Lanessan*: La lutte centre le crime. 1910. *Goyet*: Précis de droit pénal spécial. 1925. *Conti*: La recidiva. 1895. *Mancini*: La recidiva nella sociologia. 1899. *Matteotti*: La recidiva. 1910.

A büntetés fogalmának fejlődésénél láttuk, hogy a fiatalok kriminalitásának utolsó félévszázad alatt mutatkozó óriási emelkedése és a visszaesők statisztikájának rohamos növekedése volt főleg az a két tényező, amely a biztonsági rendszabályoknak az élő büntetőjogokban való életrehívását kiváltotta. Csak míg a fiatakorúak büntetőjogi problémája ma már mondhatni mindenütt részben megoldást talált, ad-

dig a visszaesők elleni küzdelem kiépítése körül éppen napjainkban folyik a leglázásabb munka.

Ennek oka abban rejlik, hogy míg a büntetteknek fiatalkorú csoportja aránylag homogén összetételű, addig a közveszélyesek osztálya, amint ezek kriminalitásának etiológiája feltárta, több egymástól lényegében elütő lélektani csoport magában foglalója.

A kérdés tudományos kutatásának kezdő szakát azon naiv kriminálpszichológiai értékelés jellemzi, mely a visszaesőknek a javíthatatlanokkal való azonosításában jelentkezik. Már pedig a visszaesés, bár lehet egyike azon szimptomáknak, melyekből a tettes javíthatatlan állapotára következtethetünk, de annak nem állandó s nem egyetlen szimptomája. Ha a büntettek javíthatatlan osztálya alatt azokat értjük, akiket mélyen gyökeredző, legyőzhetetlen hajlam, kiírthatatlan belső kapocs sarkal bűnözésre, (*van Hamel*) vagy a társadalmi rendhez hozzáalkalmazkodni képteleneket, „a társadalmilag hasznavehetetleneket*“ (*Aschaffenburg*), úgy nyilvánvaló, hogy közülük igen sok egyáltalán nem visszaeső. S viszont van a visszaesőknek egy tekintélyes csoportja, amely exogén tényezők hatása alatt lép a büntett útjára, kiket ezért „alkalmi visszaesőknek“ (*Kahl*) lehet nevezni.

A visszaesés elleni küzdelem legelején a javíthatatlanok terminológiája a szokásszerű büntettekével kombinálódik. Minthogy a javíthatatlanok fogalma igen tág és bizonytalan fogalom, ezért pozitívebb tartalmat igyekeznek adni neki ezzel az új kapcsolással. Az NBE. II. (1890 berni) kongresszusa már azt a kérdést vitatja: „hogyan határozható meg a *jaoíthatallan szokásszerű* büntettek fogalma, s milyen rendszabályok alkalmazhatók a büntettek ezen csoportjával szemben?“ Mintha bizony a javíthatatlanság és szokásszerűség egymástfedő fogalmak lennének. Ha szokásszerűség alatt az emberi karakternek bizonyos cselekedetekben való megnyilvánulási készségét értjük, úgy kétségtelen, hogy a javíthatatlanok is bírnak ilyen hajlammal. Csak, s ez a lényeges megkülönböztető vonás, náluk a képzet-készlet, illetve társulás olyan természetű, hogy a társadalmi rendhez való alkalmaztatásuk lehetetlen.

A kérdés kriminálpolitikai érdeklődésének termékenyebb kora a tettes egyéniségének helyesebb kriminálpszichológiai értékelésével, a tettes közveszélyességének bevonásával kezdődik.

Mit értsünk *közveszélyesség* alatt? A közveszélyesség a veszélyesség belterjesebb és súlyosabb alakja. Közveszélyesség valakinek olyan tartós állapota, mely a jogrendet állandóan veszélyezteti. Közveszélyes tehát, szubjektív meghatározás szerint, az, akiről valószínűség szerint feltételezhető a jogrend ismételt megsértése vagy veszélyeztetése.*

A közveszélyesség fogalma azért nem azonos a visszaesés dogmatikai fogalmával. „Nagyon könnyen lehetséges, hogy valaki visszaeső anélkül, hogy a jogrendet fenyegető igazi veszedelemről, vagy az illető igazi közveszélyességéről lehetne beszélni és fordítva“ (*Liszt: Bulletin, XIII. 437.*)

A klasszikus büntetőjogi visszaesés szűk törvénytechnikai fogalma, mely a bűncselekmény objektív törvényes tényálladéka után igazodott, így növi ki magát a tettes karakterének értékeléséből folyó közveszélyesség fogalmává, s jut ezzel érvényre az a kriminálpolitikai elv, mely szerint nem az elkövetett és értük kiállott bűncselekmények száma, hanem a tettesnek azokban lelepleződött egyénisége az, mely a társadalom-védelem szempontjából döntő jelentőségű.

A közveszélyesség kérdésénél is érvényesül azon kriminálpolitikai alaptétel, hogy a fogalom tisztázásához a közveszélyes büntettek kriminalitásának alapos etiológiai tanulmányozása, s így ezen gonosztevők osztályozása nélkül nem lehet közelebb férközni. E belátás győz, mikor a NBE. főválasztmánya párisi ülésén a közveszélyesek kérdését, azok osztályozásának alapulvételével, a következőképpen fogalmazta meg: „a törvénynek, a társadalomnak azon büntettek elleni biztosítására, kik visszaesésükre, általános életmódjukra, vagy öröklött, illetve más személyes tulajdonságaikra nézve közveszélyeseknek látszanak, bizonyos védelmi szabályokat kell meghonosítania. A törvénynek meg kell határoz-

* Az olasz btk. a társadalmilag veszélyes (*socialmente pericolosa*) terminológiát használja s meghatározása szerint ilyen minden olyan személy, aki a törvényben megjelölt cselekmények valamelyikét követte el s valószínű, hogy újakat fog elkövetni, még ha nem is beszámítható vagy nem is büntethető (203. §.).

nia, mikor forog fenn ama visszaesés, általános életmód, vagy öröklött, illetve más személyes tulajdonságok tényálladéka?“ Amint látható, a tanácskozmány a közveszélyes büntettek három csoportjának megkülönböztetésében állapodott meg: *a)* visszaesők, *b)* iszákosok és csökkent értékűek, *c)* koldusok és csavargók osztályának elhatárolásában. Egyben pedig mindhárom csoportnál a következő hármasszemponitú kutatást tűzte ki: *a)* mikor forog fenn a közveszélyesség? *b)* minő biztonsági rendszabályokra van szükség? *c)* milyen hatóságoknak kell ezen rendszabályokat megállapítania, végrehajtásukra felügyelnie és beszüntetnie?

A közveszélyesség fogalma törvényhozási értékesítést csak úgy nyerhet, ha sikerül azt oly jogi formába önteni, mely a jogalkalmazó kezében az állampolgárok szabadságkörét nem veszélyeztetheti. A kérdés bár régóta érlelődik, mégis csak a legutóbb kezd végleg tisztázódni. Két véglet áll egymással szemben, az objektív és szubjektív felfogás. Ez utóbbi a közveszélyességet kizáróan lélektani alapon akarja megkonstruálni, mely szerint tehát felesleges az előzetes büntetések formai objektív kritériuma. Elegendő, ha megvan a bűnözésre való hajlam (*penchant au crime*), vagyis amint *Aschaffenburg* mondja: „ha egy uzorást több évi uzorászkodás után elfognak, úgy a legrosszabb fajtájú közveszélyes büntetettel van dolgunk, bár még sohasem volt büntetve. S viszont több súlyos büntetést, még fegyházat viselt egyént is ismerünk, kik teljesen veszélytelenek, ha megfelelő körülmények közé kerülnek. — Ép ezért óvakodnunk kell előzetes büntetési listának számottevő szimptomaként való értékelésétől.“*

Az objektív rendszer ezzel szemben a közveszélyességet kizáróan az előzetes büntetések felsorolásával, a visszaesés merőben formális kritériumán igyekszik felépíteni. Ez utóbbi rendszert követi az 1885. évi francia relegációs törvény. A küzdelem a két pólus között különösen az NBE. hamburgi (1905) kongresszus óta van kiélezve. Ekkor kerül ugyanis tisztább alakban napirendre a közveszélyesség problémája a következő kérdéskitűzéssel: „Hogyan lehetséges a vissza-

*Bulletin XVII. 471. 1.

esők bizonyos csoportjára nézve a tettes közveszélyességének fogalmát alkalmazni, az eddig kizáróan alkalmazott büntetendő cselekmény helyett? A kérdés az egyéni szabadság védelme szempontjából felmerült aggályok hatása alatt kibővül, s már a brüsszeli (1910) kongresszuson a fenti kérdés a következő toldalékkal egészül ki: „és mennyiben történhetik ez biztonsági rendszabályokkal anélkül, hogy ezzel az egyesnek biztosítandó szabadsága veszélyeztetve volna?” Az egymással összefonódó kérdések azonban még mindig nem juttatták e különben termékeny vitákat megérett eredményhez. Míg végül a koppenhágai (1913) kongresszust megelőző párisi előértekezlet problémánkat a kérdés helyes, a benne foglalt elemek szétkülönítésén alapuló fogalmazásával, a teljes megfejtés útjára terelte.

Az objektív és szubjektív felfogás túlzásainak megnyirbálásával jut érvényre ugyanis a visszaesés objektív jogi és a büntettes érzület szubjektív pszichológiai értékelésével: a közveszélyesség gyakorlatilag értékesíthető fogalma. A koppenhágai kongresszusra ugyanis a kérdés már ez alakban került: „A törvénynek bizonyos védelmi szabályokat kell meghonosítania a társadalom védelmére azon büntettesek előtt, kik visszaesésükre, általános életmódjukra, vagy örökölt, valamint más egyéni tulajdonságukra való tekintettel közveszélyeseknek mutatkoznak. A törvénynek erre vonatkozóan meg kell állapítania, hogy mikor forog fenn a visszaesés, általános életmód, vagy örökölt és más egyéni tulajdonságok más megkívánt tényálladéka?”

A szubjektív és objektív elemek kombinálásával létesülő vegyes rendszer az ma kétségtelen, mely gyakorlati törvényhozási értékesítést nyerhet. Vagyis míg a szintetikus rendszer egyfelől a klasszikus büntetőjog merev objektív visszaesést rendszerét egyoldalúságától van hivatva megtisztítani, minthogy ennek sémaszerű tarifája gyakran teljesen veszélytelen, de szerencsétlen büntettes elemeket, kiknél a bűncselekmény elkövetésének megismétlődése mostoha szociális körülmények és nem antiszociális büntettes érzület eredménye volt, igazságtalan szigorral sújtott, addig másfelől kiváltásos jutalomban részesítette azokat a jó technikájú üzletszerű büntetteseket, kiknek eddigelé sikerült az állam sújtó'

büntető karját kikerülniük. De a vegyes rendszer számol azokkal, a ma még annyira előtérben tartott aggályokkal is, amelyek az egyéni szabadság bástyáját féltik a bírói szabadság mérlegelésnek a szubjektív rendszerből szükségképen folyó kibővítésétől.

55. §. A közveszélyes csavargók és munkakerülők.

Fekete: A dologház lakói 1896. *Finkey:* A csavargás és koldulás kriminálpolitikai szabályozása 1905. *U. ő.:* A csavargás, koldulás és iszákosság törvényhozási szabályozásához. 1910. *U. ő.:* J. K. 1910. *Rozsnyay:* A csavargás és koldulás elleni küzdelem Németországban 1912. *Pekáry:* Wlassics-emlékkönyv. 1912. *Balogh* lg. min. képviselőházi beszéde. Igazságügyi J. T. XIII. k. 6. sz. *Bernolák:* Büntető jogszabályaink gyűjteménye. 1915. 279. s köv. 1. *DegréL.:* A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: XXL t.-c. *Kovács:* B. Sz. II. *Heller:* B. Sz. II. *Vámbéry:* J.K. 1927. *Irk:* Tanulmányai a büntetőjog köréből 1928. *Koszuszký:* J. K. 1928. *Hippel:* Die straf. Bekämpfung von Bettel, Landstreicherei und Arbeitscheu 1895. Zűr Vagabundfrage 1902. V. D. Bes. T. II. *Ostwald:* Die Bekämpfung der Landstreicherei 1903. *Stürm:* Die Landstreicherei 1909. *Wulffen:* Gauner und Verbrechertypen 1910. *Williams:* Das Landstreicher- und Betteltum der Gegenwart 1911. *Högel:* Grünhut Zeitschrift XXV., XXVL, XXVII. *Rofering:* M. K. I. IV. *Samassa:* Z. XXXI. *Bonhoeffer:* 7. XXL *Rivvere:* Mendiants et vagabonds 1902. *Marie—Meunier:* Les vagabondes 1910. *Dubief:* La question de vagabondage 1911. *Pagnier:* Le vagabond 1910. *Florian—Caoaglieri:* I vagabond! 1897/1900. I—II. *Flynt:* Tramping with the trams. 1903.

I. A magyar tételes büntetőjogba a tula jdonképeni értelemben vett biztonsági rendszabályt az 1913. évi XXL t.-c. vezeti be.

A munkakerülő életmód és erkölcstelen élet közötti összefüggés felismerése több ezeréves tapasztalás. A kérdés igazi büntetőjogi jelentőségének felismerése azonban mégis csak a kriminalitás tényezői tanulmányozásának idejére esik, amikor a krimináleiológia tudományosan is igazolta, bogy a bűncselekmények elkövetésének egyik tekintélyes hányada csavargásra és munkakerülésre vezetendő vissza.

A klasszikus talajon kinőtt büntető kódexek a csavargás ügyét csak mellékesen kezelték. Így a mi törvényünk is e nagy fontosságú kérdéssel csak a kihágási részben foglalkozott és pedig akként, hogy a csavargókkal szemben legfeljebb

8 napi, visszaesésben 1 hónapi elzárást lehetett alkalmazni, s ami a legkirívóbb, anélkül, hogy az elítélteket akarattuk ellenére munkával lehetett volna foglalkoztatni (KBTK. 62, 63. §§.). Így nem csoda, ha ezen kódexek területein mindenütt a csavargásból és munkakerülésből élő egyének hatalmas tömege toborzódott, mely mint ilyen a társadalom biztonságát fenyegető közveszélyes büntettesek kiapadhatatlan tartalékseregévé vált. Ezért lesz, különösen a múlt század második fele óta, mind hangosabbá a panasz és nyilvánul meg egyre inkább az óhaj a kérdés céltudatos rendezése iránt.

A krimináletiológia eredményeinek első tudatos értékesítésével az 1896-iki belga törvényben találkozunk. A belga törvény szerint u. i. minden csavargót a békebíró elé kell és minden koldust az elé lehet állítani, ki azután előéletük, testi és értelmi állapotuk szerint, megfelelő elhelyezés végett a kormány rendelkezésére bocsátja. A csavargók és koldusok három osztálya szerint háromféle intézetet különböztet meg: koldustelepeket 2—7 évig, a közveszélyes; menedékházakat a munkanélküli szerencsétlen, s végül javítóiskolákat a teljeskorúságig 18 életévet még meg nem haladó koldusok és csavargók részére. A törvény nagy hordereje amaz osztályozásban rejlik, amely sikerültén határolja el a beteg és nem rendes állapotú, az alkalmi és közveszélyes munkaképes, de munkát kerülő egyének három csoportját, ami lehetővé teszi a kriminál- és szociálpolitika munkakörének céltudatos megosztását.

II. A közveszélyes munkakerülők és csavargók kérdése nálunk is a legutóbbi évekig teljesen el volt hanyagolva. A KBTK. félszeg intézkedéseit immár érintettük. A helyzet visszasságát nálunk fokozta még azon körülmény, hogy a kóbor cigányok megismétlődő és egyre kísértő rémtetteivel szemben a társadalom teljesen védtelen volt. A kriminológia tanulságainak értékesítésével helyezi hatályon kívül az elavult intézkedéseket 1913: XXI. t.-c., hogy útat nyisson a kriminálpolitika egyik igen fontos követelménye teljesülésének.

A közveszélyes munkakerülők osztályai. A törvény a munkakerülők két osztályát külön-

bözteti meg, az alkalmi mun-

kakerülők és a közveszélyesek csoportját. Ez utóbbi csoportból kivesszi a nem rendes elmeállapotú és munkaképtelen egyéneket. Ez elemeket a szociálpolitika körébe utalja. Így tehát kizárólag a munkaképes munkakerülőket, tehát azokat, kik *munkakerülésből csavarognak, vagy egyébként munkakerülő életmódot folytatnak* (1. §.), vonja a büntetőjogi eljárás körébe. Ez egyéneket a törvény 8 naptól 2 hónapig terjedhető elzárással bünteti. Ehelyett pedig ismételt, vagy súlyosabb esetben első ízben is felhatalmazza a bírót, hogy az elítéltet *dologházba* utalja, ahol az legalább 1, legfeljebb 5 évig tartható.

De dologházba utalhat a bíróság olyan büntettest is, ki élet, testi épség, szemérem vagy vagyon ellen elkövetett bűntett vagy vétség miatt fegyházra, börtönre, vagy legalább három havi fogházra ítéltetett, feltéve, ha a bíróság megállapítja, hogy elkövetett cselekményük, munkakerülő életmódjukkal volt összefüggésben (7. §.).

A munkakerülésnek minősített eseteit, a munkakerülők annyiféle osztályai szerint, a törvény a következőkben állapítja meg: *a)* ha a tettes visszaeső, vagyis munkakerülés miatt már két ízben volt megbüntetve, s utolsó büntetésének kiállása óta még két év nem telt el; a cselekmény vétség, büntetése 8 naptól 3 hónapig terjedhető fogház (Km. 2. §.); *b)* ha a tettes magát, vagy családját munkakerülő életmódjával erkölcsi romlásnak teszi ki; a cselekmény vétség, büntetése 15 naptól 6 hónapig terjedhető fogház (Km. 3. §. 1. p.); *c)* ha oly tények merültek fel, melyekből megállapítható, hogy a tettes rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát; a cselekmény vétség ugyanazon büntetéssel, mint előbb (Km. 3. §. 2. p.); *d)* midőn valaki nyilvános helyeken tiltott szerencsejátékból tartja fenn magát, vagy mások szenvedélyét, könnyelműségét, tapasztalatlanságát, vagy értelmi gyengeségét üzletszerűen kihasználja; a cselekmény vétség, büntetése 15 naptól 6 hónapig terjedhető fogház és 500 pengőig terjedhető pénzbüntetés (Km. 4. §. 1. p.); *e)*

aki kéjnővel, vagy tiltott kéjalgésből élő nővel tartatja ki magát; a cselekmény vétség; ugyanazon büntetéssel, mint előbb (Km. 4. §. 2. bek.).

A közveszélyes munkakerülők el- **A dologházba utalás.**
leni küzdelem leghatékonyabb eszköze a dologházban rejlik. Vagyis ama biztonsági rendszabályban, melyet jogosan nevezhetünk a felnőttek munkaiskolájának. Miért is a törvény elrendeli, hogy a dologházba utáltakat munkával kell foglalkoztatni és rendes életmódhoz kell szoktatni (Km. 12. §.). A dologházba utalás és' végrehajtása az elítéltekre ugyanazokkal a *jogkövetkezményekkel* jár, melyeket a törvény a fogházbüntetéshez fűz (Km. 18. §. 1. bek.). A dologházat helyettesítő fogház és elzárás kiszabása esetén is a cél: a munkáranevelés, miért is az erre elítéltek a munkakényszer alól fel nem menthetők (Km. 20. §. 2. bek.).

A dologházba utalás határozatlan időtartamra szól, de egy évnél rövidebb és 5 évnél hosszabb időre nem terjedhet (Km. 10. §. 1. bek.).

Dologházba utalható a tettes 1. fogházbüntetés kiszabása helyett, ha a bíróság közveszélyes munkakerülés vétségében mondja ki bűnösnek, s munkára nevelése és dologházhoz szoktatása végett szükségesnek látja (Km. 5. §.); 2. fogházbüntetés kiszabása nélkül, ha a közveszélyes munkakerülés vétsége miatt már büntetve volt, s utolsó büntetésének kiállása után 2 éven belül közveszélyes munkakerülés kihágása, vagy vétsége miatt ítélték el. Ilyenkor a bíróság a dologházba utalást mellőzheti, 1 hónaptól egy évig terjedhető fogházbüntetést állapíthat meg, ha az elítélt egyéniségéből, s az eset körülményeiből alaposan lehet következtetni arra, hogy a tettes a büntetés kiállása után munkás és rendes életmódot fog folytatni (Km. 2. bek.); 3. szabadságvesztés büntetés végrehajtása után az olyan elítélt, akit a bíróság élet, testi épség, szemérem, vagy vagyon ellen elkövetett büntett, vagy vétség miatt fegyházra, börtönre, vagy legalább 3 havi fogházra elítélt, ha megállapította, hogy ez a büntett vagy vétség a tettes munkakerülő életmódjával van összefüggésben (Km. 7. §. 1. bek.).

Nem állapítható meg a dolgházba utalás 1. a fiatalokorúakra nézve (Km. 8. §. 2. bek.); 2. nem rendes elmeállapotúakra nézve, kit a bíróság közigazgatási hatóságnak ad át. Ha pedig a dolgházi őrizet tartama alatt derül ki, hogy az elítélt nem rendes elmeállapotú, vagy egyéb okból munkaiképtelen, a büntető hatóság az intézetből elbocsátja s átadja a közigazgatási hatóságnak (Km. 19. §. 5. bek.).

Feltételes szabadságrabocsátás. A felügyelő hatóság a dolgházba utaltat feltételes szabadságra bocsátja: 1. ha az intézetben legalább egy évet töltött, kellő szorgalmat és jó viseletét tanúsított és egyéniségének átalakulása folytán alapos reményt nyújt arra, hogy szabadonbocsátása esetében munkás és rendes életmódot fog folytatni és a számára megfelelő munka biztosítva van (Km. 14. §. 1. bek.); 2. feltételes szabadságra *kell* bocsátani azt is, aki az intézetben öt évet eltöltött (Km. 14. §. 2. bek.).

A felügyelő hatóságnak e kérdésben hozott határozata ellen felfolyamodással élhet halasztó hatállyal a kir. ügyészség, az intézet igazgatója és az elítélt 8 napon belül az igazságügyminiszterhez, aki végérvényesen dönt (Km. 14. §. 3. bek.).

A felügyelő hatóságot minden dolgház mellett külön kell felállítani, amelynek tagjai: a bíróság, ügyészség és a rendőri hatóság tagjai, a dolgház vezetői, s más alkalmas egyének közül az igazságügyminiszter nevezi ki. A tagok száma 5-nél kevesebb és 10-nél több nem lehet (Km. 13. §. 1., 2. bek.).

A feltételes szabadságra bocsátott köteles a felügyelő hatóság által meghatározott helyen tartózkodni, munkás és rendes életet folytatni. A rendőri hatóság a feltételes szabadságra bocsátott magatartását ellenőrzi, s arról a felügyelőhatóságnak szükséghez képest jelentést tesz (Km. 15. §.).

A feltételes szabadságrabocsátás tartama egy év. Ha az elítélt ez idő alatt munkás és rendes életet folytatott, a szabadonbocsátás végleges lesz. Ha ellenben iszákos, erkölcstelen, vagy munkakerülő életmódot folytat, vagy a felügyeleti szabályokat más módon súlyosan megszegi, a tartózkodó helye szerint illetékes kir. bíróság a tények megállapítása

után elrendeli a visszaszállítását az intézetbe. Ha pedig az ilyen egyén élet, testi épség, vagy vagyon ellen irányuló büntettet vagy vétséget követ el, mely miatt őt a bíróság fegyházra, börtönre, vagy legalább három havi fogházra ítéli, ez a bíróság az elítéltet szabadságvesztésbüntetésen kívül a dolgházba visszautalja. Más büntett, vagy vétség esetében a bíróság az eset körülményeinek méltatásával határoz a dolgházba visszautalás kérdésében. A dolgházba visszashállított az intézetben legalább egy évet, de legfeljebb öt évet tölt. Ebbe az időbe sem a dolgházban előbb eltöltött időt, sem a feltételes szabadságon töltött időt nem lehet beszámítani. Újabb feltételes szabadságrabocsátásnak az ismeretett szabályok szerint van helye (Km. 16. §.).

A dolgházba utalás és végrehajtása az elítéltekre ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel jár, melyeket a törvény a fogházbüntetésekhez fűz. Az olyan büntettest, akit a bíróság szabadságvesztésre ítélt és dolgházba utalt, a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt feltételes szabadságra bocsátani, vagy közvetítő intézetbe szállítani nem lehet (Km. 18. §.).

A közveszélyes munkakerülőkkal A kiutasítás és kitiltás, szemben egy további biztonsági intézkedés a kiutasítás és a kitiltás. A munkakerülés vétsége és kihágása miatt elítéltet a bíróság oly községből, amely az elítéltnak nem illetőségi helye, meghatározott időre *kitilt-hatja*; a külföldit pedig az országból *kiutasíthatja*, s a visszatéréstől is egész életére vagy meghatározott időre eltilt-hatja. Oly külföldit pedig, akinek a magyar állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodási helye nincs, az országból ki kell utasítani, s a visszatéréstől is el kell tiltani (Km. 9. §.). Ha a kitiltás határozott időtartamra szól, egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet (Km. 9. §. 2. bek.).

54. §. A megrögzött büntettesek.

A biztonsági rendszabályok rendszerét továbbépíti a II. Bn., amely a megrögzött büntettesekkel szemben a szigorított dolgház intézményének alkalmazását rendeli el.

A szigorított dologházba utalás feltételei. A bíróság ítélettel határozott szabadságvesztésbüntetés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a büntettest: 1. aki az *élet*, a *szemérem*, vagy a *vagyon* ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább *három büntetést* követett el, s a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye; 2. ha megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetést *öt éven belül* követte el és 3. hogy bűncselekményeket *üzletszerűen* követ el, vagy bűncselekmények elkövetésére *állandó hajlamot* mutat (II. Bn. 36. §.).

Ezen öt évi időtartamra nem lehet beszámítani azt az időt, mely alatt a terhelt személyes szabadságától meg volt fosztva.

Életkor. Szigorított dologházba csak oly egyént lehet utalni, aki az ítélet hozatalakor életének 21-dik évét betöltötte, s a törvény által megkívánt legalább három Büntetést 18-ik életévének betöltése után követte el.

A megrögzöttség. A megrögzött büntettes hajlam megállapítására figyelembe kell venni a terhelt *egyéniségét, életmódját, életviszonyait, a bűncselekmények elkövetésének körülményeit*, még pedig akkor is, ha a megelőző bünteteket fiatal korban, vagy gyermekkorban követte el.

Amint látható, a törvény a megrögzöttség állapotának meghatározása helyett csak útmutatást ad a bíróságnak annak megállapítására. Megrögzöttség alatt azon lelkiállapotot érthetjük, amelynél fogva újabb bűncselekmények elkövetése az illetőtől a legnagyobb valószínűség szerint várható. Bár e büntettes hajlam legtöbbször azonos vagy rokon lelki forrásból eredően (pl. nyereségvágyból, nemi ösztönből stb.) csak bizonyos természetű (pl. vagyon elleni vagy sexualis) bűncselekmények elkövetésében nyilvánul meg, de lehetséges az is, hogy az ilyen büntettesek akár bizonyos narkotikumok hatása alatt (alkohol, morfium, kokain), akár pedig bizonyos pszichikai és fizikai hatások alatt (pl. ledér élet,

idegsokk stb.), mint energiátlan egyének a legkülönfélébb természetű bűncselekményeket követik el. A törvény a megrogzottság állapotának szimptomáiként értékesíti egyfelől a *visszaesést* (élet vagy vagyon elleni büntetteknel), másfelől az *üzletszerű* elkövetést és végül a bűncselekmények elkövetésére irányuló *állandó hajlamot*.

Az igazságügyminiszter **Feltételes szabadságrabocsátás.** az elítéltet a szigorított dolgházi őrizet legrövidebb tartamának elteltével, a felügyelő hatóság meghallgatása után feltételesen szabadságra bocsátja, ha az elítéltnak az intézetben tanúsított magaviseletéből és munkában kifejtett szorgalmából alaposan lehet arra következtetni, hogy szabadonbocsátása esetében a jogrendet és a közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja, s munkás és rendes életet fog folytatni. Ha az elítélt feltételes szabadságra bocsátása két egymást követő évben kétszer egymás után volt javasolva, a kérelem teljesítése el nem utasítható. Az igazságügyminiszter feltételes szabadságra bocsátott részére külön utasításokat adhat.

A feltételes szabadságrabocsátás tartama három év. Ha ezen idő alatt az illető munkás és rendes életet folytat, a szabadonbocsátás véglegessé válik. Ha ellenben erkölcstelen, iszákos, vagy munkakerülő életmódot folytat, vagy a felügyeleti szabályokat súlyosan megszegi, az a bíróság, amely őt szigorított dolgházba utalta, e tények megállapítása után elrendelheti visszaszállítását a dolgházba. Az ily módon visszaszállított a dolgházba visszaszállítása elrendelésétől számított öt év eltelte előtt feltételes szabadságra újból bocsátható. Ha pedig a feltételes szabadság ideje alatt valaki büntettet, vagy vétséget követ el, a bíróság azt mérlegeli, hogy a szigorított dolgházba utalásnak törvényes feltételei (3. §.) megvannak-e, s amennyiben ezt megállapítja, az illető egyént újból szigorított dolgházba utalja, amikor a dolgházi őrizet tartama öt évnél rövidebb nem lehet. Ha a bíróság a dolgházba utalás feltételeit meg nem állapítja, az elkövetett büntett vagy vétség felől az általános szabályok értelmében határoz (56. §.).

A felügyelő hatóság. Minden szigorított dologház mellett az elnökkel együtt háromtagú felügyelő hatóság szerveztetik, melynek elnökét és egyik tagját azon ítélőtábla elnöke, melynek területén a dologház fekszik, a felügyelete alatt álló bíróság tagjai közül nevezi ki. A felügyelő hatóság előadója a szigorított dologház vezetője. A felügyelő hatóság minden évben legalább egyszer ülést tart, hogy a feltételes szabadságrabocsátási folyamodványok felől véleményt nyilvánítson (44. §.).

Az üzletszerűség a megrögzött büntettes hajlam egyik szimptomája. A megrögzöttség nem jelent javíthatatlanságot, vagyis a szigorított dologházba utalás, éppen a dologház lényegénél fogva, az ily egyének lehető átalakítását célozza.

Az, hogy a terhelt a szigorított dologházba utalás alapjául szolgáló előbb elkövetett büntetetei miatt el volt-e ítélve, vagy sem, közömbös. Csak az a lényeges, hogy ezen büntettek valamelyikéért legyen az eljárás folyamatban.

A sz. dologház időtartama. A szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamát a bíróság ítéletben határozza meg; amely három évnél rövidebb nem lehet (39. §.).

A szigorított dologház tartamának maximumáról a törvény nem intézkedik. Ennek mikénti megállapításában a bíróság nincs kötve, vagyis a határozott szabadságvesztésbüntetésnek a Btk. által (22., 23. §§.) megállapított 15 évi maximumát is átlépheti, amit támogat a törvény azon rendelkezése is, hogy a bíróság életfogytiglani fegyház helyett is rendelhet el dologházba utalást (így *Degré* 138. 1.).

A szigorított dologházba utalás és végrehajtása az elítélte ugyanazon jogkövetkezményekkel jár, amelyeket a törvény a fegyházbüntetéshez fűz (41. §.).

Szigorított dologházul addig, amíg megfelelő külön intézetek nem létesülnek, az igazságügyminiszter valamely országos intézetet, vagy valamely ily intézetben elkülönített részt jelöl ki. A szigorított dologházba utáltakat munkás és rendes élethez kell szoktatni; őket munkával oly módon kell foglalkoztatni, hogy valamely foglalkozást annyira elsajátítsanak, hogy szabadságuk elnyerése után abból megélhes-

senek. Amíg a szigorított dologházak szervezete és rendtartása szabályozást nyer, a szigorított dologházba utáltakra a fegyházbüntetés végrehajtására megállapított szabályokat kell alkalmazni.

55. §. A közveszélyes elmebeteg és iszákos büntetéseik.

A magyar büntetőjog az eddig ismertett biztonsági rendszabályokon kívül a közveszélyes büntetéseikkel szemben mást nem ismer.

A közveszélyesek másik nagy csoportja, mellyel szemben a modern kriminálpolitika a társadalom védelmét kiépíteni törekszik: a közveszélyes elmebetegek, csökkent értékűek és a szokásszerű iszákosok.

I. A klasszikus büntetőjog a maga bűnösség! elmé- **Közveszélyes** letéve! az elmebetegekkel, ha a társadalom biztonságára **elmebetegek**, még oly veszedelmet is rejtettek magukban, nem törődhetett. Az elmetehetség megzavarása, amennyiben az akarat szabad elhatározási képességét felfüggeszti, beszámítást kizáró ok s így a büntetőjog körén kívül eső jelenség.¹²⁸

A Btk.-vel összeütközésbe került elmebetegek nagy része ezért szabadlábra helyeztetve, a közerkölcsök állandóan kísértő rémeivé vált. A modern kriminálpolitika szerint tehát a társadalom csak önvédelmet gyakorol, mikor a társadalom ellenségeinek ezen osztályával szemben is felveszi a küzdelmet.

A kriminálpolitika azonban e téren sem akar mélyebben belenyúlni az egyéni szabadság érdekszférájába, mint amennyire azt a társadalom védelme elengedhetetlenül megkívánja; vagyis más szóval: nem minden büntetett elmebeteggel, illetve elmebeteg büntetéssel, hanem csak a *közveszélyes elmebetegekkel* szemben veszi fel a harcot.

Kérdés tehát, kit értünk: közveszélyes elmebeteg alatt? A közveszélyességről nyert fogalom értékesítésével *Aschaffenburg*hoz csatlakozva az olyan elmebetegeket kell értenünk, „ki elmetehetsége megzavarása miatt vagy alatt az általános jogbiztonságot lényegesen veszélyeztette, vagy veszéllyel fenyegeti“.¹²⁹ Közönségesen azonban a közveszélyes elmebetegek két csoportját szokták ridegen elkülöníteni és a szabályozás

¹²⁸ Btk-ünk, hasonlóan a többi klasszikus kódexekhez, az elmetehetség megzavarását, amennyiben az elhatározás szabadságát kizárja, beszámítás kizáró okként kezeli (76. §.) és semmit sem törődik a szabadonbocsátottakkal. A Bp. 246. §-a ugyan a szakértők köteletségévé teszi: „az iránt is nyilatkozni, vajjon a terhelt állapota közveszélyes-e?“, de hiányzik az intézkedés arra az esetre, mi történjék akkor, ha a szakértők a köz veszélyességet megállapítják?

¹²⁹ *Aschaffenburg*: Die Sicherung der Gesellschaft gegen gemein-
gefährliche Geisteskranken. 1911. 26.

mikéntjét is ehhez idomítani. Nevezetesen: a *büntettes elmebetegeket és az elmebeteg büntetteseket*. Az előbbieket alatt pedig az olyan elmebetegeket értik, kik bűncselekményt követtek el; az utóbbiak alatt meg az olyan büntetteseket, kik később lettek elmebetegek. Amint tekintélyes pszichiatriai részről megerősítést nyert, ezen megkülönböztetés mesterséges, igen gyakran merő véletlenül nyugvó. Így, amint az újabb ez irányú vizsgálatok bebizonyították, a foglyok ú. n. börtönbetegségének egyik tekintélyes százaléka nem ott szerzett betegség, hanem régebb eredetű baj, mely a gondosabb orvosi ellenőrzés alatt csak ott ismertetett fel, úgy hogy igen gyakran a bűncselekmény már elmezavarban követetett el. S hogy a véletlen szerepe mily döntő, erre jellegzetes *Aschaffenburg* következő példája: „Ha a betegnek, ki egy emberre rá akar rohanni, valamelyik hozzátartozója kicsavarja kezéből a kést és gondoskodik, hogy egy órával később elmeegógyintézetben nyerjen elhelyezést, *betegről* van szó és semmi másról. Ha pedig ahelyett, hogy intézetbe szállítanák, letartóztatják, úgy a *büntettes elmebetegek* közé tartozik“.¹³⁰

Téves tehát minden olyan intézkedés, mely az elméletileg nem igazolható kategóriákon épül fel.¹³¹ Miből következik, hogy a helyes szabályozás csakis a tettes *egyéniiségét* veheti alapul, vagyis a szabályok megválasztását és alkalmazását aszerint kell irányítani, mindig a múlt és jövő harmonikus értékelésével. Az elkövetett cselekmény itt is egyik igen jelentős, de nem mindig megbízható szimptomája a tettes egyéniiségének. Amint lehetséges, hogy egy gyilkos, ki újtájból eltette vetélytársát, a közre több veszélyt nem rejt magában, akként egy beteg is, ki valamely fertőző betegség deliriumos állapotában emberölést követ el, betegsége után egész életén át a közre veszélytelen maradhat. Hibás volna tehát kizárólag a beteg múltját értékelni és figyelmen kívül hagyni a jövőbe vetett tekintet. Helyesen mondja ezért *Aschaffenburg*, hogy a jövő törvényhozójának elengedhetetlen kötelessége rendszabályai felállításánál azokat nem kizárólag olyan elmebetegekre korlátozni, kik már veszélyesek lettek, hanem azokra is, kik azzal fenyegetnek, hogy veszélyesek lehetnek.

Az újabb törvény alkotások már igyekeznek pótolni a klasszikus büntetőjog e téren tatóngó kirívó hiányát, ha még igen sokban kifogásolható kriminálpolitikai alapon is. Így, mint már említettük, az angol criminal lunatic act (1884) a közveszélyes elmebetegek szabályozását az elavúlt büntettes elmebeteg és elmebeteg büntettes kettős kategóriájára építi. Az angol törvény szerint, a bíróságnak, ha a vádlottat beszámíthatatlannak tartja, el kell rendelnie, hogy a vádlott, mint büntettes elmebeteg, megfelelő intézetbe tartassák a királyi kegyelemig. Ha a tettes

¹³⁰ *Aschaffenburg*: Vergleichende Darstellung. Alig. Th. I. 108.

¹³¹ Ennek klasszikus példája az angol törvény intézkedése, mely szerint a beszámítási képesség hiánya miatt felmentett egyének javulásuk után szabadságukat nehezebben kaphatják vissza, mint azok, kik a börtönben betegedtek meg (Criminal lunatic act. 6. §.).

valamely szabadságvesztő intézetbe betegedik meg, az államtitkár feladata, ha a büntetett elmebeteg szabadlábra bocsáttatik, mert büntetése lejárt, vagy azt elengedték és az intézet igazgatója véleménye szerint, betegségéből nem gyógyult ki, gondoskodnia kell arról, hogy a beteg hozzátartozói vagy barátjai felügyelete alá kerüljön, vagy más elmeógyógyintézetben nyerjen elhelyezést.

Az olasz törvény szerint, ha vádlott beszámíthatatlanság miatt felmentetik, de a bíróság szabadonbocsátását veszélyesnek látja, a szükséges törvényes lépések megtétele végett az illetékes hatósághoz utalja. A végleges határozat a polgári bíróság kezében van: „A polgári bíróság elnöke — az ügyészség megkeresésére és a szükséges felvilágosítások beszerzése után a felmentett és az — ideiglenes intézetileg elhelyezett vádlott végleges felvételét vagy szabadonbocsátását elrendeli* (13. §.). A norvég törvény szerint (39. §.) az esküdtekhez kérdés intézendő, hogy a beszámíthatatlanság miatt felmentett egyén szabadonbocsátása a jogbiztonságra nézve veszélyes-e? Igenlő válasz esetén a bíróság diszkréciójára van bízva a megfelelő intézkedés megtétele.

Amint látható, az egyes törvények intézkedéseiben igen sok az eltérés, de mindegyik ugyanazon kriminálpolitikai gondolat megtestesítője, hogy t. i. a közveszélyes elmebetegekkel szemben hathatós védelemre van szükség. A szabályozásra vonatkozó felfogások is egyre tisztulnak, úgy, hogy a társadalom védelme mind biztosabb és biztosabb kriminálpolitikai alapra vihető át. A kriminálpolitika főelvének, a megelőzésnek itt is jogaiba kell lépnie. Mert természetes, hogy a betegség mielőbbi felismerése teszi csak lehetővé a megfelelő óvintézkedések idejebeli fogantatását. Ennek pedig előfeltétele mindazoknak alapos kriminálpszichológiai kiképzése, kik elmebetegekkel érintkeznek. Míg egyfelől ez teszi lehetővé, hogy az elmebetegből elmebeteg büntetett ne legyen, másfelől ez nyújt módot arra, hogy elmebetegek büntettesekként el ne ítéltessenek. Az elmebetegség miatt felmentett közveszélyes egyének kezelésének szabályai egyéniségük szerint idomulnak. A társadalom védelmi és az egyén szabadság érdekkörének¹³² harmonikus kielégítésével az ily egyének kezelésének mindaddig kell tartania, míg állapotuk közveszélyes s azonnal felfüggesztendő, mihelyt az megszűnt. Ma már arra nézve is kezd mind egyhangúbb lenni a vélemény, hogy a büntettesek e különben sem nagy kontingense részére nem szervezendők új elmeógyógyintézetek, hanem rendes intézeti kezelés alatt tartandók.

¹³² így *Liszt* azt javasolja, hogy a bíróság külön határozatban rendelje el a felmentett elmebeteg ideiglenes őrizetbe utalását, s köteles az iratokat az illetékes ügyészséghez áttenni a gondnokság alá helyezési eljárás megindításáért. A végleges elhelyezés felett a gondnokságot kimondó polgári bíró döntene s orvosi szakvélemény alapján az intézetben való elbocsájtás kérdésében is ő határozná (Entwurf eines Gesetzes betreffend die Verwahrung gemeingefährlicher Geisteskranker und vermindert Zurechnungstahiger. Aufsätze u. Vorträge II. 499.).

A közveszélyes iszákos büntetéseik. A klasszikus büntetőjog amely kevé- törődött a beszámítást kizáró elmebetegséggel, épúgy figyelmen kívül hagyta az ugyanezen jogkövetkezmenyt maga után vonó iszákosságot. A klasszikus büntetőjog ez élettől eltávolodott rideg formalizmusára jellemző a mi kódexünk is, mely e gyakorlatilag oly fontos kihatású kérdést egyszerűen a Kbt.-ben érinti, mely szerint: „Aki nyilvános helyen botrányt okozó részeg állapotban jelen meg, huszonöt forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő“ (83. §.), illetve, ki más nyilvános helyen szándékosan lerészegít, továbbá, akik szeszest italok eladásával iparszerűleg foglalkoznak és ezek megbízottjai, ha a részegnek ezen állapotát tudva, szeszest italt adnak, ötven forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők s száz frt.-ig emelhető az, ha a kihágás 14 évét még be nem töltött kiskorú ellen követtetett el (85. §.). Ez egyik legfontosabb kriminálpolitikai, illetve azon túlterjedő szociálpolitikai kérdésre vonatkozólag ennyi súlyt fektetett a mi klasszikus kódexünk s vele együtt a legtöbb ugyanazon törzsből hajtó külföldi btk.

A kriminológia legjobban kidolgozott fejezetei közé éppen a kriminalitás és alkoholizmus közötti viszony megállapítása tartozik. Úgy, hogy a modern kriminálpolitika csak ez eredményeket értékesíti, mikor a büntettes szokásszerű iszákosok ellen veszi fel a küzdelmet.

Az elmebeteg és szokásos iszákos bűnelkövetésre való hajlamossága közötti viszony fordított, vagyis, míg — amint láttuk — a jogrenddel összeütközésbe került elmebetegeknek csak igen kis hányada lesz veszélyes a közre, addig, ha a szokásos iszákos lép a bűn ösvényére, úgy rendszeren azon nincs megállás. S a klasszikus büntetőjog teljes részegsége vonatkozó beszámítást kizáró hatálya, egyenesen az ily egyének büntetetre determináló motívuma lett, mert az alkoholban a bűncselekmény elkövetése előtt tudatosan, mint a vádlott nem egyszer kifejezte, egy adag mentesítő, vagy legrosszabb esetben enyhítő körülményt vett magához. Minthogy tehát minden szokásos részeges, hajlamos büntett elkövetésére, vagyis arra, hogy *büntettes szokásos iszákos* legyen, mihelyt a jogrenddel bármily csekély mértékben is összeütközésbe került, haladéktalanul meg kell tenni mindazt, mi alkalmasnak mutatkozik annak megelőzésére, hogy a bűnrel tartós szövetségre lépjen.

A modern kriminálpolitika, mikor a közveszélyes iszákosokkal szemben veszi fel a küzdelmet, a maga működési körét szigorú határok közé korlátozza, tudatában annak, hogy a kriminálpolitikai küzdelmet ki kell egészítenie az alkoholizmus elleni nagyszabású szociálpolitikai akciónak.

A kriminálpolitika célkitűzése már e téren is visszatükröződik az újabb törvényalkotásokban. De ezeket megelőzve, a helyes kriminálpolitikai szempont jut diadalra már a mi 1845-as javaslatunkban, mely szerint (83. §.): „Ha a részegeskedés már egyébként is szokása (a tettesnek), vagy célzatosan és egyenesen azért élt szeszest italokkal, hogy magát a büntetetre még inkább felingerelje, a részegség a beszámítást enyhíteni

nem fogja.“ Mily szánalmas visszaesés ezzel szemben a mi kódexünk 76. §-a. Az új olasz btk. ugyané kriminálpolitikai gondolatot értékesíti és továbbfejleszti, amikor kimondja, hogy ha a bűncselekmény iszákos állapotban követett el s ez az illetőnek szokása, büntetést súlyosító körülmény (94. §.). „Az enyhítést kizárja az, ha a részegség a véghezvitel könnyítésére vagy mentség előkészítésére idéztetett elő“ (48. §.). Hasonlóan a norvég kódex 56. §-a és az új törvényjavaslatok.

De e helyen minket a közveszélyes szokásos iszákosokra vonatkozó intézkedések érdekelnek közelebről. E téren is az egyes államok törvényes intézkedései között lényeges különbségek vannak. Így az angol Inebriates Act (1898) szerint a bíróság a szokásos részegest,¹³³ amennyiben tette részegségének kifolyása, vagy az annak elkövetésénél közreműködött, a fogházbüntetés mellett vagy helyett legfeljebb 3 évi tartamra állami vagy magán iszákosok gyógyító intézetébe utalhatja (1. §.). Az a szokásos részeges pedig, ki egy éven belül háromszor követi el ugyanazon cselekményt, három évi tartamra magánintézetbe utalható (2. §.). A norvég munkakerülésről, koldulásról és iszákosságról szóló törvény (1900) 17. §-a szerint a részeg, „ki az általános békét vagy rendet, avagy a törvényes forgalmat zavarja, környezetét zaklatja vagy másokat veszélynek tesz ki, pénz- vagy fogházbüntetéssel büntetjük“ (17. §.). Az árvaszéki hatóság pedig azt, ki a 16. vagy 17. §. alapján már büntetett egyén lévén, részeg állapotban találtatik, az ítéletben kényszer-dologházba vagy királyilag jóváhagyott gyógyintézetbe utalhatja arra az időre, melyet ez intézetek igazgatója szükségesnek lát; de 18 hónapnál mégsem hosszabb időre. Ha pedig már előbb az elitét ily intézetben volt három évi tartamra. Pénzbüntetéssel, illetve fogházzal bünteti a törvény az olyan kocsmáros, ki részegesnek, vagy 18 évnél fiatalokúbbnak oly mennyiségű szeszt ad, melytől részeg lehet, vagy aki kocsmájában részeg embert megtúr, illetve 15 évesnél fiatalabb egyénnek pálinkát vagy bort ad s ki mást részegségre csábít.¹³⁴ Az olasz btk. szerint pedig

¹³³ A szokásos részeges fogalmát az 1879-iki törvény (Habitual drunkards Act) a következőkép határozza meg: „... olyan személy, ki -anélkül, hogy bíróilag elmebetegnek nyilvánított volna, mégis alkoholtartalmú italok élvezete folytán időközben magára, vagy másokra nézve veszélyes, vagy nem képes arra, hogy magáról és másokról gondoskodjék.“ Az angol tervezet szerint: „*Inebriate*“ alatt az olyan személy értendő: „aki kábítószerekkel él vagy alkalmaz s fejlődésénél fogva magára vagy másokra nézve veszélyes, családjának vagy idegeneknek kárt okoz vagy képtelen magáról vagy foglalkozásáról gondoskodni vagy magát tisztességesen viselni“ (Bulletin XIX).

¹³⁴ A szokásos részegség elleni küzdelmet élénk lendülettel veszik fel az újabb tervezetek is. Így különösen érdekes az 1927. évi olasz javaslat, amely még egyfelől a beszámítás kérdésénél szabályozza a véletlen vagy erőszak által, illetve az önként, számításból vagy gondatlanságból előidézett részegséget, addig másfelől külön intézkedik a szokásos bűnelkövető részegeknek gyógy- vagy felügyelő intézetbe való utalásáról.

ha valakit elmebetegség vagy alkohol, illetőleg kábítószeres által okozott idült mérgezés miatt felmentenek, az illetőt igazságügyi elmeorvosintézetbe helyezik, amelynek tartama 10 év, ha az elkövetett bűncselekményt a törvény halál- illetve fegyházbüntetéssel s 5 év, ha 10 évnél nem rövidebb tartamú fegyházbüntetéssel sújtja (222. §.).

Tehát látható, hogy az ugyanazon kriminálpolitikai gondolat megvalósítására irányuló szabályozás egymástól sokban eltérő. De e téren is, épúgy mint a közveszélyes elmebeteg büntetéseknél, kezdenek azok az alapelvek mindinkább megszilárdulni, melyek az egyöntetűbb szabályozást fogják majd maguk után vonni.

Így ma különösen a következő irányelvek kezdenek mindjobban megerősödni: a büntetett szokásos iszákosokkal szemben a választás nem a büntetés vagy iszákosok gyógyintézete között foglalhat helyet, hanem büntetés és gyógyintézet együttesen, vagy csak ez utóbbinak lehet helye. Az intézeti kezelés tartama nem az elkövetett cselekménytől, hanem a tettes állapotától teendő függővé. A szabadonbocsátás mindig csak feltételes lehet s visszaesés esetén az ily egyén mindaddig az iszákosok részére szolgáló gyógyintézetben tartandó, míg állapota közveszélyes.

56. §. A bűnöző gyermekek és felelősségre nem vonható fiatakorúak.

I. A 17. §-ban közölteken felül: A fiatakorúak bírái, ügyészei és a pártfogó tisztviselők részére rendezett tanfolyamon tartott előadások 11. sorozata. 1914. *Scherer*: Gyermekvédelem Magyarországon. 1899. *Üoleschall*: A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása. 1893. *Krajcsik*: A gyermekvédelem Oroszországban. 1891. *Fekete*: Az elhagyott gyermekek és fiatakorú büntetettek gondozása. 1895. *Bosnyák és gr. Edelsheim-Gyulay*: Le droit de l'enfant abandonné et le système Hongrois de protection de l'enfance. 1909. *Engel*: A gyermekvédelem bölcselété. 1908. (németül és angolul is), *u. ő.*: A gyermekvédelem alapkérdései. 1905. *Strauss*: Assistance sociale, pauvres et mendiants. 1901. *Aschrott*: Die Zwangserziehung Minderjähriger. 1908.

II. *Angyal*: Fiatakorúak és büntetőnovella. 1912.; *u. ő.*: A BN. magyarázata. 1911.; *u. ő.*: A fiatakorúak kriminalitása elleni küzdelem Magyarországon. 1911.. *Bosnyák, Kun, Marschalko és Rottenbiller*: A fiatakorúak támogatására hivatott jótékonycéllú intézmények Magyarországon. 1911. *Balogh*: Fiatakorúak és büntetőjog. 1909. *Finkey*: Fiatakorú büntetettek és a modern törvényhozás, 1904.; *u. ő.*: A fiatakorúak büntetőjoga Észak-Amerikában. 1912.; *u. ő.*: J. Á. IX.; *u. ő.*: Raport sur le congr. pénit. int. de Budapest. 1905. *E. Illés*: A büntetőnovella. 1910. *Perjéssy*: A Bn. a gyakorlatban. 1911. *Vámbéry*: A fiatakorúak bírósága a háború alatt és a háború után. 1917. *Láday*: J. Á. V. *Bakonyi*: B. Sz. I. *Angyal*: Bjt. LX., LXI. *Nagy*: J. K. 1893. *Mészáros*: J. K. 1896. *Szóts*: J. K. 1898., 1899. *Lengyel*: J. K. 1898., 1899. *Vámbéry*: J. K. 1900.. 1916., 1918. *Vaikó*: J. K. 1911. *Radits*: J. K. 1902. *Kramer*: J. K. 1903. *Reichard*: J. K. 1904. *Zsoldos*: J. K. 1912. *Kóczián*: J. K. 1916. *Kármán*?

J. K. 1916., B. Sz. VI. *Sándor*: J. K. 1917. *Angyal*: J. K. 1917. *Irk*: Tanulmányai a büntetőjog köréből. 1928. *Appelius*: Die Behandlung jugendlicher Verbrecher. 1892. *Reicher*: Die Fürsorge für die verwahrloste Jugend. 1904—6. I—II. *Baernreither*: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Ver. Staaten Amerika. 1905. *Lenz*: Jugendstrafrecht. 1907., u. *ő.*: Anglo-Amerikanische Reformbewegung. 1908. *Blumenthal*: Was können wir von Amerika — lernen? 1909. *Stammer*: Strafvollzug u. Jugendschutz in Amerika. 1911. *Landsberg*: Das Recht der Zwangs- und Eürsorgerziehung. 1908. *Badstübner*: Jugendstrafrecht u. Wohlfahrtsverwaltungsrecht. 1920. *Gerber*: Deutsche Jugendgesetzgebung. 1920. *Nohl*: Jugendwohlfahrt 1927. *Steuk*: Das Erziehungsideal in der Jugendfürsorge 1928. *Struve*: Die straf. Behandlung der Jugend in England. 1914. *Gudden*: Die Behandlung der jug. Verbrecher in V. St.-Nordamerika. 1910. *Léonce*: La lutte contre la criminalité juvénile. 1912. *Joly*: L'enfance coupable. 1903. u. *ő.*: A la recherche de l'éducation correctionnelle. 1902. *Duprat*: La criminalité dans l'adolescence. 1909. *André*: La lutte contre la criminalité juvénile. 1912. *Levy—Fleur*: La politique criminelle des Anglais concernant l'enfance. 1911. *Macdonald*: Juvenile crime and reformation. 1919. *Barroros*: Reformatory system in the United States. 1900. *George*: The Junior Republic. 1910.

A krimináletiológia eredményei a tételes büntetőjogok egyetlen területén sem jelentkeznek oly nagy mértékben, mint a fiatakorúak büntetőjogában. Hogy a megújított büntetőjog a küzdelmet elsősorban is a bűnelkövető gyermekek és fiatakorúak kriminalitásával szemben vette fel a legnagyobb eréllyel, magyarázatát abban találja, hogy a büntettek igen nagy és veszedelmes kontingense, éppen az elhagyatott, erkölcsi romlásnak kitett és züllésnek indult gyermekek csoportjából sorakozik. A gyermekvédelem ezért a társadalmat biztosító célszerű kriminálpolitika legalsó pillére. A krimináletiológia tudományosan igazolta a gyermekzüllés, a fiatakorúak bűnözése és az általános kriminalitás fejlődése közötti okozati összefüggést. S e krimináletiológiai-lag igazolt kapocs ma már a gyermekvédelem fogalmi kiterjesztésében hűen vissza is tükröződik, amennyiben fogalma alá nem pusztán az elhagyatott gyermekek tartoznak, hanem a jogrenddel összeütközésbe került gyermekek szintúgy, mint a büntetőjogi felelősségre nem vonható fiatakorúak. S ma már mondhatni, az egész kultúrvilágban kivétel nélkül e hármias irányban igyekeznek pótolni, századok mulasztásait.

A gyermekvédelem terén azért mégis Észak-Amerika jár

elől óriási lépésekkel. Ezen európai keretekbe bele nem illeszthető nagyszabású kriminálpolitikai akció tényezői egyfelől a társadalmi érdek reális szempontja, amely „papíron kiszámította, hogy a gyermekek megmentésére, elhelyezésére, nevelésére fordított költség busásan meghozza a kamatait“ (*Finkey*),* másfelől azon ideális felfogás, mely az amerikai férfinek a gyermek és család iránti őszinte megbecsülésében jelentkezik. A gyermekvédelem szervezésére és rendszerére nézve az egyes államok között jelentékeny eltérésekkel találkozunk. Megegyező sajátságuk azonban az állam és társadalmi szervek kombinációja. Ez utóbbiak közül legnevezetesebbek: a gyermekvédő és gyermekotthon egyesületek. Ezekhez csatlakoznak a mártirgyermek megmentésével foglalkozó gyermekkínzás elleni társaságok. Amerikában is hosszú ideig tartó heves vita volt a gyermekvédelem rendszerének mikénti kiépítése felett. Jó ideig az intézeti nevelés és a családokhoz való elhelyezés, mint két kiegyenlíthetetlen ellentét állott egymással szemben. A két rendszer összeköttetését az ú. n. cotage-rendszer kifejlődése mozdítja elő. E rendszer lényege abban áll, hogy az eddigi kaszárnyarendszer helyett 16—25, legfeljebb 40 gyermekből álló családok képeztetnek ki közös családapá és anya vezetése alatt, kik így egy nagy családot alkotva, családi életre neveltetnek. Az amerikai gyermekvédelem óriási fejlődésének leghatékonyabb tényezői a különböző kongresszusok, értekezletek, jelesen pedig a nemzetközi konferenciák. Az utóbbiak sorában jelentőségében legelőbb áll az 1909-iki Fehérház-konferencia, mely az Egyesült-Államok gyermekvédelmi jogának mesterei kiépítésével a többi államokra nézve is a gyermekvédelmi akció egyik határköve.

A krimináletiológia eredményeinek, s az amerikai tapasztalatoknak értékesítésével a gyermekvédelem terén óriási haladás észlelhető az európai államok erre irányuló működésében.

A gyermekvédelem nemzetmentő munkájában tevékeny részt vesz ma már a magyar állam és társadalma is. A kérdés nagy horderejűt, sajnos, nálunk eléggé megkésettén ismerik fel. Így a kisdedovás országos szabályozása (1891:

* *Finkey*: A fiatakorúak büntetőjoga Észak-Amerikában. 1912.

XV. t.-c.) után az 1898. évi XXL t.-c. az, amely a hét éven aluli elhagyatott gyermekek megmentését állami feladatnak minősíti, de anélkül, hogy intézetek létesítéséről gondoskodna. Az 1901. évi VIII. t.-c. az, mely a 7 éven aluli talált és hatóságilag elhagyatottnak nyilvánított gyermekek ápolására és nevelésére menhelyek felállítását rendeli el. Az 1901: XXL t.-c. pedig a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekeket 15 éves korukig menedékhelybe utalja. Majd utóbb rendeletileg a bűnelkövető gyermekek, s a büntetőjogilag felelősségre nem vonható fiatakorúak állami gyermekvédelembe való részesítése iránt történik intézkedés (1907/60.000 belügyminiszteri rendelet).

De a kérdés a krimináletiológiai eredmények értékesítésével gyökeres rendezést csak a Bn.-ben és a Fb.-ben nyer. Ezen törvények szerint a gyermekvédelem fogalma magába zárja a felelősségre nem vonható fiatakorúakra vonatkozó intézkedéseket is, s ezen körön belül az endogén és exogén tényezők túlsúlya, illetve az individualizáció alkalmazandó szabályai szerint ezen egyének következő osztályozását viszi keresztül. Az egyik csoportba tartoznak azon pajkos, rakoncátlan gyermekek és fiatakorúak, kiknek környezete nem esik kifogás alá. A másikba pedig azok, akik erkölcsrontó környezetben élnek.

Az első csoportba tartozókra nézve a törvény a következő intézkedéseket tartalmazza. A hatóság (fiatakorúak bírója, vagy a rendőri büntetőbíróság): *a*) házi fenyítés végett átadhatja a házifegyelemre jogosítottnak, *b*) az iskolai fenyítés végett az iskolai hatóságnak, *c*) figyelmeztetheti a szülőt a gyermek szigorúbb felügyeletére, s a gyermek gondosabb nevelésére (Fb. 67. §.), *d*) a házi felügyelet alatt való tartást rendelheti el a 12—18 évesekre, *e*) próbárabocsátást rendelhet el (Fb. 22. §.), *f*) végül nappali őrizetben tartást.

A második, vagyis erkölcsrontó környezetben levő gyermek és fiatakorú *a*) állami gyermekmenhelybe utalható, *b*) javítónevelésre tehető, *c*) ideiglenes gyermekvédő, vagy patronázs egyletre bízható.

De felvehetők javítóintézetbe a jogosult (atya, gyám, valamely hatóság, testület, egyesület vagy magánegyén az atyának vagy gyámnak beleegyezésével) kérelmére olyan 7—18

éves egyének is, akik bűncselekményt nem követtek el, de környezetükben erkölcsi romlásnak vannak kitéve (27.200—900 Igmr.).

57. 8. A felelősségre vonható fiatalok büntetőjoga.

1. A fiatalok büntetőjoga azon benső összefonódás következtében, mely a gyermekzüllés és a fiatalok kriminalitását jellemzi, nem más, mint a gyermekvédelemmel kezdődő nagyszabású kriminálpolitika legközvetlenebb folytatása.

A fiatalok kriminalitásának valamennyi államban kivétel nélkül mutatkozó rohamos emelkedése az utolsó fél-évszázadban a klasszikus büntetőjog nagy fogyatkozásainak volt a leleplezője. Vagyis az avult büntetőjogi felfogás megelégedett a belátási képességen (discernement) alapuló: büntetőjogi felelősségre vonható és nem vonható fiatalok elkülönítésével s a megtorló gondolkörnek megfelelő redukált büntetési tételek megállapításával. Hogy itt-ott a felelősségre nem vonható fiatalokra nézve a javítóintézet alkalmazását is megengedte, kevésbé enyhített a helyzeten, amennyiben a fiatalok egyéniségének helytelen értékelése, a javítóintézetek félszeg rendszere, s a legtöbb helyen azok csekély száma a fiatalok büntetőjogának kirívó hiányait nem pótolhatta.

A megújított büntetőjog a jogrenddel összeütközésbe került egyének tekintélyes részét igyekszik a társadalmi rendhez hozzáalkalmazkodóvá tenni. Ezen átalakító intézkedéseknek pedig hol juthatna nagyobb szerep, mint éppen a fiatalok büntetéseknél? A helyesen értelmezett kriminálpolitika ezért elvi alaptól kiindulva a büntetéseken ezen osztályánál mással nem is törődhetik, mint az átalakítás lehető megvalósításával.

Arra már utaltunk, hogy a javítás gondolatának felcsillanása a történeti múlt folyamán visszanyomozható. De egy célszerű javítónevelés kialakulását egyfelől a büntetés megtorló jellege, másfelől a fiatalok bűnözése természetrajzának fel nem ismerése lehetetlenítették.

Csak a fiatalkorúak kriminálitásának etiológiai tanulmányozása menti meg a teljes alámerüléstől a javítás gondolatát. Majd a bűncselekmények genesisének mélyebben járó kutatása a javítás eszméjét még tovább fejleszti és a tettes karakterének reformálását, röviden a tettes *átalakítását* emeli centrális kriminálpolitikai célkitűzéssé. A javítás tehát csak egy része azon, a tettes egész egyéniségére kiható erő-kifejtésnek, mely az átalakítás kriminálpolitikai fogalmához fűződik.

A karakter-átalakító büntetés első igazi kifejlődésével a reformatory-rendszer (reformatory system) képében Észak-Amerikában találkozunk. Itt ismét példáját látjuk annak a jelenségnek, miként tör út a helyes praktikus belátás megfelelő elméleti megalapozás hiánya dacára is. Ügy, hogy a kriminológia jelentősége az intézmény gyakorlati átültetésénél csak az utólagos elméleti igazolás szerepére korlátozódik.

Az északamerikai reformatory az egyéniség-átalakító nevelés ideális formája. Kifejlődésében a javítható és fiatalkorú büntetésekre nyer alkalmazást és pedig már súlyosabb természetű bűncselekmények elkövetése esetén, mikor az egyszerű erkölcsi megintés, fegyelmezés vagy próbárabocsátás nem mutatkozik elegendőnek. A cél elérésére vezető főeszköz pedig *Howard* választott jeligéjét követve: „tegyétek az embereket szorgalmasakká és becsületesek lesznek⁴¹ az erkölcsi önfelküzdést szolgáló és individualizáló jegy- és osztályrendszeren nyugvó: *munkára való nevelés* (industrial training).

A fiatalkorúak kriminalitásának etiológiája megállapította, hogy azok nagyrészt testi és lelki elcsenevészesedés veszélyének kitett egyének. Ép ezért az egyéniséget átgyúró nevelésnek a satnya gyermeki szervezet megedzésénél kell kezdődnie, hogy így azután értelmi és erkölcsi megmívelésük lehető legyen. A reformatory ezt naponta 2 óráig tartó katonai gyakorlatozással igyekszik elérni, mely a testedzés mellett nemes versenyre is alkalmat nyújt a magasabb kitüntetések elnyerése terén. Az értelmi kiképzés főelve: a mindennapi élethez szükséges gyakorlati ismeretek minél tökéletesebb elsajátíttatása. A munkatanítás pedig Északamerika viszonyaira való tekintettel főleg ipari munkák megtanításá-

ban áll. Ezt pedig — ismét helyes kriminálpolitikai tapintattal — harmonikusan egészítik ki: az osztály- és jegyrendszer. A fiatalok u. i. közömbös osztályba (II.) kerülnek. Ha azután itt bizonyos időn át jó magaviseletét és előmenetelt tanúsítanak, az I. osztályba kerülnek elő, rossz magaviselet és előmenetel esetén pedig a III.-ba. Míg az I. osztály több kedvezményel, (egyletekbe lépés, lapok, könyvek olvasása, változatosabb étrend) kecsegtet, addig a III. osztály megszégyenítő vörös ruhájával, kevésbé változatos étrendjével, kevés vagy semmi munkabérrel igyekszik visszatarítani. Ha a növendék rossz magaviseletét vagy gyenge előmenetelt tanúsít, járulékából arányos levonással büntetik. Akinek pedig egy hónapban több levonása van, mint egy dollár, annak ezen hónapja nem számít. A II. osztályból az I.-be való bejutás előfeltétele u. i. hat sikeres hónap kiállása. A III. osztályból való előlépés pedig csak egy kifogástalan hónap elteltével történhetik meg.

A reformatory gerince a *határozatlan* időre való beutalás.

Azok a kriminálpolitikai tekintetek, melyek a klasszikus; büntetőjog rövidtartamú szabadságvesztés büntetéseinek visszaszorítására irányulnak, a fiataloknál hatványozott mértékben érvényesülnek. A modern kriminálpolitikai elv életrehívása, az átalakítás nem lehet eleve pontosan kimért napok vagy hetek munkája, vagyis mint a cincinnati bőrönügyi kongresszus kifejezte: a *reformálás időt igényel*. De a határozatlan időtartamban jelentékeny pedagógiai erő is rejlik, mert a fiatalok önfelküzdésének elsőrangú eszköze, mikor sorsa feletti határozást saját kezébe tesszük le azáltal, hogy jó magaviseletétől és előmenetelétől tétetik függővé, mikor üt számára a megváltás órája?

A reformatory lényeges alkatrésze végül a *parole*, vagyis a becsületszóra való szabadonbocsátás, mely az angol progresszív rendszer utolsó fázisának, a feltételes szabadonbocsátás intézményének felel meg. Előfeltételei: bizonyos minimális idő kifogástalan eltöltése az I. osztályban, munkavállalás vagy alkalmazás, az igazgató engedélye. A parole ideje alatt a szabadon bocsátott állandó felügyelet alatt áll s ha ez

időt becsületesen tölti el, úgy az igazgatóság kiadja a végleges szabadságot.

Ugyancsak amerikai talajból, gyakorlatias kriminálpolitikai látszög alatt nőtt ki a *próbarabocsátás* (probation system) intézménye, melyet *Baernr either* az északamerikai büntetőjog legfontosabb erkölcsjavító és szociális intézményének nevez. A probation system kialakulása Északamerikában már nem mutat oly lényeges eltérést, mint a reformatory system. Legnagyobb eltérés pusztán az, hogy míg egyes államok csak fiatalkorúakra alkalmazzák, mások fiatalkorúakra és felnőttekre vegyesen. A probation egyfelől a rövidtartamú szabadságvesztésbüntetést pótolja, de másfelől, mint a washingtoni kongresszus kiemelte, a feltételes szabadonbocsátás eredményét is nehéz megállapítani a szabadonbocsátott megfelelő felügyelete nélkül. S valóban: „a pártfogó tisztviselői állás az intézmény sarkpontja”.¹³⁵ A pártfogó tisztviselő (probation officer) élethivatásának tekintve tisztét, legjobb tudásával és ügybuzgalmával áll az ügy szolgálatába, mi az önkéntes társadalmi patronáztól ily fokban el sem is várható.

Az északamerikai tapasztalatok és e tapasztalatokat elméletileg igazoló krimináletiológiai kutatások hatása alatt egész Európában, a múlt század második felének végével, megindul a mozgalom a fiatalkorúak büntetőjogának reformálására. Így versenyeznek egymással az egyes államok (Belgium, Hollandia, Olasz-, Angol- és Németország), mely versenyből méltó rész jutott ki a magyar államnak is.

II. A fiatalkorúak új büntetőjogára vonatkozó jogszabályokat a Bn. és Fb. tartalmazza. Az ezen törvényekben megújított büntetőjog legfőbb jellemvonásai a következők: 1. a megtorlás gondolatának elejtésével a fiatalkorúaknak átalakításán nyugvó *erkölcsi megmentés* uralomra juttatása, ami külsőleg kifejezésre jut már azáltal, hogy a jogrenddel összeütközésbe kerülő fiatalkorúakra nem büntetéseket, hanem „intézkedéseket” rendel el alkalmazandóknak (Bn. 17. §. 1. bek.); 2. a tettes egyéniségének primér érté-

¹⁸⁶ *Finkey*: Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi. 1911. 57.1.

kelése, melynél a cselekmény csak ennek szimptomája, miért is a bíróság nem az elkövetett bűncselekmény súlya szerint határoz, hanem a jövőbe tekintve, figyelemmel a fiatalkorú egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára, életviszonyaira és az eset összes többi körülményeire, azt az intézkedést alkalmazza, mely a *fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviseleté és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik* (Bn. 17., 18. §§.); 3. a beszámítási képesség fogalmának új megállapítása, amikor annak kritériumaiul: *a büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettséget* állítja fel.

A felelősségre vonható fiatalkorúak ellen alkalmazható intézkedések a következők:

A dorgálás. 1. A régi erkölcsi büntetések közül a modern kriminálpolitika által átmentett egyik intézkedési mód a dorgálás s míg kezdetben a benne rejlő erőt gyakran túlbecsülve, egyesek azt általános büntetési eszközként javallották, mások teljesen platonikus eszköznek minősítették. Ma már azonban abban az irányban tisztult a felfogás, hogy a dorgálás csak az erkölcsi hatásokra inkább hajló, fogékony lelkű fiatalkorú egyéneknél nyerhet alkalmazást; de itt is csak az egészséges környezetben élő, s erkölcsileg nem romlott fiatalkorúakra, hol a komoly intelem nem tévesztheti el hatását.

Ezen helyes kriminálpolitikai alapon értékesíti Bn.-ánk is a dorgálást. Lényegében abban áll, hogy a bíróság *nyilvános tárgyaláson az elítélthez ünnepélyesen komoly intelmet intéz és figyelmezteti őt, hogy újabb büntett vagy véttség elkövetése esetében ellene szigorú büntetést fog alkalmazni* (Bn. 19. §. 1. bek.). Alkalmazási területét a törvény negative határolja el; vagyis nem alkalmazható a dorgálás: *a) súlyosabb cselekmények esetén, azaz, ha a cselekmény súlyához mérten egy hónapot meghaladó fogház- vagy államfogházbüntetés lenne megállapítható* (Bn. 19. §. 2. bek. 1. p.); *b) romlottabb terhelttel szemben, vagyis, ha a fiatalkorú egy hónapot meghaladó szabadságvesztésbüntetéssel már sújtva volt* (Bn. 19. §. 2. bek. 2. p.); *c) a rossz környezetben élő fiatalkorúval*

szemben, mert ilyen esetben a dorgálás hatását semlegesítené a környezet erkölcstelen volta.

A dorgálás lényegéből folyik, hogy hatását igazán csak az ítélet kihirdetése utáni közvetlen foganatosítása által fejtheti ki, miért is a törvény szerint annak végrehajtása az ítélet kihirdetése után azonnal foganatosítandó (Bn. 20. §. 1. bek.). A foganatosítást a fellebbezés nem akadályozza, miért is nem jogerős ítélet alapján is végrehajtandó; de ha a kir. ügyészség fellebbezést jelentett be, annak foganatosítása elhalasztandó (Bp. 20. §. 1., 2. bek.). A magánvádló fellebbezése a végrehajtást nem gátolja. Ha a dorgálás alkalmazásában a bíróság tévedett, mert az elítélt a dorgálást nem fogadta kellő tisztelettel, vagy nem jelent meg a kitűzött határnapon és elmaradását nem igazolta, az ítéletet hatályon kívül helyezi, s a dorgálás mellőzésével új határozatot hoz (Bn. 20. §. 3. bek.).

2. A *próbárabocsátás* abban áll, A próbárabocsátás. hogy a bíróság a fiatalkorút ítélethozatal nélkül, megfelelő figyelmeztetés után egy évi próbaidőre szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett feltételesen szabadlábon hagyja (Bn. 21. §. 1. bek.).

A próbárabocsátás elrendelésének pozitív előfeltételeit a törvény nem állapítja meg, de az intézmény természetéből és a negatív feltételekből nyilvánvalóan következik, hogy helyesen oly esetekben alkalmazandó, mikor a dorgálás hatása nem ér ki, amikor a terhelt egyénisége olyan, hogy megfelelő felügyelet hiányában az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, de a javítónevelés elrendelésének szükségessége még nem forog fenn.

A próbárabocsátás nem alkalmazható: a) ha a fiatalkorú 1 hónapot meghaladó szabadságvesztésbüntetéssel már büntetve volt (Bn. 21. §. 2. bek.); b) ha a fiatalkorú züllésnek indult, vagy eddigi környezetében a züllés veszélyének van kitéve, vagy értelmi és erkölcsi fejlődése tekintetében a javítónevelés más okból szükségesnek mutatkozik (Bn. 24. §.); c) ha a fiatalkorú közveszélyes munkakerülő (Bn. 33. §. 3. bek., Fb. 20. §.).

A felügyelet. Próbárabocsátás esetében a bíróság a felügyeletet a fiatalkorú törvényes képviselőjére, ha pedig erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatos, állami gyermekmenhelyre, vagy e végből szervezett hivatalra, valamely gyermekvédő egyesületre, vagy erre alkalmas egyénre bízta és szükség esetében a fiatalkorú megfelelő elhelyezéséről is intézkedik. A felügyelettel megbízott, a fiatalkorú magaviseletét állandóan ellenőrzi és a próbaidő kifogástalan elteltével a bíróságnak haladéktalanul jelentést tesz (Bn. 22. §. 1., 2. bek.). A felügyeletet a fiatalkorúak felügyelő hatósága is gyakorolja (Fb. 48. §. 4. bek.). A bíróság megjelöli azt a helyet is, ahol a fiatalkorúnak a próbaidő alatt tartózkodnia kell (Fb. 46. §. 1. bek.). A fiatalkorú személyében beállott minden változást (halál, súlyos betegség, lakásváltozás, stb.) a bíróságnak be kell jelenteni.

A próbaidő eltelté. Ha a próbaidő alatt a fiatalkorú kifogástalan magaviseletét tanúsított, az elkövetett cselekmény miatt folyamatba tett eljárást meg kell szüntetni (Bn. 23. §. 2. bek.).

Ha ellenben a fiatalkorú a próbaidő alatt kifogás alá eső magaviseletét tanúsított, a bíróság a tények megállapítása után különféle intézkedéseket alkalmazhat. Ezeknek két nagy csoportját különböztethetjük meg, attól függően, hogy *A)* ha a próbára bocsátott a próbaidő alatt csupán pénzbüntetéssel büntetendő, vagy más csekélyebb súlyú vétséget, vagy kihágást követ el, vagy ha iszákos, erkölcstelen vagy csavargó életmódot folytat, vagy egyébként az erkölcsi züllesztésnek jeleit mutatja, vagy a felügyeleti szabályokat megszegi és *B)* ha a fiatalkorú a próbaidő alatt súlyosabb bűncselekményt (büntetett, vagy szabadságvesztéssel büntetendő vétséget) követ el, vagy a fiatalkorú erkölcsi fejlődése érdekében mélyebb beavatkozásra van szükség.

Az első csoportba tartozó esetekben a bíróság által alkalmazásba vehető intézkedések a következők: *a)* a próbaidőnek egy évvel való meghosszabbítása; *b)* új felügyeleti szabályok meghatározása; *c)* új pártfogó rendelése; *d)* a fiatalkorú megfeddése; *e)* intézkedés aziránt, hogy a fiatalkorú házi- vagy iskolai fenyítést kapjon; *f)* a fiatalkorú korához

és viszonyaihoz képest valamely ismétlő-, tanonc-, földművelő- vagy más iskola látogatásának elrendelése; *g*) a fiatalkorúnak a bírónál utasításainak meghallgatása végett, előre meghatározott időközökben való jelentkezésre és magaviseletéről számotadásra kötelezése; *h*) a fiatalkorúnak bírói karcerben őrizetben tartása (Fb. 50. §.).

A második csoportba tartozó esetekben, vagyis ha 1. a fiatalkorú erkölcsi fejlődése érdekében más intézkedésre van szükség, vagy 2. a fiatalkorú a próbaidő alatt súlyosabb bűncselekményt követett el, a bíróság e tények megállapítása után javítónevelésre fogház-, vagy államfogházbüntetésre ítéli (Bn. 23. §. 1. bek.).

3. A javító nevelés, mint határozatlan **A javító nevelés.** tartamú biztonsági intézkedés, célkitűzésében a fiatalkorúak átalakításának leghatékonyabb eszköze.

Javítónevelést rendel el a bíróság: *a*) ha a fiatalkorú eddigi környezetében a romlás veszélyének van kitéve, *b*) züllésnek indult, vagy *c*) értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a javító nevelés más okból szükségesnek mutatkozik (Bn. 24. §. 1. bek.).

A javítónevelés időtartama. A javító nevelést a bíróság határozatlan időtartamra mondja ki, de az a fiatalkorú 21-ik életévének betöltésén túl nem terjedhet (Bn. 24. §. 2. bek.).

A javítónevelés állami vagy társadal- **Nevelési rendszer.** mi intézetekben, illetőleg a Bn. 15. §-a alapján állami gyermekmenhelyen, vagy a belügyminiszter felügyelete alatt álló gyermekvédelmi intézetekben történik. A javító intézetekben a javító nevelés módozatait és részletes szabályait az igazságügyminiszteri és belügyminiszteri rendeletek állapítják meg.

Javító nevelésünk a *családi rendszert* tette magáévá (1. a 27.200,909. Igmr.), vagyis az újonnan befogadott növendékekből legfeljebb húsz főből álló csoportokat, ú. n. *kísérleti családokat* kell alakítani megfigyelés végett. Ebben a beutaltaid hat hónapnál tovább nem maradhatnak. Innen foglalkozás, életkor és előélet alapján legfeljebb harminc fő-

bői álló csoportokba, ú. n. *nevelő családokba* kerülnek. A család élén a családfő áll, kinek a nevelésben a munkavezetők segédkeznek. A beutaltak rendszeres iskolai és munkaoktatásban részesítendőek. A javító nevelés célja az, hogy: „a növendékeket az intézeti rend, vallás-erkölcsi, iskolai és munkaoktatás és az egyéni nevelés minden célszerű eszközének felhasználásával, becsületes, rendszerető és munkás polgárokká nevelje”.

Kísérleti kihelyezés. A javító nevelés alatt álló fiatalkorút, ha legalább egy évig az intézetben volt és teljesen megjavultnak látszik, a felügyelő hatóság meghallgatása után az igazságügyminiszter 2 évi próba-időre kísérletileg szabadon bocsátja. A próbaidő kifogástalan elteltével a szabadonbocsátás végleges lesz. Ellenkező esetben az igazságügyminiszter elrendelheti a kísérletileg kihelyezettnek az intézetbe való visszazállítását, ha az 21-ik életévét még be nem töltötte (Bn. 25. §.). A végleg és kísérletileg kihelyezettnek megfelelő elhelyezéséről és felügyeletéről az intézeti igazgató köteles gondoskodni.

Utólagos javítónevelés. A bíróság fogházbüntetést megállapító ítéletben, vagy utóbb a felügyelő hatóság javaslatára elrendelheti, hogy a fiatalkorú a fogházbüntetés kiállása után utólag még javító nevelésben részesíttessék, ha attól a fiatalkorú gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető (Bn. 28. §.). Ilyenkor a javító nevelés a fogházbüntetés kiállása után veszi kezdetét. Határozatlan időre szól s egyébként a javító nevelés általános szabályai érvényesek.

Fogház és állam- 4. Szabadságvesztésbüntetéseink közül **fogház büntetés.** a fiatalkorúakra mint legsúlyosabb jogkövetkezmények: a fogház- és 'államfogházbüntetés nyernek alkalmazást.

Kiszabásának feltételei: *Ha szigorúbb intézkedésre van szükség, a bíróság a fiatalkorút a törvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel, vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt fogházbüntetésre, államfogházzal büntetendő cselekmény miatt államfogházbüntetésre ítéli* (26. §. 1. bek.).

Időtartam: A fogházbüntetés legkisebb tartama 15 nap, leghosszabb tartama pedig, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor 15. évét betöltötte és cselekményéért a törvény halálbüntetést, vagy életfogytiglani büntetést állapít meg, 15 év; ha fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor 15. életévét betöltötte és cselekményéért a törvény határozott tartamú fegyházbüntetést állapít meg, 10 év; más esetekben 5 év (Fb. 68. §.).

Az államfogház büntetés minimuma 1 nap, maximuma 2 év (Bn. 26. §. 2. bek.). Kihágás miatt, ha szabadságvesztésbüntetés nyer alkalmazást, elzárásbüntetést kell megállapítani, amelynek leghosszabb tartama 2 hónap.

Fogház- és államfogházbüntetés különben határozott tartamban, a bűnösség súlyához mérten állapítandó meg (Bn. 26. §. 3. bek.), vagyis a büntetés kiszabásánál primér a fiatalkorú egyénisége, értelmi- és erkölcsi fejlettsége, életviszonyai és az eset összes többi körülményei értékelendők, melyek mellett a cselekmény objektív súlya csak szecundér, mint a tettes egyéniségének szimptomája nyer megállapítást.

A fogház- és államfogházbüntetés a fiatalkorúak részére felállított külön fogházban hajtandó végre. Egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés más letartóztató intézet magánzárkájában is végrehajtható (Bn. 27. §. 1. bek.).

A fiatalkorúak fogházbüntetésének végrehajtási rendszerét igazságügyminiszteri rendeletek szabályozzák, amelyek az angol Borstal-rendszert tartják szem előtt.

Az amerikai reformatory-systemből (először 1902-ben) a *borstal-i* intézetben kialakított rendszer, eltérően a reformatoryktól, határozott időtartamú s lényeges tulajdonsága a progresszivitás a növendékek önfelkiképzésére. E célt szolgálják az erkölcsi, szellemi és testi kiképzés a rendszeres munkaraneveiésben oly módon, hogy a növendék három osztályon keresztül jut a gondos ellenőrzésű feltételes szabadságra. Az első osztály a próbaosztály (ordinary), amelyből jó viselet és szorgalom után a kiválóak (special class), illetve rossz viselet és hanyagság esetén a büntetési osztályba (penal class) kerül. Az 1909. évi 27.300 Igrmr. ezt a rendszert követte, amikor a végrehajtásnak négy szakát (1. éjjel-nappali magánelzárás, 2. magánelzárás nappali megszakításokkal, 3.

nappali közös munka, 4. utolsó 15 nap ismét magánelzárás), illetve a foglyok négy csoportját különböztette meg (1. egyéni elbánás alá eső, 2. büntetlen előéletű, 3. visszaeső, 4. szokásos büntetett fiatalok) és a fogházban tanúsított magaviselet szerint három osztály (HL, II., I.) szerint különböztet. Megfelelő intézet hiányában eme szépen kiépített rendszert kénytelen leegyszerűsíteni az 1913. évi ig. min. rendelet.

A bíróság ítéletében elrendelheti, hogy a fiatalok fogházában állja ki a kiszabott fogházbüntetést az oly elítélt is, aki 18. életévét még nem töltötte be; de aki életének 21. életévét betöltötte, a fiatalok fogházába már fel nem vehető (Bn. 27. §. 2., 3. bek.).

A feltételes szabadságra bocsátás. Ha az elítélt szorgalmat tanúsított és javulásának jelét adta, a büntetés kétharmad részének kitöltése után az igazságügyminiszter a felügyelőhatóság meghallgatása után feltételes szabadságra bocsáthatja (Bn. 29. §. 1. bek.). Jelen esetben feltételes szabadságra bocsátásnak nem akadály a visszaesés (Btk. 49. §.), sem pedig az 1 évnél rövidebb tartamú elítélés (Btk. 48. §.).

A feltételes szabadságra bocsátott magaviselet és életmód tekintetében külön szabályok alatt áll. Ha e szabályokat az ítéletben megállapított büntetési idő letelte előtt megszegte, az igazságügyminiszter elrendelheti visszaszállítását az intézetbe. Ellenkező esetben a büntetés kitöltöttnek veendő. A visszaszállítás elrendelése esetében a feltételes szabadságon töltött idő a büntetésbe nem számíttatik be (Bn. 29. §.). Kísérleti kihelyezés és feltételes szabadságrabocsátás esetében az igazgató a gyermekvédő egyesületek vagy az evégből szervezett hivatalok közreműködésével gondoskodik a kibocsátott megfelelő elhelyezéséről; ugyanily módon állandóan felügyel annak magaviseletére, s ha a kibocsátott a részére megállapított szabályokat megszegi, a felügyelő-hatóságnak haladéktalanul jelentést tesz. Az igazgató a végleg kibocsátott elhelyezéséről is gondoskodik.

Felügyelőhatóságot minden javítóintézet és fiatalok befogadására szolgáló minden fogház mellett kell felállítani, melynek szervezetét és eljárását az igazságügyminiszter rendelettel szabályozza (Bn. 31. §.).

5. *Pénzbüntetés* állapítható meg a fiatal- **Pénzbüntetés**, korú ellen, ha a kihágás elkövetésekor életének 15. évét betöltötte, s vagyona vagy keresete van, amely be nem hajtás esetében más intézkedéssel helyettesítendő (Fb. 69. §.).

A fiatalkorúakra a mellékbüntetések közül nem alkalmazhatók a hivatal vesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése (Bn. 17. §. 2. bek.).

A modern kriminálpolitika főelve, mint **A patronázs**, már láttuk, a bűncselekmény lehető megelőzése. S különös jelentőséghez jut a prevenció eszméje éppen a fiatalkorúaknál, mert itt ez fontos gazdasági és *erkölcsi értékek* megmentését egyesíti magában. S annak a széleskörű, intenzív küzdelemnek, melyet folytatni kell: a tudatlanság, a testi és lelki elcsenevészesedés, a nyomor, az alkoholizmus, a család disszolúciója, röviden a fiatalkorúak züllésének és kriminálításának tényezői ellen, az e téren szükséges sokoldalú erő kifejtések következtében szerves részét kell képeznie egy nagyszabású egységes irányú szociálpolitikának. De míg a társadalom fejlődését megértő eme szociálpolitika teljesen kiépülhet, a bűnügyi politikának hivatása a maga szűkebb körében mindent megtenni. A fiatalkorúak és gyermekek züllése, illetve kriminalitása megelőzése szempontjából a patronázs fogalmában egyesített állatni és társadalmi akció jut kiváló jelentőséghez.

A patronázs eszméjét a kegyetlen büntetések szelídítését hirdető nagy emberbarátok hívták életre; de mégis igazi jelentőséget csak a kriminológia hatása alatt az egyre inkább előtérbe toluló speciálprevenció hatása alatt nyert. Patronázs alatt kezdetben inkább csak a társadalmi gyermekvédelmet, nálunk csak a rabsegélyezést értették. Ma azonban mint gyűjtőfogalmat az összes társadalom-védelmi intézmények és intézkedések megjelölésére használják, „... értve ez alatt azt a társadalmi munkát, amellyel a társadalom erősei, az erkölcsileg és anyagilag gyengébbeket — az okokat kutatva s a tényezőket egyénies elbánás alapján ellensúlyozva és megszüntetve — felebbemelni törekszenek.“ (*Ruffy Pál: Az állami gyermekvédelem. Továbbképző tanfolyamon tartott*

előadások II. 1914. 281. 1.). Ebben az értelemben alakult meg nálunk is 1907-ben az oly nagy horderejű *Patronázs-egyesületek országos szövetsége*. A szövetség alapszabályainak 2. §-a u. i. Így határozza meg annak célját és feladatát: „A Szövetség célja előmozdítani a patronázsügy fejlődését; feladata: biztosítani a Szövetséghez tartozó rabsegélyző és patronázs, kérdéseivel foglalkozó más egyesületek kölcsönös együttműködését; szorgalmazni és elősegíteni új egyesületek alapítását; képviselni a patronázsérdekeket a közvélemény és közhatalom előtt“.

A már érintett gyermekvédelem egyik része tehát szintén a patronázs körébe esik. Az arra szoruló gyermek, illetve fiatalkorú pártfogót kap, ki megállapítva annak erkölcsi állapotát és életviszonyait, gondoskodik annak megmentéséről más családba, menhelybe vagy javítóintézetbe való elhelyezésével, a fiatalkorú büntettest védője annak pártfogójával együttesen igyekszik a tisztességes élet ösvényre vezetni; a szabadult vagy kihelyezett állandóan pártfogójának felügyelete alatt áll stb.

Ezenkívül a patronázs-tevékenység még a következőkre terjed ki: a börtönlakók istápolására (börtön-misszió); a le tartóztatottak családtagjainak segélyezésére; a börtönviselt rabok tényleges segélyezésével (pénz, ruhanemű, szerszámok kiosztása, úti jegy megváltása stb.), ha pedig nincs munkája, munkaközvetítéssel azok társadalmi környezetéhez való hozzáalkalmazkodásának lehető megkönnyítésére.

A patronázs-tevékenység körének kitágítására irányuló törekvés a benne realizálódó *megelőzési* eszmékor egyre fokozódó izmosodásával ma mindenütt általános tendencia, így nálunk is a kassai (1911) kongresszus a *hivatásos büntetésekre* való kiterjesztését kívánatosnak mondogta ki. A patronázs körének kiterjesztését ma általában a büntetés végrehajtásának felfüggesztésével: elítéltekre, a csökkent értékűek, prostituáltak, alkoholisták, koldusok s csavargók bizonyos osztályaira sürgeti.

A patronázs tevékenység legközelebbi fejlődése annak hatalmas izmosodását ígéri. A kriminálpolitika fokozatos kiépülése szükségképp fogja annak határait kibővíteni és ez

erőkifejtést a kriminalitás elleni célszerű küzdelem egységes rendszerébe harmonikusan fogja beilleszteni.

A modern kriminálpolitika addig is az osztályozás és az egyénesítés minél tökéletesebb megvalósítására törekszik. Ezt pedig ismét csak krimináletiológiai alapon eszközölheti, mikor a patronázs vagy a hatóság az eléje került gyermek vagy fiatalok elzillésének, csavargásának, bűnözésének vagy prostitúciójának okait igyekszik tüzetesen megállapítani. Mert csak így tudja a fiataloknak és gyermeknek *egyéniségét* diagnosztizálni s ennek alapján a szükségelt osztályozását megvalósítani.

A patronázsban megtestesült eszme életrehívására irányuló nemzetközi tevékenységből a világháború előtt méltó hely jutott a miagyar államnak, de még inkább társadalmának. Így 1906—1907-ben 18 állami gyermekmenhely s ezek kerületeiben 311 gyermektelep volt felállítva, melyekben mintegy 60.000 elhagyatott gyermek részesült állami oltalomban és gondozásban. Ez intézmények közül különösen az Országos Gyermekvédő Liga, az Országos Gyermekvédő-Egyesület emelkedik ki, melyek munkásságához mintegy 60 patronázs egylet tevékenysége csatlakozott.

A szép fejlődésnek indult magyar patronázs üde hajtásait fagyasztotta el a világháború. Az állami és társadalmi erők végső kimerítése és a megfelelő intézetek hadi célokra való igény bevétele következtében nemsokára immár csak emlékében élt tovább régi patronázs tevékenységünk.

A magyar patronázs, a változott szükségleteknek megfelelően, új nagyszabású átszervezés munkája alatt áll, amikor annak körét a háború teljesen új elemeknek, nevezetesen: a hadi árvák, hadi özvegyek és hadi rokkantak bevonásával szomorúan tágította ki.*

Ezen nagy feladatokkal, amelyek ijesztő mérvben nőttek meg, immár csak az államilag szervezett erőkifejtés képes megbirkózni, amely kereten belől csak kisegítően juthat szóhoz az önkéntes társadalmi tevékenység.

* 61.000 rokkant, 44.000 özvegy, a hadiárvákkal közel egymillió a hadigondozottaknak a száma.

III. FEJEZET.

A büntetéskiszabás.

58. §. A büntetéskiszabás általában és rendszerei.

Baumgarten: A büntetés kimérésének reformjáról. 1904., u. ö.: Büntetőjogi tanulmányok. II. *Vargha*: A büntetés kiszabásának irányeszméi. 1913., u. ö.: J. K. 1892. *Vámbéry*: Büntetőpolitikai követelések 1900. Büntetőjog és ethika., u. ö.: J. K. 1893. *Finkey*: A motívumok tana. 1903. u. ö.: A motívumok értékesítése a legújabb büntetőtörvényjavaslatokban. 1910. *Friedmann*: A határozatlan tartamú ítéletek. 1910., u. ö.: J. Á. 1904. *Magyar*: A büntetés kimérése. 1910. *Heil*: J. K. 1891., 1895., 1906. *Fayer*: J.K. 1892. *Reichard*: J. K. 1890. *Sánta*: J. K. 1892. *Waldhauser*: J. K. 1892., 1895. *Székács*: J. K. 1894. *Eördögh*: J. K. 1895. *Pollák*: J. K. 1896. *Szemerey*: J. K. 1902. *Berger*: J. K. 1904. *Földes*: Act. du VII. Congr. pén. int. I. *Horoáth D.*: M. J. Sz. VII. *Wahlberg*: Das Prinzip der Individualisierung. 1896., u. ö.: Kleinere Schriften III. *Kraepelin*: Die Abschaffung des Strafmasses. 1880. u. ö.: Das Verbrechen als soziale Krankheit. 1906. *Liepmann*: Einleitung. *Hoegel*: Straffälligkeit und Strafzumessung. 1897. *Koerner*: Die Frage der Gleichmassigkeit der Strafzumessung im deutschen Reich. 1907. *Rosenfeld*: V. D. Alig. T. III. *Finger*: Dér objektive Tatbestand als Strafzumessungsgrund. 1888. *Morris*. Geschichte und System der mildernde Umstände. 1887. *Götze*: Die mildernden Umstände. 1895. *Hückel*: Dér Begriff d. Straffänderung. 1893. *Saieilles*: L'individualisation de la peine. 1927. (3-ik kiad.) *Rigaud*: L'influence dn motif en matière criminelle. 1898. *Hara*: L'individualisation de la repression en droit japonais. 1911. *Wines*: Punishment and reformation. 1898. *Liszt*: Reform I. *Gleispach*: Reform (1926). *Guckenheimer*: Der Begriff der ehrlosen Gesinnung im Strafrecht. 1921. *Thomsen*: I. XVII. *Lilienthal*: Z. XX. *Aschrott*: Z. XXXII. *Lammasch*: G. S. XLIV. *Kahl*: D. J. Z. XI. *Sturm*: Z. XXXIV. *Birkmeyer*: G. S. LXXVIII. *Hoegel*: S. S. LXXI. *Mannheim*: Z. XLII. *Rosenberg*: Z. XLI. *Exner*: Studien über die Strafzumessungspraxis 1931.

I. Az államnak a bűncselekmény elkövetőjével szemben támadó büntetőigénye megvalósulást a büntetés kiszabásában talál, amikor arra hivatott szervek útján a büntettesekre a bűncselekmény következményeinek kiszabását rendek el.

A büntetés kiszabása ezért a büntetőjog leggyakorlatiasabb kérdése, mely az egyéni és állami érdek kereszttüzében: az absztrakt jogszabály konkrét alkalmazásával a büntetésben rejlő cél megvalósítására hivatott. Az egyéni szabadság erősen körülbástyázott érdeke, s ehhez tapadó politikai ideológia azonban eme büntetőjogi kérdés helyes értékelését is sokáig elhomályosította. A XVIII. század második felében a központi hatalom túltengésének visszafejlesztésére irányuló kontinentális eszmeáramlat a szellemi élet egyetlen területét sem hagyja érintetlenül. Így az emberi szabadságjogokat büntetőjogilag is kodifikáló Code Pénal hatása e téren általános. A büntetőtörvénykönyv a nullum crimen sine lege poenali elv alapján a büntettek magna carthája lesz. De az egyenlőség! szempont egyre túlzóbb elferdülésével, amely fokban nyert a büntettes érdeke kielégítést az új kódexekben, oly mértékben vált a társadalom biztonsága illuzóriussá. Vagyis a cselekmény reális értékelésén nyugvó, az átlag ember típusából megkonstruált büntettesre szabott klasszikus büntetőtörvénykönyvek büntetési rendszere, amint ezt *Wahlberg* jogos gúnnyal kifejezte: sansculottei egyenlőséggel mér és osztogat.

Így kerül egymással szembe az egyén és a társadalom szabadságának érdeke, amikor az utóbbi védelmében az abszolút egyenlőség! elvet áttöri az *egyéniesség* (individualisatio) princípiuma.

Individualizáció alatt a büntetés ne- **Az individualizáció,** ménék és mértékének a büntettes karakteréhez való alkalmazását értjük. Ez elv szakítás a klasszikus büntetőjog ferde egyenlőség! elvével s mint ilyen, eredménye azoknak a kriminálpszichológiai kutatásoknak, melyek megállapították, hogy a büntettek nem alkotnak homogén tömeget, hanem a karakter-alakító tényezők következtében különböző lélektani csoportokat. Annál tökéletesebb tehát az individualizáció, minél fejlettebb a büntettek osztályozása.

Az egyénítés három irányban mutatkozhatik annak megfelelően, hogy azt vájjon a *törvény*, a *bíró*, vagy a *büntetés-végrehajtást foganatosító* közegek valósítják-e meg? E lát-

szögből szokásos: törvényi, bírói és végrehajtási individualizációról beszélni és pedig úgy, hogy a törvény általánosságban (in abstracto), a bíró esetenként (in concreto), a büntetést végrehajtó szerv pedig tényleg (de facto) individualizál (Saleilles 201. 1.).

1. A *törvényi individualizáció* megnyilvánulhat akkor, amikor a törvény megállapítja az egyes cselekményekre alkalmazható büntetési tételeket, a cselekmények enyhébb és súlyosabb eseteit, a súlyosító és enyhítő körülményeket. Ennek nyoma már a klasszikus büntetőtörvénykönyvekben is észlelhető. Nagyobb jelentőséghez jut a törvényi individualizáció a motívumok belterjesebb értékesítésével. De ez már a kriminálpolitika hatása. *Wahlbergnek* a motívumok értékesítésére irányuló úttörő kísérlete után u. i. a kriminálpolitika fővezére, *Liszt* az, aki a klasszikus büntetőjogban annyira elhanyagolt, gyakorlatilag oly fontos kihatású kérdést először teszi beható büntetőjogi tanulmány tárgyává, s aki kezdetben az egész kriminálpolitikát a motívumok tanára igyekszik átvinni. A kezdetbeli túlzások letompításával s a motívum büntetőjogi kérdésének beható tanulmányozásával (1. e téren *Carbon, Liepmann, Thomsen, Saleilles*, nálunk *Finkey és Vámbéry* úttörő munkásságát) kerül a kérdés fejlődése nyugodtabb mederbe. Részünkről a cselekmény pszichogenetikai folyamatának szem előtt tartásával úgy látjuk, hogy a motívum a büntetés kiszabásában csakis a karakterrel való lélektani kapcsolatában, mindkettő pedig a bűncselekmény kriminogén tényezőinek viszonylatában értékesíthető helyesen.

2. De ez már a *bírói individualizáció* (kérdésébe vezet át. S a szó helyes értelmében ekkor beszélhetünk igazán individualizációról, mert a törvény végeredményében csak típusokat ismer és nem individuumokat (Saleilles 201), vagyis a klasszikus büntetőjog individualizációja voltaképp specializáció (Vámbéry: Kriminálpolitikai követelések 8. 1.); minthogy a bűncselekmények törvényi osztályozásának alapja a cselekmény *neme*, a büntetéseknak pedig a cselekmény *súlya*.

Bírói individualizáció alatt a bírónak azt az eljárását értjük, amikor a törvény által megvont kereteken belől a büntetett egyéniségéhez, a cselekményében lelepleződött tár-

sadalmi veszélyességéhez mértén szabja ki a büntetésben rejlő cél elérésére legalkalmasabb büntetést.

3. És végül megnyilvánulhat az individualizáció a *végrehajtásban*, amikor a büntetettek különböző osztályaihoz alkalmazkodó börtönrendszer keretén belől, az elítéltek egyéniségéhez hozzáidomuló végrehajtásban nyer a büntetés célja tényleges megvalósulást. (L. 251. s köv. L).

II. A büntetés kiszabására vonatkozóan a következő rendszerekkel találkozunk:

1. *Az abszolúte határozott büntetés* - **Büntetési rendszerek.**
tési rendszer. Lényege abban áll, hogy a törvény maga állapítja meg minden bűncselekményre a büntetés meg nem változtatható tételét, s a bírót kötelezi annak kiszabására. E rendszer, mint a bírói önkény megfékezésének terméke, a bírót tisztán ama mechanikai működésre korlátozza, hogy a tettes részén megállapítható bűnösség esetén a törvényben meghatározott jogkövetkezményt alkalmazza. Nyomaival találkozunk a római jogban, a középkori *leges barbarorum*-ban, a Karolinában, hazánk egyes régi törvényeiben.

E rendszer mechanikai merevsége, az individualizáció teljes kizárásával, rideg objektivizmusra s ezzel mindenütt igazságtalan ítélkezésre vezetett, ami szükségképen váltotta ki a reakciót.

2. *Az abszolúte határozatlan büntetések rendszere* az előbbinek ellenlábasa, amelynél hiányzik a törvényes rendelkezés úgy a büntetés neméről, mint mértékéről.

A kezdetleges jogokban éppen a határozott büntetések reakció jaképen, mint azok túlszigorának enyhítése jelentkeznek. Így Rómában a császárság idejében az *extra ordinaria cognitio* alakjában, majd a Karolinában, s különösen az újkorban francia jogban kifejlődött *arbitrarius* ítélkezésben. Nálunk is a XVI. századtól kezdve a *prudens iudicis arbitrium* érvényesül, egyes korlátozásoktól eltekintve (L. az 1755. évi helyt, int.).

A határozatlan büntetések rendszere új fejlődést nyer a legújabb korban. Ebben a megjelenésében a börtönügyi gyakorlat szülte s elméletileg illegitim származását csak a kri-

minológia későbbi tanításai szentesítették (*Vámbéry*: Két büntetőjogi dolgozat, 1910. 6. 1.). Az individualizáció eszméje megvalósításának logikus végső következménye. Ezzel szemben azonban a klasszikus büntetőjogi felfogás szerint a büntetés határozatlansága *contradictio in adjecto*, mert a határozatlan tartam lehetetleníti a megtorlás realizálódását. De elmentmond a jogérzetnek is, mely megkívánja a bűnösség fokához, s a cselekmény objektív súlyához arányított büntetés határozott (években, hónapokban, napokban pontosan lemért) tartamát. Ezen érvek azonban nem komoly természetűek, mert míg a „határozatlanság“ fogalma a klasszikus büntetőjogtól sem teljesen idegen (1. a feltételes elítélést, elévülést, kegyelmet stb.), másfelől a jogérzetre, a nép öntudatára, mint állandó, soha nem változó jogalkotó tényezőre való hivatkozás nem számol a fejlődés feltartóztathatatlan folyamatával. Ha ez öröktől adott maradna, úgy még ma is az állapot- és boszorkányperek korában sínylődne, az emberi társadalom.

A megújított büntetőjog büntetési rendszere, amint látuk, magában egyesíti a karakter-alakítás és ártalmatlanítás társadalombiztosító feladatait. Észak-Amerikában a határozatlan tartamú büntetés valóban ebben a két irányban fejlődött ki: egyfelől mint javító-, nevelő-, átalakító-büntetés, másfelől mint a megátalkodott, hivatásos, át nem alakíthatók ártalmatlanító büntetése. A határozatlan büntetés Amerikában egyrészt mint teljesen határozatlan büntetés (*indefinite sentence*) ismeretes, mikor a törvény nem állapítja meg a büntetés maximumát, a bíró pedig csak a büntetés nemét mondja ki. A büntetett tehát addig marad intézetben, míg a büntetés célja azt megkívánja. Másik alakja: a *relative-határozatlan büntetési rendszer* (*indeterminate sentence*), melynél a törvény csak a büntetés maximumát állapítja meg, a bíró pedig a büntetés nemét mondja ki a büntetés tartamának megjelölése nélkül; a törvényileg megállapított határon belül az igazgató vagy felügyelő tanácsára az elítéltet bármikor szabadlábra helyezheti, ha a büntetés céljának megfelelt.

A határozatlan büntetés eszméje egyre jobban hódít. A washingtoni nemzetközi börtönügyi kongresszus (1910), mely mint tudományos elvet helyeselte, s annak alkalmazását az erkölcsileg vagy szellemileg fogyatékosokra ajánlotta, azután mint a javító rendszer (reformatory system) lényeges alkateleméi a javítható büntetésekre, főleg fiatalokúra. s kiknek cselekménye túlnyomóan egyéni okokra vezethető vissza. Ugyancsak a legutóbbi londoni kongresszus (1925., amely a közveszélyes büntetésekkel szemben mondotta ki a határozatlan tartamú, büntetések rendszerének szükségességét, oly szabályozással, hogy az elítéltek feltételes szabadságra csak akkor bocsáthatók, mikor a társadalomra megszünt már a veszélyességük.

Hazai jogunkba a határozatlan büntetést a II. Bn. vezeti be a megrögzött büntetettek ellen alkalmazandó szigorított dologház kiszabásánál (1. 289. s köv. 1.).

3. *A relative határozatlan büntetési rendszer* szerint különféle kialakításában, amikor a törvény határozza meg az egyes bűncselekményekre alkalmazható büntetést, a bíróságra ruhazza át ennek mikénti kiszabását. És pedig olyképen, hogy nem ismer minimumot (a németalföldi btk., az 1843-iki javaslat), vagy a speciális maximumot nem ismeri (norvég btk). Jogrendszerünkben a fiatalokúra javítónevelésénél és a közveszélyes csavargók és munkakerülők dologházánál nyert elismerést.

4. *A relative határozott büntetési rendszer* lényege abban áll, hogy a törvény minden egyes bűncselekmény mellett meghatározza a büntetés nemét és a kiszabható büntetés legmagasabb és legalacsonyabb tételét. E két korlát közti latitude-ben biztosít a bírónak szabad mozgást. Ezen rendszer a középkori bírói önkény és az ennek megfékezésére irányuló szellemi küzdelem terméke s mely míg a speciál-prevenciónak a bírói individualizáción keresztül némi tért enged, addig a bírót a megtorló elmélet alapján a büntetés és bűnösség arányos kimérésével állítja nehéz, vagy sokszor lehetetlen (*Liszt*) feladat elé. Az ortodox klasszikus irány e közvetítő megoldást kezdettől fogva helyteleníti, mint olyant,

mely a megtorló gondolatkör áttörését jelenti s a bírói gyakorlat ingadozásaira vezet.¹³⁶

5. *A párhuzamos büntetési rendszer* lényege abban áll, hogy a törvény minden cselekménynél több egymástól különböző büntetés közt enged a bírónak választást, aszerint, hogy a tettes a cselekményt menthető, nem becstelen, vágy-nem menthető, aljas indokból követte-e el? Eme rendszer a lengyel és norvég büntető kódexekben immár testet is öltött, (különösen *Garcon, Gauthier, Cuche, Garofalo* és *Ferri* által a törvényhozási individualizáció megvalósítására irányuló akció nyomán), amennyiben az előbbi párhuzamosan a fogház és elzárás büntetési nemeket ismeri; de ki-mondja, hogy elzárás kiszabásának nincs helye, ha a cselekmény aljas indokra vezethető vissza; az utóbbi a szintén egyenlő tartamú fogház és elzárás között szabad választást enged, attól függően, hogy a cselekmény aljas, becstelen, illetve nem becstelen, figyelemreméltó motívumból lett-e elkövetve?

A párhuzamos büntetési rendszer az individualizáció eszméjét nagy lépéssel viszi előre, amikor e két alapmotívumtól teszi függővé a büntetés kiszabását, de a motívumok két nagy véglete között az értékelhető motívumok egész raja foglal helyet, melyekkel e rendszer nem számolhat.

59. A büntetés kiszabásának szabályai.

I. A magyar büntetési rendszer a büntettekre és vétségekre általában a relative határozott, a kihágásokra pedig a relative határozatlan büntetési rendszert tette magáévá. Btk.-ünk ugyanis a büntettek és vétségek tényálladécai mellett

¹³⁶ Nálunk ez irány *Baumgarten Izidorban* nyert kiváló képviselőt, aki a normálbüntetések fix tételben történő meghatározását sürgette a mai bírói gyakorlat egyöntetűbbé tétele érdekében. „A normális bűnesetek átlagos büntetése sokkal kisebb kell, hogy legyen, mint a leg-súlyosabb és legenyhébb beszámítás alá eső cselekmények büntetésének matematikai középértéke.“ A fix tételekkel szemben azután a különös rész intézkedne arról, hogy a normáltétel mennyivel volna leszállítható és felemelhető: súlyosító, illetőleg enyhítő körülmények fennforgása esetén (*Baumgarten: Büntetőjogi tanulmányok. 1907. II. 389. s. köv. 1.*). L. ezzel szemben a Magyar Jogászegylet 1905-iki állásfoglalását.

rendszerint megállapítja a büntetésnek úgy a speciális maximumát, mint minimumát. Ahol pedig a speciális minimum megállapítása hiányzik, ott az illető büntetési nem általános minimuma a rendes minimum.

Btk.-ünk szerint a büntetés A büntetés kiszabásának kiszabásának általános szabálya általános szabálya, a következőképen szól: *A büntetések kiszabásánál figyelembe veendő a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények* (89. §.).

A bünteteskiszabásnál tekintetbe vehető enyhítő és súlyosító körülmények szabályozására a törvényhozó előtt három út áll választásra vagy 1. teljesen a bírói szabad mérlegelésre bízva a büntetés kiszabására befolyással bíró körülmények értékelését; vagy 2. az enyhítő és súlyosító körülményeket kimerítően (taxatíve), vagy 3. azokat példaszerűen (exemplificative) felsorolja. Hosszú időn keresztül az a felfogás volt uralkodó, hogy míg a kimerítő felsorolás lehetetlen és így gúzsba köti a bíró kezét, addig a példaszerű felsorolás helytelen bírói gyakorlat kialakulására vezet, meri a bíró vagy csak a törvényben megemlített körülményeket értékeli, vagy ha nem, úgy azoknak nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint a meg nem említetteknek. A bírói gyakorlat azonban mindott, ahol a btk. hallgatással tért napirendre ezen kérdés felett, a szabályozás szükségességét igazolta.

Törvényünk az enyhítő és a súlyosító körülményeket sem taxatíve, sem exemplificative nem sorolja fel (ezzel szemben egyes törvényhozási munkálatok, mint a Teresiana, a spanyol és osztrák btk.-ek, az 1843-as javaslatunk; az új olasz btk., a svájci, osztrák, német javaslatok a kérdést az általános részben hol példaszerű, hol kimerítő felsorolásban szabályozzák).¹³⁷

¹³⁷ Az 1843-as javaslatunk úgy a súlyosító, mint az enyhítő körülményeket kimerítően felsorolja. A *súlyosító körülmények* a következők; minél több gonoszság (malitia) látszik ki a törvényszegőnek cselekvéséből, s különösen abból, hogy a büntettet régen forralta; minél alacsonyabbak voltak indító okai: minél több akadályt kellett legyőznie, hogy tettét elkövetesse; minél több készüléket tett, s minél gondosabban kereste arra az alkalmat; minél több álnoksággal vagy vakmerőséggel

Súlyosító körülménynek tekinthetők mindazok, amelyek a bűncselekménynek, úgy alanyi mint tárgyi oldaláról, súlyosabb szociáletikai értékelését vonják maguk után. Így alanyi oldalról a tettes motívuma (bosszú, irigység, gyűlölet, haszonlesés, stb.), a szándék megfontoltsága (tervszerűség, megátalkodottság), a műveltség nagyobb foka, bizonyos tisztség viselése (lelkészi, vagy bírói minőség), részegség, (ha ez kötelességet sértett), büntetett előélet, stb. Tárgyi oldaláról pedig: a közveszélyesség, az elkövetés módja (fenyegetés, erőszak, durvaság), a kár nagysága, szövetkezés, orozva, lopva való elkövetés, stb.

Enyhítő körülmények pedig azok, melyek a bűncselekményt tárgyi és alanyi oldaláról enyhébb megítélés alá vonják. Így alanyi oldaláról a kor (fiatal kor, aggkor), kisebb értelmi fok, műveletlenség, véletlen részegség, menthető indok, jogos védelem, nyomor, beismerés, bizonyos körülmények között a reábirás által való elkövetés, a tett jóvátétele, stb. Tárgyi szempontból pedig a kár csekélysége, az elkövetés enyhébb formája, az eredmény be nem következése, az önkéntes elhárítás, sértett rokoni vagy házastársi viszonya (vagyonelleni bűncselekményeknél) stb.

Mindezen körülmények megítélése azonban csak egyékövette el a törvényszegést; minél szorosabb és szentebb kötelességet sértett meg és minél közelebbi viszonyban állott a megsértettel; minél erősebb és hatalmasabb volt a törvényszegő — s minél gyengébb, tehetlenebb és szegényebb volt a sértett fél; minél inkább megsalta a törvényszegése által másnak benne helyezett bizodalját; minél inkább beláthatta helyzeténél, vagy míveltségénél fogva tettének rosszaságát és következéseit, minél nagyobb a törvényszegőnek bűnbani megrögzöttsége: minél nagyobb volt az okozott kár; minél veszélyesebb volt a törvényszegés egyesekre és a közbátorságra nézve: minél inkább olyan volt a törvényszegés nemére vagy elkövetése módjára nézve, hogy azt elhárítani, vagy kinyomozni nehéz; minél nagyobb volt az elkövetés alatti és utáni kegyetlenség; minél botránkoztatóbb volt a törvényszegés személyre, tárgyra, helyre és időre nézve; különösen, ha az valamely közcsapás, vagy Ínség idejében követtetett el. *Enyhítő körülmények* pedig a következők: ha a törvényszegő más által csábított el: ha a sértett fél által különösen ingereltetett; ha neki a törvényszegés olyan által parancsoltat ott, kinek egyébként engedelmességgel tartozik; ha midőn egyenesen tőle függött, büntette által magának több hasznot, másnak több kárt okozni, kisebb haszonnal is megelégedett; ha bűntársait na-

nileg történhetik, vagyis ugyanazon körülmény a tettes egyéniségéhez és az eset körülményeihez képest más és más értékelést nyerhet (pl. az eredmény be nem következése, illetőleg a kár kisebb foka, a folytatástól való elállás, más értékelés alá kerül, ha a véletlen következménye és nem a tettes önkéntes elhatározásának eredője, amiként más megítélés alá esik a büntetlen előélet egy fiatalkorú vagy egy aggkorú egyénnél, vagy a véletlenül keletkezett vagy szándékos részegség stb.).

Mégis az értékelés általános szabályául tekinthető az, hogy a *ne bis in idem* elve alapján súlyosító vagy enyhítő körülménynek nem tekinthető az, amelyet a törvény az egyes tényálladékoknál immár tényálladáki elemként, illetőleg súlyosító vagy enyhítő körülményként értékelt [így tehát amint nem súlyosító körülmény: az erőszak a rablás tényálladéknál (364. §.), akként nem enyhítő: a szülés okozta pszichofizikai állapot a gyermekölésnél (284. §.)]. Ugyanígy a *nisz-szaesés* csak azon tényálladékoknál súlyosbító körülmény, amelyeknél nem minősítő.

De a *ratio legis* megkeresésével nincs annak semmi akadály, hogy a törvényileg bizonyos tényálladékoknál értékelt súlyosító vagy enyhítő körülmények, hasonló jogi javagya óbb bűnnek elkövetésétől vagy kegyetlenségtől visszatartani igyekezett, ha mielőtt büntette felfedezettét, azt önként feljelenti; ha az okozott kárt, a büntető eljárás megindítása előtt, teljesen megtéríti; tettét maga megvallja s bűntársait felfedezi; ha fiatalkorú; ha teljes és szándéktalanul részeg volt a tett elkövetésekor.

Ugyanezt a taxatív rendszert követi az olasz btk. is (a szabályozás részleteire s a mi 1845-as javaslatunkkal több rokon természetű rendelkezésére 1. Irk: *Applicazione della pena.*) Más út követnek az újabb büntető törvényjavaslatok, így míg a svájci (61. §.) csak az enyhítő körülményeket szabályozza, a cseh-szlovák a súlyosító (75. §.) és enyhítő (77. §.) körülményeket csak példaképpen említi meg, addig az osztrák (69. §.) és a német (67. §.) javaslat eltekint az enyhítő és súlyosító körülmények közelebbi megjelölésétől, hanem csupán a különösen enyhe és különösen súlyos eseteknek meghatározását adja, amikor a bíró a büntetés kiszabásától teljesen el is tekinthet. E javaslatok szerint pedig különösen enyhe eset akkor forog fenn, ha az enyhítő körülmények figyelembevételére dacára a legenyhébb büntetés még mindig méltánytalanul súlyos volna. Az olasz törvény csak a fiatalkorúaknál enged helyet a bírói megbocsátásnak (*perdono giudiciale*).

kat sértő tényálladékoknál, a bíróság részéről megfelelő mérlegelésben részesíthessenek (pl. az erős felindulás, különböző fokozati megnyilvánulásában, az erős felindulásban elkövetett emberölés és testi sértés tényálladécai mellett, más rokon tényálladékoknál is értékesíthető, amennyiben ez állapot menthető).

További irányadó szabályként kell tekintenünk, hogy a bíró büntetés-kiszabási funkciója, az enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételkor, nem matematikai művelet, mely összeadásban és kivonásban merül ki, hanem valóságos értékelés, miért is gyakran az enyhítő és súlyosító körülmények számától függetlenül, de éppen azok fajsúlyától függően lehet helye a legenyhébb, illetve legsúlyosabb büntetés kiszabásának (így *Degré M. Btö. lg. I. 20., Angyal II. 46O._r Bjt. LXVIII. k.*).

A büntetés-kiszabás II. Ha valamely bűncselekmény elkülönös szabályai, követésénél sem súlyosító körülmények, sem enyhítő körülmények nem szerepelnek, illetőleg egyforma mértékben forognak fenn, úgy a Btk. által megállapított büntetés speciális maximuma és speciális minimuma között fekvő középérték lesz kiszabandó (Curia 49. sz. döntvénye; pl. tehát, ha valamely bűncselekmény 10—15 évig terjedő fegyházzal büntetendő, a maximum és minimum számtani középarányosa, vagyis $\frac{10+15}{2}=12^{\wedge}$ évi fegyház lesz a kiszabott büntetés).

Törvényünk külön rendelkezést tartalmaz, ha a súlyosító vagy az enyhítő körülmények túlnyomó mennyiségben, vagy minőségben forognak fenn.

Ha a súlyosító körülmények számuk nagy nyomatékuk tekintetében túlnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő, vagy alkalmazandó (90. §.).

Az enyhítő körülményekre vonatkozólag pedig a következő rendelkezést tartalmazza.

Ha pedig az enyhítő körülmények túlnyomóak: a cselekményre megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó (91. §.). Ily esetben a

halálbüntetés életfogytig tartó fegyházra, az életfogytig tartó fegyház pedig 15 évre változtatandó (91. §. 1., 2. bek.).

A relative határozott büntetési rend- **A bírói rendkívüli** szer kereteit áttöri Btk.-ünk rendkívüli **enyhítési jog.** enyhítési jogot szabályozó 92. §-a.

Vagyis felhatalmazza a bírót, hogy nagyszámii vagy igen nyomatékos enyhítő körülmények esetében az illető cselekményre törvényileg megállapított büntetés speciális minimumát is átléphesse és pedig a (követzőképpen: *Ha az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak, oagy olyan nagyszámmal forognak fenn, hogy a cselekményre meghatározott büntetésnek legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lenne: ez esetben ugyanazon büntetési nem a legkisebb mértékig leszállítható és ha ez is túlszigorú volna: határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön, — börtön helyett fogház, — fogház helyett pénzbüntetés — ezen büntetési nemek legkisebb mértékéig állapítható meg.* Halálbüntetés helyett 15 évi, — életfogytig tartó fegyház helyett pedig 10 évi fegyháznál kisebb büntetés a jelen §. esetében sem állapítható meg (Btk. 92. §. 1., 2. bek.).

E törvényes rendelkezés alapján érvényesülő főbb szabályok a következők.

1. Amint látható, törvényünk a felhívott §. alapján ketős leszállást biztosít: *a)* a bíró leszállhat, az illető cselekményre megállapított büntetési nem minimumáig [tehát pl. a mérgezés (309. §.) tényálladékánál 3 évi fegyházig]; de ha ez is túlszigorú lenne, *b)* leszállhat a törvényben meghatározott következő büntetési nemre, még pedig ennek is általános minimumáig (tehát börtönre s ennek is 6 havi ált. minimumáig). Bírói gyakorlatunk szerint, ha a bíróság fegyházról — börtönre száll le, úgy a börtön időtartama csak két évnél rövidebb lehet (Bjt. XLVL, LV. k.).

2. Államfogház más büntetésre (45. sz. döntvény), illetve más büntetés államfogházbüntetésre át nem változtatható. Indoka egyfelől az államfogházbüntetés custodia honesta jellege, másfelől az, hogy a bíróság úgyis leszállhat egy napi államfogházra.

3. Fogházbüntetés vagy vétség miatt kiszabott pénzbüntetés elzárásra át nem változtatható.

4. A 92. §. hatálya kiterjed úgy a pénzbüntetésre, mint fő- és mint mellékbüntetésre. Vagyis a pénzbüntetés, mint mellékbüntetés, a főbüntetéstől függetlenül le nem szállítható (77. sz. döntvény) és viszont a főbüntetés sem a mellékbüntetéstől önállóan.

5. A fogházbüntetést pénzbüntetésre akkor is át keli változtatni, ha az ily módon kiszabott pénzbüntetésnek behajthatatlanság esetére szóló helyettesítő fogházbüntetése időtartamban hosszabb volna, mint a törvényes büntetési tétel minimuma (így *Vámbéry* II. 151.. *Angyal* II. 465.).

6. Kihágásoknál a Kbtk. szerint: *Ha az enyhítő körülmények túlnyomónk, az elzárás helyett pénzbüntetés állapítható meg* (21. §.).

7. Azon 18—20 éves korú, egyén, aki halállal, vagy életfogytig tartó fegyházbüntetéssel büntetendő cselekmény miatt 10—15 évi fegyházzal volna büntetendő, a rendkívüli enyhítést jog alapján: halállal büntetendő cselekmény esetén 5 évi, életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény esetében 2 évi fegyháznál rövidebb büntetéssel nem büntethető.

Az aggkorban levő egyénekre is általában a fenti szabályok érvényesülnek; de amennyiben a bűnös aggkoránál vagy testi gyengeségénél fogva a fegyházbüntetés egyáltalán túlságosan súlyosnak mutatkoznak, fegyház helyett börtön állapítandó meg (93. §. 2. bek.).

60. § A büntetés feltételes felfüggesztése.

Fayer: Büntetési rendszerünk reformja. 1888., u. ő.: *J. K. 1890., 1896., 1902.* *Tóth L.*: Rövid tartamú szabadságvesztésbüntetések és a feltételes elítélés. 1891. *Baumgarten*: A feltételes elítélés. 1891., u. ő.: Büntetőjogi tanulmányok III. *Illés, Reichard, Baumgarten, Gruber, Balás, Doleschall*: A feltételes elítélésről. 1889—1902. *JEÉ. Vámbéry*: Büntetőpolitikai követelések. 1900., u. ő.: A feltételes elítélésre vonatkozó külföldi törvények, 1899., u. ő.: *J. K. 1901., 1903.* *Finkey*: A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában. 1912. *Degré L.*: *J. K. jubileumi évkönyve.* 1916. *Irk*: A büntetőjog átalakulása. 1914. *Angyal*: *J. K. 1909.* *Gruber*: *J. K. 1890., 1891., 1893., 1894., 1895.* *Reichard*: *J. K. 1895.* *Bud*: *J. K. 1911.. Lengyel*: *J. K. K. 1909.* *Degré*: *J. K. 1909.* *Igaz*: *J. K. 1909.* *Ruhmann*: *R. Sz. V. Lízst*: Aufsätze I. V. D. *Alig. T. III. Engelmann*: Die bedingte Begnadi-

gung. 1905. *Appelius*: Die bedingte Verurteilung. 1891. *Herrnstadt*: Das Institut der bed. Begnadigung. 1912. *Helmig*: Die bedingte Ansetzung der Strafvollstreckung in Preussen. 1921., — und im Reich. 1922. *Perrin*: De la remise cond. des peines. 1904. *Hippel*: G. S. XLIII. *Kollmann*: Z. XL. *Weidlich*: Z. XLII. *Wachenfeld*: G. A. LXIX. *Dohna*: Mschr. Bheft. 1926. *Grünhut*: Reform. 1926.

I. A büntetés feltételes felfüggesztése sok százéves múltra visszatekintő intézmény, melynek büntetőjogi jelentőségére a kriminálpolitika terelte rá a figyelmet. S mert éppen a N. B. E. mentette át erős propagandájával a végleges enyészettől, az intézményt az egyesület gyermekének szokásos nevezni.

A büntetés feltételes elengedése a történeti múlt folyamán nyert összes kialakulásaiban, amint *Liszt*, e kérdés legalaposabb ismerője helyesen kiemeli, ugyanazon az alapgondolaton nyugszik. Nevezetesen a büntetetlennek a jogrendhez való motivációján az által, hogy a tényleg kiszabott büntetés elengedése a bűntevő egyén megfelelő magaviseletétől tétetik függővé. Ehhez a pozitív alapgondolathoz a XIX. század utolsó negyedében járult azután egy további, lényegében negatív mérlegelés: a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetés célszerűtlensége és veszélyessége, mely nemcsak hogy nem javít és nem rettent vissza, hanem a társadalomnak kész veszedelme.¹⁸⁸

Az intézmény nyomai felfedezhetők a legtöbb népnél a legkülönbözőbb időkben. Így *Löffler* megtalálta a liberatio conditionalis fogalmát már *Bartolusnál* és más középkori olasz jogásznál.¹⁸⁹ Megtalálni nyomait a középkori német és orosz büntető eljárásban; de talán sehol oly tisztán, mint éppen Magyarország XVI—XVIII. századbeli igazságszolgáltatásában.¹⁴⁰ A tizennyolcadik század végétől kezd azonban

¹⁸⁸ Bedingte Verurteilung und bedingte Begnadigung. Vergl. Darstellung. Alig. Th. III. Bd. 5.

¹⁸⁹ Bulletin IV. 92.

¹⁴⁰ L. *Gruber* értekezését a Bulletin III. k.-ben: *Berczeli* Jogtudományi Közlöny. 1892. *Classics*: Budapesti Szemle. 1892. Egy 1851-ből származó (kassai archívumból) ítélet így végződik: „... de neki a biinietés, miután ő... stb.: a régi magyar gyakorlat szerint elengedtetik.“ *Jogtud. Közil* 1893.)

mindinkább eltűnni a gyakorlatból, úgy, hogy csak Angliában maradt fenn *Mathew Davenport Hill* birminghami bíró alkalmazásában. De itt is csak a fiatalokkal szemben, oly formán, hogy a javíthatónak mutakozó vádlottal szemben ha valaki vállalta a felügyeletet, felfüggesztette egyszerűen az ítélethozatalt. Ha vádlott a próbaidő alatt kifogástalan magaviseletét tanúsított, az eljárást megszüntette; ellenkező esetben a büntetést kiszabta. Már 1865-ben Boston városában az intézményt a fiatalokra nézve törvény szabályozza, s az 1878-ban már felnőttekre is kiterjesztetett. E törvény szervezi először a „probation officer“-eket, mivel az intézmény megkapja igazi jellegét. E felügyelő tisztviselőknek lesz most feladata a vád alá helyezett felnőtt és fiatalok büntetéseik előéletét és életviszonyait tanulmányozni és ennek alapján a bíróságnak jelentést tenni. Ha azután a bíróság a büntetett jellemére és életviszonyaira való tekintettel úgy látja, hogy megjavulása büntetés nélkül is remélhető, az *ítélethozatalt felfüggeszti* és az illetőt a probation officer felügyelet alá rendeli. Ha a vádlott a próbaidőt kifogástalanul tölti el, ellene az eljárást megszüntetik, ellenkezőleg az ítéletet a bíróság kimondja. Angliában az 1887-iki Probation of first offenders act: vétségek miatt a hét évet meg nem haladó fogházzal sújtható vádlottakkal szemben engedi meg a bíróságoknak, hogy a bűnösség kimondása mellett meghatározott időn belül szabadlábban hagyassák, anélkül azonban, hogy még ismerné a pártfogó tisztviselői intézményt. De már az 1907-iki probation of offenders act a pártfogói intézményt is szervezi.

A büntetés feltételes elengedésének ezen kialakulásánál tehát a bíróság az *ítélethozatalt felfüggeszti, angol-amerikai rendszernek* nevezzük.

Ezzel szemben az intézmény kontinentális fejlődésének van egy másik útja is, melyet legelőbb Belgium 1888-iki törvényében fedezhetünk fel. E törvény szerint u. i. nem az ítélethozatal, hanem a *kiszabott büntetés végrehajtása függesztetik fel* és pedig a büntett vagy vétség miatt első ízben elítélt egyénre, ha a kiszabott büntetés 6 havi fogházat nem

halad meg. Az 1891-iki francia törvény már megengedi bármely tartamú fogház- vagy pénzbüntetés felfüggesztését.¹⁴¹ A büntetés feltételes elengedésének ezen alakját, hol a kiszabott büntetés végrehajtása függesztetik fel: *francia-belga rendszernek* hívjuk.

Az intézmény e két irányban történt kialakulását kriminálpolitikai szempontból kritika alá véve, úgy találjuk, hogy azok közül a kriminalitás elleni küzdelemben a belga-francia rendszer állja meg leginkább a helyét.

A már kimondott ítéletnek visszatartó ereje jóval nagyobb, mint a teljesen bizonytalan sorsú jövőre halasztott bűnvádi eljárásnak. De az angol-amerikai rendszer ezenkívül perjogi nehézségekkel is küzd. Ha u. i. a vádlott ki nem elégitő magaviseleté miatt az ítéletet meg kell hozni, az új eljárás során az vagy az iratok alapján történhetik meg, mi szakítást jelent a szóbeliség elemi szabályaival, vagy újonnan lefolytatott tárgyalás alapján, ez pedig míg egyfelől kihúzná az ügy elintézését, másfelől a vádlottra azzal a hátránnyal járhat, hogy bizonyítékait újólaj előteremteni már nem tudja. Az angol-amerikai rendszernek van azonban egy oly alkateleme, mely a belga-francia rendszernek nem sajátja, mely pedig a kriminalitás elleni küzdelem hatékony voltának elengedhetetlen feltétele. Ez a pártfogói intézmény beállításával a szabadon bocsátottak feletti intenzív felügyelet megvalósítása.

A feltételes és feltétlen megkegyelmezés voltaképp nem más, mint a kriminálpolitikai tekintet és az ortodox-klasszizmus közötti kompromisszum korcs eredménye; melyek közül az első míg egyfelől a gyakorlatban nehézkes, mert a feltétel megvalósulása mellett még külön ténykedéstől tétetik függővé a végrehajtás elmaradása, addig másfelől a királyi kegyelem büntetőjogi kivételes jellegét profanizálja és azt a látszatot kelti, mintha a bírói ítélet az államfő cenzúrája alá helyeztetnék.

¹⁴¹ Európában ez utóbbi rendszer győzött. Meghonosították Luxemburg (1892), Portugália (1903), Norvégia (1894), Bulgária (1904), Olaszország (1904), Japán (1905), Spanyolország (1908), Svájci kantonok, Cseh-szlovák állam (1919), Ausztria (1920), Németország (1920).

A belga-francia rendszer a kimondott; de felfüggesztett ítélettel kétségtelenül a legsikerültebben valósítja meg az intézményben rejlő nagy kriminálpolitikai gondolatot, vagyis a büntettes jogrendhez való alkalmazkodási képességének fejlesztését ép az által, hogy a már kimondott ítélet Damokles kardjaként lebeg a próbára bocsátott feje felett mindaddig, míg a próbaidőt kifogástalanul el nem töltötte. S ha abba még rendszertanilag beleillesztjük az amerikai jellegű pártfogói intézményt, úgy kétségtelenül a büntetés feltételesen elengedése a kriminalitás elleni küzdelem egyik legideálisabb eszköze. De ezen, az intézmény bensejében rejlő pozitív kriminálpolitikai érték mellett, igen jelentős a vele járó gazdaságpolitikai eredmény is. A büntetés feltételesen elengedése u. i. az elítéltet nem ragadja ki munkaköréből, hanem visszaküldi oda egy komoly, súlyos intelemmel, hogy annak erkölcsi súlya alatt, mint az államnak továbbra is aktív munkás tagja gyomlálja ki leikéből azt a gyomot, mely tévútra vezette. Az állam tehát míg egyfelől gazdaságilag nem károsodik, másfelől közvetve a nyomorba jutott családon keresztül nem emelkedik a gazdasági tényezőkre visszavezethető kriminalitás mérlege.

A kriminálpolitikai iránynak a büntetés feltételesen elengedése melletti élénk akciója, minthogy az a klasszikus büntetéstán alappilléreit támadta meg, a klasszikus kriminalisták legkíméletlenebb támadását vonta maga után.

Így attól különösen a *megtorlás* gondolatának feladását féltették, vagyis mint *Meyer Hugó* kifejezte: megrendítené a bűn és bűnhődés szükségszerű okozatiságába vetett hitünket.¹⁴² Arra, hogy a megtorló gondolatkör a társadalom intenzivebb védelmének nem lehet akadálya, a büntetés fejlődése érintésekor már utaltunk. Félreismerése a büntetés fejlődésének, mely a magasabb kulturfejlődéssel maga is egyre fejlődik és pedig abban az irányban, mit röviden a büntetések elszellemiesülésének mondhatunk, azaz a tisztán materiális hatások mindinkább lelkiekké igyekeznek átalakulni, így a megtorló elem, ha ehhez a klasszicizmus oly kérlelhe-

¹⁴² XXL Deutscher Juristentag.

tétlenül ragaszkodik, nem vész el, mert a büntetés felfüggesztése: „valóságos büntetés és pedig *erkölcsi büntetés*“.¹⁴³

De nem vész el az *igazságosság* elve sem. A helyesen értelmezett igazságossági szempont, mint *Liepmann* jól mondja,¹⁴⁴ pusztán annyit követel, hogy a megbüntetett egyén a jog által reá kimért rosszat megérdemelte; de nem azt, hogy a megérdemelt büntetés feltétlenül elismertessék.¹⁴⁵ „Ha tehát — írja *Liepmann* — tudományos biztonsággal megállapítható, hogy a büntetés nem képes a megtörtént hátrányt kiegyenlíteni, hogy csak újabb és nagyobb hátrányt okoz, így mikor az eddig fedhetetlen életű ifjúra károsan hat' vissza és társadalmi rehabilitációját a jogrend különös hasznára való tekintet nélkül felette megnehezíti, akkor a bűncselekménnyel iszemben az ilyen fajta ellenhatás cél-ellenes és így igazságtalan. Ha tehát ilyen esetekben a „feltételes elítélés“, jutna érvényre, abban, éppen mert a jog egyáltalán nem tartalmaz *feltétlen* érvényes normákat, nem lehetne a megtorló igazságosság elvének a legcsekélyebb feláldozását sem tekinteni.“¹⁴⁶

Ép ily tarthatatlan az elrettentése elmélet szempontjából gyakran hallható aggályoskodás. Novellánk indokolása helyesen hangsúlyozza, hogy aki csak azért követ el bűncselekményt, mert kiszabandó büntetésének elengedését reméli, az oly gyenge erkölcsi alapon áll, hogy cselekményét minden lélektani valószínűség szerint e reménye nélkül is elkövetné. De a büntetés bizonyosságának különös előtérbe tolása már azért sem indokolt, minthogy a számító büntettes még mindig foglalkozhatok azzal a gondolattal, hogy pl. a bíróságot kijátsza, vagy esetleg kegyelmet nyer, vagy legrosszabb esetben pár napi, vagy heti fogházban cselekményét leüli.

A többi szokásos ellenvetések már inkább politikai, illetőleg közigazgatási jellegűek. Így sokan az új intézménytől a *jogegyenlőség* elvét féltették. Tekintettel egyfelől, hogy a

¹⁴³ *Angyal*: Tankönyv. 212. 1. L. még *Liszt*: Zeitschrift X. *Hippel*: Gerichtssaal 43. *Guillery*, *Jagmann*, *Wirth*: Bulletin I.

¹⁴⁴ *Liepmann*: Einleitung in das Strafrecht. 1900. 210.

¹⁴⁵ *Schmidt*: Die Aufgaben der Strafrechtspflege. 1895. 120.

¹⁴⁰ *Liepmann*: i. m. 210.

bíró nehéz feladatában, a tettes egyénisége megállapításának nagy munkájában segítségére szolgálnak a patronázs szervei, illetve a hivatásos pártfogó tisztviselők, másfelől arra, hogy az emberi szabadságjogok tisztelete a mai bírói karnak immár véérébe ment át, ez ellenvetés sem jöhet komolyan tekintetbe. Azután a felsőbbíróságok kiörlődő gyakorlata, erős, hivatásának megfelelő bírói és ügyészi kar kiképzése, a védelem törvényes körülbástyázása az intézmény egységes szellemű életrehívását csakhamar biztosítják.

De az új intézménytől nem kell féltetni a bírói kar tekintélyének csorbulását sem, mert a bíró tekintélyének nem egyetlen és nem is főforrása a törvény betűjének rideg alkalmazása, hanem ép méltányossággal párosult igazságossága. Ezek a bírói erények pedig éppen a büntetés feltételes elengedésénél jutnak előtérbe.

A büntetés feltételes elengedésében rejlő kriminálpolitikai erő felfedezése következtében nem csoda, ha az egyes államok — mint láttuk — szinte versenyezve igyekeztek azt tételes jogukba való átültetéssel kiaknázni. S bár az intézmény meghonosítására irányuló kriminálpolitikai akció tulajdonképeni megindítója a rövidtartamú szabadságvesztés-büntetések ellen hirdetett küzdelem volt s a kriminálpolitikuskok fegyvertárába kezdetben a büntetés felfüggesztése, mint ezen rövidtartamú büntetések pótszere szerepelt, e szempont az intézményben rejlő nagy kriminálpolitikai erő hatása alatt idővel mind jobban és jobban elfakul s az intézmény tiszta kriminálpolitikai értékelése kerül felszínre.

Így jut be a magyar tételes büntetőjogba is e fontos kriminálpolitikai intézmény az azt meghonosító Bn.-ánkkal. A külföldi törvények a büntetés felfüggesztésének köre (esetei), feltételei s a próbaidő tekintetében egymástól sok eltérést mutatnak; igen sokszor látszik még az intézménnyel szemben való óvatos magatartás, míg annak ereje teljesen ki nem próbáltatott. Ily tartózkodó óvatosság jellemzi a Bn.-t is. Kiterjeszti az intézmény alkalmazását az újabb törvényhozás (1950: XXXIV. t.-c.).

II. *A büntetés feltételes felfüggesztésére vonatkozó jogszabályok.*

Fel függeszthetők: 1. a *három hónapot* Milyen büntetések *meg nem haladó tartamban kiszabott fog-* függeszthetők fel? *házbüntetés* (1930: XXXIV. t.-c. 124. §.),

2. valamely vétség miatt akár fő-, akár mellékbüntetésként kiszabott *pénzbüntetés* (Bn. 1. §. 1. bek. és 3. §.), 3. az egy hónapot meg nem haladó *elzárás* (Bn. 8. §.).

A törvény rendelkezéseiből nyilvánvalóan látható, hogy a korrekcionalizált vétség büntetésének végrehajtása is felfüggeszhető. Nincs helye továbbá felfüggesztésnek az államfogházbüntetés, illetve a fiatalkorúakra kiszabott három hónapot meg nem haladó fogházbüntetés esetén sem, minthogy ekkor a próbárabocsátás alkalmazandó (Bn. 21. §.). A felfüggesztésnek hatálya a mellékbüntetések közül csakis a pénzbüntetésre terjed ki. Így tehát a hivatalvesztést, politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését, szakfoglalkozástól való eltiltást, elkobzást, bűnügyi költségek behajtását meg nem akadályozza. Kiutasítást felfüggesztő ítéletben nem lehet kimondani (Bn. 1. §. 2. és 3. bek.). A felfüggesztett büntetés folyása alatt a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése szünetel (7. §.). Újabb korlátozást tartalmaz az 1920: XXXVI. t.-c. 13. §-a, mely szerint *adócsalás* vétsége miatt akár fő-, akár mellékbüntetésül kiszabott pénzbüntetés végrehajtása fel nem függeszhető (Curia szerint: az árdrágító visszaélés általában aljas indokból ered. Bjt. LXXIV. k.) Nincs helye továbbá felfüggesztésnek a II. Bn. 4. §-a szerint *a szabadságoesztésbüntetést helyettesítő pénzbüntetés* kiszabása esetén.

A törvény megjelöli egyúttal azokat a fel- A felfüggesztés tételeket is, amelyek szükségesek a cselek- feltételei, mény tárgyi súlya mellett a felfüggesztés alkalmazásához (pozitív feltételek), illetve azt, amikor a tárgyi súlytól függetlenül, bizonyos esetekben az intézmény alkalmazását kizárja (negatív feltételek).

Pozitív feltételek: a) *különös méltánylást érdemlő ok,* b) *ha a büntetés felfüggesztésétől az elítélt magaviseletére, egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatás remélhető* (Bn. 1. §. 1. bek.).

Különös méltánylást érdemlő okok alatt az intézmény Természetéből s így a vele elérendő célkitűzésből következik, hogy nem enyhítő körülmények értendők, hanem mindazok az adalékok, amelyek multbanézően a tettes egyéniségének megítélésére vezetnek (így pl. a vádlott szociális karaktere, menthető motívumok, vagy pszicho-fiziológiai tényezők [pl. menstruáció, aggkor] fennforgása stb.). Ezeknek lelkiismeretes vizsgálatával kell a bírónak a jövőbetekintően megállapítania, hogy vajjon elérhető-e ama reális cél, amelyet a törvény a *kedvező* hatásban juttat kifejezésre.

Negatív feltételek a) a *visszaesés*, b) a cselekménynek *aljas indokból* való elkövetése.

A visszaesők közül nem függeszthető fel azoknak büntetése: kik *büntett* miatt jogerősen már el voltak ítélve (Bn. 2. §. 2. bek.), habár büntetésüket (kegyelem, elévülés) ki sem állották, illetve kik ellen tíz éven belül fogház-, vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés volt jogerősen megállapítva, feltéve, ha az kegyelem folytán el lett engedve. Minthogy a fiatalokúakra kiszabott fogházbüntetés (Bn. 26. §.); a dologház (Km. 18. §.) és a szigorított dologház (II. Bn. 41. §.), ugyanazon következményekkel jár, mint a fogház-, illetve fegyházbüntetés, szintén akadályai eme kedvezménynek.

Aljas indok mindaz, amely erősebb szociál-etikai rosszalást vált ki. Így tehát magában a vagyoni haszonra irányuló célzat még nem az (így helyesen a Curia Bjt. LXIII. k., *Angyal* II. 201., *Vámbéry* II. 183.), hanem pl. a bosszúvágy, irigység, tervszerű előkészítés és végrehajtás, kizsákmányolás stb.

Próbaidő.

A felfüggesztett (vétségi) büntetést nem lehet végrehajtani, ha az elítélt ellen az ítélet jogerőre emelkedésétől számított *három évi* próbaidő alatt bűnvádi eljárás nem volt folyamatban (Bn. 3. §.). Kihágás esetében a próbaidő egy év (Bn. 8. §.).

A próbaidő kedvező elteltének joghatálya kizáróan abban nyilvánul meg, hogy a felfüggesztett büntetést nem lehet végrehajtani. De minden egyéb, az ítélethez fűződő jogkövetkezmény épségben marad (így pl. a mellékbüntetések,

az ítélet egyéb rendelkezései stb.), de már a visszaesésre a felfüggesztett büntetésnek nincs hatálya, mert az „elítelt“ vádlott „megbüntetése“, mint a visszaesés megállapításának előfeltétele, hiányzik.

A próbaidő kedvező elteltét, vagyis, ha a felfüggesztett büntetés a törvény szerint többé végre nem hajtható, a bíróság végzésben deklarálja: a kir. ügyészségnek, az elítéltnak vagy a védőnek kérelmére (Bn. 13. §.).

A próbaidő kedvezőtlen eltelése. Ha a próbaidő alatt az elítelt kifogás alá eső magatartást tanúsít, illetve a próbaidő alatt jut a bíróság tudomására e kedvezményre való méltatlansága, úgy a törvény a kifogás alá eső magatartás természetétől függően, a következő rendelkezéseket tartalmazza.

1. A próbaidő alatt az elítelt ellen valamely *újonnan elkövetett bűncselekmény* miatt indul meg az eljárás és az ezen eljárás folyamán *bűntett* vagy *szándékos vétség* miatt fegyházbüntetésre ítéli: a felfüggesztett büntetés (összbüntetés kiszabásának mellőzésével) *végrehajtható*; b) az elítélés egyéb eseteiben, tehát ha csekélyebb súlyú büntetést szab ki (pl. államfogház-, elzárás- vagy pénzbüntetést), vagy ha a felmentésre a magánindítvány visszavonása szolgált okul, a felfüggesztett büntetés *végrehajtható*, vagyis a bíróság az eset körülményeinek méltatásával határoz afelett, hogy végrehajtsa vagy se? (Bn. 4. §. 1. bek.).

2. A próbaidő alatt az elítelt ellen egy, még *a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedése előtt* elkövetett bűncselekménye miatt indul meg az eljárás, vagy derül ki, hogy ilyen eljárás alatt áll és a) az új eljárás során szabadságvesztésbüntetésre ítélik: a felfüggesztett büntetés az új büntetéssel *összbüntetésbe* foglalva *végrehajtható*; de ha az összbüntetés egy hónapot meg nem halad s kizáró ok fenn nem forog, a bíró ez összbüntetést is felfüggesztheti; b) ha a bíróság az eljárás során csekélyebb büntetést szab ki, vagy a tettet felmentette, a próbaidő zavartalanul tovább folyik.

3. A próbaidő alatt az derül ki, hogy az elítelt *a felfüggesztést megelőzően jogerős szabadságvesztésbüntetésre volt ítélve, amelyet még végre nem hajtottak*: a felfüggesztett büntetés amazzal *összbüntetésbe foglalandó és végrehajtható*. A bíróság azonban ezen összbüntetést is az 1. és 2. §§.

korlátai között felfüggesztheti. De, ha az újonnan felfedezett s végre nem hajtott büntetés nem szabadságvesztésbüntetés, ez a felfüggesztett büntetést nem érinti.

4. A próbaidő alatt derül ki, hogy az elítélt a *felfüggesztést megelőzően büntett* miatt jogerősen el volt ítélve, vagy *tíz éven belül fogházra vagy egy hónapot meghaladó elzárásra jogerősen el volt ítélve, amelyet még végre nem hajtottak*: a bíróság a büntetés felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést *hatályon kívül helyezi és a büntetés végrehajtását rendeli el.*

Perjogi szabályok. III. A felfüggesztést az első- vagy a felső fokon eljáró kir. bíróság vagy közigazgatási hatóság, mint rendőri büntető bíróság az ítéletben a fél kérelmére, vagy hivatalból mondja ki. Az ítélet indokolásában tüzetesen megjelölendők az okok, amelyek a felfüggesztésre vezettek. Az ítélet kihirdetésekor az elítéltet figyelmeztetni kell a következményekre, amelyeket újabb bűncselekmény elkövetésével magára vonna (Bn. 9. §.).

Perorvoslatok. A felfüggesztés kérdésében az elítélt javára csak az elítélt törvényes képviselője és védője, az elítélt terhére pedig a kir. bíróságok hatáskörébe tartozó ügyekben a kir. ügyészség élhet felebbezéssel (Bn. 10. §. 1. bek.).

A másodfokú, valamint a felebbezéssel meg nem támadható elsőbírósági (Bp. 381. §. 1. és 2. p.) ítélete ellen a kir. bíróságok hatáskörébe tartozó ügyekben csak a kir. ügyészség és csak akkor élhet semmiségi panasszal, ha a bíróság a büntetés végrehajtását a törvény által kizárt esetben függesztette fel (Bn. 10. §. 2. bek.).

A közigazgatási hatóságnak felfüggesztő ítéleteit hivatalból kell a másodfokú hatósághoz felülbírálás végett felterjeszteni (Bn. 11. §.).

A felfüggesztett büntetés nyilvántartandó. A nyilvántartás módozatait az igazságügyminiszter a belügyminiszterrel egyetértve, rendelettel állapítja meg (Bn. 14. §.).

IV. A büntetés feltételes felfüggesztésével szerzett hazai és ezeket megerősítő külföldi tapasztalatok egyaránt azt igazolják, hogy az intézmény teljesen beváltotta a hozzá fűzött várakozásokat s így minden ok megvan arra, hogy a leg-

közelebbi jövőben annak kriminálpolitikai ereje még teljesebb mértékben kihasználtságát. A pénzbüntetés nagyságának helyesen jövőre nézve is határozatlannak kell maradnia. Ma már azon a téren is tisztázódtak a felfogások, hogy a büntetés felfüggesztésének kriminálpolitikai hatása nem a büntetett életkorától, hanem annak egyéniségétől függ. Így tehát annak felnőttekre és fiatalokra egyaránt kell alkalmazást nyernie. Bn.-ánk szerint az elítélés ténye megmarad, az nem nullifikáltatik, ellentétben a belga-francia rendszerű felfüggesztéssel, mely a próbaidő sikeres elteltével az ítéletet meg nem történtté teszi. Részünkről az előbbi szabályozást védjük. Nem tekintve u. i. azt a logikai ellenmondást, mely a francia-belga rendszert jellemzi, mikor a megtörténtet meg nem történtnek nyilvánítja, méltánytalanul rosszabb helyzetbe juttatja a dorgálással, tehát az enyhébben büntetett egyént, mint a büntetés felfüggesztésével büntetettet; de visszaesést szül a visszaesés kérdésénél is.¹⁴⁷ Mint mondtuk, az angol-amerikai rendszer igazi értéke: a próbára bocsátott egyénnek szervezett felügyelet alá való rendelésében áll. A belga-francia rendszer tökéletesbítésének útja tehát önként mutatkozik ez intézménynek szerves beiktatásával.

61. §. A visszaesés.

L. az 53. §-nál idézett irodalmat.

A visszaesést a közveszélyesség kapcsolatában immár érintettük, s láttuk, mint nő ki annak szűk keretéből az utóbbi fogalma.

A visszaesés alatt, kialakulását tekintve, érthetjük először az ugyanazon büntetett alany személyéhez fűződő bármilyen bűncselekmény-ismétlést, vagyis amikor a már bűncselekmény elkövetése miatt büntetett egyén újabb bűncselekményt követ el (ez az *általános visszaesés rendszere*, *recidiva generális*); másodszer pedig érthető az ugyanazonos vagy hasonló bűncselekmény-ismétlés (ez a *különleges visszaesés rendszere*, *recidiva speciális*).

¹⁴⁷ *Aschrott*: Reform. I. 137. Hasonlóan: *Reichart*: Blatter für Gefangniskunde 44. 25. 1.

A magyar Btk. (hasonlóan a német, osztrák, németalföldi btk.-ekhez) a visszaesés minősítő hatását csak a különös részben, egészen rendszertelenül, néhány, főleg vagyron elleni bűncselekménynél ismeri el. Ezzel szemben az újabb irány (de már helyesen az 1843-iki jav.) szerint a visszaesés a törvény általános részében a speciális visszaesés! rendszer alapján szabályozandó. Tehát míg egyfelől elvi alapon az általános részben nyer minősítő hatása elismerést, másfelől csak rokon motívumokból eredő bűncselekmény-ismétlés esetén s így kizárja azokat a visszaesőket, akik főleg exogén tényezők hatása alatt lépnek ismételten a büntett újtára, vagyis röviden az „alkalmi visszaesőket“ (*Kahl*).

Tételes büntetőjogunk szerint azon bűncselekmények, melyeknél a visszaeső minősítő hatása elismerést nyert, a következők: 1. *lopás* (Btk. 338., Bn. 49. §§.), 2. *rablás* (Btk. 349. §.), 3. *sikkasztás* (Btk. 357. §.), 4. *orgazdaság* (Btk. 371. §.), 5. *csalás* (Btk. 381. §.), 6. *uzsora* (Ut. 2. §.), 7. *kerítés* (Bn. 45. §.), 8. *kivándorlásra csábítás* (1909.: II. t.-c. 37. és 38. §§.), 9. *közveszélyes munkakerülés* (Km. 2. és 6. §§.), 10. *fenyegető vagy tolazkodó magatartással elkövetett sajtózsarolás* (sajtórevolverezés) (St. 25. §.), 11. *árdrágítás* (1920: XXVI. t.-c. 8. §.), 12. *adócsalás* (1920: XXXII. t.-c.), 13. *fizetési eszközökkel elkövetett visszaélés* (1922: XXVI. t.-c. 1. §.), tényálladécai.

A visszaesés megállapíthatásának az előbb érintett tényálladékoknál a következő feltételei vannak:

1. *rablásnál* akkor, ha az illető rablásért, vagy zsarolásért már egyszer büntetve volt; 2. *lopás-, sikkasztás- és orgazdaságnál* akkor, ha az illető lopás-, sikkasztás-, rablás-, zsarolás-, vagy orgazdaság büntettéért, vagy vétségéért már két ízben büntetve volt; 3. *csalásnál* akkor, ha az illető ugyanezen tény álladókért már kétízben; 3. *uzsoránál* és *kerítésnél* pedig akkor, ha az illető ugyanezen tényálladékok elkövetéséért már egyízben büntetve volt.

Mindezen cselekményeknél a bűncselekmény-ismétlés csak akkor minősít, ha az utolsó büntetés kiállása óta 10 év még nem telt el.

Sajtórevolverezésnél, aki ezen tényálladékok elkövetése miatt 5 éven belül kétízben büntetve volt, s a bíróság meg-

állapítja, hogy ezeket üzletszerűen követte el. *Árdrágítás* büntette miatt akkor, ha az illető az árdrágítás büntette vagy vétsége miatt szabadságvesztésbüntetéssel már büntetve volt. *Adócsalás* büntette miatt akkor, ha az illető adócsalás büntettért vagy vétségért már büntetve volt, s utolsó büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el; a fizetési eszközökkel elkövetett visszaéléseknél akkor, ha ezen törvény alapján szabadságvesztésbüntetésére már el volt ítéelve.

A visszaesés megállapításának csak akkor van helye, ha az illető az említett bűncselekményekért el volt ítéelve, s a büntetést tényleg ki is állotta. Így biztonsági intézkedések esetében nincs, helye visszaesés megállapításának, kivéve a dologházat és a szigorított dologházat, amelyeknek végrehajtása ugyanazon jogkövetkezményekkel jár, melyeket a törvény a fogház-, illetve fegyházbüntetésekhez fűz. Nincs helye a visszaesés megállapításának tehát, ha a vádlottat a bíróság csak elítélte, de előző büntetését vagy egyáltalában nem, vagy csak részletében állotta ki (1. elévülés, kegyelem, feltételes felfüggesztés, stb.). A visszaesés megállapítása szempontjából közömbös, hogy a bűncselekményt tettesi vagy részesi alapon, illetőleg befejezett vagy kísérleti alakban követték-e el.

A visszaesés elévülési ideje az utolsó büntetés kiállításától számítva rendszerint 10 év; de ettől eltérően a sajtórevolverezésnél 5, a közveszélyes munkakerülésnél 2, kihágásoknál 2, az erdei lopásnál 3 év.

62. §. A büntetést kizáró okok.

I. *Wlassics*: A pénzbüntetés jogi természete 1882. *Birkmeyer*: *Dér Tod des Verbrechers in seiner Bedeutung für Strafrecht und Strafprozess.* 1908. *Weber*: *Die Vollstreckung von Vermögensstrafen in den Nachlass.* 1900.

II. Közjogi tankönyveken felül: *Dombóóary*: J. K. 1928. *Elsas*: *Über das Begnadigungsrecht.* 1888. *Heimberger*: *Das landesrechtliche Abolitionsrecht.* 1901. *Bayerle*: *Von der Gnade im deutschen Recht.* 1910. *Bar*: *Gesetz u. Schuld III.* *Mendelson-Bartholdy*: G. S. LXXI. *Fraerstadt*: Z. XVII. *Delaquis*: WV. 1. *Grau und Schafer*: *Das preuszische Gnadenrecht* 1931.

Az állami büntető igény keletkezését vagy érvényesítését gátló tényezők két csoportját különbözteti meg élő büntető-jogunk: a *bűnvádi eljárás megindítását*, vagy ha már folyamatban lenne, annak folytatását és a kiszabott *büntetés végrehajtását kizáró okok szerint*.

Az első csoportba tartozó okok a következők: 1. a terhelt illetve az elítélt halála, 2. a kegyelem, 3. az elévülés, 4. a magánindítvány hiánya vagy visszavonása. A második csoportba: 1. a halál, 2. a kegyelem és 3. az elévülés tartoznak.

A halál. I. A büntetés elszenvedése személyes ellenszolgáltatás lévén a bűntevő részéről, szükségképpen folyik ebből: a *crimen morte extinctum est* elve. Így az újkori büntető kódexek szakítva a régi jogok ama felfogásával, amely a halott ellen is megengedte a bűnvádi eljárás megindítását (1. a régi magyar jogban az elhunyt elleni hűtlenség! pereket, *Pauler*, I. 293.), illetve a büntetés végrehajtását (*in effigie* a hulla felakasztásával, megégetésével, stb.) a halált büntetést kizáró okként értékek. A magyar büntető-jog szerint az elhalt büntetett ellen büntető eljárás nem indítható (Btk. 105. §.); ha esetleg folyamatban lenne, megszüntetendő (Bp. 264. §., 323. §. stb.). A jogérvényesen megállapított büntetés végre nem hajtható (Btk. 117. §.).

Ezen elvi jelentőségű jogszabályokkal szemben a következő kivételeket ismeri büntetőjogunk: 1. a pénzbüntetés az elítélt hagyatékából is behajtható, ha az ítélet még az elítélt életében jogerőre emelkedett (II. Bn. 13. §. 3. bek.); 2. a bűncselekmény eszközei és termékei akkor is elkobozhatók, ha a tulajdonos meghalt, illetve a vádlott elítéltetése előtt halt meg (Btk. 118. §.); 3. újrafelvételi eljárásnak akkor is helye van, ha az elítélt meghalt (Bp. 447., 448., 457. §§.).

Amíg ez utóbbi két kivétel helyesen van megállapítva: egyfelől a közveszélyes tárgyak elkobzásával a társadalom biztosítása érdekében, másfelől az elhunyt vagy családtagjai erkölcsi rehabilitációja szempontjából, annál indokolatlanabb azonban az első kivétel, ami ellentétben áll a büntetés személyes jellegével, amely helytelen intézkedés, sajnos, az egész magyar büntetőjogirodalom egyhangú tiltakozása dacára a régi törvényből bennmaradt az új II. Bn.-ban is.

Az *elmebetegség*, bűnvádi perrendtartásunk szerint, amennyiben gyógyíthatatlan, részben mint eljárást megszüntető (Bp. 164. §.), részben mint a büntetés végrehajtását akadályozó (Bp. 502., 507. §§.), ha pedig időleges természetű, mint eljárást felfüggesztő ok (Bp. 265. §.) szerepel. Ha pedig az elmebetegség jogerős ítélet után keletkezett és gyógyíthatatlan, a végrehajtást zárja ki.

II. A *kegyelem*: azon államhatalmi tény, A kegyelem, amelyben a szigorú jog áttörésével a jog eszméje érvényesül.' A kegyelemnek ezért mai intézményes kialakulásában a következő elfogadható indokai lehetnek: 1. a jog és igazság összeütközésénél, a törvényhozás és igazságszolgáltatás szembekerülésénél a szükséges kiegyenlítés megvalósítása (*Ihering*: a jog „biztosító szelepe“). 2. A parancsoló magasabb állami érdek szóhozjutása, amely előtt elnémul adott esetben az állam büntető igénylése; 3. az államnak, mint legmagasabb erkölcsi személynek megbocsátása, mely államhatalmi etikai tény erkölcsnemesítőleg hat az állampolgárok összességére.

A kegyelmezés lényegéből folyik, hogy az csak egészen kivételes alkalmazást tűrő intézmény. S kétségtelen, hogy az azzal való visszaélés jóval nagyobb kárt jelent az állami jogrendre, mint annak teljes hiánya: így nem csoda, hogy a fejedelmi abszolutizmus idejében szerzett tapasztalatok hatása alatt kiváló szellemek (így *Beccaria*, *Filangieri*, *Bentham*, *Kant*, küzdenek a fejedelem kegyelmezési joga ellen, aminek eredménye, hogy az 1791-iki francia alkotmányozó gyűlés eltörli a kegyelem jogát (de utóbb 1801-ben ismét visszaállítva a *Napoleon-téje* senatusconsultummal). Ezért igyekezett megszorítani annak gyakorlását az 1843-iki javaslatunk is, mikor egyfelől a pertörleést csak a felségsértésre és királysértésre szorította, s erre irányul *Deák* és társai azon indítványa, hogy a kiszabott büntetésnek legfeljebb a fele legyen kegyelem útján elengedhető, minthogy olyan törvény mellett, amely minimumot nem ismer, a bírónak tág tere van az enyhítésben, s így nincs szükség a kegyelmezésre (1. a kegyelmi jog korlátozása felett folytatott értékes vitát: *Anyaggy. III.*). Btk.-ünk I. és II. javaslata is

az abolúciót csak hivatalból üldözendő büntett vagy vétség esetében ismerte (utóbb *Szilágyi D.* indítványára az igazságügyi bizottság által kiterjesztve), parlamenti tárgyalásánál pedig az ellenzék a pertörlési jogot csak a politikai bűncselekményekre akarta korlátoztatni.

Élő jogunk szerint a kegyelemnek két neme van: 1. a *perlörlés* (abolitio), mely a büntető eljárás megindítását vagy folytatását zárja ki, és 2. a *megkegyelmezés* (adgratiatio), mely jogerősen kiszabott büntetés végrehajtását akadályozza meg.

A kegyelemnek mindkét neme vagy egyes személyekkel, vagy a személyek egész csoportjával szemben gyakorolható, amikor közbocsánat (amnesztia) esete forog fenn (ilyen pl. ha államfő uralkodási évfordulóján a politikai büntetteknek ad kegyelmet).

A kegyelmi jog gyakorlása. A magyar közjog szerint a kegyelmezési jog a magyar királyt illeti, aki ezt a jogát az igazságügyminiszter ellen jegyzése mellett gyakorolja (1848: III. t.-c. 7. §.). Az 1920: I. t.-c. e jogot a kormányzó személyére ruházza át és pedig egyes esetekre korlátozottan (13. §.), míg az 1920: XVII. t.-c. e korlátozást is megszünteti, vagyis: „a kormányzó általános kegyelmet is adhat“ (3. §. 2. bek.).¹⁴⁸

A kegyelmet kérelemre (akár a terheltnek, elítéltnak, vagy bárki másnak), vagy hivatalból gyakorolja. De mindig hivatalból kell megtenni az előterjesztést halálbüntetés esetében, minthogy az csak akkor hajtható végre, ha az államfő kegyelmet nem adott (Bp. 496. §.). A kegyelmezési eljárás tehát független az érdekelttől, s a már megadott kegye-

¹⁴⁸ A kormányzó államéletünk fokozatos konszolidációjával nagyobb kiterjedésű közkegyelmet először 1920-ban, majd 1921-ben adott, amikor „a hazára annyira vészes forradalmakra“ kívánt „a megbocsátás és kiengesztelés szellemével“ fátyolt borítani és a megbocsátással „a pártoskodás szellemétől meghasonlott lelkek békés nyugalomát helyreállítani“, (lg. Közi. 1920—21.) Legutóbb pedig 1928-ban, amikor kegyelembe kívánja részesíteni mindazokat, „akik a minden polgárt kivétel nélkül kötelező mérséklet és önfegyelmezettség elvételével politikai természetű indokból bűncselekményt követtek el.“ Amíg a két előbbi kegyelmi elhatározás főleg a kommunista s forradalmi bűncselekmények elkövetésére szólt (1922: júliusig az amnesztiában részesült 26.000 között 25.000 volt

lem, mint államfői tény, joghatállyal vissza nem utasítható.

A kegyelem kiterjedhet: a bűnvádi, eljárásnak, jogerősen kiszabott büntetés egészének, vagy egy részének elengedésére, illetőleg a büntetőtörvénykönyvben szabályozott más büntetési nemre való átváltoztatásra. Ugyancsak kiterjedhet a biztonsági intézkedéseikre, így nevezetesen a dologházra és szigorított dologházra is, minthogy ezek ugyanolyan jogkövetkezményekkel járnak, mint amelyek a fogház (Km. 18. §.), illetve fegyházbüntetéshez fűződnek (II. Bn. 41. §.). De már nem terjed ki a nevelő intézkedésekre (javító nevelés, próbárabocsátás), minthogy a meg nem felelő intézkedést megfelelővel helyettesíteni bírói hatáskörbe tartozik (így *Várnbery* II. 170.; ellenk. *Angyal* II. 530.). Nem terjed ki továbbá: az elkobzott tárgyaknak, visszaadására, nem a magánfél magánjogi igényeire, az eljárási- és perköltések elengedésére (Btk. 119. §.).

Közjogi korlát: az Ét. 6. §-a által hatályban fenntartott 1848. évi III. t.-c. 35. §-a értelmében: „az elmarasztalt miniszterre (és az 1870: XVIII. t.-c. 10. §. az állami számvevőszék elnökére) királyi kegyelmezési jog, csak általános közbocsánat esetében alkalmazható.“

A kegyelmezés joghatálya: a) a per törlésé, hogy az eljárás meg nem indítható, vagy a már megindított eljárás nem folytatható. A kegyelem ténye a bűncselekmény alanyának bűnösségét azonban nem érinti. Annak társadalmi veszélyessége a kegyelem tényével meg nem szüntethető, miért is a visszaesés, az üzletszerűség, megrögzöttség megállapításánál tekintetbe nem vehető (ellenk. részben *Angyal* II. 331., *Finkey* 548., így *Finger* 591., nálunk *Várnbery* II. 170.).

ilyen büntettes; *l. Daruváry* ig. min. 1922. júl. 31-i nemzetgyűlési közlését), addig az utóbbi szélesebb kört ölel fel. Vagyis a tulajdonképpeni politikai bűncselekmények elkövetői mellett, amennyiben cselekményük súlya öt évi szabadságvesztésbüntetést nem halad meg, kegyelemben részesíti azokat is, kik politikai indokból követtek el közönséges bűncselekményt, feltéve, ha *rendkívüli méltánylást érdemlő esetben* az elítéltet, egyéniségének, életviszonyainak, a bűncselekményt megelőző és azt követő példás magaviseletének figyelembevételével — a bíróság a kegyelmi elhatározás keltétől számított három hónapon belül *kegyelemre méltónak nyilvánítja* (L. végrehajtására 12.244/1928. I. M. sz. rendeletet.)

63. §. Az elévülés.

Csemegi: Művei II. *Pauler:* Az elévülés észjogi alapja. (Akad, ért.) 1859. *Kooáts A.:* Bevezető tanulmányok a büntetőjogi elévülés tanába. 1915., u. ő.: A büntetőjogi elévülés dogmatikája. I. 1922., u. ő.: B. Sz. HL, u. ő.: Az újabb büntetőtörvény-tervezetek és az eljárási elévülés félbeszakítása. 1925. *Doleschall:* Jogi Lexikon HL, u. ő.: J. K. 1915. *Angyal:* J. K. 1911. *Reichard:* J. K. 1845. *Fekete:* J. K. 1897. *Detre:* B. Sz. IV. *Zechery:* B. Sz. V. *Vargha:* J. Á. 1915. *Auer:* J. Á. 1928. *Loening:* V. D. Alig. T. I. *Schmarze:* Bemerkungen zur Lehre von der Verjährung. 1867. *Bühler:* Die Verjährung im Strafrecht. 1895. *Lourié:* Die Kriminalverjährung. 1914. *Oettker:* Reform. I. *Dohna:* Reform (1926).

Amikor az újabb büntetőjogi törvényhozás az 1791. évi francia Code nyomán az idő telésében büntetőjogkövetkezményeket megszüntető okot lát, a tények olyan hatalma előtt hajol meg, amelynek erejét gyakorlati kriminálpolitikai szempont is alátámasztja. Vagyis míg a jog abszolút elvének posztulatuma volna: az elkövetett bűncselekmény miatt a bűnvádi eljárás megindítása, s a jogerős ítéletnek az elítélten való végrehajtása, függetlenül ama ténytől, hogy mikor kerül a bűncselekmény napfényre, vagy a tettes a hatóság kezére, addig a gyakorlatias célkitűzésű büntetőjog a büntető-eljárás megindításától s az ítélet végrehajtásától eltekint, ha a büntetés és eljárás az idő múlása következtében immár céljuknak meg nem felelhetnek.

Nem tekintve azon ideologikus motivációt, amely a méltányosság s humanizmus talajából fakad, az elévülésnek dogmatikai igazolását a klasszikus jog adni nem tudja (1. e tiszta alapot *Bindingnél:* Handbuch I. 823.). Kriminálpolitikai szempont az ezért elsődlegesen, mely az elévülésnek belső büntetőjogi indokolását szolgáltatja. Nevezetesen minden büntetés célja azon' lélektani hatásban rejlik amelyet a bűntevőre és a közületre kifejteni képes. Tehát hosszabb idő eltelté, amíg egyfelől a bűncselekmény emlékének eltűnését, vagy elhalványulását vonja maga után, s így szociáletikai hatása egy ilyen büntetésnek vagy teljesen hiányzik, vagy elenyészően csekély (természetesen minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb idő múltán tűnik el az emléke), addig másfelől maga a bűntevő egyén is változik, s így a büntetés eme változással nem számolhatva, a büntetésre bizonyos idő elteltével nemcsak hogy hatástalan, de

egyenesen káros visszahatású is lehet. Ehhez járul azután ama eljárásbeli nehézség (*dificultas probandi*), amely a tényállás tisztázásának útjában áll. Amikor igen sokszor a bizonyítékok vagy teljesen elenyésznek, vagy olyan hiányosak, amelyeknek alapján megnyugtató ítélettel a jogrenden esett sérelem többé már helyre nem állítható.

I. A *büntető eljárás elévülési időtartama*- A büntető eljárás/ közönséges bűncselekményekre a Btk. rás elévülése. 106. §-a és a Kbt. 31. §-a, sajtóvétségekre a St. 48. §-a, a fiatalokúkra az Fb. 74. §-a állapítja meg.

A büntető eljárás elévül *bűntetteknel*: 20, 15, 10, illetve 5 év elteltével attól függően, amidőn az elkövetett bűntettre halál- vagy életfogytiglan tartó fegyházbüntetés, 10 éven felüli, 5 éven felüli, vagy 5 évi illetve 5 éven aluli szabadságvesztés van megállapítva. *Vétségeknél*: 3 év elteltével (Btk. 106. §.).

Kihágásoknál az eljárás elévülési ideje: 6 hónap.

Fiatalkorival szemben indítható eljárás elévül: 5 év elteltével, ha a cselekmény a törvényben megállapított minősítés szerint büntett; 3 év elteltével, ha a cselekmény vétség; ellenben ha a fiatalokú a cselekmény elkövetésekor 15. életévét betöltötte, s cselekményére 5 éven felüli szabadságvesztés van megállapítva: 10 év; ha pedig arra a törvény halálbüntetést, vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg: 15 év elteltével (Fb. 71. §.).

Sajtódeliktumoknál az időszakos lapban elkövetett bármilyen bűncselekmény miatt indítható eljárás: 6 hónap alatt, nem időszakos lapban elkövetett bűncselekmény miatt: 2 év alatt évül el az eljárás (St. 48. §.).

Az *erdei kihágások* miatt indítható eljárás elévülési ideje: 2 év (1879: XXXI. t.-c. 86. §.).

Az elévülés kezdőpontjai: 1. a bevégzett bűntettre vagy vétségre nézve a véghezvitel napja; 2. a megkísérlett bűntettre vagy vétségre nézve a véghezvitelre irányuló utolsó cselekmény elkövetésének napja.

Folytatólagos cselekményeknél az elévülés kezdő napja az utolsó cselekvés (Curia Bjt. LXV. 6.); folytonos bűncselekményeknél a jogellenes állapot megszűntének napja; kettős

házasság delictumánál az eljárás elévülése az utóbbi házasság megszűntének napján kezdődik (Curia 55. sz. döntvény); sajtóvétségeknél az elévülés nem a cselekmény elkövetésével, hanem a nyomtatvány terjesztésének napjával kezdődik (St. 48. §.). A rendestől eltérő a véderőtörvényben meghatározott egyes bűncselekmények elévülésének kezdőnapja (1912: XXX. t.-c. 76. §.).

Az eljárás elévülésének félbeszakítása. Az elévülést félbeszakítja a bíróságnak az elkövetett büntett vagy vétség miatt a tettes vagy részes ellen irányzott határozata vagy intézkedése. A határozat vagy intézkedés napján azonban az elévülés újból kezdetét veszi. Az elévülés csak azon egyénre nézve szakad félbe, kire a bíróság intézkedése vonatkozik.

Az elévülés nyugvása. Ha az eljárás megindítása vagy folytatása valamely előzetes kérdésnek hatósági elintézésétől függött: az elévülés az előzetes kérdés jogerejű elintézéséig nyugszik (Btk. 109. §.).

Fiatalkorú próbárabocsátása esetében a próbaidő alatt az elévülés nyugszik (Fb. 72. §.).

A büntetés elévülése. II. A kiszabott büntetés elévülésének időtartama: 25, 20, 15, 10, 5, 1 év attól függően, hogy az ítélet halált, vagy életfogytig tartó fegyházat, 10 évet meghaladó fogházat, vagy államfogházat, 5 és 10 év közötti szabadságvesztésbüntetést, illetve ennél rövidebb tartamú büntetést vagy kihágási büntetést állapított meg (Btk. 120. §., Kbt. 51. §.).

A mellékbüntetések közül csupán a pénzbüntetés évül el azon főbüntetés elévülési időtartama alatt, amely mellett kiszabott.

Fiatalkorunkra kiszabott fogház- és államfogházbüntetés elévülési ideje: 20, 15, 10, illetve 5 év aszerint, amint a fiatalkorú ellen megállapított büntetés: 10 évnél hosszabb tartamú, 10 évi, 10 évnél rövidebb, de 5 évnél hosszabb fogház-, illetve államfogházbüntetés, vagy 5 évnél rövidebb tartamú fogházbüntetés (Fb. 75. §.).

A dologházba utalás elévüléséről törvényes rendelkezés hiányzik, de mert a fogházbüntetés jogi természetét osztja

(Km. 18. §.), az elévülés időtartama 5, illetve 10 év, ha azt a bíróság büntett, illetve vétség miatt alkalmazta (így *Vámbery* II. 174., *Angyal* II. 536.).

Az elévülés kezdete: azon nappal kezdődik, amelyen az ítélet jogerőre emelkedett; ha pedig a büntetés végrehajtása már megkezdett: azon napon, melyen az elítéltnak megszökése által félbeszakított.

Félbeszakítás. Az elévülés félbeszakad az illetékes hatóságnak a büntetés végrehajtására irányzott, s az elítélt személyre vonatkozó bármily intézkedése, különösen annak elfogatása által. Az intézkedés napján azonban az elévülés újra kezdetét veszi. Tehát míg a büntetésvégrehajtás elévülését bármely hatósági (rendőri, katonai, közigazgatása, stb.) intézkedés félbeszakítja, addig a büntetés elévülését csak a *bírósági* intézkedés.

A büntető ítéletben megítélt vagyoni elégtétel tekintetében az elévülést, valamint annak félbeszakítását polgári törvények szabályozzák (Btk. 125. §.).

64. §. Magánindítvány és felhatalmazás.

Balogh J.: A sértett fél jogköre a büntetőjogban 1887., *u. ő.:* J. K. 1887. *Baumgarten:* Bjt. 1888. *Doleschall:* Külföldi hatóságnál előterjesztett magánindítvány belföldi joghatálya. 1901. *Kármán:* A magánindítványi bűncselekményekről. 1903. *Horváth:* J. K. 1881. *Leményi:* J. K. 1883. *Jancsó:* J. K. 1883., 1884. *Vásárhelyi:* J. K. 1885. *Illés:* J. K. 1901. *Kramer:* J. K. 1901. *Alföldi:* J. K. 1926. *Allfeld:* V. D. Alig. T. II. *Köhler:* Die Lehre vom Strafantrag. 1899. *Dietz:* Die Stellvertretung beim Strafantrage. 1900. *Eulau:* Geteilter, bedingter und unter Vorbehalt gestellter Strafantrag. 1905. *Kuhn:* Vererbung und Übertragung des Strafantragsrechts. 1906. *Wallerstein:* Dér Strafantrag und die Ermächtigung. 1908. *Stalder:* Dér Strafantrag im Schweizerischen Recht. 1915. *Coenders:* Dér Strafantrag und die Privatklage des Verletzten. 1915., *u. ő.:* G. S. LXXXIII. *Liszt:* Aufsätze. I. *Medem:* G. S. XXV. *Winter:* Z. XXVII. *Gerland:* G. S. LVII. *Sauer:* I. XXXVII. †

I. A bűncselekménynek, mint jogrendsértő cselekménynek közjogi jellegéből szükségképpen folyik az államnak feltétlen büntetőigénye valamennyi bűncselekmény alanyának megbüntetésére. De az állam a közjogi jellegű büntetőjognak ezen princípiuma, az ú. n. hivatalból való üldözés (officialitas) elve alól tehet kivételt. Ennek indoka elsősorban is: a sértett fél kímélete, vagyis amikor az elkövetett

bűncselekmény államhatalmi megtorlása a már előidézett sérelmet csak tetézné annak nyilvános tárgyalásával, az állam a sértettre bízta azt, hogy a latens állami büntetőigény érvényesüljön-e vagy sem? (pl. szemérem' elleni bűncselekmények, családi lopás stb.). Ehhez társul a minima non curat praetor elve, amikor valamely, cselekmény akár objektíve oly csekély súlyú, hogy az állam a sértettre hagyja, vajjon kívánja-e bűnvádi eljárás megindítását, sőt még a vádjogot is a sértettre ruházza, mert öneki engedi át elsősorban a vádemelés jogát (1. a főmagánvád eseteit), akár pedig szubjektíve a sértett megítélése szerint az, amikor ennek a felfogása döntő, hogy az elkövetett cselekményt magára nézve sértőnek és így büntetésre érdemlőnek tartja-e vagy sem? (pl. a levéltitoksértés esetén, vagy egy leánynak szeméremcsértő érintése szubjektíve lehet kedveskedés, esetleg a becsületet súlyosan érintő magatartás, *Liszt* példája).

A magánindítvány. A magánindítvány jogi természetére jogi természete, nézve azon felfogással, mely tisztán anyagi, jogi természetű intézménynek tekinti, abból kiindulva, hogy az állam büntetőigénye ezeknél a bűncselekményeknél az indítvány lététől függ, tehát annak hiányában nincs büntethető cselekmény (így *Bar*, *Kohler*, *Kirchenheim*, *Wach*), szemben áll az az uralkodó nézet, mely a magánindítványt tisztán eljárásjogi jellegűnek tartja, mint-hogy annak a bűncselekmény tényálladékaival nincs semmi belső kapcsolata, hanem pusztán az eljárásjog megindításának alakjogi feltétele (így *Binding*, *Bemer*, *Finger*, *Frank*, *Liszt* stb.). Az indítvány jogi jellegének közelebbi vizsgálatából nyilvánvalóan látszik, hogy az indítvány lényegében valóban nem tartozik a bűncselekmény tényálladékának struktúrájába, hanem az állami büntetőigény érvényesülésének alaki feltétele, de hatásában anyagjogi következményekkel jár, így az indítvány szabályszerű megtételének elmulasztása, vagy annak visszavonása a tettes büntetlenségét eredményezi, miért is anyagjogi hatásokat szülő perjogi intézménynek mondható (így *Halschner*, *Samuely*; nálunk *Angyal*, *Balogh*, *Finkey*), amelynek szabályozása ezért voltaképp a büntető eljárás körébe tartoznék.

Indítványi jellege csak azon bűn- **A magánindítványra** cselekményeknek van, melyeknél azt **vonatkozó szabályok,** a törvény megállapítja. *Oly büntett nagy vétség miatt, amely csak a sértett fél indítványára üldözhető, a jogosítottnak indítványa nélkül a bünvádi eljárás meg nem indítható* (Btk. 110. §.). A törvény külön kiemeli, hogy indítványt és hivatalból üldözendő büntettek eszmei (de természetesen épúgy anyagi) halmazata esetében az utóbbiak miatt az eljárás megindítható, bár a *jogosított indítványozást jogával nem él, vagy elállását attól kijelenti* (Btk. 111. §.); de e rendelkezés, mint magától értetődő, teljesen felesleges.

Attól függően, hogy valamely bűncselekmény már önmagában vagy csupán a tettes és a sértett között létező viszony folytán indítvány!, megkülönböztethetjük az abszolút és relatív indítvány! bűncselekményeket.

Az indítványtételre a következő személyek jogosultak:

1. *Csakis a sértett fél:* a) ha életkorának 16. évét már betöltötte és gondnokság alatt nem áll; b) vagyon elleni irányuló bűncselekmények esetében, ha nagykorú (tehát 24. évét betöltötte, illetve nagykorúsított, vagy férjes nő) és pazarlás miatt gondnokság alatt nem áll (Btk. 113. §.).

2. *Csak a törvényes képviselő:* a) ha a sértett fél 16. évét még nem töltötte be, b) gondnokság alatt áll, c) vagyon elleni bűncselekmények esetén, ha a sértett kiskorú vagy pazarlás miatt gondnokság alatt van (Bn. 113. §.); d) ha a sértett jogi személy.

3. *A sértett mellett:* a) nem vagyon elleni bűncselekmények esetében a 16—24. éves kiskorútól függetlenül maga a törvényes képviselő is (Curia 25. sz. döntvény); b) járásbíró-sági hatáskörbe tartozó cselekmények esetében a sértett törvényes képviselője vagy férje (Bp. 525. §. 2. bek.); c) uzsora vétsége esetében a sértett házastársa, fel- vagy lemenő ág-beli rokona, gyámja vagy gondnoka (Ut. 9. §.).

Sértett fél az a jogosult személy, akinek bár- **Sértett fél.** milyen jogát sértette az elkövetett vagy megkísértett bűncselekmény (Bp. 13. §.). Egyes tényálladékoknál maga a törvény külön megjelöli, kit kell sértettnek tekinteni

(így a testvérek közötti vérfertőzésnél: a szülő vagy gondnok (244. §. 3. bek.), a házasságtörésnél: a sértett házastárs (246. §.); a férj színlelésénél; a sértett nő vagy ennek férje (242. §.); a házi lopásnál a sértett fél vagy szolgálatadó, illetőleg a ház feje (343. §.); szolgálati sikkasztásnál: ugyan ezen személyek (358. §.); hitelezési csalásnál: a hitelező (384. §.); meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása esetében: az előd, a gyermek, az unoka, a testvér és a házastárs (Bv. 23. §. 5. bek.). [A bírói gyakorlat újabban a sértett fogalmának kiterjesztő magyarázata felé hajlik. (Bjt. LX., LXVIII. k.)J. A magánindítvány joga *nem száll át az örökösökre*. Egyetlen kivétel a rágalmazás és becsületsértés tényálladéka, amikor: „ha a sértett a magánindítvány megtétele előtt meghalt, előde,' gyermeke, unokája, testvére és házastársa a magánindítványra jogosult, feltéve, hogy a magánindítvány előterjesztésének határideje a sértett életében nem járt le és elévülés a bűnvádi eljárást ki nem „zárja“ (1914: XLI. t.-c. 6. §. 2. bek.). [A Curia a vagyon elleni bűncselekményeknél azonban helyt ad az indítvány átöröklésének].

Ha az indítványtételre többen lennének jogosítva: az egyiknek mulasztása vagy elállása a többiek jogát nem szünteti meg (Btk. 114. §.), tehát az indítvány önálló, s a jogosultak irányában osztható.

Ha a magánindítványra üldözendő cselekményt többen (tettesek, részesek) követték el, s a bűnvádi eljárás valamenynyi ellen csak a magánfél indítványára indítható meg, az indítványnak előterjesztése azok egyike ellen az eljárásnak megindítását valamenynyi ellen maga után vonja (Btk. 115. §.

1. bek.). E rendelkezés az indítvány oszthatatlansági jellegét emeli érvényre. Ha a közreműködők között olyanok is vannak, akik ellen az eljárás hivatalból indítandó meg: a magánindítvány elmulasztása a bűnvádi eljárás megindítását ez utóbbiak ellen nem akadályozza meg (Btk. 115. §. 2. bek.).

A magánindítvány megtételének határideje azon naptól számított 3 hónap, amelyen az elkövetett bűncselekmény, s annak elkövetője a jogosultnak tudomására jutott (Btk. 112. §.).

Egyes tény álladékokra eltérő határidőket találunk. Így *kölcsönös rágalmazás és becsületsértés* esetén azon időpontig, míg az, egyik fél sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt megindult bünvádi eljárást az elsőfokú bíróság be nem fejezte, a másik fél magánindítvány előterjesztésére jogosult, ha különben ennek határideje lejárt volna, amennyiben az elévülés a bünvádi eljárást ki nem zárja (Bv. 7. §.); az *uzsoravétség* esetében az indítvány a 3 évi elévülési időn belül is megtehető, vagy a helyreigazító nyilatkozat közzétételének elmulasztásával elkövetett kihágás (St. 30. §. 3. p.), s az *ítélet közzététel körüli kötelesség megszegésével elkövetett kihágás* (St. 30. §. 4. p.) esetén, mikor az indítvány határideje a közzététel elmulasztásának határnapjától számított 15-dik nap (St. 30. §. 2. bek.).

A magánindítvány visszavonható azon személyek által, akik annak előterjesztésére jogosítottak (Btk. 116. §.).

A visszavonás joghatálya: a folyamatban lévő eljárás megszüntetése (Bp. 264. §. 4. p.), illetőleg felmentő ítélet hozatala (Bp. 326. §. 4. p.).

A visszavonás joga megszorítást nyert a következő bűncselekményeknél. Az indítvány *nem vonható vissza*: az erőszakos nemi közösülés (Btk. 232. §.), a szemérem elleni erőszak (Btk. 233. §.), a megfertőztetés (Btk. 236. §.), a gyermekrablás (Btk. 317. §.), a leányszöktetés (Btk. 328. §.), a nőrablás (Btk. 321. §.), a kerítés (Bn. 43. §.) és az uzsora (Ut. 9. §.) bűncselekményeinél.

A joghatályos visszavonás előfeltétele: az elsőfokú bírói ítélet kihirdetését megelőző eljárás (Btk. 116. §. 2. bek.). Tehát ha valamelyik vádlott ellen ítéletet hoztak, az indítvány hatályosan a többire nézve sem vonható vissza (így Bjt. LIV. k.). Bár a visszavonás különös alakszerűséghez nincs kötve, mégis annak *kifejezettnek* kell lennie, vagyis olyan, hogy a visszavonásra irányuló akarat semmi kételyt fenn ne hagyjon; feltételes vagy hallgatolagos visszavonásnak (pl. a tárgyaláson meg nem jelenés) azért nincs joghatálya (így *Angyal* II. 520., *Vámbéry* II. 142.; ellenk. *Finkey* 567., Curia 52. sz. hatályon kívül helyezett döntvénye).

A felhatalmazás. II. Úgy a felhatalmazás, mint a kívánat perfeltétel, amennyiben azok megléte előtt bírói eljárás nem indítható. Csak míg az előbbinek jogi indoka belső államérdek, addig az utóbbié külső nemzetközi érdekekben gyökeredzik.

Felhatalmazás alapján van helye bírói eljárásnak, ha a rágalmazás vagy a becsületsértés tényálladékát: 1. az országgyűlés egyik háza, bizottsága, vagy albizottsága, 2. a magyar kormány, 3. a fegyveres erő, csendőrség, valamely külön rendeltetéssel felállított katonai őrtestület, vagy egyik részük ellen követték el (Bv. 8. §.). Ugyancsak felhatalmazás alapján üldözhető a becsületsértés, vagy rágalmazás, ha: 1. a magyar miniszter, vagy a legfőbb állami számvevőszék elnöke ellen, 2. a magyar királyi állami számvevőszék elnöke ellen, 3. a magyar közigazgatási bíróság, főudvarnagyi bíróság, azoknak tagja vagy hivatalnoka ellen, 4. a rendes bíróság, ügyészség, azoknak tagja vagy hivatalnoka ellen, 5. más külön bíróság, vagy annak tagja ellen, 6. más (törvényhatósági, vagy községi) hatóság vagy közhivatalnok ellen hivatásuk gyakorlására vonatkozóan állítottak, vagy hireszteltek olyan tényt, mely valóság esetében bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet (Bv. 9. §.).

Kívánat alapján van helye bűnvádi eljárásnak, ha a rágalmazást vagy becsületsértést külföldi uralkodó, vagy államfő, akár külállamoknak nálunk alkalmazott felhatalmazott követe, vagy ügyviselője ellen követték el (Bp. 12. §.).

Úgy a felhatalmazásra, mint a kívánatra üldözendő bűncselekmények hivatalból üldözendők (Bp. 6. §. 1. bek.).

A felhatalmazás és a kívánat előterjesztése, szemben a magánindítvánnyal, határidőhöz nincs kötve, oszthatatlanság elve ezeknél nem érvényesül, az egyszer előterjesztett felhatalmazás vagy kívánat vissza nem vonható.

A felhatalmazásra és kívánatra üldözendő bűncselekmények miatt a nyomozást az ügyészség rendeli el, de a felhatalmazás megadása, illetőleg a kívánat előterjesztése nélkül az eljárás a nyomozáson túl nem terjedhet (Bp. 4. §.). A felhatalmazás az ügyészséghez vagy az igazságügyminiszterhez intézett hivatalos iratban vagy külön írásbeli nyilatkozatban adható meg, kívánatról való értesítés az igazságügy-

miniszternek az ügyészséghez intézett rendelete útján történik (Bp. 91. §.). Felhatalmazás vagy kívánat nem léteben az ügyészség a nyomozást tartozik megszüntetni (Bp. 101. §. 2. bek.).

65. §. A rehabilitáció.

Löm: Anyaggyűjtemény I. *Sasoári:* J. K. 1899. *Gruber:* J. K. 1900. *Szilágyi:* J. K. 1907. *Magyar:* Ü. L. 1908. *Berger:* J. K. 1908. *Dombóóáry:* Bjt. LIX., B. Sz. I., J. K. 1915. *Vámbéry:* J. K. 1917. *Oberschall:* Ü. L. 1908. *Finkey:* M. J. Sz. 1920. *Egri Bónis P.:* Ü. L. 1929. 7. sz. *Delaquis-Polec:* Matériáién zür Lehre von der Rehabilitation. 1905. *Delaquis:* Die Rehabilitation im Strafrecht 1907., u. ő.: Mitteilungen der JKV. XIII., XIV., Z. XXXVII, öst. Z. II. Schweiz. Z. XXV. *Schiller:* Die Rehabilitation Verurteilter. 1905. *Logoz:* Essai sur la réhabilitation Genfer These. 1911., u. ő.: Schweiz. Z. XXIV. *Reutenauer:* De la réhabilitation en matière pénale et disciplinaire. 1900. *Le Poiltcoin:* Mitteilungen der JKV. XIII. *Aschrott:* Reform I. *Wachenfeld:* G. A. LIV. *Hoegel:* M. K. III.

Büntető jogrendszerünknek nagy fogyatkozása a rehabilitáció intézményének a hiánya.

Anyagjogi szempontból a rehabilitáció az elévülés dogmatikai fogalmának végső betetőzése,¹ amely szerint nemcsak a bűnvádi eljárás, vagy a már kiszabott büntetés évül el, de a büntetett állapot ténye, a büntettség is.

A kriminálpolitika, amint az anyagi büntetőjogban sokszor rámutattam, a társadalom védelmét nem kizárólag új intézmények beállításával igyekszik biztosítani, hanem gyakran régiek új életre keltésével, illetve azoknak tökéletesbítésével, amennyiben bennök a kriminalitás elleni küzdelem hatékony erőit tudja felfedezni. Így terelődött rá a figyelem a rehabilitáció intézményére is, melynek nyomai már a római jog *restitutio in integrum*-jában,² hazai jogunk *ecclesia reconciliatio*-jában (eklézsia-követés)³ megtalálhatók.

Az, hogy a rehabilitálásban, vagyis a büntetett állapot közjogi és magánjogi következményei megszüntetésében rejelő elsőrangú kriminálpolitikai erő az idők folyamán telje-

¹ *Wachenfeld:* Lehrbuch. 1914. 298.

² *A. E. Lair:* De la rehabilitation des condamnés. 1859.

³ L. *Irk:* Adalékok Erdély régi büntetőjogához.. 1914. *Ifj. Dombóóáry:* Pro rehabilitatione. B. Sz. I. évf.

sen feledésbe ment, hogy az a klasszikus büntetőjog rendszerében értékesítéshez nem juthatott, igen természetes. Az évülés klasszikus fogalma szerint csak a bűnvádi eljárás és a már kiszabott büntetés évülhet el bizonyos idő elteltével; de nem a büntetett állapot ténye. A rehabilitáció pedig a büntetés jogi következményeinek megszüntetésével ezt igyekszik kitörölni a köz és egyén tudatából, vagyis ezt akarja elévíteni. Az elévülés eme fogalmi kiterjesztése nem lehetett a klasszikus büntetőjog hivatása, mikor a szűkebb körű elévülést sem tudja dogmatikailag igazolni.

A rehabilitáció alapja kriminálpolitikai célszerűségi gondolat, melyet támogat a méltányosság szempontja. A rehabilitáció u. i., mikor a büntetés jogkövetkezményeit eliminálja, egyfelől szabad utat nyit a büntetett egyénnek a társadalmi miliőbe való visszatérésére, a büntetés hatásaként ott maradó pecsétjét homlokáról letörölve, módját nyújtja, hogy a tisztességes emberek alkotta társadalmi viszonyok közt elhelyezkedhessék, de másfelől bizonyos idő kifogástalan elteltéhez fűzött jogkedvezmény biztosításával erős motívumot plántál a bűntevő egyén leikébe a tisztességes élet-színvonalig való önfelküzdésére. Ezt támogatja a méltányosság tekintete. Méltánytalan u. i., hogy az, ki büntetését elszenvedte (vagy kinek büntetése elévült, vagy ki kegyelmet kapott) s azóta hosszú időn keresztül kifogástalanul élt, mégis a büntetés keresztjét hordja vállán annak jogi következményeiben egész életén keresztül.

E két szempont tudatos értékelésével kezd a rehabilitáció meghonosítása iránti akció megindulni és napjainkban egyre élénkebbé válni, illetve már igen sok helyen eredményekben kikristályosodni.⁴

Első intézményi meghonosítására az 1860-iki Ordonance royalban akadunk; de francia fejlődésében egész 1885-ig kegyelmi tény marad (rehabilitation gracieuse). Csak az 1898-iki törvény szabadítja fel a közigazgatási hatóságok önkénye alól s utalja át a bíró hatáskörbe (réhabilitation ju-

⁴ A NBE. a rehabilitáció kérdésével 1905-ben (Hamburg) foglalkozott tüzetesebben s meghonosítását az illető állam kulturviszonyaihoz képest mindott ajánlotta, hol azt még nem ismerik. Bulletin XIII.

diciaire) illetve az 1899. és 1900-iki törvények az intézmény továbbfejlesztésével teremtik meg a törvényi rehabilitációt (rehabilitation du droit), mely szerint a rehabilitáció bizonyos idő múltával önmagától beáll.⁵

A szabályozás mikéntjére, nevezetesen az időtartam meghatározására, melynek elteltével az elítélt rehabilitálható, továbbá a rehabilitáció előfeltételének megjelölésében, melynek fennforgása esetén az elítélt kérelme folytán bírói decizióra, illetve a törvény ereje következtében önmagától lép a rehabilitáció hatályba, az egyes törvények intézkedései közt több-kevesebb eltérés található.⁶ De a kérdés kriminálpolitikai vonatkozását ezeknél közelebb érinti ama elvi jelentőségű vita, mely a bírói és törvényi rehabilitáció körül napjainkban is még egyre tart, bár úgy látszik, hogy az utolsó évek a kriminálpolitikai tiszta értékelést kezdik más szempontok felett itt is diadalra juttatni. A bírói rehabilitáció a szó igaz értelmében tulajdonkép csak kísérlet a rehabilitációban rejlő eleven erő felszabadítására; de anélkül, hogy egészében azt fel tudná szabadítani. A bírói rehabilitációnak u. i. előfeltétele, hogy az elítélt maga kérje az eljárást. Így az esetek többségében az elítélt a már feledésnek ment bűncselekményét csak felújítja, minek szükségképi következménye, hogy a rehabilitáció tulajdonképeni kriminálpolitikai célja vagy egyáltalán nem, vagy nagyon tökéletlenül tud

⁷ Eddigélé intézményi meghonosítást nyert a következő államokban: Franciaország-, Belgium-, Olaszország-, Dánia-, Svéd- és Norvégország-, Szerbia-, Ausztria-, Németországban, egyes svájci kantonokban és több amerikai államban. 1914-ben nálunk is készült törvénytervezet a rehabilitáció intézményes meghonosítására. E szerint a *bírói rehabilitáció* érvényesülne a 5 évi fegyház- vagy börtönbüntetésnél nem súlyosabb büntetésre ítéltéknél saját kérelmükre, feltéve, hogy a próbaidő alatt büntettet vagy fogházzal büntetendő szándékos vétséget nem követtek el, kifogástalan, rendes és munkás életmódot folytattak, 2 év óta állandó tartózkodási helyük volt, a kárt megtérítették vagy megtéríteni igyekeztek. A *törvényi rehabilitáció* bizonyos feltételek mellett a fiatalokunkra nyerne alkalmazást. A *kegyelmi rehabilitáció* pedig bárkivel szemben, akire az ítélet jogkövetkezményei egyébként nem szűnnek meg.

⁶ L. az erre vonatkozó anyag kimerítő ismertetését: *Delaquis-Polec: Materiellen zür Lehre von der Rehabilitation. 1904.*, és *Delaquis: Die Rehabilitation im Strafrecht. 1907.*

megvalósulni. Ismételjük, a legtöbb esetben, mert lehetnek olyan esetek is, mikor még az elítélt büntette nem ment feledésbe, hanem nagyon is a köztudatban él (akár az elítélt személye, akár cselekménye, akár más közrejátszó körülmények következtében). Ilyenkor viszont a rehabilitáció kriminálpolitikai célja kívánja meg az eljárás nyilvános bírói lefolytatását, hogy így a nyilvánosság előtt tisztuljon meg az elítélt a büntetés foltjától.⁷

A rehabilitációban a kriminalitás elleni küzdelemre értékesíthető kriminálpolitikai erő tökéletesebb felszabadítását annak törvényi intézményi kiképzése tudja biztosítani. Kivételes esetekben annak csak kiegészítőjeként foglalhat helyet a bírói rehabilitáció.

* Helyesen *iff. Dombóóáry Géza: Pro rehabilitatione. B. Sz. 1. 216.*

II. KÖNYV.

A bűncselekmények és szankciói.

66. §. Áttekintés és rendszerezés.

A büntetendő cselekmények törvényes tényálladécai kiépítésének kérdésénél könyvünk általános részében immár láttuk, hogy minden tényálladék létesítésének' indoka valamely államilag értékelt érdekekben rejlik. Vagyis az állam mindazokat az érdekeket, amelyeket a maga létére vagy fejlődésére értékesnek tart s mindott, ahol a magánjogi oltalmazás nem ér ki, a büntetőjog védelmének övébe vonja bele. A büntetőjog különös része éppen ezeket az érdekeket védelmező egyes tény állad ékokat tartalmazza.

Minden, az állam által büntetőjogi védelembe vont érdeket a bűncselekmény jogi tárgyának nevezünk. És éppen attól függően, hogy a bűncselekmény alanya közvetlenül milyen jogi tárgyat sért, vagy veszélyeztet, a törvény különös részében kiépített tényálladékokat különféleképpen osztályozhatjuk.

Így a francia Code Pénal ezeket két nagy csoportba foglalja, amikor külön szabályozza a köz (contre la chose publique) és az egyesek elleni (contre les particuliers) bűncselekményeket (így nálunk Fayer; több, kevesebb változtatással a külföldi irodalomban Liszt, Lilienthal, Lammasch, H. Meyer, Pessina és általában a francia irodalom). Egy másik osztályozás az, amelyik az előbbi két csoportot összeköti a bűncselekmények egy harmadik csoportjával, a társadalom elleni tényálladékokkal (így nálunk Finkey, Werner; külföldön Birkmeyer, Finger, Janka, R. Schmidt stb.), illetőleg még tovább részletezően az egyes elleni tényálladékokat összeköti a család elleniekkel s úgy következnek ezután a társadalom és az állam elleni bűncselekmények (Hälschner). Az újabb

törvényalkotások közül különös figyelmet érdemel a részletező rendszerezés szempontjából az olasz btk., amely a tényálladékokat az állam, közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közrend, közbiztonság, a közhitei, a közgazdaság, ipar és kereskedelem, közerkölcsiség és tisztesség, vallás, család, az egyes személye és vagyona elleni bűncselekmények csoportjai szerint különíti el.

Az osztályozás mikéntjét a védelmezett érdekek részletezőbb, vagy összefoglalóbb megjelölése szabja meg. Ott, ahol a kódex alapfelfogása a büntetett egyéniségének elsődleges értékelésén nyugszik, amely a bűncselekményt a tettes antiszociális karakterének szimptomájaként értékeli, a tényálladékok törvénytechnikai kidolgozása másként megy végbe és sok tekintetben azoknak gondos megkonstruálása felesleges (1. az 1921. évi Ferri-féle törvénytervezetet).

A magyar Btk. különös része az egyes tényálladékokat nem rendszerezi valamely igazolható elv alapján. Sokszor rokon tényálladékokat szakít szét és teljesen különböző természetűeket kapcsol össze (így pl. a közveszélyű cselekményeket két külön helyen szabályozza, 1. 514. és köv. §§-at és 421. és köv. §§-at; a közhivatalnokok által elkövetett bűncselekményeket szintén szétszakítja, így 461. és köv. §§. és 195. és köv. §§., vagy a bűnpártolást a vagyon elleni bűncselekmények közé iktatja stb.). Ezzel szemben az 1845-iki javaslatunk különös részében a szabályozott tényálladékokat: az egyesek, a társadalom és az állam elleni cselekmények osztályai szerint különbözteti meg.

Részünkről didaktikai szempontból eme rendszert követjük, vagyis könyvünkben az egyes tényálladékokat eme három főcsoport szerint fogjuk bemutatni, nem mintha ezen osztályozás keretén belül a szigorúan tudományos követelmények mindenben érvényesülhetnének.*

* A büntetőjog különös részének tudományos megnövelése az általános rész mögött messzire elmarad. A különös rész nagy általánosságban még ma is a törvényes tényálladékok joganalitikai kifejtésében és technikai rendezésében merül ki. A különös rész tudományos és nemcsak gyakorlati követelmények szerint igazodó felépítése a tényálladékok közös elemeinek abstrakciójával indulhat útnak s azoknak tudományos rendszerezésével fejeződhetik be.

I. RÉSZ.

Az állam elleni bűncselekmények.

67. §. Áttekintés és rendszerezés.

Az állam elleni bűncselekmények megkülönböztetése és ezeknek szociáletikai értékelése koronkint igen változó. Függvénye ez egyfelől az állam lényéről szóló mindenkori uralkodó felfogásnak, másfelől az individualizmus és kollektivismus hullámzó ideológiájának. Így míg a teokratikus államszemlélet korában az istenség lényét személyesítő államfő ellen irányuló cselekedetekben látták ezeket és sújtották éppen ezért a legkegyetlenebb büntetésekkel, addig a görög szabad köztársaság idejében a nép képviselői ellen és a nép akaratát' kifejező alkotmánnyal szemben helyezkedő cselekmények estek ily súlyos megítélés alá. Majd míg a római királyság és köztársaság korában minden, az állam ellen irányuló bűntény: perduellio (árulás) volt, a köztársaság lealkonyodtával a nép méltóságának a megsértésére (crimen majestatis), utóbb pedig a császárság korában a császárnak, majd az ő hatalmát gyakorló magasrangú tisztviselőnek megsértésére (crimen laesae majestatis) terjesztik ki ezen cselekményeknek a körét.

Az állami bűncselekmények alatt a középkor eleinte csak a hűtlenség eseteit értette. A felségsértés és hűtlenség elkülönítésével legelőször az 1787. évi Codex Josephinicusban találkozunk.

Hazai jogunk is kezdetben ezen cselekmények alatt a hűtlenség eseteit érti. Így a vérszerződés szerint halállal büntetik az, aki a vezér ellen hűtlenséggel viseltetik. A hűt-

lenség (nóta infedilitatis) az a tág megjelölés, amely alatt az összes súlyosabb bűncselekményeket, így a felségsértést is értették (1. Szt. István II. decr. 51. cap., Kálmán II. decr. 6. cap.). Werbőczy Hármaskönyve is. (I. 14.) a hűtlenség nyolc esete között említi a felségsértést, amelynek büntetése fej- és jószágvesztés.

Már az 1792. évi, de még tisztábban az 1845. évi büntetőjavaslat külön szabályozza a felségsértés és a hűtlenség eseteit.

Ma már főleg Feuerbach úttörő munkássága alapján a büntető dogmatika az állami bűncselekmények két nagy csoportjának jogi természetét abban az irányban tisztázta, hogy míg felségsértés alatt mindazokat a cselekményeket érti, amelyek az állam léte, alkotmánya, területi épsége ellen irányulnak, addig a hűtlenség az állam biztonsága, vagy nemzetközi állása ellen elkövetett bűncselekményeket foglalja magába.

Az állami bűncselekmények tényálladékainak legális kiképzése időnkint nagy változást mutat. Így a XIX. század büntetőtörvényhozása a francia forradalom individualisztikus ideológiájának hatása alatt aránylag kevés súlyt fektet ezen cselekményeknek büntetőjogi szabályozására. A háborút követő időknek az állam felbontására irányuló törekvéseivel szemben az újabb törvényhozás egyre nagyobb gondot fordít ezen tényálladékok kiépítésére. Az újabb törvényalkotások között az orosz szovjet köztársaság büntető kódexe mellett legérdekesebb ebből a szempontból az új 1950. évi olasz btk., amely a közösség elleni bűncselekményeket 11 címben, összesen 354 art.-ban szabályozza, míg az egyén elleni bűncselekményeket két címben, mindössze 71 art.-ban. Ennek indoka természetesen a fascista állameszmében keresendő, amely szerint az egyén csak eszköz a közösség szolgálatában. De viszont más oldalról éppen a köz hatékonyabb védelme érdekében a kontinentális büntetőtörvénykönyvek személy és vagyon elleni tényálladékaik közül igen sok a közösség elleni bűncselekmények rangjára emelkedett. Ebben

a vonatkozásban nem érdektelen az olasz büntető törvénykönyv. különös részét a magyar 1843-as büntető törvényjavaslattal összehasonlítani. A magyar javaslat individuálista alapfelfogásának megfelelően legelőbb az ember élete elleni bűncselekményeket szabályozza összesen 311. §.-ban, míg az állam léte elleni bűncselekményeket mindössze 131. §.-ban. Ugyancsak a Csemegi kódex közvetlen az állam ellen irányuló tényálladékokat mindössze 48. §.-ban foglalja össze. Külsőleg is szemléltető kép a két szembenálló felfogásról (1. tüzetesebben *Irk*: Az individualizmus és kollektívizmus gondolatköre a büntetőjogban).

A magyar Btk.-ban és az ezt módosító, illetőleg kiegészítő törvényekben foglalt állam elleni bűncselekményeket a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. *Az állam léte elleni bűncselekmények* (ide tartoznak: a felségsértés, a király és a királyi ház tagjainak a bántalmazása és megsértése, a hűtlenség. Btk. I—III. fejezet; továbbá az 1913: XXXIV. t.-c. 2. §. és az 1930: III. t.-c. 58—71. §§.).

2. *Az államhatalom működése elleni bűncselekmények* (ezek: a lázadás, a hatóság elleni erőszak, az alkotmány, a törvény és a hatóság elleni izgatás, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények, az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűncselekmények, a magánosok elleni erőszak. Btk. IV—VII. fej. és az 1914: XL., 1921: III., 1913: XXXIV. t.-c. 3. §.).

3. *Az állampolgárok politikai jogai elleni bűncselekmények* (mint a választói jog elleni bűncselekmények. Btk. Vili. fej., és az 1925: XXVI. t.-c.).

4. *Az állami igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények* (a hamis tanuzás, a hamis eskü, hamis vád, bűnpártolás, fogságotlétetés. XII., XIII., XXX. és XL. fej.).

5. *A hivatali bűncselekmények* (Btk. XLII. fej.).

I. FEJEZET.

Az állam léte és alapintézményei
elleni bűncselekmények.

68. §. A felségsértés.

Csemegi: A felségsértésről. M. Ig. III. 95. *Tarnay:* Lázadás, hatóság elleni erőszak, izgatás a javaslatban. M. J. Sz. V. 27. *Angyal:* Felségsértés. Királlysértés. Hütlenség. Lázadás. Hatóságok elleni erőszak. A magyar büntetőjog kézikönyve. VII. K., u. ő.: A titok védelme. 1909, továbbá J. K. 1905. 368. *Isaák:* M. J. Sz. XII. 53.

Meents: Die Majestatsbeleidigung, 1894. *Binding:* Lehrb. II. 363. s köv. 1. *Epstein:* Dér Landesverrath, 1898. *Bisoukides:* Das Staatsverbrechen des Hochverrats, 1903. *Van Calker:* VD. Bes. T. I. K. 55. *Hamm:* Reform II. 1. *Köhler:* G. A. 51. és 52. k. *Liszt:* Z. 36. és 38. k. *Schmidt:* Z. 37. k. *Lilienthal:* L. 37. k. *Ziiblin:* Die moderné Spionagegesetzgebung, 1905. *Adler:* Die Spionage, 1906. *Rentier:* L'espionage, 1913. *Rosenberg:* Reform. 242. *Graf zu Dohna:* D. J. Z. 30. k. *Traeger:* G. S. 91. k. *Wegner:* Kriminelles Unrecht, Staatsunrecht und Völkerrecht 1925.

Btk.-ünk vonatkozó rendelkezéseit módosítja az 1920: I. t.-c. 14. §-a, mely szerint *a kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király.* Tehát ahol a törvény a király személyét jelöli meg (így a Btk. 126. s köv. 175. §., valamint az 1913: XXXIV. t.-c. 2. §. eseteiben), mindott a kormányzó is értendő.

A felségsértésnek három alakját különbözteti meg törvényünk: 1. a király, 2. az alkotmány és 3. az államterület elleni felségsértés.

I. A király elleni felségsértés.

Király elleni felségsértést követ el:

a) aki a királyt meggyilkolja, vagy szándékosan megöli, vagy ezen cselekmények valamelyikét megkísérli;

b) aki a király testi épségét megsérti, vagy őt az uralkodásra képtelenné teszi;

c) aki a királyt az ellenség hatalmába adja, vagy az uralkodásnak gyakorlatában akadályozza, vagy személyes szabadságától erőszakkal vagy fenyegetéssel megfosztja;

d) aki az előbbi két pontban meghatározott valamely cselekmény véghezvitelét megkísérli (126. §.).

Aktív alanya bárki lehet, tehát magyar honos vagy külföldi egyaránt.

Passzív alanya a király, illetve a kormányzó személye. Király alatt értenünk kell ősi alkotmányunk szerint azt, akit a trón megillet, tehát nemcsak a koronás, hanem az örökös királyt is. Trónfosztó törvényünk után is, mint ezt különben maga a törvény kijelenti, a nemzet a királyság ősi államformáját változatlanul fenntartja (1921: XLVII. t.-c. 3. §.). Vagyis Magyarország továbbra is alkotmányos királyság maradt, melynek egyik alkotmányjogi főszerve a király (így Angyal: Kézikönyv. VII. k. 15. 1., Finkey: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota 162. 1.). Kérdés, vajjon felségsértés tényálladékát meríti-e ki a fent megjelölt magatartás, ha közben a király passzív alanyisága megszűnik? (A Kúria azt a helyes álláspontot vallja, hogy a trónfosztó törvény hatályba lépte után elkövetett cselekmények is annak minősítendőek) (B. H. T. 7. k. 94. 1.). A királyi ház tagjaira nézve is ugyané felfogást követi (Bdtár 16. Angyal: i. m. 12. s. köv. L).

A király elleni felségsértés esetei tehát a következők:

a) *A király élete elleni merényletek.* Ezeket a törvény kimerítően meghatározza, ilyenek a gyilkosság, szándékos emberölés, illetve ezen cselekményeknek a kísérlete. Tehát nem esik ebbe a körbe a gondatlan emberölés vagy a megölt komoly kívánságára elkövetett ölés, amikor is a Btk. vonatkozó (290. és 282. §§.) rendelkezései nyerne alkalmazást.

Büntetése úgy az említett befejezett, mint kísérleti cselekményeknek: halál.

β) *A király testi épségének bármilyen szándékos megsértése* (így a könnyű és súlyos testi sértés, mérgezés, elmebetegség okozása) és *személyes szabadságától való megfosztása*, amennyiben ezek által uralkodói jogának gyakorlásában akadályozva van. Ugyanígy minősül ezen cselekményeknek a megkísérlése is.

Büntetése befejezett cselekmények esetében: életfogytiglani fegyház, ezek kísérlete esetén: 10—15 évig terjedhető fegyház (legkisebb mértéke: 3 évi fegyház, tekintettel a Btk. 66. §-ának utolsó bekezdésére s a Curia 78. sz. döntvényére, így Angyal: 21. 1., Finkey: Tankönyv. 817. 1.).

2. Az alkotmány elleni felségsértés.

Felségsértés minden olyan cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy 1. a trónöröklés törvényes rendje; 2. a magyar állam alkotmánya erőszakkal megváltoztassák (127. §. 1. és 2. pont).

A védelmezett jogtárgyak tehát a trónöröklésnek az 1723. évi I. és II. tc.-ben (pragmatica sanctio) megállapított törvényes rendje és a magyar állam alkotmánya, vagyis mindazok a szabályok és intézmények, amelyek az államfői, törvényhozói és végrehajtói hatalom gyakorlására a történeti múlt folyamán kialakultak.

Aktív alanya: bárki lehet.

Elkövetési módja: erőszakos megváltoztatásra irányuló magatartás. Nem esik e körbe tehát a fenyegetés, a tudományos vagy politikai propaganda stb. A magatartásnak a fennálló rend megváltoztatására kell irányulnia (pl. a királynak trónfosztására, a királyságnak eltörlésére stb.). A cselekmény elkövetéséhez nem szükséges az eredmény bekövetkezése, mert befejezett felségsértésként minősül az arra *irányuló* cselekmény, tehát annak kísérlete is.

Büntetése: 10—15 évig terjedhető államfogház.

5. Az államterület elleni felségsértés.

Értjük alatta azon cselekményt, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy a magyar államnak területe vagy annak valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy a magyar államtól erőszakkal elszakíttassék (127. §.

3. pont). Nem esik ebbe a körbe az ország mesterséges határjeleinek (szobor, kő- vagy faoszlop, halom stb.) megsemmisítése, elhelyezése, megváltoztatása (minthogy ezek az 1891. évi XLI. t.-c. szerint mint vétségek minősülnek).

Büntetése: életfogytig tartó fegyház.

Előkészületi cselekmény. Mint az általános részben láttuk, törvényünk az előkészületi cselekményeket nem bünteti. Kivételt tesz azonban a felségsértés tényálladékainál, így ezek közül a király uralkodói állása ellen irányuló előkészületet, mint delictum sui generis 5 évi fegyházbüntetéssel sújtja. Míg a felségsértés többi eseteiben bünteti a

szövetséget egymagában, valamint ha ahhoz előkészületi cselekmény is társult.

Szövetség jött létre, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetését közös egyetértéssel elhatározza. Szükséges a felségsértés valamely meghatározott alakjára irányuló tettesi szándék (Curia: Btár 18. k. Angyal: im. 27.).

Büntetése: ha a szövetség a király uralkodói állása, vagy a terület elleni felségsértés elkövetésére jött létre s előkészületi cselekmény is elkövetett: 5—10 évi fegyház; ha előkészületi cselekménnyel kapcsolt alkotmány elleni felségsértés elkövetésére jött létre a szövetség: 4—10 évig terjedhető államfogház; ha a király uralkodói állása s a terület elleni felségsértés elkövetésére jött létre, a szövetség előkészületi cselekmény nélkül: 5 évig terjedhető fegyház; s végül ha az alkotmány elleni felségsértés elkövetésére jött létre a szövetség előkészületi cselekmény nélkül: 5 évig terjedhető államfogház.

Felhívás. Aki gyülekezeten, nyilvánosan szóval, vagy írat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által a felségsértés elkövetésére egyenes felhívást intéz, amennyiben ezeknek tartalmát, illetőleg jelentését tudta, büntetés alá esik (134. §. 1. bek.). És pedig, ha a felhívás teljesen sikertelen maradt, a büntetés: 5 évig terjedhető államfogház; ha nem maradt teljesen sikertelen és a király uralkodói állása vagy az államterület elleni felségsértésre vonatkozott: 5—10 évi fegyház; míg ha az alkotmány elleni felségsértésre irányult: 5—10 évig terjedhető államfogház.

Felhívás alatt olyan lelki reáhatást értünk, mely a címzettben valamely meghatározott cselekmény elkövetésének tette kész elhatározását kelti. Tehát nem reábírás. Vagyis a felhíváshoz nem szükséges az a mélyebb lelki hatás, mely a felbujtásnak ismérve. A felhívásnak nem kell okozati összefüggésben lennie az elkövetéssel, úgy mint a reábírásnak a felbujtásnál. Siker alatt nemcsak az előkészület vagy szövetekezés értendő, hanem a kísérlet és bevégzés is (így Illés: II. 23.; Angyal: i. m. 28.).

Fel jelentési kötelezettség. A magyar tételes büntetőjog mindössze pár tényálladéknál ismeri a feljelentési köte-

lezettséget, nevezetesen a felségsértésnél és az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedésről szerzett hitelt érdemlő tudomás esetén (Átv. 3. §.).

így büntetés alá esik mindenki, *aki oly időben vesz hiteltérdemlő tudomást arról, hogy felségsértés elkövetése céloztatik, midőn annak megakadályozása még lehetséges és arról a /elsőbbségnek jelentést nem tesz* (135. §.).

De *nem büntetteinek* a tettes vagy részes hozzátartozói, ha a feljelentést elmulasztják. A feljelentés kötelezettségének előfeltételei tehát: tudomásvétel arról, hogy a felségsértés elkövetése céloztatik, vagyis, hogy annak elkövetésére előkészületet tettek, szövetséget alakítottak. A tudomásvétel legyen hiteltérdemlő az illető szempontjából és oly időben történjék, amikor a felségsértés az adott körülmények között megakadályozható, amikor az még nem nyert befejezést. E feljelentésre mindenki, tehát azok is kötelezve vannak, akik egyébként a tanuzás kötelessége alól mentesek.

Büntetése: 3 évig terjedhető államfogház.

Büntetlenséget biztosít a törvény a megkezdett véghezvitel abbahagyása vagy a következmények elhárítása esetére az alábbi feltételek mellett. A felségsértés következő eseteiben: ha a király uralkodói állása, az alkotmány és államterület elleni felségsértés megkíséreltetett vagy ha egyébként büntetendő előkészület követtetett el, illetőleg ha előkészülettel társult szövetség jött létre vagy ha felhívás követtetett el, ezen cselekmények nem büntethetők, amennyiben a bűnös önként és mielőtt a cselekmény felfedeztetett volna, az előkészítést vagy megkezdett véghezvitelt abbahagyja és minden káros következményt, mely a tettesek, részesek és a szövetkezettek tevékenységéből netalán származott, maga elhárít, vagy ha a hatóságnál kellő időben tett feljelentése folytán a következmények elháríthatnak (136. §.).

Ugyancsak *büntetlenség* van biztosítva az egyszerű szövetségnél annak, aki előbb, mintsem a felségsértés elkövetésére, a szövetkezésen felül valami merényeltetett s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna: a szövetségtől eláll és elállását a szövetkezetieknek nemcsak tudomására juttatja, ha-

uem azokat a merénylet felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a szövetséget a hatóságnak feljeleníti (137. §.).

A felségsértés *büntettei* esetében törvényünk szerint szabadságvesztés mellett a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának a felfüggesztése is megállapítandó (138. §.).

1

4. A király és a királyi ház tagjainak bántalmazása és megsértése.

Ezen cselekmények voltaképp az állam létezését vagy annak biztonságát nem veszélyeztetik, lényegükben nem mások, mint testi sértő és becsületsértő magatartások; de törvényünk, tekintettel a király és a királyi ház megkülönböztetett közjogi helyzetére, azokat az állam elleni bűncselekmények közé emelte.

1. *A király bántalmazásának büntetést* követi el az, aki a királyt tetteleg bántalmazza, amennyiben cselekménye felségsértést nem képez (139. §.).

Aktív alanya: bárki lehet.

Passzív alanya: a király. A lemondott király, a trónörökös bántalmazása a 141. §. szerint büntetettik.

Elkövetési módja: a tetteges bántalmazás, vagyis minden olyan magatartás, mely testi bántalmazásban jelentkezik. A tettes szándéka csak a király bántalmazására irányulhat. Ezért, ha a tettes felségsértést szándékozik elkövetni, ezen szándéka azonban csak tetteges bántalmazásban nyilvánult meg, a felségsértés kísérletében lesz elmarasztalendő.

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatának a felfüggesztése.

2. *A király elleni sértést* az követi el, aki a király tényeit sértő módon bírálja (1913: XXXIV. t.-c. 2. §.).

Aktív alanya: szintén bárki lehet.

Passzív alanya: a király. Vitás, vajjon lehet-e az elhalt király? Vannak, kik azt a felfogást vallják, hogy elhalt király elleni sértés esetében a meghalt embernek vagy emlékének meggyalázásáról szóló Bv. 22. §.-á alkalmazandó (Heller: Bn. 64. 1., Binding Lehrbuch, I. 169. 1., van Calker:

Vergl. Darst. Bes. T. I. 97. 1.). Régebben Angyal a Btk. 141. §. 2. bek. szerint minősítette. Legutóbb a Kúria álláspontját teszi magáévá, amely szerint király elleni sértésnek az elhalt király is lehet passzív alanya, mert fontos állami érdek, hogy a királynak személyét még haló porában se érje olyan lekicsinylés, tiszteletlen bírálata, mely a királyi trón » tekintélyét is sérti, mert ha ez bekövetkeznék és megtorlatlanul maradna, ezáltal az államnak mint királyságnak, erkölcsi értéke is csorbát szenvedne. (Bjt. 77. k. 142. 1., Angyal: Kézikönyv, 7. k. 42. 1.).

Elkövetési módja: kétféle lehet a király megsértése vagy fényeinek sértő módon való bírálata.

A sértés köre tágabb a becsületsértés fogalmi körénél, vagyis beleszámít abba nemcsak a szorosabb értelemben vett becsületsértő cselekmények, hanem felöleli a király személye iránti köteles tiszteletnek szóval, írat, nyomtatvány vagy jel által történő megsértését. A tény állandóknak nem eleme a sértési célzat, hanem elegendő a király személye iránt tartozó köteles tisztelet tudatos megsértése (állandó gyakorlat), így megállapította a Kúria a cselekmény elkövetését, midőn a vádlott azt állította, hogy a király rossz szívű, népével nem törődő (Bjt. LV. 164. 1.), esküszegő (Bjt. LI. 242.), ismert költemények célzatos elferdítéssel történő szavalásakor. (B. Dtár, II. 365. 1.), kormányzósértést azzal szemben, aki a katonaszökevény fiát kereső csendőrökhöz ezeket a szavakat intézte: kutyát a fiam nem szolgál (Bjt. LXXV. 156.) stb.

Nem tartozik ide a kormány fényeinek sértő bírálata, minthogy a kormány ténye nem azonosítható a király fényeivel.

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház, továbbá politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése és hivatal vesztés. Ha pedig a cselekményt nyomtatvány útján vagy pedig írat vagy képes ábrázolat közszemlére tételével vagy nyilvánosan szóval követik el, 5 évig terjedhető fogházzal és a fenti mellék-büntetéssel büntetik.

3. *A királyi ház tagjainak bántalmazása és megsértése.* A királyi ház kiváló helyzettel bír az állam rendszerében már azért, hogy a korona az uralkodóházban örökös, a dinasztianak tagjai tehát már ez okból is egy különös ki-

váló egységet képeznek s közjogilag is különös tekintet alá jönnek. Ezen, a közjogból származó helyzetnek ad kifejezést a büntetőtörvény, midőn az uralkodóház tagjainak, bántalmazásáról külön intézkedik — állapítja meg a törvény indokolása (Anyaggyűjtemény. II. 34. 1.).

» Itt is két cselekményt szabályoz a törvény: a) *a királyi ház tagja bántalmazásának a büntetést, elköveti az, aki a királyi család valamelyik tagját tetteleg bántalmazza, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik* (141. §. 1. bek.); és b) *a királyi ház tagja megsértésének vétségét, amelyet megvalósít az, aki a királyi ház valamelyik tagja ellen sértést követ el* (141. §. 2. bek.).

Aktív alanya: bárki lehet.

Passzió alanya: a királyi család, illetve a királyi háznak tagjai. A Kúria felfogása szerint a királyi család tagjai ellen e minőségük elvesztése előtt elkövetett cselekményeket is a 141. §. szerint kell büntetni (Bdtár 16. k. 111. L, B. Dtár 7. k. 780. 1.). Továbbá, hogy a büntetőjogi védelem szempontjából a királyi ház élő és elhunyt tagjai megsértése között nincs különbség (Bjt. 54. k. 244. 1.).

Elkövetési mód: a tettelegesen bántalmazás, amennyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik (pl. ölési szándékkal elkövetett bántalmazás, vagy halált okozó súlyos testi sértés), illetve a királyi ház tagjának a megsértése.

Büntetése a bántalmazás büntette esetében: 5 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és a politikai jogok felfüggesztése. A sértés vétsége esetében: 1 évig terjedhető fogház, ha pedig a sértést írat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követik el: 2 évig terjedhető államfogház.

Egyes btk.-ek külföldi államfők elleni sértéseket is büntetés alá helyeznek a viszonosság alapján. A magyar Btk. ilyen rendelkezést nem tartalmaz, aminek következménye, hogy a magyar államfőnek hiányzik külföldön a megkívánt büntetőjogi védelme, amely fogyatkozása büntetőjogunknak jövőre ki lenne küszöbölendő (L. Barna: J. K. 1898. 37. sz. Finkey: Tankönyv, 822. L; Doleschall A.: Büntetőjog a nemzetközi jogban. 73. s. köv. 1.).

69. §. A hűtlenség.

Hűtlenség cím alatt a magyar Btk. azokat a cselekményeket foglalta össze, amelyek az állam kiilbiztonságát és nemzetközi jogállását a köteles állampolgári hűség megszegésével veszélyeztették. „Aki hazája ellen fegyvert fog, vagy az ellenséget hazája ellen segíti, az hűtlen” — mondja a törvény indokolása. Az új katonai büntetőtörvénykönyv (1930: III. = Kbt.) a hűtlenség fogalmát' kiszélesíti, amennyiben a Csemegi kódex hűtlenségről szóló III. fejezete hatályon kívül helyezésével kimondja, hogy hűtlenséget nemcsak magyar állampolgár, hanem külföldi is elkövethet. De lényeges változtatásokat visz véghez a részletekben is.

A Kbt. a hűtlenségnek két főalakját szabályozza: 1. a *katonai* és 2. a *diplomáciai hűtlenséget*. Az előbbi nem más, mint a háború veszélyének az előidézése, vagy a háború kitörése' után a hazai fegyveres erő elleni tevékenység. Az utóbbi pedig az állam biztonságát veszélyeztető okiratoknak az ellenség kezébe juttatása.

I. A katonai hűtlenség.

Jogi tárgya: a magyar állam külbiztonsága és nemzetközi állása.

Aktív alanya: úgy magyar honos, mint külföldi egyaránt lehet.

A katonai hűtlenség elkövetésének a törvény a következő alakjait különbözteti meg:

1. *Idegen állam kormányával való hűtlen szövetkezés.* Elköveti, aki *külhatalom kormányával, vagy külföldi szervezetekkel szövetkezik, vagy érintkezésbe bocsátkozik avégett, hogy a magyar állam ellen ellenséges cselekményre bírja, úgyszintén az is, aki valamely külhatalmat a magyar állam ellen háborúra, vagy kényszerintézkedésre indítani törekszik* (58. §.).

A törvény szerint, amint látható, a célbavett eredmény elérésére irányuló törekvés már magában kimeríti a tényálladékot, nem szükséges tehát, hogy a célbavett eredmény (a háború kitörése, a kényszerintézkedés) be következzen. A tényálladék alkateleme azonban a megjelölt *célzat*, vagyis,

hogy a tettes avégett szövetkezzék, illetve bocsátkozzék érintkezésbe a külhatalom kormányával, vagy külföldi szervezettel, hogy azt a magyar állam elleni ellenséges cselekményre bírja. Ellenséges minden, a magyar állam érdekeit sértő vagy veszélyeztető magatartás. Ha a tettest más cél vezérli.

A hűtlenség nem valósul meg (pl. bizonyos politikai irány támogatása, társadalmi osztály védelme stb.). Amennyiben pedig a megjelölt célzaton kívül a tettes célja a felségsértés elkövetését is magában foglalja, a hűtlenség és felségsértés anyagi halmazata forog fenn (így Angyal: Kézikönyv, VII. k. 59.; ellenk. Illés: II. k. 40, ki szerint ilyen esetben csak felségsértés megállapításának van helye).

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház, valamint hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának a felfüggesztése. Életfogytig tartó fegyházzal büntetendő azonban, ha a hadüzenet megtörtént, vagy a háború kiütött, avagy a kényszerintézkedés bekövetkezett. *Mellékbüntetés:* a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

2. A katonai hűtlenség másik alakja *a magyar haderő kárára az ellenséges haderő támogatása.*

Elköveti az, aki háború idején:

a) *a magyar állam, nagy szövetségese fegyveres erejének vagy a velük közösen működő fegyveres erőnek szándékosan hátrányt vagy az ellenségnek szándékosan előnyt okoz;* b) *aki ily cselekmény véghezvitelét megkísérli;* c) *aki evégből az ellenséggel érintkezésbe bocsátkozik;* d) *aki a fenti cselekmények közül az a) vagy a c) pontban meghatározott cselekmény elkövetésére mással szövetkezik, mást reábirni törekszik, vagy nyilvánosan (Btk. 134. §.) eredménytelenül felhív (59. §.).*

A Ktbt. mellőzi a Csemegi kódexnek az ellenség előnyét s a magyar haderő hátrányát szolgáló magatartásoknak ismert taxatív felsorolását, s e helyett, minthogy azok úgysem meríthetők ki, csak általános meghatározást ad.

A tényálladék alkateleme a *szándékos elkövetés, vagyis tettest az ellenségnek részére szóló előnyokozás, illetőleg saját fegyvereinknek hátrányokozása kell, hogy indítsa.*

A kísérlet a befejezéssel egyenlő megítélés alá esik.

Nemkülönben a felbujtó és a segéd a tettessel. Bünteti a törvény az eredménytelen felbujtást is.

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház. Ha azonban a büntett következtében a fegyveres erő egy vagy több tagja hadifogságba esett, életét vesztette, súlyos sérülést szenvedett, vagy súlyos betegségbe esett, vagy ha a cselekményből nagy hátrány származott, vagy az a hadviselés érdekét nagy fokban veszélyeztette, büntetése halál. Továbbá hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is ki kell mondani.

5. A kémlelés

A kémlelés büntette. Elköveti, aki idegen állam hatóságának, külföldi szervezetnek, megbízottjoknak, vagy érdekükben működő személynek kémül ajánlkozik, vagy részükre kémvizsgálatot vállal (64. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön, háború idején 5—10 évig terjedhető fegyház. Ha a cselekményt háború idején az ellenség javára követték el, a büntetés 10—15 évig terjedhető fegyház. Továbbá hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztését is ki kell mondani.*

A kémlelés vétsége. Elköveti, aki a magyar állam katonai védelmét szolgáló berendezésről vagy intézkedésről az illetékes hatóság engedelmé nélkül vázlatot, tervet, leírást, vagy fényképet készít, vagy közzétesz, úgyszintén, aki hivatalos őrizet alatt levő ily vázlatot, tervet, leírást, vagy fényképet jogosulatlanul magának vagy másnak megszerez, vagy lemásol, amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik (65. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház. Ugyanígy büntendő az is, aki titkon, vagy csellel belépődik oly helyre, ahová a belépést az illetékes hatóság az állam katonai védelme érdekében a közönségnek megtiltotta (65. §. 2. bek.).

4. Katonai titokra vonatkozó hamisítványok közlése.

Elköveti: a) aki oly hamis, vagy hamisított iratot, rajzot, vagy egyéb valótlan adatot, amely valósága esetén a 60. §.-ba megjelölt titok volna, idegen állam hatóságával, külföldi szervezettel, megbízottjokkal, vagy érdekükben működő személlyel közöl, ha a közlés alkalmas arra, hogy

az állam katonai vagy egyéb fontos érdekét veszélyeztesse (68. §, 1. bek.); b) aki ily közlés céljára a hamis, vagy hamisított iratot vagy rajzot készíti, avagy a valótlan adatot koholja (68. §, 2. bek.).

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház.

II. A diplomáciai hűtlenség.

Lényegében államtitoksértés, amelyet elkövet az, aki a magyar államnak biztonságát vagy más fontos érdekeit veszélyeztető katonai vagy egyéb titkot nyilvánosságra hoz, vagy illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tesz.

A diplomáciai hűtlenségnek a Ktbt. két nagy csoportját különbözteti meg: 1. *A diplomáciai hűtlenség büntetettét* és 2. *a diplomáciai hűtlenség vétségét.*

, 1. *A diplomáciai hűtlenség büntette.*

Elköveti: a) aki katonai titkot vagy a magyar állam egyéb fontos érdekeit, így különösen nemzetközi vagy gazdasági helyzetét érintő más titkot kikémlél, vagy jogosulatlanul megszerez; b) aki közhivatalnoki állásánál, hivatalos megbízatásánál, vagy a hatósággal szemben fennálló szolgálati, vagy szerződéses viszonyánál fogva birtokába vagy tudomására jutott ily titkot nyilvánosságra hoz, vagy illetéktelen személlyel közöl, avagy illetéktelen személynek más módon hozzáférhetővé tesz; c) aki nem az előbbi (a. és b.) pontokban meghatározott módon birtokába vagy tudomására jutott ily titkot nyilvánosságra hoz, vagy illetéktelen személlyel közöl, avagy illetéktelen személynek más módon hozzáférhetővé tesz, ha a cselekmény az állam érdekeit veszélyezteti; d) aki az a—c. pontokban meghatározott cselekmények valamelyikét megkísérli; e) aki az a—c. pontokban meghatározott cselekmények valamelyikének elkövetésére mással szövetkezik, mást reábirni törekszik, vagy nyilvánosan (Btk. 134. §.) eredménytelenül felhív; f) aki az a—c. t pontokban meghatározott cselekmények valamelyikének elkövetése céljából berendezést létesít vagy tart fenn (60. §.).

Elkövetési módjai: a) katonai vagy más fontos állami titoknak kikémlélése vagy jogosulatlan megszerzése, b) jogos

úton szerzett ily titoknak nyilvánosságra hozása, illetéktelen személlyel közlése vagy ilyenek számára hozzáférhetővé tétele.

Katonai titok: minden intézkedés, hír, terv, tárgy vagy bármely más olyan tény, amelynek arra nem hívatottak tudomására jutása a honvédelmet vagy általában az állam biztonságát veszélyezteti (60. §. ut. előtti bek.).

A befejezett cselekménnyel egyenlő megítélés alá esik annak *kísérlete* (d. pont). A cselekmény befejezéséhez nem szükséges az állami érdek tényleges sérelme. A tettesre megállapított büntetés egyformán mutatkozik úgy az eredményes, mint eredménytelen *felbújtásra* (e. pont), valamint a *segédi tevékenységre* (f. pont).

A cselekményre megállapított jogkövetkezmények súlyossága fokozódik attól függően, hogy mikor, milyen hatással, milyen személyek, milyen célból követték el? És pedig a következőkép:

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt háború idején követték el; illetőleg 10—15 évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy a titok idegen állam hatóságának, külföldi szervezetnek, megbízottjuknak vagy érdekükben működő személynek hozzáférhetővé váljék; életfogytig tartó fegyház pedig, ha a 60. §. a—c. pontjában meghatározott esetben a cselekmény az állam vagy a közigazdaság érdekeit súlyosan sértette vagy veszélyeztette; ha a tettes a 60. §. a) pontjában meghatározott cselekménynek vagy kísérletének elkövetésére közhivatali állását, hivatalos megbízását vagy a hatósággal szemben fennálló szolgálati, vagy szerződéses viszonyát használta fel, továbbá a 60. §. b) pontjában meghatározott cselekmény vagy kísérlete esetében (61. §.). Halállal büntetendő, aki a 60. §. a) vagy b) pontjában meghatározott cselekményt vagy kísérletét háború idején a 61. §.-ban meghatározott célból vagy az ellenség javára követi el (62. §.). Mellékbüntetés: a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése.)

A segéd büntetése. Aki a 61., 62. §. szerint büntetendő bűntett elkövetőinek akár kémlelésben, akár a titok megszerzésében, akár abban, hogy a titok idegen állam hatósá-

gának, külföldi szervezetnek, megbízottjuknak vagy érde-
kükben működő személynek hozzáférhetővé válnak, segítségé-
gére van, a tettesre megállapított büntetéssel büntetendő
(63. §.).

2. *A diplomáciai hűtlenség vétségének két esetét szabá-
lyozza a törvény:*

a) *aki a 60. §. b) és c) pontjában meghatározott cselek-
ményt gondatlanságból követi el (66. §.);*

b) *aki katonai titkot vagy a magyar államnak biztonsá-
gát, vagy egyéb fontos érdekét érintő más titkot tartalmazó
üggyiratot, vagy egyéb tárgyat anélkül, hogy arra jogosítva
volna, magánál tart, amennyiben a cselekmény súlyosabb
büntető rendelkezés alá nem esik (67. §.).*

A vétség első esetében a cselekménynek *gondatlanság-
ból való elkövetése; a második esetben katonai vagy más fon-
tos állami titkot tartalmazó üggyiratnak vagy egyéb tárgynak
egyszerű jogosulatlan magánál tartása, de fel nem haszná-
lása az, ami az enyhébb minősítés alapját szolgáltatja.*

Büntetése: a) esetben 5 évig terjedhető fogház; b) eset-
ben pedig 1 évig terjedhető fogház.

A feljelentés elmulasztása. Elköveti: *aki olyan időben
vesz hiteltérdemlő tudomást arról, hogy a jelen fejezetben
büntettnak nyilvánított cselekmény elkövetése céloztatik,
amidőn annak megakadályozása még lehetséges s arról a
hatóságnak, mihelyt teheti, jelentést nem tesz (69. §.).*

Büntetése: 3 évig terjedhető államfogház.

Nem büntethető: a cselekmény, ha a célbavett büntett
abban hagyatott, illetve a tettes vagy részes hozzátartozója,
ha a feljelentést elmulasztotta.

Mellékbüntetések: a) *Kiutasítás és kitiltás.* A hűtlenség
büntetési eseteiben (58—64 §§., továbbá a 68. §.-ban meghatá-
rozott esetben) a rendes mellékbüntetésekén kívül: a külföl-
dit az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre
el kell tiltani; belföldit pedig abból a községből, ahol tar-
tózkodása a magyar állam érdekeire veszélyes, akkor is ki
lehet tiltani, ha az az elítéltnak illetőségi helye (70. §.).

b) *Vagyonátszállás.* Súlyos jogkövetkezményt állapít meg a felségsértés és hűtlenség bizonyos eseteire a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915: XVIII. t.-c. s az ezt kiegészítő 1921: XLIII. t.-c. Vagyis a vonatkozó rendelkezések szerint, aki háború idején az ellenséget támogató különböző cselekedeteivel a felségsértés vagy a hűtlenség cselekményét követte el, a cselekményből keletkező kár, sérelem vagy egyéb hátrány megtérítéséért — a *belföldön található vagyonával akként felel*, hogy az a bűncselekmény elkövetésével törvénynél fogva az *államra száll*.

Közelebbről a vagyonátszállás jogkövetkezménye alkalmazásának előfeltételei: háború idején felségsértés vagy hűtlenség elkövetése. Azt az időt, amelyet háború idejének kell tekinteni, a minisztérium állapítja meg (1921: LXIII. t.-c. 13. §.). Továbbá a felségsértés és hűtlenség következő eseteire van korlátozva a vagyonátszállás: aki azáltal követte el, hogy a) az ellenséghez pártolt és azt kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy másnemű szolgáltatással támogatta, vagy b) evégből ellenséges csapathoz csatlakozott vagy c) önként ellenséges területre távozott. A vagyonek Kobzásnak még szélesebb körben biztosít helyet az új Ktbtk., amikor annak megállapítását megengedi a hűtlenségnek béke idején való elkövetése esetén is. Vagyis: a bíróság ítéletében az államkincstár javára belátása szerint és az elítélt vagyoni viszonyaihoz mért, az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt állapíthat meg. A vagyoni elégtétel szabadságvesztés büntetésre át nem változtatható, egyébként azonban a pénzbüntetéssel esik egyenlő tekintet alá (70. §. 2. bek.).

Hogy e vagyonátszállás jogilag milyen természetű, vitatható. Angyal szerint az nem büntetés, hanem magánjogi jogkövetkezmény (Angyal: 74. 1.). Ezzel szemben Finkey szerint abban a magánjogi kártérítés és a büntetőjogi pénzbüntetés fogalma mintegy összeesik (Finkey: A büntetőjog jelen állapota: 55. 1.). Részünkről is vegyes természetűnek látjuk, mert magánjogi kártérítési jellege mellett nem nélkülözi a büntetésben benfoglalt szociáletikai rosszalás kifejezését sem.

c) *Ajándék nagy jutalomelkobzás.* Hűtlenség büntette elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat minden esetben el kell kobozni, ha pedig az elkobzás nem foganatosítható, az elítéltet arra kell kötelezni, hogy a kapott értéknek vagy a juttatott vagyoni előnynek megfelelő összeget az államkincstárnak fizesse meg (70. §. ut. bek.).

Büntetlenség biztosítása. A feljelentés elmulasztása (69. §.) nem büntethető, ha a cselekményről a hatóságnak valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett. Ugyancsak nem büntethető a 60. §. 6. pontjában meghatározott büntett miatt az, aki az ott említett berendezést önként s mielőtt a cselekményt felfedezték volna, megsemmisíti (71. §. 2. és 3. bek.).

11. FEJEZET.

Az állam hatalom működése elleni bűn cselekmény.

70. §. Lázadás.

Angyal: Kézikönyv. VII. *M. E. Mayer:* VD. Bes. T. 1.349. s köv. 1. *Schultz:* Widerstand gégen die auswart. Staatsgewalt 1881. *Schlesinger:* Dér Aufruhr 1897. *Flesch:* Zür Lehre von der Rechtmassigkeit der Amtsausübung 1906. *Mersmann:* Dér Begriff der Rechtmassigkeit etcet. 1909. *Goldschmidt:* Ungerechtigter Vollstreckungsbetrieb. 1910. *Beuthner:* Die Rechtmassigkeit der Amtsausübung 1917. *Seuffert:* Anarchismus und Strafrecht 1899. *Fekete:* Strike és büntetőjog 1907. *Baumgarten N.:* A strike jogi következményei 1908. *Ráczy Gy.:* A büntetőjog szerepe a sztrájk probléma megoldásában 1929. (*Angyal* szemin. kiadv.). *Berend:* J. K. 1929. 161. 1. *Weil:* Die Aufreizung zum Klassenkampf 1905.

Lényegében olyan csoportosulás, amely polgárháború előidézésére irányul, amikor „a dezorganizált tömeg erőszakkal akarja saját akaratát az állami és társadalmi tényezők fölé helyezni“ (Anyaggyűjt. II. 100. 1.). Ezt pedig majd a törvényhozás vagy a kormány, majd a társadalom elleni erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel, majd végül a jogtalan toborzással törekszik elérni. Ennek alapján különbözteti meg törvényünk a lázadásnak három alakját.

1. A törvényhozás és a kormány elleni lázadás.

Ez alatt értjük azt a csoportosulatot, melynek célja:

1. a országgyűlést, annak valamelyik házát vagy bizottságát;
2. a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat, vagy azoknak egyikét, vagy azoknak valamely albizottságát;
3. a magyar kormányt erőszakkal, vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek elhagyására kényszeríteni (152. §.).

2. Társadalom elleni lázadás.

Azon csoportosulás, amelynek célja: a polgárok valamelyik osztályát, nemzetiségét, vagy hitfelekezetét fegyveresen megtámadni (153. §. 1. bek.).

Aktív alanya: a lázadás mindkét alakjának a csoport, vagyis több egyénből álló embersokaság, melyet közös cél vezet. Hány ember alkot egy csoportot, az nem állapítható meg, a Kúria szerint, a csoport több, mint néhány ember, de kevesebb emberből áll, mint a tömeg, „mindenesetre három-négy ember együttléténél nagyobb számú ember együttlétét tételezi fel“ (Grill Dtár, 8. k. 209. 1.). Célját alkalmas erővel a saját akarataként törekszik törvényellenesen érvényesíteni (Bjt. 73. k. 178. 1.).

A lázadás tárgyai: 1. az országgyűlés, annak valamelyik háza vagy bizottsága, a magyar kormány; illetve 2. a polgárok valamelyik osztálya, nemzetisége vagy hitfelekezetete.

A csoportosulás célja: 1. az említett szerveket szabad gyakorlatukban akadályozni vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek elhagyására kényszeríteni; illetve 2. a társadalom valamelyik osztályát, nemzetiségét, hitfelekezetét fegyveresen megtámadni. Kiből e célzat a csoport tagjai közül hiányzik (pl. véletlen folytán került be a csoportosulásba), nem büntethető.

Elkövetési módja: erőszak vagy fenyegetés, illetve fegyveres megtámadás.

Büntetése: a törvényhozás és a kormány elleni lázadásnak 10—15 évig terjedhető államfogház, továbbá hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése. A társadalom elleni lázadás esetén a felbújtók és vezetők: 5—10 évig terjedhető államfogházzal és hivatalvesztéssel; a többiek pedig 2 évig terjedhető államfogházzal büntetettnek.

Minősített esetek: a) *Ha a lázadó csoport valamely községet, házat, fegyvertárt, hadiszertárt, löportárt, vaspályát, távírda- vagy postahivatalt megtámadott, vagy hatalmába kerített, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső büntett nem forog fenn* (154. §.).

Büntetése: a) a felbújtók és a vezetők 10—15 évig terjedhető államfogházzal büntetendők;

b) ha a lázadó csoport rablást, gyújtogatást, pusztítást, vagy egyes személyek ellen erőszakot követ el, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső büntett nem forog fenn (155. §.).

A felbújtók és vezetők 10—15 évig terjedhető fegyházzal, a többiek 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendők.

A szövetség. A lázadás előidézésére létrejött szövetség büntetése, ha a büntett véghezvitelére előkészületi cselekményt nem követ el: 1—3 évig terjedhető államfogház; előkészítő cselekmény esetén 2—5 évig terjedhető államfogház. Ha pedig a 155. §.-ban meghatározott büntett véghezvitelére jött létre a szövetség, a szövetkezők 3 évig, illetőleg 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendők az előbb megállapított megkülönböztetés szerint.

Büntetlenség biztosítása. *Lázadás miatt, a felbújtók és vezetők kivételével, nem büntetteinek azok, akik a polgári, vagy katonai hatóság felhívására a lázadás színhelyét elhagyják, s a lázadásban többé részt nem vesznek. De a büntetlenség nem terjed ki azon büntetendő cselekményekre, amelyeket valaki, a lázadás tartama alatt, az ebben való részességen kívül követett el* (159. §.).

Büntetlenséget biztosít a törvény továbbá a szövetségtől való elállás, hatóság előtti feljelentés stb. esetére. (1. 137. §.).

Felhívás. *Aki lázadásra nyilvánosan stb.* (134. §.) fel-

hívást intéz, vagy terjeszt, ha azt a felhívás folytán követték el vagy kísérelték meg; mint felbujtó büntetendő (158. §.

1. bek.).

Ha pedig a felhívás teljesen eredménytelen marad: 6 hónaptól 2 évig terjedhető államfogházzal büntetendő (158. §.

2. bek.).

3. Jogtalan toborzás.

Minden állam a maga részére tartja fenn a jogot csapatok gyűjtésére. Éppen ezért törvényes felhatalmazás vagy a kormány engedelme nélkül a toborzás tilalom alatt áll. A magyar Btk. szerint *lábadást követ el az, aki nem azon célból, hogy felségsértés, hűtlenség vagy lábadás büntettét kövesse el, a törvény vagy a magyar kormány engedélye nélkül, a magyar állam területén csapatot gyűjt, azt felfegyverzi, hadi szerekkel ellátja vagy hadi gyakorlatokban oktatja; úgyszintén az is, aki ily csapat vezényletét, vagy abban valamely tisztséget elvállal (161. §.).*

Aktív alanya: bárki lehet.

Célja: bármi lehet (pl. valamely hatóság, külföldi államhatalom stb. megtámadása) a törvényben megállapított esetek kivételével, mert amennyiben azoknak elkövetése végett történik a jogtalan toborzás, úgy azon súlyosabb beszámítás alá eső cselekményekért lesz a tettes felelősségre vonandó.

Az elkövetés módja: vagy csapatgyűjtés, annak felfegyverzése vagy kiképzése vagy a csapat vezényletének, illetve abban valamely tisztségnek az elvállalása. Nem esnek büntetés alá azok, akik a csapatba lépnek s tisztséget nem töltenek be.

Büntetése: 2—5 évig terjedhető államfogház.

Kiegészítő rendelkezést tartalmaz a trianoni békeparancsban vállalt kötelezettségek végrehajtásáról intézkedő 1922: XI. t.-c., amely szerint tilos bárkinek fegyveres erőt felállítani vagy oly szervezetet alkotnia, amely fegyveres erővé átalakítható, oly szervezetek felállításában résztvennie, amelyeket fel lehet fegyverezni, vagy erre a célra nyilvános vagy titkos szerződést előkészítenie, tilos magánosoknak ily

szervezetbe belépni. E tilalom megszegése vétség s ameny-nyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik: 6 hónaptól 1 évig terjedhető államfogházzal büntetendő (1922: XI. t.-c. 6. §.).

Eme rendelkezés a magyar állam katonai felségjogát egyoldalulag felfüggeszti s az esetleges magyar törvény vagy kormány engedélyezte toborzást is tilalom alá helyezi.

71. §. A hatóság elleni erőszak.

Az állam elleni bűncselekmények egy kevésbé súlyos csoportja az, amikor a tettes egyes hatóságokat, közegeit vagy annak tagjait támadja meg s igyekszik jogtalan kényszer alá helyezni. Az erőszaknak tárgya itt is úgy, mint a lázadásnál az államrend. De megkülönbözteti a bűncselekményeknek eme két csoportját az, hogy itt az erőszak nem a törvényhozás vagy a kormány, sem a társadalom ellen irányul, hanem az állami törvényes hatóságokat, közegeit vagy annak tagjait törekszik valamilyen magatartásra készíteni.

A vonatkozó jogszabályokat az 1914: XL. t.-c. tartalmazza.

A hatóság elleni erőszak *aktív alanya* lehet bárki, egyes épűgy, mint csoport.

Passzív alanyai: a hatóság, hatósági tag, hatósági közeg, az országgyűlés egyik házának vagy bizottságának tagja, kiküldöttje, vagy választott tisztviselője, az országgyűlés közegei és a képviselőházi őrség személyzete s végül a hatóságok, bizottságok vagy személyek támogatására rendelt vagy kelt személyek (2. §.).

Hatóság. A törvény rendelkezése szerint „hatóság“ elnevezés alatt bírói és közigazgatási hatóságokat, „közigazgatási hatóság“ elnevezés alatt pedig a bírói hatóságok kivételével minden állami, akár polgári, akár katonai hatóságot és minden törvényhatósági és községi hatóságot kell érteni. Ezenkívül minden közhivatalnoknak és az ügyvédeknek fegyelmi hatóságát, valamint a törvény alapján alakított választott bíróságot is úgy kell tekinteni, mintha hatóság volna (1914: XL. t.-c. 1. §.). Hatóságnak tekintendők még

a bankjegyfelülbélyegzés vezetésére s ellenőrzésére hivatott szervek (1920: III. t.-c. 4. §.). Ugyancsak hatóság a gazdasági mnnkabérmegállapító bizottság (1923: XXV. t.-c. 12. §.).

A törvény csak felsorolja a büntető rendelkezések alkalmazása szempontjából tekintetbe jöhető hatóságokat; de nem adja a hatóság fogalmi meghatározását. Hatóság alatt kell értenünk az állami célok megvalósítására hivatott és az államhatalom szervezetébe beletartozó állandó jellegű azon közjogi alakulatokat, amelyek kényszerítő és rendelkező hatalom gyakorlására vannak jogosítva és kötelezve (hasonlóan a Curia: Grill Dtár 8. k., Angyal: i. m. 101.), Hatóság alatt tehát nemcsak a kényszerítő hatalommal rendelkező, hanem a gondozó tevékenységet kifejtő hivatalokat is kell értenünk (helyesen Heller: i. m. 11., ellenk. Illés: II. 62., régebben Angyal: Tankönyv. II. k. 50.).

Hatósági tag valamely hatóság kötelékébe tartozó s annak nevében eljáró személy, valamint a társas vagy testületi formában működő hatóságnak együttműködő résztvevő tagja (hasonlóan Heller: i. m. 25.). Éppen ezért a hatóság tagja részese a hatósága által kifejtett hatalomnak. Így a hatóság tagja joggyakorlatunk szerint: a járásbíró, mikor vizsgálóbírói cselekményt foganatosít (Grill Dtár 8. k. 632.), a községi bíró (Bjt. 67. k. 346), a körorvos (u. o. 80. k. 141.) stb.

Hatósági közeg ellenben a hatóság akaratelhatározásának a végrehajtója. A törvény szerint hatósági közegeknek tekintendők: a közszolgálatra rendelt polgári és katonai örök, a hatóság által felesketett mezőörök, hegyörök, erdőtiszték, erdőörök, útmesterek, útkaparók, vadörök, vízörök és vízműörök, végül a magyar szent korona országainak területén üzemben tartott közforgalmú vaspályák és tömegszállításra rendelt egyéb géperejű közforgalmú közlekedési vállalatok, valamint az állami és más közhasználati vagy közérdekű távírdák, távbeszélők és egyéb villamos jelző berendezések felügyelő és kezelő személyzeteinek tagja, úgyszintén a m. kir. posta alkalmazottai (5. §.).

A hatóság elleni bűncselekmény tényálladékanak két alakját szabályozza törvényünk. Az egyik alakja az, amelynek elkövetője csak egyes személy lehet, a másik pedig az, mely csak csoportban követhető el.

1. Hatóság elleni erőszak egyes személy által elkövetne.

Elköveti az, aki a töményben megállapított, fentismertett passzió alanyokat akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza, vagy intézkedésre kényszeríti, úgyszintén, aki a passzív alanyt hivatásából folyó eljárás alatt vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza (Hv. 2 §.).

Aktív alanya egyes személy, vagy egyes személyek, kik mint részesek, közösen valószínűsítik meg a tényálladékot. Joggyakorlatunk szerint társtettes, aki az erőszak kifejtésében maga is résztvesz, de az is, aki jelenlétével a megfélemlítést fokozza. De aki csak biztat, bátorít, segéd. Az ellenállásra való egyenes felhívás felhajtásként büntetettik.

Az elkövetés módja: a törvényben megjelölt passzív alanynak erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában: a) *akadályozása* vagy b) *intézkedésre kényszerítése* vagy hivatásából folyó eljárása alatt vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt, c) *tetteleg bántalmazása*.

a) *Akadályozás* alatt a hatósági működés megnehezítését, gátolását és nem lehetetlenítését értjük, amelyet mindig valamilyen aktív magatartás von maga után. A passzív ellenállás, ellenszegülés, nem engedelmesség a joggyakorlatunk szerint nem esik az akadályozás körébe. Minthogy az erőszak vagy fenyegetés már a hatósági működés megnehezítését vonja maga után, a tényálladék ezek alkalmazásával be is van fejezve, tehát a cselekménynek nincsen kísérlete (állandó gyakorlat). Akadályozás azon magatartás is, amely eljárás folyamán előforduló dolog és nem személy ellen fordul (így gyakorlatunkban hatóság elleni erőszakban marasztaltatott el, aki a zálogtárgyat megfogta, a végrehajtó kezéből kihúzta, a periratokat a tárgyalás befejezése előtt széttepte stb.).

Az akadályozás azonban csak akkor meríti ki a tényálladékot, ha az a passzív alany *hivatásának jogszerű gyakorlását* érinti. Hivatásának gyakorlásában jár el az illető alany, ha hatáskörébe tartozó cselekményeket foganatosít.

De nem szükséges, hogy akkor szolgálatban legyen, amikor ezeket foganatosítja (Bjt. 6. k. 145. 1.).

Jogszerű a hivatás gyakorlása, ha az a fennálló jogszabályoknak *alaki* szempontból megfelel, ha a hatóság és közege eljárásában az államigazgatás rendjének lényeges szabályait megtartja. Az ilyen, a jogi normák által meghatározott *alakszerűségek között* foganatosított eljárás akkor is jogszerű, ha még tartalmilag jogellenességet foglalna is magában (így felmentette a Kúria a vádlottat, amikor ítélet nélkül rendelte el a községi bírói végrehajtást, mellyel szemben vádlott ellenállást fejtett ki; midőn a községi bíró a lefoglalt ingókat bírói megbízás nélkül akarta elárverezni; mikor a községi ör vádlottat bírói utasítás nélkül be akarta zárni stb.).

A törvény helyes értelmezése szerint a hivatás jogszerű gyakorlása tényálladáki alkatelem és nem büntetethőségi előfeltétel. A cselekvő alanynak tehát tudattal kell rendelkeznie a passzív alany eljárásának ebbeli minőségéről: Ha erről nem tudott vagy efelett tévedésben volt, úgy a Btk. 82. §.-a alapján a büntetés alól mentesül [A Kúria felmentette a vádlottakat, akik arról nem tudtak, hogy a pénzügyőrök, akikkel szemben ellenállottak, hivatalos eljárásban voltak, Grill Dtár 8. k. 674. 1.]. A magában jogszerűtlen eljárást a felsőbb hatóság utasítása nem teszi jogszerűvé. Bírói gyakorlatunk szerint a törvényes hatáskörben a felsőbbség által kiadott helytelen parancs folytán eljáró hatósági közeg elleni ellentállás hatósági erőszak (Bjt. 25. k. 135. 1.); hatósági elleni erőszak, ha az eljárás nem volt szabályszerű, de a fellebbvitató parancsára történt (u. o. 55. k. 164. 1.); a törvényes hatáskörrel bíró hatóság jogerős rendelkezésének jogszerű voltát a végrehajtást foganatosító közeg felülvizsgálni nem hogy köteles, ellenkezőleg arra nincs is jogosítva (Bdtár, 18. k. 158. 1.).

b) Másik elkövetési módja *az intézkedésre való kényszerítés*. Tehát az elhatározás kikényszerítése, amíg az intézkedésben nem foganatosíttatik, nem elegendő (így Angyal: i. m. 119. 1., ellenk. Heller: i. m. 39. 1.). A kényszernek hivatalos intézkedésre kell irányulnia, más természetű intézkedésre való kényszerítés a személyes szabadság megsértéseként,

vagy több személy által elkövetve, magánosok elleni erőszak gyanánt minősül.

Mindkét elkövetésnek közös ismérve: akár *erőszak*, akár *fenyegetés*. Erőszak alatt a törvény itt, mint a Kúria interpretálja, a jogos és szabad cselekvésnek kényszer alá helyezését érti (Bdtár 6. k. 327.). Nem szükséges az ellentállás teljes megsemmisítése, vagyis vis compulsiva is elegendő (így a Kúria erőszaknak minősítette a vádlott azon magatartását, amikor az eljáró hatósági közeget megfogta, meglökte, a nála levő hivatalos iratot széttépte. De nem állapította meg az erőszak fennforgását, midőn annak útját állotta, szidalmazta, az ajtót előtte bezárta stb.).

Veszélyes a fenyegetés, ha a fennforgó körülmények között a fenyegetettben alapos félelmet kelthet a veszély közvetlen bekövetkezése iránt. A törvény nem tette magáévá a Btk. 167. §.-ában foglalt ama megszorítást, mely szerint veszélyes fenyegetés csak a büntett vagy vétség elkövetésével való fenyegetés (veszélyes a fenyegetés a Kúria szerint, amikor a vádlott a hatósági közeget szemkiszúrással, összetöréssel, szidalmazásai közben előrántott revolverrel, kilövással fenyegette stb.).

c) *Tettleges bántalmazás* körébe esik más testének szándékos, jogellenes, ellenséges célú érintése. Nem szükséges sérülés beállta. Így a Kúria szerint: a hatósági közeg megfogása, ködobás, mely nem talált, jelzősinőr letépése stb.

A tettleges bántalmazás ismérvei; hogy a) a passzív alanyt *hivatásából folyó eljárása alatt* vagy pedig b) *boszszúból, hivatásának gyakorlása miatt* érje.

Hivatásából folyó eljárás egyfelől a szőkébb értelemben vett minden kötelességszerű, hivatalos tevékenység, de minden más azzal összefüggésben levő is. Így jár el az országgyűlési képviselő, aki beszámolót tart, a postaszolga, aki körútját nem végezte be, a bírósági szolga, aki a kereset kézbesítése után távozóban van. Mivel a törvény a hatósági tekintélyt kívánja elsősorban is védelemben részesíteni, ezért amíg annak veszélyeztetése fennforog, a tényálladék elkövetésének megállapítása indokolt (hasonlóan Heller: i. m. 41., Angyal: i. m. 123.).

Bírói gyakorlatunk szerint lényegtelen az, hogy a hatósági eljárás, jogszerű vagy esetleg jogellenes volt-e, mint-hogy a törvény itt nem írja elő a jogszerűség alkatelemét. Ugyancsak nem kívánatik meg, hogy a tettlegesség indítóoka és a sértett hivatalos eljárása között okozati összefüggés legyen. Amint nem az sem, hogy a bántalmazott személynek a cselekmény elkövetésekor a tettes felett hatósági joga legyen, mert a törvény a hatósági személyt mindenkiel, tehát nem csupán azzal szemben védi, akivel szemben az eljárása éppen vonatkozásban áll.

A tettleges bántalmazás egy másik ismérve, hogy a passzív alanyt *hosszúból hivatásának gyakorlása miatt* érje. Ez fennforog akkor, ha a tettleges bántalmazás a hivatalos gyakorlása *után* eme lelkiindítóokból kifolyólag éri a passzív alanyt. E tényálladék kísérleti megvalósítása ritkán bár, de előfordulhat. A tettleges bántalmazás megkezdése csak az esetben büntetendő a hatósági közegek elleni erőszak büntettének kísérleteként, ha nem esik az az akadályozásra, vagy kényszerítésre irányuló erőszak vagy veszélyes fenyegetés fogalma alá (így Angyal: Kézikönyv. VII. 127. A Kúria álláspontja ingadozó: kódobás, mely nem talált, bevégzett büntett Bdtár 2. k. 100. 1., máskor kísérlet u. o. 7. k. 222. 1.).

Anyagi halmazat lesz megállapítandó, ha a hatóság elleni erőszak büntettének elkövetésekor a tettes más jogtárgyat is sértett (mikor a vádlott pl. a végrehajtó elleni veszélyes fenyegetés alkalmával a végrehajtató fél ügyvédjét is bántalmazta, amikor a hatóság elleni erőszak alkalmazásakor egyidejűleg magánosok ellen is erőszakot követett el). Ugyancsak halmazában lesz büntetendő, ha a tényálladék elkövetésekor kifejtett magatartás a passzív alanyon testi sértést okozott. De, ha a tényálladék megvalósításának eszköze egy olyan büncselekmény, mely testi sértést nem okozott, ez utóbbit feloldja a hatóság elleni erőszak büntette, (így nem állapított meg halmazat, ha a hatóság elleni erőszak közben becsületsértés, vagy istenkáromlás is követett el). Ugyancsak nincs helye halmazat megállapításának, ha a tényálladékot egyidejűleg több hatóság ellen követik el (nincs halmazat két rendőr ellen tanúsított erőszak esetén,

amikor vádlott egyetlen hatósági intézkedést hiúsított meg a végrehajtó és a végrehajtató ügyvéd ellen alkalmazott erőszakkal).

2. *Hatóság elleni erőszak csoportosulás útján elkövetne.*

A hatóság elleni erőszak bűncselekményeinek másik alakja, a törvény szerint: az a *csoportosulás, melynek célja az, hogy a hatóságnak közegét akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza, vagy intézkedésre kényszerítse, vagy hivatásából folyó eljárása miatt, vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza, vétség.*

Aktív alanya: a csoport. Felelősségre vonhatók a csoport tagjai, legyenek azok magyar állampolgárok, vagy külföldiek.

Jogi tárgya: a hatósági tekintély és a hatósági tevékenység szabad kifejtetése.

Passzív alanya: a megjelölt szervek és személyek.

Elkövetési módja: a célbavett eredménynek csoportban megvalósítása.

Ezen *célzat* pedig ugyanaz, amelyet a törvény az egyes személy által elkövetett erőszak tényálladéknál előír. Heylesen állapítja meg Angyal, hogy a törvényben megjelölt dolus speciálisnak csak a csoportnál kell meglennie; de nem szükséges, hogy a csoportban lévő minden egyesnél az fennforogjon, mert a csoportosulásban rejlő veszély létrehozásához az is hozzájárul, kinél az eredménylehetőség képzelet nem hatott visszatartólag a csoportban való részvételtől (dolus eventualis) (i. m. 133. 1.).

Minősített esetek: ha a cselekményt *felfegyverkezett* csoport vagy egyes követte el. Fegyver alatt nemcsak a műszaki értelemben vett fegyvert, hanem minden testi sértés elkövetésére alkalmas eszközt kell érteni (így a Kúria gyakorlata szerint: a zsebkés, bot, kasza, ásó stb.). A *fegyverkezés* utal arra, hogy a tettes az eszközt az erőszak vagy a veszélyes fenyegetés céljából vette magához. Tehát aki különben is állandóan fegyvert hord, nem esik e súlyosabb minősítés alá, de akkor igen, ha a nála levő fegyvert tényleg használja.

Ha a cselekményt csoport követi el, nem szükséges, hogy a csoport minden egyes tagja fegyvert viseljen. De mindazok, akiknek tudomása van a csoport többi tagjainak felfegyverkezett voltáról, bár náluk fegyver nincs, e súlyosabb minősítés alá esnek.

Büntetési tételek. A cselekmény súlyosságához mérten:

1. 5 évig terjedhető börtön, ha a passzív alany hatóság vagy annak tagja, országgyűlésnek a tagja vagy választott tisztviselője és az elkövetés módja csoportosulás; 3 évig terjedhető börtön ugyanezen esetben, de ha csoportuláson kívül követtetett el.

2. 5 évig terjedhető fogház, ha a passzív alany hatóság közege vagy annak tekintendő személy és az elkövetés módja csoportosulás, illetve 3 évig terjedhető fogház, ha csoportosuláson kívül követték el.

3. 3 évig terjedhető börtön, ha a passzív alany az országgyűlés közege vagy őrségének tagja és csoportosulás útján követtetett el; míg 2 évig terjedhető börtön csoportosulás nélkül elkövetve.

A hatóság, bizottság vagy személy támogatására vagy védelmére rendelt vagy kelt személy ellen elkövetett cselekmény: olyannak tekintendő, mintha azt az illető hatóság, bizottság vagy személy ellen követték volna el.

Minősített esetekben, vagyis ha a bűncselekményt felfegyverkezve követték el:

1. hatóság, annak tagja, az országgyűlés tagja vagy választott tisztviselője ellen és csoportosulásban a felbújtók és vezetők büntetése 5 évig terjedhető fegyház; ha csoporton kívül: 5 évig terjedhető börtön;

2. hatósági közeg vagy ennek tekintendő személy* az országgyűlés közege vagy őrségének tagja ellen csoportosulásban a felbújtók és vezetők büntetése 5 évig terjedhető börtön, a többieké 3 évi börtön; ha pedig csoportosuláson kívül, 3 évig terjedhető börtön.

A védelemre kelt személyek itt is ugyanazon védelemben részesülnek, mint a nem minősített esetekben.

Mellékbüntetés: hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése a törvényben megállapított hatóság elleni erőszak *büntettei* esetében.

Büntetlenség biztosítása. A törvényben megjelölt csoportosulás miatt nem büntethető az, aki — mielőtt a csoportosuláson kívül egyebet követett volna el — akár önként, akár a megtámadottnak, akár pedig a hatóságnak vagy közegének felhívására csoportosulás színhelyét elhagyja s a csoportosulásban többé részt nem vesz.

Szövetség. A törvényben meghatározott *büntettek* elkövetésére irányuló szövetség, ha előkészületi cselekményt még nem vittek véghez, 1 évig, ellenkező esetben 2 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Nem büntethető, hatóság által még fel nem fedezett szövetség esetében, aki — mielőtt a szövetkezésen és az esetleges előkészületen felül egyebet követtek volna el — a szövetségtől eláll és ezt nemcsak tudomására juttatja a szövetkezeiteknek, de őket reábírní törekszik, hogy tervüket abban hagyják, vagy pedig a szövetséget a hatóságnál feljelenti.

72. §. Izgatás az alkotmány, a törvény, a hatóságok, vagy hatósági közegek ellen.

Izgatás alatt általában a fennálló jogrenddel szemben nyilvános nyilatkozat által ellenséges érzület kiváltását vagy fokozását értjük. Szándék szempontjából elegendő annak tudata, hogy a nyilvánosan tett nyilatkozat ilyen hatás kiváltására alkalmas, nem szükséges a veszélyes indulatok, gyűlölet felidézésére irányuló célzat (Bjt. 72. k. 76.).

Az izgatásnak a magyar Btk. a következő alakjait különbözteti meg:

1. *felhívás büntett vagy vétség elkövetésére*, 2. *felhívás törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre*; 3. *társadalmi osztályok s jogintézmények elleni izgatás*; 4. *politikai izgatás*; 5. *büntett vagy vétség és elkövetőjének a feldicsé-
résére.*

Közös elkövetési mód, hogy *gyülekezeten, nyilvánosan, szóval, vagy nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által* (171. §. 1. bek.) legyenek elkövetve.

Gyülekezet alatt értjük több embernek együttlétét. összehozhatja valamely közös cél, de összeverődhetnek vélet-

lenből is. Így a Kúria szerint gyülekezet pl. a piacon levő közönség, a nyilvános pártgyűlés; de nem az néhány fürdővendég találkozása stb.

Nyilvánosan van egy cselekmény megvalósítva, ha azt nemcsak bizonyos meghatározott személy, vagy személyek; de bárki és akárhány is észlelhette.

1. Felhívás büntett vagy vétség elkövetésére.

A felhívás jelentését láttok már a felségsértés tényálladéknál (367. 1.). Csak a *büntett* vagy *vétség* elkövetésére irányuló felhívás esik e szakasz alá. *Egyenes* a felhívás, ha az büntett vagy vétség elkövetésében jelentkező cselekvésre és nem valamilyen érzület felkeltésére irányul, ha az határozott és érthető. De nem szükséges a büntettnak és vétségnek pontos megjelölése (a Kúria megállapította az egyenes felhívást azzal szemben, ki a gyülekezethez ilyen szavakat intézett: „üssétek agyon a fináncokat⁴⁴, „üsd a zsidót“, „fel kellene akasztani a sakterpártiakat⁴⁴ stb.).

Büntetése:

1. Ha a büntett vagy vétség elkövetett, a felhívás, mint felbujtó, büntetendő (171. §. 1. bek.).

A törvény ezen rendelkezése nem jelenti a felhívásnak a felbujtással való azonosítását. A felhívás éppen a reábirástól való különbözősége következtében delictum sui generis-ként nyert megkonstruálást. Hanem csakis ugyanazon büntetési tételek alkalmazását írja elő.

2. Ha a felhívás eredménytelen maradt, amennyiben az a törvény külön rendeletéi alá nem esik: 2 évig terjedhető államfogházzal büntetendő (171. §. 2. bek.).

2. Felhívás törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre

Elköveti az, aki a megállapított (171. §.) módon: *a törvény ellen, vagy aki a hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhívást intéz vagy terjeszt* (172. §. 1. bek.).

Az állampolgári kötelességből folyik az állampolgár engedelmessége a törvények és a hatóságoknak törvényes ha-

táskörében kibocsátott rendelkezései és hozott határozatai iránt. Más az engedetlenségre való felhívás és más a vélemény szabad nyilvánítása, amelynek körébe természetesen beletartozik a fennálló jogrend s ezen belül az egyes szervek működésének szabad bírálata. De, ha a rossz törvények és helytelen hatósági eljárásnak bírálata ama felhívásban oda fajulna el, hogy azokkal szemben az engedelmisséget megtagadják, az államra a jog uralmának biztosítása tekintetében nem lehet közömbös, mert az ilyen magatartásoknak büntetlenül hagyása a jogrend felbomlásához vezetne.

A törvény e szakaszban két tényálladékot szabályoz:

a) A törvény ellen engedetlenségre felhívás.

Törvény alatt itt a „közjogba tartozó, vagy az államot, illetőleg a közérdeket érintő más törvényeket” kell érteni a min. Ind. szerint; tehát nem tartoznak e körbe a köz szempontjából egyébként közömbös törvények (így Liszt: Lehrb. 805.; Angyal: Tankönyv. II. 77.; ellenk. Binding: Lehrb. 2. k. 848. 1.). Megállapította a Kúria a tényálladék elkövetését, amikor a szülőkhöz azon felhívást intézték, hogy a gyermekeket nyilvános iskolába ne járassák, mert a törvény (1868: XXXVIII. t.-c.) a gyermekek iskoláztatását kötelezően előírja; vagy azon pappal szemben, aki a szószékről megtiltotta híveinek, hogy az állami anyakönyveket aláírják stb.).

b) Hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni engedetlenségre való felhívás.

Hatóság alatt ugyanazokat kell értenünk, mint a hatóság elleni erőszaknál.

A tényálladék alkateleme, hogy a hatóság fenti működése *törvényes hatáskörben* legyen kifejtve. Tehát nem büntethető a felhívás, ha a hatóság törvényes hatáskörét túllépte. Ha alakszerűleg a kifejtett hatósági működés törvényes, azal szemben az engedelmisség kötelessége fennáll, ha anyagilag nem is felel meg az igazság követelményeinek (így a Kúria elítélte a vádlottat, aki árvíz idején a polgármester rendeletének nem teljesítésére hívta fel a népet; aki a le tartóztatott egyénekhez felhívást intézett, hogy ne engedjék magukat bekísérni, aki szétoszlásra felszólított tömeghez felhívást intézett, hogy ne oszoljanak szét stb.).

lenből is. Így a Kúria szerint gyülekezet pl. a piacon levő közönség, a nyilvános pártgyűlés; de nem az néhány fürdővendég találkozása stb.

Nyilvánosan van egy cselekmény megvalósítva, ha azt nemcsak bizonyos meghatározott személy, vagy személyek; de bárki és akárhány is észlelhette.

I. *Felhívás büntett vagy vétség elkövetésére.*

A felhívás jelentését láttuk már a felségsértés tényálladékanál (367. 1.). Csak a *büntett* vagy *vétség* elkövetésére irányuló felhívás esik e szakasz alá. *Egyenes* a felhívás, ha az büntett vagy vétség elkövetésében jelentkező cselekvésre és nem valamilyen érzület felkeltésére irányul, ha az határozott és érthető. De nem szükséges a büntettnek és vétségnek pontos megjelölése (a Kúria megállapította az egyenes felhívást azzal szemben, ki a gyülekezethez ilyen szavakat intézett: „üssétek agyon a fináncokat“, „üsd a zsidót“, „fel kellene akasztani a sakterpártiakat“ stb.).

Büntetése:

1. Ha a büntett vagy vétség elkövetett, a felhívás, mint felbújtó, büntetendő (171. §. 1. bek.).

A törvény ezen rendelkezése nem jelenti a felhívásnak a felbujtással való azonosítását. A felhívás éppen a reábirástól való különbözősége következtében delictum sui generis-ként nyert megkonstruálást. Hanem csakis ugyanazon büntetési tételek alkalmazását írja elő.

2. Ha a felhívás eredménytelen maradt, amennyiben az a törvény külön rendeletei alá nem esik: 2 évig terjedhető államfogházzal büntetendő (171. §. 2. bek.).

2. *Felhívás törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre*

Elköveti az, aki a megállapított (171. §.) módon: a *törvény ellen, vagy aki a hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhívást intéz vagy terjeszt* (172. §. 1. bek.).

Az állampolgári kötelességből folyik az állampolgár engedelmessége a törvények és a hatóságoknak törvényes ha-

táskörében kibocsátott rendelkezései és hozott határozatai iránt. Más az engedetlenségre való felhívás és más a vélemény szabad nyilvánítása, amelynek körébe természetesen beletartozik a fennálló jogrend s ezen belül az egyes szervek működésének szabad bírálata. De, ha a rossz törvények és helytelen hatósági eljárásnak bírálata ama felhívásban oda fajulna el, hogy azokkal szemben az engedelmességet megtagadják, az államra a jog uralmának biztosítása tekintetében nem lehet közömbös, mert az ilyen magatartásoknak büntetlenül hagyása a jogrend felbomlásához vezetne.

A törvény e szakaszban két tényálladékot szabályoz:

a) A törvény ellen engedetlenségre felhívás.

Törvény alatt itt a „közjogba tartozó, vagy az államot, illetőleg a közérdeket érintő más törvényeket” kell érteni a min. Ind. szerint; tehát nem tartoznak e körbe a köz szempontjából egyébként közömbös törvények (így Liszt: Lehrb. 805.; Angyal: Tankönyv. II. 77.; ellenk. Binding: Lehrb. 2. k. 848. 1.). Megállapította a Kúria a tényálladék elkövetését, amikor a szülőkhöz azon felhívást intézték, hogy a gyermekeket nyilvános iskolába ne járassák, mert a törvény (1868: XXXVIII. t.-c.) a gyermekek iskoláztatását kötelezően előírja; vagy azon pappal szemben, aki a szószékről megtiltotta híveinek, hogy az állami anyakönyveket aláírják stb.).

b) Hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni engedetlenségre való felhívás.

Hatóság alatt ugyanazokat kell értenünk, mint a hatóság elleni erőszaknál.

A tényálladék alkateleme, hogy a hatóság fenti működése *törvényes hatáskörben* legyen kifejtve. Tehát nem büntethető a felhívás, ha a hatóság törvényes hatáskörét túllépte. Ha alakszerűleg a kifejtett hatósági működés törvényes, azal szemben az engedelmesség kötelessége fennáll, ha anyagilag nem is felel meg az igazság követelményeinek (így a Kúria elítélte a vádlottat, aki árvíz idején a polgármester rendeletének nem teljesítésére hívta fel a népet; aki a le tartóztatott egyénekhez felhívást intézett, hogy ne engedjék magukat bekísérni, aki szétoszlásra felszólított tömeghez felhívást intézett, hogy ne oszoljanak szét stb.).

Büntetése: 2 évig terjedhető államfogház.

Minősített esetek: háború idején elkövetve, büntetése 3 évig terjedhető börtön (1912: LXIII. 19. §.); aki pedig az országgyűlési képviselőválasztás alatt a választókerületben követi el, 3 évig terjedhető börtönnel büntetetik (1925: XXVI. t.-c. 153. §.).

5. A társadalmi osztályok, a tulajdon és házasság elleni izgatás.

Elköveti az, aki a törvényben meghatározott (171. §.) módon: *valamely osztályt, nemzetiséget, vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen, úgyszintén az is, aki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat* (172. §. 2. bek.),

Az izgatás tipikus veszélyeztetési deliktum. Lényege olyan magatartás kifejtése, amely alkalmas bizonyos közületben a megvetés, az ellenszenv, az ellenséges indulat kiváltására s ami így könnyen a társadalmi rendnek és békének a megzavarására vezethet. Nem esik tehát e fogalmi körbe a bírálat, a véleménynyilvánítás, hanem annak csak elfajulásait korlátozza. De nem is felhívás (Bdtár 3. k. 238. 1.).

Az izgatás tényálladékához nem tartozik egy konkrét esemény beállta. Közömbös, hogy az állított tények valók vagy sem. Való tények célzatos csoportosítása is izgatás lehet. Ha teljesen hatástalan maradt, akkor is be van fejezve, miért is nincs kísérlete.

Osztály alatt a társadalomnak vagyon, foglalkozás, élethivatás, képzettség, és a családi leszármazás alapján kialakult vagy közös elvek és érdekek megvalósítása céljából egyesült egymástól megkülönböztethető és külön elnevezésű személycsoportját értjük (hasonlóan Kúria: Bdtár. III. 41. Isaak: i. m. 155.).

(Gyakorlatunk szerint osztály elleni izgatást állapít meg az a nyilatkozat, hogy „inkább anarchia legyen, mint úri-párt“, „a köztisztviselők félkegyelműségig értelmetlenek, lelkiismeretlenek, erkölcstelenek“, a „papok csuhába öltözött ördögök“ stb.).

Nemzetiségek alatt az anyanyelvük azonosságánál fogva együvé tartozó, ezen az alapon történeti múlttra visszatekintő és az anyanyelvükhöz ragaszkodó népfajokat érti a Kúria (B. H. T. VII. 38.).

Megállapította a Kúria a tény állad ék elkövetését, amikor vádlott gyülekezeten odanyilatkozott, hogy a magyar tanítókat ki kellene az országból kergetni és a magyar könyveket el kellene égetni; hogy nincs gyalázatosabb a magyar nemzetnél; hogy éljen a tótság, vesszen a magyarság stb. felmentette a vádlottat, ha a kijelentés nem alkalmas ellenséges érzület felkeltésére vagy fokozására, ha a cikk bírálata a kormány eljárása felett a nemzetiségekkel szemben stb.

Hitfelekezeti elleni izgatást állapított meg a Kúria, amikor vádlott gyülekezeten odanyilatkozott, hogy a magyar kellene akasztani a sakterpártiakat; „feszítsd meg a zsidót” stb., felmentette a vádlottat, amikor azt kiabálta ingerülten, hogy a szegény ember mindig az utolsó, a zsidók mindig az első, mert csak haragos és igazságtalan kiszólás, mely azonban a jelenvoltaknak érzelmi világára ártó, zaklató hatással nem volt stb.

A mai társadalmi rend a tulajdon és a házasság intézményein épül fel, miért is a Btk. az ellenük irányuló magatartást már itt, az izgatás tényálladékaik között szabályozza. Nem büntethető természetesen itt sem az intézmények bírálata a hibák feltárása s a módosítások javasolása (a Kúria megállapította az izgatás elkövetését a vádlottal szemben, aki szószékről a polgári házasságot ágyasságnak nevezte, aki a magántulajdon ellen izgató beszédet tartott).

Büntetése az izgatás vétségének mindhárom esetben: 2 évig terjedhető államfogház és 800 pengőig terjedhető pénzbüntetés.

A *sajtó* útján elkövetett izgatás sajtódeliktum (St. 32. §.). Minthogy a sajtótörvény fokozatos felelősségi rendszere szerint a terjesztő nem tartozik a felelősségre vonható személyek közé, ezért izgató sajtótermék terjesztése nem büntethető. A Kúria legutóbb azonban kimondotta, hogy a Btk. 171. §.-ában meghatározott cselekmény miatt a nyomtatvány stb. terjesztője vagy közszemlére kiállítója a St. 24. §. 3. pontjának esetein kívül a Btk. 171. §. 2. bek.-e alapján köz-

törvényi úton akkor felelősségre vonható, ha ez a terjesztés a St. 1. §.-ában előírt terjesztésében túlmenő, elhatározásban és végrehajtásban önálló, továbbá, ha a terjesztő vagy kiállító a sajtótermék jogellenes tartalmát ismerte és ha azt eszköz gyanánt arra használta fel, hogy a részéről is tervbevett bűncselekmény elkövetessék (25. sz. jogegységi döntvény).

4. Politikai izgatás és lazítás.

Az izgatás előbb tárgyalt eseteitől az e körbe tartozó bűncselekményeket éppen az jellemzi, hogy ezeknek elkövetői nem a társadalom intézményeit, hanem az állam legfőbb szerveit, az alkotmány intézményeit, az államakarat kiképzésére hivatott tényezők törvényes jogait támadják meg.

Elköveti törvényünk szerint az, 1. *aki a király személyének sérthetetlenségét, a trónöröklés törvényes rendjét, az alkotmányos államformát, vagy a törvény kötelező erejét támadja meg; 2. úgyszintén az is, aki az alkotmány egyes intézményei — ellen, vagy a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságnak — törvényes joga ellen lázít* (173. §.).

Passzív alanyai: a) A király személyének sérthetetlensége. Ez alatt tehát nem a király személyének szóbeli, írásbeli vagy jelképies közvetlen megsértését kell értenünk, amely cselekmény a Btk. 140. §.-a szerint minősül, hanem a király sérthetlensége elvének a megsértése az alkotmány megsértését is magában foglalja, ezért bünteti törvényünk súlyosabban, mint az előbbi esetet (így Illés: i. m. II. 97. 1.); b) A trónöröklés törvényes rendje; c) Az alkotmányos államforma; d) A törvény kötelező ereje. Ezalatt itt a Btk. a törvények iránti köteles tisztelet megtagadását érti. A törvény tekintélyét védelmezi általában s bünteti azt, aki a törvényhozó hatalmat vagy egyáltalán, vagy egy bizonyos törvény meghozatalára jogosítatlannak tartja (Min. Ind.), e) Az alkotmány egyes intézményei, vagyis az államhatalom

zavartalan gyakorlására hivatott szervezetek (Bjt. 60. k. 128.). Szükséges, hogy a lázítás azoknak lét jogát, alapját, törvényszerűségét támadja meg. Nem esik ide az intézmény kezelői ellen intézett támadás. Végül passzív alanya lehet még *f)* a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságnak törvényes joga.

Elkövetési cselekvés: a megtámadás, illetve a lázítás. Amint a törvény előkészítő tárgyalásaiból látható, ezen elkövetési módoknak nem kíván más értelmet tulajdonítani, mint amelyet az izgatás általában kifejez; bár nem tagadható, hogy közöttük mégis van fokbeli különbség.

Büntetése: 5 évig terjedhető államfogház.

Az ismertetett tényálladék fogalmi körét fejleszti tovább, amikor a királyság intézményét védi, az 1913: XXXIV. t.-c. egy új tényálladék létesítésével, amelyet elkövet az, 1. *aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalmában más módon tevékenyen résztvesz; 2. úgyszintén az, aki nyomtatvány útján vagy pedig irat vagy képes ábrázolat közszemlére tételével vagy nyilvánosan szóval a királyság intézménye ellen lázít vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai cézzal megtámadja* (3. §.).

Jogi tárgya: a nemzeti királyságnak a tekintélye. A tárgyilagos kritika, az intézménynek elfogulatlan vizsgálata nem esik e körbe. De bele tartozik minden olyan magatartás, mely az intézményt létalapjaiban támadja meg, amely a királyság intézményének megszüntetésére, ilyen mozgalom kezdeményezésére, megszervezésére irányul (Bjt. 76. k. 90.). (Nem állapította meg pl. a Kúria a cselekmény elkövetését azal szemben, aki odanyilatkozott, hogy ha köztársaság volna, akkor nem volna ilyen rossz törvény; de megállapította annak terhére, aki pártgyűlésen a köztársaságot éltette, a királyságot pedig abcugolta).

Büntetése: 5 évig terjedhető államfogház, valamint hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése.

5. *A büntett vagy vétség, illetve azok elkövetőjének feldicsérése.*

Az állam jogrendjében való hit inogna meg, ha a jog szabályai által tilalmazott súlyos bűncselekmények vagy azok elkövetői egyesek által büntetlenül volnának magasztalhatók vagy feldicsérelhetők és közvetve ösztökélőleg hatnának az állam jogrendjét felbontással fenyegető ily magatartások elkövetésére.

Laudatio criminist követ el iaz: *aki a törvény által büntettnek vagy vétségnek nyilvánított cselekményt magasztal, vagy valamely büntett vagy vétség elkövetőjét annak elkövetése miatt feldicsér vagy nyilvánosan kitüntet* (174. §.).

Rendszerint meghatározott büntettre vagy vétségre vonatkozik a magasztalás; de vonatkozhatik a törvény által ilyennek nyilvánított cselekményre általánosságban.

Ha a feldicsérés izgatással találkozik, helyesen anyagi halmazat lenne megállapítandó (így Angyal: Tankönyv. 87.

1. Ellenk. Kúria).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Perjogi szabály: a bűnvádi eljárás csak akkor indítható meg, ha a cselekmény elkövetése után 3 hó alatt feljelentett. Ha a feljelentést e három hó alatt megtették, az eljárás az elévülési időn (3 év, 106. §.) belül bármikor megindítható.

73. §. Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettek és vétségek.

Az izgatás tényálladékainak továbbfejlesztését tartalmazza az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. t.-c., amely a háború után az állami és társadalmi rend ellen mindenütt elemi erővel megindult küzdelemmel szemben igyekszik erősebb büntetőjogi oltalmat biztosítani.

E tényálladékok a következők:

1. *Az állami és társadalmi rend felforgatásának és megsemmisítésének büntette.*

Elköveti, aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet (1. §. 1. bek.).

Elkövetési tevékenységek mozgalom vagy szervezkedés kezdése vagy vezetése.

A cél: az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatása vagy megsemmisítése. A törvény kiemeli e körből: különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítését.

A cselekmény be van fejezve az elkövetési tevékenység foganatosításával, nem szükséges az eredménynek a bekövetkezése (így a vádlottak azon ténykedése, hogy kommunista propaganda tartalmú kéziratnak nyomdai úton való többszörösítését és terjesztését elhatározták, a szükséges papíryanagot beszerezték, a vádlott azon magatartása, mikor a proletárdiktátura összeomlása után külföldre menekült kommunistákkal összeköttetésben és egyetértésben álnéven gyárba munkásnak állott be azért, hogy az osztályharc érdekében társakat nyerjen, azokat szervezze, vezesse és evégből kommunista felhívásokat terjesztett, a Kúria szerint kimeríti az 1. §. 1. bek. körét, (1. Zöldy: 26. Isaák: II. 465.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház.

Mellékbüntetések: a) a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése. Külföldit az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre el kell tiltani. Belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása az állam és a társadalom törvényes rendje szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az az elítéltnak illetőségi helye (9. §.); b) a bíróság ítéletében az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegű és az elítélt vagyoni viszonyaihoz mért, az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt állapíthat meg. Szabadságvesztés büntetéssé ez át nem változtatható, egyébként azonban a pénz-büntetéssel esik egy tekintet alá (10. §.).

2. *Az állami és társadalmi rend [elforgatásának vagy megsemmisítésének vétsége.*

Elköveti, aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen résztvesz, úgyszintén, aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít (1. §. 2. bek.).

Elkövetési módja: részesi tevékenység, mely lehet akár segédi, akár felbujtói (ide tartozik gyakorlatunk szerint a más által kezdeményezett kommunista mozgalomhoz munkások megnyerése, kommunista agitátorképző tanfolyamon részvétel stb.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház és az előbbi mellék-büntetések, a vagyoni elégtétel kivételével.

3. *Az állami és társadalmi rend fegyveres felforgatásának vagy megsemmisítésének a büntette.*

Megvalósul, ha a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be; amennyiben erről tudtak vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna (1. §. 3. bek.).

A tényálladék az 1. §. 1. bek.-ben szabályozottnak minősített alakja. A minősítés alapja a nagyobb mennyiségű fegyver stb. beszerzése. Szükséges azonban a tevékenységet kifejtő alanyok részéről eme körülménynek tudása vagy az előrelátás lehetősége, miért gondatlansággal is elkövethető.

Büntetése: a) 10—15' évig terjedhető fegyházzal büntendők a kezdeményezők és vezetők; b) 5 évig terjedhető börtönnel a többi résztvevők és előmozdítók (1. §. 3. bek.).

Mellékbüntetések úgy, mint az 1. §. 1. bek. szerint.

4. *Az állami és társadalmi rend felforgatásának vagy megsemmisítésének elkövetése büntett vagy vétség útján.*

Megvalósítja az, aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos fel for gat ás ára vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalomnál vagy szer-

vezkedéssel összefüggően és annak céljára büntettet vagy vétséget követ el (2. §. 1. bek.).

E rendelkezés kerettörvény jellegű, amelynek tartalmát a Btk. különös részének büntettei és vétségei nyújtják.

A büntetési tételek nagysága aszerint fokozódik, hogy milyen súlyú az alapcselekménnyel összefüggő büntett vagy vétség. Így a büntetése:

1. halál, ha a büntettre a törvény halálbüntetést állapít meg;

2. életfogytig tartó fegyház, ha a büntettre a törvény 10 évet meghaladó szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

3. 10—15 évig terjedhető fegyház, ha a büntettre a törvény 10 évnél enyhébb vagy⁷ legfeljebb 10 évi szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

4. 10 évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség.

Külön rendelkezést tartalmaz a törvény a fent meghatározott (2. §. 1. bek.) tiltott mozgalom vagy szervezkedésnek *a) kezdeményezőire és vezetőire; b) a többi résztvevőire és előmozdítóira*. Vagyis míg *a)* a kezdeményezők és vezetők a fenti büntetési tételek alá esnek, addig *b)* a többi résztvevők és előmozdítók az 1. és 2. pont esetében 5 évig terjedhető börtönnel, a 3. és 4. pont esetében pedig 5 évig terjedhető fogházzal büntetendők, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudtak. Vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna (2. §. 2. bek.).

Mellékbüntetések úgy, mint az 1. §. szerint.

Halmazat lesz megállapítandó e tényálladék és a Btk. 172. §. 2. bek.-ben szabályozott osztály elleni izgatás egyidejű elkövetése esetén, minthogy különböző jogérdekek sérelme forog fenn (Zöldy: 32.).

Feljelentési kötelezettség elmulasztása. Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos fel forgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalomról, vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihamarabb lehetséges, jelentést nem tesz, az, amennyiben részesség nem terheli, vétség (3. §.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Nem büntethető azonban a) a tettesnek vagy részesnek hozzátartozója (Btk. 78. §.); b) a cselekmény akkor sem, ha a mozgalmról vagy szervezkedésről a hatóságnak valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett (3. §. 2. és 3. bek.); c) aki előbb, mintsem azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalmától vagy szervezkedéstől elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előtte ismert adatait a hatóságnál feljeleníti (4. §.).

Természetesen, amennyiben összefüggő büntett vagy vétség van elkövetve, ezeknek alanya felel e cselekményekért, csupán a tiltott mozgalom kezdeményezéséért, előmozdításáért, vezetéséért stb. nincs helye büntetésnek.

5. Az állami és társadalmi rend felforgatására nagy megsemmisítésére való izgatás vagy felhívás.

Elköveti, aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását, vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat, vagy mást felhív (5. §. 1. bek.).

Elkövetési tevékenységek: a követelés, izgatás vagy felhívás. Nyilvánosság e helyütt nem szükséges; az minősít az 5. §. 2. bek. értelmében. Amiként nem szükséges az egyenes felhívás.

A cselekmény csak *szándékosan* követhető el, vagyis az alanynak tudnia kell, hogy a magatartása alkalmas a célba vett eredmény elérésére. De a tényálladéknak nem eleme különös izgatási célzat. Így a Kúria szerint megállapítja a vádbeli cselekmény elkövetését a proletárdal eléneklése, amikor a vádlott azzal a volt tanácsköztársaság visszaállítására kívánta indítani a hallgatóságot; Kun Bélának nyilvánosan és tüntetőén való éljenzése, a vádlott azon magatartása, amikor nyilvánosan a kommunizmus hívének vallja magát s azzal fenyegetődzik, hogy e rendszer visszatérése esetén az urak és a papok kiirtásában résztvesz.

A cselekmény *be van fejezve* a tevékenység kifejtésével. Nem szükséges az eredmény bekövetkezése (így, ha az izgatató írat, ily tartalmú levél nem jut el a kívánt helyre).

Halmazat forog fenn osztály elleni izgatás (Btk. 172. §.

2. bek.) egyidejű elkövetése esetén.

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetések: hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése. Kiutasítás, illetve kitiltás.

Minősített esete: Ha az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére *nyilvánosan*, vagy több, — habár nem együtt levő — személy előtt *egyenes* felhívást intéz (5. §. 2. bek.),

A minősítő körülmények: a) a nyilvános és b) egyenes felhívás.

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház.

Felbujtóként büntetendő az alany, ha a bűncselekményt elkövették (5. §. 2. bek.).

6. A katonaság intézménye elleni izgatás.

Elköveti, *aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre vagy ezeknek szolgálati fegyelme ellen izgat, vagy alakilag és hatalmilag egyaránt törvényes rendelkezésük ellen engedetlenségre hív fel* (6. §. 1. bek.).

Passzív alanya: a katonaság, a m. kir. csendőrség vagy államrendőrség.

Elkövetési tevékenységek: gyűlöletre vagy szolgálati fegyelem elleni izgatás, avagy törvényes rendelkezésük elleni engedetlenségre való felhívás. Az izgatás fennforog akkor is, ha a felhasznált egyes adatok igazak is, ha azoknak egyoldalú, rosszhiszemű feltüntetése a gyűlölet felkeltésére alkalmas.

A tényálladéknak itt sem eleme a nyilvánosság, sem pedig külön izgatási célzat, amiként nem valamely konkrét eredmény bekövetkezése. Így a Kúria gyakorlata szerint a cselekmény el van követve, ha a tettes a katonaság intézmé-

nyét ellenszenvesnek, gyűlöletre méltónak tünteti fel, ha azt nevetségessé teszi, ha a fegyveres erő tisztikarát rágalmazza, ha az alkalmas az egész haderő meggyűlöl tét ésér e.

Halmazat van a katonaság elleni izgatással kapcsolatban elkövetett katonaság elleni becsületsértés esetén.

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetések: hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése. Kiutasítás, illetve kitiltás.

Minősített esetei: a) ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék; b) ha ennek következtében a szolgálati fegyelembe ütköző büntettet követtek el (6. §. 2. bek.).

Büntetése: a) 5 évig terjedhető börtön; illetve b) 5 évig terjedhető fegyház.

Mellékbüntetések: az 1. §. szerint.

74. §. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek.

A törvény e helyen két tényálladéket szabályoz. Az egyik a magyar állam vagy magyar nemzet megrágalmazását, a másik a magyar állam vagy nemzet meggyalázását tartalmazza.

1. A magyar állam vagy magyar nemzet megrágalmazását elköveti, *aki olyan valótlan tényt állít, vagy terjeszt^ amely alkalmas, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet becsülését csorbítsa vagy hitelét sértse* (7. §. 1. bek.).

2. A magyar állam vagy magyar nemzet meggyalázását elköveti, *aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ, vagy ily cselekményt követ el.* (8. §.).

A tényálladékok *aktív alanya* bárki lehet külföldi vagy belföldi, nemkülönben katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyén (14. §.).

Jogi tárgya a magyar állam vagy a magyar nemzet becsülete.

Amíg az első tényálladék *elkövetési módja* a rendes rágalmazási cselekményt jellemző tényállítás vagy terjesztés,

addig a másiké a becsületsértést magábafooglaló meggyalázó kifejezés használata vagy ily cselekmény elkövetése. E fogalmak jelentését illetőleg utalunk az ott kifejtettekre. Kiegészítőleg a nemzetgyalázás tényálladécai körül kialakult joggyakorlat értékesítésével hozzáfűzzük még a következőket. A tényállítás történhetik nemcsak a jelenben fennforgó, hanem a jövőben lehetséges tényekre való hivatkozás által is. Való vagy részben való tények célzatos csoportosításával torzított hazug kép festése útján.

A ténynek valótlannak kell lennie, amit a vádnak kell bizonyítania. De a Bv.-nek a valóság bizonyítására vonatkozó rendelkezései (13—16. §§.) itt nem érvényesülnek. A köztudomás alapján nyilvánvalóan valótlán tények valótlanságának bizonyítására nincs szükség.

Gazdag gyakorlatunkból felemlítjük: valótlán állítás az, hogy ebben az országban osztályuralom van; hogy a jogegyenlőség megszűnt; hogy a munkásokat kiuzsorázzák, rabszolgákká süllyesztik; a jogrend oly gyenge, hogy nincs személybiztonság; az uralkodó nagybirtok és papi birtok urai elnyomnak mindenkit; a bűncselekmények megtorlatlanul maradnak stb.

Az állam vagy nemzetgyalázás tényálladékainál a tevékenységnek a magyar állam vagy nemzet becsülete, tekintélye ellen kell irányulnia. A tényálladék megvalósul a Kúria szerint az ország szidalmazásával (pl. „zsvány országban élünk“), a törvény becsmérlésével, minthogy a törvény az állam akarata s így ezzel az állam tekintélyén esik sérelem, a magyar nyelv gyalázásával, vagy általában a magyar emberek rágalmazásával, az állami hatóságok általános becsmérlésével; de már nem nemzetgyalázás meghatározott vagy egyes hatóságok gyalázása, vagy egyes közfunkcionáriusok megrágalmazása; de amint a Kúria egyik ítéletében kiemelte, ha azonban a vádlott tényállításai olyan általános jellegűek, hogy ez nem csupán a magyar államnak megnevezett közfunkcionáriusait, hanem magát a magyar államot sértik, a törvény 7. §.-t kell alkalmazni (Zöldy: Büntetőjogszabályaink a gyakorlatban. 82.). Nem nemzetgyalázás, csak tiszteletlenség a nemzeti himnusz nyilvános előadása alatt ismételt figyelmeztetés dacára a kalap le nem vétele; de az

a nemzetiszínű szalagnak kalapról tüntető eltávolítása stb.

A tényálladék *be van fejezve* a tevékenység kifejtésével; eredmény bekövetkezése nem szükséges. *Kísérlet* a véghezvitel megkezdése, pl. ily tartalmú levél átolvasása, irat feladása; de mielőtt célhoz jutnának, azokat lefoglalják.

Szándékosan követhető el csak a cselekmény, vagyis a tettesnek tudnia kell, hogy amit mond, vagy cselekszik, alkalmas a nemzet vagy az állam becsületének kisebbitésére. De a tényálladéknak nem eleme a meggyalázásra irányuló szándék.

Halmazat. Nemzetragalmazás (7. §.) és nemzetgyalázás (8. §.) esetén ez utóbbi az előbbibe beleolvad. Nemzetragalmazás, izgatás, kormányzósértés együttes elkövetése esetén anyagi halmazat forog fenn, minthogy a Kúria szerint a deliktum-egység vagy többség nem a cél egységén, hanem azon sarkal, hogy a cselekmény megvalósítja-e más-más büntetendő cselekmény jogi ismérveit és hogy ezen büntetendő cselekmény jogi ismérveit és hogy ezen büntetendő cselekmények azonos, vagy különböző jogi érdekeket sértenek-e? (Zöldy: i. m. 88.)

Büntetése. A nemzetragalmazás 5 évig terjedhető fogházzal büntetendő. A büntetés 10 évig terjedhető fegyház, ha e cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék és életfogytig tartó fegyház, ha' ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott.

A nemzetgyalázás *büntetése* 3 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetésül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani. Külföldinek az országból örökre való kiutasítása, belföldinek községből való kitiltása (9. §.). Nemzetragalmazás büntette esetén ezen felül még vagyoni elégtétel (10. §.).

Eljárási szabály. A törvényben meghatározott ezen büntettek vagy vétségek eseteiben a terhelt távolléte sem a vád alá helyezést, sem a főtárgyalást, sem az ítélelhozatalt nem gátolja; az ítélet azonban csak a bűnösség megállapítására és a vagyoni elégtétel kiszabására szorítkozik.

A távollevő terheltet a főtárgyalásra hirdetmény útján kell megidézni s ha a terhelt a főtárgyaláson meg nem jelenik, vagy ha maga vagy hozzátartozója védőt nem választott, részére hivatalból kell védőt rendelni. A terhelt jelentkezése vagy kézrekerítése esetében a Bp. 460—462. §.-ai szerint új főtárgyalást kell tartani (12. §. 2. bek.).

75. §. A magánosok elleni erőszak.

A magyar Btk. VII. fejezete e közös elnevezés alatt a bűncselekményeknek három csoportját szabályozza. Hogy ezen tényálladékok a törvény rendszerében itt találtak elhelyezést, indokolja az a körülmény, hogy elkövetési módjukra közel állnak a lázadáshoz és a hatóság elleni erőszakhoz. Csak míg az eddig ismertetett állam elleni bűncselekmények az állami hatalom és tekintély ellen irányulnak s így csak közvetve sértik vagy veszélyeztetik a közrendet, addig a címben foglaltak közvetlenül éppen a közrendet támadják meg, miért is szerencsésebb lett volna ezen tényálladékokat közrend elleni cselekményeknek nevezni el (hasonlóan Fayer: 35. 1.).

E cselekmények: 1. *csoportos betörés erőszak elkövetése végett*; 2. *csoport által való erőszakoskodás nyílt helyen*; 5. *a munkás, a munkaadó és a munka szabadsága elleni cselekmények*.

1. *Csoportos betörés erőszak elkövetése végett.*

Megvalósul, *ha valamely csoport azon célból, hogy személyeken vagy dolgokon erőszakot kövessen el, valakinek lakába, üzleti helyiségébe; vagy pedig bekerített birtokába betör* (175. §.).

Aktív alanya: csoport. Alatta ugyanazt értjük, mint a lázadásnál. A csoportnak minden egyes tagja tettesként bűnhődik, tekintet nélkül, hogy az erőszakoskodásban közreműködött (Bdtár IX. 95.).

E tényálladék több más tényálladékkal áll rokonságban. Az erőszakos magánlaksértéstől megkülönbözteti az, hogy ez már megvalósulást nyer a jelzett helyekre való betörés

által. A rablástól pedig elhatárolja az, hogy míg a magánosok elleni erőszaknál az erőszakoskodás a cél, a rablásnál ez csak eszköz az ingó dolog jogtalan elvételére.

Elkövetési mód: a betörés valakinek lakába, üzleti helyiségébe, vagy pedig bekerített birtokába, tehát a jelzett helyek felett rendelkező akarata ellenére önhatalmú behatolás. A betörést a csoportnak kell elvégeznie, mert a csoporton kívüli egyenként történő betörés, amely csak a lakásban sib. verődik össze csoporttá, magánlaksértésnek (331. §. 2. p.) minősül (így Angyal: Tankönyv. II. 90. 1.).

A betörés *célja:* erőszak elkövetése személyeken vagy dolgokon. E cél hiányában csak magánlaksértésről lehet szó. A cselekmény befejezést nyer már a betöréssel; de ha még a betörés is megghiúsul, úgy kísérlet lesz megállapítandó (így a Kúria kísérletet állapított meg, midőn a vádlottak a ház kapuját döngették, köveket hajigáltak az udvarra, de a megjelenő őrző miatt a házba betörni nem tudtak. Bjt. 18. k. 346. 1.).

A személyeken vagy dolgokon elkövetett erőszak esetén, ha külön bűncselekmény létesül, amennyiben ez utóbbi súlyosabb beszámítás alá esik (pl. emberölés, rablás, gyűjtogatás stb.), az előbbi tényálladékot magába feloldja s eme súlyosabb bűncselekményben lesz a vádlott elmarasztalva. Fordítva történik, ha erőszak esetén enyhébb beszámítás alá eső cselekmény valósul meg.

Anyagi halmazat megállapításának csak akkor van helye, ha a jogrend két különböző irányban szenved sérelmet, amikor egymással a cél és eszköz viszonyában nem álló különböző cselekmények követtetnek el (így a Kúria állandó gyakorlata szerint testi sértés esetén).

Büntetése: 2 évig terjedhető börtön.

2. Csoport által való erőszakoskodás nyílt helyen.

E tényálladék megvalósul, ha valamely csoport nyílt helyen, akár személyeken, akár dolgokon követ el erőszakot (176. §.).

Elkövetési módja: nyílt helyen személyeken vagy dolgokon erőszakelkövetés.

Nyílt hely minden, az általános forgalomra szánt szabad terület (Bht. VI. 303. Grill: XVII. 120.).

A tényálladék megvalósításához itt már az erőszak *elkövetése* szükséges. Az erőszak lehet akár fizikai, akár pszichikai. Ez utóbbival való elkövetés az irodalomban vitás. Vannak, akik csak a fizikai kényszert vonják e körbe (Binding, Werner), mások azonban a pszichikai kényszert is (így Illés, Angyal s nálunk a jogyakorlat; a Kúria kimondta több ízben, hogy az erőszak elkövetése véghezvitetik olyan erőszakos cselekménnyel is, mely személyeken pszichikai kényszert gyakorol).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön. Büntetetik itt is a csoport minden egyes tagja.

3. *A munkás, a munkaadó és a munka szabadsága elleni cselekmények.*

E nagy horderejű kérdés itt nyert szabályozást, mindössze egy §.-ban. A vonatkozó rendelkezéseket kiegészítik, illetve módosítják ugyan egyes törvények (1. az 1884.: XVII., 1898: II., 1899: XLL, 1899: XLIL, 1900: XXVIII., 1907: XXXV., 1912: LXIII.), anélkül azonban, hogy a kérdés megfelelő rendezést talált volna.

A felfogások élesen állanak egymással szemben úgy az elméletben, mint a gyakorlati törvényhozásban. Nem fér kétség ahhoz, hogy a tiszta individualista termelési rend mellett a sztrájkhoz magához, a büntetőjognak semmi köze. De van-e ma még állam a világháborút követő nemzetközi gazdasági megroppanás után, melynek termelési rendje tisztán individualista volna s tekinthetik-e különösen a gazdasági megrendülés legsúlyosabb áldozatai a sztrájk gazdasági szerepét úgy, mint a béke éveiben?

A törvény mint a magánosok elleni erőszak vétségét különbözteti meg e két tényálladékot.

1. Vétséget követ el az, *aki a munkabér felemelése vagy leszállítása végett, valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot követ el, azt szóval vagy tettel bántalmazza, vagy erőszakkal fenyegeti* (177. §. 1. bek.).

Aktív alanya: lehet bárki, munkás, munkaadó egyaránt.

De csoportban elkövetve a Btk. 176. vagy 175. §.-a szerint minősül.

Elkövetési mód: erőszakelkövetés munkás vagy munkaadóval szemben; szóval vagy tettleges bántalmazás vagy erőszakkal való fenyegetés.

A cél: a munkabérfelemelés vagy annak leszállítása. A cselekmény be van fejezve a tevékenység kifejtésével, anélkül, hogy a célnak meg kellene valósulnia.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

2. A másik tényálladékot azok követik el, *akik a gyárak, műhelyek vagy azon helyiségek előtt, ahol munkások dolgoznak, vagy a munkaadó, munkavezető lakása, illetőleg tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak avégett, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják* (177. §. 2. bek).

Aktív alanya: csoport.

Elkövetési mód: a csoportosulás a törvényben megjelölt helyen. Míg a csoport bevezett egységet jelent, addig a csoportosulás a csoporttá alakulás folyamatát jelezi (Vargha).

A cél: a munka megkezdésének vagy folytatásának a megakadályozása vagy pedig a munkásoknak munkaelhagyásra való bírása.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Minősített eset: aki a törvény 177. §.-ában meghatározott cselekményt *háború idején* követi el? 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő (1912: LXTII. 20. §.).

III. FEJEZET.

A választójog elleni bűncselekmények.

76. §. Az állampolgárok választási joga elleni bűncselekmények.

Angyal: Kézikönyv. IX. k. *Alföldi:* J. K. 1914. 294. 1. *M. E. Mayerr* V. D. Bes. T. 1.257. *Freudenthal:* Die Wahlbestechung 1896. *Sello:* Dér Schutz der öffentlichen Wahlen 1908. *Gottschalk:* Dér Schutz des Wahlrechts im Vorentwurf 1911. *Rosenthal:* Über den reichsrechtlichen Schutz des Wahlheimnisses 1918.

Az állampolgárok fontos politikai jogának szabad érvényesítésével szembeszegülő minden olyan magatartást, mely alkotmányos államban az államakarat (kiképzésére hivatott választást támadja meg, minden állam a közbűntettek egyik jelentős csoportjaként szabályozza.

A magyar törvényhozás e cselekményeket először az 1874: XXXIII. t.-c.-ben szabályozta. A Csemegi kódex e tényálladékok nagy részét átvette, részben tovább fejlesztette. Majd néhány új tényálladékkal bővíti az eddigieket az 1899: XV. t.-c. Teljesen új alapon nyert a választójog büntetőjogi védelmet az 1913: XXIII. t.-c.-ben. Ezen rendelkezéseket részben módosította, illetve egyes új tényálladékokat állapít meg a jelenleg hatályban levő, az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925: XXVI. t.-c.

Az új törvény szerint is, hacsak egyes rendelkezésekből más nem következik, a törvényben megállapított bűncselekmények n érti csak az országgyűlési, hanem a községi választások alkalmával is elkövethetők.

A választójog ellen elkövethető bűncselekményeket a következőképp csoportosíthatjuk: 1. *a választók névjegyzékének a meghamisítása*; 2. *a választójog szabad gyakorlásának akadályozása és jogosulatlan befolyásolása*; 3. *a választás vagy szavazás meghamisítása és megghiúsítása*; 4. *a szavazás titkának a megsértése*; 5. *A választás eredménye elleni cselekmények*. 6. *Különféle tényálladékok*.

1. *A választók névjegyzékének meghamisítása.*

A tényálladék *büntett és elköveti az, aki a választók összeírása alkalmával szándékosan közreműködik akár arra, hogy valaki nyilvánvalóan törvény ellenére a névjegyzék tervezetébe felvétessék, vagy abból ki ne hagyassák, akár arra, hogy valaki nyilvánvalóan törvény ellenére a névjegyzék tervezetébe fel ne vétessék, vagy abból kihagyassék (140. §.).*

Aktív alanya: az összeíró küldöttség elnöke, más tagja vagy közege, valamint a névjegyzék összeállítárával megbízott hatósági közeg és községi eljáró. Továbbá a központi

választmány elnöke, más tagja, vagy közege, aki a tényálladékokat a választók névjegyzékének vagy a kihagyottak jegyzékének összeállításánál követi el.

Vétség a cselekmény, amennyiben súlyosabban büntendő cselekmény nem forog fenn, aki abból a célból, hogy akár ő maga, akár más törvény ellenére választójogot nyerjen, vagy akár az ő, akár másnak választójoga törvény ellenére megmaradjon vagy végül, hogy valaki törvény ellenére választójogot ne nyerjen vagy választójogát törvény ellenére elveszítse:

a) hamis okiratot készít vagy készített, tudva hamis vallomást tesz, tudva hamis felvilágosítást ad vagy pedig tudva más hamis bizonyítékot vagy adatot szolgáltat; b) valódi okiratot meghamisít vagy meghamisíttat, elrejt, megsemmisíti vagy használhatatlanná teszi; c) a választójog kérelmének igazolásához szükséges vallomást, felvilágosítást vagy más bizonyíték vagy adat szolgáltatását törvény ellenére megtagadja; d) hatóság vagy küldöttség előtt tudva hamis vagy hamisított okiratot, vagy más ilyen bizonyítékot vagy adatot használ fel; e) mást az a—d. pontokban felsorolt valamely cselekmény elkövetésére reábirni törekszik (141. §.).

Minősített eset, vagyis büntettet képez, ha azt valaki hivatala vagy hivatalos megbízása körében követi el (141. §. ut. bek.).

Aktív alanya: tehát bárki lehet, aki a megállapított tevékenységet kifejti.

Büntetése: 2 évig terjedhető börtön büntett esetében; 2 évig terjedhető fogház a vétségnek a), b), és d) pont eseteiben, illetve 1 évig terjedhető fogház c) és e) pont eseteiben.

2, A választói jog szabad gyakorlásának akadályozása és a jogosulatlan befolyásolása.

Ezen cím alatt a törvény a következő tényálladékokat foglalta össze:

a) A választó erőszakos megakadályozása választói jogának gyakorlásában; b) vesztegetés; c) etetés-itatás; d) hivatali visszaélés; e) a választó üldözése; f) vész hír terjesz-

tése; g) a választó magánéletének gyalázása; h) rendzavarás és megfélemlítés.

a) *A választó erőszakos megakadályozása a választói jog gyakorlásában.*

Elköveti: aki a választót erőszakkal vagy fenyegetéssel választói jogának szabad gyakorlásában akadályozza (143. §.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Minősített esetei: a) ha a cselekményt a tettes valamely csoportnak, /együletnek vagy testületnek megbízásából, vagy nevében, vagy elhatározására hivatkozással követi el;

b) ha a csoport (követi el, a cselekmény büntett.

Büntetése: a) 1 évig terjedhető fogház; b) büntett esetében 1 évig terjedhető börtön.

b) *Vesztegetés:*

Elköveti a) aki abból a célból, hogy a választó valamely jelöltre (lajstromra) szavazzon, vagy ne szavazzon, vagy a szavazástól tartózkodjék, i a választót vagy hozzátartozóját szóval vagy tettel bántalmazza, vagy pedig vagyonyában vagy keresetében jogtalan hátránnyal sújtja, ilyen bántalmazással, hátránnyal vagy pedig becsületsértő vagy rágalmazó nyilatkozat közzétételével fenyegeti;

β) aki a cselekményt olyan célból követi el, hogy a választó bizonyos jelöltre vonatkozó ajánlatot aláírjon vagy aláírásától tartózkodjék, vagy hogy a választót a jelöltség el nem fogadása vagy a jelöltségtől való visszalépésre bírja (144. §.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Minősített esetei ugyanazok mint az előbbi (a) esetben, ugyanolyan büntetéssel.

y) aki a fent megjelölt (144. §.) célból a választó részére vagy a választó beleegyezésével más részére ajándékot, őt meg nem illető jutalmat, vagy egyéb előnyt ad, juttat vagy ígér (146. §. 1. bek.);

ó) azon választó, aki a megjelölt célból akár maga, akár más részére ajándékot, illetéktelen jutalmat vagy egyéb előnyt követel, elfogad vagy valakit ajándék, jutalom vagy egyéb előny ígéretere reábirni törekszik (146. §. 2. bek.).

Büntetése; 6 hónapig terjedhető fogház.

c) Etetés-ítatás.

Elköveti, aki (144. §.-ban) meghatározott célból a törvény ellenére etet és itat, illetve ilyen etetést és itatást elfogad (147. §.).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

d) Hivatali hatalommal való visszaélés.

Elköveti a) az a közhivatalnok, aki hivatali hatalmával visszaélve hivatali hatáskörébe eső cselekményével, vagy ilyennek elmulasztásával, vagy ezek kilátásba helyezésével törekszik valamely választót választójogának szabad gyakorlásában befolyásolni;

β) aki a törvény 145. és 144. §.-ában felsorolt cselekmények valamelyikét hivatali hatalmával visszaélve követi el;

γ) aki a neki alárendelt alkalmazottat arra utasítja, hogy valamelyik jelöltre (lajstromra) szavazzon vagy ne szavazzon, vagy hogy szavazati jogát egyáltalán gyakorolja, hogy a szavazástól tartózkodjék, vagy hogy befolyást valamely más módon az egyik vagy másik jelölt (párt) mellett vagy ellen, vagy a választóknak a szavazástól való tartózkodása érdekében érvényesítse (148. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház.

e) A választó üldözése.

Elköveti a) aki a választót vagy hozzátartozóját becsületében sérti vagy pedig vagyonában vagy keresetében jogtalan hátránnyal sújtja amiatt, mert a választó a választói jogát nem gyakorolta, vagy nem úgy gyakorolta, mint azt a tettes vagy más tőle kívánta;

β) aki a fent meghatározott cselekményt a miatt követi el, mert a választó a jelöltre (lajstromra) vonatkozó ajánlást alá nem írta vagy olyan ajánlást írt alá, amelynek aláírásától őt a tettes vagy más visszatartani törekedett;

γ) aki a választót vagy hozzátartozóját a fent megjelölt valamely okból tetteleg bántalmazza.

Büntetése: a) és β) eseteiben 1000 arany koronáig terjedhető pénzbüntetés, illetve γ) esetében 6 hónapig terjedhető fogház.

f) Vész hír terjesztése.

Elköveti: a) aki a törvényben (144. §.) megjelölt célból a választók félrevezetésére alkalmas vész hírt kohol, vagy

valótlan vészírt terjeszt, vagy a választás körülményeiről, különösen a szavazás helyéről, idejéről, a szavazatok arányáról vagy valamely jelölt visszalépéséről, vagy haláláról az említett cél elérésére alkalmas álhírt kohol vagy terjeszt;

β) aki valamely választót bárminő álhír koholásával, vagy terjesztésével arra bír, hogy bizonyos jelöltre (lajstromra) szavazzon vagy ne szavazzon, vagy a szavazattól tartózkodjék (150. §.).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

g) A választó magánéletének gyalázása.

Elköveti az, aki abból a célból, hogy a választás eredményét a jelöltre hátrányosan befolyásolja) a jelölt személyére, magánéletére vagy családi viszonyaira vonatkozólag a célzott eredmény elérésére alkalmas valótlanságot kohol vagy terjeszt (151. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház.

h) Rendzavarás, megfélemlítés)

Elköveti, aki a választás vagy a szavazás színhelyén a rendet oly mértékben zavarja, hogy az ezzel okozott megfélemlítés egy vagy több választót szavazójogának gyakorlásától visszatartott (152. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház.

3. A választás vagy a szavazás meghamisítása és megghiúsítása.

Elköveti: a) aki másnak neve alatt szavaz vagy olyan választásnál, amelynél a szavazás megbízott útján is gyakorolható, másnak szavazati jogát megbízás nélkül gyakorolja; b) aki ugyanannál a választásnál többször szavaz, vagy ugyanannál az általános választásnál több választókerületben szavaz (155. §.); c) aki olyan célból, hogy a törvényesen elrendelt választás ne legyen megtartható, a választásnál közreműködésre hivatott közegeket a közreműködés megtagadására rábirni törekszik (159. §.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Súlyosabb esetei a következők:

a) aki a 157. §. alá nem eső módon közvetlenül közreműködik abban, hogy a választás vagy a szavazás eredmé-

nye a törvénynek meg nem felelő módon álljon elő, vagy aki a választás vagy a szavazás eredményét bármely más módon meghamisítja; *b*) aki a választást vagy a szavazást vagy eredményüknek a megállapítását megghiúsítja; *c*) aki ajánlási ívet jogtalanul megsemmisít, vagy megsemmisített, vagy rendeltetésétől elvon vagy elrejt.

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Minősített esete: ha a cselekményt választási eljárásban hivatalos megbízatásánál fogva közreműködő közeg követi el.

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön.

4. A szavazás titkának megsértése.

Elköveti az, *aki a titkos szavazás alkalmával szándékosan tudomást szerez arról, hogy a választó kire szavazott* (160. §.).

Büntetése: 500 pengőig terjedhető pénzbüntetés.

Minősített esetei: *a*) ha a cselekményt erőszakkal, fenyegetéssel vagy csalárdsággal követik el; *b*) ha a szavazatszedő küldöttség elnöke vagy tagja követi el, vagy ahoz segílyt nyújt, vagy a leadott szavazatnak véletlenül tudomására jutott titkát mással közli (160. §. 2. és 5. p.).

Büntetése: *a*) esetben 2 hónapig terjedhető fogház; *b*) esetben 1 évig terjedhető fogház,

5. A választás eredményének megghiúsítása iránti cselekmények.

Elköveti: *a*) az, *aki a közigazgatási bíróság előtt emelt panaszban vagy a vádiratban a képviselőnek vagy más jelöltnek, vagy a választásnál közreműködő közegnek, avagy ezen eseteken kívül valakinek cselekménye vagy mulasztásaként tudva valótlán tényeket ad elő, amennyiben azok eljárás alapjául szolgáltak és valóságnak esetében a választásnak vagy valamely szavazatnak érvénytelenítését vonnák maguk után;* *b*) *aki a fent említett módon és célból tudva hamis tartalmú nyilatkozatot vagy bizonyítványt állít ki, amennyiben az a közigazgatási bíróság előtti eljárásban*

használtatott, amennyiben ezen cselekmények súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esnek (164. §.).

Büntetése: 2000 pengőig terjedhető pénzbüntetés.

6. Különböző természetű tény álladékok.

A törvény 161. §. egymástól eltérő különböző tényálladékokat foglal össze, ezeknek elkövetője az: *a) aki résztvesz a törvény tilalma ellenére megtartott olyan körmenet vagy pártgyűlés rendezésében vagy összehívásában, amelynek folyamán valaki ellen, vagy valakinek ingó vagy ingatlan vagyonán büntettet vagy vétséget követtek el; b) aki a pártgyűlésen a rendet olyan mértékben zavarja, hogy e miatt a gyűlés megtartása lehetetlenné válik; c) aki az ajánlási ívbe bárkinek a nevét jogosulatlanul beírja; d) aki a választással kapcsolatos falragaszokra (plakátokra) és röpcédulákra vonatkozóan megállapított tilalmat megszegi.*

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetés: a választási jog ellen elkövetett a) büntettek és vétségek miatt a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését; b) büntett esetében ezenfelül a viselt hivatal vagy állás, illetőleg ügyvédség elvesztését is ki kell mondani (167. §.).

IV. FEJEZET.

Az állami igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények.

77. §. Rendszerezés.

Eme gyűjtő elnevezés alatt értjük azokat a bűncselekményeket, amelyek az állami igazságszolgáltatás fontos érdekeit teszik kockára, amikor annak tisztaságát, szabad menetét veszélyeztetik, Amint törvényünk indokolása mondja: aki a hatóság vagy bíróság eljárását képező ügyben mint tanú, hamis tanúságot tesz vagy mim fél hamisan esküszik, azokat a garanciákat hamisítja meg, melyekkel az állam törvényei az igazságot biztosítják. Ezen tényálladékok közé

tartozik még a hamis vád, a bűnpártolás, a fogolyszöktetés és zártörés.

Minthogy ezen tényálladékok között vannak olyanok is, amelyek egyesek fontos érdekeit is sértik vagy veszélyeztetik, illetve az államigazgatás és hatalom érdekkörét is megtámadják, ezeknek mikénti osztályozása terén még ma is megoszlanak a vélemények. Minthogy azonban e cselekmények más egyéb esetleg előidézett sérelem mellett mégis az igazságszolgáltatás tisztaságát, annak rendes, zavartalan menetét támadják meg, helyesen foglalhatók össze a közvetlen és közösen veszélyeztetett jogtárgy azonossága mellett együttes elnevezés alatt (így nálunk Angyal, Fayer, Illés, Finkey, Werner).

78. §. A hamis tanúzás.

Balás E.: Büntetőjogi reformtörekvések. 190. 1. *Kraus*: Részletek a hamis tanúzás bűncselekmény tanából. 1910. *Illés*: M. lg. XIX. 247. *Barna, Bodor, Jettiinek, Schnierer*: J. K. 1880. 275 s köv. 1. *Heil*: Bjt. XIV. 202. és J. K. 1893. 30—30. sz. *Vargha F.*: Bjt. XIV. és jXVIII. k. Jog. 1887. évf. *Stoosz*: V. D. Bes. T. III. 273. *Liszt*: Meineid und falsches Zeugnis 1876., u. ő.: Die falsche Aussage vor Gericht oder öffentlicher Behörde 1877. *Lauterburg*: Eidesverbrechen 1886. *Grünberg*: Zür systematischen Stellung des Meineides 1900. *Riszdorf*: Studien zum Meineid 1910. *Liepmann*: Der fahrlässige Falscheid des Zeugen 1907. *Jacobsohn*: Die Fahigkeit zum Meineid. 1920. *Kadecka*: Reform 1926. 271. *Neumann und Niemeyer*: Mitt. I. K. V. XXII. *Bumke*: Z. XXXIII. 53. *Grebe*: Z. XXXIV. 56. *Koffka*: Z. XLVIII. 10.

A tényálladék egységes meghatározása helyett törvényünk annak három főesetét állapítja meg, nevezetesen a bűnvádi, polgári és fegyelmi ügyben elkövethető hamis tanúzást és mindenütt kiemeli a cselekmény közös ismérveit. Eme szétszórt rendelkezésekben foglalt közös elemek összefoglalása a következő fogalommeghatározást nyújtja: *A hamis tanúzást követi el, ki büntetendő, polgári vagy fegyelmi, választási ügyben bíróság, vagy más illetékes hatóság előtt az ügynek valamely lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz és azt esküvel megerősíti.*

Aktív alanya: bárki lehet, aki törvényeink szerint vallomását esküvel megerősíti. Azon egyének, kiknek *vallomása*

semmis (lelkész, védő, korhatárt el nem ért, testi vagy elméleti fogyatkozásban szenvedő egyének, közeli rokonok stb.), hamis vallomás esetén sem büntethetők. Míg ellenben azok, akiknek vallomása nem semmis (így tanúzás megtagadására jogosult személyeké, akiknek vallomása csak aggályos stb.). hamis tanúzásért felelősséggel tartoznak.

Hamis tanúkkal egyenlő megítélés alá esnek: a szakértők, fordítók és tolmácsok is.

Jogtárgya: az állam igazságszolgáltatásának tisztasága és biztonsága. Tevékenységi tárgya nincs.

Elkövetési cselekvése: hamis vallomás és annak esküvel megerősítése.

A vallomás, illetve nyilatkozat akkor hamis, ha a valóságnak nem felel meg, amikor a tettes annak tudatában vall hamisan, hogy vallomása a valóságot nem fedi. Nem követ el hamis tanúzást, aki azt hiszi, hogy hamisan vall, de tényleg a valót mondja (*delictum putativum*).

A hamis tanúzást az is elkövetheti, aki a valóval megegyező tanúzását, nyilatkozatát visszavonja és hamisnak állítja (226. §.).

A vallomást *esküvel* kell megerősíteni.

A törvény meghatározása a következőképp szól:

Aki a bűnvádi ügyben a bíróság előtt az ügynek valamely lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz és azt esküvel megerősíti, a hamis tanúzás büntetettét követi el (213. §. 1. bek.).

A tényálladék elemei *a) Alanya* a bíróság vagy a törvényben meghatározott más hatóság előtt vallomást tevő s azt esküvel megerősítő személy (tanú, szakértő, sértett stb.). Azok a személyek azonban, akik tanúk gyanánt egyáltalán ki nem hallgathatók (pl. lelkészek, a védő, stb. Bp. 204. §.), illetve akik meg nem eskethetők (koruknál, testi, elméleti fogyatkozásuknál stb. fogva Bp. 221. §. 3. és 4. p.), vagy akik tanúságtétel alól mentesek (a terhelt fel- vagy lemenő rokona, orvos stb. Bp. 205. §. Btk. 224. §. 2. p.), *amennyiben a bíróság által ebbeli körülményekre figyelmeztetve nem lettek*, ha hamis vallomást vagy hamis esküt tettek, minthogy vallomásuk, illetve esküjük *semmis*: nem esnek büntetés alá. Míg

ellenben, ha a bíróság figyelmeztetése dacára vallomást vagy esküt tesznek, felelősséggel tartoznak.

Esküvel meg nem erősített vallomás e tényálladékot nem meríti ki (Kúria 26. sz. döntvénye). Törvényünk eme rendelkezését régóta támadják s követelik igen helyesen az esküvel meg nem erősített hamis tanúzás büntetés alá helyezését (ezen az állásponton van már az 1843-iki javaslat s az újabb külföldi büntető törvényhozás). Bíróságaink törvényünk eme fogatkozásain az értelmi közokirathamisítás (400 §.), majd a bűnpártolás (373. §.) szakaszainak felhívásával igyekeznek igen sokszor segíteni, anélkül azonban, hogy ez megnyugtató megoldást jelentene.

Az eskü letételének a törvényes lényeges alakszerűségek között kell megtörténnie (a Kúria kisebb alakszerűtlenségek dacára büntet; így nem menti a tanút, ha csak a vallomás előtt, de nem az eskütétel előtt is lett a hamis eskü következményeire figyelmeztetve Bjt. 48. k. 175. 1.).

b) A tényálladék egyik további eleme a hamis vallomás vagy nyilatkozattétel *helye*, amely lehet bíróság vagy, más a törvény által megjelölt illetékes hatóság. Tehát büntetőügyekben: a bíróság. Választási ügyekben: a Kúria vagy a I képviselőház bizottsága vagy kiküldötte. Más ügyekben: az illetékes állami, törvényhatósági vagy községi hatóság.

c) *Az ügy megjelölése*: csak büntető, polgári, fegyelmi vagy választási ügyben tett hamis vallomás vagy nyilatkozat büntetendő. Büntetőügy minden bűncselekmény (bűntett, vétség, és kihágás) tárgyában folyamatban levő ügy. Polgári ügy a közigazgatási ügy is. Fegyelmi ügy a közhivatalnok vagy ügyvéd elleni, illetve katonai becsületbíróság előtti ügy (220. §.). Választási ügy az 1925: XXIV. szerint megállapított ügyek.

d) Végül szükséges, hogy a vallomás, nyilatkozat az *ügynek valamely lényeges körülményére nézve tétessék*. Lényeges minden olyan körülmény, mely az ügy eldöntését befolyásolhatja. Ennek eldöntése a büntetőbíró feladata. Ha az ügy már eldöntetett, nem okoz ez nehézséget. Még folyamatban lévő ügynél azt kell megvizsgálnia, hogy a fennforgó körülmény az ügy eldöntését befolyásolhatja-e, vagy arra közömbös. Az *általános* kérdésekre adott válasz csak

akkor büntetendő, ha az ügy lényegére vonatkozik (állandó gyakorlat).

A tényálladék csak akkor teljes, ha a hamis vallomás és annak esküvel való megerősítése megtörtént. Nem teljes, tehát *kísérlet* forog fenn akkor, ha valamelyik már megtörtént, akkor, amikor a másik csak még megkezdetett.

Bűnösség szempontjából a tényálladéknak két alakját különbözteti meg törvényünk: szándékos és gondatlanságból elkövetett hamis tanúzás. Ez utóbbi alatt értjük a tanú könnyelmű, hanyag, felületes vallomását. *Contra dictio in adjecto*, mert a gondatlanul tett valótlan nyilatkozat nem hamis. Az irodalomban általában mind többen foglalnak ezzel szemben állást (Balás, Olshausen, Olbricht, Stooss stb.); de a törvényhozás is igyekszik kiküszöbölni (már az 1843-iki javaslatunk, a francia, belga, norvég btk.-ek, újabban az osztrák, német javaslatok).

Büntetési tételek: 1. Büntető ügyekben.

10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő a hamisan tanúskodó, ha a hamis tanúzás a vádlott terhére követett el és az halálra ítéltetett;

5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha a vádlott 5 évnél tovább terjedő szabadságvesztésbüntetésre ítéltetett;

5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő a büntett vagy vétség miatt indított büntető perben hamisan tanúskodó minden más esetben;

1 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha hamis tanúzás kihágási ügyekben követtetett el;

2. *A fegyelmi, továbbá katonai becsületbírótság előtti ügyekben:*

3 évig terjedhető börtönnel büntetendő, ha a hamis tanúzás a fegyelmileg a vádlottnak terhére követtetett el és az hivatalától vagy állásától megfosztatott;

2 évig terjedhető börtönnel büntetendő, ha csekélyebb büntetéssel büntettetett a fegyelmileg vádlott személy;

1 évig terjedhető börtönnel büntetendő minden más esetben.

3. *A polgári ügyben* elkövetett hamis tanúzás büntetése, mely az eskü alatt kihallgatott fél hamis vallomása esetén is alkalmazandó:

5 évig terjedhető börtön, ha a polgári ügy tárgyának értéke 100 pengőt felül halad;

1 évig terjedhető börtön, ha a polgári ügy tárgyának értéke 100 pengőt nem halad felül.

4. *Választási ügyben* a hamis tanúzás büntetése:

5 évig terjedhető börtön;

5. *Bármily ügyben a gondatlanságból elkövetett hamis tanúzás, szakértői nyilatkozat, vagy fordítás:*

1 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Mellékbüntetésül mindezen cselekmények miatt, ha azok büntettek, a hivatalvesztést is ki kell mondani.

79. §. A hamis eskü.

Elköveti az, *aki polgári ügyben hamis fő-, pót-, becslő- vagy felfedező esküt tesz* (219. §.).

Mínthogy a sommás eljárási törvény (1893: XVIII) a sommás eljárásban megszüntette az esküvel való bizonyítást, csak a rendes eljárás szerinti polgári ügyben követhető el; sommás eljárásban pedig csak akkor, ha az abban még meghagyott egyességi eskü által követik el.

Aktív alanya: mindazon személyek, akiket a polgári perrendtartás szabályai az eskütételtől el nem zárnak.

A cselekmény jogi és elkövetési tárgyára ugyanaz áll, ami a hamis tanúzásra.

Elkövetési módjai: a félnek polgári ügyben hamis fő-, pót-, becslő- vagy felfedező esküje. Az eskü ezen alakjait a polgári perrendtartás szabályozza.

Hamis az eskü, ha a tettes a valótlan tény tudatában teszi le az esküt, tehát ha objektíve valótlan, szubjektíve pedig hamis.

A tényálladék itt is megvalósul, ha a fél a valóval megegyező esküjét visszavonja és hamisnak állítja, habár e visszavonást nem erősíti meg esküvel (226. §.).

További tényálladáki ismérvek:

a) eskü kivitelére *illetékes bíróság vagy hatóság előtt* követték el;

b) *csak polgári ügyben* (idetartozik a békebírói és csőd-eljáráshoz tartozó ügy is) tétessék le;

c) az *ügy lényeges körülményeire* kell az eskünek vonatkoznia. E kritériumot a törvény szövege nem tartalmazza. De a Kúria (20. sz. döntvényében) kimondotta a felmerüli ingadozások elkerülése végett, hogy „hamis esküt is csak az ügyre nézve *lényeges* valótlan körülmények esküvel való megerősítése képez“ (Bjt. VI. 185. 1.). Gyakorlatunkban sokszor előfordult, hogy az eskü szövegébe lényegtelen körülmények is belekerültek s míg a fél a lényegesekre helyesen, addig a lényegtelenekre hamisan esküdt. Ezért volt szükség a hozott döntvényre (a döntvény mellett Angyal, Fayer, Finkey, Illés; ellene Heil).

Bűnösség szempontjából a hamis eskü is elkövethető szándékosan és gondatlanul is.

Büntetés a per értéke után igazodik:

1. A hamis eskü büntette esetében 5 évig terjedhető börtön. ha a polgári ügy tárgyának értéke 200 pengőt felülhalad; 1 évig terjedhető börtön, ha a polgári ügy tárgyának értéke 200 pengőt nem halad felül. Mindkét esetben hivatalvesztés is.

2. A gondatlanságból elkövetett hamis eskü *vétsége*. 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Hamis tanúzásra vagy hamis esküre csábítás. Lényegében nem más, mint sikertelen felbújtás, vagy a felbújtás kísérlete, amelyet itt a részesség tanával ellentétben a törvényhozó azért helyez büntetés alá, amikor delictum sui generisként alakítja ki, mert az ilyen magatartást különösen veszélyesnek tartja.

Elköveti az, *aki mást hamis tanúzásra vagy hamis esküre reábírn*i törekszik (222. §. 1. bek.).

Elkövetési módja: törekvés más hamis tanúzásra vagy hamis esküre reábírni.

Amennyiben a reábírnás sikerült, vagyis az eredmény hamis /tanúzás vagy eskü elkövetésében jelentkezett, úgy a Btk. 69. §.-ának 1. p. lesz felhívandó.

Minthogy a tényálladék a felbújtás kísérlete, éppen ezért a reábirásra irányuló törekvéssel befejezést nyer, miért kísérlete nincs, amiből következik, hogy kísérlettől való visszalépés alapján (67. §.) büntetlenségnek sem lehet helye (így a Min. Ind. Angyal, Liszt; ellenk, Frank).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön és hivatal vesztés, ha a csábítás büntett vagy vétség miatt megindult bűnvádi ügyben hamis tanúzásra, hamis szakértői nyilatkozat tételére, hamis fordításra, polgári ügyben hamis esküre történt; 6 hónapig terjedhető fogház, ha kihágási vagy fegyelmi ügyben követték el; 2 évig terjedhető fogház; ha a polgári ügy tárgyának, amelyre az eskü vonatkozik, értéke 100 frt.-ot felülhalad, illetve 6 hónapig terjedhető fogház, ha annak értéke 100 frt.-ot felül nem halad.

A büntetlenség biztosítása. A törvény a büntetlenségnek három csoportját szabályozza. Nem büntetik hamis tanúzás és hamis eskü miatt az, 1. aki a valónak megváltása által önmagát büntetendő cselekménnyel vádolná (224. §. 1. p.). Ez tehát lényegében egy passzív magatartás, mely a valónak elhallgatásában jelentkezik. önmagát senki sem köteles vádolni; de önmaga védelmére viszont senkit sem vádolhat büntetlenül. A törvény bűncselekményt említ, tehát ez alatt a kihágást is kell érteni. A törvény eme rendelkezése méltán kifogásolható, mert mint már Fayer tanította, ez a merev önzés rendszerét létesíti (Tankönyv. I. 349. 1.). Éppen azért helyesebb lenne külföldi példák nyomán e rendelkezést pusztán büntett és vétség bűncselekményeire korlátozni, egyéb, esetekben pedig csak büntetésenyhítést lehetővé tenni (hasonlóan Angyal: II. 188.).

2. Ugyancsak nem büntetik az, aki a büntett vagy fegyelmi ügyben jogosítva volt a tanúzást vagy véleményadást megtagadni, de ezen jogára őt a bíróság nem figyelmeztette (224. §. 2. p.). A mentesség csak azokat a tanúkat és szakértőket illeti meg, akik büntető vagy fegyelmi (tehát nem polgári) ügyekben vannak jogosítva a tanúzást vagy véleményadást megtagadni.

3. Nem büntetik végül az, aki hamis tanúzását, nyilatkozatát (217. §.), vagy hamis esküjét az illető hatóságnál

visszavonja, mielőtt ellene feljelentés történt, vagy a bűnvádi eljárás megindított és mielőtt hamis tanúzásából vagy esküjéből másra hátrány háramlott volna (225. §.).

A büntetlenség biztosításának ezek szerint a következő feltételei vannak: *a)* a visszavonás az illető hatóságnál történjék; ez alatt az ugyanazon ügyben eljáró hatóságot értjük (így visszavonható az alsófokú bíróság előtt megtett a felső fokú bíróságnál stb.); *b)* az illető személy ellen még ne tegyenek feljelentést vagy *c)* ne indítsanak bűnvádi eljárást és végül *d)* másra ne háramoljon még hátrány, vagyis bármilyen személyi értékcsökkenés.

A visszavonás személyes mentesítő körülmény, miért a felbújtót e kedvezmény nem illeti meg.

80. §. A hamis vád.

Heilborn: V. D. Bes. T. III. 105. *Hess:* Die Lehre von falschen Anschuldigung 1888. *K. Mayer:* Die falsche Anschuldigung 1907. *Luppold:* Die falsche Anschuldigung 1907. *Barth:* Die Lehre von der falschen Anschuldigung 1908. *Kraus:* Zum Wesen der falschen Anschuldigung 1909. *Herzog:* G. S. XXXII. 81.

A hamis vád bűncselekményének jogi természete csak az utóbbi időkben tisztázódott. A római jogi felfogásnak hatása alatt sokáig a rágalmazás (*calumnia*) egyik alakjának tekintették. Ezt a felfogást találjuk meg a germán népjogokon keresztül a Carolina érvényesülési területén is. Az első törvény, mely a rágalmazással szemben mint önálló tényálladékot ismeri el az 1794. évi porosz Landrecht. Hazai jogunkban először az 1845-iki javaslat különíti el a két tényálladékot.

A büntető dogmatikában a kérdés ma már tisztázottnak mondható, bár még mindig vannak egyesek, akik a cselekményt magán személy elleni bűncselekményként értékelik (*Heilborn, Mayer Allfeld*. Ennek a felfogásnak követői a francia, osztrák, Dánia, németalföldi btk.-ek). A ma egyre erősödő felfogás a hamis vádban az állam *igazságszolgáltatása elleni bűncselekményt* lát, mert ezen magatartás az arra hivatott állami szerveket megtéveszti, félrevezeti, ami

által az állam igazságszolgáltatásának rendes menete van megtámadva.

A törvényes tényálladékot a törvény a következőképp határozza meg:

Hamis vádat követ el az, aki mást valamely hatóság előtt büntetendő cselekmény elkövetésével tudva hamisan vádol, vagy ellene tudva hamis bűnjeleket vagy bizonyítékokat kohol vagy állít elő (227. §.).

Amint látható, a szoros értelemben vett hamis váddal egy másik tény álladók van összekapcsolva: a hamis bűnjelek készítése, koholása, vagyis a hamis gyanú keltése.

Aktív alanya: bárki lehet. Nem követheti el azonban senki maga ellen, továbbá az indítványtételre jogosulatlan személy, akinek feljelentése alapján nincs helye bűnvádi eljárásnak (elmebeteg, 16 éven alóli egyén stb.).

Elkövetési módjai: a) hatóság előtti vádolás; b) bűnjelek vagy bizonyítékok koholása vagy előállítás.

a) *Hatóság előtti vádolás.* Hatóság minden olyan bírói, közigazgatási vagy rendőri hatóság, amely büntető ügyekben eljárni hatáskörrel bír. A vádolás nem szoros perjogi, hanem mindennapi értelemben veendő (idetartozik tehát a feljelentés, a tanúnak hamis ki jelentése stb.). A vádlott azonban, ha a maga védelme érdekében mást hamisan vádol, a hamis vád bűncselekményét követi el, s nem alkalmazható a Btk. 224. §. (állandó gyakorlat. B. H. T. 4 .k. 60.; ellenk, Bernolák: 478. 1.).

b) *Bűnjelek vagy bizonyítékok koholása vagy előállítása.* Bizonyos dolgoknak, melyek a konkrét bűncselekmény elkövetésénél nem szerepeltek, olyatén feltüntetése, hogy meghatározott személy ellen: bizonyítékul szolgáljanak, illetve a bűncselekménynél tényleg előfordult dolgoknak más ellen a gyanú keltésére való felhasználása (pl. a megölt ruhájának, a rabolt tárgynak másnak lakásában elrejtése).

c) A vádolásnak bűncselekményre kell irányulnia. Hogy a hamis vád büntetettre, vétségre vagy kihágásra vonatkozik-e, közömbös. Lényeges, hogy a tény, amelynek elkövetésével valakit hamisan vádolnak, büntetendő legyen (B. H. T. 4, k. 94. 1.). Erkölcstelenséggel, meggyalázást vagy köz-

megvetést maga után vonó ténnyel való vádolás nem hamis vád, hanem becsületsértés, esetleg rágalmazás.

cl) A vádnak úgy *objektíve, mint szubjektíve valótlannak* kell lennie. Objektíve hamis, ha az a valóságot nem fedti, így, ha a feljelentett vagy egyáltalában nem követett el bűncselekményt, vagy csekélyebb más cselekményt vitt véghez. Szubjektíve hamis, ha a tettes ennek tudatában vádol. Hamis vádat tehát csak *szándékosan* lehet elkövetni. A szándék pedig éppen annak a tudatában áll, hogy a vád tárgyává tett cselekmény bűncselekmény és a bizonyítékok valótlanak. Ha a tettes jóhiszeműen valónak hihette a felhozott tény, tehát gondatlanság terheli, úgy hamis vádban nem mondható ki bűnösnek (1. hatóság előtti rágalmazást, 260. §.). De ha a jóhiszemű vádló később meggyőződik vádjá hamisságáról, s azt nem vonja vissza, a hamis vád megállapítandó (így Angyal: II. 198. 1., Finkey: 868. 1.; ellenk. Liszt: 841. 1.).

Befejezett a tényálladék az eljárás megindítására alkalmas magatartás kifejtésével (feljelentés, pótmagánvád, a bűnjelek elhelyezése stb.). A célba vett eredmény bekövetkezése nem szükséges.

Annak megállapítása, vajjon az alapeljárásban a vád tárgyává tett cselekmény valamely bűncselekmény tényálladékát kimeríti-e, a hamis vád tárgyában eljáró bíróság feladata s e téren a már eljárt bíróság határozatától teljesen önálló ténymegállapítás és értékelés útján hozza meg a maga határozatát. Így a hozott felmentő ítélet, illetve megszüntető végzés még nem jelenti az alapul szolgált vádnak a hamis voltát, ha a maga meggyőződése annak ellenkezője.

A hamis vád visszavonásának nincs mentesítő hatálya.

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház, ha a hamis vád folytán a vádlott ellen büntető eljárás nem indítattott; 5 évig terjedhető fegyház, ha a vádlott ellen büntető eljárást indítottak, de a vádlottat nem ítélték el, amennyiben a hamis vád büntetettre vagy vétségre vonatkozott; kihágás vagy fegyelmi vétség esetében: I évig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha a hamis vád következtében a vádlottat elítélték, a hamis tanúzásra megállapított büntetési tételek (213. és 220. §§.) lesznek alkalmazandók.

Mellékbüntetés: mindazokban az esetekben, amelyekben a hamis vád következtében a bűnvádi eljárás megindult, a hivatalvesztést is ki kell mondani (224. §. 4. bek.). Továbbá a sértett a hamis vád által okozott *vagyoni kárának megtérítésén felül* nem vagyoni kár összegének megfelelő *pénzbeli elégtételt* is igényelhet (Bv. 28. §.) s végül a sértett kívánatára (Kúria 17. sz. jogegys. döntvénye) *hírlapi közzététel* is elrendelhető (Bv. 35. §., St. 28. és 43. §.).

Perjogi szabályok: Hamis vád hivatalból csak akkor üldözendő, ha ennek alapján büntető eljárás a vádlott ellen megindított (228. §.). Ha hamis vád folytán a vádlott ellen büntető eljárás nem indított meg azon cselekmény miatt, a bűnvádi eljárásnak csak a hamisan vádolt indítványára van helye (229. §.).

Vitatott, vajjon az eljárás a *nyomozással* már megindítottnak tekintendő-e? Fayer tagadja, minthogy „a nyomozás még nem tekinthető bűnvádi eljárásnak“ (Tankönyv. II. 87. 1. Ezen az állásponton a Kúria is Bdtár V. k. 252. 1.). Az a felfogás helyes, mely szerint, ha a nyomozás során a vádlott ellen már nyomozási cselekményt foganatosítottak s így a sértett fél kíméletének szempontja már nem forog fenn, úgy az eljárás a nyomozással már megindítottnak tekintendő (így Angyal: II. 199. 1. még: Finkey: 870. 1.; Illés: II. 248. 1.).

Ártatlan egyének érdekében a felmentést vagy kiszabadulást szolgáló bizonyítékok közlésének elmulasztása.

Törvényünk, amint a felségsértésnél, úgy itt is, feljelentési kötelezettséget állapít meg és pedig annál szélesebb körben, amikor kimondja, hogy: *aki olyan tények vagy bizonyítékok tudomásával bír, melyektől ártatlanul vizsgálat alá vont egyének felmentése, vagy ártatlanul elítéltnek kiszabadulása függ és azokat akár az illetővel vagy hozzátartozóival, akár az illető hatósággal nem tudatja, ámbár az magának, hozzátartozóinak, vagy más ártatlan személynek veszélyeztetése nélkül megtehetné volna, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő* (250. §.).

E tényálladéknak törvényben nyert rendszertani elhelyezése már utal rá, hogy a törvényhozás az *igazságszolgálat*

tás érdekével tartja ellentétesnek ártatlanok biinhődését, ezért állapít meg itt egy fontos polgári közkötelességet.

Aktív alanya ezért bárki lehet, de ha közhivatalnokot terhelné a mulasztás, cselekménye a Btk. 197. §.-a szerint minősül.

Elkövetési mód: az imperatív rendelkezés nem teljesítése, mulasztás. Mint tiszta mulasztási cselekmény azzal már befejezést nyer, mihamint a közlés lehetősége valakire megvolt s azt nem tette meg.

Hatóság alatt minden közhatalóságot kell érteni.

A közlési kötelesség csak addig áll fenn, amíg teljesítésével a maga, a hozzátartozója vagy más ártatlan személynek bármilyen érdeke nincs veszélyeztetve.

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

81. §. A bűnpártolás.

Angyal: A személyi bűnpártolás 1900. *Beling:* V. D. Bes. VII. 1. *Gretener:* Begünstigung und Hehlerei 1879. *Lohmeyer:* Das Wesen der Begünstigung 1910. *Kohler:* Studien I. 154. *Süssheim:* Die Begünstigung 1898. *Jantscheff:* Die Sachhehlerei 1908. *Mehlich:* Verteidigung und Begünstigung 1910. *Drems:* Begünstigung und Hehlerei 1914.

A törvény a bűnpártolásnak két alakját különbözteti meg: 1. a *személyi*, és 2. a *tárgyi* bűnpártolást.

1. *A személyi bűnpártolást* elköveti az, aki valamely büntett vagy vétség tettesének vagy részesének segítséget nyújt arra, hogy a hatóság üldözése elől meneküljön, a büntető eljárás sikerét megghiúsítsa, vagy büntetlenül maradjon, ha eziránt vele nem a büntett, vagy a, vétség elkövetése előtt egyezett meg (574. §.).

2. *Tárgyi bűnpártolást* az követ el, aki anélkül, hogy a büntett vagy vétség elkövetése előtt a tettel vagy részesel eziránt megegyezett volna, a büntetből vagy vétegből származó előny biztosítására közreműködik (375. §.).

A bűnpártolás mindkét alakjának közös ismérvei: a) Az *alapcselekmény*, amely a törvény szerint büntett vagy vétség lehet (kivéve az erdei lopás kihágását, mellyel kapcsolatban előfordulhat bűnpártolás, 1879.: XXXI. t.-c. 97. §.). Személyi bűnpártolás esetében az alapcselekménynek bünte-

tő eljárásra alkalmasnak kell lennie, (nincs tehát ilyen alapcselekmény pl., ha elkövetője gyermek, ha a tettes meghalt, a cselekmény elévült stb.). Ezzel szemben a tárgyi bűnpártolásnál ez nem szükséges; *b)* További közös alkatelem az előzetes megegyezés hiánya, mert különben segédi tevékenység valósul meg,

Alanya: mindkét bűnpártolásnak általában bárki lehet. Nem lehet azonban a pártolt maga, valamint az, aki mást az ő érdekében pártolásra felbújt (így Liszt, Frank, Binding, nálunk Angyal; ellenk. Oppenhoff). Továbbá nem lehet az alapcselekmény részese, valamint a sértett olyan vagyoni bűncselekményekkel kapcsolatban elkövetett tárgyi bűnpártolásnál, amikor az ő bejegyzése a büntetés alól mentesít. Nem lehet továbbá közhivatalnok, mert az általa elkövetett bűnpártolás a 478. §. szerint minősül. Amiként nem lehet a pártolt hozzátartozója a törvény azon rendelkezése értelmében, amely szerint, ha a bűnpártoló a törvényben meghatározott cselekményt valamely hozzátartozójának érdekében követte el, nem büntethető (378. §.).

Jogi tárgya: a személyi bűnpártolásnak az állami igazságszolgáltatás; a tárgyi bűnpártolásnak valamely vagyoni jog. *Elkövetési tárgya,* ha a sértett jog valamely dologban jelentkezik, e dolog. Személyi bűnpártolásnak nincs elkövetési tárgya.

Az elkövetési tevékenység a törvény megjelölése szerint segítségnyújtás arra, hogy az: *a)* a hatóság üldözése elől meneküljön, *b)* a büntető eljárás sikerét megghiúsítsa, vagy *c)* büntetlenül maradjon. E tevékenységek elkövethetők akár az ítélet előtt (büntettes elrejtése, bűnjelek elrejtése, megsemmisítése stb.) vagy akár az ítélet után (pl. az elítélt elrejtése, az elítélt helyett büntetés kiállása, a hatóság félrevezetésével a pénzbüntetés más személy, részéről való kifizetése stb.).

A bűnpártoló tevékenységnek *szándékosnak* kell lennie, vagyis a bűnpártolónak tudnia kell, hogy büntető eljárásra szolgáló cselekmény (büntett vagy vétség) megvalósítójának segédkezik, illetőleg, hogy ilyen cselekményből származó előny biztosítására működik közre. A tárgyi bűnpártoláshoz nem feltétlenül szükséges, hogy a pártoló az

alaphüncselekményből vagyoni elönyt szerezzen, bár kétségtelenül ez a leggyakrabban előforduló motívum (így nálunk Finkey, Illés, Schadl; ellenk. Binding, Gretener, Olshausen, nálunk Angyal, kik szerint, ha más célzat, nem a vagyoni előny szerzése vezette, bünrészesség forog fenn).

A tárgyi bünpártolás eleme, hogy az vagyoni előnyért történjék, más előnyökért való elkövetése esetén bünrészesség valósul meg (így Binding, Gretener, Olshausen, nálunk Angyal; ellenk. Illés, Finkey).

A bünpártolásnak *kísérlete* nincs.

Halmazat nem forog fenn akkor, ha az alapcselekmény alanya az utólagos segédkezésben résztvesz, mert ilyenkor részesség valósul meg. De a bünpártolás és az orgazdaság anyagi halmazata áll elő, ha az orgazda a lopott dolgoknak csak egy részét szerzi meg vagyoni haszon végett, a többi részét azonban a tolvaj iránti szívességből, megfelelő rendelkezés mellett veszi át (így helyesen Schandl: 311.).

Büntetése a bünpártolás mindkét alakjának 1 évig terjedhető fogház. Aki azonban a bünpártolást azon célból követte el, hogy magának vagy másnak *vagyoni hasznot* szerezzen, 2 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Mellékbüntetés: bünpártolás miatt a szabadságvesztésen felül a hivatalvesztés is megállapítandó, ha az olyan büntett, vagy vétség tettesére vagy részesére nézve követetik el, mely büntetetre vagy vétségre törvény szerint a hivatalvesztés megállapítandó (377. §.). A hozzátartozó érdekében kifejtett bünpártolásnál a törvényben biztosított büntetlenség nem érvényesülhet (uralkodó felfogás, így a Kúria gyakorlata is; ellenie. Finkey).

82. §. A fogolyszöktetés.

Hofmann: Die Gefangenbefreiung 1905. *M E. Mayer:* Die Befreiung von Gefangenen 1906. *Hesz:* Beiträge zur Lehre von der Gefangenbefreiung 1904. *Brügger:* Die Befreiung von Gefangenen 1908. *Lambach:* Die Gefangenbefreiung 1917.

E tényálladék lényegében személyi bünpártolás. Annak egyik különállóan szabályozott esete. A törvény a fogolyszöktetésnek két alakját különbözteti meg: 1. *a magán-*

személy és 2. az őr vagy felügyelő által elkövetett fogolyszöktetést.

1. *A magánszemély által megvalósított fogolyszöktetést elköveti, aki valamely fogolynak a fogságból vagy a hatósági őrizetből való megszökésére segílyt nyújt (447. §.).*

Fogoly alatt értjük a törvényesen letartóztatott egyént (idetartozik a bírói határozat alapján javító intézetbe, bírói őrizetbe fogott fiatakorú; nemkülönben a tolonc (Bjt. 36. K. 28.), vagy a dologházba, vagy szigorított dologházba utalt egyén is).

A tevékenység lehet fizikai, vagy intellektuális (tanácsadás, tervkigondolás stb. Így a Kúria, Angyal; ellenk. Fayer, Finkey, akik szerint csak fizikai lehet) közreműködés.

A segílynyújtás büntethetőségére szükséges legalább is a szökésnek megkísérlése.

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön.

Minősített eset, ha a tettes a megszökés céljából a fogolynak fegyvert, kulcsot vagy bármiféle más eszközt ad, büntetése ilyenkor 3 évig terjedhető börtön.

2. *Az őr, vagy felügyelő által elkövetett fogolyszöktetés.*

A tényálladék megvalósul, *ha az őr, felügyelő vagy hatósági közeg a felügyeletére bízott foglyot szándékosan megszökteti (448. §.).*

Alanya csak őr, felügyelő vagy oly hatósági közeg lehet, akinek felügyeletére van bízva a fogoly; de szükséges, hogy őt megillető törvényes hatáskörben járjon el.

A tényálladék *befejezett*, ha a fogoly megszökése tényleg bekövetkezett. Ha azt csak megkezdette, vagy ha az őr stb. segílyt egyáltalában nem vette igénybe, *kísérlet* forog fenn (így Angyal, Finkey).

*Anyagi halmazai*ba kell foglalni, ha a fogolyszöktetés más bűncselekménnyel társul, így ha testi sértés vagy hatóság elleni erőszak stb. kapcsán lesz elkövetve.

Büntetése: ha a cselekményt *szándékosan* követték el, 5 évig terjedhető fegyház; ha pedig a tettes *gondatlanságból* okozta a felügyeletére bízott tolvajnak megszökését, úgy vétesség miatt 6 hónapig terjedhető fogház.

Mellékbüntetésül mindkét esetben hivatalvesztést is ki kell mondani.

V. FEJEZET.

**Az állami fegyveres erő elleni
bűncselekmények.**

85. §. A fegyveres erő elleni tényálladékok.

Heimberger: V. D. Bes. T. II. 433. *Stier:* Fahnenflucht und unerlaubte Entfernung 1906. *Bendix:* Fahnenflucht und Verletzung der Wehrpflicht durch Auswanderung 1906.

Ezeket a bűncselekményeket egyrészt a m. kir. honvédségről szóló 1921: XLIX. t.-c., részben a hadviselés érdekei ellen elkövetett visszaélésekről szóló 1915: XIX. t.-c. és a Btk. (453—459. §§.) szabályozzák.

A következő csoportokba foglalhatók: 1. a *hadkötelezettség teljesítésének kijátszása*; 2. a *hadköteles személy elvonása a katonai szolgálattól*; 3. a *hadititok megsértése*; 4. a *szállítási szerződés megszegése* és 5. a *fegyveres erő érdekének veszélyeztetése háború idején*.

1. A hadkötelezettség teljesítésének kijátszása.

a) Az ország területének tilalom ellenére való elhagyása, melyet elkövet az a *hadköteles, aki az ország területét a fennálló tilalom ellenére engedély nélkül hagyja el, vagy a kapott engedély korlátait túllépi* (1921: XLIX. 29. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház.

b) *Aki fondorlatot használ abból a célból, hogy magát vagy mászt a jelen törvény értelmében kötelező katonai szolgálat teljesítése alól kivonja* (1921: XLIX. 30. §.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház; illetve 5 évig terjedhető fogház; ha a cselekmény a katonai szolgálatra kötelezett egyén egészségének, vagy testi épségének megrongálására irányul (2. bek.).

2. Hadköteles személy elvonása a katonai szolgálattól.

a) *A behívás iránti engedelmesség megtagadása, amelyet elkövet a katonai szolgálatra kötelezett oly egyén, aki a behívásnak eleget nem tesz, ha mulasztása nem vétlen* (31. §.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház; illetve büntett miatt 3 évig terjedhető börtön, ha a mulasztás 8 napnál tovább tartott (31. §.).

Csábítás a behívás megtagadására, habár eredmény nélkül is történt, az előbb meghatározott bekezdés szerint büntetendő.

Mindhárom esetben a vétségek kísérlete is büntetendő.

Ugyancsak büntetés alá esik, ha e cselekményeket külföldön követték is el (33. §.).

A fegyveres erő elleni bűncselekmények *jogi tárgya* az állampolgárok honvédelmi kötelessége, s az államnak hadi ereje. A cselekmények *alanya* csak állampolgár lehet.

b) *Szökésre csábítás béke idején.* Elköveti, aki a hadsereg, haditengerészet, nagy a honvédség tagját béke idején szökésre csábítja (Btk. 453. §.).

E tényálladék szubidiárius természetű a hűtlenség (144. §. 5. p.) mellett. A csábítás befejezést nyer akkor is, ha az sikertelen marad.

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház, ha a cselekményt béke idején követték el; illetőleg 5 évig terjedhető börtön, ha azt hadüzenet megtörténte után követték el.

c) *Katonaszökevény pártolása.* Elköveti az, aki a hadsereg, haditengerészet, vagy honvédség ama tagját, akiről tudja hogy megszökött, szökése alatt magánál vagy a felügyelete alatt álló helyiségben tartja, vagy annak a lappangásra, vagy menekülésre bármiképp segílyt nyújt (Btk. 454. §.).

A hozzátartozókat egyébként megillető büntetőjogi kedvezmény (378. §.) ide nem terjed ki (így a Kúria, Angyal, Finkey).

Büntetése: úgy, mint előbb.

5. A hadititok megsértése.

A törvény e helyen két tényálladékot szabályoz:

a) a kikémlés vétségét követi el, aki az állam hadi erejére és hadi védelmére vonatkozó intézkedéseket, tárgyakat, amelyekről tudja, vagy tudhatja, hogy titokban tartandó, valamely tilalom megszegésével, vagy félrevezetés, színlelés

vagy másnemű fondorlat által béke idején és azon szándék-
ból kémelel ki, hogy azokról más államot értesítsen (455. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető államfogház.

b) *Sajtó útján való közzététel a hadüzenet megtörténte után, amelyet elkövet, aki a magyar állam, vagy valamely szövetséges állam (1912: LXIII. 23. §.) fegyveres erejének állásáról, mozdulatairól, erejéről és működéséről, erődök és erődítmények állapotáról, úgyszintén a fegyver, hadiszerek és szerelvények mennyiségéről, vagy élelmiszerek hollétéről, mennyiségéről, minőségéről, vagy szállításáról, miután az ilyenmű közlések már elaltattak, vagy a közlések minőségéből vagy a fennforgó körülményekből beláthatta, hogy közlése által az állam érdeke sértetik meg, valamely közleményt sajtó útján tesz közzé, amennyiben a közlemény nem a kormány által, nyilvánosságra hozott tudósítást tartalmazza (456. §.).*

Büntetése: 5 évig terjedhető államfogház.

Mellékbüntetésül az előbbi büntettek mindenikénél hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését is ki kell mondani.

4. A szállítási szerződés megszegése háború idején.

a) A szállítási szerződés megszegésének vétsége.

a) Aki a magyar államnak vagy szövetségesének fegyveres ereje, vagy az ezzel közösen működő fegyveres erő céljára teljesítendő szolgáltatás iránt a hatósággal, vagy a hatóság közegével kötött szerződéssel vállalt kötelezettségét szándékosan nem teljesíti, vagy szándékosan nem megfelelően teljesíti, vétséget követ el (1915: XIX. t.-c. 1. §.).

Hatóság alatt nemcsak a katonai hatóságot kell érteni, hanem polgári, közigazgatási, törvényhatósági és községi hatóságot is.

Büntetése: 6 hónaptól 5 évig terjedhető fogház. A kísérlet is büntetendő.

β) Aki az 1. §-ban meghatározott kötelezettségét gondatlanságból nem teljesíti, vagy gondatlanságból nem megfelelően teljesíti, ha abból a hadviselés érdekére hátrány háramolhatik, vétséget követ el.

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház; illetőleg 2—5 évig terjedhető fogház a 2. §. 1—6. pontjaiban említett esetekben,

Amint látható, a gondatlanság útján elkövetett cselekmény, csak abban az esetben büntetendő, ha abból az államra hátrány hármozhatik, amely alatt az állam érdekének bármely sérelmét kell értenünk.

b) A szállítási szerződés megszegésének büntette.

Az 1. §-ban meghatározott cselekmény *büntett* a következő esetekben: 1. *Ha azt háború idején követték el;* 2. *ha azzal összefüggőleg a jelen törvény 8. §.-ának 1. bek., vagy 10. §-a alá eső büntett vagy vétség is elkövetett;* 3. *ha a fegyveres erő érdekét közvetlenül veszélyeztette;* 4. *ha annak folytán a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be;* 5. *ha annak következtében a fegyveres erőhöz tartozó személy életét veszttette, vagy súlyos sérülést szenvedett^ vagy pedig súlyos betegségbe esett s ezt az eredményt a tettes előreláthatta;* 6. *ha azt háború idején követték el és annak következtében az ellenséggel harcban álló fegyveres erő tagjának harcképessége oly mértékben csökkent, hogy emberélet esett áldozatul, s ezt az eredményt a tettes előreláthatta (2. §.).*

A háború időtartamát az 1912: XLIII. 13. §-a szerint a minisztérium állapítja meg. Háború idején elkövetettnek kell tekinteni a cselekményt akkor is, ha azt háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetében valósították meg (28. §.).

Büntetése 1, 5 évig terjedhető börtön az 1. p.-ban említett esetben; 2. 10 évig terjedhető fegyház a 2. és 3. p.-ban említett esetekben; 3. életfogytig tartó fegyház a 4. és 5. p.-ban említett esetekben; 4. halálbüntetés a 6. p.-ban említett esetben.

c) Szerződéssel vállalt kötelezettség nem vagy nem megfelelő teljesítése.

A szerződésszegésből előálló tényálladékok a következők: *a) aki a hadviselés folytán sebesültek, betegek vagy lábadozók gyógyítására, ápolására, vagy üdülésére szolgáló intézet céljára teljesítendő szolgáltatás iránt akár a hatósággal, vagy a hatóság közegével, akár pedig a hatóság jóvá-*

hagyása vagy közbejötté mellett kötött szerződéssel vállalt kötelezettségét nem teljesíti, vagy nem megfelelően teljesíti, az 1—4. §§-ban foglalt megkülönböztetések szerint az ott meghatározott büntetéssel büntetendő (5. §.). b) Az 1—5. §§-ban foglalt megkülönböztetések szerint az ott meghatározott büntetéssel büntetendők azok is, akik a szerződő fél részéről vállalt szolgáltatás teljesítését mint átszállítók, vagy alvállalkozók akár részben, akár egészben elvállalták, úgyszintén a szerződő fél megbízottjai, végül a fuvarozó-intézeteknél alkalmazottak is, ha az ő szándékos cselekvésük, vagy mulasztásuk, illetőleg gondatlanságuk következtében maradt el a szolgáltatás teljesítése vagy megfelelő teljesítése (6. §. 1. bek.). Ugyanígy a közbenjárók is, ha a szolgáltatás nem teljesítését vagy nem megfelelő teljesítését előrelátták, illetőleg előreláthatták (16. §. 2. bek.).

Vannak tényálladékok, amelyeket csak közhivatalnok követhet el. Ezek a következők:

a) *Közhivatalnok szándékos kötelességmulasztása.*

A közhivatalnok, aki akár az 1. és az 5. §-ban említett szerződés megkötése körül, akár a fegyveres erő céljára törvény alapján járó szolgáltatás illetéke körül, akár végül ily szerződés, mely a törvény alapján járó szolgáltatásnál az átadás, az átvétel, a felügyelet, az ellenőrzés, vagy a felülvizsgálat körül hivatalánál vagy különös megbízatásánál fogva közreműködik, ha e kötelességét szándékosan nem megfelelően teljesíti, vétséget követ el (7. §.).

Büntetése: 6 hónaptól 5 évig terjedhető fogház; illetőleg 5 évig terjedhető fegyház a 2. §. 1. és 3. pontjaiban említett esetekben és 10 évig terjedhető fegyház 2. §. 4., 5. és 6. pontjaiban említett esetekben.

b) *Passzív megvesztegetés.*

a) A közhivatalnok, aki az előbb meghatározott cselekményt (7. §. 1. bek.) akár az ő részére, akár beleegyezésével más részére adott vagy ígért ajándékért, jutalomért vagy egyéb előnyért követte el (8. §. 1. bek.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház; illetve 10 évig ter-

jedhető fegyház a 2. §. 1. és 3. pontjaiban említett esetekben, életfogytig tartó fegyház a 2. §. 4. és 5. pontjaiban említett esetekben, halállal büntetendő a 2. §. 6. pontjában említett esetben.

β) Közhivatalnak, aki hivatalánál vagy különös megbízatásánál fogva teljesítendő a 7. §. alá eső cselekményért vagy ennek mulasztásáért akár a maga, akár más részére ajándékot, jutalmat, vagy egyéb előnyt követel, elfogad, vagy az eziránt tett ígéretet nem utasítja vissza és pedig abban az esetben is, ha az ajándék, a jutalom, illetőleg az előny az ő beleegyezésével másnak adatott, vagy ígértetett, ha cselekménye vagy mulasztása nem járna hivatali kötelességének megszegésével (9. §.).

Büntetése: 6 hónaptól 5 évig terjedhető fogház; illetőleg 5 évig terjedhető börtön, ha mulasztása hivatali kötelességének megszegésével járna.

c) Aktív megvesztegetés.

a) Aki közhivatalnok részére vagy beleegyezésével más részére avégett, hogy a közhivatalnok a 7. §. alá eső kötelességét megszegje, ajándékot, jutalmat, vagy egyéb előnyt ad, juttat, vagy Ígér, büntettet követ el (10. §. 1. bek.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön.

β) Aki közhivatalnok részére vagy beleegyezésével más részére a közhivatalnok hivatalánál vagy különös megbízatásánál fogva teljesítendő a 7. §. alá eső cselekményéért vagy ennek mulasztásáért, nem azon célból, hogy kötelességét megszegje, juttat, vagy ígér ajándékot, jutalmat, vagy egyéb előnyt, vétséget követ el (10. §. 2. bek.).

Büntetése: 3 hónaptól 3 évig terjedhető fogház.

5. A fegyveres erő érdekének közvetlen veszélyeztetése.

Aki háború idején büntettet, vagy szándékos vétséget követ el, ha annak folytán a fegyvereserő érdekének közvetlen veszélyeztetése állott elő, vagy pedig a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be s ezt az eredményt ő előreláthatta, amennyiben cselekményei I súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik (11. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön.

Nem alkalmazható ez a rendelkezés: a,) ha büntettnek vagy vétségnek a Btk. szerint államfogház a büntetése; bjha a büntettet vagy vétséget sajtó útján követték el; c) az 1914: XLI. alá eső vétségek eseteiben.

Szövetség, mely a jelen törvény 3. §-a szerint büntetendő büntettek, továbbá a 7—10. §§-a alá eső bűncselekmények elkövetésére irányul, ha ahhoz előkészületi cselekmény is járul, vétség, amelynek büntetése 3 évig terjedhető fogház (12. §.).

Nem büntethető ily szövetség miatt az, aki mielőtt a hatóság a szövetséget felfedezte volna és mielőtt a szövetségben és az előkészületen felül egyebet követtek volna el, a szövetségtől eláll és ezt nemcsak tudomására juttatja a szövetségezeteknek, de őket reábirni törekszik, hogy tervüket abbahagyják, vagy pedig a szövetséget a hatóságnál feljelen-tik (12. §.2, bek.).

Mellékbüntetésként a fennt meghatározott büntettek és szándékos vétségek eseteiben meg kell állapítani a hivatalvesztést és ía politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is.

Külföldit büntett esetében az országból ki kell utasítani s a visszatéréstől is el kell tiltani.

VI. FEJEZET.

Hivatali bűncselekmények

84. §. A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek.

Wachinger, Birkmeyer stb.: V. D. Bes. T. IX. 193. s köv. 1. *Zucker*: Amtsverbrechen 1870. *Uhlemann*: Das Verbrechen des Amtsverrats 1908. *Trepper*: Richterbestechung und Rechtsbeugung 1914. *Tricke*: Die Begünstigung durch Justizbeamte 1912.

A hivatali bűncselekményeket a törvény értelmében két csoportba osztályozhatjuk. Vannak olyanok: a) amelyeket csak közhivatalnokok és b) amelyeket más személyek is elkövethetnek.

A kódex tudományosan igazolható osztályozása a *sajátképi* és *nem sajátképi* hivatali bűncselekmények megkülönböztetésén épülhetett volna fel. Sajátképi hivatali bűncselekmények azok, amelyeket csak közhivatalnok követhet el

Míg ezzel szemben a nem sajátképi hivatali bűncselekmény alanya más személy is lehet, de amelynek elkövetésénél a közhivatali jelleg minősítő körülmény. Rendszertanilag az a megoldás mutatkozik helyesnek, amely pusztán a sajátképi hivatali bűncselekményeket foglalja össze (így Binding, Angyal, Finkey).

A magyar törvény szerint hivatali bűncselekmény alatt csak a XLII. fejezetben felsorolt cselekményeket értjük. Ezek a következők: 1. a *hivatali sikkasztás*, 2. a *megvesztegetés*, 3. a *hivatali visszaélés*, 4. a *hivatali hatalommal való visszaélés*, 5. a *hivatali titoksértés*, 6. *ügyvédi bűncselekmények*.

Hivatali bűncselekményt csak közhivatalnok követhet el. A közhivatalnok fogalmát a törvény a következőképen határozza meg.

Közhivatalnokoknak tekintendők azok, akik az állam közigazgatási, vagy igazságszolgáltatási, vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízatásuknál fogva köteleznék; úgyszintén azok is, akik az állam, törvényhatóság, vagy község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknaál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva. A kir. közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintetnek (461. §.).

A Kúria gyaikorlata szerint közhivatalnoknak tekintendők: a körjegyző (48. sz. döntvény), az államvasúti tisztviselők és szolgák (58. sz. döntvény), a postamesterek, díjnok, a kisbíró stb. Továbbá az országos társadalombiztosító intézet alkalmazottai (1928: XL. 101. §.). Nem közhivatalnokok: az egyházi személyek, kivéve az anyakönyvvezetés vagy okirathamisításra nézve; a katona, de már az, a katonatiszt stb. A közhivatalnoki minőségnek nem előfeltétele az eskü letétele.

1. A hivatali sikkasztás.

Elköveti azon közhivatalnok, aki a hivatalánál fogva kezeihez letett, vagy kezelésére, illetőleg őrizetére bízott pénzt, vagy pénzértékkel bíró más-tárgyat elsikkasztja (462. §.).

Alanya csak közhivatalnok lehet s csak annyiban, amennyiben hivatalánál fogva jutott a dolog birtokához, ha az elsikkasztott érték átvétele és kezelése hivatali teendői közé tartozott. De a cselekmény részese lehet nem közhivatalnok is, minthogy a közhivatalnoki minőség osztható személyes körülmény (Bjt. 62. K. 156.).

Hivatali sikkasztást rendszerint csak oly közhivatalnok követhet el, aki a pénzkezeléssel vagy őrizettel hivatalánál fogva meg van bízva. De elkövetheti az is, aki kivételesen bizonyos értéktárgyakat hivatali kötelességéhez képest vesz őrizetbe (pl. vizsgálóbíró, községi jegyző is felveheti az adószedő és a bíró távollétében s ezek helyett az adópénzt. 48. sz. döntvény: a végrehajtó kezéhez teljesített fizetés csak akkor tekintendő hivatalánál fogva átvettnek, ha az átvétel foglalás, árverés stb. foganatosítása közben történt s ezt az eljárási jegyzőkönyv feltünteti, 39. sz. döntvény).

Tevékenységi tárgya csak az olyan pénz vagy pénzértékű más tárgy lehet, melyet a közhivatalnok hivatalánál fogva vett át vagy őrzött. Különb. közönséges sikkasztás van elkövetve.

Jogi egység forog fenn ugyanazon közhivatalnok ugyanazon lelki forrásból eredő, rövidebb időszakok által megszakított sikkasztásai között, nem elegendő az egységes hivatali hűség megszegése (a Kúria álláspontja ingadozó). Több hivatali sikkasztás anyagi halmazata van, ha a közhivatalnok különböző felektől átvett pénzeket sikkaszt el (Bjt. LXXI. 109.).

A hivatali sikkasztás rendszerint büntett.

Büntetése: 2—5 évig terjedhető börtön.

Minősített esete: a) ha az elsikkasztott tárgy értéke 2000 pengőt túlhalad, 5 évig terjedhető fegyházzal és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő; b) 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha a felfedezés meg hiúsítása vagy megnehezítése céljából a bevételek bejegyzésére vagy ellenőrzésére szolgáló könyvbe vagy számlába vagy jegyzőkönyvbe hamis tételt jegyzett be, vagy a bejegyzett tételt meghamisította, valamely kezelési könyvet, számlát, jegyzőkönyvet vagy a sikkasztásra vonatkozó más okiratot vagy iratot megsemmisített, vagy használhatatlanná tett

és általában, ha a sikkasztással összefüggőleg más büntettet vagy vétséget követett el, amennyiben súlyosabb büntetés alá nem esik.

Mellékbüntetés mindkét esetben a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

Vétséget képez a hivatali sikkasztás, ha a 463. §-ban megállapított esetek egyike sem forog fenn, s az elsikkasztott tárgy értéke a sikkasztónak óvadékpénzből fedezhető volt (464. §.).

2. A megvesztegetés.

A törvény a megvesztegetésnek két alakját ismeri, u. m. a) az *aktív* és b) a *passzív* megvesztegetést.

a) *Az aktív megvesztegetés.* Elköveti; *aki közhivatalnoknak avégett, hogy kötelességét megszegje, ajándékot vagy jutalmat ad, vagy ígér* (470. §.).

Aktív alanya bárki lehet.

Passzív alanya az a közhivatalnok, aki hivatali kötelességét megszegheti.

A cél a hivatali kötelesség megszegése, ha e célzat az ígérő személy részéről hiányzik, az aktív vesztegetés nem valósul meg; de meg a passzív vesztegetés (465. §. 1. bek.), ha a közhivatalnok az ajándékot elfogadta. A hivatali cselekménynek, amelyre a vesztegetés vonatkozik, legalább is a tettes hiedelme szerint jövőbelinek kell lennie (így Liszt, Birkmeyer, Frank, nálunk Angyal, Faluhelyi).

Szándékosan követhető el csak a cselekmény, tehát az aktív alannak tudnia kell, hogy az a tevékenység, melynek megvalósítására az ő ajándékozása vagy ígérete irányul, a hivatali kötelesség megszegésével jár.

A tényálladék be van fejezve az ajándékozással vagy ígérettel. Kísérlete nincs. Az ajándék el nem fogadása, a jutalom visszautasítása esetén is aktív vesztegetés forog fenn.

Büntetése: í évig terjedhető fogház, valamint a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

b) *A passzív megvesztegetésnek* vagy megvesztegettetésnek a törvény súly szerint három esetét szabályozza: a) ha a megvesztegettetés által a hivatalnok hivatali kötelességét

nem sértette meg (a cselekmény ilyenkor rendszeren vétség, β) ha azt megsértette, (ez rendszeren büntett) és végül γ) a bírák megvesztegetését.

Passzív megvesztegetést elköveti azon közhivatalnok, aki a hivatásánál fogva teljesítendő cselekményért vagy mulasztásért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad, vagy eziránti ígéretet nem utasítja vissza, ha a cselekménye vagy mulasztása nem járna hivatali kötelessége megszegésével (465. §. 1. bek.). Ugyanezt követi el azon esetben is, ha az ajándék, vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott át, vagy ígértetett (465. §. 2. bek.).

A passzív megvesztegetés alanya csak közhivatalnok lehet. De itt csak annyiban, amennyiben tevékenysége hivatali cselekményre vonatkozó hatáskörébe tartozó ügyre vonatkozik.

A közhivatalnoki jelleg kihat a kívülálló személyekre is, vagyis osztható személyes körülmény (B. H. T. 3. K. 190.).

Elkövetési tevékenységek ajándék, vagy jutalom követelése, elfogadása, vagy az eziránti ígéret vissza nem utasítása, illetőleg abba való beleegyezés, hogy az ajándék vagy jutalom ilyen célból harmadik személynek adassék, vagy ígértessék. Követelés csak, ha nem kényszer jellegű, mert ilyen esetben hivatali hatalommal való visszaélés vétsége (475. §.) forog fenn. (így Illés, Angyal).

A tevékenység eszköze az ajándék vagy jutalom. Ide tartozik bármilyen természetű előny.

A törvény rendelkezése szerint az ajándék követelésnek, elfogadásnak, illetőleg ígéret vissza nem utasításnak a hivatali cselekményt megelőzően kell történnie (így Binding, Angyal, Schadl; ellenk. Fayer).

Az előbbi §. intézkedése nem vonatkozik azonban a törvényen, vagy szabályokon alapuló díjakra s jutalmakra, a közjegyzőnek a díjszabályokon felül önként adott jutalmakra, kivéven, ha azok, mint a bíróság megbízottjai járnak el; továbbá közhivatalnokoknak valamely fél érdekében teljesített rendkívüli munkálatáért a hivatali szabály által megengedett jutalmazására s azon szokásos csekély ajándékokra, amelyek a szolgáltnak adatnak, amennyiben ily ajándék

felhívás nélkül adatik és elfogadását a szolgálati szabályok különösen meg nem tiltják (466. §.).

Büntetése a passzív megvesztegetésnek a következő fokozatok szerint emelkedik:

a) 1 évig terjedhető fogházzal és a viselt hivatal vagy állás elvesztésével büntetetik, ha a közhivatalnok cselekménye nem járna hivatali kötelessége megszegésével;

b) 2 évig terjedhető fogházzal és az előbbi mellékbüntetéssel pedig, ha hivatali kötelessége megszegésével járna;

c) 5 évig terjedhető fegyházzal, valamint hivatalvesztéssel s a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő azon közhivatalnok, aki az adott vagy ígért ajándékért vagy jutalomért hivatali kötelességét akár cselekvés, akár mulasztás által megszegi és végül

d) ugyanezen büntetéssel büntetendő azon bíró, vizsgálóbíró, vagy esküdszéki tag, aki habár hivatali kötelességét nem is szegi meg, hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot, vagy jutalmat követel, elfogad, vagy az eziránti ígéretet nem utasítja vissza és pedig azon esetben is, ha az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott vagy ígértetett.

A helyes magyarázat szerint a bíróval stb. szemben a fent megjelölt 5 évi fegyházat csak akkor lehet alkalmazni, ha azt a hivatali cselekményt, melyért az ajándékozás történt, valóban foganatosította is (így Balás, Angyal).

Legsúlyosabb esete a megvesztegetésnek és 5—10 évig terjedhető fegyházzal, valamint hivatalvesztéssel és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő, ha: 1. a bíró, aki azon polgári vagy büntető ügyben ítélt vagy határozott, amelyre vonatkozólag megvesztegetett, törvényellenesen ítélt vagy határozott; 2. a vizsgálóbíró, aki azon büntető ügyben követett eljárásában, illetőleg intézkedésében, amelyre vonatkozólag megvesztegetett, cselekvési mulasztás által kötelességét megszegte; 3. azon közhivatalnok, aki valamely hatóság által elrendelt árverésre és szerződés megkötésére nézve vagy valamely szállításnál és közmunkánál az átadásra, átvételre, felügyeletre vagy felülvizsgálatra nézve, hivatalánál, vagy különös megbízásánál fogva közreműködik, ha megvesztegetve, megbízatásában törvénytelenül

járt el és az általa okozott kár 10.000 pengőt túlhalad (469. §.).

Az ezen összeget túl nem haladó esetben hűtlen kezelés (562) lesz megállapítandó (így Illés, Angyal).

Anyagi halmazat forog fenn, ha a megvesztegetett közhivatalnok a vesztegetés folytán különálló bűncselekményt követ el (pl. hivatali hatáskörében közokiratot hamisít).

5. A hivatali visszaélés.

Elköveti azon közhivatalnok, aki abból a célból, hogy valakinek jogtalanul hasznot vagy kárt, vagy más sérelmet okozzon, hivatali eljárásában vagy intézkedésében kötelességét megszegi (471. §.).

E tényálladék az összes hivatali bűncselekmények mellett szubszidiarius természetű, vagyis csak akkor alkalmazható, ha más hivatali jellegű tényálladék nem valósult meg.

A tényálladék eleme a célzat, vagyis, hogy a kötelesség megszegése azért történjék, hogy ennek folytán valakinek jogtalanul haszon, kár, vagy sérelem okoztassék. Nem szükséges azonban a célbavett eredmény bekövetkezése.

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház, továbbá a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

Kísérlete büntetendő.

4. A hivatali hatalommal való visszaélés.

E közös elnevezés alatt a törvény különböző tényálladékokat foglal egybe. Ezek a következők:

1: *A fegyveres erő jogtalan alkalmazásával elkövetett hivatali hatalommal való visszaélés* büntetett követi el azon közhivatalnok, aki a fegyveres erőt jogos indok nélkül alkalmazza, vagy beavatkozásra felhívja (472. §. 1. bek.).

De nem esik büntetőjogi beszámítás alá a fegyveres erőnek azon tagja, aki a 472. §-ban meghatározott büntett elkövetésével törvényes felsőbbségének jogos hatáskörében kiadott rendeletét teljesítette (474. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése. Ha

azonban a fegyverek használata által súlyosabb büntetést követett el, az erre megállapított büntetést kell alkalmazni.

2. *Tettes bántalmazás* vagyis a hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el azon *közhivatalnok, aki hivatala gyakorlatában valakit tettes bántalmaz, vagy bántalmaztat* (473. §.).

Nem esik azonban itt sem beszámítás alá azon közhivatalnok, aki törvényes {elsőbbségének jogos hatáskörében kiadott rendeletét teljesítette. }

E tényálladék alanya csak azon hivatalnok lehet, aki hivatalos eljárásában kényszereszközök alkalmazására jogosított (így Illés, Schadl). A tényálladék kiegészítő jellegű, mert csak annyiban nyer alkalmazást, amennyiben az alany cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik. Lényegében a tettes becsületsértés és könnyű testi sértés minősített esete.

Ha súlyos testi sértés személyes szabadság megsértésével társul, a Kúria újabb gyakorlata szerint, a 302. §. alapján minősül.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház és a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

5. *Jogtalan hivatali kényszerítés*, vagyis a hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el azon közhivatalnok, *aki hivatali hatalmával visszaél avégett, hogy valakit jogtalanul valaminek eltűrésére vagy elhagyására kényszeresen* (475. §.).

Alanyai kényszereszközök alkalmazására jogosult közhivatalnok lehet. Ha a közhivatalnok valakit elfog vagy elfogat törvényellenesen, e cselekmény a 193. §. szerint minősül.

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház, továbbá a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

4. *Ártatlan személynek vizsgálat alá vonása* vagyis a hivatali hatalommal való visszaélés büntetést képezi, *ha a bíró vagy vizsgálóbíró olyan személyt, akinek ártatlansága előtte tudva van, bűnvádi vizsgálat alá helyez* (476. §.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

5. *A kényszervallatás* büntetést követi el azon közhivatalnok, *aki azon célból, hogy a vádlottól, tanútól vagy szak-*

értőtől vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz, vagy alkalmaztat (477. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése.

6. A hivatali bűnpártolás büntetést, vagyis a hivatali hatalommal való visszaélés büntetést követi el azon közhivatalnok, aki hivatali hatalmával visszaélve, azon célból, hogy valakit a törvényes büntetés alól elvonjon, a büntető eljárás körül hivatali kötelességének teljesítését elmulasztja, vagy a büntető eljárás eredményének megghiúsítására célzó cselekményt vagy intézkedést tesz, valamint aki azon kötelességét, hogy a jogérvényes büntető ítéletet végrehajtsa, a jelen §-ban említett célból nem teljesíti (478. §.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése.

7. A hivatali kötelesség megtagadása, vagyis a hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el azon közhivatalnok, aki hivatali kötelességének teljesítését megtagadja (480. §.).

A tényálladék elkövetési tevékenysége a megtagadás, miért is csak előzetes felhívás szükséges. Ez eredhet úgy a felettes hatóságtól, mint magánszemélytől is.

Ha azon hivatali cselekmény, amelynek elkövetésére a felhívás történt, jogellenes, illetőleg kötelességekbe ütköző, a tettes nem büntethető (így Bernolák, Angyal).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház és a viselt hivatal vagy állás elvesztése; 3 évig terjedhető börtön és mellékbüntetés hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásától való felfüggesztés, ha a hivatali kötelesség teljesítése két vagy több közhivatalnok összebeszélése következtében tagadtatott meg.

5. A hivatali titoksértés.

Elköveti azon közhivatalnok, aki hivatali állásában tudomására jött hivatalos tárgyalást, meghagyást, tudósítást vagy pedig hivatalos minőségében kezéhez jutott iratot, tudva, hogy tartalmuk hivatali titkot képez, akár az állam,

akár magánosok ártalmára másokkal közöl, vagy közzétesz (479. §.).

A tényálladék alkateleme, hogy a közlés vagy közzététel az állam, vagy magánosok akár vagyoni, akár erkölcsi hátrányára történjék. Az ártalom bekövetkezése nem szükséges (így Kúria, Illés, Angyal, Finkey; ellenk. Balás).

Büntetése: 1 évig terjedhető államfogház s a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

6. *Ügyvédi büntettek és vétségek.*

A törvény vonatkozó rendelkezéseiben a következő tényálladékokat szabályozza:

1. *azon ügyvéd, aki ezen minőségében a reábizott ügyben mindkét félnek tanáccsal, vagy tettel kötelesség ellenesen szolgál, vagy aki az ügy folyama alatt ügyfelének képviselével felhagyván, vagy arról lemondván, ennek beleegyezése nélkül ellenfele képviselét elvállalja (482. §. 1. fordulat).*

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház s az ügyvédség elvesztésének kimondása.

2. *aki az ellenféllel egyetértve, saját ügyfelének kárára működik (482. §. 2. ford.).*

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön, továbbá hivatalvesztés vagy politikai jogok gyakorlatától való felfüggesztés.

3. *aki büntető ügyben ajándék vagy ígéret által megvesztegetve, védence ártalmára kötelességellenesen jár el (483. §.).*

Büntetése: a) 3 hónapig terjedhető fogház, ha az ügy kihágásra vonatkozik; b) 1 évig terjedhető fogház, ha vétség-re vonatkozik; c) 5 évig terjedhető börtön, ha a büntetettre és végül d) 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha oly büntetettre vonatkozik, amelyre a törvény életfogytig tartó fegyházat vagy halált állapít meg.

Mellékbüntetés a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlatától való felfüggesztés.

II. RÉSZ.

A társadalom elleni bűncselekmények

Közveszélyű bűncselekmények.

Minden bűncselekmény a köz rendjét, a köz biztonságát sérti vagy veszélyezteti. Vannak azonban olyan tényálladékok, amelyek nem valamely meghatározott személyi vagy vagyoni érdeket sértenek, vagy veszélyeztetnek, hanem amikor ezek elkövetése által a jogrend *általában* van a maga épségében veszélyeztetve.

A magyar büntetőjog szerint ilyen cselekmények a *gyűjtogatás*, (XXXVII. fej.), *a vízáradás okozása* (XXXVIII. fej.), *a vaspályák, hajók, távírdák megrongálása, stb.* (XXXIX. fej.), *a közveszélyes munkakerülés* (1915: XXL). Ezenkívül a törvény máshelyen (így a XXI. fejezetben is) több hasonló természetű tényálladékot szabályoz, anélkül azonban, hogy azokat rendszertanilag csoportosítaná.

85. §. 1. A gyűjtogatás.

Kitzinger: VD. Bes. T. IX. 1. *Preiser*: Reform. II. 22. *Warhanek*: Reform. 1926. 297. *Remund*: Über die medizinische Bedeutung der Geförderungsgesetzgebung 1916. *Uumann*: VD. Bes. T. IX. 31. *Osenbrüggen*: Die Brandstiftung 1854. *Murait*: Die Brandstiftung im Schweizer Strafrecht 1096. *Kohler*: Studien IV. 410.

A törvény a gyűjtogatás törvényes fogalmát nem határozza meg. Így⁷ alatta a mindennapi szóhasználat értelmében vett fogalmat értjük. Gyűjtogatás, illetőleg tűzveszély okozás valamely dolognak tűz által való megrongálása vagy megsemmisítése. E cselekménynél a közveszélyesség akkor is fennforog, ha a felgyújtott tárgy ilyen veszélyt a valóságban nem is idézett elő. Amint Fayer helyesen jegyzi meg: a

Irk A.: Anyagi büntetőjog. 29

törvényhozó abból indul ki, hogy a tűzvész okozása rendszerint közveszéllyel jár.

Gyújtogatás büntettét követi el a törvény szerint az: aki 1. *olyan házat, kunyhót, malmot, vagy bármely épületet, oagy helyiséget, amely emberek lakául szolgál, vagy erre van rendelve, vagy pedig több ember összejövetelére használtatik, olyan időben szándékosan gyújt fel, amidőn abban senki sem tartózkodik; 2. raktárt, gazdasági épületet, szabadtéren fekvő nagyobb mennyiségű áru- vagy terménykészletet, földtől el nem vált vagy garmadában vagy halomban lévő gabonát, erdőt, nagyobb mennyiségű építési, vagy tüzelésre szolgáló anyagkészletet, hidat, hajót, vagy bányát szándékosan felgyújt (422. §.).*

Nem esik büntetés alá a gyújtogatás: *ha a felgyújtott tárgy a felgyújtó tulajdona s annak minősége vagy fekvése olyan volt, hogy felgyújtása másnak sem személyére, sem vagyonára nézve veszélyt nem okozott (422. §. ut. bek.).*

A tevékenység a felgyújtásban áll, mely be van fejezve, ha a kérdéses tárgyon a láng fellobbant (így a Kúria gyakorlata is). Kísérlet forog fenn, ha az még nem következett be, de már megvan a veszélyesség lehetősége (pl. égő csóvával a zsúptetőhöz közeledés, a házhoz közelfekvő szalmakazal felgyújtása stb.).

Több ember összejövetelére szolgál pl. az iskola, színház, üzlethelyiség stb. Nagyobb mennyiségű áru vagy terménykészlet a Kúria gyakorlata szerint a 100 pengő értékűt már meghaladó, míg kisebb értékű felgyújtása vagyonrongálás (418. §.).

A cselekmény csak *szándékosan* követhető el, vagyis a tettesnek tudnia kell, hogy az ő magatartása következtében a tárgy tüzet foghat s az közveszélyt idézhet elő és ismernie kell a tevékenységi tárgy minőségét, valamint azt, hogy abban senki sem tartózkodik.

Halmazat. A Kúria a biztosítási csalás végett elkövetett saját vagyon felgyújtása esetén, ha ebből közveszély származott, többször gyújtogatást állapít meg. Befejezett gyújtogatás és biztosítási csalás kísérlete anyagi halmazatot képeznek (így Finkey, Schadl; Illés és Fayer szerint ilyenkor eszmei halmazat forog fenn).

A gyújtogatás minősített esetei.

Súlyosabb büntetés alá esik annak a cselekménye, *a) aki A 422. §. 1. pontjában meghatározott valamely tárgyat szándékosan oly időben gyújt fel, midőn abban egy nagy több ember tartózkodik; b) aki templomot, közkönyvtárt, közlevéltárt, vagy olyan épületet, amelyben közhasználatra szolgáló tudományos vagy művészeti gyűjtemények tartanak, vagy amelyben lőpor, vagy más gyú- vagy robbanó anyagok készíttetnek, vagy tartanak, habár oly időben gyújt fel, amidőn abban senki sem tartózkodik (423. §.).*

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése.

Még súlyosabb beszámítás alá esik a gyújtogatás, ha *a) a gyújtogatás idején a felgyújtott helyiségben lévő személy a tűz által életét veszti, amelynél a gyújtogató azt, hogy azon helyiségben valaki van, beláthatta és cselekménye gyilkosságot nem képez; b) ha ugyanazon személy egyidőben, vagy rövid időköz alatt több gyújtogatást, de többek szövetségében követett el; c) ha az csoportosan rablás, vagy rombolás céljából követtetett el (424. §.).*

Büntetése: életfogytig tartó fegyház, továbbá, hivatalvesztés s politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése.

Gyújtogatás és az azáltal okozott szándékos vagy gondatlan emberölés, valamint a szándékos emberölés kísérlete törvényes egységet alkotnak s így nincs halmazat megállapításának helye. Ellenben a gyilkosság vagy kísérlete és a gyújtogatás anyagi halmazába foglalandók.

Több gyújtogatás alatt a Kúria kettőnél többet; többek szövetsége alatt pedig kettőnél több személynek a gyújtogatásra való előzetes megegyezését érti.

A tűzvész okozása. Elköveti az, *aki a 422. vagy 423. §-ban valamely tárgyat gondatlanságból gyújt fel (425. §.).*

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Minősített esete: ha azáltal, valakinek halála okoztatott.

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház.

A tűzvész nem egyszerű tűz, hanem olyan nagyobb fokú tüzet jelent, amely közveszéllyel jár.

A törvény itt csak tárgyi összefüggést követel meg az emberhalál bekövetkezése és a gondatlanság között. Tehát megállapítható e tény állá dék akkor is, ha valaki az égő épületből már eltávozott, de utóbb ott maradt dolgai mentése végett az égő épületbe visszatér és ott leli halálát (így Finkey, Schadl; ellenk. Fayer).

A gyújtogatás büntetlensége. A gyújtogatás nem büntetetik, ha a tűz továbbterjedése előbb, mint a tett felfedeztetett és nagyobb kár okoztatott volna, a tettes által vagy az ő intézkedése következtében eloltatott (427. §.).

E büntetlenséget biztosító ok egyformán érvényesül úgy a szándékos, mint a gondatlan gyújtogatás esetén (általános felfogás).

Szövetség a szándékos gyújtogatásra. A gyújtogatás büntetnének elkövetésére irányzott szövetség, ha ahhoz előkészületi cselekmény is járul; 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő (428. §.).

86. §. Vízáradás okozása.

A vízáradás okozásának büntettét követi el az, aki valamely töltést, gátat vagy zsilipet szándékosan és jogtalanul átmetesz, megrongál, vagy megnyit és másnak vagyonába vizet bocsájtván, azt áradás okozása által megkárosítja (429. §.).

Alanya bárki lehet, kivéve a terület tulajdonosát. De a saját vagyon megmentése végett az árvíznek mások területére való bocsátása büntetés alá esik.

Az elkövetési tevékenység az átmetezés, megrongálás, vagy megnyitás. Nem szükséges azonban, hogy a tettes át-fúrja, vagy átvágja a tevékenység tárgyát, hanem az is elégséges, hogy a rongálás következtében a víz magának útát törve, a vízmentes területet elboríthatja (Min. Ind.). A kár mennyisége és milyensége közömbös.

Cselekvést csak *szándékosan* lehet elkövetni, vagyis a tettesnek tudnia kell, hogy a magatartása következtében a víz útát fog törni magának s elárasztja a más területét, ami kárt fog előidézni.

Ha valaki saját területére engedi át a vizet, *nem bűn-*

tethető; de igen, ha saját vagyona megmentése végett mások területére bocsátja át.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház és hivatalvesztés.

Ha azonban a kár 400 pengőt nem halad felül, úgyszintén, ha a vízáradás a tettes vagyonának megmentése végett okoztatott, 3 évig terjedhető börtönnel és hivatalvesztéssel büntetendő.

Minősített esetek.

a) Ha a vízáradás okozásának büntette által egy nagy több embernek élete veszélyeztetett és ezen veszély előre látható volt, a tettes 5—10 évig terjedhető fegyházzal és hivatalvesztéssel büntetendő; b) ha pedig az ezen §. előbbi pontjában meghatározott esetben vízáradás által egy vagy több ember életét vesztette s azt a tettes előreláthatta, amennyiben cselekménye nem képez gyilkosságot, életfogytig tartó fegyházzal és hivatalvesztéssel büntetendő (451. §.).

A gondatlan vízáradás okozása. Aki gondatlanságból okoz vízáradást, vétséget követ el, s ha ezáltal másnak élete vagy vagyona veszélyeztetik, 1 évig terjedhető fegyházzal; ha pedig ezáltal valakinek halála okoztatott, 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő (452. §.).

87. §. A közveszélyes munkakerülőkről.

A közveszélyes munkakerülés fogalmát, a közveszélyes munkakerülők osztályozását s a dologház kriminálpolitikai jelentőségét könyvünk általános részében már bemutattuk. A törvény (1915: XXL) által szabályozott tényálladékok a következők:

1. Az *alaptényálladék* a munkakerülés kihágása, amelyet a törvény a következőképen határoz meg.

Elköveti: az *a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből csavarog, vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat* (1. §.).

Elkövetési tevékenysége: a munkakerülés. Nem tartozik e körbe tehát az olyan egyén magatartása, akinek a megélhetéshez szükséges eszközei megvannak, de munka nélkül él; ugyancsak nem a munkát kereső, de azt nem találó egyé-

neké, valamint azoké sem, akik testi vagy lelki fogyatkozásuk következtében munkát nem vállalhatnak.

2. A munkakerülés vétségi esetei:

a) ha a tettes magát vagy családját munkakerülő életmódjával az erkölcsi romlásnak teszi ki (5. §. 1. p.);

b) ha oly tények merülnek fel, amelyekből meglehetősen állapítani, hogy a tettes rendszerint a bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát (3. §. 2. p.);

c) ha a tettes munkakerülés kihágása (1. §.) miatt már két ízben megvolt büntetve és a cselekmény elkövetésekor utolsó büntetésének kiállása óta két év még nem telt el (2. §.).

d) aki nyilvános, vagy a közönségnek nyitva álló helyen (Kbtk XL. 87. §.) üzött tiltott szerencsejátékból tartja fenn magát, vagy mások szenvedélyét, könnyelműségét, tapasztalatlanságát vagy értelmi gyengeségét üzletszerűen kihasználja; vagy aki kéjnővel vagy tiltott kéjelgésből élő nővel tartatja ki magát (4. §.).

Büntetési tételek: a) a munkakerülés kihágásának büntetése 8 naptól 2 hóig terjedhető elzárás; b) a visszaeső munkakerülő 8 naptól 3 hónapig terjedhető fogházzal; c) munkakerülés vétségének egyéb esetei 15 naptól 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendők.

Dologházba utalás. A munkakerülés vétségi eseteiben a bíróság fogházbüntetés kiszabása helyett a tettest ítélettel *dologházba utalhatja*, ha munkára nevelése és rendes életmódhoz szoktatása végett szükségesnek tartja (5. §.).

Kötelezően írja elő a törvény a dologházba utalást, ha az illető munkakerülés vétségéért (2—4. §§.) már egyszer meg volt büntetve s utolsó büntetésétől számított két éven belül visszaeső lesz, amikor a bíróság fogházbüntetés kiszabása nélkül egyenesen dologházba utalja (6. §.). De a dologházba utalás mellőzhető, s ilyenkor 1 hónaptól 1 évig terjedhető fogház büntetést állapíthat meg a bíróság, ha az elítélt egyéniségéből és az eset körülményeiből alaposan lehet következtetni arra, hogy a tettes a büntetés kiállása után munka és rendes életmódot fog folytatni (6. §. 2. bek.).

Dologházba utalhat a bíróság ítéletében oly büntettest is, akit az élet, testi épség, személy, vagy vagyon ellen elkövetett bűntett vagy vétség miatt fegyházra, börtönre, vagy legalább három havi fogházra ítél, ha megállapította, hogy ez a bűntett vagy vétség a tettes munkakerülő életmódjával (1—4. §.) van összefüggésben. Az ilyen elítéltet a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után kell a dologházba szállítani. A bíróság azonban elrendelheti, hogy a fogházra ítélt ezt a büntetését is dologházban állja ki (7. §.).

Fiataikorút, aki az ítélethozatalkor élete 18. évét még be nem töltötte, dologházba utalni nem lehet (8. §. 2. bek.).

Mellékbüntetésül a munkakerülés összes eseteiben a bel-földi elítéltre nézve a bíróság oly községből, amely az elítéltnak nem illetőségi helye, *meghatározott időre kitilthatja*; külföldit pedig az országból *kiutasíthatja* s a *visszatéréstől* is egész életére vagy meghatározott időre eltilthatja. Oly külföldit, akinek a magyar állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodó helye nincs, az országból ki kell utasítani s a visszatéréstől is el kell tiltani. A határozott időre szóló kitiltás és kiutasítás tartama 1 évnél rövidebb s 5 évnél hosszabb nem lehet (9. §.).

II. FEJEZET.

88. §. A közegészség elleni bűncselekmények.

A közveszélyű bűncselekmények egyik külön csoportját szabályozza a törvény, amikor a közegészségre veszélyes bizonyos magatartásokat büntető szankció alá helyez. E tényálladékok a törvényben közvetlenül a testi sértés után következnek, aminek indoka, hogy ezek szintén az egyes egészségét veszélyeztetik. Rendszertanilag azonban a közveszélyű bűncselekmények között van helyük, minthogy e cselekmények nem meghatározott személyek, hanem a közösség egészségi állapotát általában érintik, mert a veszély nagyfokú valószínűsége e cselekmények közös jellemzője.

A tényálladékok éppen az elkövetési tevékenység mi-kéntje szerint a következők. 1. *közegészség elleni vétség*; 2.

közegészség elleni büntettek; 3. zárlatsértés ragályos betegség idején.

A Btk.-ben foglalt közegészség elleni cselekmények mellett a Kbt. külön foglalja egybe a közegészség és a testi épség elleni kihágásokat (IX. fej.). Ezenkívül e rendelkezéseket kiegészítik még más törvényiek és rendeletek (így a himlőoltásról szóló 1887: XXII., az iparüzemben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról: 1911: XIX.; az ifjúság védelméről: 1927: XXXIII., fiatalok és nők védelméről: 1928: V. stb.).

1. A közegészség elleni vétség.

Elköveti, aki a közfogyasztás tárgyait képező s elárúsításra vagy szétosztásra rendelt élelmicikkek közé az egészségre ártalmas anyagot kever, vagy kevertet; b) aki az eként meghamisított nagy életveszélyes élelmicikkeket elárúsítás, vagy szétosztás céljából boltjában, vagy más áruhelyen, vagy raktárban tartja (314. §.).

Jogi tárgya a közegészség. *Tevékenységi tárgya* nincs, hanem csak eszköze (így Angyal; ellenk. Finkey, Illés).

Elkövetési módjai: a) élelmicikkeknek az egészségre ártalmas anyaggal való keverése vagy kevertetése. A bíróság az adott esetben hivatott megállapítani, hogy mit kell az egészségre ártalmas anyagnak tekinteni. A felbújtó is tettesként felel. A megbetegedés nem eleme e tényálladéknak (így a Kúria kimondotta, hogy aki az élelmicikkbe azzal a szándékkal kever az egészségre ártalmas anyagot, hogy másnak az egészségét megrontsa, a 309. §. szerint felel Bdtár 12. K. 112); b) az ilyen élelmicikknek elárúsítás vagy szétosztás céljából boltban vagy raktáron tartása (a Kúria megállapította a cselekmény elkövetését annak terhére, aki fukszinnal festett, vagy rézgálicos bort, szennyvízzel áztatott kukoricát tartott raktárán stb.).

A cselekvés csak *szándékosan* követhető el, vagyis a tettesnek tudnia kell, hogy egészségre ártalmas anyagot kever, vagy kevertet be, hogy az ilyen élelmicikk elárúsításra, kiosztásra van rendelve, illetve, hogy ezen célból tartja raktárán.

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

2. Közegészség elleni büntettek.

a) *Kútmérgezés.* Elköveti: aki használatban lévő kutat, vízvezetékot, víztartót megmérgez (315. §. első ford.).

b) *Megmérgezett élelmicikkek elárúsítása, szétosztása.*

Aki életveszélyes, vagy az egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmicikket; ennek veszélyes, vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva, elárúsít, árúbabocsát, vagy szétoszt (315. §. második ford.).

Kút minden az emberi használatra szolgáló víztartály, idetartozik a forrás is, amelynek vize ivásra szolgál (így Angyal; ellenk. Finkey).

A cselekmény be van fejezve a kút megmérgezésével. (kísérlet nem foroghat fenn, mert a mérgező anyagának kútba való beleszórása még oly kis mértékben is a kút megmérgezését meríti ki, ellenk. Angyal), illetőleg a megmérgezett élelmicikkek elárúsítása, árúba bocsátása vagy szétosztása által. Az közömbös, hogy az elárúsító maga keverte-e bele az élelmicikkekbe az ártalmas anyagot, vagy esetleg más; elég, ha ő erről tud.

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház; illetőleg 10—15 évig terjedhető fegyház, ha ebből valakinek súlyos testi sértése, vagy halála következik be.

5. Zárlatsértés ragályos betegség esetén.

Zár- vagy felügyeleti szabályok megszegésének vétségét követi el, aki ragályos betegség idején a továbbterjedésnek megakadályozása végett elrendelt zár- vagy egyéb felügyeleti szabályokat megszegi (316. §. 1. bek.).

A cselekvésnek szándékosnak kell lennie, vagyis a tudatnak át kell fognia a szabály létezését. Aki nem tudott ily szabályról, lényeges tévedés címén büntetés alól mentesül.

Kísérlete is büntetendő. A cselekvés elkövethető aktív magatartással is, miért kísérlet fennforoghat (így Angyal; ellenk. Finkey).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház, illetőleg 3 évig terjedhető fogház, ha valaki a zár- vagy felügyeleti szabá-

lyok megszegése következtében a ragályos betegséget megkapta.

Zárlatsértés marhavész esetén. Aki marhavész terjesztése ellen a hatóság által elrendelt zár- vagy egyéb felügyeleti szabályokat megsérti: vétség miatt 5 hónapig terjedő fogházzal büntetendő. Ha a szabályok ezen megsértése következtében valamely marha a ragályos vészbe esett: az, aki a szabályokat tudva megsértette, 1 évig terjedő fogházzal büntetik. A kísérlet is büntetendő. 18ST. VII. 146. §.)

III. FEJEZET.

A közforgalom elleni bűncselekmények»

89. §. Vaspályák, hajók, távírdák megrongálása és egyéb közveszélyű cselekmények.

A közforgalom s hírszolgálat biztonsága érdekében már a Csemegi kódex tartalmaz bizonyos rendelkezéseket, de a technikának azóta végbement rohamos fejlődésével új jogtárgyak szorultak büntetőjogi védelemre. Így a törvény vonatkozó (XXXIX.) fejezetét több új törvény gazdagította (nevezetesen a távbeszélő drót és egyéb villamos jelzőkről szóló 1888: XXXI; az ásványolajfélékről és a földgázokról szóló 1911: VI.; a tenger alatti kábelek védelméről szóló 1888: XII.; a háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912:LXIII.; a fehér vagy sárga foszforral való gyújtógyártás eltiltásáról szóló 1911:V.).

1. A vaspálya elleni bűncselekmények.

a) A közveszélyű megrongálás büntetettét követi el, aki vaspályának vagy ehhez tartozó tárgynak szándékos megrongálása által a vasúton lévő személyeket vagy árúkat veszélynek teszi ki (454. §.).

Alanya bárki lehet, így vasúti hivatalnok, vagy alkalmazott is. De ha ezek nem megrongálással idézik elő a veszélyt, úgy a Btk. 458. §-a, gondatlanság esetén pedig a 457. §. alapján büntetendők (Bdtár 5. K. 507.). Az elkövetési tevékenység a megrongálás, e körbe tartozik a megsemmisítés,

az eltávolítás, akadálylétesítés stb. A tevékenységnek olyan-
nak kell lennie, hogy a vasúton lévő személyeket vagy árú-
kat veszélyeztesse. A tényálladék a megrongálás tényleges
bekövetkezése nélkül nem állapítható meg. Ilyenkor kísérlet
forog fenn (1. Kúria 23. sz. döntvényét.) *Elkövetési tárgya* a
vaspálya. Ez alatt úgy állami, mint helyi érdekű, úgy gőz,
mint villamos vasúti pályatestet kell érteni (1. Grill: Bdtár
8. K. 908, Bjt. 65, K. 78.). Nem tartozik ide pályán nem ha-
ladó egyéb közlekedési eszköz (így automobil, sikló- vagy
drótpálya; ellenk. Angyal). Tevékenységi tárgya lehet a bűn-
cselekménynek a vaspályához tartozó tárgy is (pl. vasúti ko-
csi, mozdony, sínek, sinszögek, stb.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház; de ha büntett kö-
vetkeztében súlyos testi sértés történt, a tettes 5—10 évig
terjedhető fegyházzal, ha pedig valakinek halála okoztatott,
amennyiben gyilkosság nem forog fenn, életfogytig tartó
fegyházzal büntetendő.

b) *A közveszélyű cselekmény büntettét követi el, aki a
vaspályán vagy annak közelében lévő személyeket vagy
árúkat a szabályszerű jelzés szándékos elmulasztása vagy
szándékos hamis jelzése által veszélynek teszi ki* (436. §.).

Elkövetheti bárki, vasúti hivatalnok, alkalmazott épp-
úgy, mint magánszemély (így Angyal, Finkey; ellenk. Illés,
Balás, kik szerint csak vasúti személy).

Elkövetési módja: a szabályszerű jelzés szándékos el-
mulasztása vagy szándékos hamis jelzés.

Büntetése: úgy, mint előbb.

c) *Gondatlanságból elkövetett közveszélyű cselekmény
az, amelyet elkövet, aki a 434. és 436. §§-ban megjelölt vala-
mely cselekményt vagy mulasztást gondatlanságból követi
el* (437. §.).

A cselekmény alanya itt is bárki lehet. De vasúti hiva-
tálnok vagy alkalmazott, amennyiben ilyen magatartást
szolgálati kötelességének megszegésével követ el, cselekmé-
nye a 438. §. szerint minősül.

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház, ha pedig a meg-
jelölt cselekmény vagy mulasztás által halál okoztatott, 5
évig terjedhető fogház.

d) *Szolgálati kötelesség megszegése által elkövetett veszélyeztetés, melyet elkövet a vasúti hivatalnok vagy szolgálta, aki bármely szolgálati kötelességének megszegése által a vaspályavonaton, vagy annak közelében lévő személyeket vagy árúkat a vaspálya által való megsérülés vagy megrongálás veszélyének tesz ki (438. §.).*

Alanya e tényálladéknak már csak vasúti hivatalnok vagy szolgálta lehet.

A hivatali állásból folyó bármilyen kötelesség megszegése idetartozik, még az olyan is, amely helyi szokásokon alapul (Bjt. 64. K. 108.).

Büntetése: 2—5 évig terjedhető fegyház.

Mellékbüntetés valamennyi tényálladék elkövetése esetében a *hivataltól vagy szolgálattól való elmozdítás*. Ennek szankcióját tartalmazza a törvény következő rendelkezése. Azon vaspályái intézetnek igazgatója, aki a hivatalától, vagy szolgálatától való elmozdításra ítélt egyént nem bocsátja el azonnal, mihelyt a jogerőre emelkedett ítélet vele közöltetett. vétség miatt pénzbüntetéssel büntetendő (445. §.).

2. Hajók elleni bűncselekmények.

E bűncselekményeknek tárgya a gőz vagy más hajó, tehát vízi közlekedésre szolgáló mindennemű jármű. Azonkívül a hajóhoz tartozó tárgyak (így mentőcsónak, vasmacska, kötélék stb.).

Az e körbe tartozó egyes tényálladékok a következők:

a) *A közveszélyű megrongálás büntette, melyet elkövet, aki a gőz- vagy más hajónak, vagy ezekhez tartozó tárgynak szándékos megrongálása által a hajón lévő személyeket vagy árúkat veszélynek teszi ki (434. §.).*

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház. De ha e büntett következtében súlyos testi sértés történt, 5—10 évig terjedhető fegyház, ha pedig valakinek halála okoztatott, amennyiben gyilkosság nem forog fenn, életfogytig tartó fegyház.

b) *Gondatlanságból elkövetett közveszélyű cselekményt létesíti az, aki a Btk. 434. §-ban valamely cselekményt gondatlanságból követ el (457. §.).*

Büntetése: 1 évig terjedhető fegyház és pénzbüntetés, ha

pedig a megjelölt cselekmény által halál okoztatott, 5 évig terjedhető fogház és pénzbüntetés.

c) Külön tényálladék, melyet elkövet, *aki szándékos cselekménye vagy mulasztása által valamely hajónak megfeneklését, elsüllyedését vagy összezúzását okozza, ha ezáltal másnak élete vagy vagyona veszélyeztetett* (444. §.).

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház. Ha azonban ezáltal súlyos testi sértés történt, 10—15 évig terjedhető fegyház, ha pedig valaki életét veszítette, amennyiben gyilkosság nem forog fenn, életfogytig tartó fegyház.

d) Az előbbi tényálladék elkövethető *gondatlanság által is*.

Büntetése: ilyenkor 1 évig terjedhető fogház, ha pedig halál okoztatott, 5 évig terjedhető fogház (445. §.).

5. A távírda és hasonló berendezések elleni bűncselekmények.

a) *A távírdarongálás vétségét elköveti, aki távírdát, vagy valamely tartozékát szándékosan megrongálja* (439. §.).

Távírda alatt értjük úgy a villamos erőre berendezett távíró készülékeiket, mint más optikai jelközlő berendezéseket.

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház és pénzbüntetés.

b) *A távírda üzem akadályozásának vétségét követi el, aki szándékosan oly cselekményt vagy mulasztást visz véghez, mely által a távírda használhatósága félbeszakíttatik, vagy gátoltatik* (459. §. 2. fordulat).

Büntetése: ép úgy, mint előbb.

c) *Távírdarongálás és távírda üzem akadályozás bűntettét követi el, aki a 439. §-ban meghatározott cselekményeket háború idején valósítja meg.* Ilyenkor 5 évig terjedhető börtönnel és pénzbüntetéssel büntetendő. J

d) *Távírdauzem gondatlan megakadályozásának vétse* gét valósítja meg az, aki gondatlanságból követ el oly cselekményt vagy mulasztást, mely által a távírda használhatósága félbeszakíttatik* (440. §.).

Büntetése: 5 hónapig terjedhető fogház és pénzbüntetés.

e) *Távírdaiüzem akadályozásának vétségét követi el, a távírda vagy távírászattal megbízott hivatalnok, a felügyelő, a szolgaszemélyzet azon tagja, aki a távírda használhatóságának félbeszakítását szolgálati kötelességének megszegése által okozta* (441. §.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház és pénzbüntetés.

f) *Távírdaiüzem akadályozásának vétsége háború esetén 2 évig terjedhető börtönnel' büntetendő* (1912: LXIII. 21. §.).

Mellékbüntetés a 441. §-ban meghatározott személyek az előbb említett tényálladékok miatt megállapított büntetéseken kívül egyszersmind hivataluktól, illetve szolgálatuktól való elmozdításra is ítélandók (442. §.).

g) *A távbeszélő s egyéb villamos jelzők elleni bűncselekmények.*

Az 1888: XXXI. t.-c. 12. §. kimondja, hogy azon büntető határozatok, amelyek a távírdák megrongáló! ellen a közbiztonság szempontjából a büntetőtörvényekben alkottattak és érvényben fennállanak, a távbeszélő és villamos jelző megrongálóival szemben is érvényesek, illetve ezekre is kiterjesztetnek.

h) A tenger alatti kábelek elleni bűncselekmények:

Aki tengeralatti kábelt szándékosan megrongálja, vagy szándékosan oly cselekményt vagy mulasztást követ el, mely által a tengeralatti kábel használhatósága félbeszakíttatik, vagy gátoltatik: vétséget követ el s 2 évig terjedhető fogházzal és pénzbüntetéssel büntetendő (1888: XII. 6. §.).

Aki gondatlanságból követ el oly cselekményt, vagy mulasztást, mely által a tengeralatti kábel használhatósága félbeszakíttatik, vétséget követ el, és 3 hónapig terjedhető fogházzal és pénzbüntetéssel büntetendő (1888: XII. t.-c. %·§·).

i) Ásványolajfélék és földgázuk vezetői elleni bűncselekmény.

Azok a büntetőrendelkezések, amelyeket a büntetőtörvények a távírdák, vagy tartozékai megrongálására megállapítanak, ásványolajfélék és a földgázak kiaknázása vagy

vezetése céljából létesített berendezések megrongálására is kiterjesztetnek (1911: VI. t.-c. 19. §.).

k) Fehér vagy sárga foszforos gyújtógyártás eltiltása.

Vétséget követ el, amennyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik 2000—4000 pengőig terjedhető, visszaesés esetében pedig, ha a büntetés kiállása óta 2 év még nem telt el, ezenfelül 2 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő s amellet ipartelepe, üzemének 1 évig terjedhető megszüntetésével sújtható az, *aki a jelen törvényben megállapított tiltó rendelkezések ellenére gyújtóárúk készítésénél fehér vagy sárga foszfort, vagy a 2. *?. alapján kibocsátandó miniszteri rendeletben eltiltott más anyagot használ* (1911: V. t.-c. 1. §.).

IV. FEJEZET.

A tisztességes kereskedelem elleni bűncselekmények.

90. §. A tisztességtelen verseny.

A gazdasági életben a kereskedelmi verseny tisztessége jelentős közérdek. Ha a verseny, a gazdaság eme nélkülözhetetlen életeleme elfajul, ha az erők szabad kifejtésében a meg nem engedhető, tisztességtelen eszközök jutnak uralomra, a társadalom gazdasági rendje szenved elsősorban általa.

A tisztességtelen verseny ellen folytatott küzdelem tekintetében a kontinensen két iránnyal találkozunk. Az egyik a bírói gyakorlatra bízta a küzdelem felvételét, az általános magánjog elvei szerint (Franciaország, Belgium, Olaszország, Svájc és nagyrészt Anglia), a másik törvényes szabályozás alá vonja a kérdést (Németország, Ausztria). A magyar törvényhozás ez utóbbi irányt követte, amikor a kérdést a tisztességtelen versenyről szóló 1925: V. t.-c.-ben szabályozta.

A tisztességtelen verseny szabályozása elsősorban is a magánjog feladata. A törvény azonban abból a felfogásból

indult ki, hogy ott, ahol a magánjogi oltalom nem ér ki, ahol a kereskedelmi versenyben a versenytársak érdekeit egyenesen arra irányuló célzattal sértik, büntetőjogi védelemről is kell gondoskodni.

A törvényben szabályozott tényálladékok a következők:

1. *A szédelgő feldicsérés*, 2. *A bitorlás*, 3. *Az utánzás*, 4. *Az üzleti vesztegetés vétsége*.

E tényálladékok közös alkatelemei a következők:

a) *Aktív alanya* lehet *belföldi* (a katonai büntető bíróságok alá tartozó egyénekre is a jelen törvény rendelkezései nyerne alkalmazást 39. §.) és *külföldi*, de ez utóbbi csak akkor élhet magánindítvánnyal és főmagánváddal, ha a magyar állam területén vállalata van, vagy ha viszonyosság áll fenn.

b) *Jogi tárgya* e tényálladékoknak a társadalom gazdasági rendje. Éppen ezért rendszertanilag a társadalom elleni bűncselekmények között van helyük (egyesek a vagyoni értékű testetlen jogok elleni deliktumok, így Köhler, nálunk Balás; mások a szerzői és feltalálói jogok elleni bűncselekmények közé osztják, így Liszt, Meyer-Allfeld).

c) E bűncselekmények formális veszélyeztetési tényálladékok. Közömbös, hogy a tettes célképzete megvalósult-e, amint az sem jelentős, hogy a konkrét esetben valóban veszélyeztetve volt-e a versenytársnak a helyzete, elegendő, ha az alany magatartása a veszélyeztetésre alkalmas volt.

d) Valamennyi tényálladék azzal kezdődik: amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, ami utal arra, hogy mind szubszidiárius jellegűek, megállapításuknak tehát csak akkor van helye, amikor nem szenved súlyosabb érdeksérelmet, mint amelyet jelent a kereskedelmi verseny tisztasága.

Az egyes tényálladékok a következők:

1. A szédelgő feldicsérés vétsége.

Elköveti az, aki abból a célból, hogy valamely árit (szolgáltatás) kelendőségét fokozza, vagy másnak üzleti közönségét elvonja, nyilvános hirdetésben, nyilvános ajánlat-

ban nagy a személyek nagyobb körének szánt egyéb közleményben (írásban, előszóval, vagy bármely más módon), vagy az áruikon vagy azok burkolatán jobb tudomása ellenére valótlan és megtévesztésre alkalmas olyan ténybeli adatot vagy kifejezést használ, amely az árúnak szolgáltatásnak minőségére az érték tekintetében mértékadó tulajdonságára, szerkezetére, vagy egyéb szabadalmazott voltára, előállítási módjára, az üzem, az üzlet, vagy az árukészlet nagyságára, az árú eredetére (származási helyére), a beszerzés forrására vagy módjára, az eladás módjára, alkalmi okára vagy céljára, a közzétett ár megszabására, az üzleti, vagy fizetési feltételekre, vagy a vállalat vagy tulajdonosa által elnyert kitüntetésre vagy más személyi, üzemi, vagy üzleti körülményre vonatkozik (16. §.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

Elkövetési módja: ténybeli adat vagy kifejezés használata. Adat minden olyan közlés, mely nem esik a kifejezés fogalmi körébe (pl. szám, képes ábrázolat stb.). A használt kifejezésnek vagy adatnak valótlannak és megtévesztésre alkalmasnak kell lennie. Vájjon tárgyilag megvolt-e a valótlanság, a bíró s nem a közönség felfogása az irányadó. De már azt, hogy annak megvolt-e a megtévesztő hatása, a bíró retrospektív szemlélet alapján aként állapítja meg, vájjon a valótlanosság közlése a közönségben téves képzetek keltésére alkalmas volt-e? A valótlan adat vagy kifejezés és azok megtévesztő jellege együtt kell, hogy fennforogjon, mert a magában valótlan éppen képtelensége következtében nem lehet sokszor az értelmileg átlagfejlettségű egyénre megtévesztő (pl. öröktartó, legelső, páratlan, mindenki ezt használja stb.). Nem megtévesztő a helynév, a minőség használata, ha a közönség nem tulajdonít annak jelentőséget (pl. amerikai találmány, angol árú, trapista sajt stb.).

A híresztelés nyilvános, ha nem egyes személyek részére történik (ilyen az újságcikk, plakát, árjegyzék, színházban, moziban való közlés stb.).

Befejezett a tényálladék a valótlan adat vagy kifejezés használatával (így a plakát kifüggesztésével, a röpcédulák osztogatásával; kísérlet ellenben, ha a plakátot már megkezdte kifüggeszteni, de azt még más nem látta, ha a röp-

cédulák terjesztése végett már kimegy az utcára, de még nem adott át azokból másnak).

Csak *szándékosan* lehet a tényálladékot megvalósítani. A törvény ezt a kifejezést használja: „jobb tudomása ellenére“, ezzel utal farra, hogy nem elég az egyszerű dolus eventualis. Vagyis a cselekmény alanyának a tudata át kell ölelje egyrészt a kifejezés vagy adat jelentését, tartalmát, másrészt azoknak a közönség megtévesztésére való alkalmas voltát. De a szándék mellett szükséges a közelebbi eredményképzet vagy *célzat* is, amely az alanyt a tevékenységre indítja, ez pedig: valamely áru (szolgáltatás) kelendőségének fokozása vagy más üzleti közönségének az elvonása.

Halmazat megállapításának nincs helye, ha súlyosabb tényálladékkal konkurrál, amennyiben a szubszidiárius viszony következtében csak a súlyosabbért felel a cselekmények alanya (így pl. csalás büntette és szédelgő feldicsérés vétsége esetén: csak csalásért; de már csalás vétsége esetén, minthogy ennek büntetése enyhébb, *halmazat* forog fenn, így helyesen Balás: A tisztességtelen verseny. 1924. 114.).

2. A bitorló vétsége.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el, aki az előbbi §-ban megjelölt célból a vállalata körében jobbtudomása ellenére oly nevet, céget, ismertetőjelet, rajzot, vagy az 5. §. rendelkezése alá nem eső oly címet használ, amely őt meg nem illeti, vagy üzlettelepét más által jogosan használt névvel, cégérrel, vagy egyéb jellemző megjelöléssel látja el. Továbbá, aki a megjelölt célból nevét vagy cégét vállalata körében úgy használja, hogy ennek folytán vállalatát azonos vagy hasonló nevét vagy céget jogosan használó más versenyvállalattal össze lehessen téveszteni (17. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház.

Bármilyen címer jogosulatlan használatával a cselekmény elkövethető, kivéve a magyar állam címerét, amelynek jogosulatlan használatára az 1885: XVIII. irányadó. Jogosulatlan a címer használata, ha külföldi' s belföldi hatóság annak használatát meg nem engedte (Kbtk. 45. §.).

3. Az utánpótlás vétsége.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el, aki az ott megjelölt célból árút, szolgáltatást olyan jellegzetes külsővel vagy olyan elnevezéssel hoz forgalomba, vagy aki árú szállításánál, vagy üzletek szerzésénél olyan segédeszközt vagy megjelölést használ, amelyről tudomása szerint a forgalomban már egy másik verseny vállalatot szoktak felismerni (18. §.).

Elkövetési módjai: a forgalombahozatal, segédeszköz vagy megjelölés használata. Az árút olyan jellegzetes külsőben vagy olyan elnevezéssel kell forgalomba hozni, amely összetévesztésre alkalmas. Jellegzetes a külső alak, amely más hasonló árúk megkülönböztetésére alkalmas (így az árúnak védjeggyel, számmal, ábrával, betűvel stb. való ellátása). De nem jellegzetes az alak, ha azt bizonyos árúkra általánosan alkalmazzák (tejes kanna, kalász, ökörfej stb.). Az árú szállításánál vagy üzletek szerzéseinél kell a megtévesztő segédeszközt vagy megjelölést használni. Az árú szállítása a szó mindennapi értelmében veendő. Segédeszköz az árúk továbbítására szolgáló alkalmatosság.

Kísérlet forog fenn, ha a forgalombahozatalt, illetőleg a használatot még nem kezdik meg (ha pl. megfelelő külön alakban még csak gyártják).

Befejezett a cselekmény, ha az árút megfelelő elnevezéssel hirdetik.

Halmazat. Minthogy az ismertetett tényálladékok a lex speciális és 1. generális viszonyában állnak, ezért, ha a 16. és 17. §.-ban szabályozott tényálladék találkozik egy cselekmény elkövetésében: a 17. §.-t lehet csak felhívni, míg ha a 17. és 18. §. tényálladéka találkozik, csak a 18. §. alkalmazható s a 16. és 18. §§. találkozása esetén a 18. §. nyer alkalmazást (így Balás: i. m. 138.).

Tulajdonos és a megbízó büntetőjogi felelőssége. Ha az előbbi vétségeket vállalat alkalmazottja vagy megbízott követte el s a vállalat tulajdonosát (üzletvezetőjét), illetőleg a megbízót, a hivatásából folyó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelességének teljesítésében akár szándékos, akár gondatlan mulasztás terheli, a vállalat tulajdonosa

(üzletvezetője), illetőleg megbízó, amennyiben cselekménye súlyosabb büntetendő rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el (19. §.).

Büntetése: 1 évig és 6 hónapig terjedhető fogház.

4. Az üzleti vesztegetés vétsége.

Aki a 16. §-ban megjelölt célból más vállalat alkalmazottjának (15. §. ut. bek.), megbízottjának, avagy másnak ajándékot, jutalmat, vagy más előnyt ad, juttat, vagy ígér avégből, hogy az alkalmazottnak vagy a megbízottnak tisztességtelen magatartása folytán magának vagy másnak ártí\ vagy munkateljesítménynek megszerzése vagy szolgáltatása tekintetében előnyt biztosítson, vagy az említett vállalatnak üzleti vagy üzemi titkát megtudja, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el (20. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető fogház.

Ugyanígy büntetendő az az alkalmazott, vagy megbízott, aki az előbbi bekezdésben említett tisztességtelen' magatartásért magának vagy másnak ajándékot vagy előnyt követel, fogad el, vagy az aziránti Ígéretet nem utasítja vissza (20. §. 2. bek.).

A vesztegetésnek két alakját különbözteti meg a törvény: az *aktív* és a *passzív* vesztegetést. Az előbbinek alanya lehet bárki, kivéve, aki magának akar előnyt biztosítani. Az utóbbinak szintén bárki, kivéve a vállalat tulajdonosát, amelyre a vesztegetést elkövetik.

A tényálladék elkövetéséhez nem szükséges, hogy a vesztegetés a kívánt célt elérje.

Az alkalmazott vagy megbízott magatartása tisztességtelen, ha az üzleti élet etikájába, a megkívánt és szokásos hűség követelményébe beleütközik.

E tényálladék eleme ama közelebbi célzat, amelyet a törvény: magának vagy másnak előny biztosításában vagy üzleti vagy üzemi titok megtudásában jelöl meg.

Visszaesés. A tisztességtelen verseny előbb ismertetett vétségei büntetté minősülnek, ha a tettes ugyanolyan bün-

cselekményért, amely miatt elítélték, előzőleg már büntetve volt és büntetésének kiállása óta két év még nem telt el (22. §. 1. bek.).

Büntetése ilyenkor: 5 évig terjedhető börtön. Másodszori visszaesés esetében, ha közvetlenül megelőző büntetés kiállása óta 5 év még nem telt el, mellékbüntetésül általában vagy csak bizonyos üzletágra a kereskedéstől vagy iparüzéstől való eltiltást is ki lehet mondani (22. §. 2. bek.).

Eltiltás a kereskedéstől, vagy iparüzéstől. Az, akit a kereskedéstől vagy iparüzéstől eltiltottak, elveszti iparigazolványát, iparendélyét, hatósági engedélyét, kizárólag őt megillető cégét a kereskedelmi cégjegyzékből törölni kell és az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 5 évig terjedhető ideig nem lehet az ítéletben megjelölt kereskedelmi vagy iparüzlet tulajdonosa, bérlője, üzletvezetője, cégvezetője, ilyen kereskedelmi vagy ipari üzletet folytató közkereseti társaság tagja vagy betéti társaságnak beltágya, semmilyen részvénytársaságnak vagy szövetkezetnek igazgatója (23. §. 1. bek.).

Aki ia kereskedés vagy iparüzés tilalmát megszegi, vagy kijátsza, vagy azt ily tilalom megszegésére vagy kijátszására szándékosan közreműködik, így különösen az elítélt üzletét a tilalom kijátszása végett átveszi, vétség miatt 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő (23. §. 2. bek.).

Elkobzás. Szédelgő feldicsérés büntette vagy vétsége esetében árú elkobzásának csak akkor lehet helye, ha az árúról a szédelgő feldicsérés céljára szolgáló megjelölést az árú állagának sérelme nélkül nem lehet eltávolítani (25. §.).

Az ítélet közzététele. Tisztességtelen verseny vétségi és büntetési eseteiben a magánindítványra jogosultnak a tárgyalás alatt kifejezett kívánságára a bíróság elrendeli, hogy az elítélt az ítéletet indokaival együtt a magánindítványra jogosult által meghatározott, egy az elítélt üzleti telepén, vagy a lakóhelyén megjelenő napilapban és egy, az elitéit szakmájába vágó kérdéseket tárgyaló szaklapban az elitéit költségére közzététesse (26. §. 1. bek.). A felmentett vádlott kívánatára a bíróság elrendelheti, hogy az, aki gondatlanul terjesztett elő magánindítványt, az ítéletet és az eset körülményeihez képest annak indokolását is a bíróság által megállapított módon saját költségére közzététesse (26. §. 2. bek.).

Eljárási szabály. Bűnvádi eljárásnak büntettek és vétéségek miatt magánindítvány alapján van helye. És ha az eljárás vétéségek miatt folyik, a magánindítványra jogosult, mint főmagánvádló, a vádat is képviseli. Magánindítványra jogosultnak kell tekinteni a versenytársakat, valamint a cselekmény által érintett szakmabeli érdekek előmozdítására hivatott belföldi gazdasági testületeket és a szakegyesületeket is (24. §.).

V. FEJEZET.

A jogi forgalom biztonsága elleni bűncselekmények.

91. §. Az okirathamisítás.

Illés: Az okirathamisítás büntethetőségének határaitól. Bjt. XII. J. K. 1896. *Heil*: Az okirathamisítás kérdéséhez. M. lg. XX. 361. *Rapoch*: J. K. 1912. *Leitner*: Intellectuals okirathamisítás. J. K. *Weismann*: VD. Bes. T. VII. 243. *Lenz*: Die Falschungsverbrechen. I. Die Urkundfälschung 1897. *P. Merkel*: Die Urkunde im deutschen Strafrecht 1902. *Brodmann*: Die Urkunde, besonders im Strafrecht. 1904. *Pagel*: Falschung und Handeln unter falschen Namen 1909. *Hahn*: Die Blankettfälschung 1910. *Oetker*: Festschrift für Binding 1911. L 3. *Sparr*: Die telegraphische Depesche als Gegenstand der Urkundfälschung 1912. *Warhanek*: Reform. 1926. 290. *Baumann*: Des conditions générales du crime de faux en écriture 1887. *Du Pasquier*: Essai sur la nature juridique de faux en écriture. 1909.

Az okirathamisítás tényálladéka jogi természetének tisztázása s így rendszertani elhelyezése még ma sem jutott teljesen dűlőre.

A kérdés tisztázását sokáig akadályozta az a római fel fogás, amely hamisításként (*falsum*) bünteti mindazt a cselekményt, amellyel a tettes igaznak tünteti fel azt, ami nem igaz, s ezzel másoknak kárt okoz. A *Lex Cornelia* bünteti a végrendelethamisítást, hamis' tanúskodást, pénzhamisítást. Majd a császárság korában *senatusconsultum*mal ezek közé a büntetendő cselekmények közé veszik fel az okirat meghamisítását is. A csalás tényálladékanak eme tágkörű szövevényéből idővel csak a pénzhamisítás *delictum*a tud

kiszabadulni, amikor a későbbi császárok mint felségsértést büntetik. A germán népjogokban is ez a felfogás kísért. Amiként az egyházi büntetőjog is a hamisítási bűncselekmények között szabályozza. Az olasz praktikusok hatása alatt, akik az okirathamisításban az igazság elferdítését (*mutatio veritatis*) állapítják meg, az újkori büntetőjogok is a legtöbbször a csalás tényálladékaival egy fejezetben szabályozzák. Az első törvényalkotás a Code Pénal, amely kiveszi a vagyonelleni delictumok közül s a pénzbüntetéssel együtt az állam elleni bűncselekmények közé sorozza (ezt a helyes felfogást követik a németalföldi, a norvég, az olasz btk., s az újabb büntető törvény javaslatok; még a régi elavult rendszerben szabályozza a német, a magyar btk. az angol jog stb.).

Az okirathamisítás tág fogalma alá tartozó bűncselekmények jogi természetének megítélése terén különösen két felfogás áll ma is ellentétben. Azzal az iránnyal, mely jogi tárgyaként a közhiteit tekinti, Binding száll élesen szembe, minthogy szerinte e fogalom teljesen tisztázatlan, a jogéletnek egyetlen jelenségét sem fedi. Lényegében semmi más, mint az igazsághoz való jognak új köntösben való megjelenése. Szerinte ezért a megtámadott jogtárgy: a bizonyítás tisztasága és Merkel felfogásához csatlakozva, a *hamisítási cselekmények* közé sorozza a hamis esküt, okirat-, pénz-, mérték-, bélyeg- és védjegyhamisításokat. Ezzel szemben Liszt a hamisítási cselekményeknek ezen összefoglalását lehetetlennek tartja, mert az árú-, pénz- és okirathamisítási cselekményeik nem a jogtárgy, hanem az eszköz által jellemzett cselekmények. Jogi tárgyuk nem a bizonyítás, sem a közhitei, hanem az egyeseknek vagyoni és a közönségnek a jogi forgalom biztonságára vonatkozó érdeke.

Ma már alig vitatható, hogy az okirathamisítás vagyonelleni tényálladék, 'minthogy igen (sokszor) vagyonsérelmet nem von maga után. De elkövetése mindannyiszor a jogi forgalom biztonságán üt sebet, miért rendszertanilag a társadalom elleni bűncselekmények között van helye.

Mit kell értenünk *okirat* alatt, a törvény nem mondja meg. A fogalom megjelölését átutalja a per jog körébe. Tekintve azonban egyfelől, hogy a büntetőjog területén a jog-

rend védelmét szolgáló önálló fogalmi kiépítés az irányadó, másfelől pedig, hogy a tételes büntetőjog az okirathamisítás legális fogalmi körébe a szőkébb értelemben vett okiratmeghamisítás mellett az okirat megsemmisítését, határjelhamisítást stb. is belevonta, a büntetőjognak a saját útját kell járnia. S így mondhatjuk, hogy az okirat jogilag jelentős tények bizonyítására szolgáló vagy joghatást szülő nyilatkozat.

Az okirat (kétféle: *köz- és magánokirat*.)

Közokirat az, amelyet a törvény hatályosságának a területén közhatóság hivatalos hatáskörén belül, vagy közhitelességgel felruházott személy ügykörén belül az erre nézve megszabott alakban kiállít (1911.:I. 315. §.).

Vannak egyes törvények, amelyeknek külön rendelkezése alapján a közokirat bizonyító erejével ruháznak fel egyes nyilatkozatokat s rájuk kiterjesztik a büntetőjog védelmét (mint pl. a Magyar Földhitelintézet, 1871:XXXIV. t.-c. 7. a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége. 1911: XV. t.-c. 3. §.; a Magyar Nemzeti Bank, 1924: V. t.-c. 116. §. stb.). Nem tartozik ellenben a közokirat fogalmi körébe az orvosi, a képesítési, a községi, igazoló stb. bizonyítvány. Az iskolai bizonyítványok, nemkülönben a magasabb képzettséget tanúsító bizonyítványok a Kúria újabban állandósult gyakorlata szerint közokiratnak tekintendők (így a középiskolai bizonyítványok, érettségi bizonyítványok, index, egyetemi szigorlati bizonyítványok, oklevelek stb.).

Közokiratnak kell tekinteni a törvény szerint a *külföldi* közokiratokat is. Egy okirat külföldi jellegét a kiállító hatóság külföldi jellege szabja meg (tehát magyar külügyi képviselő által külföldön kiállított okirat, belföldi közokirat) (így Angyal: Kézikönyv. V. 23., Binding: II. 216.).

Ha az okirat az előbb felsorolt kellékeket nélkülözi, magánokirat. De lehet ugyanaz egyidejűleg köz- és magánokirat: ha közhatóság és magánszemély egyugyanazon tárgyon nyilatkoznak (pl. a postautalványon a postahivatalnok és a magánfél írásbeli nyilatkozata).

A Btk. a közokirathamisításnak két alakját különbözteti meg: 1. *Az anyagi (materiális) és 2. az értelmi (intellektuális,) közokirathamisítást.*

1. Az anyagi (materiális) közokirathamisítás.

Elköveti, aki hamis közokiratot készít vagy valódi közokiratot tartalmának megváltoztatása által meghamisít, ha ebből valakire jogsérelem háramlik vagy háramolhatik, akár külföldi, akár belföldi legyen azon közokirat (391. §.).

Aktív alanya bárki lehet, tehát magánszemély épúgy, mint közhivatalnok.

Jogi tárgya: A gazdasági és jogélet forgalmának rendeztségébe vetett hit. Mert, aki okiratot hamisít, éppen annak bizonyító erejét támadja meg s billenti ki a forgalmi élet egyensúlyozott rendes menetét az okiratbizonyítás megbízhatóságába vetett hit gyengítése által.

Elkövetési módja: a) hamis közokirat készítése, b) valódi közokirat tartalmának megváltoztatása.

a) A hamis közokirat készítése nem más, mint ál-, a valódi közokiratnak látszatával bíró nyilatkozatnak a kiállítása. Éppen ezért a törvény fogalmazása nem szabatos, mint-hogy a hamis jelző éppen a kérdéses tárgy közokirati jellegének hiányát mutatja (így Binding. II. 230., Angyal: 27.). A hamisítás ezen módjához szükséges, hogy egy tényleg létező, a kérdéses okirat kiállítására illetékes tényező megjelölése által követtessék el (így Illés: III. 560., Angyal: 28.). A hamisítványhoz elégséges, ha a lényeges kelléket tartalmazza s megfévesztésre alkalmas (Bjt. 50. k. 255. 1.).

b) A másik elkövetési mód az *alakilag valódi közokiratnak tartalmi megváltoztatása*, amelynek célja az arra irányuló tévedésbeejtés, hogy az eredeti közokirat is ugyanolyan nyilatkozatot tartalmazott, mint a meghamisított. Elkövetheti magánszemély, de az illetékes tényező is, jogos hatáskörét túllépve.

Nem minden tartalommeghamisítás esik e körbe, hanem csak az, amelyből jogi hatás származhatik. Ennek megállapítása az adott eset összes körülményeinek figyelembevételével történhetik (így az életkor, a hely, az idő, stb., lehetnek lényegtelefl, de más esetben, ahol éppen ezektől a feltételektől függ bizonyos joghatás keletkezése vagy megszűnése, lehetnek lényeges tartalmi körülmények; hasonlóan Altmann: Kommentár, 587.; Lammasch-Rittler: 321.; Allfeld:

596, Angyal: 29.). [A Kúria a vádlottat elmarasztalta, amikor a marhalevélben az állat életkorára vonatkozó adatot meghamisította, aki az V. osztályról kiállított középiskolai bizonyítványt VII. osztályról ikiállítottnak tüntette fel, aki az útleveél tartalmát megváltoztatta stb.].

Az *eredmény* közelebbi megjelölése, mint tényálladáki elem szerepel, vagyis a hamisításnak olyannak kell lennie, hogy abból: *valakire jogsérelem háramoljék, vagy háramolhassék.*

A jogsérelem lehet egyaránt *magánjogi és közjogi* sérelem (Kúria állandó gyakorlata; az irodalomban is általános felfogás. Ellenk. Fayer, aki csak anyagi sérelmet ért a jogsérelem fogalma alatt. Tankönyv. II. 445.).

Vitatott, hogy mit kell értenünk a törvényben megjelölt azon eredmény alatt, hogy *jogsérelem háramolhatik?* Szerintünk, a teljes lehetetlenség esetét kivéve, minden esetben megvan a jogsérelem háramlásának lehetősége (ezzel szemben Degré L. ez alatt a dolgok átlagos menete szerinti, adekvát lehetőségét érti. Bjt. 63. K. 219. 1., hasonlóan Angyal: 33. 1.), Ami logikailag helyes, a gyakorlati szükségleteket itt is kielégíti (Helytelen ezért a Kúria azon ítélete, amikor felmentette a vádlottat, aki indexének tartalmát meghamisította, de nem használta, mert azt az utcán elvesztette s a megtaláló fél által került az egyetemi hatósághoz, mint az Ítélet indokolása mondja: „nem állapított meg oly tény, amelyből azt lehetne következtetni, hogy vádlott a kérdéses lecke-könyvet — igazolásra akarta volna használni.“ Bjt. 62. k. 8.1. Helyes ezzel szemben azon állásfoglalása, amikor a tényálladék kimerítéséhez elegendőnek tartja a jogsérelem bekövetkezésének az abszolút lehetőségét, így Márkus: 5. k. 540. 1.).

Befejezéshez semmi más nem szükséges, mint a törvényben! megállapított elkövetési tevékenységeknek megvalósítása, tehát nem szükséges sem a használat, sem pedig az okiratnak oly helyzetbehozása, hogy jogsérelem keletkezhesék. A jogsérelem bekövetkezése vagy ennek lehetősége az okozatiság alapján megvan már az elkövetési tevékenységnek (hamis közokirat készítése, vagy valódinak tartalmi

megváltoztatása) megvalósítása által, amihez nem kell semmi egyébnek járulnia (így Angyal; ellenk. Finkey, Illés).

Kísérlete nincs. Mint veszély eztetési tény álladók akként van megkonstruálva, hogy a megkezdés már magában eredményt szülő tevékenység, amennyiben a jogsérelem háramlásának lehetősége fennforog (ellenk.: Finkey).

Részesség körében mindazok, akik a hamis közokirat készítésében vagy a valódi közokirat tartalmának megváltoztatásában résztvesznek, társtettesek. A hamisokirat felhasználása a 405. §. szerint minősül.

Halmazat forog fenn, ha valaki többféle okirathamisítással több jogsérelmet okoz több sértett kárára. De ugyanazon tettesnek egységes akarathatározás folytán egy cél elérésére elkövetett ugyanazonnemű okirathamisítása esetén jogi egység létesül.

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön, továbbá hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának a felfüggesztése. Minthogy az okirathamisítás nem vagyon elleni, hanem társadalom elleni bűncselekmény, pénzbüntetés nem mindig csak a törvényben megállapított feltételek esetén szabható ki (1928: X. 3. ugyanígy Angyal: 44. 1.).

Minősített eset:

1. aki az előbb meghatározott (391. §.) cselekményt azon *célből követi el, hogy magának nagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, vagy valakit vagyonában megkárosítson* (392. §.).

A *célzat* az, ami itt minősít. Ez pedig vagylagos. Elégésége úgy a *haszonszerzés*, mint a *károsítás* célzata.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház, továbbá hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatától felfüggesztés.

2. Közhivatalnokok által elkövethető közokirathamisítás.

Ezen tényálladék közös ismérve, hogy annak aktív alanya csak *közhivatalnok* lehet. Kit kell érteni közhivatalnok alatt, a Btk. 461. §-a határozza meg. Ezenkívül még közhivatalnoknak tekinti e helyen a váltó jegyzőt, a hites fordítót, a régi (1895. évi okt. 1-ig) egyházi anyakönyvekre, vonatkozó okiratok kiadására jogosított személyeket és végül

a házassági esetben eljáró egyházi bíróságok tagjait, jegyzőit és irattáraik kezelőit, úgyszintén a káptalanok és konventek, mint közhitelességű helyek irattárainak kezelésével, az ezek feletti felügyelettel, valamint az ezekből hiteles alakú okiratok kiadmányozásával megbízott személyeket (397. §. 2. bek.), amennyiben hivatalos hatáskörben járnak el.

A törvény a közhivatalnokok által elkövethető közokira thamisí tásnak a következő eseteit szabályozza:

a) hamis közokirat kiállítása vagy a valódi meghamisítása;

b) hivatalos jegyzőkönyv vagy egyéb közhivatali könyv meghamisítása;

c) hamis másolat kiadása;

d) hamis fordítmány kiadása és végül

e) nyilvános könyv, jegyzőkönyv vagy okirat megsemmisítése, eltitkolása, vagy az ellenfélnek átadása.

A Btk. ezeket a tényálladékokat s rájuk vonatkozó büntető szankciókat a következőkben állapítja meg:

a) Azon közhivatalnok vagy váltó jegyző, aki hivatali hatáskörében hamis közokiratot állít ki, vagy a valódi közokiratot meghamisítja, ha ebből valakire jogsérelem háramlik, vagy háramolhatik (393. §.).

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház.

b) Közokirathamisítást képez és az előbbi §. rendelete szerint büntetendő, ha a közhivatalnok vagy váltójegyző, az általa hivatali minőségben vezetett jegyzőkönyvbe vagy egyéb közhivatali könyvbe, vagy az általa ugyanazon minőségben felvett okiratba valamely lényeges tény hamisan vezet be, hiteles alakban hamis kivonatot ad ki, vagy a hivatali jegyzőkönyv, vagy más közhivatali könyv lényeges tételét meghamisítja (394. §.).

c) Közokirathamisítást követ el azon közhivatalnok is, aki valamely okiratról hiteles alakban hamis másolatot ad ki, vagy valamely másolatot nem létező eredeti okirat másolatának hiteles alakban bizonyít (395. §.).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön.

d) Az előbbi §. intézkedései a hiteles alakban kiadott hamis fordítmányokra is kiterjednek (396. §.).

e) Azon közhivatalnok, váltó jegyző, azon hiteles fordító, aki hivatalánál fogva vezetésére vagy őrizetére hízott nyilvános könyvet, jegyzőkönyvet vagy eredeti okiratot azon célból, hogy valakinek jogára nézve lényeges bizonyítás megghusíttassék, vagy megnehezíttessék, megsemmisít, egészben vagy részben használhatatlanná tesz, eltitkol, vagy pedig az ellenfélnek átad (398. §.).

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház.

Azon közhivatalnok, váltójegyző, vagy hites fordító pedig, aki a jelen §. előbbi pontjában meghatározott valamely cselekményt az őrizetére bízott hiteles alakú másolatra vonatkozólag követi el: 5 évig terjedhető börtönnel büntendő (398. §. 2. bek.).

2. Értelmi (intellektuális) közokirathamisítás.

Elköveti, aki szándékosan közreműködik arra, hogy valaki jogai vagy jogviszonyai lényegére vonatkozó valótlan tények, körülmények vagy nyilatkozatok vezettessenek be a nyilvános könyvbe vagy más közokiratba (400 §.).

Alanya bárki lehet az okirat kiállítására illetékes közhivatalnok kivételével. Amennyiben a közhivatalnok nem félrevezetés által jóhiszeműen, hanem tudva rosszhiszeműen hamisítja meg tartalmilag az okiratot, e cselekvés a Btk. 393., illetve 394. §.-a szerint minősül.

Tárgya: alakszerűen kiállított közokirat, vagy ilyen jellegű nyilvános könyv, amely valaki jogai vagy jogviszonyai tekintetében bizonyításra van hivatva. Ezért pl. az ingatlanra vonatkozó hamis telekkönyvi bejegyzések közül csak azok esnek e §. alá, amelyek a telekkönyv bizonyító erejét érintik (így az ingatlan tulajdonosára, terhére stb. vonatkozóak), míg a nem ilyen természetűek (pl. vételár, területi nagyság stb.), melyekért a telekkönyv nem vállal felelősséget, közömbösek.

Elkövetési módja: közreműködés arra, hogy egy harmadik a hamisítást jóhiszeműen elkövesse. A tényálladék innen is nyerte elnevezését, mert a célzott eredmény rendszerint értelmi közreműködés által valósul meg.

Az elkövetési tevékenység közelebbi kritériumai: a)

valaki jogai vagy jogviszonyai lényegére *b)* valótlan tények, körülmények vagy nyilatkozatok vezetessenek be.

A Kúria gyakorlatából: Intellektuális közokirathamisítás csak akkor forog fenn, ha a közokirat bizonyító ereje kiterjed a bevezetett tények valóságának a bizonyítására. Bdtár. 10. k. 222. 1.; vádlott elítéltetett, aki törvénytelen gyermekét törvényes gyanánt vezetette be az anyakönyvbe. Márkus. V. 534.; aki közreműködik arra, hogy a más által letett vizsga alapján szerzett középiskolai bizonyítvány az ő nevére állíttassék ki B. H. T. I. 75.; hogy kedvező erkölcsi bizonyítványt nyerjen, Bjt. XVIII. 159. 1., vagyonos vádlott azon cselekménye, hogy valótlan adatok bemondásával szegény jogon való perlés céljára hatósági bizonyítványt szerezzen.

Be oan fejezne a tevékenység kifejtésével, vagyis a valótlan tartalmú okirat felvételével. Nem szükséges jogsérelem, elégséges bekövetkezésének a lehetősége. A kísérlet, minthogy a cselekmény vétség, nem büntetetik.

Részesség. Közreműködést kifejtő *valamennyi* egyén önálló tette s nem társtette s a cselekménynek s amennyiben önálló tettesként felelősségre nem vonható, esetleg (a tettesek bátorítása, a megvalósítás előmozdítása stb.) mint bűnsegéd felel.

Halmazat. A z anyagi és értelmi közokirathamisítás egymással kapcsolatban elkövetve: *anyagi* halmazában állnak. Amennyiben az értelmi közokirathamisítás cselekménye más tényálladék elemeit is kimeríti (csalás, magánokirathamisítás stb.), helyesen szintén anyagi halmazat megállapításának van helye [így Angyal: 69.; Finkey: 790.; újabban a Kúria is: Bjt. 77. k., 154. 1., 80. k. 137. 1., Bdtár 21. k, 151, 1.; míg régebben ilyenkor eszmei halmazatot látott, 1. különösen a 21. sz. döntvényt, amely az ingatlan ismételt eladását és a tulajdonjognak a második vevőre való bekebeleztetését közokirathamisítás (44)0. §. 2. bek.) és csalás eszmei halmazataként állapította meg].

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Minősített eset: aki a megjelölt cselekményt azért követi el, hogy ezáltal magának vagy másnak jogtalan hasznot szerezzen (400 §. 2. bek.).

A jogtalan haszon alatt vagyoni hasznot kell érteni. Ez lehet a tettesnek, de más személynek vagyon haszon célzata is (Bjt. IX. 74. 1.).

Büntetés: 5 évig terjedhető börtön.

Mellékbüntetés. Angyal szerint hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlata felfüggesztésének az intellektuális közokirathamisításnál nincs helye, míg Finkey szerint van. Az ellentétes interpretáció oka abban keresendő, hogy Finkey a mellékbüntetésről szóló 399. §.-ban foglalt rendelkezéseket a 400. §.-ra is kiterjeszti. Kétségtelenül logikailag ez a felfogás helyes és de lege ferenda ennek kell érvényt szerezni.

3. Magánokirathamisítás.

Elköveti: aki hamis magánokiratot készít, magánokiratot részben nagy egészben meghamisít, vagy meghamisíttat, ha azt arra használja, hogy ezáltal valamely kötelezettség vagy jog létezése, megszűnte vagy megváltoztatása bizonyíttassék (401. §.).

Aktív alanya lehet magánszemély és közhivatalnok.

Jogi tárgy: itt is a jogi forgalom társadalmi érdeke (így Angyal: 70., Finkey: 791., vannak, akik, minthogy e cselekmény sokszor egyesek vagyoni érdekeit is sérti, vagyon elleni cselekménynek tekintik helytelenül, így Fayer: II. 455., Illés: III. 411.).

Elkövetési tárgya: a magánokirat, amelynek bizonyításra alkalmasnak kell lennie. Nem szükséges tehát, hogy az alakilag teljesen kifogástalan legyen.

Elkövetés módja: a) hamis magánokirat készítése, készíttetése; b) a magánokirat egészben vagy részben való meghamisítása, vagy meghamisíttatása.

Rendeltetése: a használás. Ez alatt az okiratnak más részére való tudomásrahozását értjük, hogy ennek következtében valamilyen jogilag jelentős magatartást fejtsen ki. A tudomásrahozás igen különféle lehet (az okirat felmutatása, benyújtása, felolvasása, a feladott hamis távirat kikézbésítése, 1. ez utóbbira különösen Meili: Falschung einer telegraphischen Depesche, 1889. Bauer: Die Telegra-

phische Depesche, 1907). A lényeges az, hogy a tudomásul-
 vevés lehetősége fennforogjon.

Eredmény azon célképzet elérése, hogy ezáltal valamely
 kötelezettség vagy jog létezése, megszűnte vagy megváltoz-
 tatása bizonyíttassék. A jogsérelem okozása vagy a jogsére-
 lem bekövetkezésének a lehetősége, mint eredmény, tehát
 tényálladáki alkatelem. Ez a jogsérelem lehet bármilyen,
 tehát nemcsak vagyoni érdek sérelme (pl. becsület, családi
 állás, hitel stb.).

Aki nem létező személy nevét írja a magánokiratra,
 minthogy eme hamisítás jog vagy kötelezettség bizonyítá-
 sára alkalmatlan, nem követ el magánokirathamisítást. De
 minősülhet e magatartás csalásnak, ha valaki emiatt vagyoni
 kárt szenvedett. Ugyancsak nem követ el magánokirathamisítást az,
 aki az írni és olvasni nem tudó nevét írja alá; de
 ha kézjegyét utánozza, úgy igen. De elkövethető magán-
 okirathamisítás a meghalt ember aláírásának hamisítása ál-
 tal, mert az elhalt vagyoni jogi személyisége tovább él (így
 helyesen Schadl: 336.).

Vitatott, hogy milyen magatartás állapítja meg e tény-
 álladék *kísérletét*. Van felfogás, amely szerint a hamisít-
 vány elkészítése nem büntethető, mert ez a tettes intern
 dolga, akár a becsületsértő levél megírása, amelyet nem küld
 el (Wach: V. D. Alig. T. VI. k, 61. 1.). Másik nézet, hogy a
 hamisítvány előállítása előkészületi cselekmény s ezért nem
 büntethető (Baumgarten: Lehre vom Versuch: a magyar
 irodalomban Illés: Bjt. 19. k.). Részünkről azt a felfogást
 helyeseljük, mely szerint a hamisítvány elkészítésében a
 véghezvitel megkezdését, tehát olyan magatartást lát, amely
 a magánokirat kísérletét kimeríti (így Binding: II. 248, Liszt:
 746.; ellenk. Angyal: 78. s köv. 1.).

A *részesség* körében a törvény ama rendelkezése követ-
 keztében, mely szerint tettést cselekménynek minősíti a ha-
 mis okirat megrendelőjét („készített”, „hamisított”) is, *fel-
 bűjtás* nem állapítható meg. Társtettesek mindazok, akik az
 elkövetési tevékenység valamelyikét megvalósították, így a
 hamisító éppúgy, mint a felhasználó.

A *halmazat* kérdésében: az egy és ugyanazon cél érde-
 kében elkövetett több hamisítás esetén egység forog fenn

(valamely váltónak és annak meghosszabbítására szolgáló újabb váltónak ugyanazon személyek sérelmére történt meghamisítása folytatólagos magánokirathamisítás, a Kúria jogegys. tanácsának 2. sz. döntvénye, Bjt. 67. k. 97.). Ha a magánokirathamisítás más tényálladékot is kimerít, anyagi halmazat forog fenn (így a Kúria újabb gyakorlata, régebben eszmei halmazatot állapított meg). Egy hamisítás egymástól független több jogsérelem előidézése esetén anyagi halmazat megállapítását vonja maga után (így Binding: II. 254.; Angyal: 83.).

Az *elévülés* nem a hamis okirat készítése, hanem annak felhasználása napján kezdődik.

Büntetés: a magánokirat hamisítása *vétséget* képez és 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő: ha a hamis okirat oly kötelezettség vagy jog létezésének, megszűntének vagy megváltoztatásának bizonyítására vonatkozik, melynek értéke ötven pengőt nem halad túl; ha pedig túlhalad: a hamisítás *büntettet* képez és 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő (402. §.).

Mellékbüntetésként pénzbüntetés (1928: X. 3. §. szerint) kiszabásának van vagy lehet helye.

A magánokirathamisítás minősített esetei:

1. Ha hamis váltó készítése vagy a valódi váltó meghamisítása által követtetik el;

2. olyan kereskedelmi vagy üzleti könyv hamisított meg, melynek a törvény feltétlenül vagy feltételesen bizonyító erőt tulajdonít;

3. kereskedelmi utalványok, takarékpénztári könyvecskék, közraktári jegyek, fuvarfeladási vevények, rakjegyek vagy más közforgalomba lévő értékpapírok hamisítottak meg, amennyiben azok a papírpénzzel egyenlőknek nem tekintetnek. (210., 211. §.).

4. a jog- vagy kötelezettség értéke, melyre a hamisítás vonatkozik, 4000 pengőt túlhalad (405. §.).

A Kúria gyakorlata szerint részben kitöltetlen, egyes kellékekkel el nem látott váltóúrlapon tett hamisítás vagy hamis aláírás ezen §. szerint minősül.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház.

4. Az okirathamisítás különös esetei.

Három különös tényálladékot tartalmaz még a törvény az okirathamisítás ismertetett tipikus alakjai mellett az elkövetés sajátos módjai szerint. Ezek a következők:

a) *Kitöltetlen okirat hamis kitöltése.*

Elköveti, aki másnak aláírásával ellátott valamely kitöltetlen iratot az aláíró bejegyzése nélkül vagy tudva, a létrejött megállapodás ellenére tölt ki, ha az arra használatik, hogy ezáltal az aláíró ellen valamely kötelezettség vagy jog létezése, megszűnése vagy megváltoztatása bizonyíttassék (404. §.).

Tevékenységi tárgya valódi aláírással ellátott, de ki nem töltött okirat, amely lehet úgy köz-, mint magánokirat. Bevégzéséhez szükséges az ilyen okirat felhasználása.

Váltónak ellopása, kitöltése és beperesítése e §. alapján büntetetik (Bjt. 53. k. 89. L). Ezen tény álladókban marasztaltatott el, aki kitöltetlenül kapott fedezeti váltót a megállapodás ellenére kitölt és leszámoltat (Bdtár 9. k.). Teljesen kitöltött váltónak megállapodásellenes használata nem esik e §. alá (Bjt. 31. k. 228.).

Büntetése: a jelen fejezetben meghatározott büntetések szerint igazodik, vagyis attól függően, hogy köz- vagy magánokirathamisítás, a vonatkozó rendelkezések irányadók.

b) *Más által hamisított okirat felhasználása.*

Elköveti, aki a más által készített hamis vagy hamisított köz- vagy magánokiratot, ezen minőségét tudva, használja (405. §.).

A használatban itt is benne van annak lehetősége, hogy abból másra jogsérelem keletkezhetik. Aki hamis lólevelet átíratni szándékozott; de az átírásban tőle független okok által megakadályoztatott, a tényálladék kísérlete miatt ítéltetett el (Márkus: V. 573.).

Büntetése: úgy, mint előbb.

c) Az okirat megsemmisítése, megrongálása, eltitkolása.

Elköveti, aki azon célból, hogy másnak kárt okozzon, olyan okiratot, mely vagy éppen nem, vagy nem kizárólag a sajátja, jogtalanul megsemmisít, megrongál vagy eltitkol (406. §.).

Tevékenységi tárgya bármilyen, de joghatást szülő okirat lehet (így Binding: II. 298., Kúria: Bjt. 52. k. 52. 1.). A csak történelmi értékű; de joghatás keltésére alkalmatlan okirat ellen elkövetett azon cselekmények más tényálladékokat meríthetnek ki (idegen ingó rongálást, lopást, sikkasztást. stb. Így Angyal: 102., Illés: III. 434., Isaák: 280.). Az okiratnak nem jogtalan elvétellel kell a tetteshez kerülnie, mert ilyenkor lopás lesz megállapítandó (uralkodó felfogás; ellenben halmazatot lát Fayer: II. 476.).

Büntetés: 2 évig terjedhető fogház.

92. §. Határjelhamisítás.

A határjelek, mint a birtokviszonyok szempontjából jelentős bizonyítékok kerültek az okirathamisítás fejezetében büntetőjogi védelem alá.

A vonatkozó tényálladékok két csoportra taglalódnak:

1. *A magánhatár jelhamisítás* vétségét képezi, ha valaki valamely határkövet, vagy a határ megjelölésére szolgáló jelzőt vagy más tárgyat, károsítást szándékból megsemmisít, elvisz, vagy más helyre áttesz (407. §.).

Ide esik a hamis határjel állítása is, minthogy ez a birtokbiztonságot épűgy veszélyezteti, mint a törvényben megállapított elkövetési cselekvések (így Illés: III. 439., Angyal: 108.; ellenk. Fayer: II. 478.).

Tényálladáki elem: a károsítás! szándék. Ha az hiányzik az elkövetett cselekmény kihágás (1894: XII.).

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

2. *Közigazgatási határjel meghamisításának* vétségeit az 1891: XLI. t.-c. a következőképen határozza meg:

a) aki az ország határának megjelölésére szolgáló szobrot, kő- vagy faoszlopot, árkot, kő- vagy földhalmot, vagy más jelzést szándékosan és jogtalanul megrongál, vagy a

határszobornak vagy oszlopnak feliratát vagy egyéb megjelölését részben vagy egészben olvashatatlanná vagy felismerhetetlenné teszi: vétséget követ el és 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő;

b) 3 évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetik az, aki az előző §-ban felsorolt határjeleket szándékosan és jogtalanul, ha nem is a birtokviszonyok megzavarása céljából megsemmisíti, kidönti, szétrombolja, felismerhetetlenné teszi, vagy áthelyezi. Kísérlet büntetendő. Amennyiben e cselekményeket törvényhatósági vagy (községi határjelre vonatkozólag) követik el, a büntetés: 3 napig terjedő fogháztól 1 évig terjedhető fogház;

c) aki a polgári vagy katonai hatóság által elrendelt földmérés céljából felállított gúlát, oszlopot, cöveket, vagy e célra alkalmazott más jelzőt szándékosan és jogtalanul megrongál, megsemmisít, eltávolít vagy áthelyez: 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő (1891: XLI. 1—4. §.).

93. §. Orvosi és községi bizonyítványok hamisítása.

A törvény ezen tényálladékokat az okirathamisítás eddig ismertetett tényálladékaitól különválasztva szabályozza, amely törvénytechnikai eljárást indokolja ama körülmény, hogy kisebb jogsérelmet vagy veszélyeztetést jelentenek, miért is csekélyebb súlyú büntetési tételek alá helyezi.

Az orvosi bizonyítványok hamisításának három esetét szabályozza:

1. *Hamis orvosi bizonyítvány kiadásának vétségét követi el azon orvos, aki valamely egyén egészségi állapotáról hamis bizonyítványt a végett ad ki, hogy valamely hatóság- vagy biztosítótársaságnál használtassák* (408. §.).

Elkövetője csak orvos lehet. Amennyiben ez hatósági orvos, aki mint ilyen közhivatalnak, cselekménye akkor is a jelen szakasz és nem a 393. §. szerint, a lex speciális derogál generáli alapján, minősül (így Illés: III. 444., Angyal: 114.).

Elkövetési módja: a kiadás. A kiállítás magában nem elegendő.

Célzat: hogy valamely hatóságnál, vagy biztosítótársaságnál használtassák; de nem szükséges a tényleges felhasználás.

Büntetés: 1 évig terjedhető fogház.

2. *Orvosi bizonyítvány hamisításának* vétségét követi el, aki *anélkül, hogy orvos volna, ezen minőséget színelve, vagy más orvos nevében, vagy költött név alatt, valakinek egészségi állapotáról bizonyítványt ad ki, vagy egy valódi orvosi bizonyítványt meghamisít a végett, hogy az valamely hatóságnál vagy, biztosítótársulatnál használtassák* (409. §.).

Alanya: nem orvos; vagy orvos is, ha a nem általa kiállított bizonyítványt hamisítja meg.

Elkövetési mód: a) bizonyítvány kiadása vagy b) valódi bizonyítványnak a meghamisítása. Vitatott, vajjon az illetéktelen által, de tartalmilag a valóságnak megfelelő bizonyítvány kiadása kimeríti-e a tényálladékat? Minthogy az orvosi bizonyítvány hitelessége és az ehhez fűződő fontos érdek már ezáltal sérelmet szenved, a tényálladék megvalósul (így Illés: II. 447. Ellenk. Fayer: II. 481. Angyal: 117.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

3. *Hamis orvosi bizonyítvány használatának* vétségét követi el, aki *avégett, hogy valamely hatóságot, vagy biztosítás esetében a biztosítótársaságot egészségi állapotára vonatkozólag tévedésbe ejtsen, tudva hamis orvosi bizonyítványt használ* (410. §.).

Elkövetője bárki lehet, de mégis tettesé a cselekményeknek az, aki saját egészségi állapotára vonatkozólag értékesíti (így a Kúria szerint az ügyvéd, aki hamis orvosi bizonyítványt az ügyfele érdekében állíttat ki és használ fel, felbújtó Bjt. 26. k. 86. 1.).

Elkövetési mód: a felhasználás.

Büntetése: 10 évig terjedhető fogház és hivatalvesztés.

4. *Községi bizonyítvány hamisításának* vétségét követi el *azon községi elöljáró, aki valakinek erkölcsi viseletéről vagy vagyoni állapotáról, tudva hamis tartalmú bizonyítványt ad ki* (411. §.).

Elkövetője a törvény szerint községi elöljáró lehet. Kér-

déses, hogyan minősül nem községi eljáró ilyen cselekménye? Részünkről ebben a Btk. 391. §-ba ütköző közokirat-hamisítást látunk (ugyanígy Angyal, Finkey, a Kúria; míg ezzel szemben Fayer, Illés ezen eseteket a büntetés alól mentesítik, mert felfogásuk szerint azon aránytalanság állna elő, hogy míg a községi eljáró büntetése csak; 6 havi fogház lehet, addig a magánügyénél 5 évi börtön vagy fegyház. A törvény hiányos rendelkezéséből ered eme kétségtelen ellenmondás; viszont lehetetlen a községi vagyoni és erkölcsi bizonyítványokat a hamisítás szabad prédájának átengedni).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház és hivatalvesztés.

94. §. Védjegybitorlás.

Minthogy az állam által kiadott bélyegek, postajegyek, nemkülönb az ipari védjegyek, az ipari cikkek védelmére hivatott jelvények meghamisítása a jogi és forgalmi élet rendes menetébe vetett bizalmat támadja meg, s így benső kapcsolatban van az okirathamisítással, ezért szabályozta a Btk. az ezt követő szakaszokban. Ezen rendelkezések hatályon kívül helyezésével az 1897. évi 37. t.-c. intézkedik, mely szerint:

Bélyeghamisítás vétségét elköveti az, aki az állam által kiadott és forgalomban lévő bélyeget, postajegyvet vagy az adó biztosítására szolgáló más jegyet, pecsétet valamely edény űrtartalmának vagy a fémek természetének és béli tartalmának bizonyítására szolgáló állami vagy hatósági jegyet felhasználás vagy forgalombahozatal végett utánoz vagy hamisít, vagy aki ily bélyeget, jegyet, pecsétet tudva felhasznál vagy forgalomba hoz (1. §.).

A törvény eme büntetőjogi védelmét kiterjesztette még más bélyegekre, illetve jegyekre is. Nevezetesen a törvény fenti rendelkezései: külföldi bélyegek, postajegyek és pecséttek tekintetében is alkalmazandók, amennyiben a magyar állam által kiadott bélyegek, postajegyek, jegyek és pecséttek az illető állam törvénye vagy törvényeik, szer-

zódése szerint a megfelelő esetben büntetőjogi védelemben részesülnek (1. §. 3. bek.).

Ugyané védelemben részesül a fegyverekre alkalmazott próbabélyeg (1891: XXXIV. 4. §.), valamint az adójegy is (1921: XIX. 20. §.).

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház, valamint hivatalvesztés.

Enyhébb büntetés alá esik a bélyeghamisítás azon vétésége, melyet elkövet az, *aki a bélyeghamisítás tevékenységi tárgyaiként előbb említett valódi bélyegeket, jegyeket vagy pecsétet értéktelenítésük jelének eltávolítása után ismét tudva felhasználja vagy forgalomba hozza* (1897: XXXVII.

I. §.), *illetve aki a postabélyegen a további értéktelenítés nyomát újabb értéktelenítés jegyével leplezi* (1921: LII. t.-c. 18. §.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Védjegybitorlás és védjegyhamisítás vétségét követi el az, *aki kizárólagos használati jogon mást illető védjeggyel jogtalanul ellátott árút, ezt tudva forgalomba hoz, vagy árúsít. úgyszintén, aki valamely védjegyet ily célból utánoz* (1921: XXII. 7. §. 1. bek.). *Cégbitorlás vétségét* követi el pedig az, *aki belföldi termelő, iparos vagy kereskedő nevével, cégével, címerével vagy üzletének elnevezésével jogtalanul megjelölt árúkat, ezt tudva, forgalomba hoz, vagy árúsít, továbbá, aki ily célból a felsorolt jelzéseket tudva előállítja* (1921: XXII. 7. §. 2. bek.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

95. §. A pénzhamisítás.

Acél: A pénzhamisítás büntetése a BN. szerint. J. K. 1909. *Szondy:*

J. Á. 1929. *Kohler:* VD. Bes. T. III. 203. *Gerland:* Die Geldfälschungsdelikte der RStgb. 1901. *Schlüter:* Die Gelddelikte der RStgb. 1906. *Warhanek:* Reform 1926.295. *Ollbricht:* Reform 11.156. *Ivey:* Die Gelddelikte nach schweiz. Recht 1916.

A magyar Btk. a pénzhamisításnak négy tényálladékát szabályozza. Ezek: 1. *a tulajdonképeni pénzhamisítás*, 2. *a hamis pénzforgatás*, 3. *a hamis pénz csalárd használata és* 4. *a hamis pénz kiadása.*

Aktív alanya külföldi és magyar állampolgár egyaránt lehet. Az elkövetés helye közömbös. Ezért a külföldi által külföldön elkövetett pénzhamisítás esetén is le kell folytatni az eljárást. Ha a pénzhamisítás tárgya magyar pénz, elkövetője ellen még akkor is el kell járni, ha az illető személyt magyar állam területén kívül ítélték el, habár az ellene ott kiszabott büntetését kiállotta, vagy ha a m. kir. miniszter ellen jegyzése nélkül kegyelmet kapott (7. §. 2. bek.).

Jogi tárgya a pénzforgalom biztonsága, a közhitei.

Tevékenységi tárgya: a) a fém- vagy papírpénz és b) papírpénzzel egyenlőnek tekintett értékpapírok.

Pénz alatt az állam által elismert értékmérőt és fizetési eszközt értjük. A törvény szerint csak a bel- vagy külföldön folyamatban lévő fém- vagy papírpénz lehet a pénzhamisítás tevékenységi tárgya. Fémpénz az arany-, ezüst-, nemkülönben a bronz- és nikkelérmek. Papírpénz az állam által pénzürtékűnek nyilvánított papír. A törvény szerint papírpénzzel bizonyos értékpapírok egyenlőnek tekintetnek. Ezek a következők: a) a bemutatóra szóló nyomtatott kötelezvények, bankjegyek, részvények, utalványok vagy nyugták, úgyszintén ezen papírokhoz tartozó kamat- vagy osztalék szelvények és szelvényt utalványok (couponok és talon), melyek valamely állam kormánya, vagy ily papírok kiadására jogosított közpénztár, község, társulat, szövetkezet, testület vagy magános által kibocsáttatnak. Ezen §. rendelete áll azon esetben is, ha a nyomtatott okiratnak kibocsátó aláírása, egyes szavak vagy számok írva volnának (210. §.); b) továbbá papírpénzzel egyenlőnek tekintetnek azon névre szóló kötelezvények s azoknak kamatszelvevényei és szelvényutalványai is, amelyeket a magyar kormány, vagy valamely magyar közpénztár bocsátott közre, ha azok a tőzsdei forgalom tárgyát képezik (211. §.).

Amint látható, míg az a) csoportban (210. §.) felsorolt papírok lehetnek egyaránt belföldiek vagy külföldiek, addig a b) csoportban (211. §.) foglaltak csak magyar értékpapírok. A felsorolás kimerítő, miért is bármilyen más értékpapír hamisításával okíráthamisítás valósul meg.

1. A tulajdonképeni értelembbe vett pénzhamisítás.

A pénzhamisítás büntettét követi el: aki azon célból, hogy az valódi, illetőleg teljes értékű pénz gyanánt forgalomba tétessék, bel- vagy külföldön folyamatban lévő: a) fém vagy papírpénzt utánoz, vagy utánoztál; b) valódi fém- vagy papírpénzen olyan változást eszközöl, vagy eszközöltet, hogy az nagyobb értékűnek látszassák; c) valódi arany- vagy ezüstpénz fémtartalmát bármi módon csökkenti, vagy csökkenteti. U gyan ezen büntettét követi el az is, aki a forgalmon kívül helyezett pénzen a fentebb említett célból olyan változásokat eszközöl, vagy eszközöltet, hogy az még forgalomban lévőknek látszassák (203. §.).

Az elkövetés módja: a) A pénzutánzás vagy utánoztatás, vagyis bel- vagy külföldi folyamatban lévő fém- vagy papírpénznek az eredeti után készítése. Ha nem az eredetit utánozza valaki, hanem egy képzelt pénzt állít elő, ezzel nem pénzhamisítást, hanem annak használatával esetleg csalást követ el. Az előállításra szolgáló anyag minősége közömbös. Teljes értékű anyagból való utánképzés is pénzhamisítás. Lényegtelen az is, ha a hamisítás kevésbé sikerült, csak az a fontos, hogy általa a tévedésbejítésnek lehetősége fennforogjon (B. H. T. 4. k. 83.). b) Valódi fém- vagy papírpénzen értékemelés látszatával bíró változás eszközölése. Lényegében ez csak alakváltoztatás, pl. a veret, a szöveg megmásítása, a rézpénznek bearanyozása stb. És végül c) elkövethető az arany- vagy ezüstpénz fémtartalmának csökkentésével, vagyis tartalomhamisítással, amikor a tettes pl. az arany vagy ezüstpénz anyagából kémiai vagy fizikai úton elvon, amikor, keresztülyukasztja és a hiányt más fémmel pótolja stb.

A cselekvés csak *szándékos* lehet, vagyis a pénzhamisítónak tudnia kell, hogy hamis pénzt készít, hogy valódit meghamisít, vagy hogy értékében csökkent, amint tudnia kell, hogy eljárása jogellenes. A törvény azonban még külön *célzatot* követel meg a szándékon kívül, vagyis azt, hogy a pénzhamisítás által előállított hamis pénz: *valódi, illetőleg teljes értékű pénz gyanánt forgalomba tétessék*. Éppen ezért nem esik e körbe, ha valaki nem forgalomba ho-

zás céljából állít elő hamis pénzt (így ha valaki ékszer, játék céljára, vagy vegyész kísérleti célból stb. állít elő). Az óvadéku, vagy bánatpénzül való letétel a pénzhamisításnál a forgalombahozatallal egyjelentőségű (Bjt. 60. K. 255.). A Kbt. szerint azonban fém pénznek vagy papírpénznek nem forgalombahozatal céljából *nagyobb mennyiségben* való hamisítása *kihágást* képez; büntetése 2 hónapig terjedhető elzárás (55. §.).

Tettes az is, a törvény szerint, aki mint felbújtó vagy megrendelő utánoztat, változást eszközöltet vagy az értéket csökkenti. Akik a hamis pénzjegyek előállításában utánzás, alak- vagy tartalomváltoztatás útján együttesen közreműködtek, *társtettesek*.

A cselekmény befejezést nyer már magában az utánzás, alakváltoztatás, vagy értékcsökkentés által. *Kísérlet* ezeknek megkezdése, pl. ügyetlen hamisítvány készítése, mely a forgalomba hozatalra teljesen alkalmatlan (a Kúria gyakorlata). A kísérlet büntetendő. Az eszközök beszerzése előkészületi cselekmény. Meghatározott előkészületi cselekmények (lemezek, minták, készítése stb.) *kihágásként* minősülnek (Kbt. 51. §.).

A pénzhamisítás rendszerint büntett. Ha azonban a pénzhamisítás tárgya a koronánál (pengőnél II. Bn. 51. §.) kisebb értékű váltópénz vagy azt pótló papírpénz és a hamisított pénz nem képezi valamely külföldi pénznek számítás egységét, a cselekmény vétség (Bn. 59. §.).

Büntetése: 6 hónaptól 3 évig terjedhető fogház és pénzbüntetés; továbbá hivatal vesztes és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

Ettől eltekintve a 203. §-ban meghatározott pénzhamisítás büntett. A pénzhamisítás különböző eseteire a következő négy büntetési tétel (Bn. 40. §.) van megállapítva.

a) 5—10 évig fegyház a Btk. 203. §-nak a. és b. pontjában és az utolsó bekezdésben foglalt esetekre (új hamispénz-készítés, valódi pénznek nagyobb, értékűre hamisítása, forgalomkivüli pénznek forgalomba lépőre hamisítása);

b) 5 évig terjedhető börtön, ha a hamisítás tárgya 1 pengő, vagy ennél nagyobb értékű, vagy valamely külföldi pénz számítási egységét képező váltópénz volt, valamint

200 pengőnél nem nagyobb összegű érték- vagy papírpénz könnyen felismerhető hamisításának, illetőleg valódi arany vagy ezüst pénz fémtartalmának csökkentése esetében:

c) 3 évig terjedhető börtön a váltópénz vagy azt pótló papírpénz 200 pengőnél nem nagyobb összegű s könnyen felismerhető hamisításának esetében, s végül

d) 5 évig terjedhető fogház a váltópénz hamisítás vétésére (Bn. 39. §.), vagyis a pengőnél kisebb értékű s külföldi pénz számítási egységét nem képező váltópénz hamisítása esetén (Bn. 40. §.).

Halmazat kérdésében a Kúria állandó gyakorlata szerint egység van, ha az alany csak értékpénzt, illetve csak váltópénzt hamisított, valamint akkor is, ha többnemű, vagy több darab egynemű pénzt készített. Egység megállapításának van helye akkor is, ha a tettes érték- és váltópénzt hamisított (a Kúria sokszor anyagi halmazatot vesz fel; helyesen Angyal, Finkey, Németh P., Schadl). Ellenben a különféle pénzhamisítási tényálladékok elkövetése esetén anyagi halmazat forog fenn.

Szövetség, mely a 203. §-ban meghatározott büntett elkövetésére irányul, ha ahhoz előkészületi cselekmény is járul, 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetetik, továbbá hivatalvesztést és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is ki kell mondani.

2. Hamis pénzforgatás.

Elköveti: a) aki az általa, de nem forgalombahozatal céljából (203. §.) készített hamis, vagy hamisított pénzt forgalomba hozza; b) aki a tettessel, vagy ennek részesével egyet értve, hamis, vagy hamisított pénzt forgalombahozatal céljából behoz, átvesz vagy megszerz (206. §.).

A törvény a pénzforgatásnak két különböző esetét jelöli meg. Az egyik, amikor a tettes nem forgalombahozatal céljából készített hamis pénzt utóbb szándékosan forgalomba hoz. A szándék tehát az utólagos forgalombahozatalra irányul. A másik eset, amikor a nem általa készített, hanem másától átvett, megszerzett, vagy behozott hamis pénzt forgalombahozatal céljából szerez meg.

Büntetése: úgymint előbb; kivéve, hogy a szövetség itt nem nyer büntetést.

5. A hamis pénz csalárd használata.

A hamis vagy hamisított pénz csalárd használatának büntetést köoeti el: aki a Btk. 203. és 206. §-ban meghatározott eseteken kívül hamis vagy hamisított pénzt valódi, illetőleg teljes értékű gyanánt forgalombahoz (Bn. 41. §. 1. bek.).

E tényálladék *kisegítő jellegű* a pénzhamisítás egyéb (203., 206., 209. és Bn. 39. §§.) cselekményei mellett, vagyis csak abban az esetben nyer megvalósulást, ha a pénzhamisításnak egyéb esetei fenn nem forognak. Tehát el lesz követve, ha a forgalombahozó és a hamis pénz készítője között nincs meg az egyetértés, illetőleg, ha a hamis pénzt nem valódi gyanánt kapta. Ebbe a körbe tartozik a jogellenesen megszerzett hamisítvánnyal való rendelkezés, vagy amikor a forgalombahozó egyetért az átadóval, de nem tudja, hogy az a hamisítvány készítője, vagy amikor a forgalombahozó jogos úton (pl. vétellel, cserével stb.) szerezte a hamisítványt, de ebbeli hamis voltát már az átvételkor felismeri.

Be van fejezve a cselekmény a forgalombahozatal által. Hamis pénznek beváltás céljából való kínálása kísérletnek minősül (így Illés, Angyal; ellenk. a Kúria, mely befejezett cselekményt állapít meg, ugyanígy Schnierer).

A cselekmény általában büntett. Enyhébben minősül azonban, vagyis vétség, ha: olyan hamis, vagy hamisított váltópénz vagy ezt pótló papírpénz hozatik forgalomba, melynek névértéke 1 pengőnél kisebb és nem képviseli valamely külföldi pénznek számítási egységét (Bn. 41. §. 2. bek.).

Büntetési tételek: a) 3 évig terjedhető fegyház az 1000 pengőnél vagy ennél nagyobb összegű hamis értékű pénz (vagy ezt pótló papírpénz) csalárd használata esetén; b) 3 évig terjedhető börtön az 1000 pengőnél kisebb összegű hamis értékű pénz, valamint az 1 pengős vagy ennél nagyobb, illetőleg külföldi pénz egységét képező váltópénz csalárd

használata büntetteinek esetén; c) 2 évig terjedhető börtön a csonkított arany, vagy ezüstpénz csalárd használata büntetteinek esetén; d) 6 hónapig terjedhető fogház pedig a hamis váltópénz csalárd használatának vétsége (Bn. 41. §. 2. bek.) esetén.

4. A hamis pénz kiadásának vétsége.

Elköveti, aki a valódi pénz gyanánt kapott hamis, vagy hamisított pénzt valódi, illetve teljes értékű pénz gyanánt tudva tesz forgalomba (209. §.).

E tényálladékot az előbbtől az elkövetés módja az, ami elhatárolja s a pénzhamisítási deliktumok közül a legenyhébb büntetés alá esik. Indoka, hogy mindenki igyekszik a valódi gyanánt hozzájutott hamis pénztől szabadulva, a maga kárát másra áthárítani. A tényálladék eleme, hogy a pénz kiadója jogos úton jusson a pénz birtokába. A cselekvés csak szándékosan követhető el, vagyis a tettesnek tudnia kell arról, hogy hamis pénzt tesz valódi vagy teljes értékű pénz gyanánt forgalomba. A kísérlet büntetendő.

Büntetés: 6 hónapig terjedhető fogház.

Mellékbüntetésül a pénzbüntetés összes tényálladékaival, úgy a büntettek, mint vétségek esetén, főbüntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani.

A bankjegyek jogosulatlan kibocsátásának vétsége.

A magyar nemzeti bank létesítéséről és szabadalmáról szóló: 1924. V. te. 12. §-a értelmében elköveti az:

aki jogosulatlanul bankjegyeket, vagy bemutatóra szóló oly utalványokat vagy nem kamatozó oly kötelezvényeket bocsát ki, melyek a forgalomban pénzjegyek gyanánt használhatók.

A tényálladék nem tartozik a tulajdonképeni pénzhamisítás körébe, minthogy lényegében nem más, mint a törvény által védelt bankszabadalom megsértése. De amennyiben más, súlyosabb beszámítás alá eső bűncselekmény kereteit tölti ki (pl. hamis pénzkészítést, csalárd használatát stb.), a vonatkozó rendelkezések nyerne alkalmazást

Büntetése a kibocsátott értékjegyek tízszeres összegéig terjedhető, de legalább 4000 aranykorona pénzbüntetés. Behajthatatlanság esetén fogház büntetésre kell átváltoztatni, melynek tartama: 1 évet nem haladhat meg.

Az eljárás csupán a bank főtanácsosának indítványára indítható meg s kizárólag a budapesti kir. ügyészség illetékes (12. §. 2. bek.).

A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések.

Büntettet követ el: a) aki a minisztérium, vagy a pénzügyminiszter tilalma ellenére külföldi fizetési eszközökkel üzérkedik; b) aki a minisztérium, vagy a pénzügyminisztérium tilalma ellenére magyar koronát külföldre kínál (kiajánl); c) aki abban az esetben, ha árút, értékpapírt, vagy egyéb vagyontárgyat minisztériumi vagy pénzügyminiszteri rendelet értelmében csak úgy vihet ki külföldre, ha az ellenértékként járó ellenszolgáltatás tekintetében bizonyos kötelezettséget vállal, ily kötelezettségének teljesítését fondorlattal megghiúsítja, vagy kijátsza, vagy teljesítése alól a felmentés megadására illetékes szervtől valótlán, vagy koholt adatok használatával vagy e szervnek más módon tévedésbe ejtésével vagy tévedésben tartásával felmentést eszközöl ki; d) aki abban az esetben, ha a minisztérium vagy a pénzügyminiszter rendeleté értelmében a külföldi fizetési eszközök forgalma korlátozva van, a külföldi fizetési eszközök kiszolgáltatására illetékes szervnél valótlán vagy koholt adatok szolgáltatásával vagy e szervnek más módon tévedésbe ejtésével vagy tévedésben tartásával szerez külföldi fizetési eszközt; e) aki abból a célból, hogy a magyar korona vásárló erejét vagy nemzetközi forgalma erejét rontsa, jobb tudomása ellenére az említett célra alkalmas valótlán hirt kohol vagy terjeszt (1922. XXVI. 1. §.)

Büntetése 4 évig terjedhető fegyház, aki e cselekményt üzletszerűen követte el, vagy aki a cselekménnyel a magyar közgazdaság érdekét súlyosan sértette, vagy veszélyeztette, vagy aki a jelen törvény alapján szabadságvesztés büntetésre már el volt ítélve.

Vagyoni elégtételt állapíthat meg ezenfelül a bíróság az államkincstár javára, belátása szerint megállapítandó összegig s az elítélt vagyoni viszonyaihoz s a cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nagysághoz mérten. Ez az elért, vagy elérni kívánt nveresség többszöröseben állhat és az elítélt egész vagyon értékének elkobzásáig terjedhet (1. §. ut. előtti bek.)

Külföldi elítéltet az országból *ki kell utasítani* s a visszatéréstől öt el kell tiltani. Belföldit 5 évig terjedhető időre *ki kell tiltani* abból a községből, amelyben a cselekményt elkövette, ha ez a község nem illetőségi helye. El kell rendelni az ítéletnek, vagy a rendelkező részének az elítélt költségén külföldre nézve a hivatalos közlönyben, a belföldre nézve pedig ezenfelül a lakó és illetékességi helyén szokásos módon való közzétételét. Ha pedig a cselekményt üzlete körében vagy azzal kapcsolatban követte el, iparigazolványának, vagy ipar engedélyének, vagy ezt pótló hatósági engedélyének elvesztésére és kizárólag öt megillető cégé-

nek törlésére kell ítélni és 1—10 évig terjedhető időre el kell őt tiltani az ítéletben megjelölendő kereskedés vagy ipar folytatásától. A bíróság enyhébb esetben e mellékbüntetéseknek vagy közülük egynek vagy többnek alkalmazását mellőzheti (1. §. ut. bek.).

VI. FEJEZET.

A vallásos érzület és a vallásfelekezeti béke elleni bűncselekmények.

96. §. Vallás elleni bűncselekmények.

Angyal: Az istenkáromlás 1902. *Kahl:* VD. Bes. T. III. u. ő.: Festschr. f. Brunner 1914. *Hager:* Beitrage zur Lehre von Religionsverbrechen 1874. *Villiger:* Die Religionsdelikte in historisch-dogmatischer Darstellung 1894. *Rohland:* Historische Wandlungen der Religionsverbrechen 1902. *Beling:* Die Beshimpfung von Religionsgesellschaften 1905. *Freymond:* Die Religionsdelikte der Rstgb. 1906. *Moser:* Religion und Strafrecht, insbes. die Gotteslasterung 1909. *Kohlrausch:* Die Beshimpfung von Religionsgesellschaften 1908. *Feder:* Die Religionsvergehen im VE. 1911. *Misch:* Dér straf. Schutz der Gefühle 1911. *Wesenberg:* Dér straf. Schutz der geheiligten Gegenstände 1912. *Ahrens:* Dér straf. Schutz der religiösen Gefühls etcet. 1912. *König:* Die Religionsdelikte nach kantonal schweiz. Strafrecht 1917. *Wulffen:* Reform. II. 120. *Höpler:* Reform 1926. 268. *Ettinger:* Zür Lehre von den Religionsvergehen 1919.

Ezen cselekményeket ma helyesen a társadalom elleni bűncselekmények közé soroljuk, minthogy azok a vallásos érzület megsértésével a társadalom békéjét támadják meg.

Az állam és egyház viszonya, a vallásos hit erősbödése vagy gyengülése azok a főbb tényezők, amelyek e cselekményeknek koronként változó megítélésében tükröződnek vissza.

így, míg a politeizmus korában a vallásellenesség legfeljebb, mint az állam rendjét veszélyeztető magatartás nyert megítélést, addig a monoteista teokráciák idejében mint a legsúlyosabb bűncselekményt sújtották. Az isten lévén az államnak is a feje, a római császárság idejében az istenkáromlást, mint isteni felségsértést (*crimen laesae maiestatis divinae*), az istenség kiengeszteléséért halálbüntetéssel szigorúan torolják meg. De ugyancsak súlyosan bűn-

tetik a hitehagyást (apostasia) és a vallási szertartások megzavarását (turbatio sacrorum).

A középkor még jobban kifejleszti a vallás elleni bűncselekmények körét és fokozza azoknak büntetését, különösen az egyházállam idejében, amikor a legfőbb bűn a világi büntetőjog által nyer megtorlást (eretnokség, hitehagyás, templomkerülés, bűjtmegszegés stb.). Egészen a XVIII. század második feléig a vallás elleni bűncselekmények jogi tárgya az Isten, elkövetési módja a vallásellenes magatartás, különösen az eretnokség, varázslás, boszorkányság. A Theresiana az első törvény, amely a boszorkánypereket megszünteti. Ehhez hasonlóan a magyar jogfejlődés is. Szt. István dekrétumai is büntetik azt, aki bűjti napon húst eszik, aki vasárnap nem megy templomba stb. Az 1723: X. t.-c. is még az istenkáromlást halállal sújtja. A Hk., az 1715: IX. t.-c. a nyilvános eretnokséghez való makacs ragaszkodást hűtlenségnek minősíti.

A francia forradalom és ennek hatása alatt keletkezett Code Pénal értékeli át a vallás elleni magatartásokat s teszi uralkodóvá azon felfogást, hogy ezek közül csak azok helyezhetők a világi büntetőjog szankciói alá, melyek a törvényes vallásfelekezetek szabad vallásgyakorlatát támadják meg. Ezt a felfogást követi már a mi 1845-iki javaslatunk, mely az istentisztelet megzavarásával és a vallás szabad gyakorlatáról intézkedik (51. fej.).

A magyar Btk. a vonatkozó bűncselekményeket: „a vallás szabad gyakorlata elleni büntettek és vétségek“ címén foglalja össze. Ezek a következők: 1. az *istenkáromlás*; 2. a *vallási szertartás erőszakos megakadályozása vagy megzavarása*; 3. *botrányokozás és vallás elleni gyalázás*; 4. a *lelkész megtámadása vagy bántalmazása*.

1. *Istenkáromlás*. E tényálladék eredetileg nem volt benn a törvény javaslatában, a főrendiházban kifejezett kívánságnak tesz eleget azután a képviselőház, amikor az igazságügyi bizottság indokolását fogadja el, mely szerint: „Istennek sértő szándékkal történt nyilvános lealacsonyítása nemcsak a közerkölcsiség elveit, hanem az államban főnálló egyházak, vallástársulatok és azok híveinek vallásos érzületét is érzékenyen sérti.“ (Anyaggy. II. k. 280. 1.).

Elköveti, aki a 171. §-ban meghatározott módon Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által közbotrányt okoz (190. §.).

Aktív alanya: bárki lehet, tehát az is, aki Istenben nem hisz.

Jogi tárgya: a vallásos érzület.

Elkövetési tárgya, mely érzékileg észrevehető volna, nincs (ellenk. Angyal: II. 117., így Finkey: 808.). Mint immateriális jogi tárgyú cselekménynek megítélésében azonban a mindenkori elismert pozitív vallások isten-hite az irányadó (tehát Isten fogalma alá tartozik: Jézus Krisztus, a Szentlélek, Jehova, stb.; így Angyal, Fayer, Illés; ellenk. Finkey, Vámbéry),

Elkövetési cselekvése: a tettes részéről az Isten ellen nyilvánosság mellett gyalázó kifejezések használata. A nyilvánosságnak a 171. §-ban meghatározottnak kell lennie, vagyis az istenkáromlás gyülekezeteken nyilvánosan szóval, vagy nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által történjék. Gyalázó mindaz, ami mélyen sértő, ami nagyfokú tiszteletlenséget tartalmaz. De Istennek tagadása vagy az egyszerű káromkodás nem esik e fogalmi körbe.

Eredmény. Az istenkáromlás csak akkor esik büntetés alá, ha az *közbotrányt* okoz. Mikor forog fenn közbotrányokozás? Ennek megállapítása szubjektív és objektív irányban haladhat. Az első szerint döntő a jelen volt személyek felháborodása; a másik szerint ettől függetlenül a bíróság állapítja meg, hogy a használt szavak objektíve gyalázók voltak-e? Helyesen mutat rá Angyal mindkét irány egyoldalúságára s arra a megoldásra, amely a két irány eredőjében jelentkezik, vagyis, hogy mindenek előtt azt kell megállapítani, vajjon tényleg megbotránkozott-e valaki, s ha igen, úgy meg kell állapítani, vajjon van-e a felháborodásnak reális oka? Igenlő esetben a botrány létezik, ha viszont a cselekmény a botrány okozásra objektíve alkalmas volt; de tényleg senki sem botránkozott meg, úgy *kísérlet* állapítandó meg (Angyal: Az istenkáromlás. 1902.).

Szándék szükséges a tényálladék megvalósításához. Ha a sértésre irányuló szándék hiányzik, ha a tettes csak rossz

szokásból, vagy gondatlanságból, használ ilyen kifejezést, nem követi el e vétséget (a Kbt. 51. §. szerint kihágásként minősül).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

2. A vallási szertartás erőszakos megakadályozása vagy megzavarása. ,

Elköveti, aki az állam által elismert Daliás szertartását erőszakkal megakadályozza, vagy megzavarja (190. §.).

Alanya szintén bárki lehet.

Tárgya: az állam által elismert vallás szertartása. A vallásszabadság elvéből következnek, hogy valamennyi törvényekbe s közérkölciségbe nem ütköző vallásfelekezet szertartására kiterjedjen e büntetőjogi védelem. De a törvény e védelmet csakis az állam által jogszerűen elismert vallásfelekezetek részére biztosítja. Szertartás minden egyházi funkció, amely az illető felekezet liturgikus jellegével az istentisztelet és kegyelem kieszközlésének eszköze (nyilvános istentisztelet, mise, vecsernye, temetés, keresztelő, búcsú stb.; de már nem tartozik e körbe: a templomban végzett tanítás, kongregációk ülésesei stb.).

Elkövetési mód: erőszakos megakadályozás vagy megzavarás. A kettő között első sorban is fokbeli különbség van: vagyis míg a megakadályozásnak feltétele az erőszakos magatartás, addig a megzavarás erőszak kifejtése nélkül is megvalósul (így Werner, Angyal; ellenk.: Bernolák, Finkey). Továbbá míg az előbbi a vallási szertartást teszi lehetetlenné (így a Kúria gyakorlatából: a templomajtó bezárása a lelkész előtt), addig az utóbbi a szertartás menetét alterálja (pl. vádlott azon magatartása, hogy a temetés alatt annak közelében kurjongatott; de nem esik e körbe másfajta tiszteletlenség, kalap le nem vétele stb.) Ha a szertartás megzavarása botrányt okozott, de a tettes szándéka a szertartás megzavarására irányult, cselekménye a jelen különben a 191. §. szerint minősül (így Illés, Angyal).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház. A kísérlet büntetendő.

3. Botrányokozás és vallás elleni gyalázás.

a) *Botrányokozás* vétségét létesíti: aki az állam által elismert vallás szertartásai gyakorlatára rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt követ el (191. §.).

Nyilvánosan van elkövetve, ha több személy jelenlétében történik. A vallás szertartására rendelt helyiség minden olyan hely, ahol liturgikus cselekményeket végeznek (templom, kápolna, temető, halottas ház udvara, utca, körmenet alkalmával stb.).

b) *Vallás elleni gy átázást* követi el, aki a vallási tiszteletnek tárgyát, vagy oly tárgyakat, melyek a szertartások végzésére rendelnék, a szertartásra rendelt helyiségben, vagy bár azon kívül, de a vallásos szertartás alkalmával tettel vagy botrányos szavakkal meggyaláz (191. §.).

Annak megállapítása, hogy milyen tárgyak tartoznak a törvényben megjelölt e körbe, az illető felekezet hitelvei és liturgiája alapján kell az adott esetben megállapítani. De ide tartoznak a vallási tiszteletnek nemcsak érzéki (képek, szobrok, zászló, stb.), hanem annak eszmei tárgyai is (Szűz Mária, a szentek, szentségek stb. Így Angyal, Bernolák; ellenk. Illés, Finkey). Szertartás részére szolgáló tárgyak, amelyeket az illető felekezet liturgikája ír elő (pl. harang, kehely, frigyláda stb.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

4. A lelkész megtámadása vagy bántalmazása.

Elköveti: a) aki az állam által elismert vallás lelkészét, amidőn az vallási szertartást teljesít, szóval, tettel vagy fenyegetéssel nyilvánosan megtámadja; b) aki a lelkészt vallási szertartás teljesítése alkalmával tetteleg bántalmazza (192. §.).

Vallásos szertartást végez a pap, amikor az illető felekezet liturgikája szerint köteles papi funkciót teljesít (így amikor temetési szertartást végez, amikor szentséget visz, amikor prédikál stb.).

Büntetése: a) megtámadás esetén: 1 évig terjedhető fogház; b) tetteleges bántalmazás esetén, amennyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik: 2 évig terjedhető börtön.

III. RÉSZ.

Az egyesek elleni bűncselekmények.

97. §. Áttekintés és rendszerezés.

Werner: A büntettek, vétségek és kihágások 1882. 3. s. köv. 1. *Fayerr* Tankönyv II. 3. s. köv. 1. *Finkey:* Tankönyv 572 s. köv. 1. Az irodalmi áttekintésben felsorolt munkákon kívül 1. még *Philipsborn:* Die Klassifikation der einzelnen strab. Handlungen 1906. *Doerr:* GA LXIV. *Sness:* *Grünhuts* Z. XXVII.

E tényálladékok különfélék attól függően, hogy azok az egyesek jogilag milyen védelmezett érdekeit sértik, vagy veszélyeztetik.

Az állam által büntetőjogilag védelmezett egyéni érdekek között a legelső az embernek életéhez és testi épségéhez való joga. Ezek mellett a fejlődés folyamán mindjobban nyomulnak előtérbe az egyesnek testetlen (immateriális) érdekei (mint a becsület, szemérem, személyes szabadság érdekköre stb.). És végül az érdekek egy harmadik csoportja az egyének vagyoni érdekerülete.

Ennek alapján az egyesek elleni bűncselekményeknek eme három főcsoportja különböztethető meg: 1. *testi*; 2. *testetlen* és 3. *vagyoni érdekeket sértő, vagy veszélyeztető tényálladékok*.

Az osztályozás természetesen lehet részletezőbb is, de didaktikai szempontból mi ezt követjük.*

Az egyesek ellen irányuló bűncselekmények a Btk. és az azt kiegészítő törvények rendszerében a következők:

1. Az ember elleni cselekmények (VIII. fejezet);
2. Az ember testi épsége elleni cselekmények (XX. fej.);

* Így Liszt külön csoportba veszi a feltaláló, a szerző stb. jogait sértő cselekményeket, ezek azonban jogi alaptermészetükre nézve a 2. csoportba tartoznak; teljesen helytelen azonban az állami berendezések, a közbiztonságot fenyegető egyéni magatartásokat ide csoportosítani.

3. A párviadal (XIX. fej.);
4. A személyes szabadság elleni cselekmények (X. és XXII. fej.);
5. A szemérem elleni cselekmények (XIV. fej., és a Bn. 43—47. §§.);
6. A családi jogok elleni cselekmények (XV. és XVI. fej.);
7. A becsület elleni cselekmények (Bv.);
8. A magánosok titkai elleni cselekmények (X., XXIII. és XXIV. fej.);
9. A magánlaksértés (a X. és XXIV. fej.);
10. A vagyon elleni eltulajdonítási cselekmények (lopás, rablás, zsarolás, sikkasztás, hűtlen kezelés, jogtalan eltulajdonítás, orgazdaság XXV—XXX. fej.);
11. A vagyon elleni csalárd cselekmények (XXXI, és XXXII. fej.);
12. A gazdasági kizsákmányolásra irányuló cselekmények (1932: VI., és 1916: IX.).
13. A vagyonrongálás (XXXVI. fej.).

I. FEJEZET.

Az emberölési tényálladékok.

Az emberi élet értékének elismerése óta találkozunk az élet kioltásának közhatalmi megtorlásával. De az emberi életnek a közület szempontjából is értéként való felismerése óta nagy nehezen tör útat az emberölés eseteinek egymástól való jogi elhatárolása. Így a római jog, bár a szabad ember megölését mindig közbűntettnek ismerte el, az egyes tényálladékok jogi kiépítése terén kevés eredményt mutat fel. Kezdetben nemcsak a közvetlen ölés, hanem mindenféle halálokozás parricidium volt. Majd az elkövetés módja: orozva, ravaszággal, méreggel stb. szerint tesz különbséget (Lex Cornelia de sicariis et veneficiis) és állapítja meg a büntetéseket, amelyek vagy deportáció, vagy halál a tettes társadalmi állásától függően. Különösen súlyos esete a parricidiumnak a rokonölés, amelynek tettesét azzal büntették,

hogy kutyával, kakassal és majommal bőrsákba varrták (Lex Pompeia). Hadrián óta megkülönböztetik az indulatos emberölést, amely enyhébb büntetés alá esett. Constantin óta a gyermeikölés és kitétel a parricidium körébe tartozik. A gondatlan emberölés nem esett büntető szankció alá.

A középkori germán jogok az elkövetés mikéntje szerint az alattomos emberölést (Mord), többszörös vérdíjjal, illetve később keréketöréssel szigorúbban büntették, mint a nyílt harcban való emberölést (Totschlag), amelynek büntetése egyszeres vérdíj, majd pallós. Az olasz praktikusok már a dolus praemeditatus, dolus impetus és casus szerint különböztetnek. Az egyházjog inkább csak annyi változtatást visz véghez, hogy az öngyilkosságot és a magzattelhajtást is bevonja az emberölés körébe.

Az újkori kódexek közül a Carolina immár a „fürsetzlich“ és „unfürsetzlich“ elkövetett emberölés között tesz megkülönböztetést.

Döntő kihatású a további jogfejlődésre a Code Pénal s még inkább az 1813. évi bajor btk. A francia kódex viszi keresztül a szándék lélektani' ismérveinek értékesítésével az emberölés tényálladékanak azt a megkülönböztetését, amely azután a legtöbb európai büntető törvénybe bekerült. Gyilkosság (assassinat) ismérve az előre megfontolt szándék (commis avec premeditation au guet-apens) és a szándékos emberölés (meurtre), amely utóbbi enyhébb büntetés alá esik. Feuerbach 1813-iki kódexe az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölés (Mord) és a megfontolás nélküli indulatos emberölés (Totschlag) szerint különböztet. Ennek hatása alatt szabályozza a mi 1843-iki javaslatunk is a gyilkosságot és a felgerjedésben történt emberölést. A német birodalmi btk. Feuerbach rendszerét továbbfejlesztve: előre megfontolt, előre meg nem fontolt és a rögtönös szándékkal elkövetett emberölést különböztet meg. Ugyanezt a felosztást tette magáévá a magyar Btk. és a legtöbb külföldi törvényhozás is.

Az újabb törvényhozási munkálatok azonban mindinkább az emberölési tényálladékoknak a szándék tisztán lélektani ismérvein nyugvó eme megkülönböztetés kiküszöbölésére és az elkövetés módja és a tettes motívumainak érté-

kesítésével azok tökéletesebb kiépítésére törekszenek (így mint a szándékos emberölésnek súlyosabb eseteit szabályozzák a legsúlyosabb jogkövetkezményt maga után vonó emberölésit az olasz, a japán btk., a svájci és osztrák javaslatok).

98. §. Az emberölési tényálladékok általában és azok közös ismérvei.

Sichermann: Adalékok az élet elleni bűncselekmények tényálladéka-hoz 1911. *Liszt:* VD. Bes. I. V. 1. *Aufeld:* Die Entwicklung der Begriffes Mord Lis zur Carolina 1887. *Reinbrecht:* Die Tötungsverbrechen im alt-iranzösischen Recht 1906. *Wachenfeld:* Die Tötungsdelikte 1909. *Thyrén:* Die Verbrechen gegén körperliche Unversehrtheit etcet. 1917.

Az emberölés, mint büntetőjogi mesterkifejezés alatt idegen emberi életnek bűnös, jogtalan kioltását értjük. A bűncselekmény büntetődogmatikai fogalmából következik, hogy ha ezen elemek bármelyike hiányzik, így ha az orvos az anya életének megmentése végett, ha a végszükségben levő egyén a maga vagy hozzátartozója életének megmentése miatt, ha kötelező parancs alatt oltja ki valaki embertársa életét, jogi értelemben vett emberölés nem valósult meg.

Btk.-ünk (XVIII. fejezetében) az emberölésnek különböző tényálladékait határozza meg, amely elhatárolásnak alapjául különféle alanyi és tárgyi körülmények (a szándék foka, a megölt személy különös tulajdonságai, tetteshez való viszonya stb.) szolgálnak.

Az emberölési tényálladékoknak eme különös, egymástól megkülönböztető ismérveit az egyes emberölési cselekmények taglalásánál fogjuk látni. Vannak azonban olyan ismérvek, amelyek valamennyi tényálladékot közösen jellemzik. Ezek a következők:

1. *Aktív alanya* bárki lehet. Jogilag nem követ el emberölést az öngyilkos. Cselekménye tehát nem bűncselekmény, amiként nem esik büntetés alá az öngyilkosság kísérlete sem.

2. *Passzív alanya:* minden élő ember. Súlyosabb beszámítás alá esik azonban az államfő személye, élete ellen elkövetett ilyen cselekvés.

3. *Jogi tárgya:* az élethez való jog, amelyet az élő emberi test fejez ki érzéki megjelenésében. Tevékenységi tárgya ezért éppen ez az élő emberi test.

A büntetőjog védelmezi az ember életét a születés pillanatától az utolsó lehelletig. Sőt védelmezi már a fogamzás időpontjától. De a magzat életének kioltásával nem ülés, hanem magzatelhajtás van elkövetve.

Vitatott, hogy mikor tekintendő valamely élő lény már embernek. Kétségtelen, hogy a büntetőjogi felfogás nem eshetik egybe az orvos-biológiai megállapítással a büntetőjogi védelem szükségessége következtében. Attól függően, hogy e védelmet egyesek tágabb vagy szűkebb körben igyekeznek biztosítani, találkozunk a jogirodalomban a különféle felfogásokkal. Így vannak egyesek, akik az emberi élet kezdetét a szülési fájdalmak beálltától (Frank, Hálschner stb.), mások a tüdőlégzés lehetőségétől vagy bekövetkezésétől (Fayer, Liszt, Wachenfeld stb.) számítják. Mások ennek megállapítását a test bármely részének (Finkey, Binding, Finger, stb.) vagy fejének (Heimberger) az anyatestből való kijövetelétől teszik függővé. Részünkről csatlakozunk Angyalnak ama felfogásához, hogy a szülés alatt lévő lény a szülési folyamat azon időpontjától kezdve tekintendő embernek, amidőn oly testrészek váltak már ki az anyaméh-ből, amelyekre gyakorolt behatás a kezdődő élet megsemmisülését vonhatja maga után (Tankönyv. II. 336.).

Az emberölésnek elkövetési tárgya csak élő emberi lény lehet. Az közömbös, hogy milyen állapotban van, hogy vájjon életképes-e vagy sem, a megölt lehet ezért halálos beteg, tetszhalott, agonizáló aggastyán, halálraítélt, szörnyszülött (monstrum), de ez utóbbinál mégis azzal a megszorítással, ha legalább szíve van, ugyanígy a hatodik hónapon túllevő koraszülöttnél (1. Kenyeres: Tankönyv. I. 350, s köv. 1.).

Az elkövetés módja lehet minden olyan fizikai vagy pszichikai erőhatás, amely emberi élet kioltására alkalmas.

Eredmény: a sértett halála, mely ha bekövetkezett, úgy az emberölés befejezett, különben annak kísérlete forog fenn.

Szükséges, hogy az eredmény a tevékenység okozata legyen. Közömbös az, hogy az eredmény mikor következik

be (régí jogrendszerek megpróbálták ennek megrögzítését, így a 1843-iki javaslatunk 30 napot vesz fel; ha utóbb állott be az eredmény, a cselekményt testisértésként minősíti).

A magyar büntetőjog az emberölési tényálladékoknak két nagy csoportját szabályozza: a szándékos és gondatlan emberölést. A szándékos emberölésnek ismét három csoportját különíti el, nevezetesen a gyilkosságot, a szándékos emberölést és az erős felindulásban elkövetett emberölést.

99. §. A gyilkosság.

Angyal: Kézikönyv II. k. *Illés:* Gyilkosság és szándékos emberölés. M. lg. IX. *Irk:* A gyilkosság és szándékos emberölés törvényhozási revíziójához. Ü. L. 1912. *Finkey:* J. Á. 1925. 287. *Holtendorff:* Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe 1875. *Wachenfeld:* Die Überlegung in unserem heutigem Mordbegriff 1887. u. ö.: Die Begriffe von Mord und Todschatlag 1890.E. *Liszt:* Die vorsätzlichen Tötungen 1919. *Fabian:* Die Verabredung zum Mord 1926. *Ferri:* L'omicidio nell'antropologia criminale 1895. *Impallomeni:* L'omicidio nel diritto penale 1899.

A legsúlyosabb emberélet elleni bűncselekményt a törvény így határozza meg: *Aki embert előre megfontolt szándékkal megöl: a gyilkosság büntettét köneti el (278. §.).*

Az előre megfontolt szándék (dolus praemeditatus) az a sajátos lélektani ismérv, amely a gyilkosságot a többi rokon tény álladóktól elhatárolja. A szándék e foka alatt értjük: *a)* az elhatározás higgadságát, vagyis a bűncselekmény alanya részéről a bűncselekmény mellett és ellen szóló motívumok nyugodt megfontolt mérlegelését (pszichológiai ismérv), amihez szükséges *b)* a bűncselekmény elkövetésére vezető eredmény-képzet kialakulása és ennek tényleges megvalósulása között bizonyos idő eltelése (kronológiai ismérv). Mennyi idő legyen ez, általánosságban meghatározni nem lehet. A bíró feladata mindig megállapítani azt, hogy a konkrét esetben a cselekvő jelleme s az adott körülmények között mennyi időre volt szükség (így elegendőnek tartotta a Kúria adott esetben az 1—2 órai (Bjt. 75. k. 57.), sőt félórari (Bjt. 72. k. 26.) időt is, míg máskor a négy napi időtelés után sem állapította meg a szándék előre megfontoltságát (Bjt. 40. k. 10.).

Az előre megfontolt szándék legtöbbször dolus directus; de lehet az dolus eventualis is (Bjt. 67. k. 144.).

A premeditációnak nemcsak az elhatározás, de a végrehajtás pillanatában is fenn kell forognia (Kúria: Dtár új f. 56. k. 183. De nem zárja ki ennek meglétét, ha a tettes önmaga bátorítása végett szesziesített vett magához (Bjt. 77. k. 197. L). A premeditáció megállapítása szempontjából közömbös, hogy a tettet milyen motívum vagy célzat vezette (helytelen a Kúria ítélete, amikor mellőzte ennek megállapítását, minthogy a tett elkövetésének főcélja nem az ölés, hanem az értékek elvétele volt Bjt. 67. k. 218. 1.).

Részesség. Társtettesek mindazok, akik az elkövetési cselekedetben résztvettek, bár közülök csak egy valósította meg az ölési cselekvést, így tettetárs, aki kézreátételben résztvett, aki a sértett kezét lefogta, arcát letakarta stb. Segéd, aki jelen volt s a tettet nem akadályozta meg, aki a tervezésben résztvett, aki a pisztolyt átadta stb.

A szándék foka a részesekre ki nem terjedő oszthatatlan személyes körülmény, miért is az emberölés csak azok terhére minősül gyilkossággá, akiknél az előremegfontolt szándék fennforog. Felbújtás esetén csak akkor beszélhetünk előre megfontolt szándékról, ha ez a felbújtóban előbb van meg, mint a tettesben, akiben a szándéknak előre megfontoltságát éppen a felbújtónak kell kialakítania.

Halmazat forog fenn, ha több ember a sértett. Ha két ember ellen gyilkosság és annak kísérlete követetett el egy alkalommal. Ha azzal kapcsolatban más bűncselekményt is elkövetnek (lopás, rablás, testi sértés, stb. esetén). Egység van, ha egy ember a sértett. Egy ember megölése végett foganatosított különböző tevékenység esetén. Ugyancsak egység kísérlet és befejezett cselekmény között.

Büntetése: halál. A bíróság azonban, ha az enyhítő körülmények túlnyomónk (91. §.) életfogytiglani, ha pedig rendkívül nyomatékosok, vagy nagyszámúak (92. §.), 15 évi fegyház szabhat ki. Bűnsegély vagy kísérlet esetén pedig 5 évi fegyházbüntetésre szállítható le (66., 72. §.). Nem szabható ki halálbüntetés továbbá a 20-ik életévét még be nem töltött egyénre, de ha 18. életévét már meghaladta, úgy ahelyett 10—15 évi fegyház állapítandó meg, amelynek leg-

kisebb mértéke a 92. §. alapján: 2 évi fegyház lehet (Btk. 87. §. Bn. 32. §.).

Mellékbüntetések: 1. *hivatalvesztést* is ki kell mondani a meghatározott büntetés mellett (289. §.); 2. *kártérítést* is meg kell ítélni, ha a megölt után oly személyek maradtak, kiknek tartásáról gondoskodni köteles volt, amely a viszonyokhoz képest egyszer s mindenkorra fizetendő tőke vagy évi járadék lehet (292. §.).

Szövetség: ha a gyilkosság elkövetésére irányzott szövetséghez előkészületi cselekmény is járul, 2 évig terjedhető börtönnel büntetetik.

100. §. A szándékos emberölés.

Elköveti: aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg (279. §.).

Az emberölési tényálladékok második legsúlyosabb alakja. E tényálladékot a gyilkosságtól a szándék foka különbözteti meg. E lélektani ismérv *a megfontolt szándék*. Ismérveit inkább negatív alakban abban adhatjuk, hogy megfontolt szándék forog fenn akkor, ha hiányzik az elhatározás előbb érintett higgadt volta, tehát: ha az alany a cselekvés mellett és ellene szóló motívumokat az indulatok hatása alatt teljes nyugodtsággal nem mérlegelhetette (pszichológiai ismérv), de mégis a bűncselekmény elkövetésére vezető eredményképzet indulatos lelkiállapotban való kialakulása és ennek megvalósítása között bizonyos idő telt el (kronológiai ismérv).

A szándékos emberölés szubszidiárius cselekmény a gyilkosság és az indulatos szándékos emberölés mellett, vagyis ide tartoznak mindazon cselekmények, amelyek e két utóbbi tény álladók körébe nem vonhatók (e §. azon esetben alkalmazandó, ha valaki embert szándékosan megöl és sem az előre megfontolt szándék, sem az erős felindulás nincs igazolva Bdtár 27. k. 116.).

A kísérlet lényege a tettes szubjektív veszélyességének külső emberi magatartásban való megnyilvánulása lévén, alkalmatlan eszköz használata esetén is megvalósul a szándékos emberölés kísérlete. A Kúria itt is az abszolút és re-

latio eszköz között különböztet s azt a felfogást követi, hogy abszolút alkalmatlan eszközzel a bűncselekmény véghezvitele nem kezdhető meg, mert a jogtárgy veszélyeztetése ki van zárva. E felfogás abból az egyoldalú objektivizmusból ered, mely nincs kellő figyelemmel a tettes antiszociális érületére s ennek kapcsán a társadalom védelmére (ha a tettes siettékben a gondosan előkészített mérég helyett timsót vegyít az áldozatul kiszemelt egyén ételébe, vagy töltetlen revolvert kap kézhez a megtöltött helyett s veszi célba ellenfelét, a büntetésérdemlőség előfeltétele s a büntetés szükségessége egyaránt fennforog).

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház; továbbá hivatalvesztés, esetleg kártérítés.

Minősített esete: ha a tettes azt felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el (280. §.). Büntetése ilyenkor életfogytig tartó fegyház.

Hosszú időn keresztül vitatott volt, mit kell érteni *több ember* alatt. A Kúria sokáig két személy megölését anyagi halmazainak minősítette és nem alkalmazta a 280. §-t. Az újabb helyes joggyakorlat két ember alatt több embert ért. Ugyancsak vitatott volt, hogy alkalmazható-e a 280. §. akkor, ha több ember ellen irányuló ölési cselekmény közül az egyik befejezett, a másik csak kísérlet. Helyes a Kúriának azon újabb álláspontja, mely szerint ilyenkor, valamint két kísérleti cselekmény elkövetésének esetében is a 280. §. alkalmazandó (Bdtár új f. VI. k. 379.). Nem lehet alkalmazni azonban e §-t szándékos és gondatlan emberölés egyidejű elkövetése alkalmával, amikor halmazat lesz megállapítandó (így a Kúria újabb gyakorlata).

101. §. Az erős felindulásban elkövetett szándékos emberölés büntette és a gondatlan emberölés.

1. Az első megvalósul, *ha a szándék a tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtatott.* (281. 1. bek.)

Lélektani ismérve a cselekvő alany előtt hirtelenül és

nagy erővel fellépő eredményképzetnek rögtönös végrehajtása, úgy, hogy a bűncselekménytől távol tartó képzetek szóhoz sem juthatnak. Az, hogy az erős felindulást mi idézte elő, általában közömbös, de ha mégis tettesen kívül fekvő tényezők eredője az, a tettes cselekvésének enyhébb erkölcsi megítélését vonja maga után. Nem szükséges azonban, hogy a felindulást a sértett magatartása idézze elő.

Büntetése: 10 évig terjedhető fegyház.

Enyhébb megítélés alá kerül akkor: ha az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettes vagy hozzátartozóit jogtalanul vagy súlyosan bántalmazta, vagy megsértette s az emberölés ezen felindulásban rögtön végre is hajtattott (281. §. 2. bek.) A büntetés ilyenkor 5 évig terjedhető börtön.

Minősített esete: felmenő, vagy lemenő rokonok, vagy házastársnak erős felindulásban elkövetett megölése (281. §. ut. bek.). Büntetése ilyenkor 5—10 évig terjedhető fegyház.

Több embernek erős felindulásban elkövetett megölése a halmazati szabályok szerint minősül (Bdtár új f. III. K. 72.).

Bűnrészesség esetén csak azokra nézve hívható fel e §., akiknél az erős felindulás megállapítható. '

102. §. A gondatlan emberölés.

A gondatlan emberölés vétségét követi el, aki gondatlansága által embernek halálát okozta (290. §.).

A tényálladékot az előbbiektől a bűnösség enyhébb foka, a gondatlanság határolja el. Egyesek szerint a tettesi szándék nem foghatja át a testi sértést, mert ilyenkor nem gondatlan emberölés, hanem halált okozó testi sértés létesül (Liszt, Illés). Minthogy azonban a Btk. szerint csak a *súlyos* testi sértés által okozott halál minősül haláltokozó testi sértésként, ha a sértett halálát szándékos könnyű sértés idézte elő, gondatlan emberölés valósul meg (így Angyal, Finkey). Gondatlanság akkor is meg lesz állapítandó, ha az eredmény bekövetkezésére másnak, vagy esetleg a sértettnek gondatlansága is közrehatott.

A tényálladék megállapításához szükséges a bekövetkezett halálos eredmény. Több emberen gondatlanságból elkövetett emberölés esetén *anyagi halmazat* forog fenn.

Részesség nincs, mert mindenki önállóan felel a maga gondatlanságáért.

Büntetés: 5 évig terjedhető fogház.

Minősített esete: ha a halál az azt okozónak hivatásában, vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából, vagy azok szabályainak megszegéséből származott (291. §.). A törvény itt az *ipari kulpának* egyik sajátos esetére utal, amikor e tényálladék megvalósítója csak meghatározott személy lehet; nevezetesen akinek működésében nagyobb gondosságot kell kifejtenie, mint az átlag embernek.

A Kúria gyakorlata szerint e §. alkalmazható mindazok ellen, akik oly hivatást teljesítenek vagy foglalkozást gyakorolnak, amelyhez megfelelő előképzettség vagy hatósági engedély szükséges; de ilyen előzetes kiképzés, vagy vizsga nélkül is alkalmazható, ha az illető hosszabb időn át teljesített szakszerű foglalkozást. A gépjármű vezetőjével szemben akkor lehet alkalmazni, ha a vezetésre képesítése van, akár foglalkozik a vezetéssel keresetszerűen, akár nem. A hivatásos gépvezetővel ezért azonos elbírálás alá esik az u. n. úrvezető (24. jogegys. döntvény).

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetést is kiszabhat a bíróság: még pedig a bűnösnek talált személyt azon hivatás vagy foglalkozás gyakorlatától belátása szerint végképen vagy határozott időtartamra eltilthatja és a gyakorlat megengedését újabb vizsgálatról, vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé (291. §. 2. bek.).

105. §. A gyermekülés.

Jellachich: A gyermekülés 1905. *Márkus Dr:* A házasságon kívül született gyermek joga. Jog. Egy. Ért. 157. f. *Farkas:* M. lg. XXXVII. *Wehrli:* Dér Kindesmord 1889. *Closmann:* Die Kindestötung 1889. E. *Liszt:* Die vorsatzlichen Tötungen 1919. *Haberda:* Beitr. zur gerichtl. Medizin I. Bd. 1911. *Fabrice:* Lehre von der Kindesabtreibung und vom Kindesmord 1911.

Az újabb tételes büntetőjogok enyhébb rosszalló értékítélet alá vonják az emberölésnek azt az esetét, amikor az anya törvénytelen gyermekét fosztja meg életétől.

E felfogás és ennek alapján e tényálladék önálló szabályozása a régi jogrendszerekben ismeretlen volt.

Így a római jog egyáltalán nem tesz különbséget. A későbbi egyházi és világi jogok, mint a Carolina is nem enyhébb, hanem súlyosabb bűncselekménynek tekintették. De még a Code Pénal is, amikor a gyermekülést premeditáció nélkül is halállal bünteti. Hasonlóan a magyar jogi felfogás is, amikor kínzással súlyosbított halálbüntetéssel sújtja az ilyen anyát (1. 1723: XII. t.-c.). Csak az 1843-iki javaslatunk emeli ki a rendes emberölési tényálladékok közül és helyezi enyhébb büntetés alá.

A XVIII. század eleji természetjogi írók (Leyser, Servin, Pestalozzi stb.) kezdeményezésére, akik főleg a törvénytelen anya lelkiállapotának, szégyenérzetének előtérbe állításával agítálnak a gyermekülés enyhébb megbírálása, illetve teljes büntetlensége (Servin) mellett, kerül be e tényálladék az újkor kódexeibe (így először az 1803-iki osztrák és 1813-iki bajor btk.-ekbe.).

A gyermekülést elköveti *azon anya, aki a házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után szándékosan megöli* (284. §.).

Aktív alanya csak az az anya lehet, aki házasságon kívül Szülte meg gyermekét. Mert csak az ilyen anyával szemben indokolt a törvényben kifejezésre jutó enyhébb fokú rosszallás, amikor aránylag oly alacsony büntetési tételt állapít meg. Ez az indok pedig az ilyen nőnek különös lelkiállapota, melynek összetevői egyfelől a társadalom elítélése, megvetése, amely az ilyen nőt magából igen sokszor kiközösíti, gyermekét bitagnak tekinti, másfelől a szüléssel egyébként is járó bio-fiziológiai folyamatoknak a különben már megviselt nő lelkére való reakciói, amihez igen sokszor társul még az anyának nyomora, gyermeke sorsáért való aggodalma. Az ilyen lelki alkatú nő a gyermekétől való megsza- badulásra igen sokszor hajlamos.

A tettesek, részesek a közönséges szándékos emberölés tényálladékának megvalósításáért felelnek.

Passzív alanya: a házasságon kívül született élő gyermek. A gyermek élve születését rendszeren tüdőpróbával állapítják meg (ha a felboncolt gyermek tüdejében levegő volt, amit bizonyít az, hogy a vízbe tett tüdő úszik, míg a légnélküli tüdő a vízben elmerül, a gyermeket élveszületettnek kell tekinteni. Kenyeres: Tankönyv. 555. s köv. 1.).

A gyermeknek továbbá házasságon kívül születettnek kell lennie a Kúria gyakorlata szerint. Azon férjes nő, aki nem férjétől született gyermekét öli meg, nem gyermek-, hanem rendes emberölést követ el (5. sz. döntvény). Amint ismételten reámutattak, eme gyakorlat ellenkezik egyfelől a ratio legissel, másfelől pedig a gyermek születésének tisztán alaki megítélésével igazságtalan Ítélethez vezet. A döntő szempont az, hogy az adott esetben meg voltak-e azok az indokok, amelyek a gyermekülés enyhébb büntetésének alapját képezik? Ha erre helyezkedünk, úgy nem állhat elő ama visszás helyzet, hogy azon még hajadon korában teherbe esett nőt, aki mikor nem férjétől származó gyermekét immár házas viszonyban öli meg, közönséges emberölésben kell elmarasztalni, míg azt az özvegyet, aki férjétől nemzett gyermekét öli meg, gyermekülésért kell elítélni (így nálunk Finkey, Degré, Fayer, Illés, Angyal, Hacker).

Elkövetési tevékenység: a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után való megölés. Közvetlenül a szülés után történik, ha a szülési fájdalmak és lelki izgalmak tartama alatt van végrehajtván (ezt az időpontot igyekeztek fixirozni is, így az 1843-iki javaslat 3 napban, a norvég btk. 24 órában, az olasz, török btk.-ek 5 napban stb.; helyesebb azonban ennek megállapítását a bírói szabadmérlegelésre bízni).

Szándék szükséges a tényálladék elkövetéséhez. A szándék foka közömbös. A gondatlanságból elkövetett gyermekülés gondatlan emberölésként (290. §.) minősül.

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön és hivatalvesztés.

104. §. A megölt kívánságára való emberölés.

Elköveti az, *aki valakinek határozott és komoly kívánsága által biratott arra, hogy őt megölje* (282. §.).

A tényálladék ismérvei: a) A büntett alanya bárki le-

het; *b*) passzív alanya az, aki a tettetől határozottan és komolyan kívánta a maga megöletését. Nem elégséges tehát sem az egyszerű helybenhagyás, beleegyezés, vagy oly egyén kívánsága (gyermek, örült, részeg, stb.), mely nem vehető komolyan; *c*) A passzív alany tevékenysége az ölésre való reábirásban áll, amely meghatározott címzethez irányul. Így tehát az általánosságban kifejezésre juttatott kívánság nem elégséges.

Újabbban főleg a háború káros bio-pszichológiai hatásai alatt került előtérbe az aathanazia kérdése (1. Könyvünk 153. 1.).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön és hivatalvesztés.

105. §. Az öngyilkosságra való reábirás és az amerikai párbaj.

Botka: De duellis Hungarorum litis decionis. *Tóth:* A párbaj. 1865-*Horoáth Ö.:* A párviadal történeti, jogbölcsészeti és tételes jogi szempontból. 1887. *Herczegh:* A párbaj keletkezése és csökkenése. 1905. *Kenedi:* J. K. 1901. 381. *Lukács:* A párbaj M. lg. XVIII. és XIX. *Vámbéry:* Az amerikai párbaj büntetőjogi természete. Jogi Szemle IV. k., u. ő.: A párbaj Angliában. Huszadik század. 1901. *Szegheő:* Az amerikai párbaj büntetőjogi minősítése. M. lg. XI. *Löm.* Az amerikai párbaj M. lg. XII. k. u. ő. J. K. 1917. 457. *Séda:* Az öngyilkosság 1896. *Szelényi:* öngyilkosság és ethika 1908. *Vámbéry:* Az öngyilkosság büntethetősége. Jogi Szemle VII. *Zsoldos:* Az öngyilkosságra reábirás az angol jogban J. K. 1909. *Kohlrausch:* VD. Bes. T. III. 135. *Beloro:* Das Duell. Geschichte und Gegenwart 1897. *Berger:* Beitrag zur Prazisirung des Zweikampf-delicts begriffes 1892. u. ő.: Das sog. amerikanische Duell, etcet. 1892. *Lehr:* Dér Zweihampf 1908. *Gminner:* Über die juristische Natúr des amerikanischen Duell. 1892. *Liepmann:* Duell und Éhre 1904. *Liszt:* Aufsätze und Vortrage. *Wellaner:* Dér Selbsmord. *Bernstein:* Die Bestrafung des Selbsmordes und ihr Ende 1907. *Hiller:* Das Recht über sich selbst 1908.

1. Amíg a magyar büntetőjog szerint az öngyilkosság nem bűncselekmény, addig az arra való reábirást mint delictum sui generis bünteti. Amint a' törvény indokolása is beismeri, ez bizonyos következetlenséget jelent, de amíg fontos büntetéspolitikai és erkölcsi érvek szólnak az öngyilkosság büntetlensége mellett, mindebből semmi sem esik a reábiró vagy a segítő mentésére. Ez utóbbi nyugodt elmével, teljes öntudattal és hideg számítással működik közre

embertársa megsemmisítésén; sőt gyakran, ahelyett, hogy visszatartóztatná őt a végzetes lépéstől, maga költi fel benne az ú. n. társadalmi menthetetlenségnek bűnös előítéletét s az álbecsület követelményeinek kényszere alá helyezi a különben is küzködő akaratot (Löw: Anyaggyűjt. II. 4-29.).

Elköveti e tényálladékat az, *aki valakit öngyilkosságra reábír, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat* (283. §. 1. bek.).

Az *elkövetési mód* tehát: *a)* az öngyilkosságra való reábírás és *b)* a segédkezés vagyis más részére öngyilkossági célra tudva eszközök vagy szerek szolgáltatása. A büntet-hetőség feltétele az öngyilkosságnak elkövetése vagy legalább a megkísérlése (így az uralkodó felfogás; ellenk. a Kúria gyakorlata, mely szerint közömbös az, vajjon az öngyilkosságra elszánt egyén használta-e az eszközt vagy szert, vagy hogy az okozta-e az illető halálát? (Bjt. 24. K. 132. u. o. 52. K. 94. 1.)

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház és hivatalvesztés.

2. A magyar Btk. az amerikai párbajt, mint az öngyilkosságra való felbújtás egyik alakját tekinti. A büntetésre érdemlősségét azzal indokolja, hogy veszélyes és becstelen játék, mert abban a véletlentől függően az ember élete forog kockán.

Elkövetik: *ha két személy kölcsönösen megegyezett az iránt, hogy előre meghatározott niódon a sorstól tétessék függővé, hogy közülük melyik váljék öngyilkossá s ennek következtében az öngyilkosságra irányzott cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be* (283. §. 2. bek.).

A tényálladék alkatelemei: *a)* kölcsönös szándék és *b)* egyik fél részéről az öngyilkosság végrehajtása, vagy a végrehajtás megkezdése. E tényálladéknak eszerint nincs kísérlete. Az egyszerű megállapodás, kihívás, a sorshúzás még nem esik büntetés alá, hanem legalább szükséges az egyik fél részéről az öngyilkosságnak megkezdése.

Büntetése: mindkettőre 1—5 évig terjedhető államfogház, ha a halál nem következett be; ellenben 5—10 évig terjedhető államfogház állapítandó meg az életbenmaradottra, ha a halál bekövetkezett.

Mellékbüntetésként hivatalvesztést kell megállapítani. Kártérítésnek nincs helye, minthogy nem emberölési tényálladék (így Angyal; ellenk. Fayer, Illés).

106. §. A magzatelhajtás.

Wlassics: Reactio a büntető judicaturában Bjt. II. *Heil:* u. o. XXIII. *Balázs E.:* u. o. XXXI. *Vargha:* Ü. L. 1888. 38—41. sz. *Pollák:* J. K. 1915. 153. I. *Hajdú:* J. K. 1931. 99. 1. *Radbruch:* VD. Bes. T. V. 159. u. ő.: Reform 1926. *Ehinger* und *Kimming:* Ursprung und Entwicklungsgeschichte et cet. 1910. *E. Liszt:* Die kriminelle Fruchtabtreibung I—II. 1910. —14. *Horch* und *Franqué:* Die Abtreibung der Libesfrucht 1910. *Winkel:* Die kriminelle Fruchtabtreibung 1911. *ötker:* Mitteilungen der JKV. XXI. *Hirsch:* Die Fruchtabtreibung 1920. *Grotjahn, Radbruch:* Die Abtreibung Dér Leibesfrucht 1921. §. 218 Eine sachliche Ausprache.

A magzatelhajtás is azon cselekmények közé tartozik, amelynek szociáletikai értékelése s ebből eredő büntetőjogi megítélése koronként nagyon is változó. S ha vannak a fejlődésben visszatérő vonalak, úgy ezt különösen lehet látni napjainknak e tényálladék mikénti szabályozására vonatkozó mozgalmában.

Amint tudjuk, a római eredeti felfogás a magzatot az anya testrészenek (*mulieris portio*) tekintette, amely felett szabadon rendelkezhetett. Ezért az *abactio partus*, vagy a *procuratio abortus* nem esett büntetés alá. Csak a későbbi jogfejlődésben (Sept Severus idejében Kr. u. II. század) találkozunk büntetőjogi rendelkezéssel, mely azonban a férjnek a gyermekéhez való jogát védelmezi. A kánonjog ismerteti el a méhmagzatnak az anya testétől különálló jogtárgy mineműségét és különbséget téve a *foetus animatus* (a fogantatástól számítva 6—10 hét múlva) és *inanimatus* között, az előbbi elhajtását emberölésnek minősíti. Ennek hatása alatt a Carolina szintén az élő magzat elhajtását halállal sújtja, a nem élő magzat elhajtását pedig a jogtudósok tanácsa elé utalja. Így kerül át azután az újabb joggyakorlatba és büntető törvényhozásba ama felfogás, mely a magzat élő voltát annak mozgásától számítja. Eme laikus felfogás kiküszöbölésével a helyes orvosi csak nehezen tör magának útat, amely szerint a méhmagzat (hacsak nem méhüszög, inola) a fogantatás pillanatától fogva élő lény.

A magzatelhajtás bizonyos biológiai és szociális tényezők hatása alatt új átértékelés alá került. S ennek megfelelően biológiai és szociális indikáció alapján kívánják a magzatelhajtást a büntetés alól mentesíteni. Ilyen biológiai, orvosi indikáció, amikor a magzat kihordása a teherben levő nő életét veszélyezteti, amidőn tehát az abortus mesterséges előidézésére az orvost fel kell hatalmazni s így őt a büntetőjogi felelősségrevonás alól mentesíteni. Másik biológiai, fajeugénikai indikáció, amikor az új lény előreláthatóan a fajra értéktelen, fajegészség szempontjából nem kívánatos lenne. z) szociális indikáció a szociális mizériával számol, amikor új, éhes száj megjelenése szociális szempontból káros hatású. A szociáletikai indikáció főleg azokra az esetekre hivatkozik, amikor a nő erőszakos nemi közösülés, megfertőztetés, ellenséges betörés során idegen katonák által stb. esett teherbe.

A kérdés ma még bármennyire is az ellentétes nézetek tűzvonalában áll, bizonyos vonatkozásban mégis nyugvópontra talált. Így elsősorban is azoknak az államoknak büntető törvényalkotásaiban, amelyek e kérdéssel szembe mertek nézni (így a mesterséges abortust megengedik orvosi indikáció alapján az újabb btk.-ek közül az 1921. évi argentiniai, az 1924. évi costaricai; orvosi és szociális indikáció alapján az 1926. évi cseh-szlovák javaslat, az 1926. évi szovjet btk.).

Részünkről nem húnynak szemet azon érvek előtt, amelyek különösen a biológiai indikációt támasztják alá, mert a szociális tényezők kedvezőbb kialakításának lehetőségében bízunk. És éppen a tiszta erkölcs nevében, amely⁷ nem kendőzi az erkölcstelenséget az erkölcs látszatának a leplével, tartjuk helyesebbnek annak törvényi elismerését, mint a mai állapotnak további fenntartását.

A magzatelhajtás tényálladékát a törvény a következőképp határozza meg. Elköveti: *a) az a teherben levő nő, aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti; b) aki a büntettet a teherben levő nő beleegyezésével követi el; c) aki a teherben levő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja vagy megöli (286. §.).*

Alanya lehet maga a teherben levő nő vagy más harmadik személy és ismét a teherben levő nő, aki házasságban vagy azon kívül esett teherbe; a harmadik személy, aki a teherbe esett nő beleegyezésével vagy anélkül követi el.

Jogi tárgya a méhmagzatnak az élethez való joga.

Elkövetési tárgya az élő méhmagzat. Életképes-e vagy életképtelen, az közömbös. Holt magzatnak, méhüszögnek (mola) elhajtása nem magzatelhajtás.

Elkövetési módja az *elhajtás* vagy *megölés*. A törvény, amikor az elkövetésnek eme két módját jelöli meg: az *elhajtással* egyfelől utal ama behatásra, amelynek következménye az a bio-fiziológiai folyamat, amely az élménynek (embryo) az anyaméhből való időelőtti kiválasztásával annak halálát okozza; a *megölésnél* pedig másfelől azon beavatkozást jelöli meg, amely a magzatot az anyaméhben fosztja meg életétől, illetve, amely koraszülést von maga után s így pusztul el a koraszülött gyermek. Ha az így előidézett koraszülés dacára a gyermek életben marad, vagy más ok (pl. köldökzsinór le nem kötése) következtében hal meg, úgy a magzatelhajtás kísérlete forog fenn (így Angyal: Jogi Lexikon V. k. 355., Finkey: 559., Liszt: 501.; ellenk. Frank, Binding, kik szerint ilyenkor nincs bűncselekmény).*

Az elkövetés eszköze igen különféle lehet, minden fizikai vagy pszichikai hatás, amely az eredmény előidézésére relative alkalmas (a Kúria rendszerint az eszköz abszolút és relatív alkalmatlansága között különböztetve, nem állapítja meg a kísérletet, ha az eszköz relative sem volt alkalmas). önkéntes elállás nem forog fenn, ha a vádbeli cselekmény elkövetéséhez szükséges művelet megkezdett, de a vádlottakon kívül fekvő körülmény az, mely a tényleges befejezést megakadályozta (újabbán így a Kúria is).

A cselekvésnek szándékosnak és jogellenesnek kell lennie. A gondatlanul okozott magzatelhajtás nem esik büntetés alá; de lehet esetleg harmadik személy által elkövetve gondatlanságból előidézett testi sértés. Nem büntethető a cselekmény, ha nem jogellenes (ha az orvos alkalmaz pl.

* Orvostudományi szempontból elhajtás a fogamzástól számított 7 hónap előtt (28 hét), megölés a terhesség 7 hónapja után fordulhat elő.

perforációt az anya életének megmentése végett; az orvosi beavatkozás joga e téren tüzetesebben volna szabályozandó, mint ahogy ezt már az újabb törvényhozási munkák felölelik).

Halmazat. Ha a cselekmény alanya maga a teherben levő nő s a gyermekét élve szüli, de azt később megöli: anyagi halmazat forog fenn a magzatelhajtás és az emberölés között. Ha a cselekmény alanya harmadik személy s a teherben levő anya beleegyezésével hajtja el annak magzatát úgy, hogy ezáltal az anya halálát okozta, anyagi halmazat van a magzatelhajtás büntette és gondatlanság által elkövetett emberölés között (így a Kúria B. H. T. III. k. 123., Bdtár. 10. k. 296., így Angyal, Ftinkey, Illés, Degré L., régebben a Kúria eszmei halmazatot látott Bjt. 30, k. 101.; 31. k. 340. stb.).

Büntetése: 1. ha a cselekményt maga a teherben levő nő követte el: a) ha házasságon kívül esett teherbe, 2 évig terjedhető börtönnel; b) ellenkező esetben 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő; c) ugyanazon büntetés éri azt is, aki a büntettet a teherben levő nő beleegyezésével követi el; ha pedig nyereségvágyból tette, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő; 2. ha a cselekményt harmadik személy követte el: a) aki a teherben levő nő beleegyezése nélkül követte el, 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő; b) ha pétiig azáltal a nő halálát okozta: 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Mellékbüntetésül a hivatalvesztés is kimondandó.

107. §. Kitétel és elhagyás.

A törvény e helyütt két tényálladékot szabályoz:

1. *Gyermekkitétel* büntettet követi el azon szülő, aki koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermekét félreeső vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények között hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ (287. §. 1. bek.).

Alanya csak szülő, vérszerinti apa vagy anya lehet.

Tevékenységi tárgy: a koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermek. A bíróság feladata a konkrét

eset összes körülményeinek figyelembe való vételével azt megállapítani, hogy az önszegélyre képtelenség állapota tényleg megvolt vagy az hiányzott (így a Kúria gyakorlata a 7 éven felül, a kor alapján, ezt nem szokta megállapítani; ilyen állapot a halálos vagy súlyos betegség, öntudatlanság, elmebetegség stb.).

Jogi tárgya: a gyermeknek élethez való joga, melyet e cselekmény voltaképen nem sért, csak veszélyeztet.

A *szándéknak* éppen eme veszélyeztetésre kell irányulnia, a cél az, hogy a gyermek sorsa a véletlenre bízassák. Nem szabad tehát a szándéknak a gyermek megölésére irányulnia, mert akkor emberölés fog megvalósulni.

Elkövetési mód: *a) a kitétel* vagy *b) elhagyás*. Míg a kitétel rendesen helyváltoztatással jár, addig az elhagyás olyan passzív magatartás (a táplálás, gondozás, gyógyítás stb. elmulasztása), amely a sértett életét veszélyezteti. A félreeső vagy rendszerint járatlan hely fogalma relatív értékű (így a főútca, a piactér késő éjnek idején ilyennek tekintendő). A rendszerint járt helyen való kitétel gyermekcsempészést (254. §.) képez.

2. A kitétel és elhagyás törvényben szabályozott másikkal tényálladéka az, „melyet elkövet, *aki önszegélyre koránál vagy állapotánál fogva képtelen személyt, kit ápolni köteles, vagy aki felügyelete alatt áll, kitesz nagy segély nélküli állapotban elhagy* (287. §. 2. bek.).

E tényálladék általában mindenben megegyezik az előbb ismertetett cselekménnyel. Különbség csak az, hogy aktív alanya nem a szülő, hanem olyan harmadik személy, akinek az ápolás vagy a felügyelet kötelessége (ápoló, nevelő, gyám, dajka stb.). Passzív alanya *a) a koránál vagy b) állapotánál* (betegség, teljes részegség stb.) önszegélyre képtelen személy.

Büntetés. Szülő által elkövetett gyermekkitétel vagy elhagyás: 3 évig terjedhető fegyházzal; különben: 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Minősített esetek: ha a kitétel vagy elhagyás következtében a sértett súlyos testi sértést szenvedett, a cselekmény 5 évig terjedhető fegyházzal, ha pedig ezáltal annak halála okoztatott, 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

II. FEJEZET.

A testi sértés.

108. §. A testi sértés általában.

Fayer: M. Themis. 1887. *Angyal:* Castratio és sterilitatis procuratio 1902. *Balás E.:* Büntetőjogi reformtörekvések. 1901. *Schachter:* Az orvosi beavatkozás jogáról. 1902. *Finkey:* Bjt. XLIX. 24. *U. ő:* A jogtalanság mint büntetendő cselekmény ismérve. 1909.

Löffler: V. D. Bes. T. V. 205. *Rieger:* Die Kastration. 1900. *Menne:* Die Körperverletzung. 1909. *Kaufmann:* Das Züchtigungsrecht der Eltern und Erzieher. 1910. *Saraun:* Die Tatlichkeit als Begriff. 1915. *Beling:* Z. XLIV. 220. *Heimberger:* V. D. Alig. T. IV. 15. *Schmidt:* Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Arztes. 1900.

Kezdetben a régi jogok a testi sértést csak magánbüntetéssel sújtották. Így még a régi római jog is a iniuria tág körébe utalta az e fajta cselekményeket. A germán népjogok is általában magánjogi vétségnek tekintették, s csupán a legsúlyosabb eseteket torolták meg büntetéssel. A Carolinában nem találjuk meg e tényálladékot. Még az 1751-iki bajor kódex a dologrongálással együtt szabályozza. A legelső kódex az 1803-iki osztrák, majd az 1810-iki francia s az 1815-iki bajor, melyek külön büntetendő cselekményként szabályozzák. Hasonló volt a magyar jogfejlődés is. A kisebb sértéseket magánvétségnek tekintették, a súlyosabb természetűeket tálióval torolták meg, illetve mint hűtlenséget büntették. De már az 1792-iki büntető javaslat külön fejezetben említi a testi sértés tényálladékát.

A mai büntető törvényhozás felfogása eltérő a testi sértési tényálladékok egymástól való elhatárolása tekintetében. Az egyik irány (magyar, belga, osztrák, olasz) a Code Pénalt követi, amely a sértés által okozott betegség időtartamától függően különbözteti meg a testi sértés egyes eseteit. Ezzel szemben a német rendszer (ezt követi a holland, finn, bolgár és norvég btk.) egységesen szabályozza a testi sértést s a cselekmény súlyosságának megállapítását átengedi a bírónak, aki orvosi szakvélemény alapján dönti el a kérdést, hogy a sérülés milyen természetű volt. Ez utóbbi felfogás kétségtelenül helyesebb, különösen azért, mert az orvostudomány haladása folytán az egyes betegségek gyógyulási

időtartama általában rövidül (nálunk a hasonló revízió mellett Angyal: Kézikönyv. 3. K. 9. 1., Balás E.: Büntetőjogi reformtörekvések, Finkey: A testi sértés reformja. J. K. 1903. 52. sz.).

A magyar Btk. a testi sértés egységes fogalmi meghatározását nem adja, hanem az egyes testi sértési tényállásokat külön-külön szabályozza. Ezen rendelkezések egybevetése alapján: *testi sértés alatt azon cselekményt érti, mellyel valaki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, vagy gondatlanság által másnak súlyos testi sértést okoz.*

Aktio alanya, a sértettet kivéve, bárki lehet. Így az öncsonkítás nem büntetendő cselekmény. Kivétel a védkötelezettség teljesítésére képtelennététel céljából elkövetett öncsonkítás (1912: XXX. 69. §.). Aki egészségének, vagy testi épségének megrongálására irányuló cselekményt azért követi el, hogy magát a katonai szolgálat teljesítése alól kivonja, büntetés alá esik.

A testi sértés *jogi tárgya* az embernek testi épségéhez és egészségéhez való joga.

Elkövetési tárgya: az élő ember teste és egészsége. A tekintetben, hogy mit kell érteni egészség alatt, az orvostudomány megállapítása az irányadó. A törvény szerint egészség alatt nem pusztán a testi, hanem a szellemi egészséget is egyaránt érteni keli. Minthogy az elmebetegség terén is vannak fokozatok, elmebeteg egyén ellen is elkövethető testi sértés, ha ezáltal betegsége fokozódott (így Binding, nálunk Angyal).

Elkövetési módjai: a test bántalmazása vagy az egészség sértése. Vitatott, vajjon szükséges-e fájdalom okozása. Minthogy van olyan testi sérülés, amely fájdalomérzéssel nem jár (pl. megsiketítés), helyesebb az a felfogás, amely a fájdalomkozást a cselekmény elkövetéséhez nem tartja szükségesnek. A test bántalmazása különböző módon történhetik (ütés, vágás, lövés, leöntés útján, stb.). Átmeneti zavarok előidézése (alkohol, álompor stb. beadása), amelyek csak funkcionális jellegűek, nem esik az egészségsértés kö-

rebe, hanem a személyes szabadság sérelmét jelenti (így Löffler, Binding, nálunk Angyal: ellenk. Frank, Liszt).

Ha pszichikai hatás nyer alkalmazást, nem testbántalmazást, hanem egészségsértést lehet megállapítani (így a Kúria egészségsértést állapított meg azon vádlottal szemben, aki a gyengeelméjű egyént éhezettette, sanyargatta. Felfogása szerint egyébként a testi sértés nemcsak fizikai bántalmazás, hanem más oly szándékos magatartás által is elkövethető, amelynek következtében az egészség megsértése, megháborítása bekövetkezik pl. bújakor átvitelével Bdtár 8. Köt. 112.).

Eredmény: sérülés, betegség, vagy elmekór. Ezekben állapítja meg a törvény a testi sértésnek tevékenységi eredményeit, amelyeknek eme tevékenységgel okozati összefüggésben kell lenniök (az okozati összefüggés akkor is fennforog, ha szándékos bántalmazás nem egyedül, vagy nem közvetlenül, hanem a sértett egyéni szervezeti állapota vagy más közbejött körülmény hozta létre a bekövetkezett eredményt pl. a kezelés elmulasztása, a sértett szervi gyengesége, szívbaja stb. Bdtár 18. k. 14.).

Kísérlet van elkövetve súlyos testi sértés esetében, ha a törvényben megállapított eredmény nem következett be. Egyesek szerint testi sértés tényálladékainál kísérlet nem fordulhat elő (Baumgarten, Fayer; a Kúria is sokáig hajlott azon nézet felé, hogy a kísérlet nem állapítható meg, mert ha sérülés, betegség vagy elmekór nem következett be, illetve 20 napnál rövidebb idő alatt gyógyult, nem lehet azt állítani, hogy a tettes oly sérülést akart előidézni, amely 20 napot meghaladó idő alatt gyógyult). A ma uralkodó felfogás, amelyet ma a Kúria is követ, hogy a törvényben meghatározott testi sértés büntettének lehet kísérlete (B. H. T. TIL K. 178.). (így mikor vádlott sértett felé fejszét dobott, de az nem talált, amikor késsel szúrást követett el, de a hajellenállása folytán sérülés nem következett be stb.).

Bűnösség. A testi sértést szándékosan és gondatlanul is el lehet követni. A szándéknak csak a testi sértést, illetve egészségháborítást szabad átfognia, de a szándék nem irányulhat a sértett megölésére. Igen gyakori a dolus even-

tualis fennforgása, amikor az alanyt nem tartja vissza az eredményképzet (így, amikor a férj házasságon kívül szerzett nemi betegségével nejét megfertőzi, dacára hogy tud ebbeli állapotáról; a Kúria kimondotta, hogy aki tudva, hogy fertőző nemi betegségben szenved, másnak húsz napnál tovább tartó egészségháborítását idézi elő, a Btk. 301. §-ába ütköző súlyos testi sértés büntetést követi el B. H. T. V. K. 533. L. még a hazai irodalomból Doleschall: Nemzetvédő füzetek X.).

Jogellenesség a tényálladék egy másik ismérve. A megengedett, parancsolt, vagy közömbös ily természetű tevékenységek nem esnek büntetés alá. Nincs elkövetve e tényálladék, ha testi sértés beleegyezőn követtetett el, amennyiben ez közérdeket nem sért.

A *fenyítékjog* gyakorlása tekintetében a törvény a következő rendelkezést tartalmazza: a *házi fegyelemre jogosított személy által annak gyakorlatában elkövetett könnyű testi sértés miatt a büntetésnek nincs helye* (313. §.).

Kérdés, kit és kikkel szemben illet meg a házi fegyelmi jog? E tekintetben a magánjog és a közigazgatási jog, továbbá a bírói joggyakorlat az irányadó. Ezeknek alapján a fegyelmi jog megilleti: az apát és anyát a szülei hatalmuk alatt álló kiskorú gyermekeikkel szemben, a gyámot, kiskorú gyámoltjával szemben, a gazdát a házi cseléddel, az iparost a 16. életévét meg nem haladott fiú tanonccal mulhatatlanul szükség esetében. Ellenben nem illeti meg fenyítékjog a férjét nejével szemben, az anyóست menyével, a gyárost gyári munkással, kereskedőt segédjével szemben. A Kúria újabb gyakorlata szerint nem illeti a tanítót tanítványaival szemben, hasonlóképen nem illeti meg e jog a középiskolai tanárt.

Az orvosi beavatkozás nem jogellenes cselekmény s így az orvosi műtét nem meríti ki a testi sértés tényálladékát, kivéve, ha adott körülmények között a műtétet a beteg tiltakozása ellen hajtották végre, illetve ha az orvos műhibát követett el, vagy gondatlanul járt el (lásd tüzetesebben 152. 1.).

109. §. A testi sértés nemei.

Törvényünk a bűnösség fokozatai szerint: 1. *szándékos* és 2. a *gondatlan testi sértést* különbözteti meg. A szándékos testi sértésnek ismét két tényálladékát: *a) a könnyű* és *b) a súlyos testi sértést* határolja el. A súlyos testi sértésnek újból *vétségét* és *büntettét*, illetve ez utóbbinak *minősített* eseteit szabályozza.

1. A szándékos testi sértésnek három fokozata van, attól függően, hogy mennyi időt vesz igénybe a gyógyulás folyamata; a súlyos testi sértés büntette, a súlyos testi sértés vétsége és a könnyű testi sértés vétsége.

A törvény rendelkezése a következőképen szól: *aki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, ha az ezáltal okozott sérülés, betegség, vagy elmekeg 20 napnál hosszabb ideig tartó: a súlyos testi sértés büntettét; ha 20 napot túl nem haladott, de 8 napnál tovább tartott: a könnyű testi sértés vétségét követi el* (301. §.).

A betegség időtartama mindenkor a valóságos s nem a valószínű gyógyulási idő szerint lesz megállapítandó (így a Kúria hangsúlyozza, hogy nincs befolyással a testi sértés minősítésére, ha a sértett a gyógyuláshoz szükséges idő előtt más okból halt meg, B. H. T. 4. K. 143.; továbbá a sértett hanyagsága, vagy a gyógykezelés hiányossága, Bdtár 1. 207. stb.

Büntetés: 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő a súlyos testi sértés büntette; 1 évig terjedhető fogházzal a súlyos testi sértés vétsége és 6 hónapig terjedhető fogházzal a könnyű testi sértés vétsége.

Kártérítés is megítélendő ezen cselekmények elkövetésének eseteiben a sértett kívánságára és részére, mely tartós betegség vagy munkaképtelenség esetében a megsértettnek személyi és családi viszonyaihoz képest: *egy szer smindekorra megállapítandó tőke vagy évi járadék lehet* (311. §.).

Súlyosabb beszámítás alá esik a felmenő ágbeli rokonon elkövetett súlyos testi sértés, amelynek büntette: 5 évig terjedhető börtönnel, vétsége: 3 évig terjedhető fogházzal s

végül a könnyű testi sértés: 2 évig terjedhető fogházzal büntendő (302. §. 2. bek.).

Perjogi szabály: könnyű testi sértés vétsége miatt bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg (312. §.).

A szándékos testi sértés minősített esetei.

Tekintet nélkül a sértés által okozott betegség stb. tartamára, *bűntettet* képez a testi sértés a következő esetekben:

a) ha a testi sértés következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, vagy nemző, látó tehetségét elvesztette, ha e tagok, érzékek, vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett;

b) ha a sérült nyomorékká vált;

c) ha elméje megzavarodott;

d) ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett;

e) ha rendes foglalkozásának folytatására végkép vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált;

f) ha feltűnően eltorzított (305. §. 1. bek.).

g) ha a testi sértés terhes állapotban levő nőn követett el és a nő annak folytán méhmagzatát elvesztette (304. §.).

A test nevezetesebb tagjai közé tartoznak azok, amelyek a rendes életműködésnek nélkülözhetetlen eszközei (kéz, kar, láb, szem, orr, stb.), nem veszi ilyennek a gyakorlat egy újjnak eltűrését, fognak kiütését stb.

Nemzőtehetség a termékenyítési és fogamzási és nem a közösülés! képesség (uralkodó felfogás). Az előrelátható hosszú betegség alatt a Kúria rendszerint több hónapig tartó betegséget ért. Feltűnő az eltorzítás, ha a test külsőleg látható részén olyan változást okoznak, amely az illetőt esztétikailag visszataszítóvá teszi (így az arcnak marólúggal való leöntése, orrnak, fülnek leharapása stb.). Terhes nőn elkövetve csak abban az esetben minősít a méhmagzat elvesztése, ha a tettes a sértett nő ebbeli állapotát ismerte vagy felismerhette.

2. A halált okozó súlyos testi sértés.

Mint külön tényálladékot szabályozza törvényünk a súlyos testi sértésnek azt az esetét, amikor a tettes szándékán kívül a sértett halála következik be. E bűncselekmény megvalósul akkor, amint a törvény mondja: *ha súlyos testi sértés folytán a megsértett halála következett be* (306. §.).

A tényálladék ismérvei: *a)* hogy a tettes magatartása szándékos súlyos testi sértés tényálladékát merítse ki. Hogy az elkövetett cselekmény tényleg súlyos testi sértés-e, ténykérdés, mely az' eset körülményei szerint lesz megállapítandó. Nincs helye e §. felhívásának akkor, ha a tettes nem súlyos, hanem más testi sértést követett el (ellenk. Balás, Illés); *b)* a tényálladék megvalósulásához szükséges, hogy a súlyos testi sértés eredménye, a megsértett halála bekövetkezzék (az okozati összefüggést nem szünteti meg, ha más tényező is közreműködött az eredmény létesítésére, így amikor a halál azért következett be, mert a sértettnek koponya csontja rendkívül vékony volt, amikor a sértett testi gyengesége, vagy betegsége is közre játszott a halál előidézésében stb.); *c)* a tettes szándéka nem irányulhat még eshetőlegesen sem a sértett halálának előidézésére, mert akkor szándékos emberölés valósul meg.

Kísérlete e cselekménynek, mint praeter intentionalis cselekménynek, elvileg ki van zárva.

Részesség ezzel szemben előfordulhat, feltéve, ha a részések szándéka is csak a súlyos testi sértést foglalja magában (a Kúria joggyakorlata egyideig helytelen irányú volt, amikor elzárkózott e tény álladónál a részesség megállapításától; ma már a részességet itt is megállapítja 1. B. H. T. 3. K. 254.).

Büntetése: 10 évig terjedhető fegyház; illetőleg 5—10 évig terjedhető fegyház, ha a tettes szándéka a 303. és 304. §§-ban meghatározott következményekre volt irányozva és a megsértettnek halála következett be (306.); 5 évig terjedhető börtön, ha a 506. §. első esetében a halált okozó testi sértés a tettes erős felindulásából következett be; s végül 5 évig terjedhető börtön, ha az erős felindulást az okozta, hogy a sértés folytán meghalt személy a tettest, vagy hozzá-

tartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta s a testi sértés ezen felindulásában rögtön követtetett el (307. §. 2. bek.).

Vitatott, hogy mire terjed ki a jogtalan súlyos bántalmazás köre (Balás E. szerint a súlyos bántalmazás kifejezés nem a 301. §. szerinti értelemben veendő, miért azt mindig a konkrét eset körülményei szabják meg; Illés szerint a 281. §. 1. és 2. bek. esetével ugyanazonos értelemben kell venni). Részünkről nemcsak akkor tartjuk megállapítandónak a súlyos bántalmazás elkövetését, amikor a meghalt személy a tette, vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta, hanem ha jogtalanul súlyosan megsértette is. Tehát úgy a tette, mint a szóbeli megsértés alapján is fel lehet hívni a 307. §. 2. bekezdését, amennyiben ez volt az erős felindulás kiváltója. Ezt a törvényi interpretációt támasztja alá a vonatkozó rendelkezés pongyola szövegezése mellett kivehető ama ratio legis, amely szembeszáll azon feltevessel, mintha a szándékos ölés esetén tágabb, testi sértésnél pedig szőkébb körre kívánta volna korlátozni az enyhébb büntetés alkalmazását (így Angyal: 3. K. 58.).

Nem alkalmazhatók azonban a jelen szakasz intézkedései, ha a halált okozó testi sértés a tettesnek felmenő rokonain követtetett el (507. §. 3. bek.).

3. Többek bántalmazásából származó súlyos testi sértés.

E tényálladék megvalósul: *ha a súlyos testi sértés többek bántalmazásából származott és ki nem tudható, hogy ki, nagy kik okozták azt, mindazok, akik a bántalmazásban szándékosan részt oettek, büntetés alá esnek (308. §.).*

A Btk. e tényálladékot, mint veszélyeztetési deliktumot konstruálta meg, amikor eltekint a részesség általános szabályainak alkalmazásától, minthogy sokszor lehetetlen volna ilyenkor annak megállapítása, ki milyen sértést és hogyan létesített.

Aktio alanya bárki lehet, de mindig több személy (a Kúria állandó gyakorlata szerint két személy részvétele is elégséges). Továbbá tényálladáki alkatelem, hogy ne legyen kikutatható az, ki, vagy kik okozták a beállott sértést, vagy

a halált. És végül mindenik közreműködő szándéka csak a bántalmazásra irányulhat.

Kísérlet e tény álladónál nem foroghat fenn.

Vitatott, vajjon alkalmazható-e a bántalmazásra való előzetes egyetértés esetében e §.? Felfogásunk szerint nem, mert akiknél megvan a bántalmazásra irányuló előzetes egyetértés, azok a bekövetkezett eredményt közösen létesítik s így azért társtettesi minőségben lesznek felelősségre vonandók (így a Kúria Bdtár 6. K. 344., Angyal: ellenk. Finikey, ülés).

Büntetése: 2 évig terjedhető börtön; illetve 3 évig terjedhető börtön, ha a bántalmazásból halál származott.

4. A mérgezés.

Mint külön veszélyeztetési tényálladékot szabályozza a magyar Btk. a szándékos testi sértés legsúlyosabb esetét.

Elköveti: aki azon szándékkal, hogy másnak egészségét megrontsa, mérget, vagy más ártalmas szert ad be, vagy bármi más módon alkalmaz; valamint, aki életveszélyes szert, de ölési szándék nélkül ad be, vagy alkalmaz (309. §.).

E tényálladék különös ismérvei közé tartozik az eszközök közelebbi megjelölése. Ezek pedig: a mérge, más ártalmas szer, illetőleg életveszélyes szer. Mérge alatt kell értenünk mindazt, amit a kémia ilyennek állapít meg. Az ártalmas szer a mindennapi szóhasználat értelmében veendő, vagyis mindaz, ami bár kémiailag mérgeinek nem minősíthető, de az egészség megrontására alkalmas (a Kúria rendszerint olyankor állapítja meg ennek fennforgását, amikor külső mechanikai úton történik a szer alkalmazása). Ha az ártalmas szer az emberi élet kimúlását vonhatja maga után, akkor életveszélyesnek tekintjük.

Elkövetési mód: a beadás, vagy bármi más módon való alkalmazás (befecskendezés, szúrás, felszívás stb.). Az elkövetés lehet közvetlen, de közvetett is (amikor pl. A. tévedésbe ejti B.-t s ezáltal adatja be a mérget C.-nek).

Vitatott, lehet-e ezen tény álladónak kísérlete? Egyesek e tényálladékot alaki cselekménynek tekintik s ezért szerintük a beadással, ha annak káros hatása nem is jelent-

kezeit, a cselekmény be van fejezve, miért is nem lehet kísérlete (Liszt, Frank; nálunk Schnierer, Werner). E felfogás helytelen, minthogy e tényálladék csak akkor valósul meg, ha a betegség, vagy az egészségrontás bekövetkezett, miért is e tényálladéknak lehet kísérlete (így Angyal, Fayer, Finkey).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön; illetve ha a szer életveszélyes: 3—5 évig terjedhető fegyház; 10—15 évig terjedhető fegyház, ha az életveszélyes szer beadása, vagy alkalmazása folytán 303. és 304. §§-ban meghatározott következmények valamelyike vagy halál állott be.

5. A gondatlan súlyos testi sértés.

Elköveti: *aki gondatlanság által másnak súlyos testi sértést okozott* (Btk. 310. §. 1. bek.).

E tényálladék elkövethető úgy aktív, mint passzív magatartással. Nincs helye a kulpák kompenzációjának.

Bűnrészesség fogalmilag ki van zárva (állandó gyakorlat).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

Minősített esete: *ha a súlyos testi sértés az azt okozónak saját hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy szabályainak megszegéséből származott* (310. §. 2. bek.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház. A 291. §-nak a foglalkozás eltiltására s újbóli megengedésére vonatkozó határozatai a jelen szakasz eseteiben is alkalmazandók. Kártérítésnek is van helye (311. §.).

A tényálladék elkövetésére szolgáló tárgyak elkobozhatók (ellenk. a Kúria Bdtár 4. K. 177.;, 5. K. 18.; helyesen Angyal: 3. K. 86.).

III. FEJEZET.

A párviadal.

110. §. A párviadal általában.

I. A történeti fejlődés folyamán a párbaj legelőbb, mint bizonyító eszköz (istenítélet) jelentkezik. Hosszú ideig a *magánpárbaj* ismeretlen volt. Ez utóbbi eredetét illetően eltérők a felfogások (Below szerint spanyol eredetű, a XV.

század második feléből; Kohler, Liszt olasz eredetűnek tartják a XVI. század második feléből). A világi törvényhozás a XVII. század óta kezdi üldözni az egyre jobban elharpódzó párbajmániát; de minden különösebb eredmény nélkül. Ennek hatása azután, hogy a francia Code (1791) megszünteti a párbaj büntetését azon indokolással, hogy e társadalmi bajnak csak maga a társadalom vethet véget, s nem a törvényhozás.

A párbaj mikénti megítélése és szabályozása tekintetében a kontinentális törvényhozásban három egymástól eltérő felfogással találkozunk: *a) a francia*, mely a párbajt nem bünteti; amennyiben pedig azzal kapcsolatban jogsértő eredmények létesülnek, a büntetőjog általános szabályai nyerne alkalmazást (így még a norvég, japán btk.-ek), másik irány az *angol*, mely a párbajt bünteti, nemkülönben az általa előidézett jogsértő eredményt a büntetőjog általános szabályai szerint minősíti (így a svájci jav. is); a harmadik, legelterjedtebb felfogás a *német*, amely a párbajt privilegizálja s mint delictum sui generis nem becstelentő büntetés alá helyezi.

A nézetek a szabályozás mikéntje tekintetében ma is sokban eltérők. Emberbarát elmélkedők, bölcselők és tudósok századokon át immár annyi oldalról világították meg a társadalom eme rákfenéjét és tettek üdvös javaslatokat annak leküzdésére. Ennek dacára ma is él és virágzik. A társadalom értékítéletét a büntetőjog meg nem változtathatja, így a büntetőjog csak szűk körben veheti fel a küzdelmet. De eme korlátokon belül is még sokat tehetne ellene a párbaj privilegizált helyzetének megszüntetésével és a pénzbüntetés belterjesebb alkalmazásával.

A párviadal fogalmát a törvény nem határozza meg. Értjük alatta két személynek, kölcsönös megegyezés alapján, az elfogadott párbajszabályok szerint életveszélyes fegyverekkel lefolytatott küzdelmét.

Aktív alanya két személy; lehet férfi vagy nő, párbajképes vagy arra képtelen egyén.

Passzív alanya a két párbajozó fél teste.

Jogi tárgya más ember élete és testi épsége.

A küzdelemnek előzetes megegyezésen kell nyugodnia

és a korbeli társadalom által elfogadott előírásnak, ú. n. *párbajszabályok* szerint kell lefolytania. Megegyezés nélkül egyoldalú fegyveres megtámadásról beszélünk. A nem szabályszerűen lefolytatott páros mérkőzés pedig nem esik a párviadal fogalma körébe. A párbaj szabályai, melyek egy társadalomban szokás útján keletkeznek és nyernek elfogadást, a küzdelmet bizonyos formák betartásához kötve, annak lefolyását igyekeznek szelídíteni. Ezek létezését a tételes büntetőjog is elismeri, amikor a párbaj szokásos szabályai megsértésekor a szabálytalan párbajozó félt a privilegizált büntetésben nem részesíti (1. a párbajszabályokra Clair Vilmos és Bolgár Ferenc összeállításait).

Szándékos lehet csak a párviadal. A szándék irányulhat testisértés vagy halál előidézésére. De elegendő, ha a tettes tudatában van annak, hogy az ő cselekvése a másik fél életét vagy testi épségét veszélyezteti.

Befejezést nyer a párviadal, ha valamelyik fél a párviadalt megkezdi. De a törvény a befejezéssel egyenlő büntetőjogi jogkövetkezmény alá vonja a kiállást (kísérlet), a kihívást, annak elfogadását (előkészületi cselekmény).

111. §. A párviadal esetei.

1. A párviadalra való kihívás és annak elfogadása.

Valakinek kihívása párviadalra, úgyszintén a kihívás elfogadása, vétséget képez (293. §.).

Mit kell érteni a kihívás alatt? Fegyveres mérkőzésre való felszólítást. Így a sértésért társadalmi elégtétel kérése még nem párviadalra való kihívás, ha az elégtételt kérő nem fegyveres' elégtételt remél s azzal megelégedni is hajlandó (Isaák: 183.; így a Kúria sokszor nem állapította meg a tett elkövetését az egyszerű elégtételre, vagy lovagias elégtételre való felhívás esetén).

A kihívással egyenlő megítélés alá esik annak az elfogadása. Mindkét tevékenység lényegében nem más, mint előkészületi cselekmény a párviadal lefolytatására, melyek itt mint *delicta sui generis* nyertek megkonstruálást.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető államfogház.

2. A fegyveres kiállítás.

Lényegében a véghezvitel megkezdése, a párviadal kísérlete. Elköveti, *aki párviadal megkezdésére fegyveresen kiáll* (296. §.).

Büntetése: 1 évig terjedhető államfogház.

3. Sérülést okozó párbaj.

A bekövetkezett eredményhez képest háromféle lehet:

a) *aki ellenfelét a párviadalban megsebesíti* (298. §. 1. bek.); a Kúria a testi épségnek minden, már egy napi gyógyulást igénylő háborítását annak tartja (Bjt. 36. K. 74.).

Büntetése: 2 évig terjedhető államfogház.

b) *ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott* (298. §. 2. bek.).

Büntetése: 3 évig terjedhető államfogház.

c) *aki pedig ellenfelét a párviadalban megölte, habár a halála nem rögtön következett is be* (298. §. ut. bek.).

Büntetése: 5 évig terjedhető államfogház.

4. Szabálytalan párbaj.

Azon párbajvívó, aki a párviadalnak szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte és ennek következtében ellenfelét megölte: a szándékos emberölés; ha pedig megsebesítette: a súlyos testi sértés büntetetté megállapított büntetéssel büntetendő (299. §. 1. bek.).

A segédek, mint bűnrészesek büntetendők (299. §. 2. bek.). De csak abban az esetben, ha a párviadal szabályainak megszegéséről tudomásuk volt, ha a maguk közreműködése is hozzájárult a szabálytalan küzdelem lefolytatásához (így Illés, Angyal; ellenk. Finkey).

Büntetlenség biztosítása. 1. *Ha a felek a párviadaltól elálltak, senki sem büntethető* (297. §.).

Minthogy csak kölcsönös elállás az, ami a párbaj lefolytatását megghiúsítja, a büntetlenséget mindkét fél elállása biztosítja (így Illés, Finkey, Kúria, B. H. T. I. K. 133.; ellenk. nálunk Angyal, Bernolák).

2. *A párviadalnál jelen volt tanúk és orvosok, továbbá azon segítők, kik e párviadalt megakadályozni törekedtek, nem büntettetnek §.*)

Részesség. A részesség általános elveitől eltérően szabályozza a törvény a párbajsegédi tevékenységet. Vagyis nem a bűnsegélyre vonatkozó súlyosabb rendelkezések nyerne a párbajsegédekre alkalmazást, hanem ugyanoly büntetési szankció alá helyezi, mint a párviadalra való kihívást, vagy annak elfogadását. Ez a büntetés pedig: 6 hónapig terjedhető államfogház. Ugyanígy büntetteinek, akik a kiegyezést megakadályozzák (294. §.).

Ugyancsak külön szabályozza a *párbajra buzdítást.* *Aki valakit párviadalra egyenesen buzdít, vagy azért, hogy mást ki nem hí, vagy a kihívást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget: 1 évig terjedhető államfogházzal büntetendő (295. §.).*

A buzdítás nem mindig reábírás. Ha a szellemi tevékenység ilyen természetű, akkor *felbújtás* lesz megállapítandó. Azokkal szemben pedig, akik előmozdító megkönynyítő tevékenységet fejtettek ki (az elhatározás erősítése, fegyverek kölcsönzése stb.), a bűnsegédre vonatkozó rendelkezések alkalmazandók (így Degré L., Angyal; ellenk. a Kúria, Fayer, Isaák felfogása, mely szerint ilyenkor nincs büntetésnek helye).

IV. FEJEZET.

A személyes szabadság megsértése.

112. §. A személyes szabadság megsértésének esetei.

Rosenfeld: VD. Bes. T. V. 385. *Glaser:* Abhandlungen 1885. 1. *Schmidt:* Die Strafbarkeit der widerrechtlichen Nötigung 1897. *Haars:* Menschenraub und Kinderraub 1899. *Winkler:* Dér Begriff der Gewalt im Strafrecht 1908.

A személyes szabadság jogi elismerése, a szabadságjogoknak alkotmányos biztosítékokkal való körülbástyázása államonként' csak a XVIII. század második fele óta megy végbe. Így a személyes szabadság megsértésével, mint önálló büntetendő cselekménnyel, legelőször csak az e korbéli bűn-

tető kódexekben találkozunk (legelőbb a porosz Landrechtben, majd a francia Code Pénalban).

A magyar Btk. a személyes szabadság megsértését két helyen szabályozza; attól függően, ú. i., hogy azt közhivatalnok, vagy magánszemély követi-e el, az állam és társadalom elleni (X. fejj. 193—198. §§.), illetve az egyesek elleni (XXII. fejj. 317—326. §§.), cselekmények közé sorolja.

I. A Btk. a személyes szabadság közhivatalnok által való megsértésének öt esetét különbözteti meg. Ezek a következők:

1. *A törvényellenes letartóztatás; 2. a törvényellenes fogvatartás; 3. szabályellenes befogadás; 4. /elsőbbség értesítésének elmulasztása; és végül 5. a mentési kötelesség nem teljesítése.*

1. *A törvényellenes letartóztatás vétségét követi el: azon közhivatalnok (461. §.), aki hivatali hatalmával visszaélve, törvényellenesen valakit elfogat, elfog, vagy letartóztat (193. §.).*

A vétség elkövetője csak *közhivatalnok* lehet, akinek törvényes hatáskörébe tartozik másnak elfogása, elfogatása, vagy letartóztatása. Az, hogy a közhivatalnokok közül kik jogosítottak erre, a Bp. 143. és 144. §§., nemkülönben az idevonatkozó rendeletek állapítják meg (ilyenek első sorban is a vizsgálóbíró, a vádtanács, az ítéldbíró, a járásbíró, ügyészség, rendőrség; de a Kúria gyakorlata szerint: a községi bíró, pénzügyőr, szolgabíró, állomásfőnök is jogosítva lehet letartóztatásra). Bármely közhatóság vagy hatósági közeg letartóztathatja azt, aki ellen hivatalos értesülése szerint elfogató parancs vagy nyomozó levél van kibocsátva. A tényálladék elkövetési cselekvése valakinek elfogatásában, elfogásában vagy letartóztatásában áll. Ha az nem sikerül, a személyes szabadság elleni vétség kísérlete forog fenn (állandó gyakorlat). Az elfogató tehát nem mint felbújtó, hanem mint tettes felel (a Kúria szerint a közhivatalnok nem köteles felsőbbbségének törvénybeütköző parancsait teljesíteni, de ha jóhiszeműleg teljesíti, nem büntethető Bdtár 13. K. 260.).

2. *A törvényellenes fogvatartás vétségét az a közhivatalnok követi el: akinek kötelességéhez tartozik a büntető*

ítéletek végrehajtása, vagy a felügyelet a szabadságvesztés-büntetések foganatosítására avagy a vizsgálat alatt letartóztatásra szolgáló helyiség felett és aki abban valamely foglyot a jogerejű Ítéletben, vagy az illetékes közhivatalnok rendeletében meghatározott időn túl kötelességének megsértésével fogva tart (194. §.).

Aktív alanyai lehetnek: a kir. ügyész, járásbíró, valamint a letartóztatási intézetek vezetői (igazgatója vagy felügyelője), a javító és közvetítő intézet igazgatója, illetve a végrehajtást foganatosító személyek.

A cselekvés csak szándékos lehet, gondatlanságból elkövetve legfeljebb fegyelmi vétség.

Büntetése mindkét esetben: 1 évig terjedhető fogház, ha szabadságtól való jogtalan megfosztás 7 napnál tovább nem terjedt; 2 évig terjedhető fogház, ha az 7 napnál tovább terjed, de 15 napot nem halad túl; 3 évig terjedhető börtön, ha az 15 napnál tovább terjed, de 1 hónapot nem haladott túl; 5 évig terjedhető fegyház, ha az 1 hónapon túl, de 3 hónapnál rövidebb ideig tartott; és 5—10 évig terjedhető fegyház, ha a szabadságtól való jogtalan megfosztás 5 hónapot túl haladott (195. §. 1—3. bek.). Ezek a büntetések 1 évvel meghosszabbíthatók, ha a letartóztatott személyen más erőszak vagy sanyargatás követtetett el, amennyiben azok súlyosabb büntetés alá eső cselekményt nem képeznek (195. §. 4. bek.). A főbüntetésen kívül a személyes szabadság megsértésének elkövetői hivatalvesztésre is elítélendők (207. §.).

3. *A szabályellenes! befogadás vétségét* elköveti: azon felügyelő (igazgató), aki a fennálló szabályok ellenére valakit a szabadságvesztésbüntetések végrehajtására rendelt és felügyelete alatt álló helyiségbe befogad (196. §. 1. fordulat).

4. *A felsőbbség értesítésének elmulasztása*, melyet elkövet azon felügyelő (igazgató), aki valakinek, bár rendőri vagy más közigazgatási intézkedés folytán, a fogházba, vagy börtönbe történt beszállításáról közvetlen felsőbbségét huszonnégy óra alatt nem értesíti (196. §. 2. fordulat).

Mindkét tényálladék *aktív alanyai* azok a felügyelők, illetve igazgatók lehetnek, akiknek hivatali hatáskörébe tartozik a szabadságvesztési intézetek felügyelete, illetve igaz-

gatása. Bár a törvény az intézetek közül csak a fogházat és a börtönt említi, nyilvánvaló, hogy a fegyházat és az államfogházat is ide kell érteni (ellenk. Isaák; így Angyal).

5. *A mentési kötelesség nem teljesítésének vétségét elköveti azon közhivatalnak, aki valakinek törvényellenes letartóztatásáról, vagy fogvatartásáról hivatalos tudomással bírván, azt az illetékes /elsőbbségnek azonnal fel nem jelenti és azon /elsőbbség, mely a feljelentés által, vagy más módon hivatalos tudomására jutott tény megvizsgálását s a kellő intézkedést negyvennyolc óránál tovább halasztja (197. §.).*

Büntetése mindhárom vétségnek: 1 hónapig terjedhető fogház.

Mellékbüntetés: a szabályellenes befogadás, továbbá a felsőség értesítésének elmulasztás esetében hivatalvesztés, mentési kötelesség nem teljesítésének esetében pedig a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

II. A személyes szabadság megsértése magánszemélyek által.

1. A törvény két alaptényálladékot szabályoz, ú. m.: *a) a jogellenes szabadságmegfosztást, és b) a törvényes letartóztatás jogellenes meghosszabbítását.*

Az előbbit elköveti az, aki valakit törvényellenesen elfog, letartóztat, vagy személyes szabadságától bármi más módon megfoszt; a másodikat pedig az, aki valakit a törvény által megengedett esetekben tartóztat le, azonban e cselekményét, mihelyt lehetséges volt, a hatóságnak nem jelenti be (323. §. 1. bek.).

Aktív alanya: mindkét tényálladéknak bárki lehet, kivéve azon közhivatalnokot, akinek joga van a letartóztatásra és fogvatartásra.

A cselekménynek jogi tárgya az embernek azon szabadsága, melynél fogva tartózkodási helyéről minden irányban elmozdulhat (így Binding: L. 97.; Frank: 481.; Liszt: 529.; nálunk. Angyal: VI. 20.).

Passzív alanya mindenki lehet, akinek megvan a tar-

tózkodási helyről való elmozdulási képessége s erre vonatkozó akarata.

Elkövetési módok: az elfogás, az elfogatás, a letartóztatás, a személyes szabadságtól bármi módon való megfosztás, illetve a hatóságnak köteles be nem jelentése.

Be van fejezve a cselekmény, mihelyt a sértett a maga szabad mozgási képességében bármiképen korlátozva van. Kísérlet forog fenn akkor, ha a tettes szándéka hosszabb időre (egy hónapot meghaladó) szabadságelvonásra irányul, de az nem következett be (ilyenkor a hosszabb idő szerint minősülő *büntett* kísérletét s nem a rövidebb idő szerint igazodó vétség befejezését kell megállapítani, így Olshausen: 1090.; Angyal: VI. 28.). A cselekmény csak *szándékosan* követhető el. Ha a cselekmény nem jogellenes (a tettenkapott letartóztatása, a fegyelmi jog gyakorlása, a jogos védelem. a sértett beleegyezése stb. esetén), nem büntethető.

Büntetése aszerint változik, hogy a szabadság elvonása mennyi ideig tartott. Így 3 hónapig terjedhető fogház, ha letartóztatás legfeljebb 7 napig tartott; 1 évig terjedhető fogház, ha 7 napnál tovább tartott, de 15 napot túl nem haladott; 2 évig terjedhető fogház, ha 15 napnál tovább tartott, de 1 hónapot nem haladott túl; 3 évig terjedhető börtön, ha 1 hónapnál hosszabb, de 3 hónapnál rövidebb ideig tartott; s végül 5 évig terjedhető fegyház, ha 3 hónapot túlhaladott.

Mellékbüntetésként hivatalvesztést kell kiszabni (54. §. 2. bek.); amennyiben a letartóztatás 6 hónapot túlhaladott, illetve a cselekmény fegyházzal büntetendő, a politikai jogok gyakorlatát is fel kell függeszteni (326. §.).

Minősített esetek: 1. *ha a letartóztatott ellen más erőszak, vagy sanyargatás követtetett el, amennyiben azok súlyosabb büntetés alá eső cselekményt nem képeznek* (325. §. 5. bek.).

Sanyargatás alatt a szenvedő alany testére, vagy lelkére irányított olyan ellenséges és ártalmas behatást kell érteni, mely a személyes szabadság megfosztásával összekötött erőszak rendes mértékét meghaladja, de még sem testi sértést, sem egészségháborítást nem idéz elő (Kúria: Bjt. 75. K. 143.). A sanyargatás akkor is meg lesz állapítandó, ha a

tettes szándéka arra nem terjed ki (így Degré, Angyal, Auer; ellenk. Kúria: Bjt. 72. ik. 104.).

Büntetése: az előbbi tényálladékokra megállapított büntetési tételek *1 évvel* meghosszabbíthatók (323. §. ut. bek.).

2. *Ha a letartóztatás, nagy kínzás által a 303, nagy 304. §§-ban meghatározott testi sértés okoztatott* (324. §. 1. bek.).

Kínzás alatt hosszabb ideig tartó testi fájdalomkozást kell érteni.

Büntetése: 5—10 évig terjedhető fegyház. Mellékbüntetésként hivatalvesztést és politikai jogok gyakorlatától való felfüggesztést is ki kell mondani.

3. További minősített esete, *ha a letartóztatott nalamely külhatalomnak katonai szolgálatába, nagy rabszolgaságba nitetett* (324. §. 2. bek.)

A törvény ezen rendelkezése egyes külföldi jogrendszerekben ismert *emberrablás* tényálladékára emlékeztet.

Büntetése: úgy, mint előbb.

4. S végül: *ha letartóztatott a személyes szabadság megsértésének, nagy a letartóztatás alatt szennedett sanyargatásnak könetkeztében meghalt, amennyiben a cselekmény gyilkosságot nem képez* (325. §.).

Büntetése: 10—15 évig terjedhető fegyház, valamint hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

2. *A gyermekrablás és leányszöktetés.*

A magánosok által elkövethető személyes szabadságsértés két különleges tényálladékát szabályozza a törvény a következőkben:

a) *A gyermekrablás.* Elköveti; *aki 14 énen aluli gyermeket, akarata ellenére, szülője, gondnoka, nagy felügyelője hatalmából erőszakkal, fenyegetéssel, nagy ranaszággal elűtsz, nagy letartóztat* (317. §.).

E tényálladék *aktin alanya* bárki lehet, kivéve azt, akinek saját hatalma alatt áll a gyermek (így elkövetheti az a szülő is, akire a gyámhatóság a szülői hatalmat felfüggesztette, valamint a törvénytelen gyermek anyja a gyámmal szemben, a gyám a gyám társsal szemben).

Jogi tárgya: a gyermeknek személyes szabadságához való joga, illetve a szülőknek stb. a gyermek feletti rendelkezési joga.

Passzió alanya: a tizennégy éven aluli gyermek.

Elkövetési mód: a szülő, gondnok vagy felügyelő hatalmából való *elvitel*, illetve *letartóztatás*.

Az elkövetési tevékenységnek közelebbi ismérvei, *a)* hogy az a gyermek akarata ellenére történjék; *b)* hogy erőszakkal, fenyegetéssel, vagy ravaszsággal legyen végrehajtva.

A tizenkét éven aluli gyermek elvitele, annak beleegyezésével is, e tényálladékot meríti ki.

A *szándéknak* a szülői hatalom alól való elvonásra kell irányulnia.

Büntetése: 5 évig terjedhető f egyház, valamint hivatalvesztés (326. §.).

Minősített esetek: *a)* 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő a gyermekrablás, ha avégett követtetik el, hogy a rablott gyermek koldulásra, vagy más nyereszkesedési, vagy erkölestelen célra használtassék (318. §.); *b)* 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha az elrabolt vagy letartóztatott gyermekben súlyos testi sértés, erőszakos nemi közölség vagy megfertőztetés követtetett el (319. §.).

Mellékbüntetésül mindkét esetben hivatalvesztést is meg kell állapítani.

b) A leányszöktetést elköveti, aki életkorának 14. évét még túl nem haladott leányt, annak beleegyezésével, szülőjének, gondnokának, vagy felügyelőjének felügyelete alól, azok akarata ellenére elvisz, vagy letartóztat (320. §.).

Aktin alanya: bárki lehet, kivéve a szülőt, gondnokot, vagy felügyelőt, amennyiben a leány felügyelői hatalom alatt áll.

Passzív alanya: az életkorának 14. évét még túl nem haladott leány.

Jogi tárgya: a leánygyermeknek a személyes szabadságához, illetve a szülők, stb.-nek a gyermekleány felett való rendelkezési joga.

Büntetése: 5 évig terjedhető f egyház. Amennyiben pedig

a 318. vagy 319. §-ban meghatározott valamely ténykörülmény forog fenn, az ezen §-ban meghatározott büntetés lesz alkalmazandó.

Mellékbüntetésül hivatalvesztést kell megállapítani.

V. FEJEZET.

Szemérem elleni bűncselekmények.

113. §. A szemérem elleni bűncselekmények általában.

Halász: A szemérem elleni bűncselekményekről 1909. *Baumgarten I.:* A nemi perverzitás a büntetőjog szempontjából 1902. *Fischer:* A homosexualitás 1909. *Tárnái:* Bjt. LVII. 217. *Auer;* J. A. 1932. 176. *J. K.* 1929. *Mittermaier:* 3D. Bes. T. IV. 1. *Weissbrod:* Die Sittlichkeitsverbrechen 1891. *Wachenfeld:* Homosexualität und Strafgesetz 1901. *Löwenstein:* Die Bekämpfung des Konkubinates in der Rechtsentwicklung 1919. *Schlechtriem:* Die strafr. Bedeutung, unzüchtiger Schriften 1907. *Lazarus:* Das Unzüchtige und die Kunst 1909. *Burgener:* Zür Lehre von der Sittlichkeitsdelikten 1908. *Wulffen:* Die Sexualverbrechen 1910. *Grathmohl:* Die Verführung 1907. *Hirschfeld:* Die Homosexualität des Mannes und des Weibes 1914.

Minden állam, amelynek társadalmi rendje a monogám házasság intézményének elismerésén nyugszik, a nemi élet megnyilvánulásának bizonyos büntetőjogi korlátozásait állítja fel. Ezekkel védi egyfelől az egyének nemi szabadságát, másfelől az egyes és a köz erkölcsi érzését és végül a közösség faji érdekeit.

Ezen cselekményeknek is szociáletikai értékelése és így büntetőjogi szabályozása az idők folyamán nagy változottságot mutat. Így a római jog kezdetben ezekkel nem törődött. Azokat a családfőnek, illetve a cenzornak, mint a jóerkölcsök őrének hatáskörébe utalta. Csak utóbb a házassági kötelek meglazulásával és a gyermektelenség nagyfokú elterjedésével a Lex Julia de adulteriis létesít egy se reg tényálladékot s helyez közbüntetés alá; ilyenek a struprum (tisztességes hajadonnal vagy tisztességes özvegyvel való közösülés), az adulterium (házasságtörés), a lenocinium (kerítés), incestus (vérfertőzés). Nem esett büntetés alá a concubinatus (ágyasság), vagy a fornicatio (nemi közö-

sülés kéjnével elkövetve). Az erőszakos szemérem elleni cselekményeket mint vis publica vagy privata büntették.

A kánonjog lényeges változást visz keresztül ezen cselekmények megítélésében is. Alap fel fogásának megfelelően a nemi ösztönnek (stimulus carnis) minden törvénytelen kielégítését, büntetendő cselekménynek (delicta carnis) minősíti, így concubinatust és fornicatiot is. Hatása alatt a Carolina büntetés alá helyezi a sodomiát (természetelleni fajtalanság), a vérfertőzést, nőrablást, erőszakos nemi közösülést, házasságtörést, kettős házasságot, a csábítást (Kuppelei). Hasonló a fejlődés a hazai jogunkban is, a kánon jog hatása alatt a királyság kezdő korában a házasságon kívüli nemi közösülés általában büntetés alá kerül, ezek közül a kettős házasság és az erőszakos nemi közösülés halállal büntetteit.

Uj átértékelés alá kerülnek ezen cselekmények a XVIII. század felvilágosodási mozgalmának hatása alatt, amely csak a nemi élet szabadságát és az erkölcsi érzést sértő cselekményeket utalja a világi büntetőjog körébe.

A magyar Btk.-ben (XIV. fejj.) a szemérem elleni büntettek és vétségek címén szabályozott tényálladékok a következők: 1. erőszakos nemi közösülés; 2. szemérem elleni erőszak; 3. megfertőztetés; 4. természet elleni fajtalanság; 5. vérfertőzés; 6. szemérem elleni büntett; 7. házasságtörés; 8. csábítás; 9. szemérem elleni vétség; 10. közbotrányokozás és végül a BN. szerint 11. a kerítés.

114. §. A szemérem elleni tényálladékok.

1. *Az erőszakos nemi közösülés.*

Erőszakos nemi közösülés büntettét követi el: *a) aki valamely nőszemélyt erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön; b) aki valamely nőszemélynek öntudatlan, vagy akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen állapotát arra használja fel, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön, akár ő idézte elő azon állapotát, akár nem (232. §.).*

Aktív alanya csak férfi lehet. De közvetett tettes (ha pl. nő bírja rá a beszámítási képességgel nem bíró férfit a

cselekmény elkövetésére), felbújtó vagy társtettes (ha a nő fogja le a sértettet) nő is lehet. Nem lehet aktív alanya azonban azon férfi, aki nemi közösülésre akár koránál, akár más körülmények következtében képtelen.

Passzió alanya csak nő lehet. Közömbös, hogy a nő a nemi aktus elvégzésére, illetve nemzésre képes-e, amiként az, hogy a sértett nő tisztességes vagy tisztességtelen. De nem követhető el törvényes feleség ellen a férj által még akkor sem, ha külön élnek, ágytól és asztaltól el vannak választva.

Elkövetési cselekvés lehet: a) *kényszerítés erőszakkal, vagy fenyegetéssel*. Erőszak alatt itt is ama fizikai erőalkalmazást értjük, amely a megtámadott védekezését teszi lehetetlenné. A fenyegetésnek külön meghatározását nyújtja itt a törvény, amely az e fejezetben foglalt többi sexualis bűncselekményekre is irányadó. *Fenyegetés alatt* — mondja a törvény — *olyan fenyegetés értetik, amely alkalmas arra, hogy a fenyegetetiben saját, vagy valamely jelenlévő hozzátartozójának életét vagy testi épségét veszélyeztető súlyos sértés közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet gerjesszen* (234. §.). Vagy lehet b) öntudatlan vagy akaratnyilvánításra képtelen vagy önvédelemre lehetetlen állapot felhasználása (így hipnotikus vagy öntudatlan állapotban levő nővel vagy 12 éven aluli gyermekkel stb. való közösülés).

Cél: a házasságon kívüli nemi közösülés, amely az uralkodó gyakorlat szerint már megvalósul a nemi részek érintkezése által (coniunctio membrorum) s nem szükséges sem az immissio penis, sem pedig az exmissio seminis (régembi gyakorlatunk megkívánta az exmissio seminist, így Bjt. II. 257.; VI. 330, 367. stb. 1. ezen piszkos kontroverziákkal és intim szubdiszcionkkal szemben Illés erélyes bírálatát Bjt. VI. 328. s. köv. 1.). Ha a tettest nem ez az eredmény-képzet vezette, úgy esetleg más tényálladék (szemérem elleni erőszak, személyes szabadság megsértése esetleg testi sértés) lesz megállapítandó. Amennyiben a tettes az említett magatartást még nem fejtette ki (bírói gyakorlat szerint ráfekvés, földre fektetés stb.), *kísérlet* lesz megállapítandó.

Az önkéntes elállás a büntetés alól mentesít.

A *részesség* megállapítása terén a Kúria gyakorlata in-

gadozó, így sokszor a túlzó objektivizmus alapján azt, aki a sértettet lefogta, fogva tartja, aki a fenyegetést vagy erőszakot alkalmazza, míg társa közösül, *segédnek* (s nem amint helyesen kellett volna, társtettesnek) minősíti (1. Irk: A bűnszegély és társtettség 37. s köv. L).

Halmazat. Többszörös erőszakos nemi közösülés ugyanazon nővel folytatólagos bűncselekmény. Több nővel, bár egy alkalommal elkövetve, anyagi halmazában áll. Ha az súlyos testi sértést okozott, úgy szintén anyagi halmazat forog fenn.

Büntetése: 10 évig terjedhető fegyház és hivatalvesztés.

Minősített esetek: 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő: *a)* ha az felmenő vagy lemenő ágbeli rokonon vagy testvéren; *b)* ha a tettes gyámságára, gondnokságára, tanítására, nevelésére, felügyeletére, gyógykezelésére vagy gondviselésére bízott személyen követtetett el (235. §.); *c)* életfogytig tartó fegyház, ha a sértettnek halála okoztatott (237. §.).

2. A szemérem elleni erőszak.

Büntettet követi el, *aki valamely nőszemélyen erőszakkal nagy fenyegetéssel nagy valamely nőszemélynek öntudatlan vagy akarata nyilvánítására képtelen vagy védelmére lehetetlen állapotában házasságon kívül fajtalanságot követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású büntettet nem képez* (233. §.).

Ez erőszakos szexuális bűncselekményt az előbbtől mindössze az eredményképzet határolja el.

A *célzat* itt u. i. nem a nemi közösülés, hanem *fajtalanság* elkövetésére irányul. Ez alatt pedig a nemi kéjváagnak a természetestől eltérő szeméremérzetet sértő módon való kielégítését kell érteni (nem fajtalanság a nőnek levetkőztetése, meztelenül való lefényképezése; de az a sértett testének fogdosása).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön és hivatalvesztés. Az előbb említett *minősített* esetekben, amelyek ugyanazok, mint az erőszakos nemi közösülésnél, 5—10 évig terjedhető, illetőleg életfogytig tartó fegyház.

A megfertőztetés.

Elköveti azon férfi, aki életkorának tizennegyedik évét be nem töltött tisztességes leánnyal nemileg közösül (236. §.).

Aktio alanya: a közösülésre képes férfi. Felbújtó vagy segéd nő is lehet.

Passzió alanya: tizennégy éven aluli tisztességes leány. A tizenkettedik életévét még be nem töltött leánnyal való közösülés, nem megfertőzés, hanem erőszakos nemi közösülés. Ha a tettes tizenkét évnél idősebbnek hihette, megfertőztetést követ el, illetve, ha a tizennégy évnél fiatalabb leányról azt hihette, hogy az a tizennegyedik évét már betöltötte, felmentendő ténybeli tévedés címén (a Kúria gyakorlata). *Tisztességes a* leány, akit az a társadalmi osztály, amelyben él, annak tart. Szűz leány is lehet *nem* tisztességes (így aki már többször közösült, de defloráció nélkül) és fordítva (defloráció esetén, amelyet erőszak idézett elő,

1. Bjt. 32. k. 20., u. o. 18. k. 167.). A cselekménynek alkat-eleme a leány önkéntes beleegyezésével végrehajtott nemi közösülés, amely megvalósul a nemi részek érintkezése által. Nem esik büntetés alá a fajtalanság, kivéve, ha erőszakkal követik el, amikor ez a 233. §. szerint minősül.

Általános a felfogás, hogy a büntetőjogi védelem a törvényben megállapítottnál magasabb korhatárra lenne kiterjesztendő, így sok külföldi törvényhozás mintájára (1. a finn, az olasz btk-t, az osztrák, német, svájci stb. jav.-t) legalább a 16. évre.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház.

Perjogi szabályok mind a három büntetetre:

1. bűnvádi eljárás rendszerint csak a sértett fél indítványára indítható meg; az indítvány azonban vissza nem vonható (238. §.);

2. a sértett fél indítványa nélkül indítandó meg az eljárás: a) ha a megjelölt büntetettel az elkövetés idejére és helyére nézve összefüggő és hivatalból üldözendő más büntett is forog fenn; b) ha a büntett a sértettnek halálát okozta, ha az erőszakos nemi közösülésnek vagy szemérem elleni erőszaknak (a 235. §.-ban) meghatározott esetei valamelyike forog fenn (239. §.).

Büntetlenséget biztosít a törvény, vagyis az erőszakos nemi közösülés, a szemérem elleni erőszak és megfertőztetés nem büntetetik: *ha a tettes és a sértett között a bűnvádi ítélet kihirdetése előtt házasság jött létre* (2§? §.).

Ez személyes büntetlenséget biztosító ok, miért, ha a cselekmény elkövetésénél mások is résztvettek, azok a büntetés alól nem mentesülnek. Ítélet alatt a jogerős ítéletet kell érteni (így Angyal: Tankönyv. II. 214., Finkey: 642.; ellenk. Bernolák, Illés).

I

4. Természetelleni fajtalanság.

A törvény két tényálladékot foglal e helyen egybe, vagyis természetelleni fajtalanság vétségét képezi: *a) a férfiak között véghezvitt fajtalanság, úgyszintén b) embernek állattal elkövetett fajtalansága* (241. §.).

Az első esetben a tényálladéknak úgy *aktív*, mint *passzív* alanya csak férfi lehet. Részes lehet nő is. A törvény csak a sodornia ratione sexust bünteti. Ellenben nem bünteti a sodornia ratione ordinis naturaet, a lesbosi szerelmet (nő és nő közti fajtalanságot). A célképzet: a fajtalanság, ami alatt a megszorító magyarázat coitus per anumot érti (így Angyal: II. 21.; Liszt: 563.; Kúria: így a Bjt. 23. k., 378., 26. k. 275., 32. k. 37., ellenk. újabban, amikor általában a nemi kéjvágy kielégítésére irányuló fajtalan cselekvést, így coitus par őst stb. Bjt. 48. k. 168.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

Minősített esete: *büntett* a cselekmény, ha az a férfiak között erőszakkal vagy fenyegetéssel követtetett el, amikor büntetése 5 évig terjedhető börtön; ha pedig e büntett a sértettnek halálát okozta, életfogytig terjedő fegyház (242.), továbbá mindkét esetben hivatal vesztés is (250. §.).

5. Vérfertőzés.

E közös elnevezés alá a következő tényálladékok tartoznak: *a) fel- és lemenő ágbeli rokonok közötti nemi közösülés* (243. §. 1. bek.); *b) fel- és lemenők között elkövetett más-nemű fajtalanság* (243. §. 2. bek.); *c) testvérek között nemi*

közösülés (244. §. 1. bek.); *d) testvérek közötti természetelleni fajtalanság* (244. §. 2. bek.).

A törvény a vérségi kapcsolat tisztaságát oltalmazza, miért lényegtelen, hogy a rokonság törvényes házasságon alapul vagy sem (apa törvénytelen gyermekével, féltestvérek egymással szemben is elkövethetik). A törvénynek „másnemű fajtalanság“ megjelölése alatt minden, kéjkielégítésre alkalmas, szemérmetlen cselekedetet kell érteni, amelyet elkövethetnek különmemű és egynemű személyek (apa és leánya, anya és leánya stb. Így Angyal, Bernolák; ellenk. Illés, ki szerint csak különmeműek között követhető el).

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő a fel- és lemenő ágbeli rokonok közötti nemi közösülés a *felmenő ágbeli rokonon*; 2 évig terjedhető fogházzal a *lelenő ágbeli rokonon*; másnemű fajtalanság esetén a felmenő ágbeli tettes 3 évig terjedhető fegyházzal, a lemenő 1 évig terjedhető fogházzal büntetettek. Testvérek közötti nemi közösülés és természetelleni fajtalanság 2 évig terjedhető börtönnel, ha a természetelleni fajtalanság erőszakkal vagy fenyegetéssel követtetett el, 5 évig terjedhető börtönnel, ha pedig a sértettnek a halálát okozta, életfogytig tartó fegyházzal büntetendő.

Nem büntetetik a lemenő ágbeli rokon, ha tizennyolcadik évét még nem haladta túl (243. §. ut. bek.).

Mellékbüntetés: büntett esetében hivatalvesztés.

Perjogi szabályok. *Hivatalból* üldözendő a fel- és lemenő ágbeli rokonok közötti vérfertőzés, valamint a testvérek közötti erőszakkal vagy fenyegetéssel elkövetett természetelleni fajtalanság, végül ha a sértettnek a cselekmény halálát okozta. *Csak a szülő vagy gondnok indítványára* a testvérek közötti nemi közösülés és fajtalanság.

6. Szemérem elleni büntett vagy férjszinlelés.

Elköveti, *aki magát valamely nő férjének színleli és a nő tévedését felhasználja, hogy azzal nemileg közösüljön* (245. §.).

Aktív alanya: csak férfi lehet. *Passzív alanya* bármilyen nő (férjezett, özvegy, hajadon, stb.). A színlelés módjai igen különfélék lehetnek (így a nő vakságának, a sötétségnek, hosszas távollét után a nő tévedésének kihasználása stb.;

alvó nőn elkövetett nemi közösülés a Btk. 232. 2. p. szerint minősül, Grill Dtár 8. k. 340.).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön és hivatalvesztés.

Perjogi szabályok: bűnvádi eljárásnak csak a sértett nőnek vagy férjének indítványára van helye. Tizenhat-évet betöltött hajadon maga tehet indítványt és törvényes képviselője (Kúria 25. döntvény).

7. Szemérem elleni vétségek.

A nemzetközileg f elburjázott pernográfiaival szemben a büntetőjogi védelmet hatásosabban igyekszik biztosítani a szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett létrejött genfi egyezményt becikkelyező 1929: VII. t.-c.

A törvény az elkövetés módjától függően e bűncselekménynek három alakját különbözteti meg. Elköveti: *a) aki kereskedés, szétosztás, vagy közszemléretétel céljából szeméremsértő iratot, rajzot, metszetet, festményt, képet, falragaszt, jelképet, fényképet, mozgófényképfilmét vagy más ily tárgyat állít elő vagy tart készenlétben, vagy ily tárgyat az említett célból behoz, átvisz vagy kivisz; b) aki ily tárggyal, habár nem nyilvánosan kereskedik, vagy üzérkedik, vagy ily tárgyat bármily más módon forgalomba hoz, közszemlére tesz, vagy üzletszerűen kölcsönöz; c) aki abból a célból, hogy az ily tárgy forgalmát előmozdítsa, vagy könnyítse, arról tesz közzé hirdetést vagy bármily más közleményt, hogy az a. és b. pontban felsorolt cselekmények valamelyikével ki foglalkozik, vagy hogy ily tárgyat mily módon vagy kitől lehet megszerezni (2. §.).*

Az új törvény elejtette a régen kifogásolt „fajtalanságot tartalmazó“ irat stb. megjelölést s a francia „obscène“nek megfelelő szeméremsértő kifejezést használja, amivel tágabb körű büntetőjogi védelmet igyekszik biztosítani. Obscene mindaz, ami nyíltan sérti a szemérmet, míg a fajtalan közlemény a szeméremsértő közleményeknek csak kisebb körét foglalja magában, még ama tágabb törvénymagyarázatban is, mely ez alatt minden a nemi kéjvágy felkeltésére alkalmas iratot stb. értett.

Az elkövetési főcselekvések: a) az ily közleményekkel üzött nyílt kereskedés; b) dugkereskedés; c) e közlemények propagandája.

E cselekmény nem sajtóvétség, miért a sajtóról szóló törvény fokozatos felelősségi rendszere itt nem érvényesülhet.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Minősített esete: a visszaesésben elkövetve, ha a tettes e cselekmény miatt már egyszer büntetve volt és büntetésének kiállása óta tíz év még nem telt el, a cselekmény büntett és 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Mellékbüntetés: az a) pontban megjelölt tárgyat még akkor is *el kell kobozni*, ha nem az elítéltnak a tulajdona.

8. Szeméremsértő közbotrányokozás.

Elköveti, aki szemérmert sértő cselekmény nyilvános elkövetése által közbotrányt okoz (249. §.).

Nyilvánosan van elkövetve a cselekmény, ha azt többen észlelték. A tettesnek tudnia kell erről. A cselekménynek objektív szeméremsértő jellegűnek tkell lennie. Közbotrányt idéz elő a tettes magatartása, ha azzal több személynek sértette meg szemérem érzetét.

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

115. §. A kerítés és csábítás.

Harmat E. A kerítés. 1910. *Gruber:* Bulletin VIII. 163. *Mittermaier:* VD. Bes. T. IV. 175. *Schrank:* Dér Madchenhandel und seine Bekämpfung 1904. *Schidlof:* Dér Miidchenhandel Seine Geschichte und sein Wesen 1904. *Kitzinger:* Gesetzgebung und Verwaltung im Kampfe gégen den Madchenhandel 1908. *Wagener:* Dér Madchenhandel 1912. *Bachdarach:* Dér Begrff der Kuppelei 1911. *Jaffa:* Dér Begriff des Zuhalters im Rstgb. 1902. *Haldy:* Kuppeleiparagraph und Bordellwirt 1914.

A leánykereskedés elnyomása végett, a mindinkább felbúrjázott fehér rabszolgakereskedés (traité des blanches} kiirtására a kontinensen az első komoly lépéssel a londoni (1899) nemzetközi kongresszuson, majd még inkább a Párizsban (1910) létesült nemzetközi egyezmény alakjában találkozzunk (1912. évi XLIX. t.-c.). Nálunk a kérdés tör-

vényhozási rendezése annál inkább égető volt, mert a megfelelő büntetőjogi szabályok hiányában a magyar nőkkel (hungarák) űzött aljas kereskedés miatt hazánk területe a nemzetközi leánykereskedés kétes értékű keresett piacává lett. A kérdés törvényhozási szabályozását az első Bn. tartalmazza a felmerült kívánalmaknak megfelelően. Eme rendelkezéseket részben módosította a nőkkel és gyermekekkel űzött kereskedés elnyomása végett Genfben létesült nemzetközi egyezményt becikkelyező 1925: XIX., amely a nők részére biztosított büntetőjogi védelmet a férfi nemhez tartozókra is kiterjeszti és a korhatárt is felemeli.

Kerítést követ el, a) aki valamely tisztességes nőt házasságon kívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljából, önértékből, más részére szándékosan megszerez vagy megszerezni törekszik, ha a nő életének huszonegyedik (1925: XIX 2. §.) évét még be nem töltötte (Bn. 43. §. 1. bek.); b) aki valamely tisztességes nőt szándékosan reábír, hogy a megjelölt célra bordélyházba vagy hasonló üzletbe lépjen (Bn. 44. §. 1. bek); illetve c) aki valamely nőt bordélyházban vagy hasonló üzletben akarata ellenére bármely okból visszatart (Bn. 44. §. 3. bek.).

Aktív alanya: lehet bárki, férfi és nő egyaránt. De, ha a tettes a nőnek hozzátartozója, nevelője, tanítója, felügyelője, úgy a kerítés minősül (Bn. 45. §. 2. p.); illetve esetleg csábítás (247. §.) lesz elkövetve.

Passzív alanya: csak *tisztességes* nő lehet. Ilyen minden nő, aki a társas érintkezésben részt vehet, akit a társadalom, amelyben él, ilyennek tart. Nem tisztességes az erkölcstelen életmódot folytató nő, akit a társadalom magából kiközösít (az örömléány, bordélyházi nő, feslett életmódot folytató rossz hírű nő stb.).

Jogi tárgya: a nő nemi szabadsága, erkölcsi tisztasága.

Elkövetési módok: a kerítés enyhébb, vagyis vétségi tényálladékainál: a más részére való *megszerzés* vagy az arra *irányuló törekvés*. Tehát a törvény a befejezett kerítéssel egyenlő megítélés alá vonja annak megkísérlését. Továbbá reábírás bordélyházba vagy hasonló üzletbe lépésre. A ke-

rítés bünteténél ily helyeken a sértett akarata ellenére történő visszatartás.

Célzat: a törvényben megjelölt tevékenységet azért kell foganatosítani, hogy a nő közösülésre vagy fajtalanságra legyen felhasználva.

Motívum: a kerítés első vétségi esetében (a) szükséges» hogy a más részére történő vagy irányuló megszerzés *önérdekből* eredjen, önérdek minden egyéni érdek, ez lehet vagyoni, de más személyi (előlépés, kedvezmény stb.) érdek is.

Szándékosan lehet csak kerítést elkövetni. Ha a tettesnek nem volt képzete a bekövetkezett eredményről, ha esetleg kötelességmulasztásból okozta a nő erkölcsi züllését, eme gondatlan magatartásért a törvény szerint nem büntethető.

Büntetése: 2 évig terjedhető fogházzal büntetendő a kerítés vétsége; 3 évig terjedhető börtönnel a kerítés büntette; 3 évig terjedhető fegyházzal, ha a sértett nő 21-ik évét még nem töltötte be; 5 évig terjedhető fegyházzal a nőnek külföldi bordélyházba vagy hasonló üzletbe szállítása esetén; 5—10 évig terjedhető fegyházzal, üzletszerű elkövetés esetén, úgyszintén, ha a tettes ugyanily büntett miatt már egyszer büntetve volt és büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el.

Mellékbüntetés: a kerítés büntette és vétsége miatt hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése is kimondandó.

Minősített esetek: tekintet nélkül a sértett nő korára és erkölcsiségére, a kerítés büntett, ha a tettes: a) *csalárdsággal, erőszakkal vagy fenyegetéssel követi el;* b) *a cselekményt hozzátartozója (Btk. 78. §.), nevelés, tanítás vagy felügyelet végett rábízott, vagy neki alárendelt nő ellen követi el;* c) *a nőt külföldre szállítja vagy szállíttatja;* d) *a kerítéssel üzletszerűleg foglalkozik, vagy a kerítés miatt már egyszer büntetve volt és büntetésének kiállása óta tíz év még el nem telt (Bn. 45. §.).*

Módosítás. A Bn.-nak fenti rendelkezéseit, amint említettük már, módosította a nőekkel és gyermekekkel üzött kereskedés elnyomása végett Genfben létesült nemzetközi

egyezményt becikkelyező 1925: XIX. 2. §-a, amely egyfelől a nők részére biztosított büntetőjogi védelmet a *férfi* nemhez tartozókra is kiterjeszti, másfelől pedig a Bn. 20. évi korhatárát 21. évre emeli fel,

Szövetség, amely a kerítés (Bn. 44—46. §§-ban meghatározott) büntetének elkövetésére jön létre s ahhoz a büntett véghezvitelét célzó előkészületi cselekmény nem járult: 1 évi fogházzal, ha pedig ilyen cselekmény is járult: 2 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Csábítás. Rokon tényálladék a kerítés minősített eseteivel a csábítás, amelyet elkövet *a) azon szülő, aki törvényes vagy természetes nőgyermekét mással nemi közösülésre, úgyszintén az, b) aki törvényes vagy természetes gyermekét mással nemi vagy természet elleni fajtalanság elkövetésére csábítja, végül c) aki a gyámságára, gondnokságára, nevelésére, tanítására vagy felügyeletére bízott személyt ezen cselekményre csábítja* (247. §.).

Aktív alanya a csábítás büntetének csak a szülő, gyám, gondnok, nevelő, tanító vagy felügyelő lehet.

Passzív alanya: fi- vagy nőgyermek.

Sokáig volt vitás, vajjon a gyám, gondnok, felügyelő, nevelő vagy tanító, ha saját maga részére csábít el egy gyermeket, büntethető-e? A Kúria a 89. sz. döntvényében akként döntötte el, hogy ilyenkor a csábítás tényálladéka nincs elkövetve. Ezzel szemben az irodalomban általános a felfogás (Angyal, Finkey, Illés, Werner), hogy ilyenkor is megvalósul a tényálladék. Ha a törvény első bekezdésében a szülők részéről elkövetett csábításnál a *mással* való fajtalanságot írja elő, oka abban rejlik, hogy önmagával való ilyen cselekménye a vérfertőzés tényálladékát meríti ki. Tehát úgy a nyelvtani helyes interpretáció szerint, amelynek értelmében a *mással* kifejezés a törvény 2. bekezdésébe mint értelmetlen át nem hozható, valamint a logikai értelmezés, amely nem engedheti meg, hogy serdületlen gyermekek ily erkölcstelenségekkel szemben védelem nélkül maradjanak, az érintett helyes interpretáció mellett szól.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház.

VI. FEJEZET.

A család elleni bűncselekmények.

Ezek alatt a *házasságtörés*, a *kettős házasság* és a *családi állás elleni tényálladékokat* értjük, amelyeket a magyar Btk. azonban három külön fejezetben szabályoz egymástól szétszakítva. Ezen tényálladékok közös jellemvonása, hogy jogi tárgyuk a család, védelmi tárgyuk pedig a házasság, mint a mai társadalmi rendnek egyik legfontosabb alapintézménye. Tehát nem tekinthetők ezek az egyesek családi, személyi jogköre ellen irányuló cselekményeknek, mert ezen sérelem azokat csak közvetve a családon keresztül éri. Részünkről ezért ezen tényálladékokat a társadalom elleni bűncselekmények közé sorozzuk (közel áll ehhez a felfogáshoz Halschneré, aki ezekben az egyes és a társadalom elleni bűncselekmények áthidaló csoportját tekinti).

116. §. A házasságtörés és kettős házasság.

Vámbéry: A házasság védelme a büntetőjogban. 1901. *Vargha F.:* A házasságtörés az indítvány! jog és elévülés szempontjából. Ü. L. 1889. évf. *Blaskó:* Házasságtörés. Jog. 1896. *Heil:* A kettős házasságról. M. lg. XIV., XXIV. *Kohlrausch:* VD. Bes. T. IV. 465. *Mittermaier:* u. o. 84. *Bennecke:* Die strafrechtliche Lehre vom Ehebruch. 1884. *Reis:* Die Unterdrückung des Personenstandes. 1888. *Stange:* Beiträge und Lehre von der Bigamie. 1893. *Morb:* Begriff des Personenstandes und die Personenstandsdelicte. 1904. *Pfeil:* Dér Ehebruch in seiner geschichtlichen Entwicklung und nach dem geltendem Recht. 1908. *Cohn:* Beiträge zur Frage der Bestrafung des Ehebruchs. 1916. *Mittermaier:* Dér Ehebruch. 1909.

1. A házasságtörés.

A törvény csak a házasságtörésre vonatkozó büntetőszankciót állapítja meg, anélkül, hogy a házasságtörés fogalmát meghatározná. Házasságtörés alatt értjük két különemű egyénnek a házassági hűség megszegésével járó közöslését.

Aktit) alanya: olyan férfi és nő, akik vagy mindketten törvényes házasságban élnek (*adulterium duplex*), vagy közülük egyik (*adulterium simplex*).

Szándék szükséges a tényálladék elkövetéséhez, vagyis a tetteseknek tudniuk kell a fennálló törvényes házasságról, melyben mindkettőjük vagy egyikük van. Ha e tudat hiányzik, a ténybeli tévedés (82. §.) a büntetés alól mentesít. A cselekmény azonban csak akkor büntethető, ha a törvényben megállapított következmény beáll, vagyis *ha emiatt a házasság-felbontás vagy az elválás jogerejű ítélet által kimondatott* (246. §.).

A házasság felbontása, vagy az elválás iránt benyújtott kereset félbeszakítja az elévülést, az *elévülés* azonban az Ítélet jogerőre emelkedésekor újra kezdetét veszi (246. §. 2. bek.).

Büntetése: 5 hónapig terjedhető fogház.

Bűnvádi eljárásnak csak a sértett házastárs *indítványára* van helye. Az indítvány előterjesztésének határideje az ítélet jogerőre emelkedéséről szerzett tudomásvétel napjától kezdődik (uralkodó felfogás).

2. Kettős házasság.

Elköveti, *aki érvényes házassági kötelékben lévén, ismét házasságra lép, úgyszintén az a nem házas is, ki tudva oly egyénnel házasságot köt* (251. §.).

Alanya: érvényes házassági viszonyban levő egyén vagy ilyenben nem levő, amennyiben tudomása van, hogy akivel házasságot köt, érvényes házasságban él.

A büntethetőség előfeltétele az előző házasság érvényesége. E tekintetben az 1894: XXXI. t.-c. rendelkezései irányadók.

Elkövetési mód: *a házasságra lépés* az érvényes házasságban élő személy részéről; illetve *házasságkötés* nem házas részéről (feleknek házasságkötés céljából a polgári tisztviselő előtt való megjelenése: kísérletet képez; ált. felfogás).

Szándékosan lehet csak a tényálladékot elkövetni, vagyis a tettesnek tudnia kell egy érvényes házasság fennállásáról s ebben a tudatban kell házasságot kötnie azzal, aki ilyen kötelékben van. A tévedő fél a 82. §. alapján a büntetés alól mentesül.

Az elévülés a második házasság megszűnése napján kezdődik (55. sz. döntvény).

Büntetése: 3 évig terjedhető börtön; illetve 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő, az, aki a vele házasságra lépő felet az előbbi kötelék fennállására nézve tévedésbe ejtette.

A törvény külön büntető rendelkezést tartalmaz a kettős házasság megkötésében résztvevő lelkészre, illetve az 1894: XXXI. 121. §-a értelmében közreműködő polgári tisztviselőkre (ilyenek az anyakönyvvezető, az alispán, polgármester, főszolgabíró, a követ és a konzul). Vagyis 5 évig terjedhető börtönnel és hivatalvesztéssel büntetendő a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő, aki tudva, hogy a megkötetni szándékolt házasság kettős házasság, a feleket összehadja (252. §.); 1 évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő azon a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő, akit a kettős házasság megkötése körül gondatlanság terhel (253. §.).

117. §. A családi állásra vonatkozó büntettek és vétségek.

Ezen cím alatt (a XVI. fej.) törvényünk a következő tényálladékokat szabályozza:

1. Gyermekcsempészet.

Elköveti az, *aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol, rendszerint járt helyre kitesz, vagy bármely más módon családi állásától megfoszt, nagy ezen állását megváltoztatja* (254. §.).

Aktív alanya: lehet bárki, szülő úgy, mint idegen harmadik.

Passzív alanya: saját vagy idegen gyermek.

Elkövetési eselekvések lehetnek: *a) más családba csempészes* (így midőn a nő szülést színlel s így egy nem általa szült gyermeket férje családjába csempész, amikor a házastársak közös megegyezéssel idegen gyermeket törvényes gyermeküknek állítanak stb.); *b) a gyermek kicserélése* (pl. majorátus esetében, ha a később született adatik ki első szülöttnek Min. Ind.); *c) gyermekszikkasztás* (amikor a cél a

családi állás megváltoztatása, pl. dajkaságba adott gyermeknél; de már gyermekrablás, ha a tevékenység a gyermeket szabadságától fosztja meg); *d) eltitkolás* (amikor a talált vagy gondozásba vett gyermeket a jogosított kívánatára valaki nem adja vissza); *e) rendszerint járt helyre való kitétel* (a cél a gyermektől oly módon történő megszabadulás, hogy az életben maradjon, ebben különbözik a gyermekkitételől. Ott a gyermek származása, családi hozzátartozása válik kétségesé, itt annak életben maradása); *f) bármely módon a családi állásból oaló megfosztás vagy ezen állás megváltoztatása.*

Szándékosnak kell lennie a cselekvésnek, vagyis a tettesnek tudnia kell, hogy magatartásával a gyermeknek családi állását megváltoztatja. A cselekmény motívuma közömbös (nem tesz különbséget, hogy a gyermek családi állása annak előnyére vagy hátrányára lett megváltoztatva. B. fi. T. 4. k. 104.).

Büntetése: 1 évig terjedhető börtön; illetve 5 évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt nyereszkeszési szándékból követték el.

2. Csalárd és vétkes házasságkötés.

A csalárd házasságkötést elköveti, aki a házasság megkötésénél a másik fél előtt valamely bontó akadályt elhallgatott, vagy a másik felet oly tévesztés által bírta a házasság megkötésére, amely miatt az felbontatott vagy semmisnek nyilvánítottatott (255. §.).

A házassági törvény (1894: XXXI. 121. §.) szerint „felbontható“ vagy „semmis“ házasság alatt a *megtámadható* vagy *semmis* házasságot, „bontó“ akadály alatt pedig a házassági törvényben meghatározott *érvénytelenségi* okokat kell érteni.

Csak a sértett fél indítványára van helye bünvádi eljárásnak.

Büntetése: 2 évig terjedhető börtön.

A vétkes házasságkötést a házassági törvény határozza meg (1894: XXXI.).

Elköveti, aki a jelen törvényben megszabott akadály vagy érvénytelenségi ok ellenére tudva köt házasságot, amennyiben cselekménye súlyosabb büntetendő cselekményt nem képez (124. §.).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

118. §. A házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő s egyházi személy egyéb vétségei.

A Btk. és az ezt módosító 1894. évi XXXI. t.-c. még a következő vétségeket szabályozza: *a)* azon a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő, aki tudva, hogy érvénytelenségi ok forog fenn, mely miatt a házasság megtámadható, vagy semmis, a feleket mégis összeadja: 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő (256. §.); *b)* azon a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő, akit olyan házasság megkötésénél, mely fennforgó érvénytelenségi ok miatt megtámadható, vagy semmis, gondatlanság terhel: 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő (257. §.); *c)* az a polgári tisztviselő, aki tudja, hogy a házassági törvényben foglalt valamely akadály forog fenn, vagy hogy a házasságnál való közreműködésre nem jogosult és a házasság megkötésénél közreműködik, amennyiben cselekménye súlyosabb büntetendő cselekményt nem képez: 6 hónapig terjedhető fogházzal és a viselt hivatal elvesztésével büntetendő (1894: XXXI. 122. §. 1. bek.); *d)* az a polgári tisztviselő, aki az előbbi pontban említett cselekményt gondatlanságból követi el: vétség miatt 1000 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető, ismétlés esetében a viselt hivatal elvesztése is kimondható (1894: XXXI. t.-c. 122. §. 2. bek.); *e)* azon lelkész, vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy, aki egyházi összehadásnál eljár, mielőtt a felek igazolták volna, hogy a házasságot a polgári tisztviselő előtt megkötötték: vétséget követ el és 1000 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, ismétlés esetében a cselekmény 2 hónapig terjedhető fogházzal s 1000 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Nem büntethető a cselekmény, ha az egyházi összehadás az egyik félnek közel halállal fenyegető betegségében történt.

VII. FEJEZET.

A becsület elleni bűncselekmények.

119. §. A becsület elleni fényálladékok általában.

Angyal: A becsület védelméről szóló 1914:XXI. t.-c. Kézikönyv. I. k.
Halász: A becsület oltalma. 1911. *Auer P.:* Becsület és becsületsértés.
 1908. *Gerőcz:* A becsület és védelme. 1909. *Auer Gy.:* A becsület fogalma
 és védelme a büntetőjogban. 1928. *Wlassics:* J. K. 1880., 1881. *Zsitoay L.:*
 J. A. III. *U. ő:* J. K. 1911. *Vajkó:* J. K. 1912. *Búza:* Bjt. Lili. *Bencsik:*
 J. K. 1911. *Nagy S.:* J. K. 1915. *Horváth. J.:* J. K. 1914. *Rapoch:* J. K.
 1914. *Mikooich:* J. K. 1914. *Lengyel:* J. K. 1914., 1925. *Balás P. E.:* J. K.
 1915. *Putnoki:* J. K. 1951. *Zöldy:* J. A. 1929. *Ludwig:* J. Ki. 1927. *Szabó*
Gy.: M. J. Sz. VIII. *Mikes:* M. J. Sz. X.

Liepmann és Lilienthal: V. D. Bes. T. IV. 217., 575. *Binding:* Die
 Ebre und ihre Verletzbarkeit. 1892. *Landsberg:* Injurien und Beleidigung.
 1886. *Hess:* Die Ebre und Beleidigung. 1895. *Hitzig:* Injuria. 1899. *Volk-*
mann: Dér Begriff der Beleidigung. 1896. *Hoffner:* Ehrverletzungen. 1905.
E. Merkel: Dér Leihenraub. 1904. *Rogomski:* Die komische Beleidigung.
 1909. *Eisler:* Rechtsgut und Erfolg der Beleidigung. 1911. *Hammerley:*
 Die Kollektivbeleidigung. 1910. *Kissler:* Die Beschimpfung Verstorbenen.
 1919. *Schubert:* Die verleumderische Beleidigung. 1920. *Kern:* Systema-
 tische Abgrenzung der Verbrechenselemente bei der Beleidigung. 1912.
Sauer: Die Ehre und ihre Verletzung. 1915. *Kronecker:* Reform II. 509.
 u. o. 1926. 555. *Steiner:* Dér Ehrbegriff im Strafrecht. 1915. *Engelhard:*
 Die Ehre als Rechtsgut im Strafrecht. 1921. *Schierloh:* Die Beleidigung.
 1925.

I. Az ember személyes javai között egyike a legértéke-
 sebbeknek az ember becsülete. Értéke felér életének értéké-
 vé], mert becsület nélkül az élet nem emberhez méltó élet.

Attól függően, hogy a különböző korok mit értettek be-
 csület alatt, az ember ezen értékének különféle büntetőjogi
 védelmével találkozunk. Igen érdekes a római jogi észjárás
 ebben a vonatkozásban, amely a mai értelemben vett egyéni
 becsület fogalmát egyáltalán nem ismerte, hanem csak a
polgári becsületet, vagyis az egyénnek az állam részéről a
 polgári jogok gyakorlatára biztosított ama képességét,
 amelynek értékét nem lehet sértő szavakkal vagy cselekedet-
 tekkel csökkenteni. A római jogi *injuria* a római polgár tett-
 leges bántalmazását, majd a magánlaksértést is felölelte. El-
 követőjével szemben eleinte csak magánkeresetnek, később
 a súlyosabb esetekben közkeresetnek is helyet engednek.

A középkori germánjog immár felismeri a törzs által védett személyes becsületet, amely a legkülönbözőbb módon sérthető meg és éppen ettől függően különbözőképp torolták meg. Enyhébb esetekben pénzbírsággal, súlyosabb esetekben száműzés, pellengére állítás által, ami azonban meg volt váltható. Látható tehát, hogy a becsületsértést még csak magánvétségnek tekintették. A Carolina csak a gyalázó iratot bünteti. A régi magyar jogi felfogás is, egészen a Btk. életbeléptéig, magánvétségnek tekinti. Büntetése a régi nyelvki-metszés inegszelidülésével annak megváltásaként kialakult *nyelooaltság* volt (a sértett polgári eljárás során követelhetett: nemesekre és kiváltságolt városi polgárookra 100 arany forinttal egyenlő értékű 25 nehéz girában állott; ennek %-a a bírót, %-e a sértettet illette; más személyekre a váltságdíj 20 fit. volt, amely a földesurat illette meg).

A XIX. század második felétől kezdődő újabb büntető törvényhozás mindinkább mint az ember méltóságát, az egyéni becsület jogát sértő cselekményeket kriminalizálja egymástól sokban eltérő kiépítésében az egyes becsület elleni tényálladékokat. A magyar Btk. a becsület elleni cselekményeknek két alakját különbözteti meg: a becsületsértést és a rágalmazást (míg a német btk. három alakját szabályozza: *Beleidigung*, *Üble Nachrede* és *Verleumdung*-t, hasonlóan a belga, holland btk.-ek).

II. Mindkét becsület, elleni tényálladéknak közös *jogi tárgya*: a *becsület*. Mit kell értenünk becsület alatt? Az ember személyének erkölcsi értékét. Vannak egyesek, akik szerint ezen érték minden külső értékeléstől független, amely tehát az embert emberi méltóságánál a maga erkölcsös és jogszerű viselkedése következtében illeti meg (1. különösen Binding, Kohler, Finger). Míg mások a társadalom értékelése alapján az ember becsületét éppen az ember értékének mások által való elismerésében keresik, amelyet társadalmi kötelességeinek megfelelő teljesítése által szerez meg (Liszt, Liepmann, Westermarck, Frank, Sauer).

A kérdés tisztázása Binding érdeme, aki helyesen állapítja meg, hogy a becsület független attól, amit az alatt az egyénen kívül állók értenek. Vagyis a becsület nem azonos az ember szociális értékével, sem az önbecsüléssel, sem az

egyes társadalmi osztályok vagy harmadik személyek véleményével, a jó hírnév jogával, hanem a becsület az az érték, amely az embert, mint olyant és abban az irányban illet meg, amely mértékben erkölcsi és jogi kötelességeinek eleget tesz (Lehrb. I. 136.).

A becsület mint jogtárgy egységes. Nincs különbség származás, vallás vagy társadalmi hovátartozás szerint. De azért az egységes jogtárgy különböző tartalmat nyerhet különféle tényezők között (1. a francia kispolgár takarékoságát, a magyar nép bátorságát, vendégszeretetét stb. Így Auer: A becsület fogalma. 19. 1.).

A becsület elleni bűncselekmények *passzió* alanya lehet általában minden élő vagy létező személy.

a) Becsület elleni cselekmény *passzió alanya* minden élő fizikai személy. Halottak ellen elkövethető, a halott emlékének a meggyalázása által, mely esetben az elhalt családtagjai a sértettek. Irányulhat a sértés egy testület ellen is (pl. a miagyar tanári kar, vagy bíróság ellen), amikor annak minden egyes tagja sértettnek tekintendő (így Angyal, Frank, Binding, Liepmann).

b) *Jogi személy* ellen tételes büntetőjogunk szerint becsületsértés nem követhető el, tehát csak a jogi személyt alkotó fizikai személyek tekinthetők sértettnek. Részünkről a bűncselekmény alanyáról vallott felfogásunkhoz hűen (1. 87. 1.) elvileg helyeseljük azt a felfogást, amely becsület elleni cselekményeket jogi személyek ellen is elkövethetőnek tart (így Liszt, Frank, van Calker; nálunk Angyal, Finkey, Heller).

c) Minthogy a becsület nincs életkorhoz kötve, minden élő embernek már születésétől kezdve joga van a maga emberi méltóságának' a sérthetlenségéhez, így tehát gyermek ellen is elkövethető becsületsértés (így Binding, Kohler; nálunk Fayer, Finkey, Illés). Ezzel szemben egyesek csak a magasabb korban, a már a családi körtől kivált s így kifelé kötelességekkel bíró gyermek részére adnák meg a büntetőjogi védelmet (így Liszt, Frank, Finger, Liepmann stb., nálunk Angyal).

d) Becsület elleni cselekmény elkövethető *elmebeteg* ellen is, betegségét megelőző életére vonatkozólag. Ugyanígy elkövethető bíróság által *elitét* személy ellen is; de nincs

elkövetve, ha az állítás az ítéletileg megállapított tényre vonatkozik (így Angyal, Finkey, Illés).

e) A cselekmény csak *felismerhetően* megjelölt személy ellen követhető el. De nem szükséges névszerinti megnevezése, ha annak kiléte iránt a fennforgó körülmények között kétely nem merülhet fel (Bjt. 61. k. 211.).

120. §. A rágalmazás.

I. Rágalmazás vétségét követi el, aki valakiről más előtt oly tényt állít, vagy hiresztel, mely valóság esetében az illető ellen bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet, vagy pedig őt közmegvetésnek tenné ki (Bv. 1. §.).

A rágalmazásnak legkiemelkedőbb ismertető jele a *tényállítás*. Tény alatt értjük elsősorban is az ember cselekedetét. De tágabb értelemben ez alatt kell érteni minden olyan eseményt, mely a sértettel kapcsolatba hozható. Tény minden, akár a múltban, akár a jelenben megtörtént olyan cselekmény vagy előforduló jelenség, melyet valamely személy jellemével hozhatunk kapcsolatba (ily kifejezések: csaló, sikkasztó, tolvaj nem merítik ki a tényállítás fogalmát: ellenben azon állítás, hogy X. sikkasztott, lopott, hogy az ítélőbíró feltűnő tudatlanságot árult el, hogy valaki hivatalos kötelességét megszegte' stb. tényállítások). Nem tényállítás másokról szóló vélemény, feltéve, ha az nem tényeken nyugszik. A ténynek valótlannak kell lennie, vagyis olyannak, ami nem felel meg a történeti valóságnak. A rágalmazás! tényálladék alkateleme továbbá, hogy a tényállításnak a törvényben megállapított következménye legyen. Ez pedig, hogy az állított tény valóság esetében: *a)* az illető ellen bűnvádi, vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehessen, vagy *b)* azt közmegvetésnek tegye ki.

A büntető eljárás, illetőleg fegyelmi eljárás tényleges megindulása nem szükséges. Közmegvetés alatt értjük azt az erkölcsi rosszalást, mely a sértett egyénnek a becsületes emberek társaságából való kiközösítését vonja maga után. Ennek megítélése szempontjából nem az egyéni, vagy társadalmi felfogás az irányadó, hanem a becsületnek a közvéleményben élő objektív fogalma (így Isaák, Angyal).

Rágalmazás passzív alanya személyösszesség is lehet (így a Kúria legutóbb is. Bjt. LXXXI. 69.). De ennek sérelmére csak akkor állapítható meg, ha a vád tárgyává tett állítás vagy híresztelés nem egyesekre, hanem magára a kollektív egységre vonatkozik.

Az elkövetési tevékenység á megjelölt ténynek állítása vagy híresztelése. A mindennapi szóhasználat értelmében állít az, aki valamit igaz gyanánt tüntet fel. Lényegtelen az, hogy a tényből magának van-e tudomása, vagy azt mástól hallotta (így Gerland, Angyal). Híresztelés alatt valamely tény tovább adását értjük. Mindkét közlési mód történhetik előszóval, Írásban, nyomtatvány útján, vagy más műveletekkel.

A tényálladék alkateleme továbbá, hogy az állítás, vagy híresztelés *más* előtt történjék. Ez lehet a sértettől különböző bármely személy. Nem szükséges az, hogy harmadik személy arról valóban tudomást is szerezzen, elég a tudomásszerzés lehetősége (így Fayer, Angyal; ellenk. Illés, Finkey).

A tényálladék alkatelemei továbbá, hogy a tényállítás jogellenes legyen. De a valóság bizonyítása nem a jogellenességet, hanem a büntethetőséget zárja ki. Így amikor a Bv. kimondja, ha á tényállítás, vagy valamely tényre való kifejezésnek használata a hatóság előtt folyamatban lévő ügyben tárgyalás alkalmával szóval, vagy ügyiratban ügyre és az ügyfélre vonatkozólag történt, kizárja a rágalmazás megállapítását (17. §.). A sértett beleegyezése azonban nem szünteti meg a rágalmazás jogellenességét, mert a becsület is azon jogok közé tartozik, amelyről annak alanya önként nem mondhat le (így Liszt, Thomsen; ellenk. Binding, Angyal).

A rágalmazás szándékosan követhető el. Tehát csak annak a tudata szükséges, hogy a tényállítás olyan, amely valóság esetén az illető ellen bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindítását vonná maga után, illetve azt közmegvetésnek tenné ki. De nem tartozik hozzá a tényállítás valótlanságának a tudata, amiként nem a rágalmazás! célzat, illetőleg a rosszhiszemőség (így a Kúria gyakorlata szerint rágalmazást nemcsak az követ el, aki tudva valótlán tényeket ál-

lit, hanem az is, aki abban a hiszemben állít rágalmozó tényeket, hogy azok valók, amikor a jóhiszeműség nem mentesíti a vádlottat (Jogi Hírl. 1927. 50. sz.).

Kísérlete e tényálladéknak bár előfordulhat, de nem büntethető.

Ugyanazon sértett ellen időbelileg összefüggő többrendbeli rágalmozó tényállítás elkövetése folytatólagos egységbe foglalandó (így Finkey, Angyal, Kúria anyagi halmazatot lát. Bjt. 57. k. 243.). Ahol ez az összefüggés hiányzik, anyagi halmazat van. Ugyancsak anyagi halmazatot kell megállapítani több személy ellen elkövetett rágalmozás esetén.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Minősített esetek: *a)* ha cselekmény sajtó útján, vagy egyébként nyilvánosan követték el; büntetése ilyenkor 8 naptól í évig terjedhető fogház; sajtó útján van elkövetve a rágalmozás, ha ennek tényálladékát a sajtótermék tartalma foglalja magában; *b)* ha a törvény által alkotott testület, bizottságok, vagy⁷ tagja, hatóság, közhivatalnok, törvényesen bevett, vagy elismert vallás felekezet lelkésze a sértett és a sértés hivatásuk gyakorlására vonatkozik. Büntetése ugyanúgy, mint előbb.

A törvény által alkotott testület az oly személyösszesség, mely ugyan a törvény kötelező rendeletéből jött létre, de sem hatósági, sem közhivatalnoki jelleggel nem bír (Bdtár 17. k. 32.) Arra nézve, hogy kit kell *hatóság alatt* értenünk a Hv. 1. §-a; a közhivatalnokok fogalmi körére pedig a Btk. 491. §. irányadó, *c)* a rágalmozásnak további minősített esete, ha a cselekmény aljas indokból követtetett el. Büntetése ugyanúgy, mint előbb; *d)* súlyosabb megítélés alá esik a rágalmozás, ha a törvényben említett testület, bizottság vagy személy ellen hivatási gyakorlására vonatkozólag sajtó útján követték el. Büntetése 8 naptól 2 évig terjedhető fogház.

II. Hatóság előtti rágalmozás.

Hatóság előtti rágalmozás vétségét követi el, *aki valakit hatóság előtt bűnvádi, nagy fegyelmi úton büntethető cselekmény elkövetésével kellő ténybeli adat nélkül vádol, ha őt gondatlanság terheli és vádja nem bizonyul valónak*

(20. §.). A tény állandók a hamis vád bűncselekményével áll közvetlen rokonságban, ez utóbbinak kiségitő cselekménye.

Passzív alanya: minden megjelölt élő személy lehet.

Elkövetési tevékenysége a *vádolás*. A vádolás nem a szó igaz processualis értelmében veendő, hanem abban a tágabb szóhasználatban, amely általában büntető vagy fegyelmi hatósági eljárás megindítására alkalmas magatartást ért alatta.

121. §. A becsületsértés.

I. A becsületsértés vétségét követi el, aki más ellen becstelenítő, lealacsonyító, vagy megszegyenítő kifejezést használ, vagy pedig ily cselekményt követ el, amennyiben az 1. §. esete nem forog fenn (Bv. 2. §.).

A becsületsértés elkövetési tevékenysége a törvényben megjelölt kifejezés használata, vagy cselekmény elkövetése. Ettől függően különböztetjük meg a *szóbeli* (iniuria verbális) és a *tettleges becsületsértést* (iniuria reális) (pl. arculütés, hajlevágás, leöntés, verés stb.). Mind a kifejezésnek, mind a cselekménynek *becstelenítőnek, lealacsonyítónak, vagy megszegyenítőnek kell lennie*. A törvény ezzel a bírót a becsületsértés határai felől tájékoztatja és a becsület védelmének szélesebb körét húzza ezzel meg, amikor a régi törvényt meggyalázó kifejezését ezekkel helyesbíti. Minden, az ember méltóságát kisebbitő, kifejezés vagy cselekmény e tényálladékot meríti ki. Ennek megállapításánál a bíróságnak mindig tekintettel kell lennie a sértett személyi és társadalmi körülményeire, a becsületnek egy meghatározott társadalmi osztályon belül kialakult élő fogalmára.

Passzív alanya lehet fizikai és jogi személy. A becsületsértés gyermek ellen is elkövethető (így legutóbb is a Kúria ötéves gyermek tettleges bántalmazása esetén becsületsértést állapított meg. Bjt. LXXXI. 41.).

Burkolt, tréfás vagy kérdés alakjába öltöztetett kifejezés is a becsületsértésnek alkalmas elkövetési módja lehet.

Az elkövetési tevékenységnek *szándékosnak és jogellenesnek* kell lennie. Sértési célzat itt sem szükséges (Bdtár. IV. k. 65.).

Kísérlete e tényálladéknak nincs.

Ha a becsületsértés mellett más súlyosabb bűncselekmény is (rágalmazás, testi sértés stb.) megvalósul, úgy ez utóbbiba beleolvad az előbbi; különben többség forog fenn (így amikor a Kúria magánlaksértés, személyes szabadság megsértése és egyidejű becsületsértés között anyagi halmozatól állapít meg stb.).

Büntetése: pénzbüntetés.

Minősített esetekben (amelyek ugyanazok, mint a rágalmazásnál, egy kivételével): 6 hónapig terjedhető fogház.

A becsületsértésnek külön minősített esete még, ha a sértés feltűnően durva (4. §. 2. bek.).

Nyolc naptól 1 évig terjedhető fogház, ha a cselekményt törvény által alkotott testület, bizottság, avagy tagja, hatóság vagy közhivatalnok ellen hivatásuk gyakorlására vonatkozólag sajtó útján követték el.

Büntetlenségi esetek: 1. Kizárja a rágalmazás vagy becsületsértés megállapítását az a körülmény, hogy a tényállítás, vagy a valamely tényre közvetlenül utaló kifejezés használata hatóság előtt folyamatban lévő ügyben tárgyalás alkalmával szóval, vagy ügyiratban az ügyre és az ügyfélre vonatkozóan történt. Ugyanez a szabály áll az ügyfélnek, vagy képviselőjének az ily ügyben tárgyalás alkalmával szóval vagy ügyiratban tett egyéb ily nyilatkozatok tekintetében, feltéve, hogy a nyilatkozat az ügyfél érdekében szükséges volt (17. §.). 2. Továbbá büntetlenséget biztosító ok a *nyomban oiszonzott kölcsönös rágalmazás nagy becsületsértés esete, amikor a bíróság a bűnösség megállapítása* mellett felmenti mindkét vádlottat, vagy csak azok egyikét a büntetés alól (19. §.). A régi római jogból visszamaradt komposziós tétel, a verbera verberibus recompensantur maradványaképpen került át a modern jogrendszerekbe, amit újabb indokkal támasztunk alá, amikor a viszontsértő indulatát mentőökként értékeljük.

A mentesség feltételei: *a)* hogy az állítás, kifejezés, vagy nyilatkozat hatóság előtt folyamatban lévő ügyben; *b)* tárgyalás alkalmával, akár szóval, akár ügyiratban történjék. Továbbá az első esetben az ügyre vagy ügyfélre (felperes, alperes, vádló, vádlott) vonatkozzék a sértés, míg a második esetben az ügyfelektől különálló harmadik személyre.

A nyomban való viszonzás alatt nem a helyi és időbeli egybeeső rögtönös elkövetést kell érteni, hanem azt, hogy mihelyt a sértett az őt ért sérelemről értesült, még ama felindult lelkiállapotában viszonozza azt.

3. Végül egy további fakultatív jellegű büntetést kizáró ok a következő: *Ha a becsületsértés elkövetésére a sértettnek jogellenes, kihívó vagy botrányt keltő viselkedése adott okot, a bíróság a bűnösség megállapítása mellett felmentheti a vádlottat a büntetés alól* (18. §.).

A vádolás közelebbi ismérvei, hogy az bűnvádi vagy fegyelmi úton büntethető cselekményre vonatkozzék. De nem pusztán a tettesi, hanem részesi tevékenységgel való vádolás is e körbe esik (így Heller, Angyal).

A vádolásnak ténybeli alap nélkül kell történnie, miért a tettest gondtalanság kell terhelje. A gondtalanság az a szubjektív tényálladási alkatelem, mely e tényálladéket élesen elkülöníti a hamis vádtól. A jóhiszeműség azonban nem zárja ki a hatóság előtti rágalalmazást, mert amint a kir. Kúria elvi élvvel hangsúlyozza, ezen tényálladék fő alkateleme a jóhiszemű, de meggondolatlan vádaskodás (Bjt. 62. k. 2.). A tényálladék eleme, hogy a tettes vádja ne bizonyuljon valósnak. De a felmentő ítélet magában még nem jelenti azt, hogy az alapul szolgált vád hamis volt, miért a bíróság feladata megvizsgálni azt, hogy vajjon objektíve valótlán volt-e a feljelentés s önállóan kell megállapítani azt, vajjon elkövette-e a sértett a cselekményt vagy sem (így helyesen Schandl: 231.).

Minthogy a tényálladék csak gondatlan cselekmény lehet, *nincs kísérlete*.

A *halmazat* kérdésében a Kúria kimondotta, hogy rágalmazó tényállításoknak többek jelenlétében való elmondása s ugyanazon tényeknek a hatóságnál való feljelentése: anyagi halmazat (B. H. T. IV. k. 110.). Ugyanannak a rágalmazó tényállításnak elbeszélése és feljelentése a rágalmazás és hatóság előtti rágalmazás halmazata (Bjt. 38. k. 20.).

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház.

11. Meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása.

Büntetőjogi védelemben részesíti a *Bv. a meghalt embert, nagy emlékét, amikor annak meggyalázását vétségnek minősíti* (22. §.).

A cselekmény *jogtárgya* egyrészt a család becsülete» másfelől a kegyeletérzés.

Aktív alanya bárki lehet, aki indítványtételre jogosítva van (előd, gyermek, unoka, testvér és házastárs). A király 1915: XXXIV. 2. §., illetőleg a Btk. 141. §-a alá esik (így a Kúria jogegységi határozata, Bjt. 54. k. 244., Angyal, Isaák, Schandl; ellenk. Heller, Finkey, Illés, Búza, akik szerint a Bv. 22. §-a szerint minősül). Ellenben az elhalt királynak nem a korábbi uralkodásának idejére, uralkodó tényeire, törvényes királyi mivoltára vonatkozólag elkövetett sértő cselekménye a Bv. 22. §-a alá esik (Bjt. 77. k. 144.).

Büntetése: a Bv. 1—5. §§-ban foglalt megkülönböztetések szerint lesz megállapítandó.

122. §. A hitelrontás.

Vétséget követ el, aki akár valótlán tény állításával vagy híresztelésével, akár pedig valamely tényre közvetlenül utaló valótlán kifejezés használatával valakinek hitelét veszélyezteti, vagy hitelképességét csökkenti (24. §. 1. bek.).

Jogtárgya: e cselekménynek a hitel és a hitelképesség. Míg a rágalmazás a sértettnek egyéni becsületét, addig ez a sértett gazdasági megbízhatóságát, hitelét támadja meg.

Elkövetési tevékenysége: a) tényállítás, tényhíresztelés, és b) valamely tényre közvetlen, utaló valótlán kifejezés használata. Tényállítás vagy híresztelés alatt itt is ugyanazt kell érteni, mint a rágalmazásnál. De míg a rágalmazásnak nem feltétele, hogy a tény valótlán legyen, addig itt igen. A valótlanság a tényálladék eleme, miért azt a vádnak kell hivatalból bizonyítani; éppen ezért a valóság bizonyításának (Bv. 15—16. §§.) itt nincs helye és csupán azon az alapon, hogy a vádlott nem tudta bebizonyítani a terhére rótt tény-

állások valóságát, még nem lehet megállapítani azt, hogy azok valótlanok (Bjt. 76. k. 105. 1.).

A cselekmény befejezéséhez szükséges az eredmény bekövetkezése, ez pedig a hitelrontásban áll, vagyis a hitel vagy hitelképesség veszélyeztetésében, vagy csökkentésében. Nem elég azonban a hitel vagy hitelképesség általános veszélyeztetése, hanem szükséges a konkrét hitelcsorbulás bekövetkezett veszélye, amely kimutatható (pl. a hitelfeltételek hátrányos megváltoztatása, a hiteligény elutasítása stb.).

A *szándék* a hitelrontásra irányul. Célzatosság, rosszhiszeműség nem szükséges, hanem elegendő a veszélyeztetésre vagy csökkentésre alkalmas tényállítás tudatos használata (Bjt. 79. k. 98. 1.).

A törvény pusztán egy kivételt állapít meg, amikor kimondja, hogy: ez a rendelkezés felkérés alapján bizalmasan adott, az üzleti forgalomban szokásos tudósításra csak akkor vonatkozik, ha ezt arra felkért jobb tudomása ellenére adta (24. §. 2. bek.).

A *halmazat* kérdésében, a Kúria álláspontja szerint, ha a hitelrontás a becsületsértéssel vagy rágalalmazással találkozik, külön a hitelrontás nem állapítható meg, mert amazokba beleolvad. Helyesen anyagi halmazat lenne megállapítandó, minthogy az egyes tényálladékok jogtárgyai különbözők (így Angyal: I. 67.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház. Súlyosabb beszámítás alá esik, ha a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan vagy aljas indokból követték el (1. Bv. 3. §. 1. és 2. bek.). A büntetés ilyenkor 8 naptól 1 évig terjedhető fogház.

125. Perjogi szabályok.

I. A rágalmazás és becsületsértés, a hatóság előtti rágalmazás, a meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása, nemkülönben a hitelrontás, bizonyos esetek kivételével, *magánindítványi cselekmények*.

A rágalmazás és becsületsértés rendes eseteire nézve (Bv. I., 2. §§.) a törvény a *magánindítvány átöröklését* a következőképpen szabályozza: Ha a sértett a magánindítvány

megtétele előtt meghalt, előde, gyermeke, unokája, testvére és házastársa a magánindítványra jogosult, feltéve, hogy a magánindítvány előterjesztésének határideje a sértett életében nem járt le és az elévülés a bűnvádi eljárást ki nem zárja (6. §. 2. bek.)

A meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása vétségének esetében: magánindítványra kizárólag az előd, a gyermek, az unoka, a testvér és a házastárs jogosult (23. §. 2. bek.).

Az *indítóányi határidő* magánindítvány átöröklése esetében: ha a sértés és annak elkövetője a jogosultnak (Bv. 6. §. 2. bek.) még a sértett életében jutott tudomására, a sértett halálától számítandó. Ha a sértett tudomást szerzett *életében* a sértésről s elkövetőjéről s indítványt a törvényben megállapított három hónap alatt nem tett vagy visszavonta azt, úgy a Bv. 6. §. 2. bek.-ében meghatározott személyek joghatállyal nem terjeszthetnek elő indítványt (így *Angyal, Heller, Finkely*). Ellenben, ha a sértett nem szerzett tudomást életében a sértésről s elkövetőjéről, úgy a magánindítványi örökösöket megilleti az indítvány előterjesztésének joga. Ugyanez áll a hatóság eljépⁿⁱ rágalmazás és hitelrontás esetében is.

A *kölcsönös rágalmazás nagy becsületsértés* esetében: mindaddig, míg az egyik fél sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt megindított bűnvádi eljárást az elsőfokú bíróság nem fejezte be, a másik fél abban az esetben jogosult a magánindítvány előterjesztésére, ha ennek határideje lejárt volna, feltéve, hogy elévülés a bűnvádi eljárást ki nem zárja (7. §.).

A hatóság előtti rágalmazás vétsége esetében: a magánindítvány előterjesztésének határnapját attól a naptól kell számítani, amelyen a sértett az alapügyben hozott véghatározatról tudomást szerzett (21. §. 2. bek.).

Tudomásszerzés a magánúton való értesülés is (így *Heller, Angyal*).

Felhatalmazás és kioánat. A becsületsértő cselekmények elkövetésekor bizonyos esetekben az eljárás megindításának feltétele a sértett felettes hatóságának a felhatalmazása, illetőleg kívánata. A hatóság előtti rágalmazás és hitelrontás mindig magánindítványra üldözendők, e vétségéknél

felhatalmazásnak vagy kívánatnak nincs helye (Bdtár 20. K. 80.).

A felhatalmazásra és kívánatra üldözendő esetek. A rágalmazás vagy becsületsértés csupán felhatalmazás alapján üldözhető, ha azt: 1. az országgyűlés egyik háza vagy bizottsága, azoknak egyike vagy valamelyiknek albizottsága ellen; 2. a magyar kormány ellen; 3. fegyveres erő, a csendőrség, valamely külön rendeltetéssel felállított katonai őrtestület, vagy egyik részük ellen követték el; 4. a magyar kir. miniszter, vagy a magyar kir. legfőbb számvevőszék elnöke ellen; 5. a magyar kir. közigazgatási bíróság, vagy a magyar kir. főudvarnagyi bíróság, azoknak tagja, vagy hivatalnokai ellen; 6. a rendes bíróság, az ügyészség, azoknak tagjai ellen, vagy hivatalnoka ellen; 7. az 5. pontban nem említett külön bíróság (munkásbiztosító, szabadalmi bíróság) vagy tagja ellen; 8. a 4—7. pont alá nem eső állami, törvényhatósági vagy községi, továbbá akár a 4—7. pont alá nem eső, akár pedig törvényhatósági vagy községi hatóság szolgálatában álló közhivatalnok ellen: hivatásuk gyakorlására vonatkozólag állítottak, vagy híreszteltek oly tényt, mely valóság esetében bűnvádi, vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet; 9. ha a 9. §. 1. bek. alá eső rágalmazás vagy becsületsértés ott nem említett hatóságok vagy közhivatalnok ellen követték el (8. és 9. §§.).

Ugyancsak hivatalból, de csak a sértettnek diplomáciai úton kijelentett kívánatára lehet üldözni a rágalmazást, vagy becsületsértést: 10. ha azt akár külföldi uralkodó, vagy államfő ellen, akár külállamnak őfelségénél felhatalmazott követe vagy ügy viselője ellen követték el (12. §.).

A felhatalmazás és kívánat esetei között kiilömbőség van abból a szempontból, hogy ainig az országgyűlés a kormány, a fegyveres erők, s a külföldi államfő ellen elkövetett bármilyen rágalmazás vagy becsületsértés: felhatalmazással, illetőleg kívánatra üldözhető, addig a többi esetekben csak akkor, ha *sértettek ellen hivatásuk gyakorlására vonatkozólag állítottak, vagy híreszteltek olyan tényt, amely valóság esetében bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet.* Tehát az illetők magánéletére vonatkozó, vagy közmegegyezés előidézésére alkalmas állítás vagy híresztelés is

mindig magánindítványi jellegű.

A felhatalmazást, illetőleg a kívánatét a fent megjelölt esetekben a következő szervek adják meg: az 1. pontban megjelölt esetben az országgyűlés, ház vagy bizottság, melyet megsértettek, vagy amely a sértett bizottságot megválasztotta; 2. a minisztertanács; 5. a honvédelmi miniszter; 4. a sértett miniszter vagy a számvevőszék elnöke; 5. a miniszterelnök; 6. az igazságügyminiszter; 7. az a miniszter, akinek felügyelete alatt az illető bíróság áll, ily felügyeleti jogkör hiányában maga a miniszter; 8. a sértett hatóságnak vagy közhivatalnak felettes, illetőleg felügyelő hatósága, ilyennek hiányában maga a sértett; 9. akár a sértett, akár annak felettes, illetőleg felügyelő hatósága; 10. a sértett külföldi uralkodó, vagy államfő követ vagy ügyviselő nem felhatalmazást ad, hanem diplomáciai úton kívánatét fejezi ki a bűncselekmény üldözése iránt.

Elvi fontosságú rendelkezést tartalmaz a törvény, amikor kimondja, hogy *ha a sértett a felhatalmazás megadását kívánja, azt csak oly esetben lehet megtagadni, mikor megadása közérdekbe ütköznék* (Bv. 9. §. 3. bek.).

A valóság bizonyítása. A rágalmazás vagy becsületsértés esetében az állított vagy híresztelt tények, úgyszintén valamely tényre közvetlen utaló kifejezés valóságának bebizonyítása kizárja azok miatt a rágalmazás vagy becsületsértés megállapítását (Bv. 16. §.).

11. A valóság bizonyításának tilalma.

A valóság bizonyításának egyáltalában nincs helye: 1. ha a 12. §-ban említett személy (külföldi uralkodó, vagy államfő, külállamnak őfelségénél felhatalmazott követe, vagy pedig ügy viselője) a sértett; 2. ha az állítás, a híresztelés vagy a kifejezés oly bűncselekményre vagy fegyelmi vétségre vonatkozik, amely felől bírói hatóság abból az okból hozott felmentő ítéletet vagy megszüntető határozatot, hogy akár a vád alapjául vett cselekmény, akár pedig az, hogy azt a sértett követte el. nincs bebizonyítva (15. §.).

A valóság bizonyításának a következő esetekben van helye: a) ha az állítás, a híresztelés, vagy a kifejezésnek

használata a közérdeknek, vagy jogos magánérdeknek előmozdítása, megóvása, vagy védelme céljából történt; b) ha az illető tény miatt bünvádi vagy fegyelmi eljárás van folyamatban; c) az illető tény a büntető hatóság jogerős véghatározatban valónak mondotta ki, feltéve, hogy az állítás, a híresztelés, vagy a kifejezésnek használata nem sértés céljából történt (13. §.).

A közérdek vagy jogos magánérdek védelme tekintetében a Bv. akkor is helyet enged a bizonyításnak, ha az állítás, vagy híresztelés vagy kifejezés: a) a családi élet belső viszonyára vonatkozik, vagy b) a női becsületet támadja meg, vagy pedig c) oly bűncselekményre vonatkozik, mely csak magánindítványra üldözhető, a jogosult azonban nem terjesztett elő magánindítványt, vagy azt visszavonta és erre a vádlott a bűncselekmény elkövetése idejében tudomással bírt, feltéve, ha a vádlott igazolja, hogy az állítás, a híresztelés, illetőleg a kifejezés használata és egyszersmind módjuk és alakjuk is, a közérdeknek vagy jogos magánérdeknek megvédése céljából szükséges volt (14. §.).

Ha oly tény miatt, melynek valóságára nézve a bizonyítást elrendelték, bünvádi vagy fegyelmi eljárást indítottak, ennek jogerős befejezéséig az eljárást a bíróság felfüggeszti (27. §.).'

III. *Bűnvádi eljárás kizárásának esete.* Az oly közlemény tartalma miatt, mely az országgyűlés vagy bizottságai, a hatóságok, vagy más, a törvény által alkotott testületek nyilvános iratait, vagy azok nyilvános tárgyalásait hív szelvényben és igazán közli, sem bünvádi eljárásnak, sem kártérítési igénynek nincs helye (St. 44. §.).

IV. *Magánelégtétel és kártérítés.* A sértett a sajtóbeli közleménnyel okozott vagyoni kárának megtérítésén felül nem vagyoni kárért is megfelelő pénzbeli elégtételt követelhet, amennyiben az, tekintettel az eset körülményeire, a méltányosságnak megfelel. A nem vagyoni kárért járó elégtétel összegét a bíróság az összes körülményeknek, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyának is figyelembevételével, belátása szerint állapítja meg (St. 39. §.).

A St. a sajtórendészeti vétségek és kihágások között két

új tényálladékot szabályoz, amelyek voltaképp nem mások, mint sajtó útján elkövetett rágalmazás és becsületsértés különös esetei, miért is a becsületsértés és rágalmazás tényálladékaik mellett kiegészítő jellegűek. A St. szerint u. i.: vétséget követ el: *a)* aki szándékosan valótlan hírt tesz közzé és ezzel kárt okoz; *b)* aki a helyreigazítási joggal visszaélve helyreigazító nyilatkozat alakjában szándékosan valótlan hírt tesz közzé s ezzel kárt okoz (St. 24. §. 7. és 8. p.). *Büntetése* 1 évig terjedhető fogház.

V. *Az ítélet közzététele.* Ha a rágalmazást, vagy becsületsértést sajtó útján, de nem időszaki lapban követték el, úgy a sértett félnek a tárgyalás alatt kifejezett kívánatára a bíróság elrendeli, hogy az elítélt az ítéletet indokaival együtt a bíróság által meghatározott valamely belföldi lapban közzététesse. Ha az elítélt ennek 30 nap alatt nem tesz eleget, a sértettnek jogában áll, hogy további 30 napon belül az ítéletet a bíróság által meghatározott lapban saját költségén tétesse közzé. Ebben az esetben az eljáró bíróság a pénzbüntetésért felelős személyeket a költségek megtérítésére végzésel marasztalja. Akár időszaki lapban, akár más sajtótermékben követték el a rágalmazást, vagy becsületsértést, a bíróság ítéletében elrendelheti, hogy a rágalmazó, vagy becsületsértő kitételeknek az ítéletben foglalt idézeteit a közzétételnél ki kell hagyni (St. 43. §.).

VIII. FEJEZET.

A titoksértés.

A törvény az ember személyiségének szabad kifejtését igyekszik biztosítani, amikor egyesek titkait védelmezi. Bizonyos tényeknek, mint legszemélyesebb tulajdonnak védelmét tartalmazza ezért a törvény akkor, amikor azokba idegen személyeknek illetéktelen beavatkozását, vagy azoknak mások részére való közlését büntetéssel sújtja. De a titok alanya lehet közvetlenül maga az állam (lásd kormányzati, diplomáciai, hadi stb. titkokat) vagy a társadalom is (társadalmi osztályok, felekezetek anyagi, vagy szellemi működé-

sére, azok szervezetére vonatkozó titkok). Az állam mindaddig nem nyúl bele mások titkaiba, amíg bizonyos tényeknek titokban maradása a közérdeket nem veszélyezteti.

A titoksértési tényálladékok rendszerezve a következő csoportokba oszthatók: 1. *A levél- és távirattitok megsértése magánszemélyek által*; 2. *A levél- és távirattitok megsértése közhivatalnok által*; 3. *A hivatali titok megsértése*; 4. *A gazdasági titok megsértése*; 5. *A tárgyalási titok megsértése*.

124. §. A levél és távirattitok megsértése.

Angyal: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban. 1909. *V. ö*: Kézikönyv VI. *Dóczi*: Az ipari titok védelme. 1908. *Finger*: V. D. Bes. T. VIII. 293. *Kohler*: Das Recht an Briefen. 1893. *Giesler*: Das Recht der Privatén an der eigenen Geheimnissphäre. 1905. *Gerbard*: Dér strafrechtliche Schutz des Briefes. 1905. *Serexhe*: Verletzung fremder Geheimnisse. 1906. *Gans*: Das arztliche Berufsgeheimnis. 1907. *Santer*: Das Berufsgeheimnis. 1910.

Hallays: La secret pofessionel. 1890. *Liebmann*: Die Pflicht des Arztes zür Bewahrung anvertrauter Geheimnisse. 1890. *Placzek*: Das Berufsgeheimnis des Arztes. 1909. *Wolff*: Dér strafrechtliche Schutz des Berufsgeheimnisses. 1908. *Kronecker*: Reform II. 337. *U. ö.*: Reform. 1926. 338.

1. *A levél- és távirattitok megsértése magánszemélyek által.*

Elköveti: a) *aki a másnak szóló levelet, lepecsételt iratot, vagy távsürgönyt tudva jogosulatlanul felbont*; b) *aki másnak szóló, habár le nem pecsételt levél vagy távsürgöny birtokába helyezi magát avégett, hogy annak tartalmát megtudja, vagy azt hasonló célból másnak jogtalanul átadja*; c) *aki a fentebbi módon tudomására jutott titkot közzéteszi, vagy azt a levél, irat vagy távsürgöny küldőjének vagy címzettnek károsítására használja fel* (327. §.).

Aktív alanya minden magánszemély lehet, kivéve a posta-, vagy távirdahivatalnokot és szolgát.

Jogi tárgya a titok sértethetetlenségéhez fűződő érdek.

Büntetése 8 napig terjedhető fogház.

2. A levél- és távirattitok megsértése közhivatalnok által.

a) A levéltitok megsértésének vétségét az a postahivatalnok vagy szolga követi el, ki a postára adott levelet vagy csomagot a törvényben meghatározott eseteken kívül felbontja, visszatartja, vagy megsemmisíti, vagy másnak ily cselekményt megenged vagy ahhoz segédkezet nyújt (200 §.);

b) a távirdai titok megsértésének vétségében pedig az a távirdahivatalnok vagy szolga bűnös, ki a távirdára bízott sürgönnyt meghamisítja, törvényellenesen felbontja, visszatartja vagy megsemmisíti, vagy annak tartalmát jogtalanul mással közli vagy másnak ilyennemű cselekményt megenged vagy ahhoz segédkezet nyújt (201. §.).

Aktív alanya: a postahivatalnok vagy távirdahivatalnok és a szolga.

Az elkövetési cselekvésnek törvényellenesnek kell lennie. Nem törvényellenes a visszatartás vagy a címzettől különböző más személy részére a kiadás, ha az azt elrendelő vagy megengedő szabályok értelmében történik (így pl. a Bp. 171, 172, 186. §§-ai értelmében stb.).

Büntetése 6 hónapig terjedhető fogház és a viselt hivatal vagy állás elvesztése.

125. §. A hivatali titok megsértése;

Elköveti azon közhivatalnok, ügyvéd, orvos, sebész, gyógyszerész, szülésznő, aki valamely család vagy személy jóhírnevét veszélyeztető és hivatalánál, állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtudott vagy reábizott titkot alapos ok nélkül másnak felfedez. Ez az intézkedés kiterjed a fent megjelölt személyek segédeire is (328. §.).

Jogi tárgya egyfelől a társadalomnak az egészséghez való joga, másfelől a titokbanmaradáshoz kapcsolódó személyiségi jog.

Aktív alanyai csak a törvényben felsorolt személyek lehetnek.

Tevékenységi tárgya valamely család, vagy személy jóhírnevét veszélyeztető titok.

Elkövetési mód a titoknak alapos ok nélkül más részére való felfedezése.

Nem jogellenes a magatartás s így nem esik büntetés alá: *ha a megjelölt személyek a tudomásukra jutott vagy a reájuk bízott titokról a hatóságot kötelességükhöz képest értesítik, vagy ezáltal megkérdeztetően vagy mint tanuk kihallgatván, azt a hatóság előtt felfedezik* (329. §.).

A titokbantartás áttörését magasabb közérdek indokolja (idetartoznak pl. az orvos részéről bizonyos bejelentési kötelezettségek ragályos vagy fertőző betegségek esetén; vagy „alapos ok“ fennforgása esetén, amikor a családtagokat figyelmezteti a családban előforduló fertőző betegre stb.).

Büntetése 5 hónapig terjedhető fogház.

126. §. A gazdasági titok megsértése.

Az üzleti és üzemi titok büntetőjogi védelmét a tisztességtelen versenyről szóló 1923. V. t. c. szabályozza.

A törvény általános cselekvési szabályaként legegőbb is kimondja, hogy *verseny céljára senkinek sem szabad a neki elárult vagy a törvényben vagy a jóerkölcsökbe ütköző bármely más módon tudomására jutott üzleti, vagy üzemi (eljárási, gyártási) titkot a maga oagy más javára felhasználni* (15. §.).

A törvény az üzleti vagy üzemi titok vétségeit a következőkben határozza meg: *a) az üzleti vagy üzemi titok illetéktelen felhasználását* elköveti az, aki másnak olyan üzleti vagy üzemi (gyártási) titkát, amelyet neki elárultak, vagy amelyet törvényben vagy a jóerkölcsökbe ütköző módon tudott meg, a maga vagy más javára felhasználja; *b) az üzleti vagy üzemi titoknak az alkalmazott részéről való elárulását* elköveti az az alkalmazott, aki az e minőségben meg tudott, vagy reábízott üzleti vagy üzemi (gyártási) titkot a szolgálati viszony tartama alatt elárulja, vagy azzal más visszaélést üz; *c) az üzleti körben reábízott üzemi segítőeszköz illetéktelen felhasználását* követi el az, aki az üzleti érintkezésben reábízott műszaki mintát vagy utasítást, így különösen rajzot, módéit, szabást, vagy vényt verseny céljára a maga vagy más javára felhasználja (21 §.).

A cselekménynek jogi tárgya az üzleti vagy üzemi titok.

Elkövetője bárki lehet.

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

Minősített esete: 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő, ha a tettes ugyanolyan bűncselekményért, amely miatt elítéltek, előzőleg már büntetve volt és büntetésének kiállása óta két év még nem telt el.

Mellékbüntetésül másodszori visszaesés esetében, ha megelőző büntetése kiállása öt év még nem telt el, általában vagy bizonyos üzletágra a kereskedéstől vagy ipariüzéⁱől—^{is}el le lehet tiltani (22. §. 2. bek.).

Aki e tilalmat megszegi vagy kijátsza, vagy ajrá[^] szándékosan közreműködik, így különösen az elítélt,á[^]tilalom kijátszása végett átveszi, vétség miatt 6 hónapig terjedhető fogházzal és pénzbüntetéssel büntetendő (23. §. 2. bek.).

Bűnvádi eljárásnak *magánindítvány* alapján van helye.

127. §. A tárgyalási titok megsértése.

Bizonyos eljárási szabályok megszegésével jár a tárgyalási titok megsértése. Ezekből alkot a törvényhozó vétséget, melyet elkövet: *a) aki a büntetőbíróság előtt a nyilvánosság kizárásával tartott tárgyalást vagy főtárgyalást a hatóság engedélye nélkül bármily módon, egészben vagy részben közlétesz* (1897: XXXIV. 20. §.);

b) aki a (263. §. 1. bek.-ében meghatározott) *titoktartási köteleiséget jogosulatlan közléssel megszegi; továbbá, aki a tényvázlatot, vádiratot, vagy honvéd bűnvádi eljárásra vonatkozó más hivatalos ügyiratot, mielőtt nyilvános tárgyaláson előterjesztették, hatósági engedély nélkül, akár azt egészében, akár kivonatossal közlétesz, továbbá, aki oly honvédségi bűnvádi eljárásból, amelybe a tárgyalás nyilvánossága ki volt zárva, a tárgyalásnak a nyilvánosság kizárásával védett valamelyik tárgyát hatósági engedély nélkül közléteszi* (1912: XXXIII. 263. §.);

c) aki a hatóság engedélye nélkül: a) polgári vagy fegyelmi bíróság előtt a nyilvánosság kizárásával tartott tárgyalást bármely módon, egészben vagy részben közlétesz;

β) bűnvádi vagy fegyelmi ügyben, továbbá polgári bíróság előtt megindított házassági, születés törvényességének megtámadása iránti, kiskorúság meghosszabbítása, gondnok-

ság alá helyezés és atyai hatalom gyakorlatának megszüntetése, elmegyógyintézetbe vagy kórházi elmebeteg osztályba felvétel vagy onnan elbocsátás iránti ügyben beadványt vagy hatósági iratot, amelyet a hatóság nyilvánosságra nem hozott, egészben vagy részben közzétesz (1912: LIV. 96. §.).

d) aki a hatóság engedelmé nélkül gyermek, vagy fiatalkorú ügyében a hatósághoz intézett beadványt, hatósági iratot, vagy az eljárásnak bármely részét közzéteszi, vagy hatósági eljárás tárgyává tett ilyen ügyről nyomtatvány útján hírt ad (1913: VII. 13. §.).

A tilalom nem vonatkozik tudományos vagy hasonló célt szolgáló közzétételekre, feltéve, hogy a közzétételben a felek neve kezdőbetűkkel nincs felismerhetővé téve (1912: LIV. 96. §.).

Büntetése mind a négy esetben: 3 hónapig terjedhető fogház.

IX. FEJEZET.

A magánlaksértés.

Fayer: Az otthon védelme a magyar büntetőjogban. 1895. *Vargha F.:* Az otthon védelme. 1895. *U. ö:* Bjt. IX. 576. *Csemegi:* M. Jg. XXV. 1. J. K. 1886. 109.

Rosenfeld: V. D. Bes. T. 585. *Osenbrüggen:* Die Lehre vom Hausfrieden. 1857. *Radbruch:* Reform. 1926. 521.

A nemes ember személyét megillető ama jog, amely hosszú időn át a nemesi lak sértetlenségében (*salva gvardia*) jutott kifejezésre, ma már mint a magánlakás sérthetlenségének általános elve nyer minden állam büntetőtvénny-könyvében jogi oltalmazást. Magánlaksértés a házjognak, mint a személyiségi jogok egyik fontos megnyilvánulásának, a megsértésében jelentkezik.

A Btk. a házjog megsértését két fejezetben szabályozza. Ennek megfelelően különböztethetjük meg a magánlaksértés megsértését magánszemélyek által (XXV. fej.); és a házjog megsértését közhivatalnok által (X. fejezet).

128. §. A magánlak megsértése magánszemélyek által.

I. *A magánlaksértés vétsége.* Elköveti, aki másnak lakásába, üzlethelyiségébe, azokkal összeköttetésben levő vagy azokhoz tartozó bármily helyiségbe jogos indok nélkül, cselszövénnyel, vagy az abban lakónak vagy a lakással rendelkezőnek akarata ellenére bemegy, vagy abban akarata ellenére bennmarad (332. §.).

Aktív alanya bárki lehet. Ha többen követik el a magánlaksértést, s ha a több személy a csoport fogalma alá esik, úgy magánosok elleni erőszak büntette valósul meg (176. §.).

Jogtárgya: a házibéke, a házi jog.

Tevékenységi tárgya: a lakás, üzlethelyiség, az ezekkel összeköttetésben levő vagy az ezekhez tartozó helyiség. Lakás alatt a rendes tartózkodási helyül szolgáló helyiséget kell érteni (nem lakás a csak éjjeli pihenésre szolgáló helyiség, nem az üresen álló, az építés alatt álló épület helyiségei stb.). A lakással vagy üzlethelyiséggel összeköttetésben levő vagy ezekhez tartozó helyiségek azok, melyek azzal szoros kapcsolatban levő célt szolgálnak (pl. lépcsőház, konyha, pince stb.). Vitatott, vajjon lehet-e magánlaksértésnek tárgya közhasználatra szolgáló helyiség is? Helyes fel fogás szerint, amennyiben a kérdéses helyiség lakás stb, célját szolgálja, úgy lehetséges (pl. kávéház, hajó, vasútkocsi stb.; de nem pl. templom, iskola stb. Így Finger II. 347. Altmann 251. nálunk Angyal VI., 112., ellenk. Illés II. 713.).

Tevékenységi tárgya a magánlaksértésnek csak másnak lakása stb. lehet. Ha ilyen helyiség felett a rendelkezési jogot valaki másnak átengedte, úgy a lakást, mint másét kell tekinteni.

Elkövetési mód: a bemenés, vagy bennmaradás, ha ez jogos indok nélkül, cselszövénnyel, vagy a lakó, illetve lakással rendelkező akarata ellenére történik. Magánlaksértés eme vétsége elkövethető tehát úgy aktív, mint passzív magatartás által.

A bemenéshez és bennmaradáshoz szükséges, hogy az jogos indok nélkül és (nem vagy) a lakó, illetve lakással rendelkező akarata ellenére történjék. A törvény vagylagos kap-

csolatot tüntet fel, de mint a kritika megállapította, konjunktív kapcsolat értendő (Csemegi J, K. 1886. évf. 109., Kúria Grill Dtár 8. k., Angyal 6. k. 115., Isaák 214.: ellenk. Illés 11. 724.), Hogy mikor forog fenn jogos indok, azt a közérdek, illetve a vonatkozó jogi szabályok állapítják meg (ilyen a tűz kiütése, a tetten kapott egyénnek idegen lakásba való üldözése, a háziúr jogosítva van laktérrel tartozó lakójának lakásába bemenni, vagy törvényes zálogjogának kijátszását megakadályozni Bjt. 28. k. 151. stb.). A tilalomnak a lakótól, vagy a lakással rendelkező személytől kell erednie.

A cselekvés csak *szándékosan* követhető el, de a célzat, bogy a tettetést magánlaksértésre irányuló cél vezette-e, közömbös.

A *halmazat* kérdésében irányadó szempont az, hogy ha magánlaksértés vétsége valamely súlyosabb tényálladéknak eszközeként jelentkezik, akkor abba beleolvad; különben anyagi halmazat létesül (a Kúria szerint, midőn valaki a Kbt. 126. §-ba ütköző tulajdon elleni kihágással kapcsolatban magánlaksértés vétségét is elköveti, eszmei halmazat létesül 51. sz. döntvény, B. H. T. I. K. 59.; hasonlóan Illés, Finkey; a kérdés körül kialakult irodalomból 1. Csemegi M. igazságügy 25 K., J., K. 1886. évf.; a döntvényvel szemben Vajkay, Heil, Dárdai, Schnierer stb. álláspontját).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

Bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítandó meg (532. §. 2. bek.).

II. *A magánlaksértés büntette.* Elköveti, aki másnak lakásába, üzlethelyiségébe, azokkal összeköttetésben levő vagy azokhoz tartozó helyiségbe, oagy kerített helyre, az ott lakó vagy a lakással rendelkező beleegyezése nélkül, jogtalanul, erőszakkal, fenyegetéssel vagy hamis kulcsok használata által behatol, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső cselekmény nem forogna fenn (330. §.).

Elkövetési mód: a behatolás, tehát akadály legyőzésével való bemenetel. A pusztá bennmaradás egymagában nem elégséges. Az elkövetésnek vagy erőszakkal, vagy fenyegetéssel, vagy hamis kulcs használatával kell megtörténnie.

Kísérlet forog fenn akkor, ha behatolás még nem történt meg (így a kapu kifeszítése, ablak bevetése, ajtó döntése stb.).

Halmazat van akkor, ha magánlaksértéssel kapcsolatban annál enyhébb, vagy egyenlő súlyú cselekmény valósult meg (így Illés, Angyal, Finkey; ellenk. Fayer, Heil).

Büntetése: 2 évig terjedhető börtön.

Minősített esetek, ha: a) közhivatalnoki minőség színlelése, vagy hatósági rendelet ürügye alatt; b) éjjel, vagy együttesen több személy által; c) fegyveresen hajtatott végre (331. §.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön.

129. §. A magánlak megsértése közhivatalnok által.

Elköveti, azon *közhivatalnok*, aki hivatalos hatalmával visszaélve és törvényellenesen valakinek lakásába, üzlet helyiségébe, az azokhoz tartozó vagy azokkal összeköttetésben levő helyiségbe vagy kerített helyre a lakónak vagy a lakással rendelkezőnek akarata ellen behatol, vagy abban bennmarad (199. §.).

Aktív alanya csak olyan közhivatalnok lehet, akinek hatásköréhez tartozik idegen lakásba bemenni. Ha nem ilyen közhivatalnok, vagy bár ilyen, de nem hivatalos minőségében hatol be jogtalanul idegen lakásba, úgy magánlaksértésvétségét követi el (330—332. §.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház; 1 évig terjedhető fogház azonban, ha a közhivatalnok a jogtalan behatoláson felül házkutatást is tart. *Mellékbüntetésül* az általuk viselt hivatal vagy állás elvesztését is ki kell mondani.

X. FEJEZET.

A vagyon elleni bűncselekmények.

150. §. Áttekintés és rendszerezés.

A magyar Btk.-ben és azt kiegészítő egyéb törvényekben szabályozott vagyon elleni tényálladékok elkövetési módjuk szerint öt főosztályba csoportosíthatók. Vannak

tényálladékok, melyek: 1. más vagyonának jogellenes *előétele* (lopás, rablás, zsarolás); 2. a jogosan átvett idegen vagyon jogtalan *megtartása* vagy az azzal való jogtalan *rendelkezés* (sikkasztás, hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, orgazdaság); 3. a tulajdonosnak *ravaszszerű* félrevezetése (csalás, csalárd és vétkes bukás); 4. *gazdasági kizsákmányolás* vagy *mesterséges árdrágítás* (uzsora, árdrágító visszaélések) és végül 5. idegen vagyon jogtalan *rongálása* vagy *megsemmisítése* (idegen ingó és ingatlan dolog rongálása vagy megsemmisítése) által valósulnak meg.

Nagyjában ezt az osztályozást követi a Btk. is (1. Anyaggyűjt. II.. 605.); csak amint már rámutattunk, egyes tény álladók jogi természetének helytelen értékelésével von e bűncselekmények rendszerébe ide nem tartozó tényálladékokat (pl. az okirathamisítást, bűnpártolást stb.).

151. §. A lopás.

Heil: A lopás fogalma és lényeges ismérvei. 1900. *Marton*: A. furtum mint delictum privatum. 1910. *Finkey*: A folytatólagos lopásról Bjt. XXXIII., XXXV. és XLI. k. *Balás E.*: A villamos erőszolgáltatás büntetőjogi védelméről. Jogállam I. 8—10. *Harburger*: V. D. Bes. T. VI. 183. *Mascke*: Das Eigentum im Zivil- und Strafrecht. 1895. *Dickel*: Tatbestand des Diebstahls. 1877. *Kohler*: Studien IV. 420. *Prühl*: Das verletzte Schutzobjekt beim Diebstahl. 1902. *Hippel*: Dér Wasserdiebstahl. 1895. *Doerr*: Über das Objekt bei den strafbaren Angriffen. 1897. *Sauer*: Schiessen sich Diebstahl und Sachsbeschädigung begrifflich aus? 1908. *Pfleghart*: Die Elektrizität als Rechtsobjekt. 1901. *Kulenkampf*: Das Rechtsgut der elektrischen Arbeit. 1905. *Gilles*: Die Elektrizität und ihre Stellung im Straf- und Zivilrecht. 1908. *Pfleghart*: Die Elektrizität als Rechtsobjekt. 1902. *Desjardins*: Traité du vol dans le droit romain 1881. *Mannheim*: Reform 1926. 540. *Redslob*: Z. XXX. 205. *Lilienthal*: Z. XXXII. 1. *Sauer*: GA. LXIII. 284. *Eckstein*: GA. LXXX. 285.

A magántulajdon megjelenésével találkozunk először a lopás tényálladékaival, így kezdetben a vadász és halász népeknél, majd az állattenyésztésből élő nomád népeknél bizonyos eszközökre vagy⁷ dolgokra korlátozottan. Hosszú időn keresztül lopás alatt mindenféle vagyonsértést értettek és magánvétségnek tekintették, csak nagy későn válnak ki belőle a többi vagyon elleni cselekmények és kerül közbüntetés alá.

A római jogi felfogás is sokáig magánvétségnek tekinti a lopást s a praetori jog kártérítésre, illetve a lopott érték többszörös visszatérítésére ítéli a tolvajt. A császárság idejében terjesztik ki a lopás súlyosabb esetére a bűnvádi eljárást s helyezik súlyos megtorlás alá. A lopásnak Digestákban adott ismert meghatározása, mely szerint: *Furtam est contrectatio rei frandulosa lucri faciendi gratia vei ipsius rei, vei etiam usus ejus, possessionisve* (Paulus), mutatja, hogy a lopáson kívül idetartozott a rablás, jogtalan elsajátítás, sikkasztás és a csalás némely esete. Majd a germán népjogok az elkövetés módja szerint különböztetnek, amikor az alattomos elvételt lopásnak, a nyílt elvételt rablásnak tekintik, amikor a lopást szigorúbban büntetik. A Carolina az első kódex, amely részletesen szabályozza a lopás tényálladékát. Halált és súlyos testi büntetéseket állapít meg annak tettesére. E szigorú értékelés lesz azután általában az uralkodó. Csak Nagy Frigyes (1743) törli el a tolvajok halálbüntetését. Hasonló értékelés jut érvényre a hazai jogfejlődésben is. A pénzbírság mellett igen gyakori a testcsontkító és a halálbüntetés is (1. Szt. István és Szt. László törvényeit). Még a HK. is (I.: 15. cím.) a tolvajokat általában bitóval sújtja. A lopásnak a sikkasztástól való különválasztásával először Vuchetich munkájában találkozunk. A tisztult felfogásról tesz tanúságot az 1843. évi javaslatunk, amely külön szabályozza a rokon tényálladékoktól.

I. A lopás törvényes tényálladéka.

Lopást követ el az, aki idegen ingó dolgot másnak birtokából vagy birlalatából, annak beleegyezése nélkül azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa (333. §.).

A lopás *aktív alanya* bárki lehet. Meghatározott személyes tulajdonságok, illetve körülmények azonban a lopást büntetté minősítik (1. a szolgálati, a közhivatalnoki stb. lopás eseteit 356. §. 7—9. p.).

A lopás *jogi tárgya* a birtok és a tulajdonjog (így. az uralkodó felfogás Hálschner: II. 307., Meyer: 565., Allfeldr 452., Olshausen: 1224., Frank: 542., Hippel: II. k. 386., Harburger: VD. Bes. T. VI. 221., stb. nálunk Heil: A lopás fo-

galma 1900., Fayer: 429. 1., Angyal: Kézikönyv. X. k. 20., Finkey: 565. Csak a tulajdonjogot tekintik a lopás jogi tárgyának Finger: I. 193., Binding: I, 294., Mezger: 201. stb.; nálunk Werner: 281., Balogh: Sértett fél jogköre a büntetőjogban 508., Illés: III. k. 105.; míg egyesek szerint a birtokot sérti, így Liszt-Schmidt: 620., Schütze: Lehrbuch. 448. stb.).

A lopás *tevékenységi tárgyai* az idegen ingó dolog és pedig annak az *állaga*. Éppen ezért a használati lopás (furtum usus) csak kihágás (Kbtk. 127. §.), míg a birtoklopás (furtum possessionis) jogtalan elsajátítás (Btk. 568. §.).

Arra nézve, hogy mit kell érteni birtok vagy birlalat, mit dolog alatt, a magánjog szabályai irányadók. mindaddig, míg a magánérdek és közérdek között nincs összeütközés (a magánjogias és közjogias felfogásra 1. Tankönyv. 63. 1.). Utóbbi esetben azonban az önálló büntetőjogi magyarázat az irányadó.

Nem tekinthetők dolognak a jogok (követelési, jog, szerzői jog stb.). Ugyancsak nem az élő ember (de már igen az elvált testrészek pl. haj, fog). Nem dolog a hulla általában, de igen akkor, ha részben vagy egészben forgalom tárgyát képezi (pl. anatómiai gyakorlatokra szolgáló hulla vagy múzeumban elhelyezett csontváz stb.). Vitatott volt sokáig, hogy a villamos erő elvonása lopásnak minősíthető-e? A hazai iparfejlesztésről szóló 1907: III. t.-c. kimondja: hogy „az előállított villamosáram és technikai célokra értékesíthető minden egyéb erő (energia) ugyanazon büntetőjogi védelem alá helyeztetik, mely az ingó dolgokra nézve fennáll.“ így a villamosáram és technikai célokra értékesíthető minden más erő jogtalan eltulajdonítása lopásnak tekintendő. Lopás tárgya lehet okirat is, de ha nem eltulajdonítási, hanem károsítás! célból történt az elvétel, okirathamisítás valósul meg (400. §.).

Lopásnak tárgya csak ingó dolog lehet. Nem lehetnek tárgyai tehát a telek, annak alkotórészei, de ha a tettes az alkotó részeket a telektől elválasztja, úgy azok lopás tárgyai lehetnek (Grill Dtár 8. 612.). Ugyanígy a földi termékek. a földtől elválasztva (Kúria 29. sz. döntvénye).

A dolognak idegennek kell lennie. Nem tárgya tehát a lopásnak a tettesnek saját dolga. Közös tulajdonban levő

dolognál azonban a tettest megillető részen felüli dolog már lehet lopásnak tárgya. Ugyanígy nem lehet tárgya az uratlan dolog (a holttesten levő dolog nem uratlan s így tárgya lehet a lopásnak így Angyal, Harburger; ellenk. Binding).

Kérdéses, hogy a lopás tárgyát képező dolognak értékkel kell-e bírnia. Felfogásunk szerint forgalmi vagy csereértékkel nem kell bírnia, hanem csupán a tulajdonosra kell értéket jelentenie (így Liszt, Binding; nálunk Balogh, Fayer, Angyal; a Kúria álláspontja ingadozó, de újabban afelé hajlik, hogy a lopás tárgya lehet minden ingó dolog, akár van pénzben kifejezhető értéke, akár nincs és akár közforgalom tárgya, akár nem B. H. T. VI. k. 84., 1. még Bjt. LXXII. 122. Bdtár XXIII, 136 J ellenk. Merkel, Dörr; nálunk Illés, Finkey, Balás).

Az elkövetési tevékenységet a törvény az elvételben jelöli meg. Az elvétel értelmezése tekintetében az irodalomban különféle elméletekkel találkozunk. Ezek a következők: *a*) az érintési elmélet (kontrektáció), mely szerint a lopás a dolog megérintése által el van követve; *b*) az elvitel elmélete (abláció), mely szerint a dolognak az elkövetési helyéről való elvitele fejezi be a lopást; *c*) a birtokbavétel elmélete (apprehenzió), mely a befejezéshez az eddigi birtokból való tényleges elvételt követeli meg; *d*) az elrejtési elmélet (illáció), mely az elrejtést, biztonságba helyezést tartja szükségesnek.

Részünkről elvétel alatt azt a tevékenységet értjük, mely a fennálló birtokállapotot megváltoztatja. Hogy ez mikor forog fenn, arra nézve a konkrét eset körülményei irányadók (A Kúria álláspontja ingadozó, így sokszor állapít meg befejezett lopást a dolognak pusztá érintése vagy elmozdítása esetén, amikor helyesen csak kísérlet megállapításának volna helye, aminek azután visszas következménye a részesség területén is jelentkezik, így rendesen segédnek minősíti azt, aki a lopott tárgyat átveszi, minthogy az elmozdításban nem vett részt 1. Heil: A lopás fogalma 1900. Angyal: 40., Finkey: 699.).

Az elvétel szempontjából közömbös az, hogy az elvétel saját fizikai, vagy más állati, gépi vagy természeti erők felhasználása által történt-e (1. idomított állattal, eszközként felhasznált gyermekkel stb. közvetett tettesi elkövetését).

Vitatott azon eset minősítése, amelyben valaki idegen dolgot sajátjaképen ad el egy harmadik jóhiszemű egyénnek, ki az eladott dolgot magához is veszi. Vannak, akik ebben csalást (Liszt, Oshausen), ismét akik lopást (Binding, Meyer, Alföld; nálunk Angyal) látnak; részünkről a vevő irányában csalást, a tulajdonos irányában lopást állapítunk meg (így Fayer).

Befejezést' nyer a tényálladék, mihelyt a birtokváltás végbement (az elkövetés különböző módjai szerint ennek megítélése eltérő: így az egyszerű lopásnál a házba bemene- tel, a zsebbe benyúlás; betöréses lopásnál az ajtó felfeszí- tése: kísérlet). A Kúria helyesen lopás kísérletét állapítja meg a lopás céljából idegen zsebbe nyúlás, vagy pénztár feltörése esetén, ha azokban akkor semmi sem volt (Bjt. XXIX. 30., XXXII. 24, XLIV. 57.).

Az elvételnak közelebbi ismérvei: *a)* hogy az más bir- tokából vagy birlalatából, *b)* annak beleegyezése nélkül és *c)* jogtalan eltulajdonítási célból történjék.

A dolognak másnak birtokában vagy birlalatában kell lennie. Nem lehet tehát lopás tárgya a birtokon kívül levő dolog (így az uratlan dolog, pl. vadak, madarak stb., vagy a talált dolog, melynek elvétele nem lopás, hanem jogtalan eltulajdonítás; nem birtokon kívüli az eltévedt jószág, a felvevő jelenlétében elejtett pénztárca, vagy a rábízott do- log, amelynek elvétele a Kúria gyakorlata szerint lopás). Az elvételnak a birtokos vagy birlaló beleegyezése nélkül kell történnie. Joghatályos a beleegyezés, ha az cselekvése ké- pességgel bíró személytől ered (így nem joghatályos, ha a beleegyező 12 évesnél fiatalabb korú gyermek. B. H. T. IV. k. 162.).

A *szándéknak* át kell fognia a tényálladék összes ismér- veit. Ha hiányzik a célképzet, melyet a törvény a jogtalan el- tulajdonításban jelöl meg, esetleg más tényálladék valósul meg (pl. ha valaki a dolgot azért veszi el, hogy azt megvizs- gálja, idegen ingó dolog megrongálása). A törvény az eltu- lajdonítási célzatot (animus rem sibi habendi) jelöli meg, ami nem egyenlő jelentőségű a gazdagodás! (animus lucri) célzattal (így a Kúria lopást állapított meg. amikor a vád-

lőtt a dolgot elajándékozta Bjt. XLII. k. 268.). Ezért nem esik a Btk. 333. §-a alá sem a használati lopás (*furtum usus*), amelyet elkövet az, aki idegen ingó dolgot tudva jogtalanul használ s ezáltal azt megrongálja vagy értékben csökkenti, vagy jogtalan használat által egyéb módon kárt okoz (Kbtk. 127. §.); valamint nem az u. n. birtoklopás (*furtum possessionis*), amikor a tulajdonos veszi vissza a zálogba vagy haszonélvezetbe adott dolgát a zálogbirtokostól, haszonélvezőtől jogtalanul, a zálog vagy haszonélvezeti jog megszűnte előtt (Btk. 368. §.). Így a Kúria 34. sz. döntvényében kimondta, hogy a rabruha eltulajdonítása a megszökött fegyenc részéről csak akkor lopás, ha szökési előkészületeiből kitűnik, hogy a tettes célja a ruházatnak jogtalan eltulajdonítására volt irányozva (B. H. T. I. k. 145.). Más célból történő elvétel (megtréfálás, bosszantás, stb.) lopás tényálladékat nem meríti ki.

Az elvételnek jogtalannak kell lennie. A jogos elvétel esetleg más tényálladék lehet, de nem lopás (így felmentő ítélet, ha az elvétel jóhiszeműleg vagy önbíráskodásból történt Bjt. 24. k., 241. 63. k. 64. stb.).

Halmazat. A Kúria gyakorlata szerint egy helyről, bár több tulajdonos kárára, egy időben elkövetett lopások egységet, rövid időközökben egy- vagy több tulajdonos kárára elkövetett lopások folytatólagos lopást, s végül különböző helyekről, bár rövid időközökben elkövetett lopások egymással halmazatot képeznek. Ugyanazon személy a bűncselekményben tettes és részes nem lehet; így azt, aki a lopás tettesétől a lopott dolgokat vagyoni haszon végett megszerzi, külön orgazdaságban nem lehet még bűnösnek kimondani (B. H. T. 3. k. 258.).

A törvény szerint a lopás tényálladékának vannak *egyszerű* és *minősített* esetei. Az egyszerű lopás keretén belől ismét meg kell különböztetni a lopott tárgy értéke szerint a lopás *büntetését* és *vétségét*.

A lopás minősített esetei, tekintet nélkül a lopott dolog értékére, mindig büntettek. Ezek sorában bizonyos minősítő körülmények következtében súlyosabb büntetési tételek vannak megállapítva.

11. Az egyszerű lopás.

Ha a lopott dolog értéke 200 pengőnél nem nagyobb, a lopás vétség; ellenkező esetben büntett. A lopott dolog értékének az veendő, amely értéke a dolognak a lopás idején volt (Bn. 48. §.).

Az érték meghatározásánál a dolognak mindenkori formalmi értéke az irányadó. A tolvaj haszna, a viszonylagos, vagy előszereteti érték, vagy más irányú kár, közömbös.

Annak meghatározása végett, vájjon büntettet, vagy vétséget képez-e a lopás: mindazon dolgok értéke egybefoglalandó, amelyeket ugyanazon tettes, bár több külön lopás alkalmával ellopott vagy ellopni megkísérlett, vagy amelyek ellopásában részes volt (335. §.).

Ha a lopott dolgok együttes értéke a 200 pengőt meghaladja, akkor egy lopás büntettét kell megállapítani (44. sz. döntvény) még akkor is, ha az érték a 200 pengőt többszörösen is meghaladja. Ha nem haladja meg, az elkövetett lopás vétségeit anyagi halmazába kell foglalni, ha csak nincs a cselekmények között folytatólagosság (Bjt. 56. k. 90.). Értékegybefoglalásnak van még akkor is helye, ha az érték alapján büntettet képező lopáson kívül egy vagy több lopás vétsége terheli a vádlottat, amikor ezen utóbbiakra nézve van helye az értékegybefoglalásnak, amikor is két büntett halmazata létesül.

Az egyszerű lopás kihágásként minősül a következő esetekben: *a)* aki tíz pengő értéket felül nem haladó élelmi vagy élvezeti cikket, tüzelőszert, vagy életszükségleti tárgyat lop (Bn. 51.); *b)* aki valamely erdőben lévő élő fát, vagy ott létező levágott, de eladásra vagy felhasználásra fel nem dolgozott fát, ha a lopott dolog értéke 60 pengőt felül nem halad, erdei kihágást követ el (1879: XXXI. 90. §.); *c)* aki gazdasági terményeket gyümölcsös kertből, szőlőből, faiskolából, vagy mezőről lop, vagy aki másnak földtől el nem választott termékét jogosulatlanul leszedi, levágja, vagy ellopja, amennyiben a dolog értéke 60 pengőt meg nem halad (1894: XII. 93. §.), a 72. sz. döntvény szerint a mezőrendőri kihágás akkor is ilyenként büntetendő, ha a tettes előzőleg lopás büntettéért, vagy vétségéért két ízben büntetve volt;

92. sz. döntvény szerint pedig gazdasági termény ellopása fegyverviselés esetén is kihágás (B. H. T. 4. 1.).

Gazdasági termény a Kúria szerint a szilvafa, fenyőgaly, rózsabimbó stb.; de már nem az udvaron felhalmozott gyümölcs, amelynek elvétele ezért nem mezei kihágás, hanem lopás (Bjt. LI. k. 287. stb.). A mezőrendőri kihágás akkor is mint ilyen büntetendő, ha a tettes előzőleír lopás büntetvéért vagy vétségéért két ízben már büntetve volt (72. sz. döntvény).

III. A lopás minősített esetei.

A Btk. (336., 537., 338. §§.) és Bn. (49. §. 3. p.) a minősített lopásnak 13 esetét különbözteti meg. A minősítés alapjául különböző körülmények szolgálnak, majd a lopott dolog minősége, majd az elkövetés mikéntje, vagy eszköze, majd ismét az elkövetés idejének természete, illetve a tolvaj személyes viszonyai, jellege, vagy nagyobb veszélyessége.

A minősítő körülmények miatt a lopás, tekintet nélkül a lopott dolog értékére, mindig büntett. Ezek az esetek a következők:

a) Valamely, az állam által elismert vallás szertartásaira rendelt helyiségben, a vallás szertartásaihoz tartozó, vagy kegyes vagy jótékony célra szánt tárgy ellopása.

A vallás szertartásaihoz tartoznak mindazok a tárgyak, melyek liturgiái célúakra szolgálnak. Kegyes és jótékony célra szánt tárgyak nem ily jellegűek (a Kúria gyakorlata szerint az oltáron levő gyertya elvétele, persely felnyitása, imakönyvnek elvétele stb. ide tartozik, míg ellenben szőnyeg, csillár, vagy áldozó kehely ellopása a lelkésznek magánlakásából nem esik a §. alá. Bjt. 29. k. 38., u. o. 16. k. 297. 17. k. 93. stb.).

2. A temetőben a holtak emlékére rendelt, vagy holt testen levő tárgy ellopása.

Minősítő körülmény egyfelől a hely, másfelől a tárgy minősége (ide tartozik a sírkő, a fejfa ellopása; de már nem a síron levő virág, koszorú stb. ellopása Bjt. 17. k. 200. u. o. 55. k. 71. stb.).

5. Az épületben, bekerített helyen, nagy hajón elkövetett lopás, hova a tolvaj betörés vagy bemászás által jutott, vagy ha a lopás céljából a zár, vagy a megőrzésre szolgáló egyéb készülék feltörött.

Az elkövetési módok ezen minősített esetben: a betörés, a bemászás, vagy a feltörés.

Betörés alatt a tulajdon védelmét szolgáló készüléknek erőszak útján a bejutásra alkalmassá tételét értjük. Éhez nem szükséges a zárókészülék megrongálása vagy megsemmisítése (így nálunk Illés, Angyal, Finkey; ellenk. Balás). (Ideesik az üveglak bezúzása, az ajtó kiemelése, védőléc eltávolítása stb.; közömbös az, ha a tettes betörés nélkül is bejuthatott volna az épületbe B. H. T. 4. 173.).

Bemászás alatt bizonyos akadályok legyőzése útján az egész testtel való bejutást értjük (alacsony kerítés stb. átlépése nem bemászás, így a Kúria gyakorlata szerint az akadálnak legalább egy méternél magasabbnak kell lennie).

Feltörés, a zár vagy egyéb megőrzésre szolgáló készüléknek ama felbontása, hogy annak tartalmához a tettes hozzáférhessen (pl. vasúti kocsin lévő ólompecsét leszakítása, a hordó megfúrása, a zsák felvágása stb.); a 75. számú döntvény szerint ezen pont alá esik a lopás akkor is, ha a lopás céljából a zárat vagy megőrzésre szolgáló egyéb készüléket nem az elvétel színhelyén törték fel).

Egység forog fenn akkor is, ha az alany lopás végett zárt helyiségbe hatol, de a dolog nem ott, hanem nyílt helyen van s onnan viszi el, vagy ha a nyílt helyen elkövetett lopás mellett zárt helyről is el akar lopni egyes dolgokat, de a zárat nem képes felnyitni stb., vagyis a Kúria gyakorlata szerint ugyanazon egyén által ugyanazon sértett kárára ugyanazon alkalommal elkövetett többrendbeli lopás akkor is egység, ha az egyes cselekmények másképp is minősülnek.

Úgy a betörés, mint a bemászás és a feltörés csak akkor minősít, ha azok a lopás elkövetése céljából voltak beállítva.

4. *Ha a felnyitásra hamis nagy ellopott kulcs használatat ik.*

Hamis kulcs alatt értjük a zár nem rendes felnyitására szolgáló eszközt (ilyen pl. az előszoba kulcsa, a háló szobához görbitett vasdarab stb.). Lopott kulcsnak minősítette a Kúria az ablakpárkányon levő, a fogason függő, a gerendára elhelyezett stb. kulcsot is.

5. *Ha csata, tűzvész, vízáradás, vagy más közoeszély színhelyén vagy közelében köoettetik el.*

Más közveszély pl. robbanás, vonatösszeütközés, földrengés s hasonló helyzet.

6. *Ha elkövetésénél a rabló- vagy tolvajszövetségnek két vagy több tagja működött közre.*

A törvény, itt több vagy esetleg meg nem határozott számú lopásra vagy rablásra való szövetkezést (bűnbanda) ért. Ha meghatározott lopásra irányul a szövetkezés, részeség forog fenn.

7. *A szolgálatban álló személy azon, kinek szolgálatában áll, vagy annak házához tartozó személyen követi el.*

Szolgalatban álló személy az, aki másnál állandó jellegű szolgálatra rendszeres fizetés mellett van alkalmazva (a Kúria 53. számú döntvénye szolgálatban álló személynek minősítette a cselédet, az iparos és kereskedősegédet, ilyennek tekintendő a vasúti kalauz, az éjjeliőr stb.; ellenben nem tekinthető ilyennek a napszámos, a próbaidőre felfogadott egyén, a felmondás nélkül elbocsátható napidijas stb. Házhöz tartozó személy az, aki háznépének tagja, aki bár csak ideiglenesen tartózkodik a háznál (szálló vendég, cselédtárs, a főnök hozzátartozói stb.).

8. *Ha a tolvajjal házközösségben vagy közös háztartásban élő személy ellen követtetik el.*

Állandó, vagy huzamosabb együttélés itt az irányadó, (így együttlakás esetében az iparosnak közös szobában lakó segédei között, de bérlő és bérbeadó, ha nem egy lakosztályban laknak, nincsenek házközösségben Bjt. 25. k. 189.).

9. *Ha a lopást közhivatalnok, közhivatalnoki jellegének felhasználásával követi el.*

A minősítés alapját a közhivatalnoki jelleg (461. §.)

szolgáltatja. Nem lopást, hanem hivatali sikkasztást (462. §.) követ el az, aki a kezelésére bízott pénzt tulajdonítja el.

Az állami üzem alkalmazottai által elkövetett lopás csak akkor minősül e szerint, ha azon alkalmazottnak közhivatali jellege törvényes elismerést nyert (így a vasúti alkalmazottakra az 1914. XVII.). A közhivatalnoki jelleg osztható személyes körülmény.

10. *Ha a tolvaj, vagy ha többen volnának, ezek egyike a lopás elkövetése végett közhivatalnoki jelleget vagy hatósági megbízást színl.*

11. *Ha a lopást felfegyverkezve vagy oly eszközzel felszerelve követték el, amely személyes ellenállás leküzdésére alkalmas.* Nem alkalmazható e rendelkezés azonban, ha a tettes a fegyvert vagy eszközt hivatásánál vagy foglalkozásánál fogva jogosan viselte (1950: II. 75. §.). Az új katonai btk. módosítja a Csemegi kódex ama rendelkezését, amely szerint a minősítés alapja a fegyverviselés volt és pedig annak a judikaturánkban is kialakult helyes felfogásnak megfelelően, hogy nemcsak a technikai értelemben vett fegyverrel, hanem minden, a személyes ellenállás leküzdésére alkalmas eszközzel (így dorong, bot, fejsze, stb. használatával) is elkövethető.

A fegyver alatt tehát nemcsak a műszaki értelemben vett, hanem bármily eszközt kell érteni, mely szükség esetén személy elleni támadásra felhasználható. Az irodalomban' eltérő a felfogás, hogy a fegyverviselés a tettes szubjektív vagy a tett objektív veszélyessége szempontjából minősítő körülmény-e? Az objektív veszélyesség alapján állanak azok, akik szerint elegendő, ha a tettes a lopás elkövetésekor fel volt fegyverezve (így Halschner, Liszt; nálunk Fayer, Illés, Bernolák), szubjektív veszélyre, tekintettel minősítenek azok, kik szerint szükséges, hogy a tettes azon célból vette magához, vagy hagyta magánál a fegyvert, hogy lopást fog elkövetni (Binding, Finger; nálunk Angyal, Finkey, Balás). Részünkről a minősítés alapját abban látjuk, hogy a tettesnek tudomása legyen, hogy fegyver vagy annak megfelelő más eszköz van nála s hogy

azt, ha szükséges, használni fogja. A minősítés kiterjed azokra a tettesekre és részesekre is, akik ezen körülményről a cselekmény megkezdése előtt tudomással bírtak (33?. §. 2. bek.).

A fegyvernek hivatásszerű viselése nem szünteti meg e körülmény minősítő jellegét (állandó gyakorlat).

12. *Ha a lopást oly egyén követte el, aki rablás, zsarolás, lopás, sikkasztás, vagy orgazdaság büntette vagy vétésége miatt már kétizben meg volt büntetve.* Nem alkalmazandó azonban ezen szabály, ha az utolsó lopás elkövetését megelőző büntetés kiállása óta tíz év már eltelt (338. §.).

A minősítés feltételei tehát: *a)* hogy a tettes az említett cselekmények valamelyike miatt már kétizben meg volt büntetve, vagyis mindkét büntetését kitöltötte (nem számít az elévült, az elengedett, végre nem hajtott, feltételesen felfüggesztett büntetés; továbbá fiatakorúakra a dorgálás, próbára bocsátás és javító nevelés; de számít a külföldön, vagy katonaságnál kiállott büntetés); *b)* az utolsó büntetés kiállása óta még 10 év ne teljen el. Az elévülés a legutolsó büntetés kiállításától számítandó. Az első és második büntetés között bármely időtartam is lehetséges, míg a második és harmadik, illetve a két utolsó között 10 évnél hosszabb nem lehet (74. sz. döntvény). Kihágás miatt kiállott büntetésnek nincs minősítő hatálya. A visszaesés megállapítása szempontjából azonban közömbös, hogy az előző büntetéseket bevégzett vagy megkísérlett büntett vagy vétség miatt szabták-e ki (43. sz. döntvény). Nincs akadály a pont felhívásának, ha az előző bűncselekményre pénzbüntetés volt kiszabva.

A visszaesés oszthatatlan körülmény.

13. A Bn. szerint lopás minősített esete vagyis 10 évig terjedhető egyházzal büntetendő, *ha a tolvaj a lopással Üzletszerűen foglalkozik* (49. §. 2. bek. 3. p.).

Üzletszerűség alatt értjük a cselekmény elkövetésének azon módját, ha a tettes a lopást kereseti ágként folytatja.

14. *Ha a tolvaj katonai egyén és a lopást katonai egyén ellen vagy beszállásolás alatt szállásadója ellen követi el* (1930: III. 74. §.),

IV. A lopás büntetése.

1. A lopás vétsége 1 évig terjedhető fogházzal büntet-
 ítetik (359. §. 1. bek.);

2. Lopás büntettének büntetése 5 évig terjedhető börtön
 (Bn. 49. §. 1. bek.).

5. A betöréses hamis kulccsal, közveszély idején bün-
 bandában és visszaesésében elkövetve (356. §-nak 3., 4., 5. és
 6. pontjában, valamint a 358. §-ban meghatározott esetek-
 ben) a lopás büntette, ha a lopott dolog értéke kétszáz pen-
 gőnél nagyobb, 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő (Bn.
 49. §.).

4. 10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő a lopás, ha:

a) a lopott dolog értéke négyezer pengőnél nagyobb és
 a cselekmény a lopott dolog értékére való tekintet nélkül
 is büntett (Bn. 49. §. 2. bek. 1. pont);

b) a 338. §. esetében az előző büntetéseket büntett miatt
 szabták ki s a tettesnek újabb cselekménye más körülmény-
 nél fogva is büntett;

c) tolvaj a lopással üzletszerűleg foglalkozik.

A lopás vétségének kísérlete büntetendő.

V. Eljárási szabályok. A lopás általában hivatalból üldö-
 zendő. A családi és a szolgálati lopás körében tesz kivételt
 a törvény, amikor magánindítványnak van helye. Ezek az
 esetek a következők: 1. ha a lopás házastársak, fel-
 lemenő ágbeli rokonok, testvérek, vagy közös háztartásban
 élő rokonok között követtetik el; 2. úgyszintén ha azt *a* gyá-
 molt gyámja, a gondnokolt gondnoka, vagy a növendék ne-
 velője ellen követi el (542. §.); 3. aki az ellen, kinek szolgál-
 latában, vagy fizetésében áll vagy háztartásában él, vagy
 az utóbbival közös háztartásban élő hozzátartozók ellen
 (78. §.) követ el lopást, csak a szolgálatadó, a ház feje, vagy
 pedig *a'* sértett fél indítványára vonatható bűnvádi eljárás
 alá (545. §.).

A törvény a családi lopásnak két csoportját különbözteti
 meg: *a)* a házastársak, fel- vagy lemenő ágbeli rokonok,
 testvérek és közös háztartásban élő rokonok között; *b)* a
 gyámolt gyámja, a gondnokolt gondnoka vagy a növendék
 nevelője ellen elkövetett lopást.

Ha más természetű a rokonság (pl. az após és a vő között fennálló sógorság), az ilyen kötelékben levő személyek közt elkövetett lopás hivatalból üldözendő, A családi lopás másik csoportjánál csak akkor indítványi a cselekmény, ha a gyámolt, gondnokolt vagy növendék követ el lopást a gyámmal, gondnokkal vagy nevelővel szemben. Fordított esetben a cselekmény hivatalból üldözendő.

Szolgálatban álló egyének alatt a 556. §. 7. p.-ban említett személyeket kell érteni. A fizetésben álló személyek köre tágabb az előbbinél, mert azokon kívül ide tartoznak az állandóbb természetű munkát fizetés ellenéljen teljesítő személyek a cseléd által cselédtartása ellen elkövetett lopás ugyanazon gazdánál (24. sz. döntvény), iparos vagy kereskedősegéd által főnöke vagy ennek hozzátartozója ellen elkövetett lopás (55. sz. döntvény) ezen pont alá esik.

A háztartásban élés nemcsak együttlakást, hanem a közös élelmezést jelenti. Az indítványtételre jogosult a sértett. Sértett az, kinek az elvett dolgok tulajdonát képezik, ha azok másnak birtokából is vétettek el és a kárt a birlaló is köteles viselni (Bjt. 66. k. 119.). Ellenben a szolgálatadó kárára elkövetett lopás nem indítványi, ha az ellopott dolog nem volt az ő tulajdona, bár ő tartozik a kárért vagyoni felelősséggel (Bjt. 60. k. 5.).

152. §. A rablás.

Löw T.: A zsarolásról M. Ig. XI. *Fabinyi F.*: Bjt. TI. *Szeles*: Bjt. III. *Balogh J.*: Bjt. X. *Heil*: Bjt. X., XL, XIV.. J. K. 1899. *'Asitoay*: Zsarolás, mint sajtóvétség J. K. 1909. *Vargha F.*: M. Ig. XXXVII. *Baumgarten*: Bjt. LXIII. *Szabó Gy.*: M. J. Sz. VIII. *Frank*: VD. Bes. T. 34. 117. *Vilnom*: Raub und Erpressung. Begünstigung und Hehlerei. 1875. *Gauss*: Erpressung und Raub. 1902. *Rhonheimer*: Das Verhältnis von Raub und Erpressung. 1912. *Thurom*: Beiträge zur Lehre von der Erpressung. 1902. *Stampfli*: Erpressung und Chantage. 1905. *Kühne*: Tatbestand der Erpressung. 1906. *Reinhold*: Die Chantage. 1909. *Kollmann*: Die Lehre von der Erpressung. 1910. *Mannheim*: Reform 1926. 350. *Engelhard*: Das Chantageproblem. 1912. *Henle*: Drohung in Anfechtbarkeits- und Erpressungstatbestand. 1925. *Mannheim*: GS. LXXXIV. *Lapaly*: u. o. LXXXIX.

I. Elköveti az, *aki idegen ingó dolgot annak birtokosától vagy birlalójától ez vagy más jelenlevő ellen alkalmazott*

erőszakkal vagy fenyegetéssel (347. §.), azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa (344. §.).

Jogi tárgya: a személyes szabadság és a tulajdonjog, illetőleg a birtok vagy birlalás. A rablás tehát kettős jogsérelmet: személy és vagyon ellenit létesít. A törvényes egység egyik alakja, mely össze van téve a lopás és a személy elleni erőszak tényálladékaiból.

Elkövetési módja: az erőszak, vagy fenyegetés. Az erőszak itt személy ellen irányul és ellenállhatatlan erőt (*vis absoluta*) jelent, amely nem terjedhet tovább azonban könnyű testi sértés előidézésénél. A fenyegetés alatt a törvény meghatározása szerint: oly cselekmény közvetlen elkövetésével való fenyegetést kell érteni, amely által a fenyegetettnek vagy hozzátartozójának, vagy valamely jelenlevőnek élete, testi épsége vagy vagyona súlyos veszélynek tétetik ki (347. §.).

Minthogy csak jelenlevő személy ellen irányulhat a fenyegetés, a „vagy hozzátartozójának“ szavak, mint szerkesztési hiba, törlendőek (így az általános felfogás).

Az erőszakot, vagy fenyegetést a dolog elvételéért kell alkalmazni. Más célból vagy a dolog elvétel után alkalmazott erőszak más tényálladékot meríthet ki (így, aki a dolog elvétele után erőszakoskodik, okoz testi sértést, hogy megmeneküljön, nem rablást követ el, hanem a lopás és testi sértés halmazaiét). De a kikényszerített átadás is rablás.

Részesség körében társtettes, aki a fenyegetésnél előzetes megállapodás szerint jelen van, aki az erőszak kifejtésében vagy a dolog elvételében résztvesz; segéd, aki a rabolt tárgyaknak elvitelében résztvesz stb (L. Irk: A bűnsegély és társtettség fogalmi elhatárolása 36. s köv. 1.).

II. A rablás különös esetei:

a) Az erőszakos lopás. Rablásnak tekintetik, ha a tettenkapott tolvaj a lopás véghezvitele vagy a lopott tárgy megtartása végett erőszakot vagy fenyegetést használ (345. §.).

E tényálladék a rablás alapdeliktumától abban különbözik, hogy a támadás vagy fenyegetés nem az elvétel végett, nem előzően, hanem utólag a lopás véghezvitele vagy

az ellopott tárgy megtartása végett nyer alkalmazást. Nem tartozik ide ezért, ha a tolvaj menekülés céljából a lopott tárgy elhozása után alkalmaz erőszakot, amely önálló bűncselekmény s attól függően, hogy milyen természetű, lesz pl. a szándékos emberölés, hatósági közeg elleni erőszak stb. megállapítandó. Tettekapott alatt a Kúria gyakorlata szerint a szemmel tartott s üldözés közben utolért tolvajt kell tekinteni.

b) *Rablás öntudatlan személlyel szemben. Rablásnak tekintetik a lopás: ha oly módon követik el, hogy véghezvitele céljából valamely személyt öntudatlan, vagy védelmére tehetetlen állapotba helyeznek* (346. §.).

Az elkövetési tevékenységet, ezen állapot felidézését a dologelvétel előtt kell végrehajtani. De az ilyen állapotba helyezett személy nemcsak a dolog tulajdonosa, vagy birto-kosa, hanem minden más jelenlevő személy, aki ellentállás kifejtésére képes, is lehet.

Befejezett a rablás, ha az összetett tényálladék mindkét része megvalósul. *Kísérlés* forog fenn ellenben akkor, ha csak erőszak, vagy fenyegetés nyer alkalmazást a dolog el-vétel nélkül.

Csak *szándékos* lehet a rablás, amelynek ki kell terjednie a tényálladék mindkét részére, úgy a dologelvételre, mint az erőszak vagy fenyegetés kifejtésére.

A rablás megállapítása szempontjából közömbös, hogy a lopás milyen természetű; így lopás kihágása esetében is rablás lesz megállapítandó, ha a tolvaj a lopott dolog megtartásáért erőszakot alkalmazott (a Kúria álláspontja ingadozó).

III. A rablás büntetése.

1. A rablás 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntethető;
2. a 346. §. esetében pedig 5 évig terjedhető fegyházzal büntetettik;
3. a rablás minősített eseteiben a büntetés 10—15 évig terjedhető fegyház (349. §.).

Minősített esetek a következők: a) a visszaesés, vagyis, ha a tettes rablás vagy zsarolás miatt már meg volt büntetve

s emiatti utolsó büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el; *b*) ha a rablással szándékos emberölés kísérletét, vagy súlyos testi sértést is követtek el; illetve a szándékos emberölést is elkövettek, amely utóbbi esetben a büntetés életfogytig tartó fegyház.

A törvény itt egységet állapít meg az együttes elkövetés alapján. De ha ez az összekötő kapocs hiányzik, vagyis ha a rablás után, vagy nem a rablás céljából követték el a szándékos emberölést, annak kísérletét vagy a testi sértést, úgy anyagi halmazaiiba kell foglalni a rablást ezen cselekményekkel.

Kísérlet forog fenn akkor, ha a súlyos testi sértést stb. elkövették már; de a rablás még nem nyert befejezést.

Társtettes, aki akár a rablásban és akár az ölésben résztvett (állandó gyakorlat).

155. §. A zsarolás.

L. az előző §. bibliográfiáját.

Zsarolás vétségét követi el, *aki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, valakit erőszakkal vagy fenyegetéssel valaminek cselekvésére, eltűrésére vagy elhagyására kényszerít, amennyiben cselekménye súlyosabban büntetendő cselekményt nem képez* (350. §.).

Alanya bárki lehet. De ha közhivatalnok hivatalos hatalommal való visszaélésben követi el a cselekményt, úgy e tényálladékban (475. §.) lesz elmarasztalendő, amennyiben ez a zsarolásnál súlyosabb cselekmény; különben a közhivatalnok is zsarolásért felel.

Jogi tárgya: a vagyoni jogok és a sértett cselekvési szabadsága.

Amennyiben a vagyoni jog a külső dolgokon (ingó, vagy ingatlan) jelentkezik, ez a zsarolás tevékenységi tárgya. De tárgya lehet minden vagyoni jellegű jog is.

Elkövetési módja: másnak kényszerítése valaminek cselekvésére, eltűrésére, vagy abba hagyására.

E kényszerítésnek, erőszaknak, vagy fenyegetésnek személy ellen kell irányulnia, mely lehet vis compulsiva is.

A fenyegetés itt kisebb mérvű lehet, mint a rablásnál megkívánt. Különben a zsarolás a rablással szubszidiárius viszonyban van, mire a 350. §. kifejezetten is utal. Vitatott, vajjon az u. n. minae iuris (büntető, vagy fegyelmi feljelentéssel, vagy polgári eljárással való fenyegetés) elegendő-e a zsaroláshoz? Ha jogtalan haszonszerzés céljáért történt, az általános felfogás szerint igen. De a kérdés eldöntésénél az a lényeges, hogy jogos követelés érvényesítése végett történt-e a jelzett fenyegetés vagy sem, mert míg az előbbi esetben nincs büntethető cselekmény, mert nincs jogtalan fenyegetés, addig az utóbbi esetben megvalósul axaSIas tényálladéka (így Illés, Finkey, Angyal, Schandl s az újabb gyakorlat). A francia jogban önálló tényálladékként ismert *chantage* (Code Pénal 400 §.), vagyis a becsületre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozásával vagy koholásával való fenyegetés, jogtalan vagyoni előny céljából, joggyakorlatunk szerint a zsarolás fogalmi körét tölti ki.

Célzat: magának vagy másnak jogtalan vagyoni haszon szerzése (animus lucri). Ez nem csupán a vagyon gyarapításában, hanem a vagyon biztosításában, a kár elhárításában stb. állhat. A jogtalan kifejezés helyett a törvény helytelenül, jogtalanul megjelölést használja (így az általános felfogás; ellenk. Tárnái: J. K. 1896. 6. sz.).

Befejezést nyer a cselekmény a sértett magatartásának kikényszerítésével. Míg az erőszak alkalmazása, vagy a fenyegetés, ha a célba vett eredmény nem következett be, csak kísérlet. Nem szükséges feltétlenül, hogy egy és ugyanazon személy legyen a kényszer alá helyezett és a károsodott személy, csak az szükséges, hogy meglegyen az okozati összefüggés a fenyegető magatartás és a célba vett vagyoni előny megszerzése között, így befejezett zsarolás forog fenn akkor is, ha a fenyegetett személy helyett más fejt ki a kívánt magatartást.

Sajátos tényálladékként szabályozza a törvény a zsarolás következő esetét: *zsarolás vétségét követi el az, aki azon célból, hogy magának vagy másnak vagyoni hasznot szerezzen, valakit rágalmozó vagy becsületsértő állításának: nyomtatvány által való közzétételével fenyeget* (351. §.).

E tényálladék, amelyet sajtórevolverezésnek szokás nevezni, lényegében nem más, mint a zsarolás kísérlete. Ezért e tény álladóknak nincs kísérlete (így Illés, Finkey, Balás, Schandl; ellenk. Angyal).

Rokon tényálladék ezzel a sajtótörvényben szabályozott amaz, melyet elköveti, aki fenyegető vagy tolakodó magatartással pénzt vagy más előnyt akar kieszközölni (24. §. 6. p.). E tényálladék elkövethető tehát vagyoni haszonszerzésre irányuló célzat nélkül is.

A zsarolás büntetése: 3 évig terjedhető fogház és a 351. §. esetében ezenkívül hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése.

A zsarolás vétségének kísérlete is büntetendő.

Minősített esetek: büntettet képez a zsarolás s 5' évig terjedhető fegyházzal büntetendő: ha *a)* a zsaroló gyilkossággal vagy súlyos testi sértéssel, gyújtogatással, vagy más súlyos vagyoni kár okozásával fenyeget; *b)* közhivatalnoki minőség színlelésével, vagy valamely hatóság hivatalos rendeletének ürügye alatt követték el (353. §.).

154. §. A sikkasztás.

Heil: Bjt. VII. XXIV. *Balogh J.:* Bjt. XIV. *Soós:* A hűtlen kezelés. 1900. *Illés:* F. K. 1904. 3—4. *Harburger:* V. D. Bes. T. 34. 535. *Lüder:* Die Entwicklung des Begriffes der Unterschlagung in alteren deutschen Rechten. 1894. *Finger:* Die Veruntreuung von Barkautionen. 1890. *Gleispach:* Die Veruntreuung vertretbarer Sachen. 1905. *Frenkel:* Das Delikt der Fundunterschlagung nach gemeinem Recht. 1910. *Thode:* Die sog. Unterschlagung vertretbarer Sachen. 1926. *Kujama:* G. A. Ll. *Bührer:* u. o. LIX.

A római jogi felfogás a sikkasztást nem tekintette önálló bűncselekménynek, hanem a lopás egy sajátos esetének. A középkori német jogok szintén lopásként büntetik úgy a reábízott dolog megtartását, mint a talált vagy véletlenül elbirtokolt dolognak eltulajdonítását. Ugyancsak a Carolina a reábízott dolgokkal a hitelező kárára való visszaélést a lopás büntetésével egyenlően sújtja. Későbbi fejlődés folyamán Carpozónál találkozunk először a lopás (furtum proprium) mellett a sikkasztásnak, mint furtum impropriumnak a megkülönböztetésével: de utóbb a két tényálladék

megint összeolvad. Majd pedig, mikor a két tényálladék elkülönülési folyamata végkép lezáródik, sokáig vitatottá vált az önállósult sikkasztás rendszertani mikénti elhelyezése. Így a porosz Landrecht, a francia és a belga kódex a csalással egy fejezetben szabályozzák. Hazai jogfejlődésünk is hosszú ideig a sikkasztást mint önálló bűncselekményt nem ismeri. Még az 1840: XX. szerint is a fuvaros, ki a reábízott árúból valamit elidegenít, vagy önhasznára fordít, *köztoloajként* megfenyítendő (8. §.). Az 1843-iki javaslat az első alkotás, mely a sikkasztást a lopástól különálló fejezetben szabályozza. Btk.-ünk szintén külön fejezetben (XXVIII.) szabályozza; de a *sikkasztás* mellett e fejezetben foglal össze még más két cselekményt is: a *hűtlen kezelést* és a *zártörést*.

Sikkasztást követ el, aki a birtokában nagy bírlalatában levő idegen ingó dolgot jogtalanul eltulajdonítja, nagy elzálogosítja (355. §. 1. bek.).

Alanya: bárki lehet. A közhivatalnok a hivatalánál fogva kezeihez letett vagy kezelésre, illetőleg őrizetére bízott pénz vagy pénzértékkel bíró más tárgy elsikkasztása esetében a hivatali sikkasztás büntettét (462. §.) követi el. De közhivatalnok, aki nem hivatalánál, fogva reábízott értéket sikkaszt el, közönséges sikkasztás elkövetéséért felel.

Jogi tárgya: az idegen tulajdonjog.

Tevékenységi tárgya: valamely idegen ingó dolog, mely az elkövetéskor a tettes jogos birtokában vagy bírlalatában van.

Arra nézve, hogy a dolog mikor tekintendő idegennek, általában a magánjog szabályai irányadók. A gyakorlatban sok nehézséget okoz ennek megállapítása, amikor a dolog helyettesíthető. Nem állapítható meg eltulajdonítás akkor, ha a tettes a birtokában lévő idegen helyettesíthető dolgot (pl. pénz, termés, ruha, stb.) azon szándékkal használta el, hogy azt hasonló értékűvel fogja helyettesíteni (Kúria szerint nem állapítható meg sikkasztás, amidőn a tényekből kétségtelen, hogy vádlott a reábízott idegen pénzt mint olyant költött el, amelyet nyomban pótolni tud és akar Bjt. 62. k. 157.). Irányadó elv, vajjon képes-e a helyettesíthető dolgot hasonló értékűvel pótolni; vagy amikor az elidegení-

lés történt, a visszatérítés szándéka megvolt, de később az arra való készsége vagy képessége megszűnt. Helyes felfogás szerint ilyenkor nem állapítható meg a sikkasztás. A tulajdonjog fenntartásával eladott (pactum reservati domini) dolognak a vételár kifizetése előtti eltulajdonítása vagy elzálogosítása esetén sikkasztás forog fenn.

Ha vitás a tulajdonjognak a kérdése a felek között, jóhiszemű tévedés címén sikkasztást nem lehet megállapítani. Ha a vevő a megvett dolgot ideiglenesen az eladónál hagyja, minthogy ez az eladó irányában idegennek tekintendő, annak újbóli eladása sikkasztás (B. H. T. IV. 185.). Ellenben, ha a felek között elszámolási viszony van, nem lesz sikkasztás megállapítható, feltéve, ha a körülmények az eltulajdonítás célját nem igazolják.

Az idegen dolognak az elkövetéskor a tettes jogos birtokában vagy birlalatában kell lennie. A sikkasztó rendszerint valamely jogügylet útján jut a dolog birtokába (bérlet, haszonbérlet, letét, szállításra való átadás, stb.). Ha valaki büntetendő cselekmény (lopás, orgazdaság, stb.) útján jut valamely dolog birtokába, nem vonható felelősségre a sikkasztásért, hanem az elkövetett súlyosabb bűncselekményért. Nem állapítható meg sikkasztás a bizományi árúnak hitelbe való eladása esetén, ha ez megállapodás ellenére is történik, mert az árú ezzel még nem tekinthető a megbízást adó kárára elveszettnek (Schandl).

Elkövetési cselekvése a jogtalan eltulajdonítás, vagy elzálogosítás.

Az eltulajdonítás, a törvény szerint, be van végezve, mihelyt a birtokos vagy birlaló a dolgot elidegeníti, elhasználja, a visszakövetelésre jogosított előtt eltagadja, vagy avval bármi más módon mint sajátjával rendelkezik (355. §. 2. bek.).

Elzálogosítás alatt a törvény az elzálogosítás azon alakját érti, amelynél a tettetést a vissza nem váltás szándéka indította. Mert ha igen, ez furtum usus, amely nem mint sikkasztás, hanem esetleg mint kihágás (Kbtk, 127. §.) büntetendő (így Fayer, Illés, Angyal). Az eltulajdonításnak jogtalanak kell lennie, miért is ha az eltulajdonításnak bár-

milyen címe fennállott (törvényes zálog- vagy megtartási jog, önségély, beleegyezés stb.), sikkasztás nem valósul meg.

A sikkasztás csak *szándékos* lehet. A visszatérítés, ha a szándék hiányára enged következtetni, büntetés alól mentesít (a zálog visszaváltása megállapítja azonban a bűnösséget, ha az a feljelentés után történik Bjt. 66. 284.). (A Kúria gyakorlata szerint háztulajdonos jogosítva van a bér fejében visszatartott ingókból magát bíróságon kívül kielégíteni Bjt. 34. 252. Felmentő ítélet szándék hiánya miatt, amikor a vádlott kezeihez befolyt pénzzel a sértettet megkínálta s ennek visszautasítása után a pénzt saját céljaira fordította Bjt. 59. 296.).

A kísérletre vonatkozóan egyeseknek az a felfogása, mivel a törvény a vétség kísérletét nem bünteti, a sikkasztásnak egyáltalán nincs kísérlete. Minthogy a törvény az eltulajdonítás befejezésének eseteit külön felemlíti (355. §. 2. bek.), a helyes felfogás szerint sikkasztásnak is lehet kísérlete (így Frank, Liszt; nálunk Fayer, Illés, Angyal, Finkey).

Halmazat. Ha valaki okirathamisítást követ el a sikkasztás elpalástolásáért, hivatali sikkasztás esetében, összefoglalt egység áll elő. Ellenben magánsikkasztásnál anyagi halmazat létesül (a Kúria gyakorlata ingadozó, míg régebben alaki halmazatot állapított meg, ma mindinkább helyesen anyagi halmazatot).

Büntetése: az elsikkasztott dolog értéke után igazodik.

A sikkasztás, ha az elsikkasztott vagyon értéke nem tesz többet 200 pengőnél, vétséget, azon felül pedig büntettet képez (356. §.).

Aki 10 pengő értéket felül nem haladó élelmi- vagy élvezeti cikket, tüzelőszert vagy egyéb életszükségleti tárgyat elsikkaszt, ha minősítő körülmény nem forog fenn, tulajdon elleni *kihágást* követ el (Bn. 55. §.).

Minősített esete: büntettet képez a sikkasztás a 338. §. esetében (visszaesés) is azon szakaszban megállapított megszorítás mellett.

Sikkasztás vétsége 1 évig terjedhető fogházzal, büntette pedig 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő. *Mellékbüntetésül* hivatalvesztést s a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését meg kell állapítani.

Eljárási szabály. A bünvádi eljárás hivatalból indítandó meg. Magánindítványra indítható meg azonban a tulajdon elleni kihágás, valamint a családi és szolgálati viszonyban elkövetett sikkasztás esetében (a 342. és 343. §§. határozatai lévén irányadók).

135. §. A zrtöréses sikkasztás

1. Zártörés.

A törvény a sikkasztás két sajátos eseteként szabályozza a zártörést és a zártöréses sikkasztást. E cselekményeknek jogi tárgya tulajdonképen a hatósági tekintély, éppen azért helyesen nem itt, hanem az igazságszolgáltatás elleni cselekmények között volna a helye (az 1843-iki javaslat ezt a helyes álláspontot követi, amikor a közrend elleni cselekmények között szabályozza).

Aki a zár eszközlésénél a bíróság vagy más hatóság közege által alkalmazott pecsétet illetéktelenül eltávolítja, feltöri, vagy megsérti, vagy pedig a lezárolt dolgok megőrzésére szolgáló helyiséget nagy tartályt felnyitja^ amennyiben a 559. §. esete nem forog fenn, zártörés miatt büntendő (360. §.).

Tevékenységi tárgya: a bíróság vagy más hatóság közege által a zár eszközlésénél alkalmazott pecsét, illetve készület. Az elkövetés a pecsét eltávolításában, feltörésében vagy megsértésében, illetőleg a helyiség vagy tartály felnyitásában áll.

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

2. Zártöréses sikkasztás.

Sikkasztásnak tekintetik a cselekmény, ha a bíróság vagy más hatóság által zár alá vett dolog tulajdonosa, a nála hagyott, vagy reábizott dologra nézve a 555. §-ban megjelölt cselekmények valamelyikét elköveti (339. §. 1. bek.).

E tényálladék az előbbinek voltaképen minősített esete, miért is azzal szubszidiárius viszonyban áll (így Angyal. Finkey).

Alanya: a dolog tulajdonosa lehet (ha a dolog tulajdonosa másnál lefoglalt dolgát vonja ki a zár alól s elidegeníti, a Btk. 368. §-a szerint minősülő jogtalan elsajátítást követ el, 68. sz. döntvény).

Jogi tárgy: itt is a hatósági tekintély. *Tevékenységi tárgya* pedig a bíróság vagy más hatóság által zár alá vett dolog. Tehát a zár alá vételt perrendszerűen kell lefolytatni.

Elkövetési módja: az eltulajdonítás és elzálogosítás.

Büntetése: 1 évig terjedhető fogház, illetőleg 5 évig terjedhető börtön, attól függően, hogy a cselekmény vétség, vagy büntett. *Mellékbüntetésként* hivatalvesztést is ki kell mondani.

156. §. Hűtlen kezelés.

Elköveti, aki idegen vagyon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva s ezen minőségében annak, akinek érdekeit előmozdítani kötelessége, tudva és akarva vagyoni kárt okoz (361. §.).

E tényálladék a csalással és sikkasztással szubszidiárius viszonyban áll, tehát csak akkor állapítható meg, ha az említett súlyosabb bűncselekmények nem valósulnának meg.

Alanya: azon személy lehet csak, aki idegen vagyon kezelésével, gondozásával, vagy felügyeletével van megbízva. A törvény felemlít bizonyos személyeket (362. §.). De ezeken kívül elkövetheti a cégvezető, ispán, gazdatiszt, számadó, stb., akár magán személynek, akár egyesületnek vagyongazdálkodója. Közhivatalnok cselekménye esetleg a Btk. 471. §-ba ütköző visszaélés; az ügyvédé a Btk. 482. §-a alapján minősül.

Jogi tárgya: a megbízó, vagy gondnokolt személy vagyoni érdeke.

Elkövetési tárgy: bármilyen vagyoni jellegű ingó- vagy ingatlan dolog vagy vagyoni jellegű jog lehet.

Az elkövetési cselekvés: a vagyoni kár okozásában áll. A kár lehet akár tényleges kár (damnum emergens), akár elmaradt haszon (lucrum cessans). A kár okozásának szándékosnak kell lennie; de nem tartozik hozzá, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, mert ez utóbbi esetben a 363. §. szerint minősül.

Kísérlet forog fenn a kár bekövetkezése előtt.

Büntetése: a hűtlen kezelés vétsége 3 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Minősített esete. Büntettet képez, ha azon célból követik el, hogy a tettes magának vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen, ilyenkor büntetése 5 évig terjedhető börtön (363. §.).

Mellékbüntetésül hivatalvesztést is ki kell mondani.

Eljárási szabály. Rendszerint csak a sértett fél indítványára indítható meg a bűnvádi eljárás; de hivatalból való eljárásnak van helye a törvényben megállapított következő esetekben: ha a hűtlen kezelés vétségét gyám, gondnok, zár-, tömeg- vagy alapítványi gondnok, végrendeleti végrehajtó, valamely részvénytársulat, vagy szövetkezet igazgatóságának vagy felügyelő bizottságának tagja, vagy általában olyan személy, aki idegen vagyon kezelésével hatóságilag meg van bízva vagy arra hatóságilag fel van hatalmazva, hivatása, illetőleg megbízása körében követi el (362. §.).

A hűtlen kezelés büntette hivatalból üldözendő (Bjt. 37. k. 129. 1., u. o. 49. k. 330. 1.),

XI. FEJEZET.

A jogtalan elsajátítás.

157. §. A talált dolog és kincs jogtalan elsajátítása.

1. *A talált dolog jogtalan elsajátításának vétségét követi el, aki idegen dolgot talál és azt nyolc nap alatt a hatóságnak vagy annak, aki elvesztette, át nem adja* (565. §.).

Alanya azon személy lehet, aki idegen dolgot talál (a Kúria gyakorlata szerint ilyennek tekintendő, aki a találótól ilyen dolgot azzal a kijelentéssel vesz át, hogy a dolgot a tulajdonosnak vagy az elvesztőnek vagy a hatóságnak átadja; aki a dolgot 12 éven alóli gyermektől vagy más beszámítási képességgel nem bíró személytől stb. átveszi.

Az elkövetési cselekvés a talált dolognak nyolc napon belül való át nem adása. Ez nem tiszta mulasztást jelent, hanem jogtalan elsajátítást. A törvényben megállapított ha-

taridőn belül a fel nem jelentés csak törvényes vélelmet jelent az elsajátítás szándékára, melynek ellenkezője azonban bizonyítható. De ha a tettes elsajátítási szándéka a nyolc nap eltelte előtt is megállapítható (eladja, vagy elfogyasztja a talált dolgot), a bűnösség meg lesz állapítandó (általános felfogás; ellenk. Vargha F.).

A törvény vonatkozó rendelkezésének nem tudása büntetés alól mentesít, mert a nyolc napon belül történendő átadásra vonatkozó rendelkezés közigazgatási rendszabály, melynek nem tudása büntetés alól mentesít (így helyesen Angyal; ellenk. Illés).

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház s pénzbüntetés. Tulajdon elleni kihágást követ el az, aki 10 pengő értéket felül nem haladó élelmi- vagy élvezeti cikket, tüzelőszert vagy egyéb életszükségleti tárgyat jogtalanul elsajátít. Büntetése nyolc napig terjedhető elzárás (Bn. 51. §.).

Eljárási szabály. Vétség esetében az eljárás rendszerint hivatalból indítandó meg. De csak a sértett fél indítványára indítható meg az eljárás akkor, ha az által az elsajátítónak háziastársa, fel- vagy lemenő ágbeli rokona, testvére, vele közös háztartásban élő rokona, gyámja, gondnoka vagy nevelője károsított meg (369. §.).

2. A talált kincs jogtalan elsajátítása.

A talált kincs jogtalan elsajátításának vétségét követi el, *aki régi kincset talál és azt a hatóságnak nyolc nap alatt be nem jelenti* (366. §. 1. bek.).

Alanya bárki lehet, a dolog tulajdonosa is, ahol a kincset találták (mert a Nemzeti Múzeumnak s a budapesti egyetemnek bizonyos régészeti, illetőleg tudományos értékű tárgyakra nézve kiválasztási joga van 1. 1816. évi szeptember 10-én kelt 37.668—1343. sz. r.).

Jogi tárgya a foglalási jog és az előbb említett intézetek kiválasztási s megtartási jogának sérelme.

Tevékenységi tárgya: régi kincs. Ez alatt olyan dolgot értünk, amely annyi idő óta volt elrejtve, hogy tulajdonosát megállapítani többé nem lehet (Ptk. 458. §.). Ha a talált kincs 300 pengőnél nagyobb értékű: $\frac{1}{3}$ -a a föld tulajdonosáé, $\frac{1}{3}$ -a a kincstáré, $\frac{1}{3}$ -a a találóé, ha pedig kevesebb ér-

tékü: $\frac{1}{2}$ -e a tulajdonosé, $\frac{1}{2}$ -e a találóé (1777. évi III. sz. kir. rend.).

Büntetése: pénzbüntetés.

A hatóságnál előre bejelentett kutatás esetében a büntetésnek csak akkor lesz helye, ha a talált tárgyak 30 nap alatt nem jelentetnek be (366. §. 2. bek.).

A talált kincset ezekben az esetekben elkobozzák (366. §. 3. bek.).

A Btk. fenti rendelkezését módosítja a múzeum, könyvtár- és levéltárügy rendezéséről szóló 1929: XI. t.-c. amely kimondja, hogy aki ásatás szempontjából tiltott területen ásatást végez, vagy végeztet s a kincs fogalma alá eső dolgot be nem jelenti, vétséget követ el s 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő (44. §.).

158. §. Idegen dolog jogtalan elsajátítása és a birtoklopás.

Finkey: Jog. 1903. 52. *Moskooits:* u. o. 50. *Harburger:* V. D. Bes. T. VI. 291. *Binding:* Lehrb. I. 318. *Ten Hompel:* Das furtum usus. 1897. Z. XIX.

1. *Idegen ingó dolog jogtalan elsajátításának vétségét követi el, aki másnak tulajdonát képező ingó dolgot, ha véletlenségből vagy tévedésből birlalatába jutott, jogtalanul elsajátítja* (367. §.).

Alanya nem a jogos birtokos, hanem a jóhiszemű birlaló lehet (pl. az, akinek a pénztárnok nagyobb összeget fizet ki, mint amennyi neki jár, akinek más pénzes levele tévedésből kézbesített, aki az eltévedett állatot megtartja stb.).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Az eljárás hivatalból indul meg, kivéve, ha a 369. §-ban foglalt személyek valamelyike a sértett fél, amikor indítványra van szükség.

2. *Birtoklopás* (furtum possessionis) *vétségét követi el, aki saját vagy a tulajdonos beleegyezésével, vagy annak számára más ingó dolgát a haszonélvezőtől, zálogbirtokostól vagy attól, aki a dologra nézve használati, vagy megtartási joggal bír, jogtalanul elveszi* (368. §.).

Alanya lehet maga a tulajdonos vagy az ő érdekében cselekvő más harmadik személy.

Jogi tárgya: a birtokhoz való jog, vagyis a törvény szerint a haszonélvezeti, zálogbirtokosi, használati és megtartási jog. Elkövetési tárgya a birtokban lévő ingó dolog.

Elkövetési tevékenysége a dologelvétel, amelynek jogtalannak kell lennie (a Kúria gyakorlata ingadozó, míg pl. a behajtott lábas jószág erőszakos visszavételét sokszor hatóság elleni erőszaknak, újabban birtoklopásnak minősíti).

Aki a másnál vágrehajtásilag lefoglalt és a végrehajtást szenvedőnél hagyott saját dolgát ennek beleegyezése nélkül és lefoglalt voltát tudva veszi el, anélkül, hogy tulajdonjogát az illetékes bíróság előtt érvényesítette volna, birtoklopást követ el (68. sz. döntvény).

Büntetése: 6 hónapig terjedhető fogház.

Az eljárás hivatalból indul meg. De csak a *sértett fél indítványára indítható meg*, ha a jogtalan elsajátítás, által az elsajátítónak házasársa, fel- vagy lemenő ágbeli rokona, testvére, vele közösházartásban élő rokona, gyámja, gondnoka vagy nevelője károsított meg (369. §.).

XII. FEJEZET.

Az orgazdaság fogalma és minősített esetei.

139. §. Az orgazdaság.

Illés: M. lg. 54. *Beling:* V. D. Bes. VII. 1. *Willnom:* Raub, Erpressung, Hehlerei und Begünstigung. 1875. *Frank:* Dér subjektive Tatbestand der Sachhehlerei. 1899. *Bar:* Gesetz II. 797. *Gudderoill:* Das Delikt der Partiererei. 1909.

Hosszú időn át a különböző jogrendszerekben az orgazdaság mint önálló bűncselekmény ismeretlen volt. A római jog eleinte magánjogi keresetet (actio furti concepti) engedett az ellen, akinél a lopott dolgot megtalálták; később a császári jog a bűnpártolással együtt mint crimen extraordinariumot bünteti. Az egyházjog és a germán jogok mint a bűncselekmény elkövetésében való részességet tekintik. Ezt a felfogást igyekeznek azután tudományosan is igazolni az olasz praktikusok, kik szerint az orgazdaság a bűnpártolás egyik alakja s a kettő nem más, mint utólagos részesség. Ez lesz a későbbi jogfejlődésben is az uralkodó felfogás, amelynek visszatükrözöttöje a kor irodalma (Feuerbach, Wachter,

Willnow stb., nálunk Bodó, Huszty) és a XIX. század törvénykezése (francia, spanyol, az 1842-iki norvég btk.-ek). Hasonló a jogfejlődés nálunk is. Az orgazdát sokáig a tolvajjal egyenlően büntetik. Majd a lopott dolog vételét pénzbírsággal, később pedig szabadságvesztéssel (1715. XLVIII.) sújtják.

Az orgazdaság tényálladékának jogi természete a legutóbbi időkig tisztázatlan volt, Vagyis az a felfogás tartotta magát szívósan, hogy az orgazdaság, valamint a bűnpártolás járulékos cselekmény, amelynek előfeltétele egy tettesi alapcselekmény, éppen ezért nem más, mint a részesség egyik alakja, nevezetesen utólagos részesség. Az orgazdaságnak és bűnpártolásnak legális kapcsolata még azokban a kódexekben is tovább tart, amelyek végül szakítanak az utólagos részesség teóriájával s immár önálló tényálladékként szabályozzák (így az 1843-iki javaslatunk is, mely orgazdaság cím alatt szabályozza a bűnpártolást; bár egymástól különálló tényálladékként, de még mindig egy fejezetben foglalja össze a két tényálladékot a német, a magyar, a bolgár btk.).

Az orgazdaság tiszta vagyoni elleni bűncselekmény. Éppen így a tárgyi bűnpártolás. Ezzel szemben a személyi bűnpártolás az állami igazságszolgáltatás szabad folyását akadályozza, miért is rendszertanilag ott van a helye (így Binding, Carrara, Buri stb., nálunk Vargha F., Angyal; ellenk. Birkmeyer, Liszt, Meyer-Allfeld stb., akik a bűnpártolás mindkét alakját az állami igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények közé sorozzák).

Az orgazdaság tényálladékát a törvény a következőképp határozza meg: *Aki olyan dolgot, melyről tudja, hogy lopás, sikkasztás, rablás vagy zsarolás büntette következtében jutott birtokosa vagy birlalójának kezéhez, vagyoni haszont végett megszerez, elrejt, vagy annak elidegenítésére közreműködik: az orgazdaság büntettét követi el* (370. §. 1. bek.).

Vétséget képez az orgazdaság, ha a dolog lopás, zsarolás vagy sikkasztás vagy jogtalan elsajátítás vétsége következtében jutott birtokosa vagy birlalója kezéhez (370. §. 2. bek.).

Az orgazdaság *alanya* bárki lehet, kivéve természetesen a törvényben meghatározott alapcselekmények tetteseit és

részeseit, akik ezért felelnek. Az orgazdaság alanya a dolog tulajdonosa is lehet, ha pl. a dolgot vagyoni haszon végett olyantól szerzi meg, aki a dolgot a tulajdonos tudta nélkül, de a tulajdonos részére jogtalan elsajátítással (568. §.) szerezte meg (így helyesen Angyal).

Jogi tárgya: az idegen tulajdonjog, vagy esetleg a birtok vagy bírlalási jog. Vitatott, vájjon az alapcselekmény tárgya helyébe lépő más dolog (pl. a lopott dolog eladásából befolyó, azt helyettesíthető pénz) orgazdaságnak lehet-e tárgya. Részünkről azon felfogást követjük, hogy az alapbűncselekményben szerepelt dolog helyett más nem lehet, mert akkor már nem lopás következtében jut a birtokos kezéhez (így Liszt, Frank: nálunk Angyal; ellenk. Beling, Illés, a Kúria).

Az orgazdaság járulékos cselekmény. A törvényben megállapított alapcselekmények (a rablás büntette, a lopás, sikkasztás, zsarolás büntette, illetve vétsége, jogtalan elsajátítás vétsége) fennforgása nélkül meg nem állapítható. Ezen cselekmények következtében kell az idegen ingó dolognak valakinek kezéhez jutnia. Más büntett vagy vétség, vagy' kihágás általában nem lehet az orgazdaság alapcselekménye. Ennek az alapcselekménynek a konkrét esetben büntetendőnek kell lennie. Kérdéses, megállapítható-e az orgazdaság, ha az alapcselekmény tettese beszámítást vagy büntethetőséget kizáró ok miatt nem büntethető. Egyesek szerint, minthogy ilyenkor nincs alapcselekmény, orgazdaság nem lesz megállapítható (így Liszt, Binding, Bar, nálunk Illés, Friedmann), míg mások ilyenkor is orgazdaság elkövetését veszik fel (így Angyal^ Finkey, Dombóváry, Schadl). Ez utóbbi felfogás a helyes, mert az alapbűncselekménynek az adott esetben nem kell büntetendőnek lennie. Éppen ezért orgazdaság lesz megállapítandó akkor is, ha az alapcselekmény elévült, ha a tettes kegyelmet kapott vagy meghalt, vagy ha az alapcselekmény indítványi, de az hiányzik.

Az elkövetési tevékenységek: a) a megszerzés (így a vétel, ajándékként elfogadás, csere, kézi zálogbavétel B. H. T. IV. k. 417, az elfogyasztás stb.). A megszerzés lehet közvetett is (így, amikor valaki, tudva a dolog eredetét, orgazdától szerzi azt meg; a Kúria szerint is lehet orgazdának orgaz-

dája: szukcesszív orgazdaság); *b*) az elrejtés (különösen akkor jelentkezik, amikor a jóhiszemű szerző utóbb értesül a dolog eredetéről s nehogy rájöjjenek, emiatt elrejt; *c*) az elidegenítésben való közreműködés (így a vevőnek vagy eladónak felkeresése, az értékesítési eljárás lefolytatása stb.).

Az orgazdaság csak *szándékosan* követhető el. A tettesnek tudnia kell a dolog jogtalan származásáról. A cselekmény büntetőjogi minősítése közömbös, hanem fontos az, hogy tudomása legyen e jogi minősítésnek tényi alapjáról (ezt fejezi ki a Kúria, hogy a tettesnek tudnia kellett azokról a *ténykörülményekről*, melyeknél fogva az alapcselekmény a törvény szerint büntett, 50. sz. döntvény.). Ha a tettesben megvan a dolog jogtalan eredetének tudata, azzal szemben nincs ellenbizonyításnak helye (így *Merkel, Liszt, Meyer-Allfeld*, nálunk *Balás*; ellenk. *Bar, Binding, Beling*, nálunk *Angyal*). A tényálladék alkateleme a vagyoni haszonszerzés, célzata (animus lucri). Közömbös az, vájjon saját vagyoni hasznát igyekszik-e elérni (a Kúria többiben orgazdaságot állapított meg, amidőn másnak vagyoni haszna végett követte el vádlott a tevékenységet), amint az is, hogy a célt elérte-e? Ha a tettes más célból követi el a cselekményt, orgazdaság nem lesz megállapítható, hanem esetleg bűnpártolás.

Az orgazdaság büntetése. Az orgazdaság büntetési vagy vétségi minősítése tekintetében a törvényben meghatározott alapcselekmények in thesi törvényes minősítése irányadó. Ebből következik, hogy a vétséggé korrekcionalizált büntettséghez fűződő orgazdaság is büntett. Ha az alapcselekmény több lopási vétségnek összefoglalása következtében tekintendő büntettnek, az orgazda, aki az egyes vétségek által el tulajdonított értékeket külön szerzi meg, csak vétségben lesz elmarasztalendő, minthogy reánézve a Btk. 535. §-a nem vonatkozik (50. sz. döntvény 1. bek.). Ellenben, ha az orgazda ily esetben későbbi megszerzés alkalmával tudja meg azt, hogy az előbb megszerzett és utóbb megszerzett dolgok összértéke 100 koronát meghalad, ennek tudomása után elkövetett újabb orgazdaság akkor is büntett, ha az utolsó szerzés 100 koronánál kisebb értékű dologra vonatkozott is (50 sz. döntvény 5. p.). Helyesen jegyzi meg *Finkey*, hogy e nehéz-

kés döntvény pótlására kívánatos lenne itt is a 335. §-hoz hasonló értékösszefoglalást felállítani (tankönyv 736.).

Az orgazdaság vétsége 2 évig terjedhető fogházzal, bűntette pedig 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Ha pedig a törvény az elkövetett bűntett tettesére 10 évi fegyháznál súlyosabb büntetést határoz és az orgazda azon körülményt, amely a megjelölt súlyos büntetést vonja maga után, az orgazdaság elkövetésekor tudta, 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Mellékbüntetésül mindenik esetben a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani.

Minősített esetek. Az orgazdaságot bűntetté minősíti: *a) visszaesés, b) az üzletszerűség.*

a) Bűntettet képez az orgazdaság, ha azt oly egyén követte el, aki rablás, zsarolás, lopás, sikkasztás vagy orgazdaság miatt már *két ízben büntetve* volt. De nem alkalmazható e szabály, ha utolsó büntetésének kiállása óta 10 év már eltelt. Büntetése 5 évig terjedhető börtön és mindkét mellékbüntetés.

b) Aki az orgazdaságot *üzletszerűleg* viszi, 5 évig terjedhető fegyházzal s mindkét mellékbüntetéssel büntetendő.

Az üzletszerűség fogalmára nézve a kollektív bűncselekmény, nemkülönben a lopás és kerítés tényálladékainál tett megjegyzéseinkre utalunk (Az újabb joggyakorlatból még kiemeljük a Kúria következő megállapításait: lopott dolognak több ízben való megvétele magában véve még nem állapítja meg az üzletszerűséget Bjt. LXII. 115. Az üzletszerűségnek nem feltétele, hogy az orgazdaság az illetőnek akár főakár egyedüli keresetforrása legyen, elegendő, ha azt a tartósság jellegével üzi Bjt. LXII. 47.).

XIII. FEJEZET.

A csalás fogalma és esetei.

140. §. A csalás.

Heil: A ravasz fondorlat. J. K. 1880. 20. u. ő.: Bjt. VII., XVIII., XXV. *Fargha F.:* Bjt. XII. *Baumgarten:* Bjt. XIV. *Balás:* Büntetőjogi reformtörvények. 1901. *Zsoldos:* J. K. 1931. *Hegler:* V. D. Bes. T. VII. 405. *Merkel:* Die Lehre von strafbaren Betrüge. 1867. *Rimpau:*

Ober die Strafbarkeit des Betruges. 1892. *Kohler*: Treu und Glauben im Verkehr. 1893. *Rommel*: Der Betrug. 1894. *Leonhardt*: Der unlautbare Wettbewerb und seine Bekämpfung. 1903. *Siegfried*: Vorsatz und Handlung des Betrugs 1906. *Kronacher*: Ist die Zekprellerei Betrug? 1906. *Haftner*: Die Zekprellerei. 1908. *Thiel*: Der Versicherungsbetrug. 1910. *Diggelmann*: Die Fälschung von Sammlungsobjekten. 1916. *Cleric*: Betrug veriibt durch Fälschung. 1918. *Busch*: Erpressung und Betrug. 1922.

1. Aki azon célból, hogy magának vagy másnak joglalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezáltal annak vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el (Bn. 50. §.).

Alanya bárki lehet. *Jogi tárgya* bármilyen vagyoni jog. *Elkövetési tárgya*, amennyiben e jog külsőleg megnyilvánul, lehet ingó és ingatlan, már létező, vagy jövendőbeli dolog.

Elkövetési módja: a) *fondorlattal való tévedésbe ejtés, vagy tévedésben tartás* és b) *ezáltal a megtévesztettnek vagy bárki másnak vagyoni kár okozása*.

A csalás a nem tiszta mulasztási bűncselekményeknek egyik jellegzetes alakja, mert elkövethető úgy *aktív* (tévedésbe ejtés) mint *passzív* (tévedésben tartás) magatartás által. Tévedésbe ejt az, aki másban hamis képzeteket támaszt. Tévedésben tart pedig az, aki mást a már fennforgó tévedésben a maga közreműködésével megerősít.

Úgy a tévedésbe ejtésnek, mint a tévedésben tartásnak közös eleme, hogy *fondorlattal* legyen megvalósítva. A Csemegei kódex az elkövetéshez „ravasz fondorlatot“ követelt meg, ezzel határozta el a büntetendő csalást a magánjogi csalárd károsítástól. Minthogy azonban a bíróság a ravasz fondorlatnak szűkkörű magyarázatával igen sokszor nemcsak az egyszerű hazugságot, hanem a tervszerű megtévesztést is kizárta a büntetés alól, küszöbölte ki a Bn. a fondorlat elől a ravasz jelzőt. Fondorlat alatt általában téves képzetek keltésére alkalmas magatartást értünk. Ehhez tehát nem szükséges semmiféle tervszerű megtévesztés. A fondorlat viszonylagos fogalom. Azt, hogy forgott-e fenn fondorlat, mindig az eset konkrét körülményeinek, a szereplő személyek egyéni tulajdonságainak gondos mérlegelésével kell megállapítani. A közönséges hazugság, üzleti fogás, reklámirozás vagy elhallgatás stb. az átlag műveltségűvel szemben nem lehet fondorlatos megtévesztés, de már a babonára hajlamos

s különben is alacsonyműveltségű egyén hiszékenységének ámitással és természetfölötti hatalom színlelésével való kiaknázása a csalásnak alkalmas eszköze (a Kúria gyakorlata). Nem tekinthető fondorlatnak a polgári perben szokásos tagadás, de ha a valótlan állítás vagy tagadás a bíróság tévútra vezetését célozza, csalás forog fenn (így *Lammasch, Finkey*).

A csalás eredménye a vagyoni kár. Szükséges, hogy a megtévesztés a kár okozással okozati összefüggésben álljon, vagyis, hogy a kár a megtévesztett magatartásának legyen okozata. Míg a Btk. a megtévesztett s a megkárosított személy azonosságát követelte meg, a Bn. szerint csalás forog fenn akkor is, ha a tettes által való megtévesztés folytán nem ez, hanem más személy szenvedett kárt. A károkozás módozatait a törvény nem szabja meg.

A csalás csak *szándékos lehet*. A törvény megköveteli, hogy a tettes meghatározott célból cselekedjék. Ez magának vagy másnak jogtalan vagyoni haszon szerzése. Jogtalan a vagyoni haszon, ha ahhoz sem a tettesnek sem a harmadik személynek, akinek érdekében cselekszik, nincs jogos igénye s így ezzel másnak vagyoni kárt okoz. A vagyoni haszon valóságos bekövetkezése közömbös.

A csalás *be van végezve* a vagyoni kár bekövetkezése által. A megtévesztés, a fenyegető kár ennek tényleges bekövetkezése előtt még csak *kísérlet*. A csalás vétségének kísérlete is büntetendő (Bn. 50. §. 2. bek.).

A *részest tevékenység* megítélésénél irányadó, hogy csak az lehet társtettes, aki a megtévesztésben vagy a károkozásban résztvett (Dtár III. 20. L).

Halmazat leginkább az okirathamisítás kapcsán fordul elő. Ha a csalás elkövetéséért okiratot hamisítanak, anyagi halmazat forog fenn. Míg a hamis okiratnak vagyoni haszon szerzésére való felhasználása: magánokirathamisítás.

71. A csalás egyszerű és minősített esetei.

Az egyszerű csalás büntett vagy vétség. A minősítés szempontjából az értékhatárok irányadók.

1. Egyszerű csalás:

Ha a csalás által okozott kár 50 forintot (a II. Bn. 1. §-a szerint az értékhatár *100 pengő*) túl nem halad a cselekmény *vétséget*, ellenkező esetben *büntettet* képez (380. §.).

Az értékhatár szempontjából nem a tettes által elért, vagy elérni kívánt vagyoni haszon irányadó, hanem az a vagyoni kár, mely a sértettet a csalás által érte.

2. *A minősített csalás esetei.*

Tekintet nélkül az okozott kár összegére, *büntettet* képez a csalás négy esetben: ha az a) a *közhivatalnoki jelleg színlelésével*, b) a *közhivatalnok vagy más meghatalmazott által*, c) *visszaesésben* és d) *biztosítással volt elkövetve*.

a) *Ha a csaló annak elkövetése végett közhivatalnoki jelleget, vagy hatósági megbízást színlel* (381. §. 1.).

E minősítés nyer alkalmazást akkor is, ha a közhivatalnok, vagy hatósági megbízott hatáskörét túllépve követi el e magatartást (Bjt. 61. k. 27.).

b) *Ha közhivatalnok, ügyvéd, meghatalmazott, ügyvivő vagy magánhivatalnok azt hivatala vagy megbízása körében követte el* (581. §. 2.).

Vitatott volt, vajjon fennforog-e a csalás minősített esete, ha a közhivatalnok stb. nem főnökével, illetve megbízójával, hanem harmadik személyekkel szemben követte el a csalást (1. a Magyar Jogászegyletben lefolyt értékes vitanyagra Jog. Egly. ért. 107. f.). A Bn. életbelépte óta ma már nem vitatott, hogy ily esetekben is fennforog (azóta a Kúria állandó gyakorlata).

c) *Ha a csaló csalás miatt már két ízben megbüntetve volt s utolsó csalása elkövetését megelőző büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el* (381. §. 3.).

Visszaesés szempontjából csakis a csalásban való másodszori visszaesés minősít. A csalásnak tekintendő hitelezési csalás a visszaesés megállapításánál, mint nem igazi csalási tényálladék, tekintetbe nem vehető (így *Angyal*, *Balás*, B. H. T. IV. k. 177.).

d) *Tekintet nélkül az okozott kár összegére, büntettet képez a csalás, ha valaki azt saját biztosított vagyonának megsemmisítése vagy megrongálása által követi el* (382. §.)

Csalásnak ezen esetét nevezzük *biztosítási csalásnak*. E tényálladékot csak a tulajdonos követheti el a saját biztosí-

tolt vagyoni tárgyaira. Az elkövetés módjai a megsemmisítés, vagy megrongálás.

A *halmazat* kérdésében vitás, hogy a saját biztosított vagyon felgyújtása milyen megítélés alá kerül. Vannak akik alaki (*Fayer, Illés*), s ismét, akik anyagi halmazatot állapítanak meg (*Angyal, Finkey*). Ez utóbbi felfogása helyes, minthogy a cselekmény mindkét tényálladék alkatelemeit kimeríti.

Büntetése: a) a csalás vétsége 1 évig terjedhető fogházzal; b) csalás büntette 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő; c) ha azonban az okozott kár négyezer pengőt felül halad, nemkülönben a törvényben meghatározott visszaesés (381. §. 3. p.) és biztosítási csalás (382. §.) eseteiben 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Mellékbüntetésül mindenik esetben a hivatalvesztést és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is meg kell állapítani.

III. Csalásnak tekintett tényálladékok.

1. *A hitelezési csalás. Csalásnak tekintetik: ha valaki, habár csalási célzat nélkül, ravasz fondorlattal mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart avégett, hogy attól magának hitelezést vagy hitelhosszabbítást eszközöljön ki* (384. §.).

E tényálladékot a csalás alapdeliktumától a következő elemek határolják el. Negatív irányban nem szükséges sem a csalási célzat (jogtalan vagyonhasznoszerzés), sem a csalási eredmény (vagyoni károkozás). Pozitív irányban speciális célzatot kíván meg a törvény, amely a hitelezés, vagy hitelhosszabbítás kieszközlésében áll. A megtévesztéshez nem elégséges az egyszerű, hanem a ravasz fondorlat szükséges.

A cselekmény bevégezése szempontjából közömbös, hogy a hitelezés vagy hitelhosszabbítás megtörtént-e, minthogy ez csak a szándék megállapítására irányadó szubjektív célzatelem, de nem a tényálladék objektív oldalához tartozó eredményelem (így *Angyal, Schadl*; ellenk. *Finkey*).

Büntetése 1 évig terjedhető fogház és mindkét mellékbüntetés.

2. *A kiskorával vagy gondnokolttal szemben elkövetett uzsora.* Elköveti, aki valamely kiskorúnak vagy gondnokság alá helyezettnek tapasztalatlanságát, könnyelműségét vagy szorultságát saját vagy mások nyereszkedési céljára felhasználja oly módon, hogy őt valamely okirat aláírására bírja, melyben jelentékeny kárára vagyoni kötelezettséget vállal, valamely jogáról rendelkezik, vagy pedig mást vagyoni kötelezettsége alól egészben vagy részben felment (385. §.).

A Btk. itt az uzsora egyik sajátos esetét, nevezetesen a kiskorúak vagy gondnokoltak gazdasági kizsákmányolását szabályozta a csalás körében.

A tényálladéknak *alanya* bárki lehet. *Passzió alanya* a kiskorú, illetőleg a gondnokság alatt álló személy. Az elkövetési tevékenység a törvényben meghatározott okirat aláírására való reábirás. A kár bekövetkezése közömbös.

A minősítés és a büntetés tekintetében a csalás fejezetében megállapított különbségek irányadók. A tényálladék egyéb ismérveit l. az uzsoránál.

5. *A hitelezők kijátszása a végrehajtás megghiúsítása által.* Elköveti az, aki azon célból, hogy hitelezőit megkárosítsa, a bekövetkező hatósági végrehajtás előtt, vagyonához tartozó értéktárgyakat elrejt, eltitkol, elidegenít, megrongál, adósságokat, vagy jogtalan ügyleteket kohol (386. §.).

Alanya csak az adós lehet. *Jogi tárgya* a hitelezőnek követelési joga. *Tevékenységi tárgya* tettes vagyonához tartozó dolog és minden vagyoni értékkel bíró jog és követelés (így *Illés, Angyal*).

A kielégítési alap elvonásával a cselekmény be van fejezve. A végrehajtásnak nem kell hatóságilag elrendelve lennie, de szükséges, hogy legalább a követelés lejárt legyen (a Kúria megállapítja a cselekmény elkövetését újabban, ha a követelés nincs is beperesítve).

A cselekmény büntetésére nézve a 383. § az irányadó.

4. *Hitelezők megkárosítása fizetésektelen adós részéről.* Elköveti azon adós, aki fizetésektelenségbe jutván, azon célból, hogy hitelezőit megkárosítsa, a 414. §-ban meghatározott cselekmények valamelyikét követi el, ha ellene a csőd akár azért, mert csak egy hitelezője van, akár azért,

mert vagyona a csőd költségeinek fedezésére elégtelen, ki sem mondatott (387. §.).

A tényálladék a csalárd bukáshoz hasonló. A különbség csak az, hogy e tényálladékánál a csőd a tényleg fizetési-képtelenné vált adós ellen nem lett kimondva, mert annak a csődtörvényben megállapított akadályai forogtak fenn. — Alanya csak adós lehet, aki fizetési-képtelen. Jogi tárgya a hitelezők követelési joga. Egyéb alkatelemei megegyeznek a csalárdbukás elemeivel. E tényálladék csak akkor valósul meg, ha már csőd kéretett (nálunk uralkodó felfogás), különben a cselekmény a 386. §. szerint minősül. De a 387. §. felhívásának van helye abban az esetben is, ha a csődöt azért nem mondták ki, minthogy a csődönkívüli kényszeregyezségi eljárást az egyezés jóváhagyásával fejezték be (1916. V. 4. §). illetőleg a Pénzügyi Központ valamely pénzügyi intézet bukása esetén a felszámolás intézésére vállalkozott (1916:XIV. 7. §.).

Büntetésére a 386. §. irányadó.

Eljárási szabály a csalás összes eseteiben az eljárás hivatalból indítandó meg, kivéve a családi körben elkövetett (342. §.) eseteket.

141. §. Az adócsalás.

A csalás törvényben szabályozott tényálladáki körét az 1920: XXXII. t.-c. kibővíti, amikor az adócsalás eseteivel szemben erősebb büntetőjogi védelmet biztosít. Szakít a jövővédelmi kihágások addigi rendszerével és a kincstár szándékos megkárosítását súlyosabb jellegű büntetendő cselekmény rangjára emeli.

Az adócsalás lényegében gyűjtő fogalom. Körébe tartozik, mint a törvény mondja, *mindaz a cselekmény, melyet adóról vagy egyéb köztartozásról rendelkező törvény kifejezetten adócsalásnak nyilvánít* (1. §.). A különböző jogforrásokban ilyennek nyilvánított cselekmények közös tartalmi tulajdonsága, hogy azok mind az államkincstár megkárosítására irányulnak. Az adócsalás deliktumai jogi természetének megítélése terén eltérők a felfogások, amelyek beletorcolnak a büntetőjogi és közigazgatási jogellenesség elhatárolására.

lásának dogmatikai kérdésébe (1. 144. s köv. 1.). A csalás rendes tényálladékaival való kapcsolatában igen sok hasonló vonást mutat, de a kettő mégsem fedi egymást. Az adócsalás nem pusztán vagyoni bűncselekmény, mert az államháztartás menetét zavarja, amikor a kincstár megkárosítását okozza. Éppen ezért önálló, a csalástól különböző természetű bűncselekmény (hasonlóan: *Liszt*: 900 1., *Angyal*: VIII. k. 49. 1.).

Adócsalás büntettét és vétségét különböző törvények állapítják meg. Ilyenek pl. a fényüzési forgalmi adóról szóló 1920: XVI. 22. §., a vagyónátruházási illetékekről szóló 1920: XXXIII. 61. §., az általános forgalmiadóról szóló 1921: XXXIX. 64. §., a házadóról szóló 1922: XXII. 27. az általános kereseti adóról szóló 1922: XXIII. 38. §., a társulati adóról szóló 1922: XXIV. 45. §., a rokkant ellátási adóról szóló 1925: XLVIII. 12. §., a jövedelmi és vagyonadóról szóló 1927: V. 18. §. stb.

Adócsalási tényálladékot semmi más kútfő nem állapíthatja meg, mint csak törvény (így a Közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések hivatalos összeállítása 1927 évi 600/P. M. szám nem bír érvénnyel, amely contra legem azt a rendelkezést tartalmazza, hogy adócsalás az a cselekmény, melyet valamely közadóról rendelkező törvény, illetőleg *szabály* kifejezetten adócsalásnak nyilvánít 145. §.).

Az adócsalás *befejezésére* egy általános rendelkezést tartalmaz a törvény, amikor ebben a vonatkozásban két eset közt tesz megkülönböztetést, vagyis: az adócsalás akkor tekintendő befejezettnek, ha az adót vagy egyéb köztartozást a törvényben adócsalásnak nyilvánított cselekmény elkövetése folytán az elsőfokú hatóság a *törvényesnél kisebb mértékben állapította meg*, vagy *b)* ha az adót vagy egyéb köztartozást előzetes kivetés vagy kiszabás nélkül maga az annak fizetésére kötelezett személy tartozik megállapítani és befizetni, az *illető azt a törvényesnél kisebb összegben fizette be* (2. §.).

Ha az alany ezen cselekményeket nem vitte véghez, hanem csak megkezdette (hibás kimutatással, bevallással stb.), ami a kincstár károsodását idézheti elő, az adócsalás *kísérletét* követi el, amely vétség esetében is büntetendő.

Részesség terén figyelemreméltó a Kúria ama megállapítása, hogy adócsalást nemcsak az követi el, aki maga akar az adó alól mentesülni, hanem az is, ki a cselekményével azt célozza, hogy az alól más mentesüljön (Bdtár 18. k. 99.).

Szándékosan követhető el csak adócsalás. A szándéknak az államkincstár megkárosítására kell irányulnia. Ha e szándék hiányzik, a cselekmény vagy mulasztás mint *szabálytalanság* büntetendő (1923: XXXVII. 5. §. 2. bek.).

Halmazat. Közöséges csalás és adócsalás nem vonható anyagi halmazaiba. De okirathamisítás már igen, amennyiben ez az adócsalás valamely törvényes tényálladékának nem alkateleme, hanem különálló jogi érdeket sért (hasonlóan *Angyal*: VIII. 109.).

Az adócsalás rendszerint *vétség*, tekintet nélkül az okozott kár nagyságára. *Büntett* a cselekmény a következő esetekben: a) ha azt oly személy követte el, aki adócsalás vétségéért vagy büntetvéért *már meg volt büntetve* és büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el; b) ha azt *közhivatalnok* hivatala körében követte el; c) ha adócsalás elkövetésével *üzletszerűen* foglalkoznak; d) ha a cselekményt adócsalássá minősítő törvény az adócsalást *kifejezetten büntettnek* nyilvánítja.

Büntetés: 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő az adócsalás vétsége; 3 évig terjedhető börtönnel a büntetvé.

Mellékbüntetés: szabadságvesztés büntetésen felül minden esetben pénzbüntetést is kell kiszabni, amely behajthatatlanság esetében szabadságvesztéssé lesz átváltoztatandó. Pénzbüntetésre nézve a végrehajtás feltételes felfüggesztése nem alkalmazható (15. §. 2. bek.).

A pénzbüntetésre vonatkozóan a II. Bn. kimondja, hogy az 1920: XXXII. 6. §-ának az adócsalás miatt mellékbüntetésként kiszabható pénzbüntetésre vonatkozó és a 13. §. 2. bek.-ének a végrehajtást tiltó rendelkezései érintetlenül maradnak. Az 1920:XXXII. 7. §-ának 5. bekezdése hatályát veszti s egyebekben a jelen törvény rendelkezéseit adócsalás esetében is alkalmazni kell.

E törvényhely értelmezése tekintetében megoszlanak a vélemények. A Kúria jogegységi határozata értelmében: adócsalás esetében pénzbüntetést, mint mellékbüntetést feltétle-

nül ki kell szabni, tehát akkor is, ha a terheltnek nincs megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete, nemkülönbén akkor is, ha főbüntetésként pénzbüntetés volt megállapítva (Bjt. 81. k. 33. s köv. 1. Így *Finkey*: A kir ügyészség teendői az új Bn.-val kapcsolatban. 1928. 11. 1.; ezzel szemben *Degré* azt vitatja, hogy ha a terheltnek megfelelő vagyona stb. van, a pénzbüntetés kiszabandó, különben mellőzhető. Az új Bn. zsebkönyve. 1928. 64. s köv. 1., hasonlóan *Zehery*: Jogállam, 1928. évf. 2—3. f. 140. 1.; *Horoáth D.* szerint a II. Bn. 3. íjának azt a rendelkezését, mely szerint pénzbüntetés mellett mellékbüntetésként pénzbüntetést nem lehet megállapítani, adócsalás esetében is alkalmazni kell. B. H. 1926. márc. 25. sz. Ez utóbbi felfogást tartjuk helyesnek részünkről is. *Angyal* tüzetesen kifejtett indokolással száll szembe a Kúria felfogásával s okadatolja, hogy az adócsalásra szabadságvesztésbüntetés helyébe lépő pénzbüntetés mellett pénzbüntetés nem szabható ki, i. m. 75. s köv. 1.)

Adócsalás miatt hivatalvesztést és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani.

Büntethetőséget kizáró ok: adócsalás miatt nem büntethető az, aki adócsalás ismérveit magában foglaló cselekményét felfedezése előtt a hatóságnál beismerte és az adó- vagy egyéb köztartozás veszélyeztetett összegének kétszeresét önként lefizette (9. §.).

Az adócsalásról szóló törvény (1920: XXXII.) 1. §-a, amint láttuk, az adócsalás bűncselekményének csak keretfogalmát adja. Ezt a keretet a különféle adótörvényekben meghatározott adócsalási tényálladékok töltik ki, melyek közül a jelentősebbek a következők:

1. A fényüzési forgalmi adó.

Adócsalást követ el, *a*) aki a jelen törvény 13. és 18. §§-ban meghatározott kötelezettségeknek a fényüzési forgalmiadó megrövidítésére irányuló szándékkal, a kitűzött határidő alatt nem tesz vagy nem a valóságnak megfelelően tesz eleget; *h*) aki a fényüzési tárgy átruházását vagy annak adóalapul szolgáló ellenértékét egészben vagy részben, akár más

módon eltitkolja; *c)* aki a hatóságnak megtévesztésével őt nem megillető adómentességet vesz igénybe, vagy arra törekszik, esetleg ahhoz más javára akár cselekvéssel, akár a való ténykörülmeny tudatos elhallgatásával hozzájárul; *d)* aki üzleti könyveibe, feljegyzéseibe, adóvallomásába tudva valótlán vagy hiányos adatokat vezet be, vagy azokból adatokat a fényüzési forgalmiadó megrövidítésére irányuló szándékkal kihagy; *e)* aki beadványában, ideértve a jogorvoslatokat is, vagy a hatóság részéről hozzá intézett kérdésekre adott válaszában szándékosan valótlán nyilatkozatot tesz, vagy az adó helyes megállapítására alkalmas ismert ténykörülmenyt elhallgat (1920: XVI. 22. §.).

Büntetése a törvényben megállapított szabadságvesztés büntetésen kívül a minden esetben kiszabandó pénzbüntetés a veszélyeztetett összegnek ötszörösétől tízszereséig terjedhet. E büntetéseken kívül a bíróság az elítéltet iparigazolványának vagy iparendélyének, vagy az azt pótló hatósági engedélynek elvesztésére is ítéelheti s 1—5 évig terjedhető időre eltilthatja őt az ítéletben megjelölendő vagy általában fényüzési cikkekkel való kereskedéstől, elrendelheti továbbá az ítéletnek vagy rendelkező részének az elítélt költségére hirdalapot útján vagy üzlethelyiségében vagy egyéb módon teendő közhírrétételét.

2. A vagyónátruházási illeték.

Adócsalást követ el az: *a)* aki az illetékköteles hagyatékhoz vagy ajándékhoz tartozó tárgyakat, amelyeknek bevállására kötelezve van, tudatosan eltitkol; *b)* aki a törvény által elrendelt eljárás folyamán vagy a vagyónátruházásokról kiállított okiratban az illetékkötelezettségre, az illeték kulcsára vagy összegére nézve döntő körülményekről tudatosan helytelen adóbevállást vagy kijelentést tesz, vagy az ezekre a körülményekre nézve irányadó tényeket, tudva valótlánul adja elő; *c)* aki a vagyónátruházási illeték mérséklésére vagy visszatérítésére irányuló igény megokolására tudatosan helytelen vagy hiányos vallomást vagy előterjesztést tesz és ezáltal az illeték teljes vagy részleges törlését, illetve vissza-

térítését nyeri el; *d)* aki az örökhagyó vagyontárgyait, amelyek bíróságnál vagy a 65. §-ban megjelölt intézeteknél vagy személyeknél letétben vagy őrizetben voltak, vagy az örökhagyó halála folytán kifizetendő biztosítási összeget felveszi, habár tudta, vagy a körülmények szerint tudnia kellett, hogy a felvételnek az idézett §-ban megszabott feltételei nincsenek meg s különösen, ha az így felvett értékeket a hagyatéki kimutatásban nem vallotta be (1920: XXXIV. 61. §.).

Büntetése szabadságvesztés büntetésen felül kiszabandó pénzbüntetés a megrövidített vagy megrövidíteni szándékozott illeték 5—10-szeres összege. A pénzbüntetés azonban a megrövidített illeték alapjául szolgáló vagyon értékét meg nem haladhatja (61. §. ut. bek.).

3. *Általános forgalmi adó.*

Adócsalást követ el az, aki abból a célból, hogy valaki a jelen fejezet alapján járó általános forgalmi adó elől egészben vagy részben mentesüljön, a jelen fejezet egyes rendelkezései által tiltott oly cselekményt követ el szándékosan, amely az általános forgalmi adó megrövidítésére alkalmas. Ilyen tiltott cselekményt követ el az: *a)* aki üzleti könyveibe vagy feljegyzéseibe, továbbá adóbevallásába, végül az adónak bélyegben való lerovása esetében e célból vezetendő feljegyzéseibe tudva valótlan adatokat vezet be, vagy azokból fizetéseket szándékosan kihagy s ezáltal az adót megrövidíti; *b)* aki beadványában, ideértve a jogorvoslatokat is, vagy a hatóság részéről hozzá intézett kérdésekre adott válaszára tudatosan valótlan nyilatkozatot tesz, vagy az adó helyes megállapítására alkalmas, ismert ténykörülmenyt szándékosan elhallgat; *c)* aki a 60. §-ban megállapított kötelezettsége dacára üzletéről könyveket vagy feljegyzéseket nem vezet, noha emiatt már egy ízben a 65. § alapján megbüntették; *d)* aki a hatóságnak megtévesztésével őt meg nem illető adómentességet vesz igénybe (1921: XXXIX. 64.- §.)

Büntetése: szabadságvesztés büntetésen felül minden esetben mellékbüntetésként kiszabandó pénzbüntetés a veszélyeztetett adó 1—8 szorosáig terjedhet (64. §. ut. el. bek.)

4. *Házadó.*

Adócsalást követ el az, aki abból a célból, hogy valaki a jelen törvény alapján házadó alól egészen vagy részben mentesüljön: *a)* adóbevallásába tudva valótlan adatokat vezet be, vagy abból adóköteles jövedelmet szándékosan kihagy; *b)* aki beadványában, ideértve a jogorvoslatot is, vagy a hatóság részéről hozzá intézett kérdésekre adott válaszában tudatosan valótlan nyilatkozatot tesz vagy az adó helyes megállapítására alkalmas ténykörménynt szándékosan elhallgat; *c)* a hatóságoknak megtévesztésével őt meg nem illető adómentességet vesz igénybe; *d)* a házbérijövedelmet az adó ívet megelőző utolsó évnegyedre (házbér negyedre), illetve november hónapra átmenetileg leszállítja, de a következő időszakra újból felemeli, hogy ily módon a megállapítandó adóalap az egész évre tényleg beszedett bérnél kevesebb legyen (1922: XXII. 27. §.) ‘

5. *Általános kereseti adó.*

Adócsalást követ el, aki: *a)* a bevallás beadására kötelezett, ha az általános kereseti adóra vonatkozó bevallásában, vagy illetékes helyről hozzá intézett kérdésekre adott írásbeli vagy jegyzőkönyvbe mondott válaszában, vagy jogorvoslatának indokolásában tudva valótlan és szándékos félrevezetésre irányuló nyilatkozatot tesz, amely az adó megrövidítésére alkalmas, illetőleg adóköteles jövedelmi forrást szándékosan elhallgat, végül, ha az adókiivetés alapjául szolgáló könyvekbe hamis adatokat vezet be; *b)* az a munkaadó, aki a 30. §-ban említett illetményjegyzékbe tudva valótlan adatokat állít be, amelyek az adó megrövidítésére alkalmasak, vagy azokból az adó megrövidítésére irányuló szándékkal adatokat kihagy, vagy az alkalmazottaktól levont adót nem szolgáltatja be; *c)* azon munkaadó, aki a 30. §. 5. bekezdésének esetében az általa megállapítása céljából szükséges adatokat az adó megrövidítésére irányuló szándékkal hamisan jelenti be (1922: XXIII. 38. §.).

6. Társulati adó.

Adócsalást követ el a vállalat, ha a társulati adó megrövidítésére irányuló szándékkal: *a)* hamis bevallást ad, vagy *b)* üzleti könyveibe hamis adatokat vezet be (1922: XXIV. 45. §.).

Büntetése: szabadságvesztés büntetésen felül minden esetben mellékbüntetésként kiszabandó pénzbüntetés a veszélyeztetett összegnek 1—8-szorosáig terjedhet. Ezenkívül a bíróság elrendelheti az ítéletnek vagy rendelkező részének az elítélt költségén leendő közzétételét.

7. A rokkant ellátási adó.

Adócsalást követ el az: *a)* aki a bejelentésében vagy beadványában, ideértve a jogorvoslatot is, vagy a hatóság részéről hozzá intézett kérdésekre adott válaszában tudatosan valótlan oly nyilatkozatot tesz, amely az adó megrövidítésére alkalmas; *b)* aki a bejelentésében vagy beadványában, ideértve a jogorvoslatot is, vagy a hatóság részéről hozzá intézett kérdésekre adott válaszában általa ismert adatot az adó megrövidítésére irányuló szándékból elhallgat; *c)* aki a hatóság megtévesztésével őt meg nem illető adómentességet, illetőleg adókedvezményt vesz igénybe (1925: XLVIII. 12 §.).

Büntetése: szabadságvesztés büntetésen felül minden esetben mellékbüntetésként kiszabandó pénzbüntetés a veszélyeztetett adó 3—10-szereséig terjedhet.

8. Jövedelmi és vagyonadó.

Adócsalást követ el, aki üzleti (gazdasági) könyveit adórövidítésre irányuló szándékkal nem a valóságnak megfelelően vezeti és ezekkel a könyvekkel a pénzügyi hatóságot bármilyen módon félrevezeti (1927: V. 18. §.).

XIV. FEJEZET.

Az uzsora fogalma és esetei.

142. §. Az uzsora.

Módy: Az uzsora I—II. k. 1912—13. *Balás P. E. t.* Az uzsoráról szóló 1932: VI. t.-c. magyarázata. 1932. *Balogh J., Kuncz J., Zsögöd—Goldschmied B., Krolík L.* véleményei az 1912. évi uzsora ellen tartott kon-
Irk. A.: Anyagi büntetőjog.

gresszuson. *Angyal*: Az uzsora-törvényjavaslat. 1902. *Domboóary*: Bjt. XLVI. *Trinkó*: A szövetkezeti uzsora. 1911. *Geszti*: J. K. 1911. *Borsodi*: u. o. *Róth*: u. o. *Pethő*: J. Á. 1932. 232. *Balogh István*: J. K. 1932. 185. *Nagy D.*: u. o. 184. *Laszczik*: J. K. 1935. 18. *Schmidt*: VD. Bes. T. VIII. 161. *Geiershöfer*: Das geltende deutsche Wucherrecht 1895. *Rosenthal*: Dér Sachwucher 1894. *Kitzinger*: Das Vergehen des Nachwuchers 1905. *Isopescut-Grecul*: Das Wucherstrafrecht 1908. *Moser*: Die Wuchergrundgeschiefte 1908. *Lehmann*: Wucher und Wucherkampfiing im Krieg und Frieden 1917. *Hirsch-Falck*: Der Kettenhandel als Kriegerscheinung. 1917.

A Csemegi Kódex a gazdasági liberalizmus azon ideológiájának megfelelően, mely éppen a forgalmi élet szabadságának és a tőke produktivitásának érdekében mindenféle kamatkorlátozást helytelenített, a kiskorriak kizsákmányolásának eltiltásától eltekintve, az uzsorát büntetlenül hagyta. Ennek káros kihatásai csakhamar jelentkeztek, miért az 1883: XXV. az uzsorát a büntetendő cselekmények közé iktatta. De ez a törvény is sok kívánni valót hagyott maga után. Így legfőképen azért, mert csak a hiteluzsorát helyezte büntetés alá s így a másfajta uzsorás ügyfelekkel folytatott üzelmek széles társadalmi osztályoknak okozták vagyoni kizsákmányolását.

Uj alapon szabályozza a kérdést az uzsoráról szóló 1932: VI. t.-c. A törvény az uzsorás szerződés fogalmát a következőkép határozza meg:

Uzsorás szerződés az oly szerződés, amelyben valaki a vele szerződő fél szorult helyzetének, könnyelműségének, értelmi gyengeségének, tapasztalatlanságának, függő helyzetének, nagy a nála elfoglalt bizalmi állásának kihasználásánál, kölcsön nyújtása s általában bármi szolgáltatás előlegezése fejében nagy annak fejében, hogy a felet terhelő bármilyen kötelezettség teljesítésére halasztást enged, nagy a másik fél ellen fennálló valamely követelését módosítja, vagy megszünteti, olyan vagyoni előnyt köt ki, vagy szerez a maga vagy harmadik személy javára, amely a saját szolgáltatásának értékét feltűnően aránytalan mértékben meghaladja (uzsorás vagyoni előny).

Annak megállapításában, hogy a szolgáltatás értékét az ellenszolgáltatásként kikötött vagy szerzett vagyoni előny feltűnően aránytalan mértékben meghaladja-e, figyelembe kell venni az eset összes körülményeit, s ha az ügylet termé-

szele különös kockázatvállalást is foglal magában, ennek nagyságát is (1. §.).

Aktív alanya bárki lehet, kivéve a bejegyzett kereskedőt (11. §.) oly ügyletre, amelyet mint hitelnyerő köt.

Elkövetési cselekvés az uszorás szerződés. Ez pedig háromféle alakban jelentkezik: *a)* mint kölcsön nyújtása vagy általában bármily szolgáltatás előlegezése; *b)* mint kötelezettség teljesítésére halasztás engedése és végül *c)* mint követelés módosítása vagy megszüntetése.

Az egyik leggyakrabban előforduló elkövetési cselekvés a kölcsönnyújtás, tehát azon eljárás, amikor valaki pénzt vagy egyéb helyettesíthető dolgot úgy kap, hogy ennek fejében ugyanolyan fajú és minőségű dolgot ugyanolyan mennyiségben köteles a másik félnek visszaszolgáltatni, valamint ha az adós a hitelezővel abban állapodik meg, hogy a szolgáltatással azonkívül kölcsönképen fog tartozni (Mt. 1314. §.). Nem lényeges a szolgáltatás minemősége (lehet az nem helyettesíthető ingóság vagy ingatlan is, lehet dolog liasználata, munkateljesítés stb.), amiként nem, hogy az uszorás szerződés a magánjognak milyen szerződési fogalma alá esik (így nemcsak az adásvétel, hanem a csere is szerepelhet; hasonlóan Balás: Az uszoráról szóló törvénycikk magyarázata. 1952. 16.). A törvény *a)* a bármily szolgáltatás előlegezés megjelölésével utal arra, hogy az uszora tényálladéka minden olyan ügyletre kiterjed, amely *előlegezhető* szolgáltatással jár (így a reáluszorára épűgy, mint a munkabéruszorára). *b)* A másik elkövetési cselekvés a kötelezettség teljesítésére *halasztásengedés*, amelyen keresztül épűgy szenvedhet az adós, mint a hitelezés által, amikor pl. a kötelemszerű szolgáltatásra képtelen adóstól az eredeti kötelezettségnél aránytalanul értékesebb szolgáltatást fogad el a hitelező (datio in solutum) és végül *c)* a harmadik elkövetési cselekvéssel a kötelems oly módosulására, illetőleg megszüntetésére utal a törvény, amelyek uszorás előnyök szerzésére alkalmasak s melyekhez új szerződési megállapodás szükséges (pl. a kötelems feltételeinek a megváltoztatása, a datio in solutum újítás, elengedés stb.).

Mindezek az elkövetési cselekvések azonban csak két feltétel mellett merítik ki az uszora tényálladékát. Szükséges:

a) hogy a sértett fél szorult helyzetének, könnyelműségének, értelmi gyengeségének, tapasztalatlanságának, függő helyzetének vagy a nála elfoglalt bizalmi állásának kihasználásával (1. §. első fordulat); b) oly módon történjenek, melynél fogva a szerződőfél olyan vagyoni előnyt köt ki, vagy szerez a maga vagy harmadik személy javára, amely a saját szolgáltatásának értékét feltűnően aránytalan mértékben meghaladja (uzsorás vagyoni előny) (1. §. 3. bek.).

Szorultság alatt értjük azon kedvezőtlen gazdasági helyzetet, amely miatt az adós a fennálló vagyoni kötelezettségeinek eleget tenni nem tud. Hogy ez a helyzet valóságos-e vagy csak képzelt, közömbös (így Binding. Balás). Nem szükséges a nyomasztó szorultság, a vagyontalan nélkülözés (Bdtár V. 13, u. o. XXI. 132.). De a szorultságot ismernie kell a hitelezőnek, hogy azt kihasználhassa; anélkül, hogy a sértett vagyoni helyzetének minden részletéről tudnia kellene (Bdtár V. 276.). *Könnyelműség* forog fenn, ha a sértett a következményekkel nem számolva, vállal újabb terheket, hogy a jelenlegi bajtól megszabaduljon, vagy előnyökhöz jusson. Az *értelmi gyengeség* a mindennapi szóhasználat szerint veendő. Ilyenben szenved az, akinek értelme nem eléggé fejlett, hogy a vállalt kötelezettségek horderejét átlagembernek megfelelően mérlegelni tudná. *Tapasztalatlanság* bizonyos körben megnyilvánuló ismerethiány, ami nem zárja ki, hogy egyébként tanult és művelt legyen az illető (így Halschner, 437.). A *függő helyzet és a bizalmi állás* nem jelent feltétlenül jogi viszonyt, hanem jelenthet pusztán tényleges kapcsolatot is (így Balás 35.), csak az a lényeges, hogy annak kihasználása forogjon fenn az adós gazdasági megkárosítására.

E szerződések alkateleme a *vagyoni előny* kikötése vagy szerzése. Nem tartozik az uzorás szerződések körébe nem vagyoni, hanem más személyes előny (hírnév, dicsőség stb.). De nem szükséges, hogy az elérni szándékolt vagyoni előny be is következzen (Bdtár XXXIII. 18. stb.). A vagyoni előnynek pedig olyannak kell lennie, amely a saját szolgáltatásának az értékét feltűnően aránytalan mértékben meghaladja. Ezt az előnyt nevezi a törvény *uzorás előnynek*. Ennek megállapítására, amint a törvény mondja, *figyelembe kell*

venni az eset összes körülményeit s ha az ügylet természete kockázat vállalását is magában foglalja, ennek a nagyságát is (1. §. ut. bek.), össze kell ezért hasonlítani a hitelező vagyoni előnyének és hitelező szolgáltatásának az értékét, össze kell számítani mindazt, amit' az adós szolgáltatott, vagy ígért s ebből le kell vonni azt, amit a hitelező adott. Vételnél a piaci ár, használatnál a szokásos kamat irányadó (így Stenglein 725, Balás 42.).

Az uzsora vétsége: elköveti, aki uzsorás vagyoni előnyt oly uzsorás ^szerződésben (1. §.) köt ki, vagy szerzi meg a maga vagy harmadik személy javára, amelyben az előlegezett szolgáltatás tárgya pénz vagy más ingó dolog (5. 1. bek.).

Tényálladáski alkatelemek: a) uzsorás vagyoni előny, b) ennek oly uzsorás szerződésben való kikötése vagy megszerzése, c) amelyben az előlegezett szolgáltatás tárgya: pénz vagy más ingó dolog. Tehát csak oly uzsorás szerződésben előlegezett szolgáltatás meríti ki az uzsora vétségét, amelynek tárgya a pénz vagy más, akár elhasználható vagy nem, akár helyettesíthető vagy nem ilyen tulajdonságú ingó dolog (ide tartozik ezért pl. az állatkölcsonzés, a munkaadó részéről elkövetett munkabéruzsora, mely a munkabér előlegezésében áll stb.). A törvény szerint közömbös az, hogy az uzsorás vagyoni előnyt a tettes a maga vagy harmadik személy javára köti ki, vagy szerzi meg.

A cselekmény büntett, ha a tettes uzsorás szerződésekkel (1. §.) üzletszerűen foglalkozik, vagy ha az uzsorás vagyoni előnyt színlelt ügylet, váltó, közjegyzői okirat, előzetes bírói határozat vagy bírói egyesség alakjába rejtve köti ki (5. §. 2. bek.).

A minősítő körülmények: a) üzletszerű foglalkozás uzsorás szerződésekkel, vagyis keresetforrásként üzze azokat; b) színlelt ügylet alakjában rejtve kikötése az uzsorás előnynek, vagyis minden olyan ügylet, amely palástolja az uzsorás előnyt s így annak megállapítását megnehezíti.

A cselekmény csak *szándékos* lehet. A tettesnek tudnia kell a szolgáltatás és ellenszolgáltatás aránytalanságáról, a saját más kihasználását előidéző magatartásáról és éppen ennek kell őt az uzsorás szerződés megkötésére indítania.

Tettes mindaz, aki az uzsorás vagyoni előnyt uzsorás-szerződésben köti ki, vagy ennek alapján szerzi meg. De ilyennek tekintendő az is, *aki az ily természetű követelést, a kötelezettség körülményeit ismerve, megszerzi és azt érvényesíti vagy másra átruházza vagy reá biztosítékot szerez* (6. §.).

A *részesség* általános szabályai nyerne alkalmazást. Segéd az, kinek javára előzetes megegyezés alapján az uzsorás előnyt kikötötték, ha azt elfogadja, aki a pénzt adja stb. Társtettes, aki az elkövetési tevékenységben mint szerződő fél közreműködik.

Az uzsora vétség *büntetése*: I évig terjedhető fogház,

Az uzsora *büntette* 3 évig terjedhető börtönnel büntendő.

Mellékbüntetések: a) mindkét esetben a hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is ki kell mondani; b) ezenfelül a bíróság az elítéltet, ha *külföldi*, az országból kiutasíthatja s a visszatéréstől egész életére, vagy meghatározott időre eltilthatja; az oly *külföldit* pedig, akinek az állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodó helye nincs, az országból ki kell utasítani, s a visszatéréstől el kell tiltani; a *belföldi elítéltet* abból a községből, ahol az uzsorát elkövette, esetleg az egész törvényhatóság területéről is egyszerismindenkorra vagy határozott időre ki lehet utasítani; belföldi elítéltet illetőségi községből s abból a törvényhatóságból, melyhez az a község tartozik, kiutasítani nem lehet; végül, ha az elitéit az uzsorát engedélyhez kötött ipar- vagy foglalkozás gyakorlása körében követte el, ennek az iparnak vagy foglalkozásnak folytatásától 1—> évig terjedhető időtartamra eltiltható (5. §.).

Eljárási szabályok. Az uzsora hivatalból üldözendő cselekmény.

Ha a büntető és a polgári eljárás egyidőben van folyamatban: a büntetőbíróság a nála folyamatban lévő eljárásról a polgári bíróságot értesíti. A büntetőbíróság megkeresheti a polgári bíróságot, hogy a kielégítési végrehajtási eljárást függessze fel, amely megkeresésnek a polgári bíróság köteles eleget tenni (14. §. 1. bek.).

Ha a büntetőbíróság vádalahelyező főtárgyalást, vagy közvetlen idézést elrendelő határozatot hozott, ezt a polgári bírósággal közölni kell s ennek a határozatnak a polgári eljárásban a kielégítés végrehajtásra a bűnvádi eljárás jogerős befejezéséig halasztó hatálya van; ugyancsak halasztó hatálya van a büntetőbíróság uzsorát megállapító jogerős ítéletének a kielégítési végrehajtásra (14. §. 2. bek.).

Ha a büntetőbíróság az uzsorát jogerős ítélettel megállapította, a polgári bíróságnak ezzel ellentétes ítélete ellen a törvényben, (1911: L. t.-c. 567. §.) meghatározott határidőre tekintet nélkül lehet perújítást keresetet indítani (14. §. 2. bek.).

143. §. Árdragító visszaélések.

A háború alatt az elsőrendű iközszükségletekkel nyereszkedési célból folytatott üzérkedések indították a' magyar törvényhozást is a megfelelő büntetőjogi védelem kiépítésére. Így került a magyar törvénytárba az árdragító visszaélésekről szóló 1916: IX. t.-c.

De a közgazdasági életnek árdragításban megnyilvánuló visszas tünetei a háború utáni időkben is visszamaradtak, részben új alakban jelentkeztek, miért az árdragító visszaélésekkel szemben a változott viszonyokhoz képest továbbra is kellett büntetőjogi védelemről gondoskodni. A régi szabályok hatálytalanításával az új rendelkezéseket az árdragító visszaélésekről szóló 1920: XV. t.-c. tartalmazza.

Az árdragító visszaélések vétségi tényálladékai a következők:

1. *Ártúllépés.* Elköveti, aki közszükségleti cikkért a törvény értelmében erre jogosult hatóság részéről megszabott vagy megengedett (8. §.) legmagasabb árnál magasabb árt követel, köt ki, vagy fogad el, vagy aki közszükségleti cikket nyereséget célzó továbbeladás végett a legmagasabb árnál magasabb áron vásárol (1. §. 1. bek.).

Közszükségleti cikk általában mindaz, ami az átlagos életviszonyok között élő ember mindennapi életében és foglalkozásában közönséges szükségletének kielégítésére hivatott (lg. Ut. lg. Közi. XXXII. 10. sz.). Nem tartoznak ide te-

hát az u. n. fényűzési cikkek, vagyis az oly cikkek, amelyek az átlagos életviszonyok szempontjából a közönséges szükségletek mértékét meghaladják. Fényűzési cikkek azok, amelyek különös egyéni hajlamoknak, igényeknek kielégítését szolgálják (ékszerek, műtárgyak stb.). Joggyakorlatunk szerint ilyen közszükségleti cikkek pl. a szesz, a csokoládé, a szivar, az arany, mivel az államnak hitele és teljesítőképessége szempontjából nélkülözhetetlen, ugyancsak így az ezüst érmék, vagy távírdák és távbeszélők felszereléséhez szükséges harangszigetelők stb. (B. H. T. VI. 687. s. köv. 1.),

2. *Árúzsora*. Elköveti, aki olyan közszükségleti cikkért, amelynek legmagasabb árát a hatóság meg nem szabta, oly árt, vagy egyéb ellenszolgáltatást követel, köt ki, vagy fogad el, amely — tekintettel az előállítási vagy termelési, illetőleg a beszerzési s egyéb költségekre, valamint az összes egyéb körülményekre, különösen a gazdasági élet viszonyaira is — a méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglal magában (1. §. 2. bek.).

A követel kifejezés nem jelenti azt, mintha az árnak alku eredményének kellene lennie, melyből az eladó engedni nem hajlandó, hanem elég annak kijelentése, amely szerint valaki közszükségleti cikk árát a megengedettnél magasabb árra mondja (B. H. T. VI. 697.). E tényálladék nem a tájékoztató ár túllépése, hanem a méltányos hasznot meghaladó nyereség elérése által van elkövetve. Ha tehát a többlet nem nyereség, avagy nyereség ugyan, de méltányos haszontöbblet, ez nem árú uzsora (Isaák 458.).

5. *Munkabéruzsora*. Elköveti, aki közszükséglet tárgyául szolgáló munkateljesítésre vonatkozó szerződésnél akár mint munkaadó, akár mint munkavállaló a másik fél szorult helyzetének kihasználásával olyan ellenszolgáltatást követel, köt ki, vagy fogad el, amely — tekintettel az összes körülményekre, különösen a gazdasági élet viszonyaira is — a saját szolgáltatásának értékét szembetűnően aránytalanul meghaladja (1. §. 5. bek.).

Szorult helyzet alatt nemcsak az anyagi, hanem minden más kényszerhelyzetet kell érteni.

4. *Árdrágító üzérkedés*. Elköveti, aki közszükségleti cikkel árdrágításra alkalmas módon üzérkedik; különösen ily

célből a közszükségleti cikk árát az árnak a fogyasztóhoz juttatása végett nem szükséges közbeeső kereskedéssel (láncolatos kereskedés) árdrágítja nagy közszükségleti cikk forgalombahozatalának közvetítésével aránytalan díjazásért jár el (1. §. 4. bek.).

Az üzérkedés a nyerészkedés célzatát feltételezi, de megvalósul e tényálladék akkor is, ha az eredmény nem következik be, így, ha valaki üzérkedés céljából közszükségleti cikk árát az árúnak a fogyasztóhoz juttatása végett nem szükséges kereskedéssel drágítja, még ha reá nézve ez a közbeeső kereskedés veszteséggel járt volna is (B. H. T. VI. 702.). Az üzérkedésnek több elkövetési módja lehet, a törvény ezek közül a láncolatos kereskedést, mint egyik gyakran előforduló esetét említi meg. Üzérkedés[^] alatt általában a közszükségleti cikkeknek minden olyan nyerészkedési célból való forgatását értjük, amely a cikkeknek a rendes kereslet és kínálat szerint kialakuló természetes árszintjét felemeli.

5. *Árúelvonás.* Elköveti, aki forgalombahozatal céljára rendelt közszükségleti cikk készletét a cikk árának drágítása vagy magas árának fenntartása végett nyerészkedési cézzal elrejti, eltitkolja, megsemmisíti, használhatatlanná teszi, forgalombahozataltól visszatartja, termelését (előállítását) vagy a vele való kereskedést korlátozza, vagy a készletet a közellátástól árdrágításra alkalmas bármely más módon jogosulatlanul elvonja (1. §. 5. bek.).

E tényálladék alkateleme a nyerészkedés célzata, amely vagy új áremeléssel, vagy a régi magas ár fenntartásával érhető el. A cselekmény tipikus veszélyeztetési tényálladék. Az eredmény bekövetkezése, a célbavett nyerészkedési eredmény elérésére nem szükséges.

6. *Árú csempészet.* Elköveti, aki oly közszükségleti cikket, amelynek forgalmát a minisztérium rendelkezései korlátozzák, e korlátozások megszegésével vagy kijátszásával nyerészkedés végett beszerez (1. §. 6. bek.).

A tényálladék be van fejezve a beszerzéssel.

7. *Az eladás megtagadása.* Elköveti, aki a forgalombahozatal céljára rendelt közszükségleti cikk eladását valakivel szemben megtagadja abból az okból, mert az vagy hozzátartozója őt vagy mást a jelen törvénybe ütköző cselek-

meny miatt a hatóságnál feljelentette (1. §. 7. bek.).

Büntetése: e vétségeknek 1 évig terjedhető fogház.

Mellékbüntetések: a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését, továbbá azoknak a cikkeknek az elkobzását is ki kell mondani, amelyekre nézve a cselekményt elkövették.

A kísérlet is büntetendő.

Iparigazolványának vagy iparendélyének vagy ezt pótló hatósági engedélynek elvonására kell elítélni a vádlottat és 1—5 évig terjedhető időre el kell őt tiltani az ítéletben megjelölendő vagy általában közszükségleti cikkekkel való kereskedéstől.

Ki kell utasítani az országból s a visszatérésétől el kell tiltani a külföldi elítéltet, Λ községből, amely nem illetőségi helye, ki kell tiltani 5 évig terjedhető időre a belföldt.

El kell rendelni az ítéletnek vagy rendelkező részének az elítélt költségén falragasz, vagy hírlap útján közzétételét s ezen felül az oly elítéltet, akinek nyílt üzlete van, arra kell kötelezni, hogy üzlethelyiségében, üzletének ajtaján, vagy kirakatában feltűnő helyen féléven át az ítélet rendelkező részét feltüntető táblát tartson kifüggesztve. A bíróság enyhébb esetekben e mellékbüntetéseknek, vagy közülük egynek, vagy többnek alkalmazását mellőzheti.

Árdrágításra felhívás. Aki az 1—7. pontokban felsorolt cselekmények valamelyikének elkövetésére felhív, ajánlkozik, vagy másokkal összebeszél, vagy egyesül, a kísérletre vonatkozó szabályok szerint büntetendő (1. §. ut. bek.).

A felhívás tehát akkor büntetendő, ha ennek folytán a cselekmény nem jutott el még a kísérletig sem (B. H. T. VI. 715.).

Minősített esetek. Az árdrágító visszaélés büntett a következő esetekben, amikor:

a) valaki az 1. §. alá eső valamely cselekményt a közellátás érdekét súlyosan veszélyeztető mértékben vagy üzletszerűen követte el, vagy b) árdrágító visszaélés büntette vagy vétsége miatt a jelen törvény alapján korábban, szabadságvesztés büntetéssel már büntetve volt (3. §. 1. bek.).

A minősítés alapja az üzletszerűség vagy visszaesés ugyanezen bűncselekményben.

A hatóság megtévesztése. Árdrágító visszaélés büntettét

követi el az, aki abból a célból, hogy a hatóságot az ármegállapításnál lényeges körülmény tekintetében tévedésbe ejtse, nagy tévedésben tartsa, a hatóság előtt tudva hamis vagy hamisított adatokat tartalmazó számlát, körlevelet, fuvarlevelet vagy más ilyenemű okiratot használ (5. §. ut. bek.).

Büntetése: 5 évig terjedhető börtön, valamint az 1. §-ban felsorolt egyéb mellékbüntetések.

Vagyoni elégtétel. Ezen felül a bíróság az elítéltet az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegig s az elitéit vagyoni viszonyaihoz és a cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nyereség nagyságához mért vagyoni elégtétel megfizetésére kötelezheti. A vagyoni elégtétel a cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nyereség többszörösében is állhat s az elitéit egész vagyoneértékének elkobzásáig terjedhet (3. §. 2. bek.).

Az elkobzást akkor is el lehet rendelni, ha bűnvádi eljárást a terhelt halála vagy más ok miatt megindítani vagy folytatni nem lehet. Ha az elkobzást vagy a vagyoni elégtételt amiatt, mert az elitéit vagyonát a büntetés kijátszása végett másra átruházta, vagy egyéb okból nem lehet alkalmazni vagy foganatosítani, az elítéltet s vele egyetemlegesen azt, aki a bűncselekmény folytán gazdagodott, vagy annak elkövetése után az elitéit vagyonából ingyenes juttatásban részesül, melynek célját a szerződés idejében ismerte vagy a körülményeknél fogva ismerhette, a gazdagodás vagy juttatás erejéig, az elkobzás alá eső cikk értékének, illetőleg a vagyoni elégtétel összegének megfelelő összeg megfizetésére kell kötelezni (5. §.).

A törvény rendelkezései nem terjednek ki árúknak kiviteli engedély alapján külföldre szállítás céljából történő eladásokra és vásárlásokra (7. §.).

Az üzem vagy vállalat tulajdonosának, illetőleg a megbízónak mulasztása.

Ha a törvényben meghatározott valamely vétséget vagy büntetett üzem vagy vállalat alkalmazottja vagy megbízott követte el, és az üzem vagy vállalat tulajdonosát (üzletvezetőjét), illetőleg a megbízót hivatásából folyó felügyeleti

vagy ellenőrzési kötelességének teljesítésében akár szándékos, akár gondatlan mulasztás terheli, az üzem tulajdonosa (üzletvezetője), illetőleg a megbízott — amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik — vétség miatt 6 hónapig terjedhető fogházzal, ha pedig az alkalmazott vagy megbízott cselekménye büntetté minősül, 2 évig terjedhető fogházzal büntetendő. Nem büntethető azonban, aki a cselekmény elkövetését rendes gondossággal sem előzhette meg (4. §.).

Eljárási szabályok. Az eljárás erre a célra szervezendő uzsorabíróság hatáskörébe tartozik. Az uzsorabíróságot ítélő bírákból, továbbá az őstermelés, az ipar és kereskedelem képviselői köréből kell megalakítani. Amennyiben egyes helyeken az uzsorabíróság megállapítása szükségesnek nem mutatkozik, vagy nehézséggel járna, a jelen törvény alá eső vétség esetében a kir. járásbíróság, büntett esetében a kir. törvényszék jár el (9. §.).

XV. FEJEZET.

A csalárd és vétkes bukás fogalma és esetei.

144. §. A csalárd és vétkes bukás.

Wach: VD. Bes. T. VIII. 1. *Neumeyer:* Historische und dogmatische Darstellung des strafb. Bankrotts 1891. *Schmidt:* Dér strafb. Bankbruch in historisch-dogmatischer Entwicklung 1893. *Freudenthal:* Wahlbesetzung 1896. *Jordan:* Die Strafbarkeit des Stimmenkaufs in Aktienrecht 1897. *Löffler:* Bartsch-Pokaks Komm. 1917. *Brunegg:* Die Konkursverbrechen des Deutschen Rechts 1914.

A gazdasági élet tisztaságát védelmezi a törvény akkor, amikor a hitelezők szándékos megkárosításával szemben a csalárd és a vétkes bukást önálló büntetendő tényálladékokként képezi ki és büntetési szankció alá helyezi.

A csalárd bukás büntettét követi el a vagyonbukott, aki azon célból, hogy hitelezőit megkárosítsa: 1. vagyonához tartozó értéktárgyakat elrejt, félretesz, értéken alul elidegenít, elajándékoz, vagy őt cselekvőleg illető követelést elenged, eltitkol, vagy valótlan követelést kifizet; 2. oly adósságot vagy kötelezettséget valónak ismer el, mely egészben vagy részben valótlan; 3. egy vagy több hitelezőjét kielégíti, zálog-

tárgy megtartási jognak engedélyezése, vagy vagyona valamely részének átengedése által kedvezményben részesíti; 4. kereskedelmi könyveket, ha a törvény azok vezetésére kötelezte, nem vezetett, vagy azokat megsemmisítette, elrejtette, hamisan vezette, vagy akként változtatta meg, hogy azokból cselekvő és szenvedő állapota vagy üzletének folyama ki nem deríthető (414. §.).

Aktív alanya a vagyonbukott, illetőleg a csődtörvény szerint (1881: XVII. 1. §.) a közadós lehet, vagyis akire nézve a csődnyitást elrendelő határozatot a csődbíróságnál ki függesztették.

A törvény külön kimondja: *ha valamely kereskedelmi társaság vagy egyesület vagyona ellen nyitattik csőd, a 414. §-ban meghatározott büntett esetében a bűnösség az üzlet vezetésével megbízott azon személyeket terheli, akik a büntetendő cselekményt elkövették (417. §.).*

Tehát nem a társaság vagy egyesület mint jogi személy, hanem az azt alkotó fizikai személyek esnek büntetőjogi felelősség alá.

Közvetlen jogi tárgya a hitelezők anyagi érdeke.

Az elkövetés módjait a törvény kimerítően (1—4. pontokban) megjelöli, a tényálladék ezért másképp el nem követhető, esetleg általa más tényálladék (pl. csalás) valósul meg.

A törvény, amikor eltiltja a hitel érdekeit sértő ilyen cselekményeket, a büntetés alkalmazását a csődnyitástól (alaki csőd) teszi függővé (így' Liszt: 659, Wachenfeld: 430; nálunk Fayer: II. 480, Finkey: 754, Schadl: 347; ellenk. Frank: 620, nálunk Angyal: V. 150.). Ha a csődnyitásnak nincs helye, de a fizetéseképtelenség (anyagi csőd) fennforog, a tettes csalásért (387. §.) felel.

Az egyes cselekvések elkövethetők részint a csődnyitás előtt, részint azután.

A tényálladék csak *szándékosan* követhető el, vagyis a tettesnek képzzettel kell rendelkeznie a maga tevékenységéről. De a szándék még magában nem elegendő, hanem a törvény megjelöli a közelebbi *célzatot* is, amely itt a *hitelezők megkárosítására* irányul. E célzat hiánya esetén vagy más tényálladék valósul meg, vagy felmentést von maga után. A

bíróság e célzatot leginkább következtetés útján állapíthatja meg (vagyonértéknek fizetésektelen adós részéről történő elrejtése, fizetésektelen tudatában más hitelező rosszhiszemű kielégítése stb., ilyen célzatnak tekintendő).

Be van fejezve a tényálladék, ha az adós a csődnyitás előtt követi el a károsító magatartást: a csőd megnyitásával, egyébként pedig a károsító cselekmény elkövetésével. A kár bekövetkezése közömbös.

Részesség. A tényálladék tettese csak vagyonbukott lehet. Társtettség forog fenn, ha több vagyonbukott személy az egyébként megosztható tevékenységet közösen valósította meg. A kívül álló harmadik személyek, akik a hitelező megkárosítását célzó cselekményben közreműködnek, mint felbújtó vagy segéd felelnek.

Halmazat kérdésében a Kúria gyakorlata a csalárd bukás különböző tevékenységeit, illetve a csalárd bukást az egyidejű vétkes bukás tényálladékával egységbe foglalja. Ugyancsak egység van a büntetendő vagyonbukás az egy és ugyanazon bukás elkövetése esetén.

Büntetése: 5 évig terjedhető fegyház, ha azonban az okozott kár 2000 pengőt túl nem halad. 3 évig terjedhető börtön. *Mellékbüntetés:* a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése.

Kár alatt nem a vagyon és a tartozások közti különbséget kell érteni, hanem a hitelezőknek ama kárát, amely a vagyonbukottnak az elítélése alapjául szolgáló cselekményéből származott (a Kúria újabb állandó gyakorlata).

A Kúria csalárd bukásnak vétségge korrekcionálásakor a politikai jogok felfüggesztését mellőzi, minthogy a vétkes bukásra a törvény csak hivatalvesztést ír elő. A gyakorlat helytelen, minthogy a bűncselekmények jogi természetét a korrekcionálizáció nem változtatja meg, vagyis fogháznak, mint vétségi büntetésnek alkalmazásával a csalárd bukás nem változik vétkes bukássá, hanem a csalárd bukás vétségévé (így helyesen Finkey: 755., Angyal: V. 168.).

A vétkes bukás vétségét követi el azon vagyonbukott, aki 1. fizetésektelen pazarlása, gondatlan üzletvezetése, tőzsdejáték vagy olyan merész üzletek által jutott, mely rendes üzletköréhez nem tartoznak; 2. a 414. §. 4. pont-

jában megjelölt valamely cselekményt nem azért követte el, hogy ezáltal hitelezőit megkárosítsa; 3. kereskedelmi könyvek vezetésére kötelezve, cselekvő és szenvedő állapotáról évenként rendes mérleget nem készít; 4. miután fizetési képzetlenségét tudta, vagy tudnia kellett, új adósságokat csinált, vagy a csődtörvény beadásának elmulasztása által alkalmat szolgáltatott arra, hogy vagyonára egy vagy több hitelezője zálog- vagy megtartási jogot nyerjen (416. §.).

Aktív alanya bárki lehet, aki ellen csőd nyitattott, illetve csak az a kereskedő, akire nézve a kereskedelmi könyvek vezetése s a mérlegkészítés kötelessége fennáll (2. és 5. pont).

Pazarlás az adós személyi és vagyoni viszonyaival arányban nem álló, a szükség mértékét meghaladó költségek (Kúria Bdtár 7. k.). Gondatlan az üzletvezetés, ha az adós a *rendes kereskedő gondosságot* (K. T. 271. §.) nem tartotta be (így a Kúria gyakorlata szerint gondatlan üzletvezetés, midőn a vádlottak hanyagsága miatt az árúknak nagy része megromlott: amikor vádlott üzletével egyáltalában nem tördött: amikor forgalmi tőkéjével arányban nem álló oly hitelezéseket eszközölt, hogy azok jelentékeny része behajthatatlan maradt, stb.). Tőzsde játék abban az esetben tekintendő elkövetési cselekvésnek, ha azt oly egyén üzti, akinek az ilyen játék üzleti köréhez nem tartozik (Kúria állandó gyakorlata). A fizetéseképtelenség nem kereskedőnél is előfordulhat, amikor tartozásai az illetőnek a vagyonát meghaladják (így Illés, Angyal). Merész üzlet az olyan, amelynek sikere az üzletember szakismeretétől független, előre nem látható körülményektől függ.

A vétkes bukást megállapító egyes tevékenységek rendszerint szándékosak. De nem irányulhat a szándék a csőd célzatos előidőzésére, sem pedig a hitelezők megkárosítására.

Részesség előfordulhat közreműködés esetén (ha a cégtulajdonoson kívül az üzletvezető is közreműködik: bünszegédként felel; a részvénytársasági könyvelő, aki az igazgató utasítására bár, de nem tudva, milyen célból, hamisan vezette a könyveket: segéd; de a hitelező, ki a csődbejutott vagyonára zálogjogot nyer, csak jogával él s ezért büntetőjogi felelősségre nem vonható; állandó gyakorlat).

Halmazat kérdésében a csalárd bukásnál említett szabályok irányadók.

Az elévülés a csődnyitás után elkövetett cselekményekre a cselekmény elkövetésének napján, míg a csődnyitás előtt elkövetett cselekmények elévülése a csődnyitás napján kezdődik.

Büntetése: 2 évig terjedhető fogház, továbbá hivatalvesztés.

Ezen tényálladékokat kiegészítik még a következő csőd-és kényszeregyességi eljárás körébe tartozó bűncselekmények:

1. Azon adós, aki fizetéseképtelenségbe jutván, azon célból, hogy hitelezőit megkárosítsa, a 414. §-ban meghatározott cselekmények valamelyikét követi el, ha ellene a csőd akár azért, mert csak egy hitelezője van, akár azért, mert vagyona a csőd költségeinek fedezésére elégtelen, ki sem mondatott: az okozott kár összegéhez képest a 383. §. szerint büntetendő (387. §.)

2. az adós, aki fizetéseképtelenségének beállása, vagy ha a kereskedő fizetéseinek megszüntetése után hitelezőinek megkárosítása céljából a Btk. 414. §-ban említett cselekmények valamelyikét követi el, ha a csődönkívüli kényszeregyességi eljárást az egység jóváhagyásával jogerősen befejezték, az okozott kár összegéhez képest az idézett törvénycikk 383. §-ban foglalt rendelkezések szerint büntetendő (1916: V. t.-c. 4. §.).

3. aki a biztosító vállalat fizetéseinek megszüntetése, vagy válságos helyzetének beállta után a vállalat hitelezőinek megkárosítása céljából a Btk. 414. §-ban meghatározott cselekmények valamelyikét követi el, ha a csődöt a jelen törvény 8. §-nak 2. bek-ben említett okból nem mondták ki, az okozott kár összegéhez képest a Btk. 383. §-ban foglalt rendelkezések szerint büntetendő (1923: VIII. t.-c. 10. §.).

4. A hitelezők megvesztegetésének vétségét követi el, aki abból a célból, hogy a hitelező csődeljárás vagy a csődönkívüli kényszeregyességi eljárás során a hitelezők valamely határozatának hozatalához hozzájáruljon, vagy hozzá ne járuljon, vagy pedig a hozzájárulástól tartózkodjék, a hitelező részére, vagy pedig a hitelező beleegyezésével más részére ajándékot vagy egyéb előnyt juttat, vagy ígér, úgyszintén, ki az említett célból a maga, vagy más részére ily előnyt követel, vagy elfogad (1916: V. t. c. 2. §.) Büntetése két évig terjedhető fogház és pénzbüntetés.

Hűtlen kezelést követ el a csődválasztmány tagja, aki a csődeljárás során, úgyszintén a vagyonfelügyelő, valamint az ellenőrző biztos és az ellenőrző bizottság tagja, aki a csődönkívüli kényszeregyességi eljárás során megbízatása körében a Btk. 361. §-ban említett cselekményt követi el az idézett §. 1. bek.-ében, valamint a Btk. 363. és 264. §.-ában foglalt rendelkezések szerint büntetendő (1916: V. t. c. 2. §.)

XVI. FEJEZET.

Más vagyonának rongálása.

A vagyon elleni bűncselekmények egyik külön csoportjaként szabályozza a törvény az idegen ingó és ingatlan vagyon megrongálását vagy megsemmisítését (XXXVI. fejezet). Lényegében e helyen a magánjogi jogtalan kártétel súlyosabb eseteit helyezi büntető szankció alá s emeli ezzel a bűncselekmények rangjára. De mihelyt e cselekmény valamely súlyosabb bűncselekménynek eszközeként (pl. gyűjtogatásnak, betöréses lopásnak stb.), vagy valamely más bűncselekmény elemeként (pl. magánosok elleni erőszaknak) jelentkezik, más büntetendő cselekmény tényálladéka valószínűleg meg.

145. §. Az idegen ingó és ingatlan dolog rongálása vagy megsemmisítése.

Schmoller: VD. Bes. T. VI. 143. *Lueder:* Die Vermögensbeschädigung 1867. *Lehmann:* Zür Lehre vom objectiven Tatbestand der Sachsbeschädigung 1910. *Löwenstein:* Reform. II. 423. *Kronecker:* Reform, 1926. 329. *Rommel:* Zür einfachen Sachsbeschädigung 1914. *Leutz:* Die Sachsbeschädigung 1914.

1. Az idegen ingó dolog rongálása.

Elköveti, aki idegen ingó dolgot szándékosan és jogtalanul megrongál, vagy megsemmisít (418. §.).

A dolognak ingónak kell lennie. De az ingatlan alkotórészeinek (pl. a ház ajtaja, ablaka, tetőzete stb.), valamint a földtől el nem választott dolognak megrongálása nem ide, hanem esetleg az ingatlan vagyonrongálás körébe esik. Ide tartozik a villamos áram vagy technikai célokra értékesíthető minden más erő szándékos és jogtalan rongálása vagy megsemmisítése (1907: III. 2. §.). A dolognak a sérelmet Szenvedő részéről értékkel kell bírnia.

Az *elkövetés módja* a megrongálás, vagy a megsemmisítés. Az előbbi alatt a dolog állagát érintő sértést értjük. Ide tartozik a dolog halmazállapotában előidézett változás is (pl. mikor valaki a gázt a levegőbe ereszti), valamint a dolognak részekre való felbontása is (pl. valamely gépnek szét-

szedése). Megsemmisítés a dolognak teljes használhatatlanná tételében áll (pl. a madár kieresztése, a tárgy összezúzása stb.).

Befejezést nyer a cselekmény a megrongálással, illetve a megsemmisítéssel. *Kísérlet* forog fenn akkor, ha a rongálás vagy megsemmisítés még nem következett be. A kísérlet büntetendő.

A cselekménynek *szándékosnak* és jogsértőnek kell lennie. A törvény itt ama hangsúlyozottsággal emeb ki a szándékoságot, amely dolus malust jelent (így Illés, Angyal).

Halmazat. Ingó és ingatlan vagyongrógálás kapcsolata esetében a büntetés a 428. §. alapján lesz kiszabandó, minthogy a súlyosabb cselekmény az enyhébbet magában feloldja. Egymástól különböző bűncselekményekkel kapcsolatban elkövetett vagyongrógálás anyagi halmazat. De ott, ahol a vagyongrógálás más súlyosabb tényálladéknak feltétele, illetve eleme (pl. gyújtogatás, betöréses lopás, magánosok elleni erőszak eseteiben) amabba feloldódik.

Büntetése: 3 évig terjedhető fogház.

Bűnvádi eljárásnak csak a sértett fél indítványára van helye.

2. *Minősített esete: büntettet képez a cselekmény, ha az tanúk, szakértők, közhivatalnokok vagyonán, azok tanúzása, véleménye, vagy hivatalos eljárása miatt bosszúból követetett el (419. §.).*

Büntetése: 1 évtől 5 évig terjedhető börtön.

3. Közbecsülésben álló tárgyak rongálása.

Vétséget követ el az, aki a vallási szertartásra rendelt épületet vagy más tárgyat, úgyszintén, aki sirt, vagy síremléket, nyilvános emlékszobrot, közkönyvtárban őrzött könyvet, kéziratot, vagy a tudomány, művészet vagy az ipar céljainak szolgáló nyilvános gyűjteményben őrzött egyéb tárgyat, nyilvános levéltárban vagy közhivatali irattárban őrzött okmányt, iratot vagy más tárgyat jogsértőleg megrongál, elpusztít, vagy megsemmisít (420. §.).

Alanya bárki lehet, még maga a tulajdonos is, akinek nincs teljes szabad rendelkezési joga valamely tárgy felett

(pl. valamely muzeális értékű régiség felett, így Frank, Wachenfeld, nálunk Illés, Angyal).

Tevékenységi tárgyai. *Illés* osztályozása szerint, három csoportban különíthetők el: *a)* a rés sacrae közé tartozik a vallási szertartásra rendelt épület, vagy más tárgy (oltár, szentségtartó, zászló stb.); *b)* ia rés monumentális: sir, síremlék, nyilvános emlékszobor; *c)* a rés publicae; a törvényben meghatározott helyen őrzött közérdekű tárgyak (kézirat, okmány, művészeti tárgy stb.).

Az eljárás hivatalból indul meg.

Büntetése: a 418. §. rendelkezése szerint igazodik.

A törvény fenti rendelkezéseit kiegészíti a műemlékek védelméről szóló 1881: XXIX. 16. §., amely kimondja, hogy *a műemlékeknek vagyis a földben, nagy a földszínén lépő minden olyan építmény vagy tartozék, amely történeti vagy művészeti emlék becsével bír:* be nem jelentése, lebontása, rongálása kihágást képez s pénzbírsággal büntettetik.

4. Ingatlan vagyron rongálása.

Elköveti, *aki másnak ingatlan vagyonát jogtalanul elfoglalja, vagy szándékosan és jogtalanul megrongálja, vagy annak a földtől el nem választott termékét felhasználja, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső cselekmény nem forog fenn s az okozott kár 10 pengő értéket felülmúl* (421. §.).

Tevékenységi tárgya mindaz lehet, ami az ingatlan fogalmi körébe esik; mint az előbb említettük, az ingatlannak el nem választott részei is (ellenk. Fayer).

Az elkövetési módjai: az elfoglalás, a megrongálás vagy felhasználás. Elfoglalás alatt értjük egy nem birtokolt ingatlan birtokába való helyezkedést, ami a létező birtokállapotot megváltoztató tevékenység által létesül (így a Kúria). Ha a felhasználást megelőzi az elválasztás, lopás van elkövetve, esetleg mezőrendőri kihágás (így Angyal, 1. 29. sz. döntvény).

A tényálladék kiegészítő jellegű, vagyis csak akkor van elkövetve, ha valamely súlyosabb bűncselekmény (magánosok elleni erőszak, gyújtogatás stb.) nem valósul meg.

Büntetése: 3 hónapig terjedhető fogház.

Bűnvádi eljárásnak csak a sértett fél indítványára van helye.

Das ungarische Strafrecht.

(Übersicht.)

Verf. bietet in seinem Werke die dogmatische Bearbeitung des ungarischen positiven Strafrechtes. Seinen Ausgangspunkt bildet die kriminologische Untersuchung der strafbaren Handlung. Das dogmatisch zu verwertende Ergebnis dieser Untersuchung besteht darin, dass die strafbare Handlung in ihrer kausalen Untersuchung eine *Lebenserscheinung* ist. Bevor noch die primitivste Gemeinschaft ein Verbot auf die ihr schadhafte, gefährliche menschliche Verhaltung legte, existierte schon die strafbare Handlung, als Lebenserscheinung.

Die Vorbedingung zu einer wissenschaftlichen Behandlung des Strafrechtes ist eine streng gerechtfertigte methodologische Grundlage. Deren Mangel kommt bei der heutigen *Krise* des Strafrechtes zum Vorschein. Die klassische Richtung mit begrifflichen Ausbau basierte nicht auf einer solchen Grundlage und so konnte sie den juristisch-logischen Ausbau der Begriffe nicht konsequent durchführen, weshalb sich auch die Anzeichen des Auflösungsprozesses schon vor dem Erscheinen der neuen Richtungen bemerkbar machten.

Mit der kritischen Untersuchung der normativen und explikativen methodologischen Auffassung stellt Verf. fest, dass während einerseits das unvergängliche Verdienst der normativen Jurisprudenz darin bestehe, die Aufmerksamkeit auf die Wichtigkeit der methodologischen Grundlage gelenkt zu haben, sie verliert jedoch andererseits das Bild des lebenden Rechtes und somit die richtige Beurteilung des gegenseitigen Verhältnisses von *Inhalt* und *Form* aus den Augen.

Die Auffassung der Rechtswissenschaft als rein formale Wissenschaft berücksichtigt die genetische Gestaltung der Rechtsnormen nicht und lässt so die Aufgabe der Rechtswissenschaft ausser acht. Das Recht ist Regler von Lebens-Verhältnissen. Die Aufgabe der Rechtswissenschaft aber ist: der Ausbau und das Systematisieren der Rechtsbegriffe, die diese Regelung der Lebensverhältnisse enthalten. Die Aufgabe der Geometrie kann ebensowenig neben die Aufgabe der Rechtswissenschaft gestellt werden, wie die geometrischen Formen der Körper nicht neben Rechtsnormen, die Verhältnisse des wirklichen Lebens regeln. Im Rechte sind nämlich Gehalt und Form gegenseitig bedingt. Der Gehalt bestimmt die Form. D. h. jede Form ist ein solches Ausseres, welches ein Inneres hat. Strafrechtlich: im dogmatischen Be-

griff der strafbaren Handlung fassen die normativen Elemente denjenigen Gehalt zusammen, welcher sich aus den kausalen Elementen zusammensetzt.

Die Kriminologie, wenn sie die Faktoren der Handlung explikativ erforscht und diese feststellt, so bietet sie *nur den Gehalt* des Begriffes der strafbaren Handlung. Die formale Rechtslehre aber liefert mit der Aufdeckung der normativen Elemente des Verbrechens *nur die Gestalt* des Begriffes. Das Verbrechen aber ist geformter Gehalt. Kriminologie und formale Rechtslehre treffen derart im Fokus des grossen Ideales der Einheit der Wissenschaften zusammen. Die beiden, gesondert vorschreitend, geraten auf Irrwegen immer weiter vom Ideal, weil während letztere ohne die erstere im lebenslosen geschlossenen Kerker des „Sollen“ dahinwelkt, findet die Kriminologie ohne die rechtslogische Konstruierung der bio-sozialen Lebenserscheinung in der grossen Welt des „Sein“ keine Heimat im Lande der Rechtswissenschaften. Die Aufgabe der Strafrechtswissenschaft besteht in der Befolgung der richtigen Erkenntnis. Wenn die Wirkung der Kriminologie weiter reicht als die zweckmassige Taktik gegen die Kriminalität, ist sie die Grundlegung einer wissenschaftlichen Kriminalpolitik und heute kann man daran nicht mehr zweifeln; so kann die etiologische Erforschung des Verbrechens nur dergestalt der Wiedergeburt der Dogmatik des materiellen Strafrechtes dienen, wenn diese inhaltlichen Elemente auf rechtslogischem Wege in die Form gegossen werden.

Hierauf führt Verf. auf dieser methodologischen Grundlage konsequent die Konstruierung der strafrechtlichen Grundbegriffe und deren Systematisierung in den drei Hauptteilen seines Werkes durch: in der Lehre von *Verbrecher*, *Verbrechen* und der *Kriminalstrafung* (Strafe und sichernde Massnahme).

Das zweite Buch enthält den besonderen Theil des Strafrechts in folgendem System: Verbrechen gegen den Staat, gegen die Gesellschaft und gegen die Einzelnen.

Le droit pénal hongrois.

(Résumé de l'ouvrage).

L'auteur présente dans son ouvrage un traité dogmatique sur le droit positif pénal hongrois. Son point de départ est l'examen criminologique des délits. Le résultat de cet examen qu'on fera valoir d'une façon dogmatique, consiste en ce que le délit, examiné dans sa causalité, est un phénomène de la vie. Avant que la communauté sociale la plus primitive ne l'eût mis sous interdiction, le délit existait déjà comme phénomène vital.

La condition préalable de toute étude scientifique en matière de droit pénal est une méthode justifiée par une logique sévère. L'école classique, en sa construction idéologique, ne se servait pas d'une telle méthode, donc elle ne pouvait pas arriver à une construction logique des idées, justifiée au point de vue du droit formel, c'est pourquoi les signes de la destruction s'y présentent avant que les écoles nouvelles n'aient apparu.

Après l'examen critique de la conception méthodique normative et explicative, l'auteur se voit obligé de constater que la jurisprudence normative, tandis qu'elle a le mérite d'avoir attiré l'attention sur l'importance de la méthode, perd de vue d'autre part la pensée du droit vivant et par cela même la juste idée de la relation entre *la matière* et *la forme*.

La conception de la jurisprudence, en tant que science purement formelle, ne regarde pas le développement génétique des maximes de droit, par conséquent, elle ne fait pas attention à la Tâche véritable de la jurisprudence. Le droit c'est le régulateur des relations de la vie. Cependant la jurisprudence a pour devoir la construction et l'arrangement des idées de droit qui contiennent les régulations de ces relations de la vie. Le devoir de la géométrie peut aussi peu être comparé à celui de la jurisprudence, que les formes géométriques des corps avoir une analogie avec les maximes de droit, régulateurs des relations de la vie réelle. C'est la matière qui donne la forme, c'est à dire que la forme est une extérieure qui a un intérieur. En parlant la langue du droit pénal: ce sont les éléments normatifs qui, dans l'idée dogmatique du délit, contiennent cette matière produite par les éléments causals.

Le criminologie, quand elle recherche et explique les facteurs du délit et les constate, ne donne *que le contenu* de l'idée du délit. Ce-

pendant la jurisprudence formelle, par la mise en jour des éléments normatifs du délit, ne produit que le seul schéma de l'idée. Mais le délit c'est *un contenu mis dans une forme*. C'est ainsi que la criminologie et la jurisprudence formelle se rencontrent au foyer de l'idéal des sciences. Marchant séparément, sur des faux chemins, elles s'éloignent de plus en plus de l'idéal, car tandis que cette dernière, sans l'autre, dépérit dans la prison fermée et sans vie du „Sollen“ — la première, la criminologie, sans la construction formelle du délit, en tant que phénomène bio-social, ne peut pas avoir sa place dans la jurisprudence, même sans le soleil brillant du „Sein“. Le devoir de la jurisprudence criminelle est de suivre ce qu'elle a reconnu être juste. Si la criminologie se propose un but plus élevé que d'être une tactique utile contre la criminalité, ce dont on ne peut pas douter aujourd'hui, l'examen étiologique du délit ne pourra favoriser le renouvellement du droit pénal, sauf quand la formation des éléments matériels par une méthode de logique formelle sera achevée.

C'est sur cette base méthodique que l'auteur fait une construction logique des idées principales du droit pénal et un arrangement systématique de celles-ci, dans les trois parties principales de son livre: la doctrine du criminel, celle du délit et de celle de la sanction criminelle (peines et mesures de sûreté).

Le deuxième livre comprend la partie spéciale du droit pénal dans le System: les délits contre l'état, contre la société et contre les individus.

T a r t a l o m.

Bevezetés.

I. Fejezet.

1. §. A büntetőjog és tudománya	7
2. §. A kriminológia, mint a büntetőjog fejlődésének egyik tényezője	8
3. §. A büntetőjog tudományának alapja	10
4. §. A büntetőjog fejlődésének világtörténeti áttekintése	18
5. §. A magyar büntetőjog története	31
6. §. A magyar büntetőjog irodalma	47
7. §. Akülföldi büntetőjogi kodifikáció és irodalom.....	49

II. Fejezet.

8. §. A büntetőjog forrásai.....	53
9. §. A büntető jogszabályok természete és struktúrája.....	56
10. §. A büntetőtörvény értelmezése	61
11. §. A büntetőjog forrásainak hatálya idő tekintetében	64
12. §. Területi hatály	68
13. §. S. A kiadatás	74
14. §. Személyi hatály	77

I. KÖNYV.

A magyar büntetőjog általános tanai.

I. Rész.

A büntettes.

15. §. A büntettes fogalma	82
16. §. A beszámítás	89
17. §. A beszámítást kizáró okok	96
18. §. A bűnösség	107
19. §. A felelősség kérdése	117
20. §. A szándék	120
21. §. A tévedés	125
22. §. A gondatlanság	128
23. §. A véletlen	131

II. Rész.

A bűncselekmény.

24. §. A bűncselekmény fogalma	151
25. §. A bűncselekmények osztályai	141
26. §. A bűncselekmény jogellenességét kizáró ok	146
27. §. A tényálladék	155
28. §. Okozati összefüggés	160
29. §. A mulasztás	179
50. §. A bűncselekmény elkövetésének helye és ideje	154
31. §. A bűncselekmény alakjai	135
52. §. A kísérlet	187
35. §. A kísérlet köre és büntetése	195
34. §. A kísérlet büntetlensége	195
35. §. A befejezett cselekmény	198
36. §. A tettesség és részesség	199
57. §. A részesség és alakzatai	201
38. §. A felbujtás	205
39. §. A bűnsegély	208
40. §. A társtettesség	211
41. §. A személyes tulajdonságokés körülmények	215
42. §. Sajtójogi felelősség	216
45. §. Az egység és többség	219
44. §. A bűnhalmazat	224
45. §. Az anyagi bűnhalmazat	227

III. Rész.

A büntető szankció.

I. Fejezet.

A büntetések.

46. §. A büntetés és biztonsági rendszabály fogalma	233
47. §. A halálbüntetés	245
48. §. A szabadságvesztésbüntetések	251
49. §. A magyar szabadságvesztésbüntetésrendszere	257
50. §. A pénzbüntetés	264
51. §. A mellékbüntetések	272

II. Fejezet.

A biztonsági rendszabályok.

52. §. Közveszélyes vagy hivatásos büntettek	279
53. §. A közveszélyes csavargók és munkakerülők	284

54. §. A megrögzött büntetettek	289
55. §. A közveszélyes elmebeteg és iszákos büntetettek	295
56. §. A bűnöző gyermekek és felelősségre nem vonható fiatal- korúak	298
57. §. A felelősségre vonható fiatalkorúak büntetőjoga.....	302

III. Fejezet.

A büntetés kiszabás.

58. §. A büntetés kiszabás általában és rendszerei	516
59. §. A büntetés kiszabásának szabályai	522
60. §. A büntetés feltételes felfüggesztése	528
61. §. A visszaesés	559
62. §. A büntetést kizáró okok	541
65. §. Az elévülés	546
64. §. Magánindítvány és felhatalmazás	549
65. §. A rehabilitáció	555

II. KÖNYV.

A bűncselekmények és büntető szankciói.

66. §. Áttekintés és rendszerezés	559
---	-----

I. Rész.

Az állam elleni bűncselekmények.

67. §. Áttekintés és rendszerezés	561
---	-----

I. Fejezet.

Az állam léte és alapintézményei elleni bűncselekmények.

68. §. A felségsértés	564
69. §. A hűtlenség	572

II. Fejezet.

Az államhatalom működése elleni bűncselekmények.

70. §. Lázadás	579
71. §. A hatóság elleni erőszak	585
72. §. Izgatás az alkotmány, a törvény, a hatóságok, vagy ható- sági közegek ellen	591
75. §. Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy meg- semmisítésére irányuló bűncselekmények	598

74. §. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények	404
75. §. A magánosok elleni erőszak	407

III. Fejezet.

A választójog elleni bűncselekmények.

76. §. Az állampolgárok választási joga elleni bűncselekmények	410
--	-----

IV. Fejezet.

Λζ állami igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények.

77. §. Rendszerezés	417
78. §. A hamis tanúzás.....	418
79. §. A hamis eskü	422
80. §. A hamis vád.....	425
81. §. A bűnpártolás	429
82. §. A fogolyszöktetés	431

V. Fejezet.

Az állami fegyveres erő elleni bűncselekmények.

83. §. A fegyveres erő elleni tényálladékok.....	433
--	-----

VI. Fejezet

Hivatali bűncselekmények.

84. §. A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek	439
--	-----

II. Rész.

A társadalom elleni bűncselekmények.

I. Fejezet.

Közveszélyű bűncselekmények.

85. §. A gyűjtogató	449
86. §. Vízáradás okozása	452
87. §. A közveszélyes munkakerülőkről	453

II. Fejezet.

88. §. A közegészség elleni bűncselekmények 455

III. Fejezet

89. §. A közforgalom elleni bűncselekmények..... 458

IV. Fejezet.

A tisztességes kereskedelem elleni bűncselekmények.

90. §. A tisztességtelen verseny..... 463

V. Fejezet.

A jogi forgalom biztonsága elleni bűncselekmények.

91. §. Az okirathamisítás 470
 92. §. Határjelhamisítás 483
 93. §. Orvosi és községi bizonyítványok hamisítása 484
 94. §. Bélyeghamisítás. Védjegybitorlás 486
 95. §. A pénzhamisítás 487

VI. Fejezet.

A vallásos érzület és a oallásfelekezeti béke elleni bűncselekmények.

96. §. Vallás elleni bűncselekmények..... 495

III. Rész.

Az egyesek elleni bűncselekmények.

97. §. Áttekintés és rendszerezés 500

I. Fejezet.

Az emberölési tényálladékok.

98. §. Az emberölési tényálladékok általában és azok közös ismérvei 503
 99. §. A gyilkosság 505
 100. §. A szándékos emberölés 507
 101. §. Az erős felindulásban elkövetettszándékos emberölés 508
 102. §. A gondatlan emberölés 509
 103. §. A gyermekülés 510
 104. §. A megölt kívánságára való emberölés 512

105. §. Az öngyilkosságra való reábírás és az amerikai párbaj.	513
106. §. A magzatelhajtás	515
107. §. A kitétel és elhagyás	518

II. Fejezet.

A testi sértés.

108. §. A testi sértés általában	520
109. §. A testi sértés nemei	524

III. Fejezet.

A párviadal.

110. §. A párviadal általában	529
111. §. A párviadal esetei	531

IV. Fejezet.

A személyes szabadság megsértése.

112. §. A személyes szabadság megsértésének esetei	533
--	-----

V. Fejezet.

A szemérem elleni bűncselekmények.

113. §. A szemérem elleni bűncselekmények általában	540
114. §. A szemérem elleni egyes tényálladékok	541
115. §. A kerítés és csábítás	548

VI. Fejezet.

A család elleni bűncselekmények.

116. §. A házasságtörés és kettős házasság	552
117. §. A családi állásra vonatkozó bűncselekmények	554
118. §. A házasságkötésnél közreműködő személyek bűncselekményei	556

VII. Fejezet.

A becsület elleni bűncselekmények.

119. §. A becsület elleni tényálladékok általában	557
120. §. A rágalmozás	560

121. §. A becsületsértés	563
122. §. A hitelrontás	566
125. §. Perjogi szabályok	567

VIII. Fejezet.

A titoksértés.

124. §. A levél- és távirattitok megsértése	575
125. §. A hivatali titok megsértése	574
126. §. A gazdasági titok megsértése	575
127. §. A tárgyalási titok megsértése	576

IX. Fejezet.

A magánlaksértés.

128. §. A magánlak megsértése magánszemélyek által	578
129. §. A magánlak megsértése közhivatalnok által	580

X. Fejezet.

A vagyon elleni bűncselekmények.

150. §. Áttekintés és rendszerezés	580
151. §. A lopás	581
152. §. A rablás	594
155. §. A zsarolás	597
154. §. A sikkasztás	599
155. §. A zártörés és zártöréses sikkasztás	605
156. §. A hűtlen kezelés	604

XI. Fejezet

A jogtalan elsajátítás.

157. §. A talált dolog és kincs jogtalan elsajátítása	605
158. §. Idegen ingó dolog jogtalan elsajátítása és a birtoklopás	607

XII. Fejezet.

Az orgazdaság.

159. §. Az orgazdaság fogalma és minősített esetei	608
--	-----

XIII. F e j e z e t.

A család.

140. §. A család fogalma és esetei	612
141. §. Az adócsalás	618

XIV. Fejezet.

Az uzsora.

142. §. Az uzsora fogalma és esetei	625
145. §. Árdragító visszaélések	631

XV. Fejezet.

A család és a vétkes bukás.

144. §. A család és vétkes bukás fogalma és esetei	656
--	-----

XVI. Fejezet.

Más vagyonának rongálása.

145. §. Az idegen ingó és ingatlan dolog rongálása vagy meg- semmisítése	641
---	-----